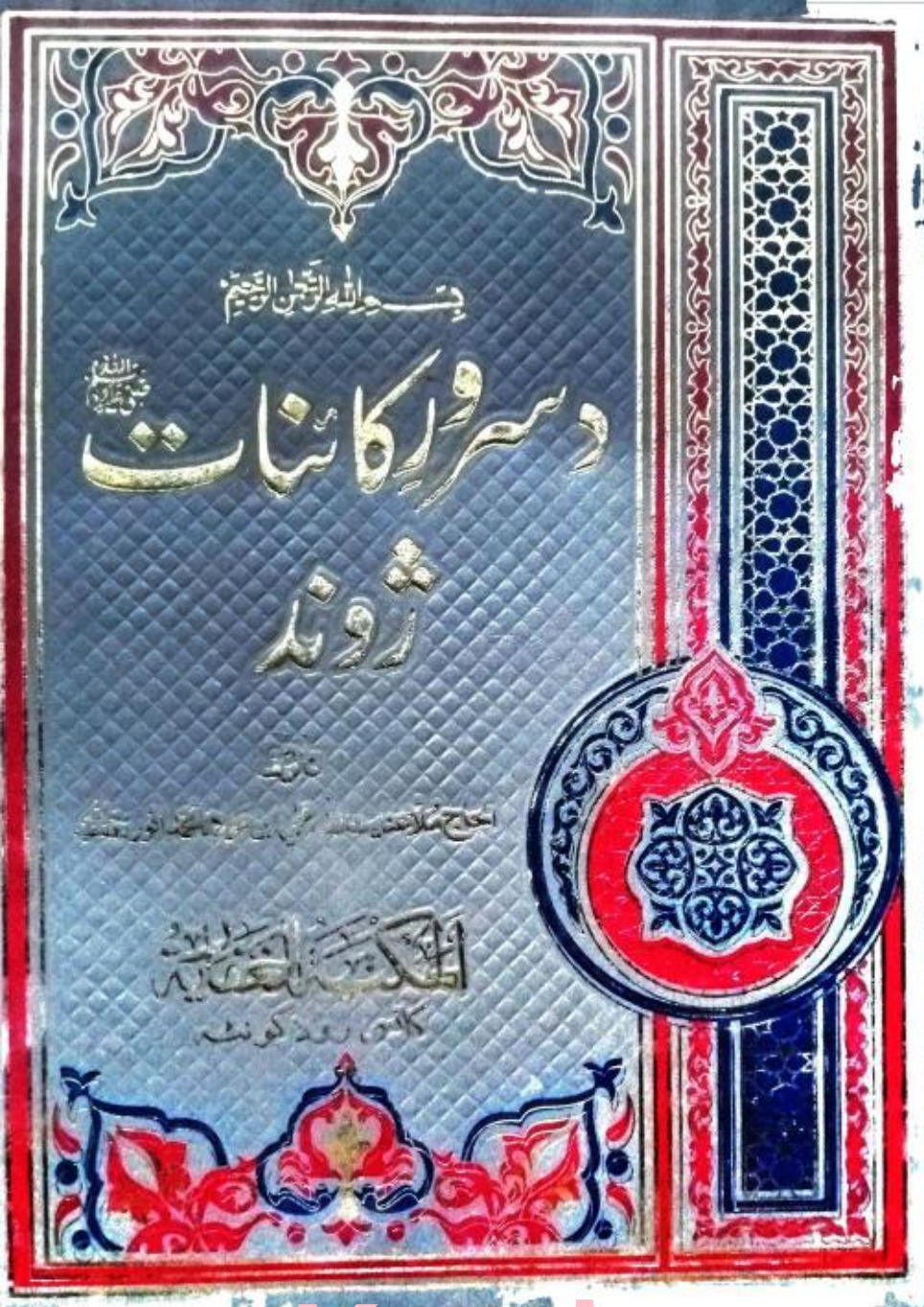

Ketabton.com

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق
حنبلی

+923052488551
+923247442395

easypaisa
ہدایت گتہ

مالکی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْأَمَامُ الْأَمِيرُ مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

د سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم ژوند

د درېیم ټوک

اصلاح سوې نسخه

تأليف:

الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمته عليه

المكتبة الغفارية اربك بازار كندهار افغانستان

ټول حقوق د ليکوال سره خوندي دي

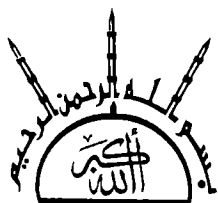
د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمۃ اللہ علیہ
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکونکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځايو کي تر لاسه کيږي:

- مکتبہ رشیدیه: سرکي روډ کوټه.
- مکتبہ محمدیه: شاپ نمبر ۱۴ کرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبۃ القرآن والسنة: محله جنگي پشاور.

المکتبۃ الغفاریۃ اړیک بازار کندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسم الله الرحمن الرحيم

د خيبر د دوهمي حصې فتحه کېدل

رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره د خيبر هغه بلي دوهمي منطقي ته چي کتيبه ورته ويل کېده ورغلی ځکه د خيبر اوله حصه چي نطاة او شق وه ټوله فتحه سوه، اوس نو دغه دوهمه منطقه رسول الله ﷺ او مسلمانانو محاصره کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: منجنيق هم راکش کړی ځکه منجنيق د قلاوو د نيولو دپاره ډير اهميت لري او ډير کار ځني اخيستل کيږي، اوس نو دغه ټوله مسافه منجنيق کښول کيږي.

مسلمان وروڼو! دغه يوه شي ته ډير متوجه سئ په عربي کي مثل دی چي وايي: (الحكمة ضالة المؤمن) يعني: حکمت د مسلمان ورک سوي شئ دی، هر چيري چي يې پيدا کړي منگولي پوري نيسي، هر چيري چي فن او حکمت پيدا سي، مسلمان هغه اول حقداره او د دې مستحق دی چي کار ځني واخلي او د خپل ځان په فايده يې استعمال کړي، مومن مسلمان د ساينس او تکنالوژي، تخنيک او حکمت، طب او ډاکتري په مقابله کي نه درېږي.

مسلمانانو منجنيق نه پېژندی خو کله چي په لاس ورغلی سمدستي يې د هغه په استعمالولو شروع وکړه، نو په هر شي کي چي د مسلمانانو گټه او فايده وي هغه بايد ژر تر ژره زده او استعمال کړي حتی د هغه په استعمالولو کي ځنډ او تاخير هم بايد و نه سي، نن ورځ هم طب او تخنيک زده کړی، ساينس او تکنالوجي زده کړی، د اسلام او وطن د لوړوالي او ترقي دپاره يې استعمال کړی څو ترڅو به مو مشين آلات او دواوي د کفري ملکو څخه راځي؟ څو ترڅو به د تعليم او علاج دپاره کفري ملکو ته سفرونه کوو؟ الله ته وگورئ که د کفارو تقليد کوی په موډ او فېشن کي يې مه کوی، په بد اخلاقي او عياشي کي يې تقليد مه کوی، د حجاب په غورځولو او په بې سترې کي يې تقليد مه کوی، په علم او تخنيک کي ځانونه پسي ورسوی، بلکه بايد تر هغو د مخه

سى، لکه څرنګه چې د اسلام په اولو قرونو کې هم داسې وه، يهودو او نصاراوو اسلامي ملکو ته د زده کړې او تعليم دپاره سفرونه کول، خو په کراره کراره يې زموږ د غفلت څخه ګټه اخيستل په موږ کې يې فسق او فساد نشر کړه، له خپله دينه يې ليرې کړو، په فحشاء يې مشغوله کړو، پوهه او تعليم دوى را څخه يو وره، په نتيجه کې يې استعمار راباندې شروع کړي، اوس هم فرصه او موقع سته د غفلت له خوبه را وېښ سى د خپلو نوو نسلو اصلاح کولو ته متوجه سى د تاريخ د بد ناميو او الهي عذابو څخه وېرېږي.

بیرته قصې ته راسه!

مسلمانانو د خيبر و دوهمې حصې ته منجنیق وروستى او د يهودو قلا يې محاصره کړه، خو يهود يې د قلا څخه په غشو ولي او د قلا څخه نه را وزي.

رسول الله ﷺ په يوه فارغه وخت کې هغه غنيمتونه وېشل چې د نزار د قلا څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه، دغه د غنيمتو د وېشلو په وخت کې يو صحرايي عرب ورسول الله ﷺ ته راغلى او مسلمان سو، رسول الله ﷺ امر وکړ چې ده ته هم په دغه غنيمتو کې حصه ورکړى نو خود مسلمانانو څه مال ورکړى، صحرايي وويل: دا څه شي دي چې ما ته مو را کړه؟ رسول الله ﷺ ويل: دا ستا حصه ده، صحرايي وويل: ما د دغه مال دپاره ستا متابعت نه دى کړى، يعنې: زه د غنيمتو دپاره نه يم مسلمان سوى، بلکه ما د دې دپاره ستا متابعت کړى دى چې پر دغه ځاى په غشي وويشتل سم (په ګوته يې خپلي غاړې ته اشاره وکړه) او د دغې لازي جنت ته داخل سم، رسول الله ﷺ وفرمايل: که ته د الله ﷻ سره صادق وې هغه رب به ستا تصديق وکړي، لږ وخت وروسته مسلمانانو د حملې اراده وکړه او دغه صحرايي هم ورسره ملګرى دى، هلته بيا يهودو په غشو ويشتل شروع کړه او دغه صحرايي پر هغه ځاى په غشي وويشتل سو کوم چې ده په ګوته اشاره ورته کړې وه، د الله ﷻ قدرت دى، د ده د مسلمانېدلو څو لحظې وروسته پر هغه ځاى په غشي وويشتل سو کوم چې ده اشاره ورته کړې وه او شهيد و وژل سو، نو يې ورسول الله ﷺ ته راوړى رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا هغه نفر دى دا په خپله هغه سړى دى؟ ويل هو، رسول الله ﷺ د ده د غاړې و هغه ځاى ته وکتل چې دغه صحرايي اشاره ورته کړې وه،

واقعاً هم عیناً په هغه ځای کې غشی بند ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: دى د الله ﷻ سره صادق ؤ نو الله ﷻ هم د ده تصدیق وکړی، بیا نور رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه ویل: الهي دا ستا بنده دى او ستا په لار کې مهاجر را ووتى او ستا په لار کې شهید و وژل سو او زه پر دغه شاهد یم.

د صحابه کرامو مشران چې دلته حاضر وه هغه وایي: زموږ د هر یوه دا تمنا او خواهش وو چې کشکي موږ د ده پر ځای وای، سبحان الله! څو لحظې عمر په اسلام کې او بیا شهادت او بیا رسول الله ﷺ پر ده شاهدي آداء کوي، دا څومره لوړه درجه او عظیم مقام دی چې یو څوک یې په څو لحظو کې تر لاسه کوي، جنت و هغه چاته آسانه دی چې الله ﷻ یې ورته آسانه کړي، خو زموږ په عقیده او عمل، صدق او اخلاص پورې هم تعلق لري، دا سي نه لکه د نن ورځي ځیني مسلمانان چې د ده خبرې او د ده قیافه د ده د عمل او د ده د معاملې سره مخکه او آسمان فرق لري.

کله چې رسول الله ﷺ غنیمتونه وېشل د هغو مریضانو حصه یې هم کښېښوول کوم چې په حدیبیه کې یې گډون کړى ؤ او اوس خیبر ته د ناروغۍ په سبب نه دي حاضر سوي، هغه نفر یې هم پر حاضر و نفرو حساب کړه او د هغو کسانو حصه یې هم کښېښوول چې په حدیبیه کې حاضر سوي وه او بیا وفات سوي وه او هغو نفرو ته یې هم حصه ورکړه چې په دغه خیبر کې شهیدان سوي وه، د هغو د کورنیو دپاره یې حصه جلا کړه، مقصد دا چې رسول الله ﷺ د غنیمتو په وېشلو کې د ټولو کسانو مراعت وکړی.

دغه د غنیمتو د وېشلو په وخت کې د غطفان لښکر بیا را ورسېدى، عیینه (مطاع احمق) او پنځه زره نفره لښکر ور سره دی را ورسېدل، رسول الله ﷺ غنیمتونه وېشي، عیینه اجازه وغوښتل چې د رسول الله ﷺ سره وگوري اجازه ورکول سوه عیینه چې د غنیمتو وېش ولیدى پوه سو چې د خیبر خبره خلاصه سوه، نو یې رسول الله ﷺ ته وویل: یا محمد! ﷺ ما ته هم د دغه مکافات راکړه چې د یهودو ملگرتیا مې پرېښوول او زه ولاړم، یعنې: ما ته هم په دغه غنیمتو کې څه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عیینه! تابهود د هغې نارې په سبب پرېښوول هغه چې یوه نفر ناري کړه چې د خپل قوم ساتنه وکړی، عیینه پوه سو چې رسول الله ﷺ په قصه خبر دی،

د مخه د ده دا خیال نه ؤ چې رسول الله ﷺ دې زموږ د بیرته تللو په سبب خبر وي. بیا یې وویل: یا محمد! ﷺ خیر دی ته کریم یې سخي او جواد یې، بیا هم یو شی راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: ذو رقبه یې ستا، عُیینه ویل: مقصد دي څه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عُیینه! ته تېره شپه بیده وې او خوب دي لیدی چې زما څخه په غنیمتو کي حصه غواړې او ما درته وویل: ذو رقبه یې ستا، عُیینه ته یې هغه د ده خوب و وایه، عُیینه په تعجب کي سو چې دا څه قصه ده؟ ویل: هو ما خوب ولیدی! ښه اوس ذو رقبه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: ذو رقبه یو خالي غر دی شی پکښي نسته ورسه وایې خله.

نو عُیینه مطاع احمق ته هیڅ نه وړ ورسېدل، نه په غنیمتو کي حصه او نه هغه تر جنگ د مخه چې رسول الله ﷺ ورکول چې ویل: د خیبر د یوه کال مېوې واخله او بیرته ولاړه، عُیینه د خپلي بیعتلۍ په سبب خالي لاس پاته سو.

اوس چې عُیینه ولیده چې د مسلمانانو څخه هیڅ په لاس نه ورغله نو بیا د یهودو قلا ته دننه ورغلی او هغه و جنگ ته تشویقوي، وایې: صبر وکړی ټینگ سی، مقاومت وکړی زه ستاسي سره یم زما سره لښکر را سره دی، یهودو ویل: ستا د لاسه موږ ته مصیبت پېښ دی، ته وې چې بني قریظه دي په حلال کړه، ته وې چې موږ دي پري ښوولو او ته ولاړې، دا ټوله ستا د لاسه را پېښ دي.

په دغه وخت کي د بني مُره د قبیلې مشر او سردار حارث بن عوف هم راغلی غواړي چې حالات و ویني، هغه هم عُیینه ملامتاوه، ویل: که دي د خیبر د یوه کال مېوې اخیستي وای دا ستا د پاره ښه نه وه؟

اوس نو د خیبر د دوهمي حصې (گتیه) محاصرې هم څوارلس ورځي دوام وکړی، یهود هیڅ د قلاوو څخه نه را وزي، په دغه څوارلسمه یا آخري ورځ رسول الله ﷺ د دې إراده وکړه چې دوی ته هم منجنیق و دروي، هلته دننه په قلا کي د خیبر پاچا کنانه بن ابي الحقیق چې زړه یې د بیري ډک ؤ، یوازې دئ نه بلکه ټول یهود په بېره او وارخطايي کي وه، دوی دننه په قلاوو کي دي او قلاوي هم محکمه او منظومه قلاوي دي چې څوک نه سي ورتلای، بیا هم بېره او وارخطايي پر غالبه وه،

نودغه کښانه بن أبي الحقيق د خيبر پاچا د ده څخه يوه ليندۍ ورسره وه،

ورونو! غشۍ او لېندۍ درې شيه دي، لېندۍ هغه کور، نيم دائري، لرگۍ دی چې دوه سره يې په يوه تناو تړلي دي، چې دا لېندۍ سوه او يو تناو دی چې د ليندۍ په دوو سرو پوري تړل کيږي او يو هم غشۍ دی چې په تناو کي اېښوول کيږي، اوس کښانه د يهودو پاچا غواړي چې دغه تناو په ليندۍ پوري وتړي، تناو يې د لېندۍ په يوه سر پوري تړلی دی او غواړي چې د تناو دغه بل سر په لېندۍ پوري وتړي، مگر د ډيري بيړي څخه رېږدي او تناو نه سي تړلای، دا يې د پاچا حال ؤ چې د بيړي او رېږدېدلو په سبب په لېندۍ پوري تناو نه سي تړلای نو جنگ به څنگه کوي؟ نو يې د دغه بيړي په سبب د تسليمېدلو نيت او اړاده وکړه او د دغه کار دپاره يې د يهودو نور مشران را وغوښتل چې مشوره ور سره وکړي، مشران راغله کښانه ورته وويل: خوښه مونه ده چې د مسلمانانو سره صلحه وکړو؟ هغو هم صلحه خوښه او قبوله کړه.

کښانه بن أبي الحقيق و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې زه د خبرو دپاره درکېسته کېږم، رسول الله ﷺ د ده غوښتنه قبوله کړه او دئ ورغلی اوس پر صلحه خبري ور سره کوي، يهود غواړي چې د خپل تسليمېدلو دپاره شرطونه کښيږدي د ځان دپاره امتيازات غواړي، رسول الله ﷺ نه شرطونه قبلوي نه امتيازات ورکوي، بيا يې وويل: جزيه به درکوو، رسول الله ﷺ وفرمايل: اوس چې جنگ وسود جزيې خبري نسته، جزيه تر جنگ د مخه وه اوس صلحه ده او پر هر شي چې اتفاق در سره کوم هغه زما اختيار دی، خبري ډيري وسوې خو په آخر کي اتفاق ته ورسېدل چې هغه اتفاق داسي ؤ:

۱ - هر هغه څوک چې په قلاوو کي دي هغه به نه وژل کيږي او د هغو اولادونه به هغو ته ورکول کيږي.

۲ - ټول يهود به د خپلو اولادو سره د خيبره څخه وزي.

۳ - خپله اسلحه او نقد مالونه به ټول پرېږدي، خاصاً سره او سپين زر.

دغه شرط چې سره او سپين زر به هيڅ نه وړي د يهودو دپاره تر ټولو شرمو سخت او مشکل ؤ، يعني بېله اسلحې او زرو څخه کوم شئ چې يهود ور سره وړلای سي هغه

دي یوسي، خوزر او اسلحه به نه وړي.

چي د شرطو خلاصه داسي ده: د خيبر ټول يهود به خيبر پرېږدي، حتی په جزیره العرب کي به نه اوسېږي بلکه شام ته به فراره کېږي، زر او اسلحه به نه وړي او د دې په مقابل کي به رسول الله ﷺ څوک نه وژني او اولادونه به يې ورايله کوي، خو پر يهودو يې يو بل شرط هم کېښاوه، چي د خپلو خزانو څخه به هيڅ شئ نه پټوي، يعني: داسي نه چي سپين او سره زر پټ کړي، بلکه مسلمانانو ته به يې ښکاره کوي او تسليموي او که بيا چيري د سرو يا سپينو زرو يوه ټوټه پيدا سي بيا نو هيڅ اتفاق نسته. يعني: ټول يهود وژل کېږي، پر يهودو دا تاکيد وسو چي نقد مال به نه پټوي.

رسول الله ﷺ دغه شديد شرط په دې سبب پر يهودو کېښووې چي يهود سرد او سپين زر پټ نه کړي، ځکه ممکنه وه چي يهود زر پټ کړي او د رسول الله ﷺ دا اړاده وه چي يهود بايد خپل مالونه ټول تسليم کړي.

اوس نو يهودو قلاوي خلاصي کړې، اسلحې يې تسليم کړې، سره او سپين زريې تسليم کړه او ځانونه د فراره کېدلو دپاره تياروي، کومه اسلحه چي مسلمانانو ته په دغه آخرنیو قلاوو کي په لاس ورغله هغه داسي وه:

زر نېزې، څلور سوه توري، پنځه سوه لېندۍ او ټول هغه غشي چي موجود وه، دا بېله سرو او سپينو زرو او څلوېښت زره د خرما يا کجور وني، دغه ټول شيان يوازي د گټيبه څخه وه، دا بېله هغو شيانو څخه وه چي مسلمانانو په نطاۃ او شق کي اخيستي وه، دغه مالو ته فکر وکړه چي مسلمانانو ته په خيبر کي ور ورسېدل، پر دې ټولو سربېره چي د خيبر په قلاوو کي مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه يو هم د تورات ډيري پخوانۍ نسخې وې، مگر يهود رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا محمد! ﷺ دغه زموږ مقدس کتابونه دي دا بيرته موږ ته را کړه، که څه هم د رسول الله ﷺ په وسه پوره وه چي دغه کتابونه خيري کي يا يې و سوځي، ځکه دغه کتابونه تر صلحي د مخه د خيبر په اولو قلاوو کي په لاس ورغلي وه، مگر رسول الله ﷺ مهربانه او بخښونکي ؤ او مسلمانان د اقليتو سره نرمه او پسته گذاره کوي، نو يې دغه کتابونه بيرته دوی ته ورکړه، بيا نو يهودو مشوره سره وکړه او رسول الله ﷺ ته ورغله ويل:

يا محمد! ﷺ تاسي ته د خيبر مخکۀ او زراعت داسي نه دي در معلوم لکه موږ ته او په دغه کښتو هم تاسي داسي نه پوهېږي لکه موږ.

واقعاً په خيبر کي دومره کښتونه او باغونه وه چي په ټوله جزيرۀ العرب کي يې مثل نه ؤ يوازې په کتيبه کي بېله شق او نطاة څخه د خرما څلوېښت زره وني وې، نو ويل: يا محمد! ﷺ که چيري ستا خوښه وي او موږ د نوکرانو او بزگرانو پر قسم په خيبر کي پرېږدې؟ ځکه يهود اوس په خيبر کي د هيڅ شي مالکان نه دي، نو ويل: فقط د نوکرانو او خدمت گارانو په شکل غواړو چي پاته سو، د اجرې او مزدورۍ په مقابل کي به دغه باغونه روزو او موږ تر تاسي ښه په پوهېږو، رسول الله ﷺ هم موافقه ورسره وکړه چي يهود دي په خيبر کي د مسلمانانو په کورو کي فقط نوکران پاته سي، کورونه، مخکۀ او باغونه ټول د مسلمانانو دي او دوی د مسلمانانو نوکران دي کارونه به کوي او د دوی مزدوري د خيبر نيم حاصلات دي، هر کال به د خيبر د حاصلاتو څخه په سلو کي پنځوس خپله مزدوري اخلي، لکه زموږ په وطن کي کښتگران.

او دا چي رسول الله ﷺ دوی پرېښوول د هغه اساسي علت دا ؤ چي مسلمانانو د خيبر د روزني دپاره مريان او نوکران نه درلودل او په خپله مسلمانان په جهاد مشغول وه، نو که مسلمانان ځانونه د خيبر د زراعت په روزلو مشغول کړي جهاد پاته کيږي، نو ځکه رسول الله ﷺ دوی ته اجازه ورکړه چي په دغو کورو کي واوسيږي، کورونه د دوی ملک نه دی کورونه اصلاً د مسلمانو دي، خو چاره نه وه دوی هم بايد په يوه ځای کي اوسېدلي وای، نو ځکه دوی ته اجازه وسوه چي په دغو کورو کي واوسيږي او د خيبر د زراعت روزنه او مسئوليت پر غاړه واخلي، رسول الله ﷺ امر وکړ چي يهود پرېږدي خپل کارونه دي کوي او په دغو کورو کي دي اوسيږي.

د أبي الحقيق يهودي د دوو زامنو وژل

رسول الله د يهودو پاچا کنانه او د هغه ورور ربیع را وغوښتل چي د دوی سره د بني النضير د يهودو خزانه ور سره وه، رسول الله ﷺ د هغې خزانې پوښتنه ځني وکړه چي هغه مو څه کړه؟ کنانه انکار وکړ چي نه په هغه خبر يم او نه يې ځای

را معلوم دی، خو د يهودو څخه يو بل نفر چې د دغه کنانه د اکا زوی ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: ما به کنانه لیدی چې هر سهار به پر دغه خرابه مگرځېدی. رسول الله ﷺ بیا وکنانه ته وویل: که مي خزانه ستا سره پیدا کړه و دي وژنم؟ کنانه ویل هو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه خرابه وکني، خرابه وکندل سوه او د هغه ځای څخه هغه د دوی د خزانې څه مال را وایستل سو، رسول الله ﷺ د هغه نور پاته مال پوښتنه ځني وکړه، کنانه بیا هم نه غواړي چې هغه مال ور تسلیم کړي، نو یې کنانه د زبیر رضی الله عنه په لاس ورکړی چې عذاب ورکړه ترڅو چې هغه پاته مال راوړي خو کنانه د پاته مال اقرار نه کاوه، بیا نور رسول الله ﷺ محمد بن مسلمه رضی الله عنه امر کړی چې کنانه او د ده ورور و وژني، اصلاً د يهودو سره داسي اتفاق سوی ؤ: که چیري په يهودو کي د هر چا سره پټ سوی مال چې سره او سپین زر دي پیدا سود نو ټول يهود وژل کیږي، مگر رسول الله ﷺ د خپل رحم او مهرباني په سبب یوازي کنانه او د ده ورور ربیع د دغه خیانت او هغه اتفاق پر اساس و وژل، ځکه دوی دوو دغه خیانت کړی ؤ او نور يهود یې پرېښوول، پر دغه سربېره بیا هم يهودو نور زر پټ کړي وه، ځکه مال او پیسې د يهودو د زړه ټوټه ده او بیا په وروسته کي یې په هغو مالو سره تجارت کاوه، خو مسلمانانو په دغه وخت کي نور مال نه کړی ځني پیدا.

په زهر و لړل سوی پسه

اوس د خیبر جنگ خلاص سو او رسول الله ﷺ د خیبر پر شا وخوا خېمي درولي دي چې د يهودو څخه یوه ښځه و رسول الله ﷺ ته ورغله چې نوم یې زینب بنت الحارث ؤ او د سلام بن مشکم ښځه وه، هغه سلام چې د صعب بن زبیر په قلا کي و وژل سو او دغه زینب د مرحب پهلوان ورېره وه، دغه ښځه راغله ویل: یا محمد! ﷺ تا کولای سواي چې د هغه عهد او اتفاق په اساس (چې که سره یا سپین زر پیدا سوه بیا نو ټول يهود وژل کیږي) موږ ټول يهود و وژنې ځکه موږ خیانت کړی ؤ خو تا موږ ته غډه وکړه، نو ما تا ته یوه مېلمستیا جوړه کړې ده چې دا د هغه شکر دی چې تا موږ نه و وژلو، نوی رسول الله ﷺ ته خواړه راوړل چې هغه کباب سوی پسه ؤ او په

زهرو لړل سوی ؤ، بنځي د مخه پوښتنه کړې وه چي د رسول الله ﷺ په پسه کي د کوم ځای غوښي خوښي دي؟ په جواب کي ورته ویل سوي وه چي د رسول الله ﷺ د اوږې غوښي خوښي دي (چي موږ وزر ورته وایو) نو دې د دغه پسه په وزر کي ډیر زهر اچولي وه دغه په زهرو لړل سوی پسه یې و رسول الله ﷺ ته را وړی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام کښېنستل چي دغه پسه و خوري، رسول الله ﷺ یوه گوله یا لقمه واخیستل په خوله کي یې کښېنووول چي وې خوري صحابه کرامو هم په خوړلو شروع وکړه، اول هغه څوک چي گوله یا لقمه یې تېره کړه هغه بشر بن البراء بن معرور رضی الله عنه ؤ، هغه دغه گوله تېره کړل مگر نورو اصحاب کرامو هغه اوله گوله چي یې په خوله کي وه هغه یې ژوول، چي رسول الله ﷺ ښه پر وکړی: خوړل بس کړی.

رسول الله ﷺ هغه خپله ژوولې گوله تو کړه، البته ډیره لږ توتنه تېره سوې وه، نو ویل: خورک پرېږدی او د خولې خواړه مو تو کړی، صحابه کرامو و ویل: یا رسول الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه پسه را ته وایي: ښه متوجه سی (حلال سوی او کباب سوی پسه خبري کوي) ویل: دغه پسه را ته وایي: ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم.

دا د رسول الله ﷺ معجزه وه حلال سوی او کباب سوی پسه خبري ورته کوي او په حال یې خبروي چي ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم، بیا یې هغه ښځه را وغوښتل ویل: ولي دي دا کار وکړی؟ هغې و ویل: ما د ځان سره و ویل: که دغه سړی پاچا ؤ موږ به ځني فارغه سو او که نبی ؤ الله ﷻ به یې په حال خبر کړي.

په اول کي رسول الله ﷺ دغي بنځي ته عفوه وکړه، خو بشر رضی الله عنه د دغو زهرو د خوړلو په سبب په اول کي شل سو او بیا څه موده وروسته وفات سو، بیا نور رسول الله ﷺ دغه ښځه د بشر رضی الله عنه په قصاص کي ووژل او په خپله رسول الله ﷺ پاته ټول عمر د دغو زهرو څخه تکلیف لیدی، همېشه به څه موده ترمنځ یا په کال کي یو وار د دغه زهرو په سبب درد ورته پېښېدی او رسول الله ﷺ به ویل: همېشه د هغه پسه د خوړلو څخه چي ما د خیبر په ورځ و خوړی درد حسوم.

او په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه

روایتوي چې رسول الله ﷺ د رحلت یا وفات په ناروغي کې وفرمایل:

« مَا أَزَالُ أَجْدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْرٍ فَهَذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » ارواه: البخاري

ژباړه: همېشه د هغو خوړو درد حسوم چې ما په خیبر کې وخوړل نو دا هغه وخت دی چې له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښې سوه. (أبهر مي پرې سو) أبهر هغه رګ یا شریان دی چې د زړه وینه پکښې تېرېږي، نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کې د ده ﷺ د زړه رګ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې یا قطعه سو چې په خیبر کې یې خوړلي وه.

ډیر علماء کرام وایي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دې ﷺ دغه د خیبر د زهرو په واسطه شهید وفات سو، رسول الله ﷺ لږه ټول صفتونه پوره وه حتی شهید هم دی.

اوس نو د خیبر جنگ او غزاه په پوره ډول د هره اړخه پای ته ورسېدل.

په خیبر کې د مسلمانانو د شهیدانو شمېر (۱۶) نفره دی، رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین او د یهودو د وژل سوو کسانو شمېر (۹۳) نفره دی.

کله چې د خیبر ټول جنگ خلاص سو که کوري د سپرو یوه ډله را رهي ده چې دا د مسلمانانو هغه مهاجرین وه چې حبشې ته تللي وه او اوس بیرته راغله ځکه رسول الله ﷺ عمرو بن أمیه الضمري رضی الله عنه وړ لېږلی ؤ چې بیرته راسی، دوی هم د رسول الله ﷺ د امره سره سم د حبشې څخه را رهي سوه او مدینې منورې ته ورسېدل، هلته یې ولیدل چې رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د خیبر د فتحه کولو دپاره تللی دی نو دوی هم پسي وړ رهي سوه چې د خیبر په فتحه کولو کې گډون وکړي، مګر خیبر ته په داسې وخت کې وړ ورسېدل چې خیبر فتحه سوی ؤ او اوس چې یې د رسول الله ﷺ سره ولیدل هغه ﷺ ډیر په خوشاله سو او وې فرمایل:

« ما أدری بأیهما أنا أفرح ؟ بقدوم جعفر أو بفتح خیبر ؟ »

یعني: نه پوهېږم چې په کوم یوه خوشالي وکړم یا په کوم یوه خوشاله سم؟

آیا د جعفر رضی الله عنه په راتگ سره ؟ که د خیبر په فتحه سره ؟

او تاسي ته معلومه ده چې د حبشي د مهاجرو مشر جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه د حضرت علي رضي الله عنه ورور او د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ، بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د غنیمتو څخه دي د حبشي و مهاجرو ته هم حصه ورکول سي، ځکه دوی په دغه نيت خيبر ته راغله چې د رسول الله ﷺ سره په جهاد کي حصه واخلي خو دوی په داسي وخت کي خيبر ته ورورسېدل چې خيبر فتحه سوی ؤ.

د فدک د يهودو سره صلحه

تاسي پوهېږی چې په ټوله جزیره العرب کي يهود په څو ځايو کي اوسېدل؟
په جزیره العرب کي د يهودو د استوگني ځايونه پنځه وه چې هغه په داسي ډول سره وه:
۱ - مدينه منوره، چې هلته د يهودو هغه درې عمده قبيلې: بني نظير، بني قينقاع، بني قريظه د نورو عربو تر څنگ اوسېدلې.

۲ - خيبر، چې دا د يهودو لوی او اساسي مرکز ؤ او بېله يهودو بل څوک هلته نه وه موجود.

۳ - فدک، چې دلته هم يوازي يهود اوسېدل.

۴ - وادي القری، چې دلته هم يهود اوسېدل خو يو څه لږ مشرک عرب هم ور سره اوسېدل.

۵ - تيماء، چې دلته هم خالص يهود اوسېدل.

نور نو په ټوله جزیره العرب کي يا بُت پرستان اوسېدل، يا په ځينو ځايو کي نصارا اوسېدل، لکه نجران او ځيني نور ځايونه.

څرنگه چې د مدينې منورې څخه يهود وايستل سوه، خيبر فتحه سو، اوس د فدک نوبت دی، د خيبر تر فتحه کېدلو د مخه کله چې رسول الله ﷺ د مدينې منورې څخه خيبر ته ورسېدی په دغه وخت کي يې مُحَيَّصه بن مسعود رضي الله عنه د فدک و يهودو ته ور ولېږی چې اسلام ته يې دعوت کړي، خو هغو دغه دعوت نه کړی قبول او اوس چې رسول الله ﷺ خيبر فتحه کړی الله ﷻ د فدک د يهودو په زړو کي بېره ور واچول، نو يې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې موږ هم داسي صلحه در سره کوو

لکه د خیبر یهودو چې در سره وکړه، رسول الله ﷺ هم صلحه قبوله کړه او فدک د مسلمانانو سو، یهود فقط د نوکرانو په شکل هلته په فدک کې اوسېږي.

د وادي القری فتحه کېدل

اوس چې رسول الله ﷺ د خیبر د فتحه کولو څخه فارغه سو او فدک په خپله صلحه قبوله کړه نو د وادي القری پر طرف رهي سو چې هلته هم یهود اوسېدل او څه لږو عربو هم ژوند ور سره کاوه، د وادي القری یهودو د جنگ دپاره پوره آمادګي او تیاري نیولې وه، د مسلمانانو لښکر لا هلته نه وه اړولي چې د یهودو له طرفه د غشو ویشل شروع سوه، چې په دغه غشي ویشلو کې د رسول الله ﷺ یو مریې چې (مُدْعِم) نومېدی په غشي و ویشل سو او ووژل سو، صحابه کرامو وویل: ده ته دي د جنت مبارکي وي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هیڅکله داسي نه ده زما دي قسم په هغه ذات وي چې زما د نفس اختیار د هغه په قدرت کې دی هغه کالی چې ده د خیبر په ورځ د غنیمتو څخه واخیستی او د تقسیم یا وېشلو دپاره یې را نه وړی هغه به پرده باندي اور بلوي، خلکو چې د رسول الله ﷺ دغه قول واورېدی نو یوه سړي ورسول الله ﷺ ته د چوتي يوه يا دوې تسمې را وړې، چې دا یې هم تر وېش د مخه د غنیمت د مالو څخه اخیستي وې او اوس یې د اور له بيري ورسول الله ﷺ ته ور تسليم کړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: د چوتي يوه يا دوې تسمې د اور، يعني: هر هغه څوک چې د غنیمت هر شئ تر تقسیم د مخه واخلي هغه شئ به د قیامت په ورځ د ده دپاره له اور ه څخه جوړ سي او عذاب به په ورکول کېږي.

د مجاهدينو د پام وړ مسئله: هر هغه شئ چې د دښمن څخه په غنیمت اخیستل کېږي هغه باید خپل آمر ته تسليم سي او آمر یې باید په شرعي طريقه پر مجاهدينو ووېشي، که داسي ونه سي هغه شئ به د قیامت په ورځ د هغه د اخیستونکي دپاره د اور سي او ده ته به عذاب په ورکول کېږي او دا هم فرق نه لري چې دغه شئ آمر د ځان دپاره واخلي يا یې افراد واخلي دواړو ته یو قسم جزاء ورکول کېږي.

او بیا رسول الله ﷺ خپل اصحاب د جنگ دپاره تیار او آماده کړه، د لښکر

عمومي بيرغ يې سعد بن عبادہ رضي الله عنه ته ورکړی، يو بيرغ يې حباب بن منذر رضي الله عنه ته ورکړی، يو بيرغ يې سهل بن حنيف رضي الله عنه ته ورکړی او يو بيرغ يې عبادہ بن بشر رضي الله عنه ته ورکړی، بيا يې د وادي القري يهود و اسلام ته دعوت کړل، خو هغو اسلام نه قبل او له بلکۀ د هغو له طرفه يو پهلوان د مبارزې دپاره را ووتی و ده ته زبير بن العوام رضي الله عنه ور ووتی او يهودي يې ووژی.

بيا د يهودو بل پهلوان را ووتی دا هم زبير رضي الله عنه ووژی، د يهودو له طرفه بل پهلوان را ووتی، د هغه د مبارزې دپاره حضرت علي رضي الله عنه ورووتی او يهودي يې ووژی، ترڅو چي د يهودو له طرفه په دغه مبارزه کي (۱۱) نفره پهلوانان و وژل سوۀ او د هر پهلوان تر وژلو وروسته به مسلمانانو يهود و اسلام ته دعوتول او هغو به د اسلام د قبلولو څخه انکار کاوۀ، په دغه ورځ مسلمانانو خپل لمنځونه پر وخت او په جماعت سره آداء کول، هر وخت چي به رسول الله ﷺ لمنځ آداء کړی بيا به يې يهود و اسلام، الله او رسول الله ته دعوت کړۀ او د هغو تر انکار وروسته به بيا جنگ شروع سو، په دغه ورځ تر ماښامه پوري جنگ وسو، په دا سبا سهار تر لمانځه وروسته بيا جنگ شروع سو خو د لمر د را ختلو سره يهود تسليم سوۀ او وادي القري په جنگ سره فتحه سوۀ، الله ﷻ مسلمانانو ته د يهودو ډير مالونه او سامانونه په غنيمت ور کړۀ.

د تيماء د يهودو سره پر جزيره صلحۀ

تيماء چي د يهودو بله منطقه وه کله چي د هغه ځای يهودو ته د خيبر د فتحه کېدلو خبر ور رسېدی او بيا يې د فدک د يهودو اخبار واورېدل او بيا د وادي القري د يهودو په تسليمېدلو خبر سوۀ يوازي دا نه چي د مسلمانانو پر ضد يې هيڅ مقاومت ونه کړی بلکه په خپله دوی و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي موږ نه جنگ غواړو نه صلحۀ بلکه مسلمانانو ته جزيره ور کوو، رسول الله ﷺ هم د دوی دغه غوښتنه قبوله کړۀ او پر جزيره يې فيصله ور سره وکړۀ، رسول الله ﷺ دوی ته د امان ليک ور وليکی چي د دغه ليک نوشته کوونکی خالد بن سعيد رضي الله عنه ؤ او ليک داسي ليکل سوی ؤ:

دا د محمد رسول الله ﷺ له طرفه و بني عاديآ ته ليک دی چي د دوی ساتنه

د مسلمانانو پر ذمه ده او دوی به مسلمانانو ته جزیه ورکوي، پر دوی نه تجاوز کېږي او نه د خپله خایه څخه ایستل کېږي، شپه یې د راحت ده او ورځ یې د کار کولو ده.

د جزیره العرب څخه د یهودو ایستل

د یهودو ټولې منطقي فتحه سوې او یهود بیا هم د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کې په جزیره العرب کې پاته وه، د حضرت ابوبکر الصديق ؓ د خلافت په دوره کې هم یهود موجود وه خو د حضرت عمر فاروق ؓ د خلافت په وختو کې په خیبر کې یو مسلمان سړی د یهودو له طرفه ووژل سو.

دغې قصې ته ښه متوجه سی چې د یوه مسلمان سړي وینه یواري د هغه وخت و حاکمانو او آمرانو ته نه بلکه په هر وخت کې یې د مسلمانانو و آمرانو ته څومره اهمیت درلودی، د یوه مسلمان د وژلو په سبب وکفارو ته په کومه اندازه جزاء ورکول کېده؟ خو تاسي یې د نن ورځې د حاکمانو او آمرانو د حالاتو سره مقایسه کړی! دغه د عدل ترازو او حکم به تاسي ته پرېږدم، آیا د مسلمان تر وینې بل ارزانه شی سته؟

حضرت عمر ؓ په دغه باره کې تحقیقات شروع کړه خو یهود هیڅ حال نه وایي او نه اقرار کوي، یو مسلمان نفر په خیبر کې د یهودو له طرفه وژل سوی دی خو یهود حال نه وایي چې چا وژلی دی، حضرت عمر ؓ ورته وویل: که قاتل په لاس را نه کړی تاسي ټول فراره کوم، خو یهود پر خپل انکار ټینګ وه او قاتل یې نه ورساوه، نو حضرت عمر ؓ ټول یهود فراره کړه، د خیبر یهود، د فدک یهود، د وادي القرى یهود د یوه مسلمان سړي د وژلو په سبب ټول فراره کړل سوه، بالکل د جزیره العرب څخه وایستل سوه، په ټوله جزیره کې نور یهود نه سوه پاته بېله د تیماء د یهودو څخه، دا ولي پاته سوه؟ ځکه د تیماء یهود په جزیه اوسېدل مال او ملک د دوی ؤ او دوی مسلمانانو ته جزیه ورکول، خو د هغه نورو یهودو سره اول جنگ وسو او بیا په صلحه پاته سوه، د هیڅ مخکي او جايداد مالکان نه وه فقط نوکران او خدمتکاران وه او د هغو اختیار د مسلمانانو په لاس ؤ هر وخت چې یې ایستل کولای یې سواى مگر د جزیې یهودو ته امان ؤ.

نو ځکه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د يوه مسلمان د وژل کېدلو په سبب هغه نور يهود ټول و شړل او يوازي د تيماء يهود په جزیره العرب کي پاته سوه، دا د جزیره العرب څخه د يهودو د ايستلو سر او سبب ؤ.

پسله هغه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو د يهودو ټولي منطقي فتحه کړې نو د يهودو د منطقو څخه بيرته د مدينې منورې پر طرف رهي سوه، که گوري په لار کي د غطفان قبيله هغه چي عيينه بن حصن يې رئيس ؤ ولاړه ده، د دوی لا تر اوسه و مسلمانانو ته اميد سته او غواړي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، رسول الله ﷺ وليدل چي عيينه اوس هم موږ نه پرېږدي او لا را پسې دی نو يې لښکر امر کړی چي د عيينه پر طرف درځی، د مسلمانانو لښکر د عيينه پر طرف ور رهي سو، د الله ﷻ کارونه دي عيينه چي د مسلمانانو د لښکر حرکت د ده پر طرف وليدی په زړه يې بېرته ننوتل او په تېښته يې شروع وکړه، ځکه دى پوهېدی چي د مسلمانانو دغه کوچنی لښکر په خيبر کي پر لسو زرو نفرو غالبه سو حال دا چي هغه په قلاوو کي هم وه، نو عيينه د ځان دپاره فرار تر قرار بهتر وليدی او د لښکره سره وتښتېدی، دا هم هغه الهي نصرت دی چي د رسول الله ﷺ سره وعده سوی ؤ.

اوس به هغه حالات درته بيان سي چي د مکې مکرمې مشرکانو ته

د خيبر د فتحي حالات څنگه ورسېدل؟

يو نفر چي نوم يې حجاج او مشرک ؤ د خيبر د فتحي په وخت کي د دغې منطقي په شا وخوا کي موجود ؤ، کله چي يې د خيبر د فتحه کېدلو واورېدل او د اسلام کاميابۍ ورسره شکاره سوې نو يې د اسلام سره علاقه پيدا سوه او رسول الله ﷺ ته ورغلی مسلمان سو، خو په دغه وخت کي يې مکې مکرمې ته د تللو اراده هم وه، نو يې رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! زما ډير مالونه په مکه مکرمه کي د خلکو سره پاته دي غواړم چي ولاړ سم او هغه خپل مالونه را ټول کړم، رسول الله ﷺ ويل: ولاړسه او خپل مالونه دي د خلکو څخه واخله، حجاج ويل: بېله درواغ ويلو مالونه نه سم را ټولولای، ويل: وې وايه، نو دغه حجاج هغه اول نفر دی چي د خيبر د منطقي څخه مکې مکرمې ته ځي او قریش هم د خبرو په انتظار دي چي محمد ﷺ ته به په

خیبر کي څه پېښه سوې وي، ځکه د دوی خیال نه بلکه یقین ؤ چې یهود پر مسلمانانو غالبه کیږي، ځکه یهود لس زره د جنگ نفر لري او بیا په قلاوو کي دي، نو څوک پر غالبه کېدلای سي؟ خیر حجاج رهي سواو مکې مکرمې ته ورسېدی او هلته قریش پر راټول سوه ویل: ها! ژروایه د خیبر څخه دي څه خبر را وړی دی؟

حجاج ویل: محمد ﷺ د خپله لښکره سره ماته وخوړه او دى بڼدي ونيول سو، زړده چې تاسي ته به يې راوړي، قریش ډیر خوشاله سوه، مهمانی او مبارکی شروع سوې، عباس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا چې دلته حاضر ؤ او د حجاج خبري يې واورېدې د ډيري خوابدۍ څخه غځار او بهېونه سو، زړه يې د رسول الله ﷺ سره ؤ چې هغه څنگه بڼدي نيول کیږي نو غځار سو خلکو چې را پورته کړی د تگ يا تللو نه ؤ، خلکو واخيستی او خپل کور ته يې ورساوه.

حجاج و قریشو ته و ویل: د دغه زېري په مقابل کي هغه زما مالونه چي ستاسي سره دي هغه را کړی، څرنگه چې د حجاج مالونه د تجارانو او نورو خلکو سره پاشلي وه، ویل مالونه مي را کړی چي ولاړ سم په خیبر کي بڼدي مسلمانان را نیسم او بیا يې په عربو کي خرڅ کړم، قریشو ویل: هو د دغه زېري په مقابل کي په هرڅه ارزې.

حجاج وایي: زما ټول مالونه يې په درو ورځو کي را ټول کړه، زما خیال نه ؤ چې په میاشت يې سره یو ځای کړم مگر د هغه زېري په بدل کي زما مالونه په درې ورځي را ټول سوه او د دغو ورځو په شروع کي عباس ؑ ته شدید ناروغي پېښه سوه، تر داسي اندازې چې د ولاړو نه دی او ډیر غمجن دی، اوس غواړي چې د دغه خبر ښه تاکید وکړي نو ویل: تاسي یو وار بیا دغه حجاج راته راوړی، حجاج ورغلی او عباس ؑ ورته وایي: ته دغه قصه یو وار بیا په ښه تفصیل سره راته بیان کړه، حجاج ویل: دغه ناست نفر دباندي وباسه، نفر وایستل سوه حجاج و ویل: یا عباس! والله محمد ﷺ په خیر دی یهودو ته يې ماته ورکړه د هغو قلاوي يې فتحه کړې او د یهودو د پاچا لور يې په نکاح کړه ټوله قصه يې په تفصیل سره ورته وکړه، د عباس ناروغي ورکه سوه، یو دم جوړ سو ځکه عصبي ناروغي وه د پخوا په شان جوړ روغ سړی سو، غواړي چې دباندي ور ووزي مگر حجاج ورته و ویل: یا عباس! غوښتنه او

خواهش کوم چې دباندې مه وزه ځکه قریش اوس زما مالونه راټولوي، کله چې دې ولیدل چې زه د مکې مکرمې څخه ولاړم بیا ور ووزه او قریش خبر کړه، عباس رضی الله عنه ویل: هو دا دې حق دی فقط درې ورځې انتظار درته کوم او بیا قریش خبروم، حجاج ویل صحي ده، حجاج خپل مالونه په درو ورځو کې سره راټول کړه او بیرته ورسول الله صلی الله علیه و آله ته ورغلی، پسله درو ورځو عباس رضی الله عنه هغه خپل ښه کالي واغوستل ځان یې ښه پاک او خوشبویه کړی او قریشو ته ور ووتی، په دغه پاک او سپېڅلي شکل پر کعبه شریفه طواف کوي، څرنگه چې بېله حجاجه تر اوسه بل څوک مکې مکرمې ته نه دی راغلی نو د خیر صحي او واقعي خبرونه هم نه دی را رسېدلي، قریش په هغه خپله خوشالي کې دي، اوس چې یې عباس په دغه فېشن او ښه لباس کې ولیدی ویل: ښه یا عباس! دا د مصیبت سره مقابله ده؟ یعنې: د غم په وخت کې داسې ځان تیارول، دا خپل ځان ته دلاسانه او تسلی ورکوي؟

عباس رضی الله عنه و ویل: یا واللّه داسې نه ده، قریشو ویل: نو دا درې ورځې چیرې وې؟ عباس رضی الله عنه ویل: حجاج تاسې خطایستلاست اصلاً قصه داسې او داسې ده، د قریشو زړه ته نه لوړې نو انتظار کوي چې یو څوک راسي، پسله پنځه ورځې هغه واقعي خبرونه را ورسېدل او قریش وارخطا سوه، پوه سوه چې اسلام ورځ په ورځ کامیابه کېږي او د اسلام دین لوړېږي. (دا د خیر قصه وه).

رسول الله صلی الله علیه و آله او مسلمانانو ته مدینې منورې ته د بیرته تگ په وخت کې دغه یوه کوچنۍ واقعې پېښه سوه چې اوس به درته بیان سي، هغه داسې: کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله او مسلمانان بیرته مدینې منورې ته تل، پر لارې یې ټوله شپه تگ وکړی او د شپې په آخره کې د لارې په یوه حصه کې بیده سوه، تر بیدېدلو د مخه رسول الله صلی الله علیه و آله و بلال رضی الله عنه ته وویل: یا بلال! ته بیداره اوسه چې د سهار لمانځه ته موراوینې کړې، بلال رضی الله عنه ویل: ښه دی یا رسول الله! بلال رضی الله عنه ناست دی او خپل اوښ ته یې تکیه کړې ده، د الله تعالی کارونه دي د بلال رضی الله عنه هم په ناستي سترگې پټې سوې او بیده سو، د لمر تر راختلو پورې هیڅوک نه سوه را وینې څو د لمر حرارت را وینې کړه، اول هغه څوک چې را وینې سو هغه رسول الله صلی الله علیه و آله و نو ویل: یا بلال! څه درته

پېښه سوه؟ بلال رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! هغه را ته پېښه سوه چې تا ته پېښه سوې وه. بيا نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره له دغې شېلې څخه و وتی لږ مخ ته ولاړی او هلته يې په خلکو د سهار لمونځ آداء کړی او رسول الله ﷺ بيرته مدينې منورې ته کاميابه او فاتح ورسېدی.

د هجرت په اوم کال کې د ځينو ټولنو لېږل

کله چې رسول الله ﷺ د مثلث د دوو قوي اضلاعو د ماتولو څخه فارغه سو اوس د درېيمې ضلعي د ماتولو وخت را ورسېدی، لکه دمخه چې مو درته وويل: د اسلام او مسلمانانو عمده دښمنان درې ډلې وه، اول قریش، دوهم يهود، درېيم هغه صحرايي عرب چې په نجد او شا وخوا کې اوسېدل، د هغو دوو عمده دښمنانو لکه قریش او يهودو د ماتولو او د منځه وړلو حالات خو په تفصيل سره درته بيان سوه، مگر هغه په زړه سخت صحرايي او قبيلوي عرب تر اوسه پورې څه وخت تر منځ د چور او چپاول حملې کوي، څرنگه چې دغه صحرايي عرب په يوه ښار يا يوه منطقه کې نه وه سره يو ځای، په کښتو او قلاوو پورې نه وه تړلي، کله دلته او کله هلته، نو پر دوی پوره تسلط او سيطره را وستل او د دوی له شره په پوره ډول ځان ساتل نسبت د مکې مکرمې و مشرکانو او نسبت د خيبر و يهودو ته ډير سخت او مشکل وه، نو ځکه بېله دې څخه چې پر دوی تاديبي او بهروونکي حملې وسي بله چاره نه وه او مسلمانانو هم پر اعرابو دغه تاديبي حملې په پرله پسې شکل کولې، چې دغه حملې ډيري او په تکرار سره سوي دي چې اوس به د مسلمانانو څه درته بيان سي. (البته د ترتيب مراعت پکښې نسته) لکه څرنگه چې مخ کې مو درته وويل: رسول الله ﷺ هغو قبيلو يا اعرابو ته جزاء ورکول کوم چې د مسلمانانو پر ضد يې د خندق په غزاء کې ګډون او اشتراک کړی ؤ، يا يې د مسلمانانو سره دښمني کړې وه يا يې کول، نو رسول الله ﷺ دغو قبيلو ته د مجاهدينو ډلې يوه په بله پسې وړلې، چې د دغو ډلو يا سړيو څخه يوه هم د کُربه سره نه ده.

۱ - د هجرت په اووم کال د شعبان په مياشت کې رسول الله ﷺ يوه ډير ش

نفریزه ټولې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په مشرۍ د هوازن و يوې قبيلې ته ور ولېږل چې هوازن هم د هغو قبيلو څخه يوه قبيله ده چې د خندق په جنگ کي يې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دغه سړي به د شپې تگ کاوه او د ورځي به پېټېدل خو پر دغه سربېره د هوازن قبيلې ته د مسلمانانو د ورتگ خبر ورسېدی او د خپلي منطقي څخه و تېټېدل، عمر فاروق رضي الله عنه د دوی کورو ته ورغلی خو هلته هيڅوک نه وه نو بيرته د مدينې منورې طرف ته رهي سو، مسلمانان د بيرته را گرځېدلو په وخت کي د خُثَم د قبيلې پر يوه ډله پېښ سوه، يوه د مسلمانانو و حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته وويل: که دي خوښه وي پر دغه ډله به حمله وکړو، مگر حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ويل: يا! هيڅکله داسي نه کوم ځکه رسول الله ﷺ د خُثَم پر قبيله د حملې امر نه دی را ته کړی، فقط هوازن يې را ته ويلي دي، سره د دې چې مسلمانانو د خُثَم پر خلکو حمله کولای سواي چې دا هم کفار وه، مگر يا، په مسلمانانو کي پوره اطاعت او پوره انضباط موجود ؤ، کوم څوک چې ورته ويل سوي وه هغه يې په کار وه نه يې غوښتل چې د آمر تر امر تجاوز وکړي، د مسلمانانو مقصد د ځايو نيول يا د غنيمتو جمع کول نه وه بلکه هر هغه مصلحت چې رسول الله ﷺ ليدى او دوی يې د هغه مصلحت دپاره لېږل، اصحاب کرامو هغه امر په پوره اطاعت او کامل انضباط عملي کاوه.

۲ - همدارنگه د هجرت د اوم کال د شعبان په مياشت کي يوه بله سړيه د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په مشرۍ و بني فزاره او بني کلاب ته ولېږل سوه چې دغو قبيلو هم د خندق په جنگ کي گډون او اشتراک کړی ؤ، ابوبکر الصديق رضي الله عنه وکولای سواي چې پر هغو حمله وکړي، هم يې مشرکان و وژل، هم يې بنديان ځني ونيول، هم يې غنيمتونه ځني راوړل.

۳ - دغه رنگه په دغه مياشت کي رسول الله ﷺ يوه بله سړيه د فدک منطقي ته ولېږل. تاسي متوجه ياست؟ تاسي دغه پرله پسې جهاد ته وگورئ: مسلمانان هيڅکله په راحت او آرامه نه کېښستل بلکه د کلمه الله د لوړ والي او د اسلام د نشرولو دپاره همېشه ستړي او ستومانه، په وړي نس حتی په لڅو پښو په سفر او جهاد کي وه.

نو رسول الله ﷺ دغه د شعبان په سياشت کي يوه دېرش نفریزه سړیه د فدک و منطقي ته ولېږل چې بني مره ته جزاء ورکړي، بني مره د غطفان د قبيلو څخه دي او په نسب کي سره نژدې دي، د بني مره رئيس حارث بن عوف ؤ، حارث بن عوف هغه څوک دی چې د خيبر په غزاء کي يې عيينه د مسلمانانو له جنگه منع کاوه، ځکه اوس يې عقل سر ته ورغلی ؤ او احتياط يې کاوه، مگر بيا هم دئ او د ده قبيله هغه څوک وه چې د خندق په غزاء کي يې د مسلمانانو پر ضد گډون کړی ؤ، نو خامخا بايد جزاء ورکول سي، د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ بشير بن سعد ؓ د دېرشو نفرو اصحاب کرامو سره ولېږی چې بني مره ته جزاء ورکړي، مگر څرنګه چې دغو قبيلو ډير احتياط کاوه او همېشه به يې په لارو کي کمين نيوی او پټ به وه ځکه دوی هم د مسلمانانو د حملو څخه په بېره کي وه، دغه د کمين نفرو وکولای سواي چې د مسلمانانو ډله د مخه تر دې چې بني مره ته ورسېږي محاصره کړي، مسلمانان محاصره سوه او د دوی په منځ کي جنگ شروع سو ترڅو چې د مسلمانانو سره ور سره ټول غشي خلاص سوه او د کفارو له طرفه غشي پر اوږېدل، مسلمانان يو په بل پسي شهيدېدل، بشير بن سعد ؓ د زمري غوندي جنگ وکړی خو په آخر کي دئ ؓ هم زخمي سو، څرنګه چې د ده ملګري مسلمانان ټول شهيدان سوي وه او ده يوازي د شپې تر تاريخې پوري جنگ وکړی نو په شپه کي د فدک کلي ته ورغلی، په فدک کي يهود اوسېدل، د دغو يهودو او مسلمانانو په منځ کي هغه صلحه وه چې د مخه يې بيان درته وسو، نو بشير بن سعد ؓ دوی ته ورغلی او هغو هم ځای ورکړی، بشير بن سعد ؓ د دغي سړيې آمر په دغه طريقه سره له مرګه خلاص سو.

دغه د مسلمانانو شهادت بيا په کفارو کي جرئت پيدا کړی او اعرابو به ويل: په والله کېدلای سي چې دغه خلک مات سي او شکست وخوري، مخ کې چې کفارو د مسلمانانو پرله پسي کاميابي ليدلې خاصاً چې په خيبر کي يې د دوی کاميابي وليدل نو يې دا فکر کاوه چې د مسلمانانو قوم هيڅ ماته او شکست نه خوري.

او اوس چې دغه غمجنه او زړه دردوونکې حمله پر مسلمانانو وسوه او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره پکښي شهيدان سوه، نو بيا د کفارو د قبيلو

امید پیداسو او بیا یې په سر او دماغ کې د مدینې منورې د حملې خیالونه ورگرځېدل.

۴ - د دغه کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه ټولۍ چې شمیر یې (۱۳۰) نفره و د غالب الليثي رضي الله عنه په مشرۍ د بني عوايل او بني ثعلبه قبیلو ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، د غالب الليثي رضي الله عنه ټولۍ وکولای سوای چې کفارو ته جزاء ورکړي او مدینې منورې ته بنديان او حیوانات په غنیمت ځني را ولي، څرنګه چې غالب رضي الله عنه ډیر احتیاط کاوه خاصاً پسله هغې واقعې چې بشیر بن سعد رضي الله عنه او د ده ملګرو ته په تېره میاشت کې پېښه سوه او دېرش نفره مسلمانان پکښې شهیدان سوه، نو یې ترخپلې ټولۍ تر ورتګ د مخه و هرځای ته د معلوماتو دپاره نفر لېږل چې د دغه معلوماتو دپاره یو وار په خپله غالب رضي الله عنه د بني عوايل د قبیلې و منطقي ته ورغلی، څرنګه چې بني عوايل هم د مسلمانانو د حملې څخه په بېره کې وه او احتیاط یې کاوه نو هېڅ به یې په لارو کې د معلوماتو دپاره نفر کېښول.

غالب رضي الله عنه وايي: د ماښام وخت و او تاریکه شروع کېدل په دغه وخت کې د معلوماتو دپاره یوې غونډۍ ته وختم چې شا وخوا وګورم او لوړ پر غونډۍ مې څنګ واچاوه، و مې لیدل چې بني عوايل هم د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه تیاروي، زه پر دغه غونډۍ وم چې د دوی پیره دار را ته متوجه سو خو د تاریکې په سبب دا فرق نه سي کولای چې دغه سیاهي انسان دی که بل شی، مګر پیره دار چې ولیدم نویې خپلې ښځې ته وویل: (غالب رضي الله عنه وايي: زه د دوی خبرې اورم چې پیره دار و خپلې ښځې ته وايي) ښځې! پروڼ دغه سیاهي پر دغه غونډۍ نه وه، نو ښه راته متوجه سو، خو زه هېڅ حرکت نه کوم، ځکه که حرکت وکړم پوهیږي چې انسان دی او پوه به سي چې موږ د دوی د حملې دپاره راغلي یو، نو زه بې حرکت ناست يم او دئ بیا د دغې سیاهي څخه په شک کې دی نویې خپلې ښځې ته وویل: ته هغه زما لېندۍ او دوه غشي را کړه، ما ویل: (لا حول ولا قوة الا بالله) اوس پوهیږم چې دغه نفر مې ولې اوزه بیا په دې سبب حرکت نه سم کولای چې زموږ په حال به خبر سي، نویې غشۍ واخیستې اوزه یې په ویشتم، غشۍ زما پر اوږه ومېستې اوزه پر هغه خپل ځای مېخ يم هېڅ حرکت نه کوم بلکه صبر او تحمل کوم، سړي خپلې ښځې ته

وويل: والله واری مي نه دی خطا سوی مګر ته دغه بل غشی هم راکړه، بل غشی یې هم واخیستی او زه یې په وویستم، دامي هم پر اوږه و مېنتی او زه حرکت نه کوم، سړي وويل: که چیري ژوندی شئ وای بنورېدلی به وای، زه پر دغه خپل ځای لکه مېخ ثابت ورته ناست یم، څو ښه توره تاریکه سوه نو خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته ومي ويل: خلک زموږ په راتګ نه دي خبر، نو مو حمله پر وکړه، غالب اللیثي ښه هم د هغه خپله زخمه سره سره په دغه جنگ او حمله کي اشتراک وکړی ځکه زخم یې ډیر شدید نه ؤ.

غالب ښه په دغه حمله کي خپل افراد امر کړه چې هر دوه نفره به یو ځای سره ځی جلا کېږی به نه، بیا داسي نه وي چې یو نفر راسي او وایي: په هغه خپل ملګري نه یم خبر، دا امر په دې سبب ؤ چې دغه حمله پر یوه پوره او کامله قبيله وه او د شپې په تاریکه کي وه، نو پر دې بېرېدی چې نږدې ورک نه سي، خیر حمله یې شروع کړه او په خپل مقصد کي کامیابه سو، د دغي قبیلې څخه یې ښه پوره غنیمتونه را وړل.

مګر دلته یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه، هغه دا چې: د بني عوایل د قبیلې څخه یو نفر چې مرداس بن نهیک نومېدی په اسامه بن زید ښه پښخندونه وهل، اسلام او رسول الله ﷺ ته یې بد ويل، د اسامه ښه د طاقت و وتل او پر دغه سړي یې حمله وکړه، سړي ځني وځغستل، اسامه بیرته را وګرځېدی، سړی بیا پسي راغلی بیا هم اسلام او رسول الله ﷺ ته بد الفاظ وایي، اسامه بیا مجبوره سو پر سړي یې حمله وکړه پسي ځغلي، څرنګه چې د دغي ټولۍ آمر امر کړی ؤ چې دوه نفره به سره یو ځای وي نو د اسامه ښه ملګری یو انصاري ؤ، دغه انصاري و اسامه ته وويل: یا اسامه! پرې یې ږده درځه چې ځني ځو، اسامه ويل: دی رسول الله ﷺ ته بد وایي هیڅکله یې نه پرېږدم، هغه کافر ځغلي او بد وایي اسامه پسي ځغلي، څو اسامه پسي ور ورسېدی او انصاري په پسي دی، ځکه د غالب ښه امر دغسي ؤ چې ملګری به نه پرېږدی، مقصد دا چې دغه دوه نفره مسلمانان په دغه کافر پسي ځغلي څو د یوې ونې سره اسامه او ملګری یې په کافر پسي ور ورسېدل، اسامه او انصاري دواړو توري پر پورته کړې غواړي چې وې وژني، په دغه وخت کي هغه کافر چې اسلام او رسول الله ﷺ ته یې بد ويل اوس چې توري پر پورته سوې ويل (أشهد أن لا إله إلا الله

وَأَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) انصاري توره ځني را وگرځول نه يې وواهه، مگر اسماء خپله توره پر ور ايله کړه او مرداس يې ووژي، انصاري ورته وويل: يا اسماء! تا داسي سړئ ووژي چي هغه وويل (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) اسماء ويل: ده دغه کلمه د توري د بيري وويل، تا نه ليدى چي اسلام او رسول الله ﷺ ته يې بد ويل؟ تا د ده بد ويل نه واورېدل؟ مگر کله چي يې توره پر خپل سر وليده نو يې کلمه وويل.

خير د مرداس تر وژلو وروسته دواړه بيرته راغله، خو انصاري دغه قصه و غالب ﷺ ته وکړه، غالب ﷺ اسماء ته ور پغ کړه: يا اسماء! تا څنگه هغه سړئ ووژي چي هغه ويل (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) اسماء ويل: هغه دغه کلمه د توري د بيري وويل، خبره ښکاره او معلومه ده څو لحظې مخ کي يې اسلام او رسول الله ﷺ ته بد ويل، مگر کله چي يې پر خپل سر توره وليدل د دې دپاره چي ځان له مرغه خلاص کړي نو يې کلمه وويل، څرنگه چي غالب ﷺ په دې مسئله زيات نه پوهېدى نو چپ سو او دغه ټولۍ بيرته مدينې منورې ته ولاړه هلته يې رسول الله ﷺ ته حالات وويل.

اول يې د سړي د کاميابۍ حالات ورته بيان کړه او بيا يې د اسماء ﷺ په قصه خبر کړى، رسول الله ﷺ اسماء ور وغوښتې او ويل: يا اسماء! څنگه دي هغه څوک ووژي؟ چي هغه ويل (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) اسماء ويل: يا رسول الله! هغه د توري د بيري څخه کلمه وويل، رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا تا د هغه زړه ور څيري کړى او پوه سوې چي هغه صادق دى که کاذب؟ يعني: ته څه په خبر يې چي د توري له بيري يې کلمه وويل؟ بنايي په دغه وخت کي يې ايمان زړه ته ننوتلى وي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به د (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) له حقه چيري ځي؟ اسماء ويل: والله د توري د بيري څخه يې کلمه وويل، رسول الله ﷺ وفرمايل: د قيامت په ورځ به د (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) د حقه چيري ځي؟ د قيامت په ورځ به د (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) د حقه چيري ځي؟ اسماء وايي: رسول الله ﷺ دغه جمله څو واره په تکرار راته وويل، تر داسي اندازې چي ما د ځان سره وويل کشکي زه په دغه نن ورځ مسلمان سوى واى.

اسماء ولي غوښته چي په دغه نن ورځ مسلمان سوى واى؟ ځکه اسلام هغه د مخني ټول گنهونه محوه کوي او پاکوي، نوکه په دغه ورځ مسلمان سوى واى دغه

ګناه به يې هم د عفوې په جمله کې راغلې وای او الله ﷻ د سورة النساء په (۹۴) نمبر آیات کې دغسې موضوعاتو ته اشاره کوي او فرمایي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَهُنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَن ءَلْفَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ ۖ﴾

يعني: اې مومنانو! كله چې تاسي د الله ﷻ په لار کې سفر كوی يعني: جهاد ته ځي نو ښه تحقيق كوی او هغه چا ته چې سلام درته ووايي مه وایاست چې ته مومن نه يې (او د اسلام كلمه دي د بيري و ويل) آيا تاسي د دې دنيا دنيوي اسباب غواړي؟ د الله ﷻ سره ډير غنيمتونه سته.

پسله دغې ورځې بيا اسامه په هيڅ داسي جنگ کې ګډون او اشتراك نه دی کړی چې د مسلمانانو په منځ کې پېښ سوی دی، حتی كله چې د مسلمانانو په منځ کې هغه فتنه پېښه سوه اسامه ﷺ به ويل: زه پوهېږم چې علي ﷺ پر حق دی، مګر پسله هغې واقعې چې زما او د مرداس په منځ کې پېښه سوه، زه بيا هيڅ وخت پر مسلمان توره نه پورته کوم.

ورونو! دغه واقعه او مسئله زموږ دپاره درس دی موږ د خلکو د ظاهره سره کار لرو د خلکو سره مو بايد معامله د دوی پر ظاهري شکل وي مګر زړونه د الله ﷻ په قدرت، اختيار او علم کې دي، د زړو مالک الله ﷻ دی او ده ﷻ ته يې حال معلوم دی رب ﷻ د زړو پر حال حکم کوي، هو، که موږ د يو چا څخه داسي حرکت ووينو چې هغه کار د ده کفر او نفاق ثابتوي دا بيا بله خبره ده او که د يو چا آخري جمله لا اله الا الله محمد رسول الله وي نو موږ د ظاهري حالت سره موافق په عمل کولو مکلف يو او دا هم د اسلام حکم دی چې د اشخاصو سره زموږ معامله بايد د دوی د ظاهري حاله سره موافقه او برابره وي، فقط الله ﷻ د زړو په حال خبر دی او حکم پر کوي نه موږ، د زړو عالم او حاکم يوازي الله ﷻ دی.

۵ - اوس خود مسلمانانو ټوليو او حملو دوام درلودی، خود دغه د هجرت د اوم کال د شوال په مياشت کې رسول الله ﷺ بشير بن سعد ﷺ د دوهم وار دپاره د بني

مړه و قبيلې ته ولېږي چي جزاء ورکړي، د بشير بن سعد رضي الله عنه د اول وار لېږل خو به مو په ياد وي چي د بني مړه د قبيلې د کمين له طرفه حمله پر وسوه او د ده دېرش نفره ملگري ټول شهيدان سوه او دى رضي الله عنه پسله زخمي کېدلو د فدک و يهودو ته ورغلى.

نو اوس د دوهم وار دپاره بيا رسول الله ﷺ دغه بشير بن سعد رضي الله عنه د هغه بني مړه قبيلې ته ور ولېږي چي جزاء ورکړي مگر دا وار يې (۳۰۰) نفره مسلمانان ور سره ملگري کړه، بشير بن سعد رضي الله عنه د بني مړه پر طرف رهي سو او دا وار يې زړه هم ورته ډک دى ځکه په هغه اول وار کي يې د ده ملگري شهيدان کړي وه، نو يې هغه انتقام او بدله هم پاته وه، اوس فقط دوې مياشتي وروسته د درو سوو نفرو سره د بني مړه پر طرف ور رهي سو او هلته ور ورسېدى، د هغو په پېڅېري کي يې حمله پر وکړه د هغو څخه ځيني وتبتهدل او ځيني و وژل سوه او ده رضي الله عنه پسونه، اوبنان او نور مالونه په غنيمت ځني واخيستل او بيرته مدينې منورې ته په داسي حال کي راغلى چي د هغه اول وار د خپلو ملگرو بدله او انتقام يې اخيستي وه.

دلته نو د بني مړه رئيس حارث بن عوف فکر وکړى او ويل: والله د محمد ﷺ دين لوړ او ورځ په ورځ غالبه کيږي، قريشو صلحه ور سره وکړه، خيبر يې فتحه کړى او هغو قبيلو ته چي د ده ﷺ سره مخالفت کوي جزاء ورکوي، موږ دوې مياشتي د مخه پر دوى کاميابه سوو او دېرش نفره مو ورو وژل، مگر اوس يې په موږ داسي کارونه وکړه چي تر اوسه چا نه وه را سره کړي، پسله ډيره فکره دې نتيجې ته ورسېدى چي بايد اسلام ته داخل سي، نو عيسه بن حصن هغه د غطفان مشر او رئيس ته ورغلى د هغه سره يې خبري وکړې د اسلام او مسلمانانو په باره کي يې دلايل ور سره وويل او ويل: زما په فکر زموږ دپاره دا ښه او بهتره ده چي د محمد ﷺ ملگري سو، د دې پر ځاى چي مسلمانان زموږ څخه غنيمتونه وړي موږ به د مسلمانانو په ملگرتيا د نورو قبيلو څخه غنيمتونه اخلو، نور يې هم دلايل ور سره وويل خو عيسه بن حصن يې په دې قانع کړى چي مسلمان سي، نو دوى په دواړو دا اتفاق وکړي چي دواړه به مدينې منورې ته ځو او هلته به د خپل اسلام يا مسلمانېدلو اعلان کوو.

اوس نو د غطفان او د بني مړه رئيسان چي دواړي د عربو لويي او قوي قبيلې

دي د مدينې منورې طرف ته رهي سوه چي اسلام ته داخل سي خو سبحان الله! د الله ﷻ تقدير او اراده بيا بل شئ وه، دغه دوو نفرو ته په لار كي د عربو يو بل مشر په مخه ورغلی چي قروه بن هبیره نومېدی چي هغه بيا عمرې ته رهي ؤ، اوس چي قروه د حارث بن عوف او عيينه بن حصن سره په لار كي يو ځای سو قروه ورته وويل: د خيرې چيري ځی؟ دوی ويل: مدينې منورې ته څو چي اسلام ته داخل سو، قروه ويل: تاسي څه صبر وکړی تلوار مه کوی زه دا دی عمرې ته رهي يم، پرېږدی چي زه وگورم چي اهل مکه د محمد ﷺ په باره كي څه فکر او اراده لري؟ که داسي ؤ چي اهل مکه د محمد ﷺ سره د جنگ اراده درلودل نو دا نه ده صحي چي تاسي اوس مسلمانان سی صبر وکړی او هغه جنگ چي د قریشو او محمد ﷺ په منځ كي پېښېږي هغه به و وینی، بيا تر هغه وروسته فيصله وکړی او که چيري د مکې خلکو جنگ نه کاوه او تسليم وه بيا مسلمانان سی، دوی ويل: دا ښه خبره ده، نو دغه دوه نفره بيرته د مدينې منورې څخه را وگرځېدل او اوس د قروه د بيرته راتگ انتظار کوي چي هغه به د مکې مکرمي څخه حال او خبر را وړي؟

قروه مکې مکرمي ته ولاړی او عمره يې وکړه، قروه مشرک ؤ او دا خو هم درته معلومه ده چي مشرکانو هم هغه د دوی پر قسم حج او عمره کول، قروه د عمرې تر آداء کولو وروسته د قریشو د مشرانو سره وليدل او پوښتنه يې ځني وکړه چي تاسي د هغي صلحي په باره كي چي د محمد ﷺ سره مو کړې ده څه اراده لری؟ قریشو ويل: د دغي صلحي په موده كي موږ د محمد ﷺ د جنگ دپاره خپل ځانونه آماده کوو، غواړو چي په دغه موده كي د هغه د جنگ دپاره پوره تياري ونيسو، اصلاً زموږ صلحه نه ده مقصد بلکه په دغه موده كي خپلي قواوي سره يو ځای کوو چي وکولای سو د محمد خطر بالکل له منځه يو سو.

اوس نو د قروه په فکر خبره بل ډول سوه، له بله طرفه د بنو بکر د قبيلې رئيس نوفل بن معاويه هم په دغه وخت كي مکې مکرمي ته راغلی ؤ او دئ هم د قریشو د مشرانو سره خبري کوي غواړي چي د قریشو مشران دې ته تشويق کړي چي د خزاعه د قبيلې پر ضد د بنو بکر سره مرسته وکړي، يعني: بنو بکر غواړي چي د خزاعه سره جنگ

وکړي او قریش د خزاعه په وژلو او جنگ کولو کې د بنو بکر سره مرسته وکړي.

هغه خو ستاسې په یاد دي چې خزاعه هغه قبيله ده چې د حدیبیې په صلحه کې د رسول الله ﷺ په طرف کې داخله سوه او د هغه وخته څخه د خزاعه قبيله د رسول الله ﷺ حلفاء او متعاهدین بلل کېږي، د خزاعه پر قبيله هر تېری او تجاوز پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو تجاوز بلل کېږي او بنو بکر بیا د حدیبیې د صلحي په وخت کې د قریشو په طرف کې داخل سوه، چې بنو بکر بیا د قریشو حلفاء او متعاهدین بلل کېږي او د بنو بکر هر تجاوز که پر مسلمانانو وي که پر خزاعه، د قریشو تجاوز بلل کېږي، مګر دا هم باید درمعلومه وي چې د پخوا څخه د بنو بکر او خزاعه د قبیلو په منځ کې ډیرې لویې دښمنۍ پرتې وې.

اوس قروه بن هبیره ورته گوري چې د بنو بکر رئیس نوفل بن معاویه قریش و دې ته را بولي چې د خزاعه د قبیلې پر ضد د ده او د بنو بکر مرسته وکړي او قریش هم دغه د ده خبرې نه وړدوي او نه ورته وایي چې زموږ او د هغو په منځ کې صلحه ده، بلکه د ردولو پر ځای د دغو خبرو سره علاقه هم لري او په شوق غوږ ورته نیسي، نو قروه بن هبیره پوه سو چې دغه ټوله د دې علامې دي چې د قریشو او مسلمانانو په منځ کې به ژر جنگ پېښ سي او دغه د دوی په منځ کې چې د صلحي په نامه سره یادېږي صلحه نه ده بلکه اصلاً د بل جنگ دپاره هوسايي او آمادګي ده، نو کله چې قروه د مکې مکرمې څخه ولاړی هلته عیینه بن حصن او حارث بن عوف ته ورغلی او دا بیان یې ورته وکړ چې ډیر ژر به د قریشو او مسلمانانو په منځ کې جنگ پېښ سي، هغو وویل: څرنگه چې خبره داسې ده موږ به خپل مسلمانېدل اوس وځنډوو او د دې جنگ نتیجې ته به معطله سو، مقصد دا چې دغه دوه نفره چې د لویو قبیلو مشران وه اسلام ته داخلېدل خو دغه د قروه اخبار د دې سبب سوه چې د هغه خپله فکړه څخه واوښتل، په دغه موده کې رسول الله ﷺ نوري ټولیانې هم شا وخوا لېږلې.

خو د دغه وخت هغه مهمه واقعه دا ده چې دغه د هجرت د اووم کال د شوال په میاشت کې رسول الله ﷺ مسلمانان دې ته را بلل چې د ده ﷺ سره د عمره القضاء د آداء کولو دپاره ولاړ سي، ځکه اوس د حدیبیې پر صلحه یو کال تېر سو او اتفاق هم

داسي ؤ چې په را تلوکي کال کي به مسلمانان عمرې ته ورځي، اوس نو مسلمانانو ته پوره اجازه ده چې مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره داخل سي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په مسلمانانو کي د عمرې کولو اعلان وکړی.

عمره القضاء

د هجرت د اووم کال د ذوالقعدې په مياشت کي ټول هغه کسان چې د حديبيې په صلحه کي حاضر وه، بېله هغو کسانو چې شهيدان سوي يا وفات سوي وه ټول د رسول الله ﷺ سره يوځای سوه، دغه د حديبيې پر نفروزيات نور هم شپږ سوه نفره د رسول الله ﷺ سره د مدينې منورې څخه د عمرې د آداء کولو دپاره را ووتل.

چې دانو بېله بنځو او کوچنيانو ټول دوه زره نفره سوه چې په دغه عمره القضاء کي د رسول الله ﷺ سره ملگري دي، رسول الله ﷺ امر وکړ چې پر اوسانو اسلحه در سره واخلي، ابو بکر الصديق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! زموږ او د قرشو عهد داسي نه ؤ چې د اسلحې سره به مکې مکرمې ته نه داخلېږو؟ رسول الله ﷺ فرمايل: هو! عهد دغسي ؤ، ابو بکر الصديق رضي الله عنه وويل: اوس نو موږ دغه اسلحه څه په کوو؟ او تا امر وکړ چې اسلحه در سره واخلي، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بکر! زه د قرشو د غدر او خيانت نه مطمئن نه يم، ابو بکر الصديق رضي الله عنه وويل: نو هغه وعده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ پر خپل عهد ولاړ يو د اسلحې سره و حرم ته نه داخلېږو، اسلحه تر حرم دباندي پرېږدو مگر زموږ سره بايد اسلحه موجوده وي، که مو ضرورت ورته پيدا سو اسلحه به لرو.

دا د خير البشر او اکمل البشر رسول الله ﷺ پوهي او حکمت ؤ چې ويل موږ څنگه خپل ځانونه و خپلو دښمنانو ته بېله اسلحې تسليم کړو؟ مسلمان بايد پوه، زيرک او هوښيار وي، کارونه بايد سطحې او سر سري و نه نيول سي، مسلمان بايد همېشه په حذر او احتياط کي وي خپل ځان بايد د دښمن په مقابل کي بې اسلحې نه کړي، خپله اسلحه بايد دښمن ته تسليم نه کړي، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل: اسلحه در سره واخلي. رسول الله ﷺ او مسلمانانو د ذوالحليفه څخه احرام وتری او تلبیه يې و ويل،

په داسې حال کې چې مخ پر مکه مکرمه حرکت وکړی چې اسلحه ورسره وه او د جنگ دپاره تیار او آماده وه، دا هم د دې دپاره چې د قریشو د غدرمخه یې نیولې وي.

کله چې مسلمانان و مکې مکرمې ته نژدې سوه هلته قریش تر مکې مکرمې د باندې ورته را وتلي دي او ورته گوري، خو وې لیده چې د مسلمانانو سره اسلحه ورسره ده، قریشو ورسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې اسلحه مو د څه دپاره راوړې ده؟ زموږ او ستاسې په منځ کې داسې وعده نه وه چې تاسې به د اسلحې سره نه راځئ؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: موږ پر هغه خپله وعده ولاړ يو او اسلحه تر مکې مکرمې د باندې پاته کېږي، واقعاً هم رسول الله ﷺ خپله اسلحه لکه سپرونه، غشي، نېزې، زغري او داسې نور تر مکې مکرمې د باندې پرېښوول او دوه سوه نفره یې د اوس بن خولي الأنصاري په مشرۍ د اسلحې د ساتنې دپاره مؤظف پرېښوول او بیا یې دغه دوه سوه نفره په هغو کسانو بدل کړه چې عمره یې کړې وه، او هغه اول پاته دوه سوه نفره عمرې ته ولاړل، مگر دوه سوه نفره په هر وخت کې د اسلحې سره موجود وه، دې ته تیار او آماده وه چې د ضرورت په وخت کې دغه اسلحه د مکې مکرمې و داخل ته ورسوي او پر مسلمانانو یې و وېشي، که چیرې د قریشو له طرفه کوم غدر او خیانت وسي اسلحه موجوده او د استعمال دپاره تیاره ده.

اوس چې رسول الله ﷺ او مسلمانان مکې مکرمې ته د داخلېدلو دپاره تیار سوه په دغه وخت کې قریشو نه غوښتل چې د مسلمانانو سره یې کوم مشکل او شخړه پېښه سي، ځکه قریش غواړي چې دغه د عمرې مناسک ډیر ژر پای ته ورسېږي او مسلمانان ولاړ سي او قریش دا هم نه غواړي چې مسلمانان د اهل مکې سره په تماس کې سي، نو ابوسفیان د مکې مکرمې ټول اهل په دې سره مکلف کړه چې د مکې مکرمې څخه ووږي او څوک دي په مکه مکرمه کې نه پاته کېږي، د مکې مکرمې خلکو هم د مکې مکرمې څخه په وتلو شروع وکړه او وزي خو هلته نژدې په هغو غرو کې کښېني چې د کعبې شریفې پر شا وخوا دي، بیا نو د قریشو مشرانو د دغه امر د ښه عملي کولو دپاره یوه آواز هم واچول هغه دا چې ویل: دغه مسلمانان چې د مدینې منورې څخه راغلي دي په یوه داسې مرض اخته دي چې هغه مرض ساري مرض دی یعنې له یوه

څخه بل ته نقل کېږي چې په هغه وخت کې ژړه تبه ورته ويل کېده، نو ځکه بايد ټول خلک د مکې مکرې څخه ووزي، اوس د دغې آوازې سره هغه پاته کسان چې تر اوسه نه وه وتلي هغو هم د مرض له بېرې پر وتلو تلوار کاوه چې په دغه مرض اخته نه سي. نو په مکه مکره کې بله د قریشو د ځينو مشرانو لکه صفوان بن امیه، عکرمه بن ابې جهل او داسې نور، بل څوک نه سوه پاته نور ټول مشران د مکې مکرې څخه ووتل.

مسلمانان چې مکې مکرې ته داخل سوه د الله اکبر تکبېرونه وايي، د لا اله الا الله تهليل وايي، د اسلام تلبیه وايي، مسلمانان په ډېر شوق کې دي ځکه پسله ډېرو کلو څخه د اول وار دپاره مکې مکرې او خپلې قبلې ته داخلېږي.

او رسول الله ﷺ پسله اوو کلو څخه د اول وار دپاره خپل اصلي وطن او خپلې قبلې مکې مکرې ته داخلېږي، نو ټول تر اندازه زيات خوشاله وه، طواف، تلبیه، سعيه او عمره ټول عبادتونه په شوق او خوشالي سره آداء کوي.

مکر رسول الله ﷺ په هغه آواز خبر سو چې ويل: په مسلمانانو کې ژړه تبه سته نو د دغې آوازې په مقابل کې رسول الله ﷺ داسې قصد او اراده وکړه چې دا ثابته او معلومه کړي چې په مسلمانانو کې هېڅ ناروغي نسته، کله چې مسلمانانو په طواف شروع کول رسول الله ﷺ وفرمايل: الله ﷻ دي پر هغه چا ور حميرې چې نن ورځ کفارو ته د خپل ځان صحت او قوت ور ښکاره کړي.

بيا نور رسول الله ﷺ خپل د احرام پټو په داسې ډول تر راسته اوږه لاندې کړی چې راسته اوږه يې ښکاره سوه، چې دغه ته په عربي کې (اضطباع) وايي او بيا يې په طواف شروع وکړه په دغه طواف کې يې چابک چابک تگ کاوه، چې دغه چابک تگ ته په عربي کې (رمل) وايي، رمل او هروکله هغه چابک تگ دی چې کوچني کوچني ګامونه اخلي او داسې تېز تېز ځي چې وخت ته نژدې وي، خو ګامونه يې کوچني وي او اوږې هم ور سره ښوروي، چې دغه قسم تگ مريض، ناجوړه او ضعیفه سړی نه سي کولای، قوي او صحتمن نفر دغسې تگ کولای سي، رسول الله ﷺ د طواف درې شوطه دغه تېز تگ کاوه او اصحاب کرامو هم دغه قسم تگ ور سره کاوه، په دغه تگ يې دا ثابته کړه چې مسلمانان روغ رمټ دي.

قريشو د غرو خنځه ورته کتل او ويل يې: په والله که د مسلمانانو سره يا تبه ورسره وي يا بل مرض، مريض سړی دغسي تگ نه سي کولای، نو دغه د اوږې لڅېدل او دغه قسم تېز تگ زموږ دپاره سنت سو، نو هر هغه څوک چي د حج دپاره طواف قدوم کوي يا د عمرې دپاره طواف کوي، يا هر هغه طواف چي تر هغه وروسته د صفا او مروا په منځ کي تگ او راتگ وي په اولو درو شوطو کي بايد رمل او هروله وکړي چي تېز تېز به ځي، خو راسته اوږه به په ټوله طواف کي لځه وي او دغه کار فقط د نارينه وو دپاره سنت دی، پر ښځو نه تېز تگ سته نه د اوږو لڅېدل او بېله طواف قدوم يا د عمرې له طوافه په نورو طوافو کي هم دا کار نسته، او هغه کسان چي تر طواف د مخه يا وروسته يې اوږه لځه کړې وي هغه هم صحي کار نه دی، اوږه فقط د طواف په وخت کي لڅيږي، هغه هم په هغه طواف کي چي تر هغه وروسته سعي يا د صفا او مروا تگ وي. (دا يوه فقهي مسئله وه)

د طواف په منځ کي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه چي شاعر ؤ او توره په لاس د رسول الله ﷺ مخ ته تلی دغه بيتونه يې په لوړ آواز ويل:

خَلُّوا بَنِي الْكَفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ	خَلُّوا فَكُلَّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ
قَدْ أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ فِي تَرْيَلِهِ	فِي صُحُفٍ تُتْلَى عَلَى رَسُولِهِ
يَا رَبِّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِهِ	إِنِّي رَأَيْتُ الْحَقَّ فِي قَبُولِهِ
بَانَ خَيْرَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِهِ	الْيَوْمَ نَضْرِبُكُمْ عَلَى تَرْيَلِهِ
ضَرْبًا يَزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ	وَيُذْهِلُ خَلِيلًا عَنْ خَلِيلِهِ

دا داسي بيتونه دي چي په هغو کي پر کفارو تېری او تجاوز ؤ.

يعني: کفارو! د رسول الله ﷺ له لاري ايسته سی، موږ مو وهو، موږ مو وژنو، موږ موسرونه در پرې کوو، دلته حضرت عمر رضي الله عنه ته قهر ورغلی او ويل: يا بن رواحه! ته څه وايي؟ د رسول الله ﷺ په حضور او د الله ﷻ په حرم کي شعر وايي؟ رسول الله ﷺ ورته وويل: يا عمر! دئ پرېږده، دغه دده اشعار پر کفارو تر غشوزيات تاثير کوي.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته ولي قهر ورغلی؟ د هغه دوه سببه وه، يو دا چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په طواف کي شعر وايه حال دا چي طواف عبادت دی لکه لمونځ،

انسان بايد شعر پکښي و نه وايي، بل دا چي اوس د مسلمانانو سره اسلحه نسته پد خالي لاس دي او دغه اشعار کفارو جنگ ته رابولي، نو عمر رضي الله عنه وويل:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، صَدَقَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَأَعَزَّ جُنْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ»
او دغه تهليل يې په زوره وايه، نو دا هم زموږ دپاره سنت سوه، هر هغه څوک چي عمره کوي خاصاً په صفا او مروا کي دغه تهليل ويل د هغه دپاره سنت دي.

کله چي رسول الله ﷺ د عمرې د آداء کولو څخه فارغه سو هدي يې حلاله کړه، د هدي حلالول په عمره کي سنت کار دی، واجب او لازمي نه ده چي خامخا يې بايد څوک حلاله کړي مگر ثواب يې ډير زيات دی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو هدي حلاله کړې، بيا نو رسول الله ﷺ قريشو ته حال ولېږي چي د کعبې شريفي کلي راوړي او اجازه را کړي چي کعبې شريفي ته دننه ورسم.

خو قريشو جواب را ولېږي چي يا! زموږ او ستاسي په عقد او اتفاق کي دا نه دي ليکل سوي چي ته به کعبې شريفي ته دننه داخلېږي.

که څه هم دا نوی او مشکل کار نه ؤ، د عربو مشرانو ته به يې همېشه کعبه شريفه ور خلاصول، مگر قريشو بيا هم دلته د ضد او عناده کار واخيستی او دروازه يې نه کړه ور خلاصه، رسول الله ﷺ چي دغه د دوی عناد وليدی نو يې بلال رضي الله عنه ته وويل: يا بلال! لوړ د کعبې شريفي بام ته وخېژه او آذان وکړه، بلال رضي الله عنه هم د کعبې شريفي بام ته وختی او آذان کوي، قريش ورته گوري د اسلام آذان اوري:

«الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمدًا رسول الله»
بلال رضي الله عنه سر بېره پر کعبه شريفه په خپل رنگين او خواږه آواز سره د:
«أشهد أن محمدًا رسول الله»

شاهدي آداء کوي او قريش ورته گوري، عکرمه بن أبي جهل چي تر دغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ وويل: الله د أبو الحکم سره ډير ښه وکړه (چي مقصد يې خپل پلار ابو جهل ؤ) چي دغه مريی يې نه وليدی چي لوړ پر کعبه آذان کوي، يعني: دا د هغه سره د الله ﷻ نيکي وه چي تر دغه د مخه ووژل سو، دغه ورځ او دغه حال يې نه وليدل. دا د کفارو غرور ؤ، مگر د بلال رضي الله عنه آذان د مکې مکرمې مشرکانو ته ډير

زيات آزار او تکليف ورکړی، دا چې بلال رضي الله عنه د اسلام آذان لوړ پر کعبه شريفه کوي دا کار وقریشو ته د کعبې شريفې تر ننوتلو سخت تمام سو.

اوس نو د مسلمانانو درې ورځې پوره سوې او اتفاق هم داسې ؤ چې مسلمانان به درې ورځې په مکه مکرمه کې تېروي او بيا به ځي، په دغو درو ورځو کې مسلمانانو طوافونه کول، لمنځونه يې کول د الله ج عبادت يې کاوه.

مگر کله چې درې ورځې پوره سوې د رسول الله ﷺ زړه غوښته چې څه نور هم په مکه مکرمه کې پاته سي خو د قریشو له طرفه عکرمه د ابوجهل زوی او حوښطب بن عبد العزی د څو نورو نفرو سره ورته راغله چې ورته ووايي: ستاسي وخت پوره سو نور نو ولاړ سی، کله چې دغه نفر ورته راغله رسول الله ﷺ ورته وويل: يا عکرمه! نه غواړې چې زما سره ډوډۍ وخورې؟ يعني: زما مېلمانه سی ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چې نور هم په مکه مکرمه کې پاته سي خو عکرمه ورته وويل: زه ستا ډوډۍ ته ضرورت نه لرم زموږ د مخکې څخه ووزه، د سعد بن عباده رضي الله عنه د توانه و وتل او وويل: دا ستاسي مخکه نه ده بلکه دا د رسول الله ﷺ ښار دی او عکرمه ته يې په بد ويلو شروع وکړه، خو رسول الله ﷺ سعد بن عباده رضي الله عنه منعه کړی وويل: يا سعد! زموږ په اطاق يا زموږ په خېمو کې بايد چا ته بد و نه ويل سي که څه هم هغه زموږ دښمن وي، دا عيب دی چې هغه زموږ پر کمبله ناست وي او موږ بد ورته وايو.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړ چې ځانونه د بارېدلو دپاره تيار کړی، دلته بيا هغه د قریشو بېباکه خلکو، لچکانو او اوباشانو چې د هغو په مسلک کې عهد او اتفاق، وعده او امانت هيڅ اهميت نه لري غوښته چې د موقع څخه استفاده وکړي او مسلمانانو ته آزار او تکليف ورکړي، ويل: اوس خو نو عمره خلاصه سوه او زموږ اتفاق داسې ؤ چې مسلمانان به عمره کوي او اوس يې عمره وکړه نو عهد خلاص او پوره سو ځانونه يې تيارول چې پر مسلمانانو حمله وکړي.

مگر تاسي ته معلومه ده چې اتفاق يوازي د عمرې دپاره نه ؤ بلکه اتفاق داسې ؤ چې لس کاله به يو پر بل تجاوز نه کوي مگر دغو اوباشانو غوښتل چې مسلمانان په قهر کړي او جنگ شروع سي، رسول الله ﷺ چې دغه د دوی حرکتونه وليدل نفر يې

ور ولېږل او ویل: که تاسي جنگ غواړی موږ به هغه خپله اسلحه چې تر مکې مکرې دباندي پرته ده راوړو او بیا به جنگ در سره وکړو، د دغو کفارو دا خیال ؤ چې د مسلمانانو سره اسلحه نسته دوی نه وه خبر چې مسلمانانو خپله اسلحه تر مکې مکرې دباندي اېښې ده، خو کله چې پوه سوه چې د مسلمانانو سره اسلحه سته وېرېدل او شا وخوا سره وپاشل سوه.

اوس چې رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرې څخه و وتل او تر مکې مکرې دباندي یې خېمې ودرولې دلته یوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه، هغه دا چې هلته رسول الله ﷺ یو نفر ولیدی چې څوک وایي دغه نفر ولید بن ولید بن مغیره ؤ، مگر صحي خبره دا ده چې دغه نفر أبان بن ولید بن مغیره ؤ، رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ابان! خالد چیري دی؟ (چې مقصد یې خالد بن ولید ؤ) ویل: خالد چیري دی؟ خالد خوداسي عقل لري چې سمې لاري ته یې را بولي، دئ عاقل او هوښیار سړئ دی د ده عقل څنگه دئ تر اوسه و اسلام ته نه دی را بللی؟ آیا د اسلام ښه والی پټ دی؟ چا ته نه ور معلومېږي؟ خالد چې ذکي او هوښیار سړئ دی ده ته ولي تر اوسه د اسلام ښه والی نه دی ور معلوم سوی، که چیري د ده شوکت او تېزي زموږ سره سي موږ به د ده اکرام او عزت وکړو تر نورو به یې د مخه او مقدم کړو، دغه خبري تر مکې مکرې دباندي پېښي سوې.

أبان چې په دې خبرو خوشاله ؤ نو خالد بن ولید ته یې یو لیک ولیکی او مکې مکرې ته یې ور ولېږی چې په هغه لیک کي یې لیکلي وه: یا خالد! ته داسي عقل لرې چې هغه تا ته سمه لار درښوولای سي او د اسلام ښه والی د هیڅ عاقل او هوښیار څخه پټ نه دی پاته، نوراسه او مسلمان سه، ځکه رسول الله ﷺ ته په خیر یاد کړې او وې فرمایل: که خالد موږ ته راغلی موږ به یې عزت وکړو او تر نورو به یې د مخه کړو، د أبان لیک و خالد ته ورسېدی او وې وایه، د خالد و اسلام ته شوق پیدا سو خو مسلمان نه سو، بیا هم د اسلام په باره کي فکر کوي.

رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی، په دغه وختو کي بیا عمرو بن العاص د حبشې څخه مکې مکرې ته راغلی او خپل ځان و هجرت ته تیاروي غواړي چې

مدينې منورې ته هجرت وکړي، د عمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام قصه خو مو د سخته درته بيان کړه چې دئ په حبشه کي د نجاشي پر لاس مسلمان سو او سکې مکرمنې ته مسلمان راغلي اوس غواړي چې هجرت وکړي، خالد بن وليد وليدی ويل چيري څې؟ عمرو بن العاص ويل مدينې منورې ته ځم، خالد ويل آيا له دينه واوښتي؟ عمرو ويل: يا! بلکه مسلمان سوم او خالد ته يې وويل چې نجاشي مسلمان سوی دی، خالد په تعجب کي سو، نو يې د اسلام او د اسلام د احکامو په باره کی نور معلومات هم ځني وکړه، خو نور يې هم اسلام وزړه ته لار پيدا کړه او اسلام يې په زړه کي ثابت او قائم سو، خالد بن وليد رضي الله عنه هم مسلمان سو، هلته يو بل درېيم نفر هم د دوی سره اسلام ته داخل سو چې هغه هم د قریشو د سردارانو څخه ؤ، دغه نفر عثمان بن طلحه رضي الله عنه ؤ چې دغه عثمان بن طلحه هم په قریشو کي د خالد بن وليد او عمرو بن العاص په درجه کي ؤ.

دغو درو نفرو چې د قریشو د سردارانو څخه وه د هجرت نيت او اراده وکړه او د هجرت د اتم کال په شروع کي يې مدينې منورې ته هجرت وکړی، کله چې رسول الله ﷺ دغه درې نفره وليدل چې مدينې منورې ته مهاجر ورغله تکبير يې ووايه او وې فرمايل: مکې د خپلي اينې ټوټې درته را وغورځولې، د مکې مکرمنې هغه ښه ځوانان درته راغله، خالد بن وليد، عمرو بن العاص، عثمان بن طلحه، دغه کسان چې د مسلمانانو ملگري سي تر دې به لويه کاميابي څه شي وي.

د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په مياشت کي د خزاعه د قبيلې يوه ډله و رسول الله ﷺ ته ورغله چې د خزاعه د قبيلې اسلام يې اعلان کړی، خزاعه هغه قبيله ده چې د حديبيې په صلحه کي د رسول الله ﷺ په طرف کي شامله سوه او د رسول الله ﷺ متحالفين او متعاهدين سوه او اوس يې اسلام هم قبول کړی، يعني: اکثريت يې په اسلام کي داخل سوه چې اوس نو يوه بله قبيله د مسلمانانو سره يو ځای او په اسلام مشرفه سوه، دې کار نور هم د اسلام د بده او شوکت وزيات کړه.

پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې يا ليکونه

اوس چي په جزیره العرب کي تر ډیره حده د مسلمانانو تسلط او سيطره زیات سوه او د اسلام شان او شوکت لوړ سو، رسول الله ﷺ دې ته فارغه سو چي خپل دعوت تر جزیره العرب دباندې وباسي ځکه دغه دین یوازي د عربو یا د جزیره العرب دپاره نه دی بلکه د ټول عالم دپاره دی، نو رسول الله ﷺ د شا وخوا پاچهانو او آمرانو ته د لیک او رسالو د لېرلو اړاده وکړه، کله چي رسول الله ﷺ د رسالو د لېرلو او لیکلو اړاده وکړه ځينو اصحاب کرامو ورته و ویل چي پاچهان هغه لیک او رساله نه قبلوي چي هغه مېر سوې نه وي، نو رسول الله ﷺ هم د خپل ځان دپاره د سپینو زرو څخه مېر یا انگشتری جوړه کړه چي پر هغه لیکل سوي وه (محمد رسول الله) چي دغه لیکنه په درو لیکو کي وه تر ټولو کښته لیکه (محمد) او د منځ لیکه (رسول) او لوړه لیکه (الله) وه.

البته رسول الله ﷺ د دغو رسالو د لېرلو دپاره داسي قاصدان اختیار کړه چي هغو هغه د دوی د وړتګ د ملکو په باره کي معلومات او پخواني معرفت درلودی او د هغو ژبه یې څه نا څه زده وه، اوس نو د دغو رسالو د لېرلو په وخت او تاریخ کي لږ اختلاف سته څوک وايي د دغو رسالو د لېرلو شروع د حدیبیې تر صلحي وروسته د هجرت د شپږم کال په آخر کي وه، څوک وايي د هجرت د اووم کال په شروع کي ولېرل سوې، چي د دغو دوو قولونو په منځ کي فقط یوه میاشت یا تر هغه هم لږ فرق راځي. او څوک وايي چي د دغو رسالو لېرل تر عمره القضاء وروسته يعني: د هجرت د اووم کال په آخر کي وه، خو په حقیقت کي دغه لیکنه په یوه ورځ یا یوه میاشت کي نه وه بلکه په مختلفو تاریخو لېرل سوي دي چي ځيني یې د هجرت په اووم کال کي وه او ځيني یې د هجرت په اتم کال کي وه چي په دې حساب ټول قولونه صحي دي، په هر صورت زه به د دغو رسالو یا لیکنو عبارت او مضمون، حالات او واقعات درته بیان کړم. (البته د رسالو د لېرلو ترتیب د تاریخ په حساب نه دی مراعت سوی).

د روم پاچا يا قيصر ته ليک

د روم پاچا چي نوم يې هرقل او لقب يې قيصر ؤ، پايتخت يې (قُسطنطينيه) ؤ چي اوس اَسْتَنْبُول ورته ويل كيږي، ټوله اروپا، تركيه، مصر، شام او نوري ډيري منطقي د ده تر حكم لاندي او د ده تابع وې، رسول الله ﷺ دغه قيصر ته رساله وړ ولېږل چي په هغه رساله كي يې اسلام ته را بلې او رسول الله ﷺ دغه رساله د حيه الكلبې ﷺ په لاس د روم پاچا قيصر ته وړولېږل، په دغه وخت كي چي د حيه بن خليفه الكلبې قيصر ته وررهي دى هلته په شام كي څه واقعي پيښي سوې چي هغه داسي وې:

په دغه وختو كي قيصر د روم پاچا په خپله په شام كي موجود ؤ او شام ته د ده د را تگ سبب دا ؤ: چي په تېرو كلو كي د روم او فارس په منځ كي ډير لوى جنگ پېښ سوى ؤ او په دې جنگ كي روم پر فارس غالبه سو، فارس ته يې ماته او شكست ور كړه چي دغه واقعه يعني: پر فارس دروم كاميابي الله ﷻ د هغه تر پېښېدلو څو كاله دمخه په قرآن مجيد كي ذكر كړې او بيان كړې وه، الله ﷻ د سورة الروم په شروع كي فرمايي:

﴿الْمَغْلَبَتِ الرُّومُ﴾ ۱۰۱ ﴿فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَعِيلُونَ﴾
 ﴿فِي بَضْعِ سِنِينَ﴾ ۱۰۲

يعني: و عربو ته په نژدې مخكه كي (يا په كېنډه مخكه كي) روم مغلوبه سو او دغه روميان به د دوى تر دغه مغلوبيت وروسته په څو كلو كي بيرته پر فارسيانو غالبه سي.
 د آيات شريف د ترجمې د پوره پوهېدلو دپاره به اول هغه قصه درته بيان كړم كوم چي دغه آياتونه د هغې په باره كي نازل سوي دي نو بيا د آياتو په ترجمه په ډيره آساني سره پوهېدلای سو، په دغو آياتو كي قرآن عظيم الشان يوه عجبه پېش گوښي كړې ده چي د قرآن مجيد پر صداقت او حقانيت لوى دليل دى، قصه داسي وه:

د هغې زمانې د مخكي د مخ دوې لويي پاچهۍ چي فارس او روم وې د ډيرو كلو راهيسي په خپل منځ كي په شديدو جنگو سره اخته او مشغوله وې د (۶۰۲) عيسوي كال څخه بيا د (۶۱۴) عيسوي كال تر آخره د دوى د سختو جنگو سلسله جاري وه،

په (۵۷۰) عيسوي کال کي د محمد مصطفیٰ ﷺ مبارک ولادت واقع سو او په (۶۱۰) عيسوي کال کي په نبوت مبعوث کړل سو، په پخوا کي به هم اهل مکې يا شرکانو ته د فارس او روم د جنگو خبرونه رسېدل، خود نبوت او د اسلام د دعوت په وخت کي دغه د جنگو خبرو د اهل مکې په زړو کي يو بل شکل او خاصه علاقه پيدا کړې وه، د فارس آتش پرستانو د مکې مکرمې بُت پرستان د ځان ډله بلل، د دين د نژدې والي په سبب يې بُت پرستان خپل بلل او بالمقابل د روم نصاراوو بيا مسلمانان خپل بلل، ځکه چي دواړه اهل کتاب وه او د دواړو دين آسماني دين ؤ، نو کله چي به د فارسيانو د غالبه کېدلو خبر را ورسېدی د مکې مکرمې شرکانو به خوشالي کول او ويل به يې: موږ هم دغه رنگه پر تاسي غالبه کېږو، مسلمانان به هم په دغو خبرو او واقعو زهيرېدل او ويل به يې: نصارا چي اهل کتاب دي ولي د آتش پرستو مجوسيانو په مقابل کي شکست خوري؟ چي موږ ته دغه مشرکان پېغورونه را کوي خو په (۶۱۴) عيسوي کال کي چي د رسول الله ﷺ د بعثت پنځه کاله تېر سوي وه فارسيانو وروميانو ته ډيره سخته ماته ورکړه او د روم د قيصر څخه يې ډير ځايونه ونيول حتی په خپله هرقل يا قيصر هم په قسطنطينيه کي محاصره او قلا بند سو، د روميانو پايتخت تر خطر لاندي سو، ډير لوی لوی اُسقفان يا و وژل سوه يا بندي ونيول سوه، د بيت المقدس څخه ډير لوی او مقدس صليب د ايراني فاتحانو لاس ته ورغلی، د روم د قيصر عزت او اقتدار بالکل ختم او له منځه ولاړ، په ظاهره خو داسي هيڅ دليل او علامه نه وه موجود چي روميان دي بيا دومره قوت او طاقت پيدا کړي چي د فارسيانو په مقابل کي دي سر را پورته کړي، نو د دغو حالاتو او اخبارو په ليدلو او اورېدلو سره به د مکې مکرمې مشرکان ډير خوشاله کېدل، مسلمانانو ته به يې پېغورونه ورکول او زهيرول به يې تر داسي اندازې چي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه يوه نفر ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته و ويل: نن زموږ فارسي وروڼه ستاسي پر رومي وروڼو غالبه سوه او شکست يې ورکړی، محوه او نابود يې کړه، سبا به موږ هم تاسي ته دغسي ماته درکړو او له منځه به مويو سو، په دغه وخت کي قرآن مجيد د ظاهري اسبابو څخه مخالف يو داسي اعلان او بيان وکړی چي د منکرو مشرکانو هيڅ زړه ته نه لوېدی چي

هغه دغه آیات شریف دی چې موږ مخکې تلاوت کړي:

﴿الْمَ ۝ غُلِبَتِ الرُّومُ ۝ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝﴾
 فِي بَضْعِ سِنِينَ ۝

يعني: عربو ته په نژدې مخکه کې (يا په کښته مخکه کې) روم مغلوبه سو او دغه روميان به د دوی تر دغه مغلوبیت وروسته په څو کلو کې بیرته پر فارسيانو غالبه سي. په عربي کې د درو څخه نيولې بيا تر نهو پوري، بضع ورته ويل کېږي، چې دا د (بضع) د لفظ ترجمه سوه، نو الله ﷻ و فرمايل: چې نن ورځ خو روميان د فارسيانو له طرفه مغلوبه کړل سوه، مگر د نهو کلو په موده کې به بیرته روميان پر فارسيانو غالبه او کاميابه سي، د دغه پېشکويي په اساس حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د ځينو مشرکانو سره شرط وټړی (البته په دغه وخت کې شرط تړل نه وه حرام سوي) داسې شرط يې وړ سره وټړی چې ويل: که تر دومره کلو پوري روميان پر فارسيانو نه سوه کاميابه زه به تاسې ته سل اوښان درکوم او که په دغه موده کې روميان کاميابه سوه تاسې به ما ته سل اوښان را کوی، که څه هم ابوبکر الصديق ﷺ په اول کې د بضع سنین ترجمه د خپله فکړه سره برابر په لږو کلو کړې وه، نو يې خود د کفارو سره شرط هم په لږو کلو اېښی ؤ، مگر بيا د رسول الله ﷺ په لار ښوونه سره يې د بضع سنین ترجمه په نهو کلو سره وکړه او شرط يې هم په دغو نهو کلو وټړی او په دغو کلو کې د روم پاچا هرقل د جنگ دپاره ترتيبات نيول چې هغه د لاسه وتلی عزت او اقتدار بیرته را وگرځوي او په عين حال کې يې دا نذر هم پر ځان اېښی ؤ، ويل: که الله ﷻ موږ روميان پر فارسيانو کاميابه کړو نو د حمص يا قُسْطَنْطِينِيې څخه به تر ايليا پوري چې بيت المقدس دی د حج او زیارت دپاره پياده او پرېښوؤم.

خو تاسې د الله ﷻ شان او قدرت ته وگورئ چې د قرآن مجيد د دغې پېشکويي سره برابر د نهو کلو په موده کې يعني: تر هجرت يو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ هغه چې الله ﷻ مسلمانانو ته پر مشرکانو ښکاره فتحه او بری ورکړی، مسلمانان د بدر د فتحي په خوشالي کې وه چې دا خبر هم را ورسېدی چې الله ﷻ کتابي نصاراً پر

فارسي مجوسيانو او آتش پرستانو بريالي او کاميابه کړه، چي د دغه خبر په اورېدلو سره د مکې مکرمې مشرکان نور هم سپک او ذليله سوه او د قرآن کریم دغه عجب او حيرانوونکې پېشگويي د دې سبب سوه چي ډير نفر اسلام ته داخل سوه، ابو بکر الصديق رضي الله عنه هغه د شرط سل اوشان د مکې مکرمې د مشرکانو څخه واخيستل او د رسول الله ﷺ په امر سره يې ټول خيرات کړه. (بیرته قصې ته راسه)

هغه دا چي رسول الله ﷺ د دحيه الکلبې رضي الله عنه په واسطه د روم پاچا هرقل ته رساله ولېږل او په دغه وختو کي په خپله هرقل په شام کي ؤ او دئ هم په دې سبب شام ته راغلی ؤ چي په تېرو کلو کي د روم او فارس په منځ کي هغه لوی جنگ پېښ سوی ؤ چي قصه مو درته بيان کړه او روم پر فارسيانو غالبه سوی ؤ، اوس چي هرقل په جنگ کي کاميابه سو نو غواړي چي په هغه خپل نذر وفاء وکړي، نو د قسطنطيني څخه بيت المقدس ته پياده راغلی، خوقيصر په لار کي يو خوب وليدی هغه دا چي د ده پاچهي د داسي قوم او داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چي هغه قوم سنت سوی دی.

تاسي ته معلومه ده چي نصارا ځانونه او خپل اولادونه نه سنتوي، نو ده دغه خوب وليدی چي د ده پاچهي د داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چي هغه قوم سنت سوي وي، کله چي قيصر شام ته ورسېدی د علماوو، احبارو، وزيرانو څخه يې پوښتنه وکړه چي په دې وطنو کي څوک ځانونه سنتوي؟ هغو ورته و ويل: بېله يهودو بل څوک ستېدل نه کوي، نو قيصر د ټولو يهودو د وژلو قصد او اراده وکړه (که يې دا کار کړی وای دنيا به يې د يهودو له شره خلاصه کړې وای مگر د الله ج اراده بيا بله وه) اوس قيصر د يهودو د وژلو دپاره ترتيبات نيسي، خپلي قواوي آماده کوي چي په شام کي ټول موجود يهود حلال کړي ځکه ده غوښتل چي هغه د ده خوب رشتيا نه سي، په دغه وخت کي چي ده د يهودو د وژلو دپاره ځان جوړاوه په شام کي يو غل ونيول سو چي هغه غل د عربو څخه ؤ، عرب ؤ او په شام کي يې غلا کول نو خلکو د هغه غله عرب په تلابشي شروع وکړه تر داسي اندازې چي کالي يې ځني وکښل، کله چي عرب لڅ سو نصاراوو و ليده چي دئ هم سنت سوی دی، نو يې عرب ته و ويل: ته يهودي يې؟ سړي ويل يا! ويل: د کوم ځای يې؟ ويل:

د جزیره العرب یم، ویل: تاسي عرب هم ځانونه سنتوی؟ ویل: هو، دغه خبر یې و
قیصر ته ورساوه چې صبر وکړه یهود به وژنه ځکه بېله یهودو بل قوم هم سته چې
ځانونه سنتوي، ویل: هغه څوک دي؟ ویل: عرب دي او د غله حال یې ورته ووايه.

قیصر ویل: غل ما ته راوړی، اوس قیصر ته د غلا تر موضوع هغه بله د خوب موضوع
مهمه ده، خیر غل و هرقل ته ور وستل سو (د الله ﷻ کارونه دي په دغه وختو کې
ابوسفیان او د قریشو څو نفره نور هم په شام کې دي چې د تجارت دپاره تللي وه) هلته
هرقل په خپله د دغه عرب څخه تحقیقات او پوښتني کوي، ویل تاسي څوک یاست؟
څنکه ژوند مودی؟ دین مو څه شي دی؟ عرب ویل: موږ د جزیره العرب اوسېدونکي یو،
مشهوره قومونه او قبیلې یو، ټول خلک مو پیژني چې موږ عرب یو، د هرقل چې په
اوږو کې شکه وه ویل: آیا په تاسي کې یو نوی شی، نوی دین، نوی تحول پېښ
سوی دی؟ عرب ویل: هو! په موږ کې یو نفر پیدا سوی دی چې نوم یې محمد دی او
وايي: زه نبي یم، د رسول الله ﷺ د ژوند او دعوت څه حالات یې ورته و ویل،
څرنګه چې هرقل عالم ؤ په تورات او انجیل کې یې معلومات درلودل او پوهېدی
چې اوس د هغه وعده سوي نبي د را تګ وخت دی نو شک ورته پیدا سو، د ښه
تحقیق دپاره یې د دغه نبي په باره کې پوښتني او معلومات ځني کول خو علامې
ټولي داسي دي چې دا هغه نبي دی چې د دوی سره په کتابو کې ذکر سوی دی،
هرقل امر وکړ چې داسي عرب را ته راوړی چې د دغه محمد ﷺ د قوم څخه وي،
د هرقل قوم او عمله ګرځي او پوښتنه کوي چې په شام کې داسي عرب پیدا کړي
چې د محمد ﷺ له قومه څخه وي.

د هرقل عمله دلې پرېږده چې په شام کې د مکې مکرمې په قریشو پسي
ګرځي او غواړي چې هرقل ته یې وروړي.

په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ هغه لیک چې د دحیه الکلبی رضی الله عنه په واسطه
یې قیصر ته ور لېږلی ؤ دحیه الکلبی و قیصر ته ورساوه (د رسول الله ﷺ لیک قیصر ته
ورسېدی، د دغه لیک د رسېدلو واقعات به وروسته درته بیان کړم خو اوس به بیرته د
قصې هغه ځای ته ور سم چې د هرقل عمله د رسول الله ﷺ په قوم پسي ګرځي)

خو د قيصر عملي ابوسفیان د نورو قريشو سره پيدا کړی، نو د قيصر عملي ابوسفیان او د قريشو هغه نور مشران ونيول او د روم پاچا قيصر ته يې وروستل.

اوس نو قيصر د ابوسفیان څخه پوښتنې کوي او ابوسفیان د هغه د پوښتنو جوابونه ورته وايي، چي دغه د دوی د سوال او جواب موضوع په بخاري شريف کي په يوه اوږده حديث کي بيان سوې او ذکر سوې ده چي زه به اوس هغه حديث شريف درته را نقل کړم، خو دا به هم درته و وایم: چي په دغه وختو کي ابوسفیان د رسول الله ﷺ هغه اشد يا تر ټولو خلکو شديد دښمن دی خو تاسي د هرقل د پوښتنو په مقابل کي د ده جوابونه په دقت سره واورئ.

د عبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابوسفیان بن حرب راته و ويل: هرقل ما او د قريشو يوې ډلې ته چي شام ته د تجارت دپاره تللي وو نفر را ولېږل او دا هغه وخت وو چي رسول الله ﷺ زما او د قريشو د کفارو سره د حديبيې صلحه کړې وه. هرقل په دغه وخت کي په بيت المقدس کي ؤ، هرقل موږ خپل مجلس ته ور وغوښتلو چي د ده په مجلس کي د ده پر شا وخو او د روم ډير لوی خلک هم ناست وه او بيا يې ترجمان را وغوښتی، زموږ څخه يې د ترجمان په واسطه پوښتنه وکړه چي په تاسي کي کوم يو په نسب کي و هغه سړي ته ډير نژدې دی چي وايي زه نبي يم؟ ابوسفیان وايي: ما ورته وويل: زه تر دغه نورو نفرو ورنژدې يم.

(ځکه ابوسفیان په پنځم نیکه کي د رسول الله ﷺ سره يوځای کېدی)

هرقل وويل: دئ زما مخ ته کښنوی او د ده ملگري دي د ده شاته کښيني او بيا هرقل خپل ترجمان ته وويل: دغه نورو خلکو ته و وایه: زه د دغه سړي څخه پوښتنې کوم که يې په جواب کي درواغ را ته و ويل تاسي د ده خبره ور دوی، خو ابوسفیان بيا وايي: که ما ته د دې څخه شرم او حياء نه درېدلای چي بيا به درواغجن معرفي سم، يعني: خلک به مي درواغجن بولي ما به درواغ ورته ويلي وای.

هرقل په پوښتنو شروع وکړه او اوله پوښتنه يې دا وه:

د دغه سړي نسب په تاسي کي څنگه دی؟

ما ورته وويل: هغه په موږ کي د ښه نسب خاوند دی.

هرقل ویل: آیا په تاسي کې دغه د نبوت دعوه او خبرې تر ده د مخه یو بل چا هم کړي دي؟ چي ویلي یې وي زه نبي یم.

ما ویل یا، په موږ کې تر اوسه چا د نبوت دعوه نه ده کړې.

هرقل ویل: آیا د محمد ﷺ په نیکه گانو کې یو پاچا تېر سوی دی؟
ما ویل: یا.

هرقل ویل: آیا د شرف او عزت خاوندان یې متابعت کوي که ضعیفه خلک؟
ما ویل: یا، هغه ضعیفه خلک یې متابعت کوي.

هرقل ویل: آیا دغه د ده متابعت زیاتېږي که کمېږي؟
ما ویل: زیاتېږي.

هرقل ویل: یو څوک چي د ده دین ته داخل سي بیا بیرته ځني اوږي؟
ما ویل: یا، داسي څوک نه دی را معلوم چي د ده دین ته دي داخل سوی وي
او بیرته دي ځني اوښتی وي.

هرقل ویل: آیا تر دغه د مخه چي د نبوت خبرې وکړي تاسي په ده کې درواغ
لیدلي وه؟
ما ویل: یا.

هرقل ویل: آیا غدر، وعده خلافي او خیانت کوي؟
ما ویل: یا، مگر اوس زموږ او د ده په منځ کې د یو څه موډې دپاره پر صلحه عهد
او اتفاق سوی دی خو په دې نه یم خبر چي په دغه صلحه او وعده کې به څه را سره
وکړي (د ابوسفیان مقصد هغه د حدیبیې صلحه وه چي اوس هم جاري او برحاله وه).
ابوسفیان وایي: په دغه ټول سوال او جواب کې مي داسي خبره نه کړه پیدا
چي زه یې پر زیاته کړم بېله دغه خبرې څخه.

هرقل ویل: ستاسي او د ده په منځ کې جنگ پېښ سوی دی؟
ما ویل: هو.

هرقل ویل: د دغه جنگ نتیجه به څنګه وه؟
ما ویل: جنگ زموږ او د ده په منځ کې سلواغه وه کله زموږ و طرف ته او کله د ده

و طرف ته وي، يعني: کله موږ کاميابه يو کله دئ.

هرقل وېل: په څه شي مو امر کوي؟

ما وېل: وايي يوازي د الله ﷻ عبادت کوي، هيڅ شئ مه ور سره شريکوي او هغه ستاسي پلرو چي وېل او کول هغه پرېږدي او موږ په لمانځه، صداقت، پاكي او صلۀ رحمي امر کوي.

هرقل و ترجمان ته وويل: ده ته ووايه:

ما يې د نسب پوښتنه درڅخه وکړه: او تا ويل: هغه د شريف نسب څخه دى، رسولان هم دغه رنگه وي د خپل قوم په نسب کي رالېږل کيږي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي تر ده د مخه په تاسي کي يو بل چا هم دغه خبري کړي دي؟ تا وېل: يا، نوکه چيري په تاسي کي يو بل چا هم دغه د نبوت دعوه کړي وای، ما به ويلي وای: چي دئ هم د هغه نفر تقليد کوي او هغه خبري کوي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي آيا په نيکه گانو کي يې پاچا تېر سوي دى؟ تا وېل: يا، ما وېل: که يې په کورنۍ کي پاچا تېر سوي وای نو به مي ويلي وای چي سرئ د خپلو پلرو او نيکه گانو پاچهي غواړي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي دغه د نبوت تر خبرو د مخه تاسي دئ په درواغو متهمواه؟ يعني: کومه د درواغو خبره ځني سوې ده.

تا وېل: يا، نوزه پوه سوم: هغه څوک چي د خلکو سره درواغ نه وايي دا امکان نه لري چي هغه دي پر الله ﷻ درواغ ووايي، دا ممکنه نه ده چي يو څوک دي په خپل عادي او معمولي ژوند کي د خلکو سره درواغ نه وي ويلي، او بيا دي په يوه وار پر الله ﷻ درواغ ووايي، دا هيڅ عقل نه مني.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: أشراف او با عزته خلک يې متابعت کوي که ضيفه خلک؟ تا وېل: ضيفه خلک يې متابعت کوي او دا معمول دى چي د انبياوو متابعت همېشه د ضيفه طبقې څخه وي، هغه چي په ابتداء او شروع کي د رسولانو متابعت کوي هغه أشراف او سرداران نه وي بلکه ضيفه خلک وي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي د ده متابعت زياتيږي که کميږي؟

تا وېل: زياتېږي. د ايمان کار هم داسي دی ترڅو چې پوره کېږي. خلک په کراره کراره سره مسلمانېږي څو بالکل ايمان او اسلام عام سي. او پوښتنه مي درڅخه وکړه: آيا يو څوک پسله هغه چې د ده دين ته داخل سي بيرته د ده له دينه اوږي؟ تا وېل يا، ايمان هم داسي دی چې زړه ته ننوزي زړه په روښانه کېږي او په زړه کي ځای نيسي.

بيا مي پوښتنه درڅخه وکړه: آيا غدر او خيانت کوي؟ تا وېل يا. انبياء هم داسي وي چې هيڅ غدر نه کوي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: په څه شي مو امر کوي؟ تا وېل د يوه الله په عبادت او وايي هيڅ شئ مه ور سره شريکوي او د بتانو له عبادته مو منعه کوي، په لمانځه، صداقت او پاکي مو امر کوي.

دلته نو قيصر يوه لويه او د معنی ډکه جمله و وېل، وېل: که دغه ستا خبري حق او رشتيا وي، نو به دئ د دغه ځای چې دغه زما پښې پر پرتې دي آمر او مالک سي، يعني: حکم به يې تر دغه ځايه را ورسېږي.

قيصر و وېل: زه پوهېدم چې دغه نبي را تلونکی دی خو دا ځمان مي نه کاوه چې هغه دي په تاسي عربو کي وي، که زه پوه سم چې زه ده ته ور رسېدلای سم ما به د ده د ملاقات په لار کي ډير تکليف تحمل کړی وای او که زه د ده سره وای: متوجه سي دا د قيصر خبري دي (د روم پاچا) په دنيا کي د هغو دوو لويو مملکتو څخه د يوه مملکت پاچا خبري کوي او وايي: که زه د ده سره وای ما به يې پښې ور پر بوللای او بيا يې د رسول الله ﷺ هغه ليک را وغوښتی چې د حية الکلبی ﷺ ور ته راوړی و او هغه يې دغه حاضر مجلس ته و وایه، کله چې د ليک د ويلو څخه فارغه سو په مجلس کي آوازونه پورته سوه غالمغال جوړ سو، قيصر موږ امر کړو چې تاسي ولاړ سي.

ابوسفیان چې بيا په وروسته کي مسلمان سو هغه وايي: کله چې موږ قریش د هرقل له درباره را ووتلو او زه د خپلو ملگرو سره تنها سوم نو مي ورته و وېل: په والله د محمد دين لوړ او غالبه سو، د هغه څخه د روم پاچا قيصر هم بيرېږي.

ابوسفیان وايي: له دغه وخته مي دا يقين سو چې د رسول الله ﷺ دين غالبه

کېږي ترڅو چې الله ﷻ زما په زړه کې اسلام را واچاوه.

اوس به هغه واقعات درته بيان سي چې قيصرتنه د رسول الله ﷺ د ليک

د رسېدلو په وخت کې او د ليک په سبب پېښ سوه.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته وويل: د حيه الکلبی ﷺ د رسول الله ﷺ ليک و

قيصرد روم پاچا ته ورساوه او هغه ليک داسې ليکل سوی ؤ:

اول به هغه ليک په عربي او هغه ډول چې ليکل سوی ؤ درته وړاندي کړم ځکه

دا تاريخي اثر او د رسول الله ﷺ هغه رساله يا مکتوب دی چې قيصرت ته يې لېږلی ؤ،

په خپله هغه رساله په هغه الفاظو تر اوسه هم ساتل سوې ده او د تاريخي آثارو څخه

ده، د لندن موزيم دا ثابته کړې ده چې دغه رساله د هجرت په اوم کال کې ليکل

سوې ده او هغه رساله داسې ده:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ
اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ:

فَلَمَّا نِيَّ أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمَ تَسْلَمَ، وَأَسْلِمَ يُوتِرُكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ،

فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَلَمَّا عَلَيْكَ لَأْمُ الْأَرِسِيِّينَ، وَقُلْ يَا هَلْ أَلِكْتَ تَبْتَغَاوُا إِلَى كَلِمَةٍ

سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا

بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَا مُسْلِمُونَ ﴿١﴾﴾.

د ليک ترجمه داسې ده:

بسم الله الرحمن الرحيم،

د محمد رسول الله ﷺ له طرفه د روم مشر هرقل ته: سلامتيا دي پر هغه چا وي

چې د حق او سمې لارې متابعت کوي، اما بعد: زه تا په بلنه د اسلام، و اسلام ته

دعوتوم او را بولم، مسلمان سه چې سالم پاته سي، مسلمان سه چې الله ﷻ به دوه

واره اجر او ثواب درکړي او که دي له اسلامه مخ وړاوه (انکار دي وکړي) نو د

بزگرانو او باغوانانو ګناه هم ستا پر غاړه ده. (ځکه په هغه وخت کې د روم ټول خلک

د کښت او زراعت په کار مشغول وه) تقريباً ټول خلک بزگران او باغوانان وه،

نو ویل: که دي انکار وکړی د هغو ګناه هم ستا پر غاړه ده، یا اهل کتاب! (څرنګه چې د روم پاچا او ملت ټول نصارا وه نویي یا اهل کتاب ورته وویل) اوله دغه ځایه هغه نور پاته لیک د سورة آل عمران (۶۴) نمبر آیات دی، یعنی: ای کتابیانو! راسی رجوع وکړی و هغې کلمې ته چې زموږ اوستاسي په منځ کې یوه او یوشی ده، هغه دا چې بېله الله ﷻ به بل د هیچا عبادت نه کوو او الله ﷻ ته به هېڅ شی نه شریکوو او نه به ګرځوي ځیني زموږ ځیني نور خدایان (بېله الله ﷻ به بل څوک د خپلو ځانو دپاره مالک او معبود نه ګرځوو) او که چیري دوی مخ واړاوه (توحید او اسلامي احکامو ته یې شا ور وګرځول) نو ای مسلمانانو! تاسي دغو کتابیانو ته وویاست چې تاسي پر دې خبره شاهدان اوسی چې موږ مسلمانان یو.

کله چې هرقل ته د رسول الله دغه لیک او رساله وویل سوه او ترجمه سوه هرقل ورپرېږدی، ځکه د مخه یې د ابوسفیان سره ملاقات، سوال او جواب کړي وه او هغه سوالونه او جوابونه یې په دماغ کې پاته وه او دلته دغه رساله ورته وویل سوه، په چرت او فکر کې ډوب سو فکر وهي، بیا یې انجیل را واخیستی او د راتلونکي نبي علامې یې پکښې وکتلې، هغه ټولي علامې پر محمد ﷺ جوړې او موافقې وې، نو یې د حیه الکلبی ﷺ ور وغوښتی او ویل: یا دحیه! دغه د رسول الله ﷺ لیک و سفاطر ته ور وړه، سفاطر د نصاراوو د عالمانو رئیس ؤ او په هغه زمانه کې په مسیحیت کې تر ټولو احبارو لوی او لوړ عالم ؤ او د هرقل سره دغه د شام په سفر کې ملګری ؤ، یوازي دئ نه بلکه نور هم د مسیحیت لوی لوی علماء ور سره ملګري وه چې ټوله د بیت المقدس د حج دپاره د قیصر سره راغلي وه.

د حیه الکلبی ﷺ هم دغه لیک سفاطر هغه د نصاراوو لوی عالم ته ور وړی، سفاطر چې دغه لیک و وایه ورپرېږدی او د حیه ﷺ څخه یې د رسول الله ﷺ د حالاتو او علامو پوښتنې شروع کړې، د حیه الکلبی ﷺ هم جوابونه ورته وایي، سفاطر ډیري پوښتنې کوي او د هرې پوښتنې جواب هم مفصل غواړي، د حیه الکلبی ﷺ هم د رسول الله ﷺ ټول حالات په تفصیل سره ورته بیانوي، سفاطر نور هم سوالونه کوي خو ډیري پوښتنې یې وکړې او د ټولو جوابونه یې په غور او دقت سره واورېدل،

کله چې يې پوښتني خلاصې سوې نو يې وويل: زه پوهېدم چې دا وخت د هغه وعده سوي نبي د راتگ وخت دی، مگر دا گمان مې نه کاوه چې هغه دي په تاسي کي پيدا سي يا معشر العرب! او زه شاهدي آداء کوم: (لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) د مسيحيانو لوی عالم سفاطر عليه السلام مسلمان سو.

بيا نو سفاطر د نصاراوو هغه نور علماء سره را ټول کړه او دى هم ور سره کښېنستى د رسول الله ﷺ هغه رساله يې ورته وويل کوم چې د حيه الكلبى عليه السلام را وړې وه او د را تلونکي نبي ټولي علامې يې ورته بيان کړې او بيا يې د دوى د انجيل څخه هغه دلايل ورته وويل چې د محمد ﷺ پر نبوت يې دلالت کاوه او دا يې ثابتول چې محمد ﷺ هغه موعود او را تلونکى نبي دی، کله چې سفاطر خپل ټول دلائل وويل او د رسول الله ﷺ علامې يې هم بيان کړې نو يې وويل: زه اوس تاسي اسلام ته را بولم او مسلمانان سى، زه په خپله دا شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) دلته د نصاراوو دغه نور علماء و بهرېدل ويل: که خلک خبر سوه چې سفاطر مسلمان سو د مسيح عليه السلام دين پرېږدي، نو يې د سفاطر عليه السلام د وژلو اراده وکړه او سفاطر عليه السلام يې په شهادت ورساوه.

اوس په نصاراوو کي يوه واقعه پېښه ده چې ټول په فکر کي دي او نه پوهيږي چې څه وکړي؟ په خپله هرقل په حيرت کي دی چې څنگه وکړي؟ د حيه الكلبى عليه السلام هم د سفاطر په وژلو خبر سو او هرقل ته ورغلى چې اوس څه وايي؟ هرقل ويل: والله په دوى کي سفاطر تر ما عزتمن ؤ، و علماوو ته د ده درجه او مقام زما تر مقام لوړ وه، دا چې دوى د ده اطاعت و نه کړى او وې وژى نو زما اطاعت به څنگه وکړي؟ مگر بيا هم ته صبر وکړه، هرقل امر وکړ چې د نصاراوو ټول علماء، اشراف او مشران دي را ټول سي، هغه يې ټوله په يوه قصر کي سره يو ځاى کړه، هرقل امر وکړ چې د قصر دروازې بندي او وتړى او د قصر پر شا وخوا يې مسلح فوج و دراوه چې چا ته د وتلو اجازه ور نه کړي، اوس نو علماء، اشراف او مشران ټول په دغه قصر کي ناست دي او د قيصر د راتلو په انتظار دي، په دغه وخت کي قيصر د دغه قصر د لوړ منزل په يوه برنډه کي ورته را ووتى او هلته لوړ داسي و درېدى چې حاضر

خلک ده ته نه سي ور رسېدلای، قیصر له هغه ځایه د رسول الله ﷺ لیک ورته ولوست او بیا یې هغه علامې ورته بیان کړې کومې چې په انجیل کې د را تلونکي نبي په باره کې راغلي وې او بیا یې داسې دلایل ورته وویل چې په هغه سره یې دا ثابتول چې محمد ﷺ هغه نبي دی کوم چې د راتګ وېده یې سوې ده، پسله دغې مقدمې قیصر وویل: زه په خپله شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) او غواړم چې تاسې هم مسلمانان سۍ، یو وار په دغه راتول سوو خلکو کې نارې جوړې سوې، غالمغال سو او د قصر د دروازو پر طرف ځغلي غواړي چې ووزي او نارې وهي قیصر مسلمان سو، قیصر مسلمان سو، خو د قصر دروازې تړلي وې او مسلح فوج ولاړ دی خلک له مجبوریه بیرته را وګرځېدل او سره یو ځای سوه، قیصر ولاړ دی او ورته ګوري.

دغو نفرو قیصر ته وویل: په والله که ته موږ ټوله و وژنې بیا به هم موږ د مسیح دین پرې نږدو، اوس د قیصر په مخ کې دوه کاره دي چې د هغو څخه به یو قبولوي او عملي کوي او تر هغه بل به تېرېږي، چې هغه دوه: اسلام، یا پاچهي ده، که دئ مسلمان پاته سي دغه را ټول سوي نفر او د هغو قبیلې او متابعین د ده پر ضد درېږي چې په دې صورت کې ده ته پاچهي نه پاته کیږي، یا دا چې تر اسلام به تیرېږي خو پاچهي به ور پاته وي. متوجه سه! دا الهي امتحانونه دي چې نن ورځ هم ډیر خلک په مبتلاء دي.

قیصر په دې فکر کې دی چې کوم یو اختیار کړي؟ خو په آخر کې قیصر ورته وویل: یا قوم! زه نه مسلمان سوی یم او نه مسلمان یم، فقط ما تاسې تجربه کولاست، کله چې ما ولیدل چې د محمد ﷺ دین نشرېږي زه پر تاسې و بېرېدم، نومي غوښته چې دا ځان ته معلومه کړم چې تاسې پر خپل دین څومره ټینګ یاست او څومره علاقه ور سره لرۍ؟ ما ولیدل چې تاسې پر خپل دین ټینګ ولاړ یاست او نه یې پرېږدی زه هم په دې کار ډیر خوشاله سوم او ستاسې سره پر دغه دین یم، بیا یې امر وکړ چې دروازې دي خلاصې سي.

دغه علماء او د قومو مشران د قیصر په خبرو خوشاله سوه، خو قیصر پسله هغه چې اسلام ته داخل سو بیرته مرتد سو، رسول الله ﷺ فرمایي: «اسلام د قیصر زړه ته ننوتی او بیرته مرتد سو پر دنیا او پاچهي و بېرېدی» وروسته قیصر د حیه الکلبی ؓ

ور وغوښتی کُحْفې او د سرو زرو دینارونه یې ورکړه ویل: دغه زما له طرفه و رسول الله ﷺ ته هدیه او تحفه ده او زما له طرفه ورته و وایه: زه شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) او دا چې ما دغو خلکو ته و ویل چې زه ستاسي سره پر دغه مسیحیت یم د هغه سبب دا و چې پاچهي مي ولاړه نه سي مگر ایمان زما په زړه کي دی، د حیه الکلبی رضی الله عنه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو.

اوس چې د حیه الکلبی رضی الله عنه د مدینې منورې پر لار د (حسمي) منطقي ته ورسېدی هلته په لار کي د جذام د قبیلې خلک پر پېښ سوه او هغه د ده سره ورسره ټول شيان یې په زور ځني واخیستل د ده سره یې هیڅ شئ نه پرېښاوه، کله چې د حیه الکلبی رضی الله عنه مدینې منورې ته ورسېدی د مخه تر دې چې خپل کور ته ولاړ سي رسول الله ﷺ ته ورغلی او په قصه یې خبر کړی، اول یې د قیصر پیغام ورته و وایه چې قیصر ۹۱۱: زه په زړه کي مسلمان یم مگر په ظاهره د دې دپاره کفر ښکاره کوم چې پاچهي مي ولاړه نه سي خو رسول الله ﷺ وفرمایل: دغه د الله دښمن درواغ وایي دی مسلمان نه دی بلکه دنیا پر غالبه سوه.

دا د قیصر د زړه پټ حال او حقیقت و چې رسول الله ﷺ ښکاره کړی، دی د نجاشي په مثل نه و بلکه دنیا ورکش کړی د پاچهي او د دنیا حُب پر غالبه سو. پاته سوه د جذام د قبیلې د خلکو موضوع! رسول الله ﷺ هغو ته د جزاء ورکولو دپاره زید بن الحارثه رضی الله عنه حسمي ته د (۵۰۰) نفرو سره ولېږی، حسمي یوه منطقه ده چې د وادی القریٰ شا ته ده، زید رضی الله عنه هم د جذام پر قبيله حمله وکړه کوم کسان چې وژل کېده و وژل سوه او نور وتښتېدل، زید بن الحارثه رضی الله عنه د دوی څخه ډیر غنیمتونه مدینې منورې ته راوړل چې د غنیمتو په جمله کي زر اوبښان، پنځه زره پسونه او سل ښځي او ماشومان وه.

خو هلته بیا د رسول الله ﷺ او د جذام د قبیلې په منځ کي د نه تعارض وعده موجوده وه، نو زید بن رفاعه الجذامي چې د جذام د قبیلې د مشرانو څخه و، دی او د ده د قوم څو نفره مسلمانان سوي هم وه او په هغه وخت کي چې پر د حیه الکلبی رضی الله عنه حمله کېدل دوی د ده رضی الله عنه مرسته هم کړې وه، نو دغه زید بن رفاعه و رسول الله ﷺ

ته عرض او شکایت وکړی چې زموږ سره داسې وسوه، رسول الله ﷺ هم د ده شکایت قبول کړی د دوی بنديان یې ورايله کړه او غنیمتونه یې بیرته ورکړه.

دا د رسول الله ﷺ یوه رساله او یو لیک و خو تاسې وگورئ چې د هغه وخت د مخکې د مخ پر هغه لوی پاچا یې څومره اثر او تاثیر و؟ ټوله مملکت یې ورورېداوه.

نن ورځ هم ټول کفار د اسلام څخه بېرېږي او د هغه د ختمولو دپاره کوښښونه کوي خو هیڅ! دا دین به د قیامت تر ورځې پورې موجود وي، الله جل و علاه د سوره التوبه په (۳۲، ۳۳) نمبر آیاتو کې فرمایي:

﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نَوْرَ اللَّهِ بِأَفْوَهِهُمْ وَيَبْغُوا لِيُكْفِرُوا﴾ [التوبه: ۳۲]

يعني: کتابي کفار غواړي چې د الله جل و علاه د دين او شريعت رڼا په خپلو خولو سره وژني، يا الهي نور په پوځلو سره ورک کړي، مگر الله جل و علاه دغه کار تر هغو پورې منعه کوي تر څو چې خپل نور يعني: توحيد او محمدي شريعت پوره کيږي، که څه هم کفار د دغه شريعت په نشرولو ناراضه وي.

د اسلام د ورکولو دپاره د کفارو هلي ځلي داسې مثال لري لکه يو بيعقل او ناپوه انسان چې په پوځلو سره د لمر يا سپوږمۍ شعاع يا روښنایي وژني.

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ [التوبه: ۳۳]

الله جل و علاه هغه ذات دی چې خپل رسول محمد ﷺ یې په هدایت سره (چې قرآن مجید دی) او په حق دین سره (چې اسلام دی) د دې دپاره رالېږلی دی، چې دغه دین پر نورو ادیانو که څه هم آسماني ادیان وي لوړ کړي، که څه هم مشرکان په دې کار سره ناراضه وي.

الحمد لله په هر وخت او هره زمانه کې د حجت، معقولیت او دلائلو په لحاظ د اسلام دین پر نورو ټولو ادیانو که څه هم آسماني ادیان وي په ښکاره ډول سره غالبه او کامیابه دی، خو د سلطنت او حکومت په اعتبار هم تر هغه وخته پورې پر نورو

اديانو غالبه ؤ چي مسلمانانو اسلامي اصول او قوانين مراعتول، د ايمان او تقوى لار سم رهي وه، په جهاد في سبيل الله كي ثابت قدمه وه او كه تر دې وروسته هم مسلمانان پر ايمان او اسلام، تقوى او جهاد ثابت و درېږي بيا به هم كاميابي او سلطنت، حكومت او حاكميت د دوى وي او د حق دين داسي كامله غلبه چي نور اديان د مخكي له مخه په كلي ډول سره محوه او نابود كړي هغه وخت به وي چي قيامت ته نژدې مسيح عليه السلام له آسمانه را كېښته سي.

د دمشق آمر حارث بن أبي شمر الغساني ته ليك

دغه رنگه رسول الله ﷺ د شجاع بن وهب الأسدي رضي الله عنه په لاس يو ليك و حارث بن أبي شمر الغساني ته چي د دمشق آمر ؤ ولېږي او دا ليك داسي ليكل سوی ؤ:

«بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شمر! سلام على من اتبع الهدى وأمن بالله وصدق، وإنني أدعوك أن تؤمن بالله وحده لا شريك له، فيبقي لك ملكك».

يعني: پر هغه چا دي سلامتيا وي چي د حق او سمي لاري متابعت كوي او پر الله يې ايمان را وړي وي او د هغه تصديق كوي او زه تا دې ته را بولم چي يوازي پر يوه الله هغه چي شريك نه لري ايمان را وړه، نو ستا پاچهي به تا ته درپاته سي.

حارث چي دغه ليك ووايه ډير په قهر سواو د رسول الله ﷺ رساله يې پر مخكه وغورځول، ويل: ما زما په خپله پاچهي بهروي څوك زما څخه زما پاچهي اخيستلای سي؟ حال دا چي زه سل زره جنگي فوج لرم، دغه د دمشق آمر د غسانه پر قبيلو حاكم ؤ چي دغه قبيلې د جزيرة العرب په شمال كي اوسېدې، د حارث دغه شديد جواب د دې سبب سو چي بيا په وروسته كي يې د (مؤته) جنگ په وجود را وړي او له دغه وخته حارث د لښكر په تيارولو او آماده كولو شروع وكړه، هغه خپل سل زره نفریزه لښكر يې تياراوه چي پر مدينه منوره او مسلمانانو حمله وكړي.

حارث نودلې د خپل لښكر د تيارولو په حال كي پرېږده.

د بُصرې آمر ته در رسول الله ﷺ لیک

رسول الله ﷺ یو بل لیک د حارث بن عُمیر الأزدي رضی الله عنه په لاس د بُصرې و آمر ته ولېږي چې د هغه خط مضمون او معنی هم داسي وه لکه د دمشق آمر حارث بن أبي شمر ته چې یې لېږلی ؤ او د بُصرې آمر یې اسلام ته دعوت ووه، حارث رضی الله عنه د لیکه سره د بُصرې د آمر پر طرف رهي سو، په لار کې شُر حبیل بن عمرو النساني پر پېښ سو چې دغه شُر حبیل کافر او د غسان د قبیلې د آمرانو څخه ؤ، شُر حبیل دغه د رسول الله ﷺ قاصد ولیدی چې د بُصرې آمر ته د لیک د ور وړلو دپاره رهي دی نو یې دغه د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عُمیر الأزدي رضی الله عنه ونيوی او شهید یې کړی چې دا د غسان د قبیلې له طرفه د اسلام پر ضد دوهم مخالفت او دښمني وه چې پېښېږي، د دغې واقعي په سبب د مسلمانانو او غسانه په منځ کي حالات او مناسبات نور هم خراب سوه.

رسول الله ﷺ هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه چې پر غسانه یا د غسان پر قبیلو د مخه تر دې حمله وکړي چې هغه پر مسلمانانو حمله کوي، دغه د رسول الله ﷺ د قاصد شهید بدل د (مؤته) د جنگ دپاره دوهم سبب وگرځېدی، چې د غسان د قبیلې له طرفه د رسول الله ﷺ د دوو رسالو سره نا وړه حرکتونه وسوه، اوله رساله یې وغورځول سوه او د دوهمي رسالې قاصد شهید کړل سو چې د دغو حرکتو په نتیجه کي د مؤته جنگ په وجود راغلی چې د هغه جنگ قصه به إن شاء الله تعالی پر خپل وخت او ځای درته بیان سي.

د مصر پاچا مقوقس ته در رسول الله ﷺ لیک

رسول الله ﷺ یوه بله رساله د حاطب بن أبي بلتعه رضی الله عنه په لاس د مصر او اسکندریې و پاچا مقوقس ته ور ولېږل چې د دغه پاچا نوم جریج بن متي ؤ او مقوقس یې لقب ؤ، دغه رساله تر اوسه پوري ساتل سوې ده او دا لیک داسي لیکل سوی ؤ:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى الْمُقَوْقِسِ عَظِيمِ الْقِبْطِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَا بَعْدُ: فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمَ تَسْلَمَ،

حاطب رضي الله عنه وويل: موږ دي و دين اسلام ته رابولو، هغه دين چي د الله جبار له طرفه راغلی دی او په هغه دين سره نور اديان باطل سوه، بېشکه دغه نبي خلک و اسلام ته دعوت کړه خو په خلکو کي هغه تر ټولو شديد خلک قريش وه او تر ټولو ډير دښمنان يې يهود وه او هغه چي ده ته تر ټولو نژدې دي هغه نصارا دي او زما دي قسم وي چي د موسی زېری په عیسی سره نه دی مگر داسي دی لکه د عیسی زېری په محمد سره، يعني: لکه تاسي چي خلکو ته تر موسی وروسته په عیسی سره زېری ورکوی موږ تاسي ته تر عیسی وروسته په محمد صلی الله علیه و آله سره زېری درکوو او زموږ له طرفه و قرآن ته ستا دعوتول داسي دي لکه ته چي د تورات خلک و انجيل ته دعوتوې، هر نبي چي په يو قوم کي پيدا سي هغه ټول قوم د ده امت دی او پر هغه ټول قوم

دا لازمه ده چې د ده متابعت وکړي او ته د هغو کسانو څخه يې چې د دغه نبي وخت دي ونيوی، نو بايد متابعت يې وکړې او موږ تا د مسيح عليه السلام له دينه نه منعه کوو بلکه په هغه سره دي امر کوو ځکه د هغه په دين او کتاب کي دا راغلي دي چې اتر ما وروسته يو نبي راځي چې نوم يې محمد دی او تاسي يې متابعت وکړي نو زه دي اوس په هغه دين سره امر کوم.

د پوښتنو په جمله کي مقوقس داهم وويل: د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کي څه پېښه سوه؟ حاطب رضي الله عنه وويل: هغو جنگونه ورسره وکړه، مقوقس ويل: نو ولي يې و هغو ته بېرته کول؟ څرنګه چې دى نبي دى دعاء او بېرته يې قبلېږي نو يې ولي د جنگ پر ځای خپل قوم ته بېرته کول؟ چې د هغه قوم انسانان يې مات کړي او خراب کړي وای؟ حاطب رضي الله عنه وويل: عيسی عليه السلام ولي خپل قوم ته بېرته کول؟ مقوقس چې نصراني او عيسايي ؤ چې او بې جوابه سو، ځکه محمد ﷺ او عيسی عليه السلام دواړه نبیان او رسولان وه دوى دواړو خپل قوم ته د رحمت او شفقت په سبب بېرته کول بلکه د قوم هدايت يې د الله ﷻ څخه غوښتى.

بيا مقوقس وويل: ما د دغه نبي په باره کي فکر وکړی په داسي شي سره امر نه کوي چې هغه دي د پرېښوولو وړ وي او د داسي شي څخه منعه نه کوي چې هغه دي د کولو وړ وي، يعنې: په هر هغه شي سره چې خلک امر کوي واقعاً هغه داسي شئ دی چې بايد وسي او له هر هغه شي څخه چې خلک منعه کوي هغه داسي شئ دی چې حقيقتاً بايد پرېښوول سي، دى نه ګمراه ساحر دی او نه درواغجن کاهن دی بلکه په ده کي مي د نبوت علامې وليدلې او زه به نور هم فکر وکړم، بيا يې د رسول الله ﷺ رساله د عاج په يوه قطی کي کېښوول هغه يې لاک او مهر کړه او د ساتلو دپاره يې يوې مينځي ته ورکړه چې دا وساته.

وروسته يې داسي ليکونکى را وغوښتى چې په عربي يې ليکنه کول او د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي يې دغه ليک وليکى:

بسم الله الرحمن الرحيم، و محمد بن عبدالله ته د مقوقس عظيم القبط له طرفه، سلام عليك اما بعد: ستا ليک مي ووايه هغه څه چې تا ليکلي وه او په هغه څه پوه

سوم چي خلک ور بولي او په دې پوهېدم چي يونبي پاته دی ما دا سي فکر کاوه چي هغه به په شام کي پيدا سي، ستا د قاصد عزت مي وکړی او تا ته مي دوې جارېې در ولېږلې چي دغه دواړي په قبطن کي د لوړ مقام خاونداني دي (قبطن يوه لويه قبيله او قوم دی چي په مصر کي اوسېدی او قبطنيان ورته ويل کيږي) او يوه غاړه مي ستا د سپړتيا دپاره په هديه کي در ولېږل. والسلام عليك.

تر دغه زيات يې څه نه وه ليکلي او مسلمان هم نه سو، هغه دوې جارېې چي يې را لېږلي وې: يوه ماريه عليها السلام او بله سيرين وه او هغه غاړه چي دلدل ورته ويل کېده د معاويه رضي الله عنه تر وخته پاته وه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم د مقوقس هديه قبوله کړه، ماريه القبطي رضي الله عنه چي د اهل مصر څخه وه با عزته او با شرفه ښځه وه د جمال او کمال خاونده وه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په تکاح کړه او د دې څخه د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هغه زوی پيدا سو چي ابراهيم نومېدی او هغه بله جاريه چي سيرين نومېدل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و حسان بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړه.

رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د مقوقس په باره کي فرمايي: ده ايمان را نه وړی ځکه دی بېرېدی که دی مسلمان سي روم به له ده څخه پاچهي واخلي، نو که د مقوقس سره دغه د پاچهۍ بېره نه وای ور سره مسلمان سوی به وای، ځکه دی پوه سو چي محمد صلی الله علیه و آله و سلم نبي دی مگر څرنگه چي د مصر پاچا مقوقس د روم د پاچا قيصر چي نصراني ؤ د حکم تابع او د هغه تر اثر لاندې ؤ، نو ويل: که زه مسلمان سم روم به پاچهي را څخه واخلي.

د حبشي پاچا نجاشي رضي الله عنه ته ليک

دغه رنگه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د حبشي پاچا نجاشي ته ليک وليکی چي د دغه نجاشي نوم أصحابه بن الأبرجرو او دغه ليک يې د عمرو بن أمیه الضمري رضي الله عنه په لاس د هجرت د شپږم کال په آخري مياشت يا د هجرت د اووم کال په اوله مياشت کي ور ولېږی، خود دغه ليک په لفظ او عبارت کي د علماء کرامو څخه مختلف قولونه را نقل سوي دي، امام طبري رحمه الله د دغه ليک لفظ او عبارت ذکر کړی دی مگر که د هغه ليک په الفاظو او عبارت کي په دقيق شکل سره وکتل سي داسي ځني معلومېږي چي

دغه لیک هغه لیک نه دی چې د حدیسیې تر صلاحي وروسته نجاشي ته لېږل سوی دی بلکه ښایي دا د هغه لیک الفاظ یا عبارت وي چې د مکې مکرمې په وختو کې و جعفر رضی الله عنه او د ده ملګرو ته هغه وخت ورکول سو چې دوی حبشې ته هجرت کاوه، ځکه دغه لیک چې امام طبري ذکر کړی دی د هغه په آخر کې د دغو مهاجرینو ذکر په داسې ډول سره راغلی دی چې رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلي دي:

ما و تاسي ته زما د اکا زوی جعفر او د ده سره څو نفره مسلمانان در ولېږل، کله چې دوی تا ته درسي عزت یې وکړه او جبروت پرېږده.

او امام بیهقي د ابن اسحاق څخه د دغه لیک چې رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلی و عبارت داسې روایتوي:

« هذا كتاب من محمد النبي إلى النجاشي الأصم عظيم الحبشه: سلام على من أتبع الهدى وأمن بالله ورسوله، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له لم يتخذ صاحبة ولا ولداً، وأن محمداً عبده ورسوله، وأدعوك بدعاية الإسلام، فإنني أنا رسوله فأسلم تسلم، ﴿ قُلْ يَتَاهَلْ اَلْكِتَابُ تَعَالَوْا اِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدُ اِلَّا اللهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللهَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ » « فَإِنْ آيَتْ فَكَانَ عَلَيْكَ اِثْمُ النَّصَارَىٰ مِنْ قَوْمِكَ ».

دا د رسول الله ﷺ د لیک هغه لفظ او عبارت و چې امام بیهقي رحمته الله علیه د ابن اسحاق رحمته الله علیه څخه را نقل کړی و.

مګر هغه لوی محقق او دانشمن: ډاکټر حمیدالله د دغه لیک لفظ او عبارت چې په دغه نزدو وختو کې یې لاس ته را وړی دی او د دغه لیک په لاس ته را وړلو کې یې ډیر تکلیف او زحمت ګاللی دی او د هغه د حاصلولو دپاره یې د نوي عصر د اکتشافاتو او وسایلو څخه کار اخیستی دی او په خپل هغه کتاب کې چې په اردو ژبه سره دی او د (رسول اکرم کې سیاسي زندګي) په نامه سره یادېږي د دغه لیک عکس یا تصویر هم را وړی دی، په هغه کې دغه لیک داسې لیکل سوی دی:

« بِسْمِ الله الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ » « من محمد رسول الله إلى النجاشي عظيم الحبشه، سلام على

من إتبع الهدى، أما بعد: فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمُنُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ الْبَتُولِ الطَّيْبَةِ الْحَصِينَةِ، فَحَمَلَتْ بِعِيسَى مِنْ رُوحِهِ وَنَفَخَ كَمَا خَلَقَ آدَمَ بِيَدِهِ، وَإِنِّي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَالْمَوَالَةَ عَلَى طَاعَتِهِ، وَأَنْ تَتَّبِعَنِي، وَتُؤْمِنَ بِالَّذِي جِئْتُكُمْ بِهِ، فَإِنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَإِنِّي أَدْعُوكُمْ وَجُودَكُمْ إِلَى اللَّهِ ﷻ، وَقَدْ بَلَغْتُ وَنَصَحْتُ فَأَقْبِلْ نَصِيحَتِي، وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى».

اوس نو محترم ډاکټر حمیدالله پر دې تاکید کوي چي دغه د هغه لیک لفظ او عبارت دی چي رسول الله ﷺ پسله حدیبي و نجاشي ته لیکلی دی، خوکه پسله کتلو د هغو دلایلو چي محترم ډاکټر ذکر کړي دي په دې کي هیڅ شک نه پاته کیږي چي هو! دغه هغه لفظ او عبارت دی چي رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلی دی مگر دا چي دا هغه لیک دی چي پسله حدیبي لیکل سوی دی د دغه د اثبات دپاره کوم دلیل نسته او هغه لفظ یا عبارت چي امام بیهقي د ابن اسحاق څخه را نقل کړی دی هغه! د هغو لیکنو سره مشابه دی کوم چي رسول الله ﷺ تر حدیبي وروسته د نصاراوو و پاچهانو او آمرانو ته لېږل، ځکه په هغه کي هغه آیات شریف سته چي د دغه وخت په لیکنو کي د رسول الله ﷺ د دغه آیات شریف لیکل عادت و، چي هغه دغه آیات شریف دی:

﴿قُلْ يَتَاهَلْ الْكِتَابُ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ (٦).

او په هغه لیک کي د اصحمة نوم هم په صراحت سره ذکر سوی دی.

مگر دغه لفظ او عبارت چي ډاکټر حمیدالله ذکر کړی دی ممکن دا د هغه لیک لفظ او عبارت وي چي رسول الله ﷺ د اصحمة تر مرگ وروسته د هغه و خلیفه ته ور لېږلی وي، نو ځکه یې په دغه لیک کي د اصحمة نوم هم نه دی ذکر کړی، خو بیا هم د دغه ادعا د اثبات دپاره کوم قطعي دلیل نسته بېله دې څخه چي د دغو رسالو د لفظ او عبارتو څخه ځيني داخلي دلایل په لاس را تلای سي.

معافي غواړم! تاسي پوهېږي چي ما ولي د دغه ليک د لفظ او عبارت د تعينولو او معلومولو دپاره د علماوو دغه مختلف قولونه را نقل کړه؟ کېدلای سواي چي دغه موضوع مي په مختصر ډول سره بيان کړې وای، مگر څرنگه چي ما مخکي هم ويلي دي چي دغه کتاب د مختلفو استعدادو خلک مطالعه کوي او هلته داسي طالب علمان سته چي د يوې موضوع پوره څېړنه غواړي، نو ځکه د دغه ليک د لفظ د تعينولو دپاره دغه ټول قولونه را نقل سوه چي د هر چا د ذوق مراعت سوی وي.

د رسول الله ﷺ ليک د عمرو بن أمية الضمري په واسطه نجاشي ته ورسېدی، نجاشي د رسول الله ﷺ ليک واخيستی او پر سترگو يې کښېناوه له خپله تخته را کښته سو او پر مخکې کښېنستی او د جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه پر لاس يې ايمان راوړی. نجاشي د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي بل ليک وليکي چي هغه په داسي ډول سره و:

بسم الله الرحمن الرحيم، و محمد رسول الله ته د نجاشي اصحمه له طرفه: سلام عليك يا نبي الله! من الله و رحمة الله و بركاته، الله الذي لا إله إلا هو، أما بعد: يا رسول الله! ستا هغه ليک ما ته را ورسېدی چي په هغه کي دي د عيسى عليه السلام حال ذکر کړی و، د آسمانو او مخکي په رب مي دي قسم وي چي عيسى عليه السلام تر هغه هيڅ زيات نه دی چي تا ذکر کړی و، هغه هم واقعاً داسي دی لکه تا چي فرمايلي وه او موږ په هغه شي پوه سوو چي تا موږ ته را لېږلي وه، يا موږ په هغه شي وپوهېدلو چي ته د هغه دپاره موږ ته را لېږل سوی يې، ما ستا د اکا د زوی او ستا د اصحابو عزت وکړی اوزه دا شاهدي آداء کوم چي ته د الله رسول يې، صادق او مصدوق يې او ما ستا سره بيعت کړی دی او ستا د اکا د زوی سره مي بيعت وکړی او د ده پر لاس و الله رب العالمين ته تسليم سوم.

همدارنگه رسول الله ﷺ د نجاشي څخه دا غوښتي وه چي جعفر رضي الله عنه او د ده سره په حبشه کي مهاجر مسلمانان ورته را وليږي، نو نجاشي دغه نفر په دوو کښتيو کي د عمرو بن أمية الضمري رضي الله عنه سره ورته را ولېږل، کله چي رسول الله ﷺ په خيبر کي و دوی و ورسېدل، نجاشي د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي د تبوک تر غزا وروسته وفات سو او رسول الله ﷺ د غائب د جنازې لمونځ پر آداء کړی، کله چي

نجاشي ﷺ وفات سو د ده پر خای بل پاچا کښنستی او رسول الله ﷺ هغه ته هم یو بل لیک ور ولېږی خو دا نه ده معلومه چې هغه مسلمان سو که یا؟ دا هغه نجاشي ﷺ و چې د اسلام قصه یې مخ کي هم درته بیان سوې وه مگر رسول الله ﷺ دوهم وار بیا قاصد ور ولېږی چې د ده پر اسلام تائید او تاکید وسي.

د فارس پاچا کسری ته لیک

همدارنگه رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسری ته لیک ولېږی، د دغه لیک د رسولو دپاره یې عبدالله بن خذافه السهمي ﷺ خوښ او انتخاب کړی، دغه لیک هم ساتل سوی دی مگر په خپله هغه لیک نه دی موجود ځکه هغه لیک کسری څیري کړی خو د لیک مضمون یې موجود دی، د دغه وخت د فارس د پاچا نوم پرویز و چې لقب یې کسری و، نو دغه لیک عبدالله بن خذافه السهمي یو وړی او هلته یې په خپله وکسری ته ووايه چې د ترجمان له طرفه ترجمه کېدی اولیک داسي لیکل سوی و:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

«من محمد رسول الله إلى كسرى عظيم فارس: سلام على من اتبع الهدى، وأمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأن محمدا عبده ورسوله، وأدعوك بدعاية الله، فلما أتاني أنا رسول الله إلى الناس كافة، لينذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين، فأسلم تسلم، فإن آتيت المجوس عليك.»

کله چې کسری ته دغه لیک فقط دومره و ویل سو «من محمد رسول الله إلى كسرى عظيم فارس» کسری سندستي په قهر سولیک لا پوره نه دی ویل سوی کسری په غضب سو په تکبر او غرور سره یې و ویل: زما د رعیت څخه یو خوار مریئ خپل نوم زما تر نامه د مخه لیکي؟ او وایي: من محمد إلى كسرى، ده باید لیکلي وای: إلى كسرى من محمد، دا غرور او تکبر و، لیک پوره نه دی ویل سوی چې د قاصد د لاسه یې واخیستی څیري او توک توک یې کړی، کله چې دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی نویې وفرمایل: الله ﷻ دي د ده پاچهي ور توک توک کړي.

دغه د رسول الله ﷺ بڼا په یاد ولری بیا به د حضرت ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ په سیرت کې وویښی چې د کسری پاچهي څنگه ټوک ټوک سوه او په څلور کاله کې یې ځوارلس پاچهان مړه یا رد او بدل سوه، اوس نو کسری د دغه لیک په مقابل کې څه وکړه؟ څرنگه چې باذان د کسری له طرفه په یمن کې والي ؤ او دغه قصه مو مخ کې درته بیان کړې ده چې د فارس حکومت څنگه یمن ته داخل سو او یمن یې د ځان مستعمره وگرځول، هغه قصه به مو په یاد وي، نو کسری دغه خپل والي ته چې باذان نومېدی لیک ولېږی او په لیک کې یې ورته ولیکل: دغه څوک چې په حجاز کې پیدا سوی دی او د نبوت دعوه کوي ستا له طرفه دوه قوي نفره ور ولېږه چې ما ته یې راوړي.

باذان هم د خپلو نفرو څخه دوه نفره اختیار کړه او رسول الله ﷺ ته یې د یوه لیکه سره ور ولېږل چې په هغه لیک کې یې رسول الله ﷺ امر کاوه چې د دغو دوو نفرو سره ما ته راسه چې کسری ته دي ور ولېږم، دغه دوه نفره چې ږيري یې خړولي وې او لوی لوی برېتونه یې وه مدینې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ ته یې وویل: شاهنشاه، یعنی: د پاچهانو پاچا (کسری) باذان ته امر وکړی چې تا ته یو څوک در ولېږي او تا کسری ته ور ولي، نو باذان موږ تا ته راوېږلو چې را سره ولاړ سې، نو اوس ته باذان ته تسلیم سه چې هغه دي بیا کسری ته ولېږي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: تاسي اوس ولاړ سې استراحت وکړی او سبا بیا ما ته راسی چې ستاسي د غوښتنې جواب درته ووايم.

ورونو! د فارس د ټولو خلکو دا عقیده وه چې د کسری په کورنۍ کې الهي نسب سته نو خود کسری ته یې رب ويل او رب یې باله.

رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وکړه چې تاسي ولي ږيري خړوی او برېتونه لویوی؟ دوی و ویل: زموږ رب موږ دغسې امر کړي یو، رسول الله ﷺ وفرمایل: زما رب بیا زه امر کړی يم چې ږيره پرېږدم او برېتونه کوچني کړم.

تاسي پوه سواست چې د ږيري پرېښوول یوازي سنت او د رسول الله ﷺ امر نه دی بلکه دا الهي امر دی چې خپل رسول او مسلمانان یې په امر کړي دي.

خیر سبا چې هغه دوه نفره د جواب اورېدلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله رسول

الله ﷻ ورته وويل: باذان ته وواياست: نن شپه چي د شپې اووه ساعته تېر سوي وه زما رب ستا رب کسري وواژه.

ابن سعد رحمته الله عليه وايي: "دغه شپه دسه شنبې شپه وه او د هجرت د اووم کال د جمادي الاول يوولسم تاريخ و او په دغه شپه الله ﷻ د کسري زوی چي شيرويه نومېدی پر کسري مسلط کړی او خپل پلاريې ووزی".

هغو دوو نفرو وويل: ته پوهېږې چې ته څه وايې؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو زما له طرفه باذان ته وواياست چي نن شپه ستا رب پرويز زما د رب په اراده د هغه د زوی شيرويه له طرفه ووژل سو.

د باذان نفرو وويل: چي هغه نن شپه وژل سوی وي نو تا ته خبر څنگه راغلی؟ د فارس څخه تر دغه ځايه په يوه مياشت خبر را رسيږي.

رسول الله ﷺ وفرمايل: زه الله ﷻ خبر کړم.

هغو وويل: ستا دغه جواب دی؟ آیا دغه شی وپاچا ته وليکو؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو زما جواب دغه دی او باذان ته دغه خبر ور وړی او ورته وواياست چي زما دين او سلطه به تر هغه ځايه ورسېږي چي د کسري پاچهي رسېدلې ده او ورته وواياست: که مسلمان سوې دغه چي ستا تر لاس لاندي دي دغه به در کړم او پر خپل قوم به دي پاچا پرېږدم.

نفر هم بيرته يمن ته ولاړل او باذان ته يې دغه خبر ووايه، باذان په تعجب کي سو چي دا څنگه جواب دی؟ او تر دغه وخته يمن ته د پرويز د وژل کېدلو خبر نه وړا رسېدلی، باذان وويل: دغه خبر يې په کومه شپه تاسي ته ووايه؟ دوی هغه شپه ور وښوول، باذان وويل: تر هغو به انتظار وکړو چي موږ ته څه خبر را رسيږي.

خو واقعاً هم د هغه وخته څخه چي د کسري لښکرو د قيصر په مقابل کي بده ماته خوړلې وه هلته په فارس کي د کسري پر ضد د خپلي کورنۍ له طرفه يولوی انقلاب شروع سوی و څو په دغه شپه چي د سه شنبې شپه وه او د هجرت د اووم کال د جمادي الاول يوولسمه وه د کسري زوی شيرويه خپل پلار و واژه او پاچهي يې پر خپل نامه اعلان کړه، پسله لږو شپو و يمن ته د شيرويه له طرفه ليک را ورسېدی چي

باذان ته يې د خپل پلار د وژلو سبب او تاريخ ليکلی ؤ او دا يې هم ورته ليکلي وه چې هغه څوک کوم چې د هغه په باره کي زما پلار ليک در لېږلی ؤ په هغه اوس کار مه لری ترڅو زما امر در رسېږي، (يعني د رسول الله ﷺ موضوع تر امر ثاني پوري معطله کړه) او دا هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ويلي وه چې نن شپه، دلته نو باذان و ويل (أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) باذان مسلمان سو او هغه فارسيان چې په يمن کي د باذان سره وه هغه هم مسلمانان سوه، په دغه ورځ باذان اعلان وکړی چې موږ د فارس په عوض او پر ځای د مدينې منورې د حکم تابع يو، نو يمن د مسلمانانو د امر تابع سو، دا هغه معلومات وه چې اسلام څنگه ويمن ته داخل سو.

د بحرين پاچا منذر بن ساوي ته ليک

همدارنگه رسول الله ﷺ د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه په لاس منذر بن ساوي ته چې د بحرين آمر او پاچا ؤ ليک ولېږی چې په هغه ليک کي يې اسلام ته دعوتا وه. هغه وخت بحرين يوازي دغه اوسنی بحرين نه ؤ بلکه موجوده بحرين او د احساء ټوله منطقه پکښي داخله وه، دغي ټولي منطقې ته بحرين ويل کېده او دغه ليک هم د تاريخ په کتابو کي موجود دی، د دغه ليک لفظ او عبارت هغه د کسري د ليک سره يو شئ دی، څرنگه چې منذر بن ساوی عاقل او هوښيار سړی ؤ نو يې د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه څخه د رسول الله ﷺ په باره کي ډيري پوښتني وکړې او علاء رضي الله عنه پوره جوابونه ورته وويل او د نجاشي په اسلام يې هم خبر کړی، د باذان د اسلام حال يې ورته ووايه او هغه نوري لويي لويي قبيلې چې اسلام ته داخلي سوي وې لکه خزاعه او داسي نوري د هغو په اسلام يې خبر کړی او ويل: اسلام په ټوله جزيره العرب کي نشر سوی دی.

دلته نو د منذر بن ساوي زړه ته اسلام داخل سو او د بحرين پاچا هم مسلمان سو، وروسته يې خپل قوم هم اسلام ته دعوت کړی چې ځيني يې مسلمانان سوه او ځينو يې اسلام رد کړی، يعني: قبول يې نه کړی، بيا نو د بحرين پاچا منذر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته وليکل: اَمَّا بَعْدُ: يا رسول الله! ما ستا ليک د بحرين اهل يا اوسېدونکو ته

و وايه، ځينو يې اسلام خوښ کړی او پکښي داخل سوه او ځينو رد کړی، څرنگه چې زما په مخکې کي يهود او مجوس هم سته د هغو په باره کي ستا امر را ته بيان کړه چې هغسي ورسره وکړم.

رسول الله ﷺ ورته وليکل:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» من محمد رسول الله إلى منذر بن ساوى: سلام عليك! فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، أما بعد:

«زه الله ﷻ در په يادوم او هر هغه څوک چې نصيحت کوي په حقيقت کي هغه خپل ځان ته نصيحت کوي (يعني: گټه يې ده ته رسيږي) او هر هغه څوک چې زما د قاصد اطاعت کوي او د دوى د امر متابعت کوي هغه زما اطاعت او متابعت کوي، که چا دوى ته نصيحت وکړي هغه ما ته نصيحت وکړي او زما قاصدانو، ته په خير سره يادولې، زه تا ته ستا د قوم شفاعت کوم، مسلمانو ته هغه څه ور پرېږده چې دوى پر هغه اسلام راوړي دى، که گنهکاران د گنهو څخه توبه وکاري توبه يې قبوله کړه، تر کومه وخته چې ته د اصلاح کارونه کوي موږ تا له خپله کاره څخه نه معزوله کوو او هر هغه څوک چې پر يهوديت او مجوسيت پاته وي پر هغو جزیه کښېږده».

اوس نو د بحرين هغه کسان چې اسلام ته نه سوه داخل پر خپل يهوديت او مجوسيت پاته سوه د بحرين پاچا د رسول الله ﷺ په امر پر هغو جزیه کښېښوول، په دې ډول سره بحرين او د هغه شا وخوا د اسلام د امر تابع سوه، دغه د حديبيې د صلحي په موده کي رسول الله ﷺ شا وخوا ته پرله پسې ليکونه لېږل او خلک يې د يوه الله ﷻ عبادت او د اسلام دين ته دعوتول.

د يمن پاچا حارث الحميري ته ليک

همدارنگه رسول الله ﷺ د مهاجر بن أميه المخزومي رضي الله عنه په لاس د يمن پاچا حارث الحميري ته ليک ولېږی، چې دغه حارث د يمن د يوې حصې پاچا ؤ ځکه يمن په هغه وخت کي هم پر دوې حصې وېشل سوی ؤ، يوه حصه يې د فارسيانو په لاس کي وه چې باذان يې آمر او پاچا ؤ او بيا مسلمان سو او يوه حصه يې د دغه حارث

تر امر لاندې وه، خو حادث ته د ليک په رسېدلو سره ډير قهر او غضب ورغلی او د رسول الله ﷺ دعوت يې نه کړی قبول.

د یمامې رئیس هودنه بن علي ته ليک

دغه رنگه رسول الله ﷺ د سلیط بن عمرو العُمري رضی الله عنه په لاس یو ليک و هودنه بن علي ته ولېږی چې د یمامې مشر او پاچا ؤ، یمامه د جزیره العرب په منځ کې ده او دلته د بنو حنیفه قبيله اوسېدل چې دغه قبيله په جزیره العرب کې هغه ډیره لویه قبيله وه او د دغې قبيلې مشر او رئیس هودنه بن علي ؤ، ویل کېږي چې هودنه سل زره جنګي نفر درلودل، رسول الله ﷺ دغه هودنه ته ليک ور ولېږی چې داسې يې ورته ليکلي وه:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

«من محمد رسول الله الی هودنه بن علي، سلام علی من اتبع الهدی، واعلم أن دیني سیظهر الی متهلّی الخفّ والحافر، فأسلم تسلم، وأجعل لك ما تحت یدیک».

سلیط رضی الله عنه چې دغه ليک هودنه ته وروړی، هودنه ته معلومه وه چې اسلام ورځ په ورځ غالبه کېږي، نشريږي او ډېرېږي نو يې د رسول الله ﷺ د قاصد سلیط بن عمرو رضی الله عنه ښه هر کلي وکړی او د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کې يې ليک وليکي چې داسې يې ليکلي وه:

دا څومره ښه او ښايسته دین دی چې ته خلک ور بولي او عربو ته هم زما مقام او درجه ور معلوم دي نو ته ما ته په امر کې یوه حصه را کړه چې زه دي متابعت وکړم. او سلیط رضی الله عنه ته يې هم ښه لباس او هډيې ورکړې، سلیط رضی الله عنه ټول شيان ورسول الله ﷺ ته وروړه او د خپل سفر په حال يې خبر کړی، رسول الله ﷺ چې د هودنه ليک و وایه نویې وفرمایل: چې د مخکې یوه ټوټه را څخه وغواړي ور به يې نه کړم، دی او هر څه چې د ده په لاس کې دي نیست او نابود دي سي.

کله چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې د فتحي څخه راغلی جبریل عليه السلام خبر ور ته راوړی چې هودنه مړ سو، رسول الله ﷺ وفرمایل: مگر یمامه! په هغه کې به یو کذاب پیدا سي چې د نبوت دعوه به کوي او تر ما وروسته وژل کېږي.

يوه د اصحاب کرامو څخه وويل: يا رسول الله! څوک به يې وژني؟
 رسول الله ﷺ وفرمايل: ته او ستا ملگري، چي داسي هم وسوه، په يمامه کي
 مسيلمۃ الکذاب پيدا سو چي د نبوت دعوه يې وکړه او د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په
 خلافت کي د مسلمانانو په لاس ووژل سو.

نوهوډه د يمامې پاچا د دنيا او آمريت طمعه وکړه، ده د اسلام قبول د صدق او
 ايمان په سبب نه وه بلکه طمعه پکښي پيدا سوه، ده ليدل چي اسلام ورځ په ورځ
 کاميابه کيږي او په ټوله جزيره العرب کي نشرېږي، نو يې دا اميد پيدا سو چي تر رسول
 الله ﷺ وروسته پر مسلمانانو خليفه وي خو نتيجه يې هغه سوه چي پر کفر مړ سو.

د عمان پاچاهه ليک

دغه رنگه رسول الله ﷺ د عمان پاچاهه د عمرو بن العاص رضي الله عنه په لاس ليک
 ولېږي، د عمان دوه پاچهان وه چي دواړه وروڼه وه، يو جيفر او بل عبد نومېدی چي د
 جلندي زامن وه، دواړه وروڼه په شراکت د عمان پاچهان او رئيسان وه.
 هغه ليک چي د عمان پاچهانو ته ولېږل سو داسي ليکل سوی و:

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾

«من محمد بن عبدالله الى جيفر و عبد ابني الجلندي، سلام على من اتبع الهدى، اما
 بعد: فإني أدعوكم بدين الاسلام، أسلموا تسلموا، فإني رسول الله الى الناس كافة لأنذر من
 كان حيا ويحق القول على الكافرين. فإنكم إن أقررتما بالاسلام وليتكما، وإن آبيتما أن
 تقرّا بالاسلام فإن ملككما زائل، وخيل تحل بساحتكما، وتظهر نبوتي على ملككما».

يعني: زه تاسي دواړه اسلام ته را بولم مسلمانان سي چي سالم پاته سي، زه ټولو
 خلکو ته رسول الله يم چي ژوندي انسانان د الله ﷻ څخه وېروم او پر کافرانو به
 د عذاب قول حق او صادق سي، که تاسي په اسلام سره اقرار وکړي تاسي به پر خپله
 پاچهي پرېږدم او که مو د اسلام څخه انکار وکړي ستاسي پاچهي زائلېدونکي ده، آسان
 به ستاسي مخکې تر پښو لاندي کړي او زما نبوت به ستاسي پر ملک ښکاره او غالبه سي.
 لکه څرنگه چي د مخه مو درته وويل: رسول الله ﷺ د دغه ليک د رسولو دپاره

عَمرو بن العاص رضي الله عنه اختيار کړی، اوس نو د مدينې منورې څخه تر عَمان پورې ډير زياته لار ده خاصتاً چې په لار کې هغه رُبْع خالي هم سته چې وچ دښت دی نو عمرو بن العاص رضي الله عنه مستقيم عَمان ته نه ولاړی، اول اِحساء ته ولاړی چې بحرين دی او بيا له هغه ځايه څخه پر خليج ور رهي سو څو عَمان ته ورسېدی، نورو قاصدانو چې به د رسول الله ﷺ ليک واخيستی مستقيم به و هغه پاچا ته ورغله، مگر عمرو بن العاص رضي الله عنه چې ډير هوښيار او ذکي سړی ؤ داسي يې و نه کړه، بلکه څو ورځي يې په عَمان کې تيري کړې او پاچا ته نه ورغلی، د دغو دوو پاچهانو د حالاتو او خوږو پوښتنه کوي، د طبيعت او اخلاقو پوښتنه يې کوي چې څه شي يې خوښ څه شي يې ناخوښ دي؟ د څه شي څخه بهرېږي او په څه شي خوشاله کېږي؟ څو په پوره تفصيل سره يې د دوی معلومات ځان ته حاصل کړه او دا يې هم و سنجول چې په کومه طريقه سره به دوی اسلام ته دعوتوم، دا معلومات يې هم وکړه چې په دوی دوو وروڼو کې کوم يو حلیم او نرم دی چې ژر نه په قهر کېږي، په نتيجه کې دا ور معلومه سوه چې کشر ورور چې عبد نومېږي تر جيفر پوست او حلیم سړی دی، نو يې د عبد د ملاقات غوښتنه وکړه، اوس به قصه په خپله عمرو بن العاص رضي الله عنه ته پرېږدو.

عَمرو رضي الله عنه وايي: د مدينې منورې څخه و وتم څو عَمان ته ورسېدم هلته مې د عبد د ملاقات اِرادۀ وکړه ځکه په دوی دوو وروڼو کې دئ حلیم او د پاسته طبيعت خاوند ؤ، نو عبد ته ورغلم او ورته و مي ويل: زه تا او ستا ورور ته د رسول الله ﷺ له طرفه قاصد يم، عبد ويل: زما ورور په عمر تر ما ډير او په پاچهي کې تر ما د مخه دی، زه به دي هغه ته ورولم چې دغه ستا را وړی ليک و وايي او بيا يې را ته و ويل: ته موږ څه شي ته دعوتوی؟

ما ويل زما دعوت: هغه الله ﷻ لره دی چې وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ دی، بېله الله به بل د هر شي عبادت پرېږدی او دا شاهدي به آداء کوی چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی.

عبد و ويل: يا عمرو! ته د خپل قوم د يوه سردار زوی يې ستا پلار څه وکړه؟ موږ د هغه متابعت کوو، ما ويل: هغه مړ سو او پر محمد ﷺ يې ايمان نه راوړی او زما

دا خوبه وه چي کشي مسلمان سوی وای او د محمد ﷺ تصدیق یې کړی وای او زه هم تر ډیره وخته د ده پر رایه وم ځوان الله ﷻ اسلام ته هدايت کړم.

عبد وېل: له کومه وخته دي د محمد ﷺ متابعت اختيار کړی دی؟
ما وېل: د دغه نژدې وختو څخه.

عبد وېل: څنگه او چیري مسلمان سوې؟

ما وېل: د نجاشي سره او د نجاشي د اسلام قصه مي ورته وکړه چي هغه هم مسلمان سوی دی.

عبد وېل: نود هغه قوم څه ورسره وکړه او د ده پاچهي څنگه سوه؟

ما وېل: هغو قبول کړی او د ده متابعت یې وکړی.

عبد وېل: رُهبان او اساقفه هم د نجاشي متابعت وکړی؟

ما وېل: هو.

عبد وېل: یا عمرو! پر خپلو خبرو دي پام کوه په سړي کي بل داسي بد او رسوا کوونکی خوی نسته لکه درواغ، ما وېل: نه ما درواغ ويلي دي او نه زموږ په دين کي درواغ حلال دی.

بيا عبد وېل: زما په خيال چي هرقل د نجاشي په اسلام نه دی خبر سوی.

ما وېل: یا! بلکه هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو.

عبد وېل: ته څه پوه او خبر سوې چي هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو؟

ما وېل: نجاشي و هرقل ته د کاله څه مال ورکاوه خو کله چي نجاشي مسلمان سو او د محمد ﷺ تصدیق یې وکړی نو یې وویل: یا والله! که هرقل د کاله یو درهم را څخه و غواړي هم به یې ور نه کړم، و هرقل ته دغه د نجاشي خبره ورسپېده او د هرقل ورور نیاق و هرقل ته و وېل: آیا ته هغه ستا مریئ پرېږدې چي اوس تا ته هغه کلنئ مصرف نه درکوي؟ او بېله ستا له دینه یې بل نوی دین اختيار کړی دی؟

هرقل ورته و وېل: یو سړی و یو دین یې خوښ سو او هغه یې د ځان دپاره اختیار کړی نوزه څه په وکړم؟ او په والله که زه پر خپله پاچهي نه بېرېدلای ما به هم داسي کړي وای لکه ده چي وکړه.

عبدالوہیل: پام دي سته چي ته خه وايي؟

ما ويل: په والله رشتيا وایم.

عبدالوہل: ښه دا راته و وایه چي محمد ﷺ خلک په څه شي امر کوي او د څه شي څخه یې منعه کوي؟

ما ويل: د الله ﷻ په إطاعت او بندگي يې امر کوي او د هغه د معصيت او نافرمانۍ څخه يې منعه کوي، په نېکي او صلۀ رحمي يې امر کوي، د ظلم او تجاوز، د زنا او شرابو، د بتانو او د صليب د عبادت څخه يې منعه کوي.

عبد و ويل: دغه د ده دعوت څومره ښه دعوت دی که زما ورور زما سره موافقه وکړي موږ به دواړه ده ته ور سو پر ده به ايمان راوړو او تصديق به يې وکړو، مگر زما ورور پر خپله پاچهي بېرېږي وايي پاچهي به مې د لاسه ووزي اوزه به دغسې پاته سم. ما ورته وويل: که دي ورور اسلام قبول کړی رسول الله ﷺ يې پر خپل قوم پاچا پرېږدي چې د اغنياوو څخه به زکات او صدقه اخلي او پر فقيرانو به يې وښي.

عبد ویل: داخو ډیر بڼه کار دی مگر صدقه څه شی ده؟

ما په مالو کې د اسلام په هغه فرض سوي زکات خبر کړی ترڅو چي د اوبسانو زکات ته را ورسېدم.

عبد ويل : يا عمرو! آيا زموږ څخه هغه حيوانات هم اخیستل کيږي چي دښتي وني خوري او اوبه چښي؟
ما ويل : هو.

ده ويل: والله زه فكر نه كوم چي زموږ قوم دي د دغه كار اطاعت وكړي.

عمر و عليه السلام وايي: زه خو ورځي دالته ورته پاته سوم او عبد زما ټولي خبري خپل ورور ته ورسولي، خو د ده ورور جيفر يوه ورځ زه ور وغوښتم او زه هم ورغلم، په دروازه كې دروازه وانانو تر اوږو ونيولم ويل: چيري څي؟ جيفر ويل: پرې يې ږدي، هغو پرېښوولم زه د ده مجلس ته ورغلم غواړم چي كښينم حاضر باشانو ناستي ته نه پرېښوولم، ما جيفر ته وكتل، ده ويل: خپل حاجت دي و وايه، ما هغه د رسول الله ﷺ مهر سوي ليك وركړي، جيفر يې مهر خلاص كړي او ليك يې تر آخره و وايه،

بيا يې ليک خپل ورور عبد ته ورکړی هغه هم ليک و وايه، مگر ما وليدل چي وروري ترده نرم او پوست ؤ، نو جيفر پوښتنه را څخه وکړه چي قريشو څه وکړه؟
 ما ويل: د محمد ﷺ متابعت يې وکړی، يا دا چي دغه دين يې خوښ ؤ په خپله يې اختيار کړی يا د توري په زور تابع سوه؟

ده ويل: د محمد ﷺ سره نور څوک ملگري دي؟

ما ويل: هغه خلک چي اسلام يې خوښ سو او تر نورو اديانو يې ښه وباله، اسلام يې په خپلو عقلو سره و پېژندی، سره د هغه هدايته چي الله ﷻ دوی پوه کړه چي دوی په ضلالت او گمراهي کي وه، يعني: الله ﷻ دغه توفيق ورکړی چي حق او باطل يې سره و پېژندل او د حق متابعت يې وکړی، او ما ته په دغه منطقه کي بېله تا بل څوک نه دی را معلوم چي پر خپل دين دي پاته وي او که ته نن ورځ مسلمان نه سې او د محمد ﷺ متابعت و نه کړې ستا مخکې به د مسلمانانو د آسانو تر پښو لاندي سي او ستا کښتونه به ټول نهست او نابود سي نو مسلمان سه چي سالم پاته سې او رسول الله ﷺ به دي پر خپل قوم آمر پر پردي ستا منطقي ته به نه انسانان او نه آسان راځي (يعني: لښکر به نه درته راځي) جيفر وويل: نن ورځ مهلت را کړه او سبا راسه.

د ده څخه ولاړم او بيا د ده ورور عبد ته ورغلم، عبد راته وويل: يا عمرو! زه گمان کوم چي ورور به مي مسلمان سي که پر پاچهي و نه بېرېدی، خير دغه ورځ تېره سوه او سبا جيفر ته ورغلم خو دروازه واناو اجازه را نه کړه چي ورسم، بېرته د ده ورور عبد ته ورغلم او ورته ومي ويل: زه يې ستا ورور ته نه ورپرې ښوولم.

عبد و جيفر ته وروستم او جيفر راته وويل: ما په هغه شي کي فکر وکړی چي تا ور ته دعوت کړم ستا دعوت معنی دا سوه چي زه تر ټولو عربو ضعيفه یم که مي دغه سړي ته (مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) که مي دغه سړي ته ټول هغه شيان ورکړه چي زه يې مالک یم نو د ده آسان دلته نه راځي مگر هو، دا دي هم درته معلومه وي: که د ده لښکر دلته راغلی داسي جنگ او مقابله به وويني چي د هغه نورو جنگو په مثل به نه وي چي ده کړي دي.

ما ويل: ما خپله وظيفه پای ته ورسول او زه سبا له دې ځايه ځم، کله چي يې زما

د تللو یقین سو نو هغه ورور یې چې عبد نومېدی د ده سره ګوښه سو او ورته ویې ویل: موږ باید د هغو کسانو څخه نه سو چې د محمد ﷺ مقابله یې کړې ده او هر چا ته چې یې قاصد ور لېږلی دی هغو یې دعوت قبول کړی دی.

کله چې سهار سو ما ته یې نفر را ولېږی او دواړو وروڼو اسلام قبول کړی او د رسول الله ﷺ تصدیق یې وکړی، ما ته یې هلته د اسلامي احکامو په عملي کولو کې اختیار را کړی او د هغه چا په مقابل کې چې زما مخالفت به یې کاوه دوی زما ښه کومکيان وه.

د دغې قصې څخه دا معلومېږي چې دغه لیک د نورو پاچهانو تر رسالو ډیر وروسته لېږل سوی دی او ښایي د دغه لیک لېږل د مکې مکرمې تر فتحې وروسته وه. اوس نو د دغو رسالو په لېږلو سره رسول الله ﷺ خپل دعوت د مخکې و ډیرو پاچهانو ته ورساوه چې چا ایمان راوړی او چا انکار وکړی، په هر حال د کافرانو فکر په دغه موضوع مشغوله سو او دوی د رسول الله ﷺ د نامه او دینه سره آشنا او باخبره سوه. دا د رسول الله ﷺ د رسالو او لیکونو په باره کې معلومات وه چې د هغو په نتیجه کې دا را معلومه سوه چې د جزیره العرب د شا وخوا پاچهان څنګه اسلام ته داخل سوه.

د ځینو سړیو لېږل

په دغه موده کې د رسول الله ﷺ له طرفه د شا وخوا وځینو سرکښو قبیلو ته سړي یا ټولې هم لېږل کېدلې چې د هغې جملې څخه دغه د هجرت د اتم کال د ربیع الأول په میاشت کې رسول الله ﷺ شجاع بن وهب رضی الله عنه هوازن ته ولېږی چې هغو ته یې جزاء هم ورکړه او غنیمتونه یې هم ځني راوړل.

دغه رنګه رسول الله ﷺ یوه لس نفریزه ټولې د غالب بن عبدالله رضی الله عنه په مشرۍ و قُدید او د بني مُلُوح قبیلې ته ولېږل چې غالب رضی الله عنه د هغو څخه ډیر غنیمتونه راوړل، حال دا چې دغه قبيله ډیره لویه او قوي قبيله وه د مسلمانانو څخه و تښتېدل او مسلمانانو یې حیوانات په غنیمت را وستل، سره د دې چې د مسلمانانو شمیر فقط لس نفره و خود دغې کامیابۍ سبب دا و: چې د دغه بنو مُلُوح د قبیلې مشر حارث بن مالک

خپل منظم لښکر د یو بل ځای د حملې او چورولو دپاره لېږلی ؤ، په دغه وخت کې چې د هغو لښکر د حملې دپاره بل ځای ته تللی ؤ غالب بن عبدالله رضی الله عنه حمله پر وکړه او غنیمتونه یې ځنې را رهي کړه، کله چې د مسلمانانو دغه کوچنۍ ډله د بنو مَلُوح څخه را و وتل د هغو لښکر را ورسېدی او قوم حال ورته و وایه چې مسلمانانو حمله راباندې وکړه زموږ مالونه یې واخیستل او حیوانات یې بوتله، هغه لښکر په مسلمانانو پسې را رهي سو، اوس نو د بني مَلُوح پوره لښکر په لسو نفرو مسلمانانو پسې دی.

غالب رضی الله عنه وایي: د دوی لښکر دومره رانژدې سو چې موږ یې وینو، هغه پوره او کامل لښکر دی او موږ څو نفره یو، دا مو یقین سو چې اوس مو نیسي او وژل کېږو موږ په دغه فکر کې یو، غالب رضی الله عنه وایي: و الله آسمان صاف ؤ هیڅ اوریځ نه وه چې په یوه وار پر آسمان اوریځي پیدا سوې څو باران شروع سو، هغه لښکر را پسې دی او قریبه ده چې په موږ پسې را ورسېږي، خو باران دومره شدید ؤ چې سېلونه وبهېدل (د سېل قدرت خو در معلوم دی چې مو تر د باره سره وړي) په دښتو کې چې سېل راسي لکه یوه ډیره لویه واله یا رود چې بهیږي او څوک نه سي تر اوبستلای یا پوري وتلای، غالب رضی الله عنه وایي: دغه لوی سېل زموږ مسلمانانو او د بني مَلُوح د کفارو په منځ کې وبهېدی او بهیږي، کفار نه سي کولای چې تر دغه سېل را تېر سي او موږ الله جبار د دغه سېل په واسطه د کفارو له شره خلاص کړو.

بیانود ماته تر جنگ د مخه آخرنۍ ټولۍ چې رسول الله ﷺ ولېږل هغه د عمرو بن کعب رضی الله عنه ټولۍ وه، دغه ټولۍ د هجرت د اتم کال د ربیع الأول په میاشت کې ولېږل سوه، رسول الله ﷺ څوارلس نفره ذات الأطلاع ته د دعوت او تبلیغ دپاره ولېږل، ذات الأطلاع د وادی القریٰ و شمال ته واقع دی چې شام ته ډیر نژدې دی، دغه ټولۍ د جنگ او حملې دپاره نه وه بلکه د دعوت او د اسلام د تبلیغ دپاره وه، د دوی سره د جنگ دپاره اسلحه هم نه وه ور سره، دغه ډله (۶۰۰) کیلو متره لیري د دین دعوت دپاره ولاړل.

د اصحاب کرامو همت او صداقت ته متوجه یاست؟ (۶۰۰) کیلو متره د کفارو په مخکې کې پیاده ځي هلته د الله جبار عبادت ته خلک را وبولي، خوزه او ته هم

باید خپلو ځانو ته متوجه سو او په خپله د خپل ځان څخه دا پوښتنه وکړو چې آیا موږ هم په خپل کور او خپل کلي کې د اسلام د نشرولو دپاره د خپل ځان په سترې کولو یا د مال په مصرفولو څه کړي دي او که فقط په دغه خوشاله یو چې په خوله سره وایو: موږ مسلمانان یو، لمنځونه کوو او روژې نیسو، نور مو نو ټوله ژوند د پیسو د گټلو دپاره دی.

خیر! دغه ډله نژدې و شام ته ورسېدل، هلته د غسانه قبيله په خبره سوه او حمله یې پر وکړه بيله یوه نفره نور یې ټول شهیدان کړه، هغه یو نفر چې هغه هم زخمي سوی ؤ خو شهید نه سو ورسول الله ﷺ ته یې حال او خبر ور وړی.

اوس نو د غسان له طرفه پر مسلمانانو څو واره تېرې او تجاوز وسو، دا درېیم وار دی چې د دوی له طرفه پر مسلمانانو تجاوز کېږي، دلته نور رسول الله ﷺ إرادة وکړه چې د غسان قبیلې ته جزاء ورکړي او د دغه مقصد دپاره یې مسلمانان راټول کړه، مگر د غسان قبيله تر اندازې زیاته لویه قبيله ده او په عین حال کې د روم سره عهد او اتفاق هم لري چې د ضرورت په وخت کې به روم د دوی مرسته کوي او همدارنگه به دوی د ضرورت په وخت کې د روم څخه دفاع کوي (لکه امریکا او اسرائیل) نو د غسان د قبیلې سره جنگ آسانه کار نه دی، خو رسول الله ﷺ د غسانه وو پر ضد د جهاد اعلان وکړی او وې فرمایل: هر مسلمان چې دغه جنگ ته وتلای سي باید ووږي.

رسول الله ﷺ ته ټول درې زره نفره راټول سوه چې تر دغه وخته پوري د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه دی چې سره یو ځای کېږي، دا اول وار دی چې د مسلمانانو د لښکر شمېر درو زرو نفرو ته رسیږي، مقصد دا چې د غسان د قبیلې د جنگ دپاره درې زره نفره مسلمانان سره یو ځای سوه.

د مټه جنگ

دغه جنگ هغه لوی او سخت جنگ دی چې مسلمانانو د رسول الله ﷺ په حیات کې کړی دی، دغه جنگ د نصاراوو د بنارو د فتحه کولو دپاره شروع او مقدمه بلل کېږي، دغه جنگ د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کې پېښ سو چې د ۶۲۹ عیسوي کال د اگست یا سپتمبر میاشت وه.

مؤته يو کلی دی چي په شام کي د بلقاء بنار ته نژدې دی او د بيت المقدس څخه دوه منزله ليري دی او د دې جنگ اساسي سبب دا دی: لکه د مخه چي مو درته و ويل: رسول الله ﷺ د حارث بن عمير رضي الله عنه په لاس د بصرې و پاچا ته ليک ولېږي، په لار کي شرحبيل بن عمرو الغساني پر پېښ سو چي دغه شرحبيل د شام د مخکي پر بلقاء حاکم ؤ او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عمير رضي الله عنه يې ونيوی او بيا يې شهيد کړی، د سفير يا قاصد وژل دومره لويه گناه ده چي د جنگ تر اعلان لاهم لوړه ده، دغه کار پر رسول الله ﷺ ډير سخت او شديد تاثير وکړی نو ځکه يې دغه لښکر چي شمير يې درې زره نفره ؤ د غسان د جنگ دپاره آماده کړی.

رسول الله ﷺ د دغه لښکر دپاره آمران يا قومندانان وټاکل او وې فرمايل: د لښکر آمر زيد بن الحارثه دی که چيري زيد و وژل سو بيا نو جعفر بن أبي طالب قومندان دی او که بيا جعفر هم و وژل سو نو عبدالله بن رواحه قومندان دی او که هغه هم و وژل سو بيا دي مسلمانان له خپله منځه يو نفر خوښ او انتخاب کړي.

رسول الله ﷺ دوی امر کړه چي د حارث بن عمير رضي الله عنه د وژلو ځای ته به ورسې او له هغه ځايه به د اسلام په دعوت شروع وکړی که خلکو اسلام قبول کړی خو ډير ښه او که يې اسلام نه قبلوه نو د الله ج څخه پر دوی مدد وغواړی او جنگ ورسره شروع کړی او وې فرمايل: د هغو کسانو سره چي پر الله کافران سوي دي په بسم الله او د الله په لار کي جهاد شروع کړی، مگر هو، غدر او خیانت به نه کوی، کوچنی او ښځه به نه وژنی او نه به شيخ فاني سپين بېړی وژنی، نه به هغه څوک وژنی چي تنه يې يې اختيار کړې وي او په صومعه يا عبادت خانه کي ناست وي، نه به د خرما يا نوري ونې پرې کوی او نه به کوم تعمير نړوی.

سبحان الله! د رسول الله ﷺ په امر د اسلامي جنگ قوانين دغه او دغسي دي، خو تاسي يې د نن ورځي د هغو کسانو د جنگ د قوانينو سره قياس کړی چي د بشر د حقوقو بيرغ يې په لاس کي نيولی دی، ځانونه د تهذيب او تمدن پروفيسران بولي، د ښځو او ماشومانو د حقوقو په نارو خو يې د غاړو رگونه وشکېدل، آيا دوی په خپلو جنگو کي د ښځو او ماشومانو، د سپين بېړو او بېطرفه انسانانو، د بشریت او انسانيت

کوم مراعت کړی دی؟ او که زهر آلوده بمان پر کورو او ښارو غورځوي چې د وژلو پرته د ناروغیو او خرابیو آثار یې تر ډیرو کلو او نوو نسلو پوري پاته کیږي، پردې موضوع ډیرې خبرې کېدلای سي خو فقط تاسي وگورئ چې دغه بشر دوستان د بشر د حقوقو څومره مراعت کوي؟ او اسلام یې څومره مراعت کړی دی؟

تبصرې به تاسي ته پرېږدم مگر د حق او عدالت په ترازو سره حکم وکړئ.

دغه لښکر رسول الله ﷺ د جمعي په ورځ په حرکت امر کړی او لښکر هم د جمعي د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، په دغه وتلو کي دې ته اشاره ده چې د جمعي په ورځ سفر جائز او روا دی، که څه هم ځیني خلک په دې کي شک لري چې آیا د جمعي په ورځ سفر جائز دی که یا؟ خو دغه لښکر د جمعي د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، هو، د جمعي په ورځ سفر منعه دی خو هغه وخت چې د جمعي د لمانځه وخت داخل سي او لمونځ پر خلکو واجب سي بیا نو سفر منعه دی.

خیر لښکر د غسان و طرف ته حرکت وکړی، مگر عبدالله بن رواحه رضی الله عنه د لښکر څخه پاته سو ځکه ده د ځان سره فکر وکړی چې لښکر د حرکت او وتلو په وخت کي کرار کرار ځي، خلک ځانونه سره یو ځای کوي او خپل ضروریات پوره کوي، نو دی رضی الله عنه د لښکر سره نه و وتی ویل: د جمعي لمونځ به د رسول الله ﷺ سره آداء کړم او بیا به په لښکر پسي ور رهي سم او ور رسېدلای سم، د جمعي تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ ولیده چې عبدالله بن رواحه د لې دی نو ویل: ولي پاته سوی یې؟ عبدالله بن رواحه رضی الله عنه و ویل: یا رسول الله! زه په لښکر پسي ور رسېدلای سم دا مي خوښه وبلل چې د جمعي لمونځ ستاسره آداء کړم او بیا په لښکر پسي رهي سم.

یوازي د ده په فکر نه بلکه موږ ټول داسي فکر کوو چې د جمعي لمونځ او هغه هم

د رسول الله ﷺ سره دا ډیر لوی ثواب دی.

مگر رسول الله ﷺ ده ته یوه ډیره لویه خبره وکړه چې زموږ ټولو دپاره درس او عبرت دی، بلکه داسي معلومات دي چې په ديني اعمالو کي مو د هر شي په درجه او مقام خبروي، رسول الله ﷺ وفرمایل: قسم په الله که د مخکي د مخ ټول شيان خیرات کړي، هغه د دوی د سهار په حرکت کي چې کوم اجر او ثواب و هغه ته به نه ورسېږي.

ښه متوجه سی: هغه ثوابونه چې د مجاهدينو دغه د سهار په تگ کي موجود وه. وېل: که ته د مخکي د مخ ټول موجود شيان خيرات کړي خو ثواب يې د هغه ثوابه سره نه برابرېږي چې دغه مجاهدينو فقط دغه د سهار په تگ کي گټلي دي، هغه نور جنگ او ستړيا، لوږي او زحمتونه، وژني او زخمونه چې دوی ته ور رسېږي د هغو د اجر او ثواب پوښتنه مه کوه، نو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وژړل.

د دغه حديث شريف روايت امام ترمذي رحمه الله کوي، عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وژړل، خلکو ورته وويل: څه شي دي ژړوي؟ عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وويل: والله زما سره د دنيا محبت نسته او نه مي تاسي يا ستاسي ملاقات ته ډير شوق دی، خو ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه د قرآن مجيد يوآيات واورېدی چې په هغه کي اور ذکر سوی ؤ:

﴿وَأِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾ [مریم: ۷۱]

يعني: ستاسي څخه هيڅوک نسته مگر و دغه اور ته د دوږخ واردېدونکی يا ورتلونکی دی (چې مومنان پر پل صراط تېرېږي او ترهغه لاندې اور دی او کافران ور لويږي) او دغه د اور پر تېرېدلو ستا رب يقيني حکم کړی دی.

نو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وويل: زما ژړا د دغه اور له بيري څخه ده.

ورونو! دئ خو د ثواب دپاره پاته سوی ؤ او د جمعي لمانځه ته راغلی مگر ثوابونه هلته د مجاهدينو په ملگرتيا کي وه، نو ځکه يې وويل: د اور د بيري ژاړم او بيا يې وويل: الهي ستا په لار کي شهادت درڅخه غواړم.

خير د مسلمانانو لښکر حرکت وکړی او د لښکر د حرکت خبر شا وخوا نشر سو، د مدينې منورې د يهودو څخه يوه نفر و رسول الله صلی الله علیه و آله ته وويل: يا محمد صلی الله علیه و آله موږ ته په تورات کي ويل سوي دي: که يو ښي د خلکو نومونه په داسي طريقه سره ياد کړي: که فلانی و وژل سو بيا فلانی او که فلانی و وژل سو بيا فلانی، هغه نفر ټول وژل کېږي حتی که يې د سلو نفرو نومونه هم ياد کړي وي هغه ټول وژل کېږي، يعني: تا اوس د خپلو درو قومندانانو نومونه ياد کړه، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل: دا داسي کار دی چې د الله جل جلاله اراده داسي وه.

د دغه لښکر سره خالد بن وليد رضي الله عنه چې نوی مسلمان سوی ؤ هم ملگري دی،

لښکر د غسان پر طرف رهي سو هلته بيا روميانو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدی
 ځکه د غسان رئيس او حاکم چي حارث نومېدی د روم پاچا هرقل ته حال ولېږي چي
 يا قيصر! د محمد ﷺ لښکر را رهي دی څرنگه چي زموږ او ستاسي په منځ کي داسي
 عهد او پيمان موجود دی: که چا پر موږ حمله کول تاسي به مو مرسته کوي او که پر
 تاسي چا حمله وکړه موږ مو مرسته کوو نو اوس هغه دی محمد ﷺ پر موږ حمله کوي.
 دلته د هرقل کفر او اسلام معلومېږي چي اوس د رسول الله ﷺ پر ضد د غسان د
 قبيلو مرسته او کومک کوي که يا؟ مگر پر هرقل د نيا غالبه سوې وه هغه مرتد او کافر و
 غسان ته يې حال ولېږي چي هو، زه ستاسي سره يم او سل زره نفره جنگي لښکري
 ورته را ولېږي نو د غسان قبيلې ته دوه لکه نفره سره يو ځای سوه، يو لک نفر يې خپل
 درلودل او يو لک نفره د روم قيصر ورته را ولېږل، اوس نو د کفارو په دغه دوه لکه
 نفریزه لښکر کي پنځوس زره د آس سپاره وه او دا هم درته معلومه ده چي په جنگو کي
 پر آس هغه قوي او مشهوره پهلوانان سپرېدل، نو و غسان ته دومره لښکر سره يو ځای
 سو چي مسلمانانو يوازي دا نه چي هيڅ وخت يې د دومره لښکره سره جنگ نه دی
 کړی بلکه دومره انسانان يې ليدلي هم نه دي، اوس خو د مسلمانانو لښکر د دښمن په
 شمېر هيڅ نه دی خبر او د هغو پر طرف ور رهي دی.

هلته بيا روميانو او غسان د معلوماتو دپاره مخته جاسوسان را لېږلي دي چي په
 دغو جاسوسانو کي يو نفر د (سدوس) په نامه سره موجود و او د هغه شرحبيل بن عمرو
 ورور دی چي د غسان د رئيسانو څخه و او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عمير
 يې شهيد کړی و، نو سدوس او د هغه ملگري د جاسوسۍ دپاره را رهي دی مگر دلته
 د مسلمانانو د لښکر قومندان زيد بن الحارثه ؓ هم د کشف او معلوماتو دپاره نفر لېږل
 او هلته به په مخ کي ناست وه او کمين به يې نيولی و، نو د مسلمانانو دغه د کشف
 ټولۍ دغه سدوس او د هغه ملگري ونيول او وې وژل.

دا د رسول الله ﷺ د قاصد انتقام او بدله سوه چي تر جنگ د مخه واخيستل
 سوه او د غسان د قبيلې د يوه رئيس ورور و وژل سو چي دې کار نور هم د روميانو او
 غسان د قبيلې قهر او غضب ورزيات کړل.

د مسلمانانو لښکر بيا هم د شمال پر طرف رهي دی خو په (معان) کې يې واپړول. معان د شام په مځکه کې د يوه ښار نوم دی چې د حجاز و شمال ته نژدې دی. په دغه وخت کې د مسلمانانو استخباراتو زید بن الحارثه رضي الله عنه ته دا خبر راوړې چې هرقل د يو لک نفرو سره د بلقاء په مځکه کې اړولي دي او هلته د ده د لښکره سره د غسان د قبيلو يو لک نفره نور هم يو ځای سوي دي چې په دې حساب د دښمن د لښکر شمېر دوه لکه نفره کېږي.

اوس چې مسلمانان په معان کې دي او دوی ته دا خبر ورسېدې چې د دښمن لښکر دوه لکه نفره دی، مسلمانو هيڅ دا فکر نه کاوه چې دوی به د دوه لکه نفریزه دښمن سره مخامخ کېږي خو ناڅاپه په دغه مځکه کې چې د خپل مرکز څخه هم ډیره ليرې وه دغه خبر ورته راغلی، نو زید بن الحارثه رضي الله عنه د صحابه کرامو مشران سره راټول کړه، د مهاجرينو مشران، د انصارو مشران، د لښکر مشران ټول سره يو ځای سوه او مشوره کوي چې موږ بايد څه وکړو؟ موږ درې زره نفره يو او دښمن دوه لکه نفره دی لکه يو درياب چې را بهېږي ستاسي څه فکر او نظر دی؟ مسلمانان په حيرت کې دي، په معان کې يې دوې شپې تيرې کړې او په دغه باره کې مشورې سره کوي، خو دغه مشورې فقط پر دوو نظريو وې، يو نظر دا ؤ چې ويل جنگ ور سره کوو او بله نظريه دا وه چې رسول الله ﷺ ته به حال ولېږو ښايي نور مدد او مرسته را ولېږي، يا به مو په جنگ کولو امر کړي نو به جنگ کوو، د دوی په منځ کې هيڅ داسې څوک نه ؤ چې ودې وايي: دښمن ډېر دی د جنگ طاقت يې نه لرو موږ به بيرته پر شا ولاړ سو.

دغه همت او جرئت، شجاعت او شهامت ته وگورئ: درې زره نفره د دوو لکو نفرو په مقابل کې جنگيږي، او په زړو کې يې بېرته هم نسته.

صحابه کرامو دوې ورځې د دغو دوو نظريو په باره کې مشوره وکړه چې يا جنگ، يا به رسول الله ﷺ ته حال ولېږو، خو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: يا قوم! موږ او تاسي ولي مسلمانان سوي يو؟ تاسي جنت نه غواړئ؟ زموږ اسلام او مسلمانېدل اصلاً د جنت دپاره دی او اوس دغه دی جنت ستاسي مخته دی آیا تاسي شهادت نه غوښتی؟ نو ولي په تشویش کې ياست او ولي انتظار کوئ؟ موږ د خلکو په

شمېر يا د اسلحې په قوت او کثرت نه جنگېږو، موږ له دوه سره د بل شي په قوت نه جنگېږو بېله دغه دينه چې الله ﷻ موږ په مکرم کړي يو، پر دښمن درځی د دوو کاميابيو څخه يوه لاس ته را وړی، يا کاميابي يا شهادت، خو د ټولو رایه دا سوه چې جنگ کوو د مرستي او مدد انتظار نه کوو.

پسله هغه چې اسلامي لښکر دوی شپې په معان کي تيري کړې نو يې د دښمن مخکي ته حرکت وکړی ترڅو چې د هرقل د لښکرو يوه حصه يې د بلقاء د کلو څخه په يوه کلي کي چې مشارف ورته ويل کېده وليدل، نو مسلمانانو د (مؤته) پر طرف حرکت وکړی، مؤته په خپله يو کوچنی کلی دی او مسلمانانو خيمې تر کلي دباندي و درولې، مگر وروسته زيد بن الحارثه ؓ دا بهتره وليدل چې د کلي په داخل کي واړوي ځکه که چيري محاصره هم سي بيا هم جنگ کولای سي او دا معلومه خبره ده چې دوه لکه نفره په ډيره آساني سره کولای سي چې پر دروزو نفرو را وگرځي او له هره طرفه يې محاصره کړي، نو ويل: که موږ دننه په مؤته کي محاصره هم سو بيا هم جنگ کولای سو ځکه د دښمن دپاره د يوه کلي يا ښار په منځ کي جنگ کول د صحرا تر جنگ ډير سخت دي او که مسلمانان په دښت کي محاصره سي هلته بيا هيڅ نه سي کولای او که د ننه په کلي کي وي بيا هم خپل جنگ ته دوام ورکولای سي، نو مسلمانانو د ننه په مؤته کي واړول او د جنگ دپاره به دباندي را وتل، اوس مسلمانان د کفارو د لښکر انتظار کوي.

دا دی د کفارو لښکر را ورسېدی دوی يې ويني د لښکر سر او شروع معلومېږي خو د پای او آخريې درک نسته، لښکر را رهي دی خو آخريې نه معلومېږي، د کفارو لښکر دوه لکه نفره دی د اول وار دپاره مسلمانان په دغه ډير والي انسانان ويني، ځيني مسلمانان په بېره کي سوه چې دا څه حال دی؟ دومره لښکر را رهي دی چې پای او انتها نه لري نو خود و بېرېدل، په دغه وخت کي ثابت بن اقرم ؓ و درېدی او په مسلمانانو کي يې تقرير شروع کړی او ويل: زه د هغو کسانو څخه يم چې په بدر کي مي مېدون او اشتراک کړی دی، حال دا چې موږ لږ وو او کفار ډير، مگر الله ﷻ موږ کاميابه کړو، خبره د ډير او لږ نه ده بلکه خبره د الله ﷻ سره د صدق او اخلاص ده،

نوري يې هم داسي خبرې وکړې چې د مسلمانانو د زړو څخه يې بېره وايستل. بيا نو زيد بن الحارثه رضي الله عنه خپل لښکر وپنځو حصو ته و وېشي چې مقدمه، قلب، مؤخره، ميمنه او ميسره ورته ويل کيږي او د جنگ دپاره آماده وي او هلته د روم لښکر سره يوځای سو، د مسلمانانو لښکر د جنگ دپاره تيار او آماده دی او سبا جنگ شروع کيږي.

په سبا سهار د لمانځه تر آداء کولو وروسته سمدستي زيد رضي الله عنه د هجوم او حملې امر وکړی، د روم او غسان د لښکرو هيڅ دا خيال نه ؤ چې دغه درې زره نفره دي پر دوی حمله وکړي ځکه دا داسي مثال لري لکه درې نفره چې پر دوو سوو نفرو حمله کوي نو روم او غسان هيڅ دا فکر نه کاوه چې حمله دي د مسلمانانو له طرفه شروع سي او ځانونه يې هم د جنگ دپاره نه وه تيار کړي ځکه سهار وختي د لمانځه وخت دی مگر مسلمانان تيار وه په روم او غسان کي يې قتل او وژنه شروع کړه، د سهار څخه تر ماښامه يې کفار ووژل، روميانو او غسانيانو مرگ وليدی حتی و بېرېدل چې ماته او شکست خورو مگر د کفارو شمېر دومره ډير دی چې خلاصېدل نه لري.

په دغه ورځ د کفارو څخه په سوو نفرو ووژل سو او مسلمانان ماښام بيرته خپل ځای ته صحي او سالم راغله، نه شهيد او نه زخمي پکښي موجود ؤ، روميان په تعجب کي دي چې دا څنگه خلک دي؟ دا بشر دی که جن؟ دا انسانان دي که پېراناڼ؟ درې زره نفره پر دوو لکو نفرو حمله کوي او دغه حال يې پر جوړکړی، روميان او غسانيان پوه سو چې د يوه عادي لښکره سره نه دي مخامخ، دا شپه تېره سو په دوهمه ورځ بيا مسلمانانو د سهار د لمانځه سره حمله پر وکړه او د روم په لښکر کي بيا نفر ووژل کيږي په لخواوو نفر پر مخکه لويېږي او مري، د دغې ورځي تر ماښامه بيا دغه حال دی ماښام بيرته مسلمانان خپل ځای ته ولاړل، د کفارو لښکر ټوک ټوک دی او په حيرت کي دي چې څنگه دغو لږو نفرو پر موږ دغه حال جوړکړی؟ پنځه ورځي پرله پسې دغه حال ؤ چې مسلمانان د سهار د لمانځه پر وخت حمله شروع کړي او تر ماښامه کفار وژني، مگر د کفارو شمېر دومره ډير دی چې خلاصېدل يې امکان نه لري. دوه لکه نفره نه خلاصېږي نه څه په کولای سي.

روميانو چي دا حال وليدی په شپږمه شپه کي هغو د حملې دپاره ځانونه تيار کړه او د سهار د لمانځه سره روميانو حمله وکړه، ويل: هره ورځ حمله د دوی له طرفه شروع کېږي نن به موږ حمله پر وکړو نو د مړته په شپږمه ورځ ډير لوی او شديد جنگ شروع سو، ډير زورور جنگ دی.

هلته په مدينه منوره کي رسول الله ﷺ رغ کړه: الصلوة جامعته. چي دغه ناره د مسلمانانو د راټولېدلو دپاره رغ او خبرتيا وه، ټول مسلمانان په مسجد نبوي کي سره راټول سوه او ويل: خير يا رسول الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: اوس د روم او مسلمانانو په منځ کي جنگ ډير شديد سو، رسول الله ﷺ هلته په مدينه منوره او مسجد نبوي کي پر منبر ناست دی اصحاب کرام پر را گرځېدلي دي او د مړته د جنگ حالات ورته بيانوي، لکه دى ﷺ چي ورته گوري او دوی ته حالات بيانوي (د جبهې مستقيم خبرونه ورته وايي) لکه دى ﷺ چي د تلوېزيون پر دې ته گوري او دوی ته د هغه جنگ حالات بيانوي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د مسلمانانو بيرغ زید واخيستی او د کفارو منځ ته ور داخل سو، زید بيرغ په لاس کفارو وژني.

ورونو! زید ﷺ په همت او شجاعت په مړانه او دلاوري سره داسي شديد جنگ کاوه چي بېله هغو قهرمانانو څخه د اسلام بل څوک يې مثل او سيال نه و، رسول الله ﷺ وفرمايل: اوس کفار پر ده راټول سوه او زید په تورو او نېزو وهي، مسلمانان د ده پر شا وخوړل ده څخه دفاع کوي او کفاري يې د ليري څخه په نېزو ولي ترڅو چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زید په نېزو توک توک او زخمي سو، زید ولوېدی غځار او شهيد سو. دا هغه زید ﷺ دی چي رسول الله ﷺ تر اسلام د مخه په زوی واله نيولی و او زید بن محمد ورته ويل کېده، دا هغه زید دی چي د رسول الله ﷺ په کور کي لوی سو او پر رسول الله ﷺ تر اندازې زيات گران و، دا هغه زید دی چي تر نورو ټولو خلکو د مخه په اسلام مشرف سوی دی، د زید ﷺ د ژوند څه حالات مي د بحث په شروع کي درته بيان کړي دي او نن د زید ﷺ د شهادت ورځ وه چي د مړته په جنگ کي شهيد ووژل سو.

رسول الله ﷺ نور هم اصحاب کرامو ته د جنگ د ميدان مستقيم حالات

بیانوني، کله چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چې زید شهید سو نو ویل: اوس د مسلمانانو بیرغ جعفر بن أبي طالب واخیستی (چې د رسول الله ﷺ د اکا زوی او د حضرت علي عليه السلام ورور ؤ) او د روم په لښکر ور ننوتی، د روم د لښکر ډیر نفر پر را ګرځېدلي دي، د دغه حدیث شریف روایت ابو رافع ؓ کوي او وایي: رسول الله ﷺ و فرمایل: د نفرو د ډیر والي په سبب جعفر ؓ نه سي کولای چې یو قدم هم مخ ته ولاړ سي (تاسي د دغه جنگ فکر او تصور وکړی چې د کفارو ازدحام، را ټولېدل او حملې پر جعفر ؓ دومره ډیري وې چې یو ګام مخ ته نه سي تلای) رسول الله ﷺ و فرمایل: جعفر له خپله آسه را کښته سو آس یې په توره و واهه او وې وژی (دا هغه اول آس دی چې په اسلامي جنگو کې وژل کېږي) او جعفر ؓ په جنگ شروع وکړه پر پښو ولاړ دی او پیاده جنگ کوي تر څو رومیانو په توره حمله پر وکړه او راسته لاس یې ور پرې کړی، جعفر ؓ بیرغ په چپه لاس و نیوی، کفارو پر چپه لاس و واهه چپه لاس یې هم پرې سو، جعفر ؓ بیرغ د لاسو په هغه پاته حصه نیولی دی پر دغه حال یې هم بیرغ لوړ ساتلی دی خو جنگ نه سي کولای ځکه دواړه لاسونه یې پرې دي، په دغه وخت کې د رومیانو څخه یوه نفر حمله پر وکړه او په توره یې داسي و واهه چې پر دوي حصې یې تقسیم کړی او جعفر ؓ دوي ټوټې پر مځکه ولوېدی.

ورونو! موږ ته اسلام په مفته او آسانه نه دی راغلی او نه تر موږ پوري په خپله را رسېدلی دی بلکه په هر وخت او هره زمانه کې د صحابه کرامو څخه رانیولې بیا تر دغه اوسه پوري خلکو د اسلام د نشرولو او ساتلو دپاره مالي او ځاني قربانۍ ورکړي دي، د دغو قربانیو یو مثال او نمونه دغه اوسنی قصه ده.

خو که زه اوس ستا څخه پوښتنه وکړم چې تا د اسلام د نشرولو دپاره کومه قرباني ورکړې ده؟ د اسلام د لوړ والي او کامیابۍ دپاره دي څومره مال مصرف کړی دی؟ آیا دومره پیسې چې د یوه زوی په واده کې یې مصرفوې یو وخت دي د اسلام د ترقي دپاره هم مصرف کړي دي؟ د دغو پوښتنو په باره کې به ستا جواب څه وي؟ ما ته یې جواب مه وایه خو د ځان سره فکر وکړه چې آیا د اسلام د ترقي دپاره دي ځاني او مالي قربانۍ ورکړي دي؟ او که دي بالمقابل د اسلام په نړولو کې حصه

اخيستې ده؟ د اسلام نړول دا نه دي چې کلنگ دي په لاس کعبې شريفې يا يوه مسجد ته ولاړې او نړوې يې، يا قرآن مجيد سوځې، بلکه په اوله درجه کې د اسلام نړول دا دي چې ته د اسلام د آبادولو څخه آرام او بېغمه کېنې، که زه او ته د اسلام د ترقۍ او آبادۍ، د اسلام د نشرولو او خپرولو دپاره کارونه کړو يا کفار به راسي زموږ د دين د نشرولو او قائمولو دپاره به کار وکړي؟

د اسلام دوهم نړول دا دي چې په خپل ژوند، په خپل او د خپلې کورنۍ په لباس او کړو وړو کې د کفارو تقليد او متابعت اختيار کړې، اسلامي او امر هېر او تر شا کړې. د اسلام درېيم نړول دا دي: چې يو څوک دي ښه کار ته ور وېولي ته د هغه ضد او مقابل و درېږې، پر هغه نفر حق او نا حق عيبنه او تورونه وايې، داسې نوري ډيري خبرې سته چې دغه ځای يې د بيانولو دپاره مناسب نه بولم، فقط دومره واييم چې ډير د افسوس ځای دی چې دغه الهي دين کوم چې تر موږه په وينورا رسول سوی دی، خو موږ دغه ډکه پيال په خپله چپه کوو، د اسلام احکام پرېږدو او کفري اصطلاحات يا نفساني او شهواني غوښتنې په خپل ژوند کې رواجوو، په خوله اسلام اسلام وايو خو عملونه او لباسونه مو د بل چا دي، په ښکاره د اسلام نارې وهو خو زړونه مو په هغو شيانو پوري تړلي دي چې هغه ضد د اسلام دي، په هغه ورځ چې د الله جل و علا په حضور کې و درېږو څه جواب به ورته وايو؟ او هغه ورځ هم ډيره را نژدې ده، فقط چې سترگې دي پټې سوې دغه الهي محکمې ته ولاړې.

هو کفار به د اسلام پر ضد او د مسلمانانو د سپکولو دپاره قرآن مجيد سوځي، خو بد بختانه مسلمانانو د قرآن مجيد تر سوځولو د مخه په قرآن مجيد عمل کول پرې ايښي دي، قرآن مجيد د پوښو او مچولو دپاره نه دی را لېږل سوی، د قرآن مجيد آياتونه د دېوالو د بڼايسته کولو دپاره نه دي نازل سوي، بلکه قرآن مجيد د مسلمانانو د ژوند طريقه او قانون دی، قرآن مجيد عمل غواړي او د هغه په احکامو سره د عمل کولو پوښتنه راڅخه کيږي. بيرته به خپلې قصې ته ولاړسو:

راوي د حديث ابو رافع رضي الله عنه وايي: پسله جنگه څخه چې د شهيدانو بدنونه را ټولېدل د جعفر رضي الله عنه د بدن په نيمه حصه کې څو دېرش زخمونه وليدل سوه او په ټول

بدن کي يې د تورو، نهزو او غشو څو نيوي زخمه موجود وه.

په بل روايت کي عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: زه د مَوْتِه په جنگ کي موجود وم موږ په جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه پسي گرځېدو چي په شهيدانو کي مو پيدا کړی او د ده په بدن کي مو څو نيوي زخمه وليدل چي د تورو او نهزو يا د غشو واري وه او دغه ټوله هم د ده د مخ په حصه يا طرف کي وه، د دغو احاديثو روايت امام بخاري رحمه الله کړی دی. او هلته رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي اصحاب کرامو ته و ويل: جعفر پسله هغه چي دواړه لاسونه يې پرې سوه شهيد و وژل سو، الله جبار ده ته د دغو لاسو په عوض کي د ياقوتو وزرونه ورکړه او دى به د قيامت تر ورځي په جنت کي په دغو وزرو سره هر چيري چي د ده خوښه وي الوزي.

نو ځکه ده ﷺ ته (جعفر طيار) ويل کيږي، يعني: الوتونکی.

دا يې تر قيامت د مخه اجر او بدله ده خو هغه درجي او نعمتونه چي الله جبار يې د قيامت په ورځ ده او نورو في سبيل الله شهيدانو ته ورکوي، هغه تر دې ډيري لوړي دي چي موږ يې بيان کړو بلکه موږ يې هيڅ تصور او خيال هم نه سو کولای. اوس نو د جعفر رضي الله عنه په شهادت د دوهم وار دپاره بيا د مسلمانانو بيرغ و لوېدی، خو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ورغلی او بيرغ يې پورته کړی، دلته رسول الله ﷺ و فرمايل: بيرغ عبدالله بن رواحه پورته کړی، بيا نور رسول الله ﷺ چپ او ساکت سو، په خبرو کي يې سکت وکړه، څرنگه چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د انصارو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په سکت کولو يا چپېدلو سره انصار په تشوېش کي سوه، وار خطا سوه چي څه پېښه سوه؟

رسول الله ﷺ ولي ساکت سو؟ ځکه هلته عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په شک او تردد کي سو چي بيرغ واخلم که يا؟ ده وليدل: هغه دوه نفره چي بيرغ يې اخيستی ؤ د ده په حضور د جنگ په دغه شديد او خطرناکه حالت کي يو په بل پسي شهيدان سوه، نو دى ﷺ د لږ وخت دپاره په فکر او تردد کي سو او هلته رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، په هغه نورو دوو نفرو کي به رسول الله ﷺ و ويل: فلاني بيرغ واخيستی او ور د مخه سو او د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په وار رسول الله ﷺ و فرمايل: عبدالله بيرغ

واخيستی او بيا ساکت سو، نو خود د انصارو چهره او رنگو د دې بيړي څخه تغير وکړی چي عبدالله داسي کار نه وي کړی چي د دوی نه وي خوښ، خو عبدالله عليه السلام دلږ وخت دپاره په شک او تردد کي ؤ او بيرته ژر متوجه سو او دا شعرونه يې وويل:

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسِ لَتَرَلَيْتَهُ كَارِهَةً أَوْ لَطَأً وَعْتَهُ
قَدْ أَقْبَلَ النَّاسُ وَ شَدُّوا الرِّهَ مَالِي أَرَاكَ تُكَرِّهِينَ الْجَنَّةَ

يعني: اي زما نفس او ځانه! ما قسم کړی دی که خوښ يې که نا خوښ چي ته به دې ميدان ته ور دا خلبړې، خلک ور د مخه سوه خپلي کماني او لېندۍ يې ټينگي کړې، زه ولي تا ونم چي جنت نه خوښوي؟ نور شعرونه يې هم وويل: چي په هغو کي يې د زيد او جعفر عليهما السلام همت او شجاعت، مړانه او قرباني بيانول او ستايل او وې ويل:

إِنْ تَفَعَّلَ فَعَلَاهُمَا هُدَيْتَ وَمَا تَمَّتْ فَقَدْ أَعْطَيْتَ

يعني: که ته د هغو دوو د زيد او جعفر کارونه وکړې نو هدايت درته وسو او هغه شئ چي تا غوښتی هغه درکول سو، چي مقصد يې في سبيل الله شهادت او جنت ؤ، نور بيتونه يې هم وويل: او ور د مخه سو پر کفارو يې حمله وکړه، دغه د ده د حملې او هجوم په وخت کي يو د اصحاب کرامو څخه چي د ده د اکا زوی ؤ ده ته ورغلی.

دا خو درته معلومه ده چي جنگ به د سهار څخه تر ماښامه پوري دوام درلودی په جنگ کي د تفريح، هوسايي او ډوډۍ خوړلو وخت نه ؤ، سهار چي به جنگ شروع سو تر ماښامه به پرله پسې جنگ کېدی نو خود مسلمانان به ډير وړي وه، په دغه وخت کي چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه شعر وايي او غواړي چي د کفارو په لښکر ورننوزي هغه د اکا زوی يې راغلی او يو څه غوښي ورسره وې چي هغه د پسه د ورانه هد ؤ او غوښي پوري مښتي وې، ويل: ستړی او وړی يې دغه وخوړه ځان قوي او تکره کړه، عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په دغه هد غاښ ولکاوه او څه غوښي يې په خوله کړې خو هلته په لښکر کي د تورو شرنګۍ او نارې دي نو يې ځان ته وويل: ته لا په دنيا کي يې؟ غوښو ته يې وکتل او ويل: چي دغه غوښي خورم دا ډير اوږد ژوند دی، غوښي يې و غورځولې او توري ته يې ور حمله کړه د روم په لښکر ورننوتی د روم په لښکر کي د نصراني عربو يوه

ډله وه چې د غسان د قبيلې څخه وه او د هغو مشر او قومندان مالک بن رافله نومېدی پر دغه ډله يې حمله وکړه او هغه مالک د دوی مشر يې و وژي، نور يې هم شديد جنگ وکړی څو هغه نصارا عرب پر دۀ ﷺ راټول سوه او دئ ﷺ يې شهيد و وژي.

هلته رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي خپلو اصحابو ته د دغه جنگ حالات وايي او وې فرمايل: عبدالله د کفارو سره جنگ وکړی تر څو چې شهيد و وژل سو، او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: دوی درې سره د سرو زرو پر چپرکتو جنت ته يو وړل سو او زه د دوی تختونه په جنت کي وينم، مگر د ابن رواحه تخت د هغه نورو دوو د تختو څخه لږ ليري يا وروسته دی، صحابه کرامو و ويل: ولي؟ يا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې عبدالله بيرغ واخيستی لږ څه په تردد کي سو، دغه لږ تردد او تاخير د ده درجه د هغو نورو دوو ملگرو تر درجې لږ ورکمه کړه.

اوس د عبدالله بن رواحه ﷺ په شهادت د مسلمانانو بيرغ بيا و لوېدی او کښته سو، رسول الله ﷺ هم پسله ده څخه بل څوک د بيرغ په اخيستلو نه و مکلف کړی، نو خود د مسلمانانو لښکر سره وپاشل سو، ځکه مشر، آمر او قومندان نه لري او بيرغ هم ولوېدی او تاسي ته معلومه ده چې د فوج او لښکر دپاره مهم شئ بيرغ و، د لښکر افراد به پر بيرغ سره را ټولېدل، د لښکر شکست او ثبات هم په بيرغ معلومېدل، اوس چې بيرغ ولوېدی او نسته په مسلمانانو کي ماته او تېښته شروع سوه هر يو پر خپل سړيوې او بلي خوا ته ځغلي، د حديث شريف راوي ابو رافع ﷺ وايي: مسلمانانو داسي شکست وخورى چې د دغه په مثل يې هيڅ شکست نه و ليدلی او قسم په الله د مسلمانانو دوه نفره يو ځای نه سره ليدل کېدل، هر يو جلا جلا دی مسلمانان ځغلي او ميدان جنگ پرېږدي، په دغه وخت کي د مسلمانانو د پهلوانانو څخه يو قهرمان پهلوان چې ثابت بن ارقم ﷺ و او دئ د هغو کسانو څخه دی چې بدر ته حاضر سوي و، ور د مخه سو او ځان يې بيرغ ته ورساوه د مسلمانانو بيرغ يې پورته کړی.

تاسي فکر وکړی په دغسي حالت کي څوک بيرغ پورته کوي يا يې پورته کولای سي؟ په هغه وخت کي چې لښکر منظم و د کوم چا څخه چې به بيرغ ور سره و د هغه پر شا وخوا به ډير شديد امنيت نيول سوي و، صحابه کرام به پر را گرځېدلي وه

او د هغه څخه به يې دفاع کول مگر اوس چې ثابت ﷺ بيرغ پورته کړی نه څوک ور سره دي او نه د ده څخه څوک دفاع کوي، لکه د مخه چې مو درته وويل: مسلمانان دوه نفره هم نه دي سره يو ځای خو بيا هم ثابت ﷺ بيرغ پورته کړی، هغه مسلمانان چې په دغه منطقه کې وه او وې ليدل چې بيرغ پورته سو په کراره کراره خپل بيرغ ته ور نژدې کېدل، خو اول هغه څوک چې ثابت ﷺ ته ور ورسېدی هغه خالد بن وليد ﷺ و، په دغه وخت کې ثابت ﷺ بيرغ و خالد ته ونيوی ويل واخه يا خالد! خالد ﷺ ويل: يا ثابت! ته تر ما مشر يې او د اهل بنر څخه يې، ثابت ﷺ و ويل: واخه يا خالد! په والله ما نه کړی را پورته مگر ستا دپاره دا د جنگ ميدان دی دا د بحث او نقاش وخت نه دی، دا کار يو تجربه کاره سرې غواړي او ته د تجربې خاوند يې، خالد ﷺ هم نور دلايل و نه ويل او بيرغ يې واخيستی.

هلته په مدينه منوره کې رسول الله ﷺ و فرمايل: «اوس يوه سيف من سيوف الله خالد بن وليد بيرغ واخيستی» او د دغې ورځې څخه خالد ﷺ په سيف الله سره مسلمې سويښي: د الله ﷻ توره چې پر کفارو يې مسلطه کړی دی.

اوس چې خالد ﷺ بيرغ واخيستی بيرغ بنو روي او په لوړ آواز نارې وهي: را ټول سې، را ټول سې، مسلمانانو بيرغ وليدی چې بيا پورته سو نو سره را ټولېدل او يو ځای کېدل، هغه تېنېدلو نفرو هم مراجعه وکړه او سره يو ځای کېږي، خالد ﷺ هم ډير ژر او سمدستي امرونه صادرول او اوامر يې په لښکر کې نشرېږي، په څو لحظو کې يې هغه تېنېدلی لښکر بيرته منظم کړی حتی روميانو هيڅ فکر نه کاوه چې مات سوی لښکر دي بيرته سره يو ځای سي، په څو لحظو کې دي هغه مات سوی او تېنېدلی لښکر بيرته سره را ټول سي دا د هيچا زړه ته نه لوېدل، کله چې لښکر سره يو ځای او منظم سو خالد ﷺ امر وکړ چې د روميانو پر لښکر يو ځايي حمله وکړی، مسلمانانو هم پر روميانو حمله وکړه هغه په تعجب کې سوه يوازي دا نه چې مات سوی لښکر سره را ټول سو بلکه په نوې حمله يې هم لاس پورې کړی، مسلمانانو په کفارو کې قتل او وژنه شروع کړه.

امام بخاري د خالد بن وليد ﷺ څخه روايت کوي چې وايي: د مټه په ورځ زما په

لاس کي (۹) توري ماتي سوې، په لاس کي مي بېله يوې يمنۍ توري بله نه سوه پاته. لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: رسول الله ﷺ هلته په مدينه منوره کي خپلو اصحابو کرامو ته د جنگ حالات بيانول او کله چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه شهيد سو او د مسلمانانو بيرغ و لوېدی رسول الله ﷺ و فرمايل: عبدالله شهيد سو او بيرغ و لوېدی، بيا نور رسول الله ﷺ د څه وخت دپاره چپ او ساکت سو، يقيناً صحابه کرام وارخطاء او غمجن دي، رسول الله ﷺ ته گوري او هغه هم څه نه وايي تر سترگو يې اوبسکي بهيري، خو کله چي خالد بن وليد رضي الله عنه بيرغ واخيستی دلته رسول الله ﷺ و فرمايل: اوس بيرغ سيف من سيوف الله واخيستی او جنگ شروع سو، واقعاً هم په مؤته کي د مسلمانانو او روميانو تر منځ ډير شديد جنگ جاري ؤ، دې جنگ تر مابنمه دوام وکړی او په روميانو کي يې ډير قتل او وژنه وکړه، مسلمانان په ډير شجاعت او مړانه، په صبر او تحمل د دغه لوی لښکر په مقابل کي ودرېدل، روميان په تعجب کي وه چي دغه کوچنی لښکر څنګه د دغه لوی او بې پايانه لښکر د داسي حملو مخ ته لکه د درياب څپې چي را رواني وي طاقت کوي؟ کله چي مابنم سو او دوه لښکره سره جلا سوه د روميانو هيڅ زړه ته نه لوېدل، په حيرت کي دي چي دا په دوی څه وسوه؟ پسله هغه چي روم کاميابه سو خبره بيرته د دوی وماتي او شکست ته واوښتل.

د مؤته د جنگ انتها

بيا نو په دغه شپه کي چي د مؤته د جنگ اوومه شپه ده خالد رضي الله عنه خپل عسکري او حربي نبوغ ښکاره کړی، د ځان سره فکر کوي چي مسلمانان څنګه او په کومه طريقه سره د دغه دام او جال څخه چي دوی پکښي لوېدلي دي خلاص کړي، دا يې حسول چي اوس يو جنگي چم او حيله په کار ده چي د دښمن په زړه کي هم بېرته ور واچوي او هم مسلمانان په داسي قسم د جنگ له ميدانه وباسي چي د روم لښکر د دوی په شړلو او تعقيبولو پسې نه سي، خالد رضي الله عنه په دې ښه پوهېدی که موږ بېله حيلې پر شا ولاړ سو د روم لښکر په موږ پسې کيږي او په هغه وخت کي يو مسلمان هم ژوندی نه پاته کيږي، نو يې په دغه شپه ډيره لويه، عظيمه او با تدبيره نقشه جوړه کړه چي

موږ بايد بېله ځاني او روحي تلفاتو پر شا ولاړ سو او نور جنگ ته دوام ورنه کړو. چي په عربي کي انسحاب ورته وايي او دا هغه کامياب ترين انسحاب يا پر شا تگ دی چي په ټول تاريخ کي يې مثل نسته، خالد رضي الله عنه په دغه شپه څه وکړه؟ ډير کارونه يې وکړه. ټوله شپه يې تر سهاره پر دغه خپله نقشه کار وکړی او ښه فکر يې پکښي وواهه. موږ پخوا هم درته ويلي وه چي د هغه وخت په جنگو کي لښکر پر پنځه حصې وېشل کېدی چي يوه حصه يې مقدمه وه چي دا به تر لښکر د مخه وه، بله حصه يې مؤخره وه چي د لښکر تر شا به وه او بله حصه يې ميمنه وه چي راسته طرف ته به وه، بله حصه ميسره وه چي چپه طرف ته به وه او يوې حصې ته قلب ويل کېده چي دغه حصه به د ټولو حصو يا ټول لښکر په منځ او مرکزي منطقه کي وه.

د خالد بن وليد رضي الله عنه د دغې شپې د کارو څخه يو دا ؤ چي ميمنه يې د ميسره پر ځای و درول او ميسره يې د ميمنه پر ځای، دغه رنگه قلب، مقدمه او مؤخره يې ټول د خپلو ځايو څخه سره واړول او بل يې امر وکړی چي ټولو بيرغو ته تغير ورکړی هغه بيرغونه چي د مخه په لښکر کي موجود وه او خلک پر را ټولېدل د ټولو بيرغو شکل او رنگ ته يې تغير ورکړی، بيا يې د مسلمانانو څخه د سپرو يوه ډله امر کړه چي تاسي به په دغه شپه کي د مدينې منورې طرف ته ولاړ سئ، کله چي ډير ښه ليري ولاړ است تر داسي اندازې چي موږ تاسي نه وينو او تاسي موږ نه وينئ، نو شپه به هلته تېره کړی، سبا چي ورځ سوه تاسي به څه کوی؟ د هغه په باره کي يې هم پوره تعليمات ورکړه، هغه داسي: تاسي به پر څو حصو تقسيم سئ، يوه يوه حصه يا ډله به پسله نيم نيم ساعته پر آسانو سپاره د مسلمانانو لښکر ته راځئ، خو دغه را تگ به مو پر داسي ليارو وي چي خاورني او متني وي او ډيري دورې کوي.

خالد رضي الله عنه دلته د پاته خلکو سره د جنگ د اوومي ورځي په سهار کي د جنگ دپاره آمادگي ونيول، کله چي سهار سو او اوس جنگ شروع کېږي روميان او کفار چي ورته گوري نور نوي خلک دي او نوي بيرغونه دي، نوي خلک خو په دې ورته معلوم سوه چي د هر طرف خلک بل طرف ته تللي وه نو نوي ورته معلومېدل، کفارو سره و ويل: نوي خلک او نوي بيرغونه! موږ پر هغه درو زرو نفرو نه سواي کاميابه کېدلای

او اوس دوی ته د شپې نور کومک هم راغلی دی، کفار په دغه بهر او خوف کې وه چې د سپرو هغه اوله ډله را رهي ده او پر داسي لار راځي چې ټوله خاوره ده او يوه لويه دوره را رهي ده، که څه هم دوي پر نفرو خو د ليري او د دوږو په منځ کې داسي معلومېږي لکه بل لښکر چې را رهي وي، خالد رضي الله عنه دا هم ورته ويلي وه چې را نژدې سې د الله اکبر تکبيرونه په لوړ آواز وايست، دغه ډله هم په لوړ آواز تکبيرونه وايي. دلته د مسلمانانو لښکر هم تکبيرونه ورسره شروع کړه، روميان او کفار وارخطا سوه وبل: دا خو هغه دي نور هم پسي را رهي دي، پر وخت وروسته بله ډله پر دغه ترتيب را رهي ده، پر وخت وروسته بله ډله پر دغه قسم را رهي ده او بيا بله ډله، د کفارو زړونه لوږي او وارخطا کيږي چې دا څه حال دی لښکر په لښکر پسي را رهي دی، موږ په هغه اولو نفرو څه نه سواي کولای او اوس دغه دومره لښکري نوري هم را رهي دي، اصلاً دغه راتلونکي نفر پر نفرو خو په دوږو کې نه معلومېدل او د کفارو په خيال ډير زيات نفر ورتله، دلته روميان وارخطا دي او هلته خالد رضي الله عنه د هجوم او حملې امر وکړی، اوس نو د مؤته د اوومي ورځې جنگ شروع سو.

ابو رافع رضي الله عنه وايي: قسم په الله چې نه مي تردغه ورځې د مخه او نه مي تر دغه ورځې وروسته دغسي شديد جنگ ليدلی دی په ټول عمر بيا ما داسي جنگ نه وليدی، تاسي فکر وکړی چې دا به څومره شديد جنگ و؟ په دغه ورځ هم د خالد رضي الله عنه په لاس کې څو توري ماتې سوي، د اوسپني توري د انسانانو پر سرو ماتېږي دا به څنگه او څومره شديد جنگ و؟!

د دې دپاره چې د خالد بن وليد رضي الله عنه په جنگ او قوت پوه سو، خالد رضي الله عنه په جنگ کې ډير ماهر او په قوت دومره قوي پهلوان و چې مثل يې نه ليدل کيږي، دى رضي الله عنه ډير جگ او لوی سړی و پر آس چې به سپور و پښې به يې محکي ته رسېدلې، په ټولو مسلمانانو کې نه بلکه په ټولو خلکو کې که مسلمانان وه که کفار فقط دغه دوه نفره وه چې په دوو تورو يې جنگ کاوه، يو خالد بن وليد رضي الله عنه او بل زبير بن العوام رضي الله عنه چې په يوه وخت کې يې په راسته او چپه لاس جنگ او وهل کول، نور ټول خلک په يوه لاس جنگ کوي خو دوی په دواړو لاسو جنگ کاوه، کله چې به خالد رضي الله عنه په

جنگ کي پر آس سپور وېښې به يې مخکي ته رسېدلې نو آس به يې يوې او بلې خوا ته په پښو شړی، خالد رضي الله عنه زموږ اوستاسي تر فکر لوړ جنگ کاوه چي نه يې هغه وخت مثل و او نه يې اوس مثل سته.

دلته چي د مټه په اوومه ورځ پر کفارو دغه شديده حمله شروع سوه په کفارو کي ډير قتل او وژنه وسوه، ابو رافع رضي الله عنه وايي: و مي ليدل چي روميان او غسانه ځنلي، تښتي ماته يې وخوړل، د جنگ ميدان پر پردي يوه او بل طرف ته ځنلي ځانونه باسي او مسلمانان ور د مخه کيږي خو د غسان و پاچا ته ورسېدل چي نوم يې فېدور و او د هرقل ورور و، دغه فېدور په دغه جنگ کي د کفارو عمومي قومندان هم و، په دغه وخت کي خالد رضي الله عنه امر وکړي چي ټول مسلمانان دي د جنگ له ميدانه را ووزي د دغه امره سره د مسلمانانو لښکر ټول پر شا ځي، روميان بيا په تعجب کي سوه چي دا څه قصه ده؟ کاميابه لښکر ولي پر شا ځي؟ کفارو ويل: کمين يې راته نيولی دی دا چم دی موږ خطا باسي پام کوی چي حمله پر و نه کړی او پسي ور نه سی پرې يې ږدی، خالد رضي الله عنه په کراره کراره د خپله لښکره سره پر شا ځي.

تاسي پوهېږي چي د لښکر د مرگ او ژوبلي دپاره خطرناکه حالت دغه د انسحاب يا پر شا تللو وخت دی، په دغه وخت کي لښکر ډير تاوانونه او تلفات ويني ځکه هغه لښکر چي شا ته ځي پر هغه د ډيرو شديده حملو امکانات سته، لکه څرنګه چي دغسي واقعي په تاريخ کي ډيري پيښي سوي دي، د انسحاب او پر شا تللو په وخت کي بشري خساره او تاوان ډير زيات وي، مګر خالد رضي الله عنه غوښته چي بېله خسارې څخه پر شا ولاړ سي نو خالد رضي الله عنه په کراره کراره پر شا ځي او داسي معلومېږي لکه دئ چي د روم د حملې انتظار کوي، مګر هلته د روم قومندان فېدور امر وکړي: پرې يې ږدی، پرې يې ږدی او خالد رضي الله عنه نور هم د خپله لښکره سره پر شا ځي خو دغه انسحاب او رجوع يې تر مدينې منورې پوري وه، يعني: بيرته مدينې منورې ته ورسېدل او په دغه انسحاب کي د مسلمانانو څخه يو نفر هم ونه وژل سو.

د جنگو په ټول تاريخ کي دغه انسحاب اول او آخر انسحاب دی چي پوره لښکر دي پر شا ولاړ سي او يو نفر دي ځني ونه وژل سي، دا د خالد رضي الله عنه لوی فکر او عظيمه

نقشه وه، روميان هلته په انتظار کي وه چي مسلمانان به بيا راسي او حمله به راباندي وکړي خو هغه هيڅ نه سوه پېښ، بيا يې د معلوماتو دپاره جاسوسان ولېږل خو هغه وخت مسلمانان مدينې منورې ته رسېدلي وه، وروسته نو د روم او غسان لښکري هم ولاړې.

کله چي د مسلمانانو لښکر بيرته مدينې منورې ته ورسېدی، تر دوی د مخه د مدينې منورې خلکو ته خبر رسېدلی ؤ چي د مسلمانانو لښکر د مټه له جنګه بېله کومي قطعي نتيجې ځانونه خلاص کړه او بيرته را رهي سوي دي، د مدينې منورې ښځي او ماشومان مخ ته ورته را وتلي وه او د دغه لښکر استقبال او ښه راغلي يې د ډېرو په ويشتلو کاوه، يعني: دغه خپل لښکر يې په ډېرو ويشتی او ويل: دا د مسلمانانو اول لښکر دی چي تېښتي، يا به کاميابه کېدلای يا به وژل کېدلای، نو يې دغه خپل لښکر په ډېرو ويشتی، ويل: د في سبيل الله جهاده څخه را وتېښتېدل است؟ او ناري يې پر وهلي يا فرار، يا فرار، د مسلمانانو لښکر په دې کار ډير زهير ؤ، يو صحابي چي د مټه په جنګ کي يې گډون کړی ؤ وايي: زه په مدينه منوره کي خپل کور ته ورغلم خو ښځي مي دروازه نه را خلاصول کور ته يې نه پرېښوولم، خپلي ښځي مي راته ويل: ته د الله ﷻ په لار کي د جهاد څخه وتېښتې؟ والله که زما کور ته را ننوزې.

دا هغه مسلمانان ښځي وې چي خپل نارينه يې په دغه طريقه سره جهاد ته تشويقول، رسول الله ﷺ ته چي دغه خبر ورسېدی نو يې امر وکړی چي خلک دي را ټول سي، کله چي خلک را ټول سوه رسول الله ﷺ و فرمايل «لَيْسُوا بِالْفُرَارِ وَلَكِنَّهُمْ الْكِرَارُ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ، أَنَا فَتَهُ كُلِّ مُؤْمِنٍ» يعني: دوی تېښتېدلي نه دي بلکه دوی بيا حمله کوونکي دي اِنْ شَاءَ اللَّهُ اوزه د هر مومن ډله يم، د رسول الله ﷺ په دغه قول کي چي زه د هر مومن ډله يم د سورة الأنفال و (۱۵، ۱۶) نمبر آياتو ته اشاره ده چي الله ﷻ فرمايي:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْآدْبَارَ ۝﴾.

يعني: اې مومنانو! کله چي په جنګ کي د هغو کسانو سره ملاقي او مخامخ سي چي کافران سوي دي، په داسي حال کي چي دوی ډير او زيات وي نو تاسي دوی ته خپلي شادي مه ورگرځوی چي تېښتي، يا د تېښتي په نيت شادي مه ورگرځوی.

تر دغه ځايه پوري د دغه آيات شريف په اسر او حكم د كفارو څخه تبديل نه دي روا، كه څه هم كفار ډير او زيات وي او په وروستني آيات شريف كي الله ﷻ فرمايي: كه چا په ميدان جنگ كي كفارو ته شا ور وگرځول يعني وتبستېدى، هغه د الله ﷻ په قهر او غضب اخته او گرفتاره سو او د هغه تبديلي ځاى جهنم دى.

مگر هو، هغه كسان په دغه حكم كي نه دي شامل كوم چي د بلي حملې دپاره ځانونه آماده كوي، يا هلته د مسلمانانو ډلي ته ځان ور رسوي لكه څرنكه چي الله ﷻ په وروستني آيات شريف كي فرمايي:

﴿وَمَنْ يُؤْمِدْ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾.

ژباړه: هر هغه څوك چي كفارو ته د جنگ په ورځ شا ور وگرځوي، بېله هغو كسانو څخه چي بيرته راگرځېدونكي وي (يعني: د بلي حملې دپاره ځان تياروي يا دښمن ته چم كوي) يا دا چي د مجاهدينو بلي ډلي ته ځان رسوي، بېله دغو كسانو څخه كوم نور كسان چي تبتي هغه د الله ﷻ په غضب اخته او مبتلا سوه او د هغو د اوسېدلو ځاى دوېځ دى او دغه دوېځ د ورتلو بد ځاى دى.

مقصد دا چي كه په جنگ كي يو څوك د مسلمانانو د يوې ډلي و طرف ته ورسې، يا د خپلي قومندې مركز ته ورسې دلته هم دښمن ته شا گرځول كيږي مگر دغه شا گرځول جائز او روا دي، نور رسول الله ﷺ و فرمايل: «أَنَا فِتْنَةٌ كُلُّ مُؤْمِنٍ زَهْدٌ د هر مسلمان ډله او مرسته كوونكى يم، هغه څوك چي ما ته رجوع وكړي هغه نه دى تبديلى بلكه زه د دوى ډله او كومك كوونكى يم، چي ما ته راسي لكه خپل د قومندې مركز ته چي ورسې، رسول الله ﷺ دا ښكاره او معلومه كړه چي دغه د دوى انسحاب او پر شا تگ د دوى اجر او ثواب نه وړلېږوي، د دغه جنگ قدر او عظمت نه په كمېږي.

دغه د مؤته جنگ ته غزا نه ويل كيږي، ځكه رسول الله ﷺ اشتراك نه دى پكښي كړى نو ځكه د مؤته جنگ يا د مؤته سريه ور ته ويل كيږي او د دغه جنگ په نتيجه كي د كفارو وژل سوي كسان په سوو وه خو دقيق حساب يې نه دى معلوم او

د مسلمانانو شهیدان هم ډیر دي چي صحي عدد يې نه دی معلوم، مگر هغه کسان چي نومونه يې یاد سوي دي چي وايي دغه کسان د مټه په جنگ کي شهیدان سوي دي هغه دوولس نفره دي، خو حقیقتاً د مسلمانانو شهیدان تر دغه ډیر وه.

د مټه د جنگ اثر او نتیجه

د دغه جنگ په نتیجه کي که څه هم مسلمانانو د غسان د قبیلې څخه خپل هغه انتقام او بدله نه کړه حاصله کوم چي دوی د هغه دپاره دغه زحمتونه او تکالیف و زغمل مگر د دغه جنگ اثر د مسلمانانو د شهرت او عزت دپاره ډیر زیات ؤ، د مسلمانانو دغه جنگ عرب په حیرت او دهشت کي واچول، ځکه په هغه وخت کي روم د مځکي پر مخ هغه لوی دولت او عظیم قوت ؤ او عربو داسي خیال کاوه چي د روم سره جنگ کول د خپل ځان بربادي او تباهي ده او اوس د مسلمانانو دغه کوچنی لښکر چي ټول شمیر يې درې زره نفره ؤ د رومیانو د هغه لوی لښکره سره جنگ کوي چي شمیر يې دوه لکه نفره ؤ او په لیدلو کي داسي معلومېدی لکه یو دریاب! چي شروع يې معلومیږي خو د آخر او انتهاء يې هیڅ درک نه وي معلوم او بیا هم مسلمانان له دغه جنگه په داسي ډول سره بیرته راغله چي د یادولو وړ تاوان نه ؤ ورته پېښ سوی، دا جنگ د زمانې او تاریخ د عجائبو څخه ؤ او د دې تاکید يې کاوه چي مسلمانان بل قسم انسانان دي، دا د هنري جملې خلکو څخه نه دي چي عربو عادت ورسره درلودی یا يې پېژندل، دغه د مسلمانانو د ډلي مرسته او تائید د الله ﷻ له طرفه څخه کیږي او د دوی لارښوونکی په حقه سره د الله ﷻ رسول دی.

نو ځکه موږ وینو چي د عربو هغه سر سخته او شریري قبیلې چي تر اوسه يې پر مسلمانانو حملې کولې پسله دغه جنگه يې اسلام ته مخ وروړاوه، د بنو سليم، أشجع، غطفان، ذبیان، فزاره او نوري عربي قبیلې په اسلام کي داخلي سوي.

دغه جنگ د روم سره د خونړيو جگړو شروع وه، دغه جنگ د روم د ښارو د فتحه کولو دپاره مقدمه او تمهید ؤ، دغه جنگ ؤ چي په وروسته کي يې مسلمانان پر دې قادره کړه چي ډیري ليري مځکي تر خپل تسلط لاندې راولي.

هغه وخت چې رسول الله ﷺ په مسجد نبوي کي مسلمانانو ته د جنگ حالات بيانول، پسله هغه چي له دغه مجلسه څخه ولاړ سو نو د جعفر رضي الله عنه کور ته ورغلی، تر دغه وخته د مسلمانانو لښکر په مؤته کي ؤ او مدينې منورې ته حال نه دی راغلی خو رسول الله ﷺ د جعفر رضي الله عنه کور ته ورغلی، د دغه حديث شريف روايت په خپله عبدالله بن جعفر رضي الله عنه کوي چي دغه عبدالله په دغه وخت کي کوچنی ؤ او بيا په وروسته کي د مسلمانانو د لويو علماوو څخه سو، نو دغه عبدالله بن جعفر رضي الله عنه روايت کوي چي د مؤته د جنگ په وخت کي رسول الله ﷺ زموږ کور ته راغلی او موږ د جعفر رضي الله عنه اولادونه پر راتول سوو، موږ يې په غيږ کي ونيولو او په خپله رسول الله ﷺ ډير شديد ژړل، کله چي د جعفر رضي الله عنه ښځي وليده چي رسول الله ﷺ د دې اولادونه په غيږ کي نيولي دي او ژاړي ويل: يا رسول الله! آيا د جعفر له طرفه کوم حال او خبر راغلی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، جعفر د الله جبار په لار کي شهيد و وژل سو، د ښځي څخه لويه چغه وسوه، رسول الله ﷺ وفرمايل: نه به کالي خيږې او نه به ځان او ځيگر په چپلاخو وهي فقط وژاړه.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه موږ او تاسي ټولو ته لار ښوونه ده چي د غم او مصيبت په وخت کي په پټه خوله ژړا جائزه او روا ده، مگر د کالو څيرل، د ځان وهل، د ورېښتانو شکول، چغې او بغاري، بېځايه خبري يا په لوړ آواز سره ژړا نه دي روا. په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ په خپله هم ژړل وې فرمايل: هر هغه څوک چي غواړي چي وژاړي پر مثل د جعفر دي وژاړي، يعني جعفر غوندي خلک په ژړا ارزي، جعفر رضي الله عنه د ښو او بهترينو مسلمانانو څخه ؤ، جعفر رضي الله عنه د هغو اولو مهاجرينو څخه ؤ چي حبشې ته يې هجرت کړی ؤ جعفر رضي الله عنه د هغو مسلمانانو څخه ؤ چي د اسلام دپاره يې ډيره قرباني ورکړې ده، اسلام يې پر خپل ځان تطبيق کړی او عملي کړی ؤ. وروسته رسول الله ﷺ انصارو ته وويل: د جعفر د اهل او کورنۍ څخه مه پېڅيره کېږی، يعني: حال يې نيسي او وې فرمايل: د جعفر کورنۍ ته خواږه ور جوړ کړی ځکه دوی په خپل غم مشغوله دي، يعني: د خوږو وجوړولو او خوړلو ته يې پام او فکر نسته نو تاسي خواږه ور ته راوړی.

ورونو او خوندو! دا د رسول الله ﷺ له طرفه و ټول امت مسلمه ته لار ښوونه ده او دغه د اسلام امر دی، کوم کور ته چي د يوه قريب په وفات سره غم او مصيبت پېښ سي خواړه او د ژوند ضروريات يې تاسي وروړي، واقعي غم شريکي او همدردي ور سره وکړي، دغه اوسني رواجونه او عادات نه صحي دي او نه شرعي دي، د هغه وفات سوي شخص کورنۍ په خپل غم مشغوله وي، دوی ته د هغه دوست په وفات سره د څومره مشکلاتو دروازې را خلاصي سوې او د بلي خوا نور نه را بلل سوي ميلمانه هم ور سي او پر واروي، بيا نو ښه عزت، ښه خواړه او مناسبات هم غواړي، د هغې کورنۍ پر غم يو بل تکليف او زحمت هم ور زيات کړي چي د دغه نه بلل سوو ميلمنو په خدمت او د خواهشاتو په پوره کولو مشغوله سي، خاصتاً چي بيا دغه درد رسېدلې کورنۍ غريبه او ناداره هم وي، نو د دغه اجباري مېلمنو د مصارفو د پوره کولو دپاره د پيسو وپورولو ته اړ او مجبوره سي، په زياته بيا د ښځو فاتحه، چي دوه مڼه د چلم خواړه تنباکو پکښي کارېږي، کشکي موږ او تاسي د دغسې غير معقول او غير شرعي رواجو او عادتو مخه ونيسو او د غمزده سره په واقعي او اسلامي ډول غمشريکه او همدرده سو، داسي نه چي د هغه پر غم نور تکاليف هم ور زيات کړو.

موږ خو په ودو او ښاديو کي اسراف، فسادونه او نا روا کارونه رواج کړي دي، سيالۍ او رقابتونه سره کوو خو بد بختانه نن ورځ موفاتحې او د غم ورځي هم د فساد او سياليو څخه نه دي خالي، د فاتحو مصرفونه مو هم د سياليو او حرامو رواجو په سبب په لکو کالداري او افنائې کيږي او هغه هم فقط د نامه اور يا دپاره.

دغه بېځايه فخرونه او سيالۍ پرېږدي که سيالي کوی د دين او آخرت په کارو کي يې وکړي، په علم او تقوی کي يې وکړي، خپلو کړو وړو ته لږ متوجه سي! خپل خير او شړ و سنجوی، د ښه او بد کار فرق وکړي! په فاتحو او ودو کي سيالۍ مه سره کوی. د ا د جعفر عليه السلام د شهادت واقع وه او هغه د سيد البشر رحمة للعالمين لار ښوونې وې.

ذات السلاسل سريه يا ټولۍ

(ذات السلاسل) د يوه ځای نوم دی چې د وادي الثرلی شاته پروت دی خو ابن اسحاق وايي: د مسلمانانو دغه ټولۍ يا سريې د جذام د قبيلې په مځکه کې پر يو اوبو واړول چې دغو اوبو ته سلسل ويل کېده، نو ځکه دغې سريې ته د (ذات السلاسل سريه) وويل سوه، د ذات السلاسل سريه د مټه د جنگ د نتائجو څخه ده، د مټه جنگ د هجرت د اتم کال د جمادي الاول په مياشت کې و خود دغه کال د جمادي الاخرې په مياشت کې يعنې: د مټه تر جنگ يوه مياشت وروسته دغه سريه و هني منطقي ته ولېږل سوه چې و مټه ته نژدې وه.

د دغې سريې د لېږلو دپاره علماء کرام دوه سببه بيانوي څوک وايي: کله چې رسول الله ﷺ ته د هغو عربي قبيلو کومې چې د شام پر حدودو اوسېدلې موقوف او دريز د مټه په جنگ کې ور معلوم سو چې دغه قبيلې د مسلمانانو پر ضد د روم سره يو ځای سوې، نو رسول الله ﷺ د دې دپاره يو اشد ضرورت حس کړی چې د يوه داسې حکمته څخه کار واخلي چې په هغه حکمت سره د دغو قبيلو او د روم په منځ کې تفرقه او جلا والی را ولي چې د بل وار دپاره د مسلمانانو پر ضد دومره لوی لښکر نه سي سره يو ځای او د دې پر ځای چې دغه قبيلې د روم سره اتحاد ولري بايد د مسلمانانو سره يې ولري، نو ځکه يې د دغې نقشي د عملي کولو دپاره عمرو بن العاص ؓ اختيار کړی، ځکه د عمرو بن العاص ؓ د پلار مور په دغو قبيلو کې د بلې د قبيلې څخه وه، نو يې عمرو بن العاص ؓ د مټه تر جنگ يوه مياشت وروسته د هجرت د اتم کال د جمادي الاخرې په مياشت کې دغې منطقي ته ولېږی.

او ځينې علماء وايي: د مدينې منورې استخباراتو و رسول الله ﷺ ته خبر را وړی چې د قضاغه قبيلې خلک راټول کړي دي غواړي چې پر مدينه منوره حمله وکړي خو په حقيقت کې ښايي دغه دواړه سببه موجود وه، هغه اول سبب خو مو درته بيان کړی او اوس به دغه دوهم سبب په تفصيل سره درته بيان سي:

هلته يوه قبيله وه چې د قضاغه قبيله ورته ويل کېده، دغې قبيلې شام او د غسان

و قبیلو ته نژدې ژوند کاوه، کله چې دغې قبیلې د مټه په جنگ کې د مسلمانانو پر شا تلل ولیدل د دوی هم امید پیدا سو چې د مسلمانانو څخه غنیمتونه یوسي، نویې د دې دپاره چې پر مدینه منوره حمله وکړي تیاري او آمادګي نیول او اوس په دغه کوشن کې وه چې رومیان او غسان هم د دغې حملې دپاره د ځان ملګري کړي، و هغو ته یې وویل: مسلمانانو په مټه کې ستاسې څخه ماته وخوړل او ولاړل، راسی چې اوس موږ د دوی پر مرکز یعنی مدینه منوره حمله وکړو.

او اول هغه څوک چې په دغه کار یې شروع وکړه هغه د قضاغه قبیلې وه.

ورونو! یوه فرق ته متوجه سی: د عربو یوه بله قبیلې سته چې د خزاعه په نامه سره

یادېږي چې هغه اکثره مسلمانان او د رسول الله ﷺ متعاهدین دي او د مکې مکرمې پر شا وخو اوسېږي، خودغه بیا بله قبیلې ده چې قضاغه ورته ویل کېږي چې ټوله قبیلې کفار وه او د شام پر حدودو اوسېدل، نو دغه د قضاغه قبیلې د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه تیارول او په عین وخت کې یې دا کوشن هم کاوه چې روم او غسان دواړه د مدینې منورې د حملې دپاره را وپاروي او د ځان ملګري یې کړي.

رسول الله ﷺ د کفارو له دغه حرکت په تشویش کې سو او ویل: که دغه موضوع دغسې پاته سي او کفار ځانونه آماده کړي نو به د مسلمانانو دپاره لوی خطر وي ځکه هغه دوه لکه نفریزه لښکر چې په مټه کې یې مسلمانانو ته شکست ور نه کړی ښايي اوس پر مدینه منوره راسي، نو رسول الله ﷺ غوښته چې د مخه تر دې چې دغه موضوع لویه سي باید هلته په خپله ځانګو کې مړه او فیصله سي او قضاغه په خپل مقصد کې کامیابه نه سي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ یو لښکر جوړ کړ چې پر قضاغه حمله وکړي، هغه قضاغه چې دغه اوس د دغې لویې حملې دپاره ترتیبات نیسي، رسول الله ﷺ د دغه لښکر مشر او قومندان عمرو بن العاص رضی الله عنه وټاکي.

خالد بن ولید رضی الله عنه د مټه په جنگ کې د مسلمانانو د لښکر امیر او قومندان سو حال

دا چې دده د اسلام فقط څلور میاشتې کېدې او اوس عمرو بن العاص رضی الله عنه د مسلمانانو د لښکر امیر او قومندان مقرره کېږي حال دا چې دده د اسلام فقط پنځه میاشتې کېږي.

نو دا معلومه سوه چې د جنگ په آمريت کې دا خبره نه ده لازمه چې دغه نفر په

اسلام کي مقدم او د مخه دی یا یې په اسلام کي ډیر وخت تیر کړی دی بلکه خبره د لیاقت او استعداد ده خو دغه خبره یوازې په جنگ پوري هم تعلق نه لري بلکه هر څوک چي په هر کار کي پوهه او استعداد ولري هغه باید د هغه کار آمر وگرځول سي او اداره وده ته پرېښوول سي، يعني: کار واهل کار ته باید وسپارل سي.

د دغې سربې د جوړولو په وخت کي رسول الله ﷺ عمرو بن العاص رضي الله عنه ته وویل: یا عمرو! زه غواړم چي د یوې سربې یا ټولې قومندان دي وټاکم چي هم به غنیمتونه واخلي او هم به د الله جبار څخه اجر او ثواب واخلي، مگر عمرو رضي الله عنه وویل: یا رسول الله! قسم په الله ما د مال او غنیمتو دپاره ایمان نه دی راوړی، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وفرمایل:

« نَعَمْ الْمَالُ الصَّالِحُ لِرَجُلٍ صَالِحٍ »

ژباړه: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

هو، که مال د ښه او صالح سړي سره وي ضرر نه لري ځکه هغه به یې د الله جبار په لار کي مصرف کړي، ښه او صالح انسان خپل مال د جهاد، مدرسو، کتابو، علماوو، مسجدو، څاهانو، پلانو، شفا خانو، بلکه د عامو مسلمانانو د مصلحت دپاره مصرفوي، خو که د فاسد او فاجر انسان سره مال موجود وي یا خو به بخیل وي چي د ده له ماله به کومه فایده او مصلحت نه سي حاصلېدلای، یا به یې دغه مال مُضر او تاوانی وي، ځکه د فاجر او فاسد سړي سره د مال د مصرفولو لاري مننومي دي، پر سینماوو، پر شراب خانو، زنا خانو، ظلم او استبداد، تکبر او خود نمایی، فخر او سیالیو به مصرفیږي، یا به د حق د منعه کولو په لار کي استعمالیږي، نو ځکه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمایي: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

بیا نور رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یو کوچنی لښکر جوړ کړی چي ټوله درې سوه نفره وه او د دغه لښکر قومندان یې عمرو بن العاص رضي الله عنه وټاکی، خو په دغه لښکر کي د صحابه کرامو مشران هم موجود وه، که څه هم د عمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام پنځه میاشتې کېدې خو په دغه لښکر کي د ده تر امر لاندې لوی او مشرفه اصحاب کرام موجود وه، چي د هغې جملې څخه ابوبکر الصديق، سعد بن أبي وقاص، أسيد بن حُضير، سعد بن عباد رضي الله عنه او داسي نور

موجود وه، عمرو بن العاص رضي الله عنه د دغه لښکر سره د مقصد پر طرف حرکت وکړی د شپې تگ کوي او د ورځې پټیږي، ترڅو د قضاة قبیلې ته ور نژدې سوه، خو دلته عمرو رضي الله عنه ته خبر راغلی چې قضاة ډیر لوی او مجهز لښکر جوړ کړی دی.

عمرو بن العاص رضي الله عنه د قضاة پر قبيله حمله و نه کړه بلکه رسول الله ﷺ ته یې نفر ولېږل چې په حال یې خبر کړي او مرسته ځني وغواړي، رسول الله ﷺ هم نور نفر د مرستې او کومک په شکل ورته را ولېږل چې د دغه کومکي لښکر مشر او آمر ابو عبیده عامر بن جراح رضي الله عنه ؤ او په دغه کومکي لښکر کې عمر بن الخطاب رضي الله عنه هم موجود ؤ، اوس نو د اصحاب کرامو ټول مشران په دغه لښکر کې موجود دي، کله چې دغه کومکي لښکر رهي کېدی رسول الله ﷺ ابو عبیده رضي الله عنه ته وویل: د عمرو سره اختلاف مه کوه.

دغه د مرستې ډله و عمرو بن العاص رضي الله عنه ته ور ورسېدل، کله چې د لمانځه وخت سو ابو عبیده رضي الله عنه غوښته چې د مخه سي يعني: د لمانځه امام سي ځکه دی امیر دی او دا هم معلومه خبره وه چې د خلکو امامت به د هغو امیر کاوه، دې ته نه کتل کېده چې هغه حافظ دی که نه دی دا بیا بله خبره ده خواصاً امامت د امیر حق ؤ، څرنګه چې ابو عبیده رضي الله عنه د دغې کومکي ډلې امیر ؤ غوښتل یې چې د مخه سي مګر عمرو بن العاص رضي الله عنه ورته وویل: یا ابا عبیده! ته زما کومک یې امیر نه یې، امیر زه یم او خلکو ته زه لمونځ ورکوم، ابو عبیده رضي الله عنه وویل: رسول الله ﷺ امر کړی یم چې ستا سره باید اختلاف و نه کړم. (د مخه سه)

نو د لښکر عمومي قومندان عمرو بن العاص رضي الله عنه ؤ او د اصحاب کرامو لوی لوی مشران د ده تر امر لاندې وه حال دا چې دی نوی مسلمان دی او د اول وار دپاره د لښکر امیر مقررېږي، فقط پنځه میاشتي د مخه د کفارو د رئیسانو څخه ؤ او اوس د مسلمانانو آمر دی، خیر لښکر د قضاة پر طرف ور رهي دی د شپې تگ، کوي او د ورځې پټیږي څو بالکل د قضاة و قبیلې ته ور نژدې سوه.

اوس چې د دوی او قضاة په منځ کې ډیره لږ فاصله پاته ده شپه ده او ډیر شدید یخ دی، دا هغه شپه ده چې سبا حمله لېږي خو په دغه شپه عمرو رضي الله عنه ټول لښکر د اور بلولو څخه منعه کړی، خلک د یخه څخه ډیر په عذاب سوه، تاسي پوهېږی چې په

د بښت کي یخ ډیر شدید وي خاستا دغه منلقه چي د شام حدود دي ډیره یخه ده او بیا اور هم نه وي، نو خود ټول لښکر د یخه څخه په عذاب او تکلیف ؤ، د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه له طاقته و وتل او عمرو رضی الله عنه ته ورغلی ویل: یا عمرو! خلک دي په تکلیف کړه پر پرده چي اور بل کړی، عمرو رضی الله عنه ویل: یا، قسم په الله یو نفر به هم اور نه کړي بل، عمر فاروق رضی الله عنه په قهر او غصه بیرته ځني راغلی، خیر شپه تېره سوه سهار سو، په شپه کي پر عمرو بن العاص رضی الله عنه د جنابت غسل لازم سوی ؤ پسله استنجاء څخه یې تیمم و واهه، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ولیدی چي عمرو تیمم وهي، ویل ولي تیمم وهي؟ عمرو رضی الله عنه ویل: پر ما د جنابت غسل لازم سوی دی، عمرو رضی الله عنه ویل: اوبه موجودي دي، عمرو ویل: یا په اوبو غسل نه کوم، ویل: څنگه غسل نه کوې؟ اوبه چي موجودي وي تیمم نه دی روا، عمرو رضی الله عنه ویل: ډیر زورور یخ دی غسل نه سم کولای، خیر تیمم یې و واهه او خلکو ته یې هم په دغه تیمامه لمونځ ورکړی، اوس نو پر مسلمانانو دغه د ده کارونه نور هم درانه سوه، عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته قهر ورغلی مگر بیا هم غواړي چي د ابو بکر الصديق رضی الله عنه سره مشوره وکړي، ویل: یا ابا بکر! ته نه ويني چي عمرو څه کارونه کوي؟ ځکه عمرو رضی الله عنه نسبت و دوی ته نوی مسلمان ؤ د دین په کارو او مسئلو دومره نه ؤ خبر لکه دوی او پر هغه سربېره په دین کي او د دین په کارو کي پر دوی آمریت کوي او داسي مخالف کارونه کوي، نو ځکه مسلمانان دغه د ده په تصرفاتو نه وه راضي، مگر ابو بکر الصديق رضی الله عنه چي په ټول عمر کي صديق ؤ و ویل: یا عمر! په والله که عمرو د دغه کار دپاره تر تا بهتر نه وای رسول الله صلی الله علیه و آله به پر تا نه وای آمر کړی. دغه د صديق اکبر ژوند، عقیده او حالت ؤ، د رسول الله صلی الله علیه و آله پر دغه اختیار بلکه د هغه صلی الله علیه و آله پر هر تصرف یې پوره اطمینان درلودی، نو عمر رضی الله عنه د ابو بکر الصديق رضی الله عنه په دغه جواب چپ او ساکت سو څه یې ونه ویل.

کله چي مسلمانان د سهار د لمانځه څخه فارغه سوه، مسلمانانو د عمرو بن العاص رضی الله عنه په امر د قضاغه پر قبيله په یوه وار حمله وکړه، حمله ډیره شدیدې او یو ځایي وه د قضاغه د قبيلې هیڅ دا خیال او ګمان نه ؤ چي مسلمانان دي پر دوی حمله وکړي، جاسوسانو یې هم خبر نه ؤ ورته را وړی دا حمله ناڅاپه وه، د قضاغه

د قبيلې خلكو په تېښته شروع وكړه بالكل د خپلې منطقي څخه ووتل، خپله مخكه او قبيله يې پرېښوول، مسلمانان په پسې دي وژني يې بنديان ځني نيسي، په دغه وخت كي عمرو بن العاص رضي الله عنه امر وكړي چي پرې يې ږدي او ځني را وگرځي.

دلته بيا مسلمانان ناراضه سوه وايي موږ اوس پر كاميا به سوو پرېږده چي بنديان ځني ونيسو، وې وژنو، هغه دي دوی تېښتي، عمرو رضي الله عنه ويل: يا، پرې يې ږدي او ځني را وگرځي، مسلمانان نور هم د ده په دغه امر سره ناراضه سوه، ويل: ممکن ټوله قبيله بنديان ونيسو، خوده رضي الله عنه امر وكړي چي ځني را وگرځي، مسلمانان كه څه هم ناراضه وه خود خپل امير اطاعت يې وكړي او را وگرځېدل، هغه شيان چي د قضاغه په قبيله كي موجود وه لكه پسونه، اوبان او نور سامانونه چي دوی را وړلای سواي هغه يې په غنيمت واخيستل او د غنيمتو سره بيرته مدينې منورې ته راغله.

كله چي لښكر مدينې منورې ته ورسېدی مسلمانانو ورسول الله صلی الله علیه و آله ته د عمرو بن العاص رضي الله عنه د اعمالو او تصرفاتو څخه شكایت وكړي چي د دوی سره يې داسي او داسي كول، رسول الله صلی الله علیه و آله عمرو رضي الله عنه راوغوښتي او ويل: يا عمرو! ولي دي خلك په تكليف كړه چي د اور بلولو ته دي نه پرېښوول؟ عمرو رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! زموږ شمېر او عدد لږ ؤ، قضاغه او هغه كسان چي د دوی ترشا ولاړ وه كه په موږ خبر سوي واى والله موږ ټول به يې وژلي واى، نو كه موږ اور بل كړي واى يقيناً او بېله شكه هغه په موږ خبرېدل او قسم په الله چي بيا به مونجات نه واى پيدا كړي، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل: صدقت، رشتيا او صحي دي وويل.

رسول الله صلی الله علیه و آله بيا ورته وويل: ولي دي د خلكو امامت وكړي او تا تيمم وهلى ؤ؟ حال دا چي اوبه هم درسره وې، عمرو رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! دومره زورور او شديد يخ ؤ كه مي غسل كړي واى هلاكېدم، مړ كېدم او الله جبار فرمايي:

﴿وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾. (البقره: ۱۹۵)

يعني: خپل ځانونه په خپل لاس په هلاك كي مه اچوي، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل: صدقت، رشتيا او صحي دي وويل.

رسول الله صلی الله علیه و آله بيا و فرمايل: ولي دي خلك د بنديانو د نيولو څخه منعه كړه؟

عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَوَيْلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ! که دوی په هغو پسي تللي وای سره پاشل کېدل او که پاشل سوي وای بیا دښمن را باندې غالبه کېدی، دا نه ده سحي چي موږ په داسي مخکه کي چي هلته زموږ دښمنان ډیر وي یو یو او سره وپاشل سو، په داسي ځای کي چي د دښمن شمېر زیات وي لښکر باید سره یو ځای وي او ما هم دغه امر ورته کړی دی چي را ټول سی مه سره پاشل کېږی، بیا هم رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: صدقت، رسول الله ﷺ د عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ ټول تصرفات او اوامر سحي او پر ځای و بلل او هغه یې ورتائید کړه.

دغه لښکر د قضاغه د قبیلې څخه په لساوو نفر و وژل او ډیر غنیمتونه یې ځني راوړل، دغه جنگ د خپل لوی والي سره سره او هغه ډیره وژنه چي یې په قضاغه کي وکړه بیا هم د مسلمانانو څخه یو نفر نه شهید سوی ؤ او نه زخمي سوی ؤ، بېله یوه نفره چي زخمي ؤ او د هغه زخم هم ډیر سپک او عادي ؤ.

هغه چي وایي: (زموږ قواوي خپل مرکز ته سالمې را وگرځېدې) دلته په دغه جنگ کي دغه خبره حقیقت او پر ځای وه، هیڅ خلاف او درواغ پکښي نه و.

دا د عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ ټول عسکري پوهه او قدرت ؤ چي د اول وار دپاره په سریه ذات السلاسل کي ښکاره سو او په وروسته کي بیا د ده عسکري عظمت د مصر په فتحه کولو کي ښکاره او روښانه سو چي د مصر هغه لویه او کامیابه فتحه هم د عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ ټول پر لاس وسوده.

دغه د مصر د فتحه کېدلو واقعات به په هغه سلسله کي واورى کومه چي زما له طرفه د (خلفاء الراشدين) په نامه سره نشر سوې ده.

دا ټوله هغه مهم واقعات وه کوم چي د حدیبیې د صلحي او د مکې مکرمې د فتحې په منځ کي پېښ سوي دي، خیبر فتحه سو، شا وخوا ټولیانې ولېږل سوې، پاچهانو ته لیکونه او رسالې ولېږل سوې او بیا د مکې مکرمې تر فتحې د مخه یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي هغه د خبط سړیه ده او دغه د خبط سړیه به موږ ته هغه فرق را وښوي کوم چي د مسلمانانو په ژوند کي د مکې مکرمې په فتحه سره راغلی چي د مکې مکرمې تر فتحې د مخه او بیا تر فتحې وروسته د مسلمانانو ژوند څومره

فرق وکړی، که څه هم د مکې مکرمې تر فتحې د مخه ډیرې قبیلې اسلام ته داخلي سوي وې او ډیر خلک د اسلام تابع سوي وه، مسلمانانو ډیرې فتحې کړي وې، خو بیا هم په مسلمانانو کې اقتصادي ضعف موجود ؤ، غریبي او مسکنت پکښې زیات وه او رسول الله ﷺ تر اوسه د هغو قبیلو په مقابل کې مقاومت کاوه چې تر اوسه اسلام او مسلمانانو ته په کمین کې ناستي وې او په موقع پسي گرځېدې، مثلاً ټولي هغه قبیلې چې د خندق په غزاء کې د مسلمانانو پر ضد سره یو ځای سوي وې، هغه ټولي د اسلام دښمني وې او همېشه به یې په موقع پسي کتل چې کله به پر مدینه منوره حمله وکړو، اسلام او مسلمانان له منځه یوسو، یا لږ تر لږه یو ضرر او تاوان ورورسو.

د خبط سريه

د سیرت په عامو کتابو کې ویل کېږي چې دغه سريه د هجرت په اتم کال د رجب په میاشت کې لېږل سوې ده، خو هلته داسې یو قول هم سته چې وايي: دغه د خبط سريه د حدیبیې تر صلحي د مخه وه او د هغه قول ویونکي خپل ځان ته دلائل لري، خو ما د عامو کتابو په متابعت دغه سريه د هجرت په اتم کال کې ذکر او بیان کړه. د هجرت د اتم کال د رجب په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه سريه د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه په مشرۍ د جهینه قبیلې ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل چې په دغه سريه کې درې سوه نفره وه او په دغو نفرو کې یو هم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ؤ، دغه د جهینه قبیلې د بحر احمر ساحل ته نژدې پرته وه، د دغې سريې حرکت د رجب په میاشت کې ؤ او د رجب میاشت د هغو میاشتو څخه ده چې جنگ پکښې حرام ؤ نو نقشه داسې وه چې جنگ به په شعبان کې کېږي ځکه شعبان بیا د هغو میاشتو څخه دی چې جنگ پکښې جائز او روا دی.

مسلمانانو د خپل مقصد پر طرف حرکت وکړی خو د دوی د خوړلو دپاره فقط یوه کڅوړه یا یوه ګونۍ خرما ور سره وه چې د دوی آمر به د خوړلو پر وخت پر نفر یوه یوه خرما ورکول، د دغه سريې د افرادو څخه یو نفر وايي: ما د ځان سره و ویل: په دغه یوه دانه خرما به زموږ څه ښه وسي؟ خود د دغې یوې دانې خرما په قدر هغه وخت

پوه سوم چي هغه زموږ خرما خلاصه سوه، اوس مسلمانان پر لار دي تر مقصده لا نه دي رسېدلي چي هغه د دوی خوراکه خلاصه سوه، دا د مسلمانانو هغه د مسکنت او غريبۍ حال را ښکاره کوي چي خوراکه يې که څه هم يوه دانه خرما وه پرلاري خلاصه سوه، په هغه وخت کي ټوله جزیره العرب په صورت عموم سره غريبان او مسکينان وه، کله چي د مسلمانانو خواړه بالکل ختم سوه او د خوړلو دپاره هيڅ شئ نه لري نو د لوږي او مجبورۍ څخه يې د درختو بلگونه يا د ونو پاني خوړلې.

او د ونې و هغو پانو ته چي ښاخ راکش کړې او پاني يې پرې کړې په عربي کي خَبَط ويل کيږي، نو دغه سريه چي په دغه طريقه سره يې د ونو پاني يا د درختو بلگونه خوړل په دغه نامه سره ويل سوه او سريه الخَبَط ورته ويل سوه، چي مسلمانانو د لوږي په سبب د ونو پاني خوړلې.

په دغه سريه کي د مسلمانانو سره د سپرلۍ دپاره اوبن يا بل حيوان هم نه ؤ ور سره، پياده او پر پښو تله، د دغو درو سوو نفرو سره فقط دوه اوبڼه ور سره وه چي پر هغو يې خواړه او اوبه بارولې، خواړه خويې پر لاري خلاص سوه.

د دغي سريې سره قيس بن سعد بن عُبَادَة رضي الله عنه هم ملگری ؤ چي د عربو د اشرافو څخه ؤ او سخي سړی ؤ، ده چي د مسلمانانو دغه بد حال وليدی چي له لوږي پاني خوري نو يې داسي نيت وکړی چي د مسلمانانو د لوږي د ليري کولو دپاره بايد يو څه وکړي، بيا يې ډير ليري صحرايي عرب وليدل چي د هغو سره اوبڼان ور سره وه، قيس رضي الله عنه هلته و عربو ته ورغلی او ورته وې ويل: د دغو اوبڼانو څخه يو څه پر ما نه خرڅوی؟ هغو ويل: خرڅوو يې، قيس رضي الله عنه ويل: مگر اوس زما سره مال او پيسې نسته خو کله چي موږ بيرته مدينې منورې ته ولاړ سو بيا به تاسي ته د دغو اوبڼانو په قيمت کي د مدينې منورې خرما درکړم، عربو ويل: د دې سودا ضامن به څوک وي؟ زموږ اوبڼان اوس را څخه اخلي او خرما بيا په مدينه منوره کي را کوې، قيس ويل: زه قيس بن سعد بن عُبَادَة يم، عرب ويل: هو والله، نسب دي اصل دی پر تا يې په پور هم خرڅوم، نو قيس له دغه صحرايي عرب څخه پنځه اوبڼه رانيول، اوس نو دئ او هغه عرب د مسلمانانو لښکر ته راغله غواړي چي د دغي معاملې دپاره شاهدان و دروي

چي دغه بیه په پور ده، اوبنان اوس تسلیموي او قہمت یې بیا وروسته په مدینه منوره کي راکوي، د شاهدانو په جمله کي یې د عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ څخه هم شاهدي وغوښتل، مگر عمر رضی اللہ عنہ و صحرايې عرب ته وویل: پر ده یې مه خرڅوه دئ غریب سړئ دی، دئ مال نه لري مال یې ټول د پلار دی او دئ اوس د پلار په مال سودا کوي دا نه صحي کیږي، خو صحرايې وویل: گمان نه کوم چي پلار دي خپل زوی و شرموي، سعد بن عباده داسي سړئ نه دی چي زوی دي یې یو شی را نیسي او پلار دي یې د هغه قہمت ور نه کړي، نو یې قیس رضی اللہ عنہ ته وویل: راځه اوبنان دي راوله، قیس رضی اللہ عنہ هم اوبنان لښکر ته را وستل، کله چي مسلمانانو ته راغلی د هغو اوبنانو څخه یې یو ور حلال کړی او په وې خبری، سبا یې بل اوبن حلال کړی دا بله ورځ یې بل حلال کړی، خو عمر رضی اللہ عنہ په دغه کار نه وراضی چي قیس د پلار بې اجازې د هغه مال مصرفوي، نو عمر رضی اللہ عنہ و ابو عبیده رضی اللہ عنہ ته ورغلی او ویل: یا ابا عبیده! قیس د پلار په بې خبري او د هغه بې اجازې د هغه مال په نورو خوري، ابو عبیده رضی اللہ عنہ قیس له دغه کاره څخه منعه کړی او مسلمانان بیا وږي پاته سوه.

خیر د جہینه د قبیلې سره هم جنگ و نه سو او مسلمانان پر دغه ساحلي منطقو گرځي غواړي چي د دریاب د غاړي منطقي تسخیر کړي، خو وږي دي او د خوړلو دپاره شی نه لري چي یوه عجبہ پښه وسوه، هغه دا چي الله جبار دوی ته دریاب مسخره کړی، کله چي دوی بحر احمر ته نژدې رهي وه (بحر احمر د جدې سمندريا دریاب دی) پر بحر احمر یې لکه یوه توره غونډی داسي شی ولیدی، مسلمانان په تعجب کي سوه پر دریاب غونډی؟ عجبہ ده! نو ور نژدې سوه که گوري یو تور ماهی دی چي الله جبار له دریابه د دریاب غاړي ته را غورځولی دی، څرنکه چي مسلمانان وږي وه نو یې د دغه ماهي په خوړلو شروع وکړه، دغه ماهی د دوی د خوړلو ذخیره سوه، دالته یې خوري او په دغه منطقه کي چي د جهادي گزمو دپاره یوې او بلي خواته ځي خواړه د دغه ماهي د غوښو څخه ور سره اخلي، مسلمانان تقریباً یوه میاشت په دغه منطقه کي پاته سوه، په دغه منطقه کي پر هغه شا وخوا قبیلو گرځي منطقه تر خپل تسلط لاندې کوي خو غذا او خواړه یې له دغه ماهي څخه دي،

د دغه ماهي لوی والی په حدیث شریف کي بیانېږي او وایي:

ابو عبیده رضی الله عنه غوښتل چې د دغه ماهي لوی والی معلوم کړي نو یې نفر امر کړه چې د دغه ماهي د سترگي په کاسه کي کښني، پنځه نفره د ماهي د سترگي په کاسه کي کښنستل، دا د دغه ماهي یوه سترگه وه، بیا یې د دغه ماهي د پوښتی دوه هډوکي د کمان یا ششک پر ډول و درول، نو یې په دغه درو سوو نفرو کي وکتل چې کوم یو ډیر جگ دی خو په ټولو کي قیس بن سعد بن عبادہ رضی الله عنه جگ ؤ، قیس ته یې وویل: پر اوښ په ولاړي و درېږه او اوښ رهي کړه تر دغه کمان لاندي تېر سه، قیس رضی الله عنه هم په ولاړي پر اوښ و درېدی او تر دغه کمان یا ششک لاندي تېر سو او سر یې هم نه کړي کښته ځکه هغه کمان یا د ماهي د پښتیو څخه جوړ سوی قوس د ده تر سر لوړ ؤ، دا د دغه ماهي لوی والی ؤ.

کله چې دغه سر په بیرته مدینې منورې ته تله د دغه ماهي غوښي او غوړي یې ور سره واخیستل پر لاري یې د هغه څخه خورک کاوه تر څو مدینې منورې ته ورسېدل، په مدینه منوره کي یې د سړي ټول واقعات و رسول الله ﷺ ته بیان کړه چې د واقعاتو په جمله کي دغه د ماهي قصه هم وه.

بیا نور رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغه ماهي څخه یو شی اوس هم درسره سته؟ اصحاب کرام وویل: هو، نو یې و رسول الله ﷺ ته هغه پاته ماهی را وړی او رسول الله ﷺ هم د هغه ماهي له غوښو څخه څه وخوړي، چې دا هم د صحابۀ کرامو د زړه د ښه کولو دپاره ؤ، د دغي سړي لېږل هم د هغو واقعاتو څخه دي چې د مکې مکرمې تر فتحې د مخه پېښي سوي دي.

د مکې مکرمې د فتحې غزاء

اوس به د مکې مکرمې د فتحې واقعات درته بیان سي، هغه فتحه: کوم چې الله ﷻ په دغه فتحه سره اسلام معززه کړی، په دغه فتحه سره قریش د اسلامي حکومت تابع سوه، په دغه فتحه سره ټوله جزیرۀ العرب فتحه سوه، دا هغه لویه فتحه ده چې الله ﷻ په هغه سره خپل دین، خپل رسول، خپل لښکر او خپله ډله معزز کړه،

په دغه فتحه سره الله ﷻ خپل ښار او خپل کور هغه چي د عالم دپاره يې هدايت او قبله گرځولی ؤ د کفارو او مشرکانو د لاسه وايستی، دا هغه فتحه ده چي په هغه سره بد اهلُ السَّماء يا ملائکو يو و بل ته زيري ورکول، د دغي فتحي په واسطه خلک د الله ﷻ دين ته په ډلو ډلو داخلېدل، د دغي فتحي په واسطه د مخکي مخ په الهي نور سره روښانه سو، په دغه فتحه سره د اسلام شان او شوکت پر نورو ټولو اديانو لوړ او قوي سو، اسلام معزز او منل سوی دين وگرځېدی، مکه مکرمه چي د عربو د مجد او عزت مرکز ؤ د اسلام د امر تابع سوه.

لکه څرنګه چي د حديبيې د صلحي په وخت کي مو درته و ويل: چي د دغي صلحي د مادو څخه د يوې مادې مضمون او مفهوم داسي ؤ: هره قبيله چي و غواړي چي په دغه صلحه کي د محمد ﷺ په طرف او عهد کي شامله سي کولای سي او هره قبيله چي و غواړي چي په دغه صلحه کي د قرشو په عهد او طرف کي شامله سي کولای سي او هره قبيله چي په هر طرف کي داخله او شامله سوه هغه قبيله د هغه طرف جزء بلل کيږي او پر دغه قبيله هر تجاوز يا تعارض پر هغه اصلي طرف تجاوز او تعارض بلل کيږي. نو د دغي مادې په اساس د خزاعه قبيله د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په طرف کي شامله سوه او د بنو بکر قبيله د قرشو په طرف کي داخله سوه، که څه هم دغو دوو قبيلو په خپل منځ کي د جاهليت د وختو راهيسي پخواني عداوتونه درلودل، خو اوس د دغي صلحي په سبب يو د بل څخه په امن او امان کي سوې.

(د/خود حديبيې د صلحي ماده/ونتيجه وه)

مګر د مکې مکرمې د فتحه کولو سبب هم هغه پخوانۍ دښمني سوه چي د بنو بکر او خزاعه د قبيلو په منځ کي موجوده او پرته وه چي دغه د دوی دښمني د جاهليت د وختو څخه پيدا او موجوده وه او د هجرت تر وروسته پوري يې دوام درلودی او دغه دواړي قبيلې کافري وې، مګر د خزاعه قبيله لکه د مخه چي مو درته و ويل: د حديبيې تر صلحي وروسته د دوی ډير نفر اسلام ته داخل سوه خو په عمومي ډول د حديبيې د صلحي په واسطه د خزاعه ټوله قبيله که مسلمانان وه که کفار د مسلمانانو متعهدين او متحالفين وه او د بنو بکر قبيله چي د خزاعه د قبيلې دښمنان

وه د قریشو په طرف کي شامل سوه چي د هغو حلفاء او متعاهدین بلل کېدل.

څرنګه چي د بنو بکر او خزاعه د قبیلو په منځ کي د پخوا څخه جنگونه او دښمني موجود وه خو هر وخت چي به د دوی په منځ کي جنگ پېښ سو بنو بکر به ماته وخوړل، هم به یې نفر و وژل سوه هم به یې جنگ بایلاوه، خو واره بنو بکر پر خزاعه حمله کړې وه چي خپله بدله او انتقام واخلي خو بیا به هم ماته او شکست د دوی په نصیب سوه هم به یې نفر و وژل سوه هم به پر شا ولاړل، چي دغه شکست او وژني به نور هم د دوی زړونه د حسد او عناده ور ډک کړه او همېشه په دې انتظار کي وه چي کله به پر خزاعه د هغو په بېخبري کي حمله وکړي چي خپله بدله او انتقام واخلي، مګر خزاعه بیا همېشه په احتیاط او مسلح ګرځېدل، بنو بکر ته یې هیڅ داسي موقع نه ورکول چي هغه دي په خپل مقصد کي کامیابه سي، خپل پوره احتیاط یې کاوه.

(دا د بنو بکر او خزاعه قبیلو زوړ تاریخ ؤ)

کله چي د حدیبیې صلحه وسوه او بنو بکر ځان په قریشو کي داخل کړی او خزاعه بیا د مسلمانانو په طرف کي داخل سوه، اوس چي صلحه جاري او روانه ده نو زړې دښمني هم آرامي سوې، هغه خزاعه چي پخوا به یې احتیاط کاوه اوس مطمئن او بېغمه سوه چي صلحه وسوه او جنگونه آرام سوه، پردې سربېره دوی د رسول الله ﷺ متعاهدین او حلفاء هم دي، د حدیبیې د صلحي د شرطو یا مادو څخه د یوې مادې مضمون داسي ؤ: هر تجاوز او تېری چي پر خزاعه وسي هغه پر مسلمانانو تېری او تجاوز بلل کېږي نو د خزاعه قبیلې ته پوره اطمینان حاصل ؤ چي بنو بکر اوس پر دوی حمله نه کوي ځکه چي دوی اوس په اور بند کي دي او د دغه اور بند موده هم لس کاله ده نو ځکه دوی په فارغه زړه ګرځېدل، بېله بېري او تشوېشه به مکې مکرمې ته تلل طوافونه او عبادتونه به یې کول، پخوا خو همېشه په بېره کي وه مسلح او په احتیاط به ګرځېدل، خو اوس یې د دغي صلحي او اتفاق په سبب هغه پخوانی احتیاط پرېښاوه.

دلته بیا د بنو بکر قبیلې ولیدل چي د خزاعه د قبیلې خلک مطمئن او بېغمه دي د پخوا په شان نه احتیاط کوي او نه اسلحه ور سره ګرځوي نو د بنو بکر قبیلې د غدر

او خیانت کولو د پاره وخت او موقع مناسب ولیدل.

د دغه غدر د عملي کولو د پاره د بنو بکر د قبیلې رئیس نوفل بن معاویه الدیلي و قريشو ته ورغلی او ویل: تاسي خو وینی چي خزاعه اوس مطمئن او بېغمه دي نو زما نیت دی چي غدر ور سره وکړم او غواړم چي تاسي يې مرسته وکړی، د مکې مکرمې او قريشو د ډیرو مشرانو سره يې په دې باره کي مشورې وکړې خو د قريشو ډیرو مشرانو له دې کاره څخه منعه کړی، مگر د قريشو ځيني مشران لکه صفوان بن أمیه، عکرمه بن أبي جهل، سهیل بن عمرو او ځينو نورو موافقه ور سره وکړه.

دلته بنو بکر او قريشو پر غدر او خیانت اتفاق سره وکړی، هلته بیا د خزاعه د قبیلې نفر د عمرې د پاره مکې مکرمې ته را رهي سوي دي او هلته د باندې تر حرم يې په یوه منطقه کي د یو اوبو سره واړول چي دغه اوبو ته (الْوَتِير) ویل کېده، دغه منطقه تر هغه لوی حرم چي مخ کي مو در بنووی دی د باندې وه، دوی ویل: نن شپه به دلته راحت وکړو سبا به حرم ته داخل سو او بیا به د کعبې شریفې سره خپل عبادتونه کوو. دغه د خزاعه په خلکو کي مسلمانان هم سته او کفار هم سته، مسلمانانو يې د شپې لمونځ او عبادت کاوه او مشرکان يې بیده وه، د بنو بکر قبيله چي د خزاعه په دغه ډله خبر سوه چي دلته شپه تېروي او د هرڅه څخه يې خبره دي نو يې د حملې د پاره خپل ځانونه آماده کړه او په نیمه شپه کي يې د خزاعه پر دغه ډله حمله وکړه، هغه خلک چي د خوبه سره را پورته کېدل بنو بکر بیا په دغه اوله حمله کي د خزاعه درې نفره وژلي وه، خزاعه چي دغه حال ولیدی ټول د حرم شریف و طرف ته ځغلي، تنبتي او د حرم شریف منطقي ته داخل سوه، په حرم شریف کي خو جنگ او وژل نه دي روا، دلته نو د بنو بکر څو نفره هغه خپل رئیس ته ورناري کړه ویل:

يا نوفل! الحرم الحرم، إلهک إلهک.

يعني: موږ او خلک حرم ته داخل سوو د الله څخه دي وېرېږه.

د دوی مشر نوفل د ډیر لوی فسق او فساد خبره وکړه ویل:

(لَا إِلَهَ لَكُمْ الْيَوْمَ، أَصَبُوا نَارَكُمْ، فَلَعَمْرِي إِنَّكُمْ لَتَسْرُقُونَ فِي الْحَرَمِ أَقْلًا تَأْخُذُونَ نَارَكُمْ فِيهِ؟)

ژباړه: نن تاسي لږه رب او إله نسته خپله بدله مو اخلی، تاسي په حرم کي

غلاوي کوی او اوس په حرم کي خپله بدله او انتقام نه اخلي؟

اوس نو بنو بکر د حرم شریف په داخل کي جنگ کوي او په حرم کي د خزاعه د قبیلې په خلکو پسي ځغلي، د مخه خو هغو کوښښ کاوه چي حرم ته ننوزي او ځان خلاص کړي، مگر اوس دغه فاجران توري په لاس په حرم کي هم په پسي دي اوس چيري ولاړ سي؟ نو د بدیل بن ورقاء کور ته ورغله.

بدیل د خزاعه د قبیلې د مشرانو څخه ؤ او په مکه مکرمه کي یې هم کور درلودی، کله چي به مکې مکرمې ته راغلی په دغه خپل کور کي به اوسېدی، بیا چي به یې عمره، زیارت او کارونه خلاص سوه بیرته به خپلي قبیلې ته ولاړی.

دغه د خزاعه د قبیلې خلک د بدیل کور ته ورغله چي هلته به خلاص سي خو نیمه شپه ده د بدیل د کور دروازه هم تړلې وه، دلته بنو بکر پسي را ورسېدل او د بدیل بن ورقاء د کوره سره یې حملې او د تورو وارونه پر شروع کړه، د خزاعه خلکو قریش هم ولیدل چي د بنو بکر په ملګرتیا جنگ کوي، صفوان بن أمیه، عکرمه بن أبي جهل او ځیني نور کسان دا هم د بنو بکر سره د خزاعه په وژلو کي ملګري دي او مرسته یې کوي، دلته د بدیل بن ورقاء د کور مخ ته یا د کور د دروازې سره د خزاعه شل نفره نور ووژل سوه، که څه هم د خزاعه نفر کوښښ کوي چي د خپلو ځانو څخه دفاع وکړي مگر دفاع چيري ده؟ بنو بکر پوره لښکر دی او مسلح دي، د قریشو اشراف او مشران هم د دوی مرسته کوي، تر څو چي د سهار روښنایي ښکاره کېدل دوی لا په دغه جنگ مشغوله وه.

خو په دغه وخت کي د قریشو مشرانو ځانونه ګوښه کړه او خپلو کورو ته ولاړل، ویل: که روښنایي سوه پېژندل کېږو او پر هغه نورو یې هم ږغ وکړی چي راځی ځکه موږ نه غواړو چي د دغه غدر او خیانت حال ښکاره سي، د خزاعه نفر یې پرېښوول او دوی په داسي حال کي ولاړل چي د خزاعه د قبیلې څخه یې دروېشت نفره په غدر او خیانت سره وژلي وه هغه هم په حرم کي او د قریشو په حضور، حتی ځینو قریشو هم په دې جنگ کي حصه واخیستل چي دغه نو په ښکاره سره د هغه لیکل سوي عهد څخه تېری او تجاوز ؤ او د حدیبیې د صلحي ماتېدل وه.

د خزاعه د قبيلې مشران ډير ژر سره يو ځای سوه ويل: موږ بايد څه وکړو؟ پردي
 يې اتفاق سو چي تر هرڅه د مخه بايد ورسول الله ﷺ ته نفرو لېږو چي هغه په دغه
 مسئله خبر کړي بيا چي موږ هرڅه کول د هغه دپاره به تيار او آماده سو، د خزاعه د
 قبيلې مشرانو عمرو بن سالم چي شاعر هم ؤ د څو نفرو سره مدينې منورې ته و لېږي
 ويل: ته خو ډير ژر ورسول الله ﷺ ته دغه خبر ورسوه او موږ هم پسي دررهي يو،
 عمرو بن سالم هم په ډير تلوار او چابکي مخ پر مدينه منوره رهي سو حتی پر لاري د
 آرام او راحت دپاره هم نه معطله کېدی، د شپې او ورځي تگ کوي هيڅ راحت نه
 کوي، تر څو مدينې منورې ته ورسېدی او مسجد نبوي ته ورغلی، رسول الله ﷺ په
 مسجد کي د څو نفرو اصحاب کرامو سره ناست ؤ چي عمرو بن سالم مسجد ته ور ننوتی
 څرنگه چي دئ شاعر ؤ (يوازي دئ نه بلکه ټولو عربو شعر وايه) نو يې دغه موضوع و
 رسول الله ﷺ ته په اشعارو سره وويل چي هغه شعرونه داسي وه:

اللّٰهُمَّ اِنِّي نَاشِدٌ مُحَمَّدًا حَلْفًا وَحَلْفٌ اَبِيهِ الْاَتْلَدَا
 قَدْ كُنْتُمْ وَلَدًا وَكُنَّا وَالِدًا ثَمَّةَ اَسْلَمْنَا وَلَمْ نَزِرْ يَدًا

يعني: الهي زه و محمد ﷺ ته ورناري کوم او هغه حلف وريادوم چي زموږ اود
 ده په منځ کي دی او هغه پخواني حلف وريادوم چي زموږ اود ده د پلار په منځ کي ؤ.
 [په دې کي و هغه پخواني حلف ته اشاره ده چي د خزاعه اود د بني هاشم په منځ کي
 د عبدالمطلب د وخته څخه موجود ؤ].

او وايي: تاسي زموږ اولاد ياست او موږ ستاسي پلرونه يو، په دې کي بيا هني
 پخوانۍ دوستۍ ته اشاره ده (کومه چي د عبدمناف مور د خزاعه د قبيلې څخه وه)
 نو خزاعه د رسول الله ﷺ ماماگان بلل کيږي، نو ځکه يې و ويل: تاسي زموږ د
 اولادو څخه ياست او موږ ستاسي نيکه گان يو، او بيا موږ مسلمانان سوو او له دغه بيعته
 څخه هيڅکله لاس نه کارو.

اَنْ قَرِيشًا اَخْلَفُوْكَ الْمَوْعِدًا وَتَقَضُّوا مِثَاقَكَ الْمَوْكَدًا
 فَانصُرْ هَذَاكَ اللهُ نَصْرًا اِعْتَدَا وَاَدْعُ عِبَادَ اللهِ يَأْتُوا مَدَدًا

بېشکه قريشو ستا سره د هغې وعدي مخالفت وکړی (چې د حديبيې صلحه يې مقصد وه) او هغه ستاسره ټينګه وعده يې ماته کړه، يعني: پر موږ يې تېری او تجاوز وکړی، نو زموږ مرسته وکړه الله هدايت درته کړی دی، کومک مو وکړه ځکه دوی تجاوز وکړی او د الله بنديګان را وبوله چې هغه هم زموږ په مرسته راسي.

فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدَا فِي طَيْلَقِ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزِيدًا
هُمْ يَتَوَنَّا بِالْوَتِيرِ هُجَّادًا تَلُّوا الْقُرْآنَ رُكْعًا وَسُجَّدًا

په هغو کې به رسول الله ﷺ وي او توري به يې لځي کړي وي يعني: د جنگ دپاره تيار او آماده راسی په ايله سوو آسانو کې راسی چې داسي را بهېږي لکه ځک کوونکی درياب، اوس عمرو بن سالم ټوله قصه په شعر ورته وايي، وايي: موږ د وتير په منطقه کې ؤ چې هلته يې د شپې په داسي حال کې حمله را باندې وکړه چې موږ قرآن وايه رکوع او سجدې مو کولې، يعني: موږ لمنځونه او عبادتونه کول د بنو بکر د قبيلې خلکو حمله را باندې وکړه.

وَجَعَلُوا لِي فِي كِدَاءٍ رَصَدًا وَزَعَمُوا أَن لَسْتُ أَدْعُوا أَحَدًا
وَهُمْ أَذِلَّ وَأَقْلَّ عَدَدًا

او دوی په کدء کې (چې د يوه ځای نوم دی) راته پټ سوي وه او دوی دا خيال کاوه چې زه به دخپل کومک دپاره څوک نه را وبولم او د دوی شمير لږ او دوی خوار دي. رسول الله ﷺ د دغو اشعارو څخه په ټوله قصه پوه سو او هغه خپل مشهوره بغ يې وکړی او وې فرمايل:

«نُصْرُكَا يَا عَمْرُو بْنَ سَالِمٍ! نُصْرُكَا يَا عَمْرُو بْنَ سَالِمٍ!»

ژباړه: مرسته دي کوو يا عمرو بن سالم! مرسته دي کوو يا عمرو بن سالم!

هغه اصحاب کرام چې دلته موجود او ناست وه هغه وايي: رسول الله ﷺ ته ډير شديد قهر ورغلی چې څنګه د ده ﷺ د حلفاوو او متعهدينو سره دننه په حرم کې غدر او خیانت کېږي د هغو سره څنګه دغه ظالمانه او وحشيانه عمل کېږي؟ نو وايي: رسول الله ﷺ له ډيره قهره ولاړ سو او خپل مبارک ورون يې په خپله واهه،

د دغې وژنې او واقعې په سبب د رسول الله ﷺ قهر او غضب هغې درجې او اندازې ته رسېدلی ؤ چې ولاړ سو او خپل مبارک ورون يې په خپل لاس په خپله واهه. هلته بيا د خزاعه مشرانو د دوهم وار دپاره يوه ډله جوړه کړه چې مشري بديل بن ورقاء ؤ او دې ډلې هم د مدينې منورې پر طرف حرکت وکړی او تر عمرو بن سالم دوې ورځې وروسته مدينې منورې ته ورسېدل، رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه يې په ټوله قصه مفصل خبر کړی، وژل سوي کسان يې ور وښوول او دا يې هم ورته وويل: چې قریشو په دغه حمله کې د بنو بکر مرسته کول.

بېله شکه او ترديدۀ د قریشو او د هغو د خلفاوو دغه عمل يو ښکاره غدر او معلوم خیانت ؤ، په صريح او ښکاره ډول سره د حدیبیې د صلحي او اتفاق داسي ماتېدل وه چې قریشو د هغه دپاره هيڅ عذر نه سواي پيدا کولای، قریش ډير ژر په خپل غدر او خیانت پوه سوه، نو خود د هغه خیانت د عواقبو او نتيجې څخه په بېره او تشویش کې سوه نويې څه وکړه؟ د قریشو مشران ډير ژر په دارالندوه کې سره راټول سوه او يو مشورتي مجلس يې جوړ کړی چې موږ بايد څه وکړو؟

په دې اجتماع کې عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم موجود ؤ، دغه عبدالله بن سعد هغه څوک دی چې څه موده مخ کې مسلمان سوی ؤ او هلته په مدينه منوره کې د رسول الله ﷺ سره ؤ، څرنگه چې د ده د خط ليکل زده وه نو د هغو کسانو څخه ؤ چې قرآن مجيد يې ليکی، رسول الله ﷺ چې به وحی او قرآن مجيد وايه ده هم ليکل او بيا مرتد سوي يعني: د مخه د وحیو ليکونکی ؤ او بيا مرتد سو نو مکې مکرمې ته راغلی او داسي آوازې يې هم نشولې: چې کله به ما قرآن ليکی ځيني ځايو ته مي تغير ورکاوه، مگر رسول الله ﷺ د ده د دغې خبرې په مقابل کې و فرمايل: په والله درواغ وايي په قرآن کې تغير نه دی راغلی او نه ده اړولی دی، هو ليکی يې مگر تغير يې نه دی پکښي راوستلی، خو عبدالله په دغه خبره سره غوښته چې په مسلمانانو کې تشویش، شک او شبهه پيدا کړي.

خير دغه عبدالله د قریشو په دغه ټولنه او مشورتي اجتماع کې موجود ؤ، ده و ويل: تر تاسي ټولو زه د محمد ﷺ په خوی او اخلاقو خبر يم ځکه ما ژوند ور سره

کړی دی او په مدینه منوره کې مې وخت ورسره تېر کړی دی، محمد ﷺ ترڅو چې وپوه ته د دغو درو کارو تاسې ورو نه بولي جنگ نه در سره کوي، تاسې ته اختیار درکوي په دغه درو کارو کې چې مو هر یو خوښ ؤ هغه در سره کوي، نو ستاسې څه رایه او فکر دی؟ قریشو ویل: هغه درې کاره څه شي دي؟

عبدالله و ویل: دغه دروښت نوره چې و وژل سوه د خزاعه قبیلې ته به د هغو دیت ورکوي، دیت ورکړی خبره خلاصه ده هغه هم که خزاعه په دیت راضي سوه، قریشو و ویل: په والله که موږ خپل ټول مالونه خزاعه ته ورکړو هغه نه راضي کېږي مالونه به هم راڅخه واخلي خوراضي کېږي نه، نو موږ مال نه ورکوو.

قریشو ویل: دا خو و نه سوه، هغه دوهم به څه شي وي؟ عبدالله و ویل: دوهمه خبره دا ده: محمد ﷺ او بنو بکر سره پرېږدی ځکه بنو بکر هغه خلک دي چې غدر او خیانت یې کړی دی، نو هغه خائنان او خپل عمل سره پرېږدی تاسې خپل ځانونه ګوښه کړی او محمد ﷺ ته و وایاست چې موږ په دغه جنگ نه راضي ؤ او نه موږ په دغه جنگ کې حصه او مداخله درلودل حتی د دغه جنگ په سبب موږ د بنو بکر حلفاء او متعاهدین هم نه یو او که تاسې مسلمانان غواړی چې د بنو بکره څخه بدله او انتقام واخلي وایې خلی موږ هیڅ مداخله نه کوو، ځکه دوی وه چې غدر او خیانت یې وکړی. عبدالله دا هم ورته و ویل: چې دغه کار ستاسې دپاره عدل او انصاف هم دی، قریشو ویل: که موږ خپل حلفاء او متعاهدین یوازې پرېږدو په راتلونکي وخت کې بیا هیڅوک زموږ سره عهد او تحالف نه کوي او بیا موږ یوازې پاته کېږو نو ځکه خپل حلفاء هم نه سو پرېښوولای او درېیم نظر دي څه ؤ؟

عبدالله ویل: درېیم نو توره ده دیت نه ورکوي، قاتلان یوازې نه پرېږدی چې دوی خپله بدله ځني واخلي د دې معنی دا ده چې تاسې د مجرمانو دفاع کوی او د هغو پر طرف ولاړ یاست، نو بېله جنگ او توري بله لار نسته.

قریش له جنگه هم بیرېږي ځکه دوی ویني چې مسلمانان اوس ډیر قوي دي نو یې په مشورو شروع وکړه چې باید څه وکړو؟ ابوسفیان و ویل: زما سره یو فکر سته، هغه دا چې محمد ﷺ ته به ورسو او هغه زور عقد به بیا ورسره نوی کړو او موده به

نوره هم پکښې زياته کړو، يعني: د حديبيې صلحه به نوې او تازه کړو او د صحي موده به هم زياته کړو نو دغه د عهد تجديد يا نوې والی او د مودې زيات والی به پسله دغې حادثې يا واقعې څخه وي، بيا نو محمد ﷺ نه سي کولای چې تر دغه نوي عهد تېر سي. يعني: که موږ دغه عهد پسله دغې حادثې څخه نوې کړو بيا نو محمد ﷺ د نوي عقد څخه ځان نه سي خلاصولای، ځکه حادثه خود پخواني عقد يا عهد په وخت کې پېښه سوې وه او دغه نوې عهد تر حادثې وروسته وسو.

نورو قريشو و ويل: آيا موږ کولای سو چې دغه عهد تر هغه د مخه نوې کړو چې دى ﷺ په دغه حادثه خبرېږي؟ ځکه که محمد ﷺ په دغه حادثه خبر سو بيا عهد نه نوې کوي، ابوسفیان و ويل: تلوار به وکړو چې ژر ورسو، قريشو ويل: بس نو ته دغه اوس ور رهي سه، ابوسفیان هم مخ پر مدينه منوره حرکت وکړی چې ژر و رسول الله ﷺ ته ځان ورسوي.

دا معلومه خبره ده چې عمرو بن سالم رضي الله عنه تر دغه وخت د مخه ورسول الله ﷺ ته ورغلی ؤ او په حال يې خبر کړی ؤ بلکه بديل بن ورقاء هم ورسول الله ﷺ ته ورغلی دی او اوس بيرته د مدينې منورې څخه را رهي کيږي، هلته رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام په هغه څه خبر کړه چې اوس يې قريش د دغه غدر د پټولو دپاره کوي او وې فرمايل: لکه ابوسفیان چې اوس را رهي سوی وي او تاسي ته راځي چې دغه عهد نوې او موده يې زياته کړي، دا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه علامه وه.

ابوسفیان له دې طرفه مدينې منورې ته ور رهي دی او بديل بن ورقاء د هغه ځايه را رهي سو، کله چې د خزاعه د قبيلې مشر بديل بن ورقاء او ملګري يې د مدينې منورې څخه را و وتل نو بديل خپلو ملګرو ته و ويل: سره جلا سی چې څوک مو پر لاري يو ځای و نه وينی ځکه بيا قريش پوهيږي چې موږ ورسول الله ﷺ ته ورغلي وو او بيا دوی هم د جنگ دپاره خپل ترتيبات او آمادګي نيسي، د بديل ملګري هم سره جلا سوه هر يو پر جلا جلا لار رهي سو خو بديل بن ورقاء د دوو درو نفرو سره د مدينې منورې پر هغه عمومي لار رهي سو، د عسکان په منطقه کې بديل بن ورقاء او ابوسفیان سره مخامخ سوه، د ابوسفیان دا خيال سو چې بديل رسول الله ﷺ ته

ورغلی و نو یې ورته و ویل: له کومه ځایه راغلي؟ یا بدیل! بدیل ویل: په دغه شېله کې د خزاغه خلکو ته ورغلی وم.

ابوسفیان ویل: محمد ﷺ ته نه وې ورغلی؟

بدیل ویل: یا.

ابوسفیان ویل: د مدینې خرما در سره سته؟

بدیل ویل: یا! خرما یې هم را سره نسته.

خیر دوی سره جلا سوه هر یو پر خپله لار ولاړی، بدیل مخ پر مکه مکرمه او

ابوسفیان مخ پر مدینه منوره رهي سوه.

کله چې بدیل تر سترگو نهام سو ابوسفیان هغه ځای ته ورغلی چې بدیل ﷺ اوبنې چوک کړی و او د هغه د اوبنې پچي یې وکتلې وې لیده چې د بدیل د اوبنې په پچو کې د خرما مندکي سته او اوبنانونو ته بېله مدینې منورې د خلکو بل چا د خوړلو دپاره خرما نه ورکول، ځکه په مدینه منوره کې خرما ډیره وه او اوس د بدیل د اوبنې په پچو کې د خرما مندکي پیدا سوې نو ابوسفیان پوه سو چې والله خلک مدینې منورې ته تللي وه او رسول الله ﷺ یې په حال خبر کړی دی.

خیر ابوسفیان هم مدینې منورې ته ورسېدی نو یې فکر وکړی چې اول باید چیري ولاړ سي؟ په مدینه منوره کې و ده ته هغه تر ټولو نژدې نفر څوک دی؟ هغه ام حبیبه رضی الله عنها وه چې د ده لور او د رسول الله ﷺ زوجه ده، نو ویل: اول د هغې کره ورځم (لور یې ده) او بل ویل: ښايي ځینې معلومات هم ور سره وي او ممکن په دغه موضوع کې مې مرسته هم وکړي، ابوسفیان د خپلې لور ام حبیبه رضی الله عنها کور ته ورغلی، هغې هم دروازه ور خلاصه کړه او دى کور ته ورننوتی، هلته پر مخکې یو زور فرش آوار و چې هغه د رسول الله ﷺ د ناستي فرش و، دا د رسول الله ﷺ د عجز او تواضع، فقر او مسکنت ژوند و چې پر زړه فرش کښېنستی.

کله چې ابوسفیان ځان جوړ کړی چې پر دغه فرش کښېني، ام حبیبه رضی الله عنها په تلوار راغله او دغه فرش یې ځني ټول کړی، ابوسفیان په تعجب کې سو او ویل: ای لوري! زه د دغه فرش لائق نه وم چې را څخه ټول دي کړی؟ او که فرش زما لائق نه و؟

يعني: تا ويل: دا د قريشو سردار دی او زما پلار دی څنگه پر دغه زاړه فرش کښيني؟ يا دا چي دغه فرش ترما ښه او ترما معتبره دی زه د دې لائق نه وم چي پر کښېنم نورا څخه ټول دي کړي؟ ام حبيبه رضي الله عنها ورته وويل: «يا اَبنا! هذا فراشُ رسولِ الله وَأَنْتَ مُشْرِكٌ نَجَسٌ».

اې پلاره! دا د رسول الله ﷺ فرش دی ته مشرک او نجس يې ته د دغه فرش وړ نه يې. پلارته يې دغسې سخت او شديد جواب ورکړی، ابوسفیان په تعجب کي سو او ويل: والله چي زما څخه جلا سوې يې شر درته پېښ سوی دی.

(پلارته څوک داسي جواب ورکوي؟).

تاسي د ازواجو مطهراتو احترام ته وگوري چي د رسول الله ﷺ فرش يې پر خپل پلار هم نه و پېرزو چي پر کښيني ځکه چي هغه کافر او مشرک ؤ، ابوسفیان پوه سو چي د لور څخه مي فايده نه را رسيږي او مرسته هم نه راسره کوي، نو په خپله د رسول الله ﷺ پر طرف و مسجد نبوي ته وررهي سو، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ او هغو ته يې وفرمايل: گمان کوم چي اوس به ابوسفیان دلته راسي غواړي چي عهد نوی او د صلحي موده زياته کړي.

دا ځکه چي قريشو ته بله لار نه وه پاته، په ديت نه وه راضي، خپل حلفاء او معاهدین يې يوازي نه پرېښوول او جنگ هم نه غواړي، نو دوی ته بله لار او حيله نه وه پاته بېله دې څخه چي صلحه نوې او د عهد موده زياته کړي، رسول الله ﷺ خپله خبره نه وه پوره کړې چي ابوسفیان ورغلی، رسول الله ﷺ وفرمايل:

يا ابا سفيان! څنگه او د څه شي دپاره راغلی يې؟

هغه ويل: يا محمد! ﷺ دغه صلحه چي زموږ او ستاسي په منځ کي ده دا د خير صلحه ده د دغي صلحي فايدي مو وليدلې، تجارت مو په اطمینان سره چلېږي، قافلې مو په امان تيرېږي، له جنگه فارغه يو نو غواړو چي دغه عهد او عقد نوی کړو او د صلحي موده هم زياته کړو.

رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا نوی شی پېښ سوی دی؟ داسي يو کار مو کړی دی چي د هغه په سبب غواړې چي عقد نوی کړې؟ او موده يې هم زياته کړې؟

ابوسفیان ویل: یا! بلکه زموږ دغه صلحه خوښه سوه.

رسول الله ﷺ وفرمایل: موږ پر هغه عقد یو نه غدر کوو نه خیانت.

په دې جمله کې اشاره وه چې تاسې یاست چې غدر او خیانت کوی نه موږ.

نور رسول الله ﷺ وفرمایل: صلحه پر خپل حال باقی ده.

ابوسفیان ولیده چې عقد نه سي نوی کولای، پسله هغه چې له ځانه سره یې فکر وکړی دې نتیجې ته ورسېدی که د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه یو څوک د خلکو په منځ کې جوار او امان را وړي نو جنگ نه پېښېږي.

یعني: که د اصحاب کرامو څخه یو نفر و وایي: ما د خلکو په منځ کې جوار او امان راوستلی دی او دغه جوار رسول الله ﷺ قبول کړي بیا نو جنگ نه پېښېږي. دغه د جوار او امان جملې د هغه وخت د قبیلو یا قبیلوي ژوند اصطلاحات دي، که یې د لفظ په مفهوم ښه نه پوهېږی خو معنی یې واضحه او ښکاره ده او لږ څه تفصیل یې د مخه هم تېر سوی دی.

ابوسفیان له مسجده په دې امید را ووتی چې ښايي دغه جوار یا امان د صحابه کرامو د یوه مشر په واسطه منځ ته راوړم او زما مقصد به حاصل سي، یعني: جنگ به نه کېږي، نو ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته ورغلی او ورته ویل یې: ته د رسول الله ﷺ تر ټولو نژدې ملګری یې دغه عقد را نوی کړه او د صلحي موده را زیاته کړه، که رسول الله ﷺ په دې کار نه دی راضي نو بیا ته د خلکو په منځ کې جوار او امان را وړه، دا به ستا دپاره ابدی فخر او عزت وي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه ورته وویل: موږ پر هغه صلحه یواو موږ هیڅکله چا ته پر رسول الله ﷺ جوار نه سوور کولای.

یعني: داسې څوک نسته چې رسول الله ﷺ دي موجود وي او هغه څوک دي په یوه موضوع یا یوه کار کې د خپله ځانه تصرف وکړي.

ابوسفیان پوه سو چې د ده څخه مې لاس ته شی نه راځي نو یې فکر وواهه چې پسله ابوبکره څوک د رسول الله ﷺ په حضور قدر او عزت لري؟ دا نفر حضرت عمر رضی الله عنه و، ابوسفیان و عمر رضی الله عنه ته ورغلی او ویل: یا عمر! د خلکو په منځ کې امان راوړه د ټول عمر شرف او عزت به وگټي، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته وویل: زه تاسې ته امان

درکړم؟! زه و رسول الله ﷺ ته ستاسي شفاعت وکړم؟! والله که ستاسي د مقابلې دپاره بل څوک نه کړم پيدا بېله سړکي مېريانو بيا به هم زه په هغو مېريانو ستاسي سره جنگېږم، ابوسفیان ويل: جزاک الله دا د شر په صله رحمي، ابوسفیان راغلی ؤ چي په ده سره له جنگه پناه او امان وغواړي او ده ﷺ ورته وويل: که بل څوک نه کړم پيدا په مېريانو به ستاسي سره جنگېږم، دا د حضرت عمر فاروق ﷺ پر کفارو شددت ؤ.

بيا نو ابوسفیان و حضرت علي ﷺ ته په داسي حال کي ورغلی چي هغه د حضرت فاطمې ﷺ سره ناست ؤ او د دوی کوچني زوی حضرت حسن ﷺ چي هلک ؤ دالته لوبي کولې، ابوسفیان په خبرو شروع وکړه ويل: يا علي! ته موږ ته په قرابت او صله رحمي کي هغه تر ټولو نژدې نغريې، رسول الله ﷺ ته خبري وکړه او راضي يې کړه، د خلکو په منځ کي جوار او امان راوړه، علي ﷺ ورته وويل: د رسول الله ﷺ په کارو کي هيڅوک خبري او مداخله نه سي کولای، دغه د صلحي کار يوازي د ده ﷺ کار دی هيڅوک په هغه کي څه نه سي ويلای، اوس ابوسفیان عاجزه او حيران پاته سوځکه ټول نه دي راضي چي په دې کار کي مداخله يا د ده مرسته وکړي.

ابوسفیان و حضرت فاطمې ﷺ ته وکتل او ويل: يا فاطمه! ته د محمد ﷺ لور يې ته د خلکو په منځ کي جوار او امان راوړه، هغې ويل: زه ښځه يم د دې کارو سره زما اړه او تعلق نسته ابوسفیان ويل: دغه زوی دي امرکړه چي ږغ وکړي يا ووايي ما د خلکو په منځ کي امان را وستلی دی، بيا نو نور هم راضي کيږي.

تاسي وگورئ! د مسلمانانو څخه د مشرکانو بېړه دغي اندازې ته رسېدلې وه چي په يوه کوچني هلک يې ځان خلاصوه، وايي (ابو اخيستی څک ته لاس اچوي) خو فاطمې ﷺ وويل: زما زوی تر دغه کم دی چي د خلکو په منځ کي امان را ولي ځکه يو خو کوچنی دی او بل د رسول الله ﷺ په مقابل کي هيڅوک امان نه سي ورکولای.

ابوسفیان په فکر کي دی چي څه وکړي؟ بيا حضرت عثمان بن عفان ﷺ ته ورغلی چي هغه هم د بني اميه څخه دی او ابوسفیان هم د بني اميه څخه دی، حضرت عثمان ﷺ ته يې وويل: يا عثمان! ته زموږ څخه يې و موږ ته هغه تر ټولو نژدې نفر ته يې، ته او موږ له يوه قومه يو د خلکو په منځ کي جوار او امان راوړه،

حضرت عثمان رضي الله عنه ورته وويل: زما جوار د رسول الله ﷺ په جوار کي دی، يعني: که رسول الله ﷺ چا ته جوار ورکړی ما هم ورکړی دی او که یې هغه ﷺ د بنمن و زه یې هم د بنمن یم، هیڅوک نه وه راضي چي د ابوسفیان سره په دغه موضوع کي مرسته وکړي، ټول دغه موضوع ردوي چي د خلکو په منځ کي جوار را ولي، اوس ابوسفیان په فکر کي دی چي د چا سره مشوره وکړي؟

دوهم وار بیا حضرت علي رضي الله عنه ته ورغلی او وويل: یا علي! مشوره راکړه زه څه وکم؟ حضرت علي رضي الله عنه وويل: دا موضوع تر ما لوړه ده زه په دغه موضوع کي هیڅ رایه او نظر نه لرم، مگر ته په خپله د مکې رئیس او د عربو د مشرانو څخه یې، ته په خپله ودرېږه او د خلکو په منځ کي جوار را وله، ابوسفیان وويل: آیا زما وینا! يعني: که زه د جوار بغ وکړم کومه فايده لري؟ حضرت علي رضي الله عنه وويل: یا، ته حل غواړې دا بی حل مگر فايده نه لري.

ابوسفیان فکر وکړی چي څه وکړي؟ رشتیا هم بل حل نه و موجود، نو مسجد نبوي ته ورغلی هلته رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو په منځ کي ناست دی ابوسفیان ودرېدی او په لوړ آواز یې بغ کړه: زه ابوسفیان د مکې رئیس یم ما د خلکو په منځ کي جوار او امان راوستلی دی، د رسول الله ﷺ طرف ته گوري او وایي: زه گمان نه کوم چي څوک دي دغه زما جوار را رد کړي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره واورېدل او یو عجب جواب یې ورکړی وې فرمايل: دا خبره ته کوې یا ابا سفیان! يعني: دا چي ته وایي: څوک زما جوار نه را ماتوي دا ستا وینا ده موږ داسي نه وایو. رسول الله ﷺ د ابوسفیان د خبري په مقابل کي ساکت او پټه خوله نه سو بلکه دغه د ده خبره یې ور رد کړه، که چيري رسول الله ﷺ جواب نه وای ورکړی او ساکت پاته سوی وای نو دغه سکوت د ابوسفیان پر خبره اقرار و، چي هوسا جوار څوک نه در ماتوي، دا د رسول الله ﷺ حکمت او پوهي وه، داسي یې هم نه ورته و ويل: یا موږ ستا جوار نه منو بلکه خامخا یې در ماتوو، داسي یې هم و نه ويل چي یا، موږ جنگ در سره کوو، فقط دوې جملې یې د هغه په جواب کي وويلې (دا ته وایي موږ نه وایو) ابوسفیان عاجزه او حیران پاته سو.

خیر ابوسفیان بیرته مګې مګر مې ته ولاړی او هلته د قریشو د مشرانو سره یو ځای سو، خپل فعالیت او د سفر حالات یې ورته وویل او هغه خپل ټول کوښښونه یې ورته بیان کړه او بیا یې په آخر کې ورته وویل: نور څه خو و نه سوه نوزه د علي بن ابي طالب په مشوره و درېدم او د خلکو په منځ کې مې جوار او امان را وستی، هغو ورته وویل: والله علي ستا په عقل لویې کړي دي، ته د مسلمانانو له طرفه خلکو ته امان ورکوي؟! مسلمانان ستا خبره هیڅکله نه مني، ته د هغو دښمن یې او اوس بیا هغه ستا د خبرې تابع سي او قبوله یې کړي، قریش پوه سوه چې دوی هیڅ و نه کړه او په وسه یې هم نه ده بوره چې څه وکړي، آخر یې دا فیصله وکړه چې معلومات به کوو او د حالاتو څخه به خبرداره یو، چې آیا رسول الله ﷺ د دوی د جنگ اراده لري او که خبره بېله جنگه خلاصه سوه؟ فقط یوه موضوع وه تېره سوه.

دا خو د قریشو فکرونه وه مګر هلته رسول الله ﷺ حضرت عائشې رضی الله عنها ته ويلي وه چې د ده ﷺ د جنگ او سفر سامان ور برابر او مجهز کړي ځکه پر مکه مکرمه د حملې اراده لرم او دغه حال هم چا ته مه وایه، دغه سر (راز) پټ در سره وساته، په دغه وخت کې چې حضرت عائشه رضی الله عنها د سامان په برابرولو مشغوله وه ابوبکر الصديق رضی الله عنه د دې کورته ورغلی او وې لیده چې دا د جنگ او سفر د سامان په ټولولو مشغوله ده، اوږه خوراکي مواد او اسلحه سره یو ځای کوي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه ورته وویل: یا عائشه! آیا رسول الله ﷺ امر کړې یې چې د سفر سامان ور برابرې؟ ځکه رسول الله ﷺ دغه خبر اول عائشې رضی الله عنها ته ويلي و چې سامان برابر کړه، تر اوسه یې مسلمانان نه وه امر کړي چې ځانونه د سفر او جنگ دپاره آماده کړي.

نو ځکه ابوبکر الصديق رضی الله عنه په حال نه و خبر، عائشې رضی الله عنها ويل هو، ابوبکر الصديق رضی الله عنه وویل: د کوم ځای قصد او اراده لري؟ څرنگه چې رسول الله ﷺ حضرت عائشې رضی الله عنها ته ويلي وه چې چا ته حال مه وایه او دغه سر پټ وساته، اوس د عائشې رضی الله عنها پلار او د رسول الله ﷺ نژدې ملګری پوښتنه کوي چې د کوم ځای نیت یې دی؟ دې ﷺ جواب ور نه کړی.

دغه ته د راز ساتل وایي، داسې ډیر خلک سته چې حال او سر پټ نه سي

ساتلای، خو ښځې بیا د راز د نه ساتلو په خصلت کې ډیرې مشهوره دي، مګر دغه صالحې ښځې ته وګورئ چې یوازې خپل پلار نه بلکه د رسول الله ﷺ نژدې ملګري ته هم حال نه وایي، ځکه دا پوهېده چې د راز پټول ډیر لوی صفت دی او رسول الله ﷺ هم دغه د راز پټول د دې پر ذمه وړ اچولي وه چې ویل: چا ته حال مه وایه، اوس دا ﷺ دغه راز خپل پلار ته هم نه وایي.

نو دې ﷺ جواب ور نه کړی، ابوبکر الصديق ﷺ د ځانه سره و ویل: ښايي د مؤنه نیت یې وي ځکه هغه مسئله پای ته نه ده رسېدلې (لور یې جواب نه ورکوي) بیا یې و ویل: ښايي هوازن یې مقصد وي، بیا هم دا جواب نه ورکوي، ابوبکر الصديق ﷺ بیا د ځان سره و ویل: ممکن د قریشو اراده یې وي، خو حضرت عائشه ﷺ جواب نه ورکوي پټه خوله او ساکت ده څه نه وایي.

دا د حضرت عائشې ﷺ د رسول الله ﷺ د راز پر پټ ساتلو حرص او کوښښ و. وروڼو او خوندو! ښه متوجه سئ! دغه اخلاق دي موږ یې باید د اُم المؤمنین حضرت عائشې ﷺ او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه زده کړو، داسې نه چې یو څوک پټ حال راته و وایي او دا تاکید هم را باندې وکړي چې چا ته مه وایه مګر موږ په خپله په داسې چا پسي ګرځو چې ډیر ژر دغه حال ورته ووايو. (دغه کار د امانت ضائع کول او یو قسم خیانت دی)

په دغه وخت کې رسول الله ﷺ هم کور ته راغلی، ابوبکر الصديق ﷺ پوښتنه ځنې وکړه ویل: یا رسول الله! آیا د جنگ دپاره آماده کې نيسي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، ابوبکر الصديق ﷺ ویل: نوزه به هم ستا د ملګرتیا دپاره ځان تیار کړم؟ رسول الله ﷺ ویل: هو ځان آماده کړه، ابوبکر الصديق ﷺ و ویل: د روم نیت دي دی؟ رسول الله ﷺ ویل: یا. ویل: ښايي د هوازن اراده دي وي؟ رسول الله ﷺ ویل: یا، ویل نو د قریشو نیت دي کړی دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو.

ابوبکر الصديق ﷺ و ویل: یا رسول الله! زموږ او د قریشو په منځ کې خو عهد دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ابا بکر! هغو عقد او عهد مات کړی غدر او خیانت یې وکړی او رسول الله ﷺ ابوبکر الصديق ﷺ امر کړی چې د سفر دپاره ځان آماده

کړي، همدارنگه يې د اصحاب کرامو نور مشران امر کړه چې د جنگ او سفر دپاره ځانونه آماده کړي خو دا يې هم ورته وويل: چې حال به پټ ساتی او چا ته مه وايست چې موږ چيري څو فقط خلک د ځانو په برابرولو او آماده کولو امر کړی.

اوس نو د رسول الله ﷺ دغه امر په مدينه منوره کې نشرېږي چې د جنگ دپاره ځانونه تيار او آماده کړی، رسول الله ﷺ نور هم د مدينې منورې پر شا وخوا هغو نژدو قبيلو ته حال ولېږي چې ځانونه تيار کړی چې زما سره ووزی، خلک هم را ټولېږي او يو ځای کېږي خو د مدينې منورې ښار د خلکو ډک سو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې د مدينې منورې تر ښار د باندې خېمې ودروی او د خلکو شمېر نور هم زياتېدی.

په عين وخت کې رسول الله ﷺ څو نفره مؤظف کړه چې د مدينې منورې ټولې عمومي لارې تر نظر لاندې ونیسی، کومې لارې چې د مدينې منورې څخه وزي يا ورته راځي پر هغو ټولو لارو يې مؤظف نفر کېښول، ويل: کوم څوک چې مدينې منورې ته راځي اجازه ورکوی چې راسي مگر هغه خلک چې د مدينې منورې څخه وزي مه يې پرېږدی چې ووزي، اوس نو پر مدينه منوره داسې حال دی لکه محاصره چې سوه او دا محاصره د دې دپاره وه چې قريشو ته د مسلمانانو د تيارۍ او آمادگۍ خبر ونه رسيږي، ټوله لارې بندي سوې، صحابه کرام بېخېره او په حيرت کې دي چې رسول الله ﷺ د کوم ځای نيت او اراده لري هيچا ته هيڅ معلومات نسته.

صحابه کرامو سعد بن مالک رضي الله عنه چې د انصارو څخه ؤ او شاعر هم ؤ (دا هغه سعد بن مالک دی چې قصه مو د مخه درته کړې ده چې تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کې و رسول الله ﷺ ته ورغلی او هغه ﷺ ورته وويل: الشاعر! او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډير خوشاله سو) صحابه کرامو دغه سعد و رسول الله ﷺ ته د دې دپاره ورو لېږی که يې کوم معلومات ځني حاصل کړه، سعد رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او شعر وايي، په دغه شعر کې يې داسې بيتونه وه چې په هغو کې يې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه کول چې د کوم ځای نيت او اراده دي ده؟ اوله دې سرفه مقصد څه او څوک دی؟ خو رسول الله ﷺ د ده په جواب کې فقط تبسم وکړی او نور حال يې نه ورته ووايه، نو خلک په هغه بې خبري کې پاته سوه.

د مدينې منورې د ښار او اطرافو څخه (۷۵۰۰) نفر ورسول الله ﷺ ته را ټول سوه چي تر دغه وخته پوري په مسلمانانو کي دغه هغه تر ټولو لويه اجتماع او ټولنه وه، د اول وار دپاره (۷۵۰۰) مسلمانان د غزاء دپاره سره يوځای کيږي.

په دغه وخت کي هلته په غطفان کي هغه د غطفان رئيس عيينه بن حصن ته د اسلام حال لوړ او قوي ښکاره سو د ځان سره يې فکر وکړی ويل: که نور هم خپل اسلام او مسلمانېدل وځنډوم غنيمتونه مي د لاسه وزي نو را رهي سو چي مدينې منورې ته ولاړسي او مسلمان سي، الهي تقدير دی دغه د مسلمانانو د تيارېدلو او آماده کېدلو په وخت کي مدينې منورې ته را ورسېدی، عيينه بن حصن د غطفان رئيس او سردار راغلی دی چي مسلمان سي او رسول الله ﷺ ته يې دا زېری هم ور سره را وړی دی چي د غطفان قبيله هم ټوله د ده سره مسلمانان سوه، رسول الله ﷺ د دوی په اسلام خوشاله سو.

په دغه وخت کي د بنو تميم د قبيلې يوه ډله هم مدينې منورې ته راغله چي د دغي ډلي مشر اقرع بن حابس ؤ، اقرع بن حابس هم د عربو د مشرانو او سردارانو څخه يو مشر او سردار ؤ، دا ډله هم راغله چي رسول الله ﷺ ته د بنو تميم د اسلام او مسلمانېدلو خبر و وايي او دا زېری پر وکړي چي بنو تميم هم ټول په اسلام مشرف سوه، رسول الله ﷺ په دوی هم ډير خوشاله سو مگر دغه راغلي نفر ټول سرداران او د قومو مشران دي اوس کوم لښکر نه دی ور سره چي په دغه اوسني وخت او د جنگ په حالت کي د مسلمانانو د مسلمانانو ملګرتيا وکړي بلکه راغلي کسان فقط د قبيلو مشران دي نور قوم يې نه دی ور سره.

په دغه وخت کي يوه بله واقعه پېښه سوه، هغه دا چي (حاطب بن بلتعنه رضي الله عنه) چي د رسول الله ﷺ د اصحابو او د اهل بدر څخه هم ؤ يوه ښځه يې د يو څه مال په بدل کي مزدوره يا اجيره کړه او د دې په لاس يې يو ليک ورکړی چي دغه ليک به و قريشو ته رسوي، چي د هغه ليک په واسطه يې قريشو ته خبر ورکاوه چي رسول الله ﷺ غواړي چي پر تاسي حمله وکړي چي دغه کار ته په اوسني اصطلاح عسکري خيانت ويل کيږي او ښځي ته يې دا هم و ويل: چي پر عمومي لار نه بلکه پر کچه لار

به ولاړه سې چې څوک نه سي در خبر، بنځي دغه ليک په خپلو کوڅيو يا د سر په ورېښتانو کي کېښناوه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، بنځي وکولای سواي چې پر کچه لار د مدينې منورې څخه ووزي او تر هغو پيره دارانو چې پر عمومي لارو ناست وه تېره سي او د مکې مکرمې پر طرف په بېغمه زړه سره رهي سوه.

مگر رسول الله ﷺ ته د آسمانو د خالق له طرفه خبر راغلی چې حاطب رضي الله عنه دغسي کړي دي، رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو څخه دوه يا درې نفره را وغوښتل (چې په دغه عدد کي اختلاف دی) دغه نفر علي بن أبي طالب، زبیر بن العوام او مقداد رضي الله عنه وه او ورته وې فرمايل: جبريل عليه السلام خبر را کړی چې حاطب بن بلتع د يوې بنځي په لاس پر فلاني لار قريشو ته ليک لېږلی دی، لاريې هم ور وښوول چې يوه کچه لار وه، نو ويل (روضة خاخ) ته چې د يو ځای نوم دی ژر رهي سي، دغه نفر هم په ډيره چابکي لکه غشي پر هغه لار ور رهي سوه واقعاً بنځه يې پر هغه لار پيدا کړه او پسي ور ورسېدل، دوی ورته ويل: ستا سره د قريشو دپاره يو ليک در سره دی هغه را کړه، بنځي ويل: زما سره ليک نسته، د بنځي غوټه يې وشل شئ يې نه کړی پيدا، بيا يې ورته و ويل: ستا سره يو ليک دی هغه را وباسه، بنځه مطلق انکار کوي وايي: زما سره ليک نسته، علي رضي الله عنه ورته و ويل: په والله رسول الله ﷺ ته د جبريل عليه السلام له طرفه خلاف نه دي ويل سوي او هغه موږ ته خلاف نه دي ويلې په والله يا به ليک را باسي يا دي لڅه وو (يعني: د بدن تلاشي دي کوو) بنځه پوه سوه چې خبره ښکاره سوې ده او نه مي پرېږدي نو ويل: مخان واړوی او مه را ته گوري، دوی هم مخان واړول، بنځي د سر ورېښتان خلاص کړه دننه په ورېښتانو کي يې دغه ليک اېښی و ځکه د هغه په ساتلو او پتولو کي يې ډير کوښښ کاوه او ليک يې و علي رضي الله عنه ته ورکړی، حضرت علي رضي الله عنه او ملگرو يې هغه ليک و رسول الله ﷺ ته راوړی، ليک چې وکتل سو د حاطب بن بلتع له طرفه و قريشو ته ليکل سوی و چې د رسول الله ﷺ د جنگ په اړاده يې خبرول، رسول الله ﷺ حاطب بن بلتع رضي الله عنه را وغوښتی، هغه راوستل سو، رسول الله ﷺ هغه ليک ور ښکاره کړی او ويل: يا حاطب دغه څه شي دی؟ دغه ليک د مسلمانانو سره ښکاره او واضحه حربي خيانت و مگر حاطب رضي الله عنه

وویل: یا رسول الله! ته پرما تلوار مه کوه په و الله زه پر الله او رسول الله ایمان لرم، نه مرتد سوی یم او نه منافق یم زه یو سړی وم چي په قريشو پوري مبتی وم (یعني: قريش نه یم بلکه د دوی حلیف یا همسایه وم) د مدینې منورې مهاجر مسلمانان هلته په مکه مکرمه کي اهل او اقرباء لري خو هغه په خپل قوم کي دي او په هغو ساتل کېږي، مگر زما کورنۍ چي په مکه کي ده د ساتني او حفاظت دپاره قوم او اقرباء نه لري، نو ما دا خوښه و بلل چي د قريشو سره داسي یو احسان وکړم چي زما د دغي نېکۍ په سبب هغه زما کورنۍ را وساتي، نو ځکه مي دغه لیک و قريشو ته ولېږی.

مگر د حاطب رضي الله عنه دغه فکر او دلیل صحي نه و دی غواړي چي خپل اهل او کورنۍ وساتي، نو قريشو ته خبر ورکوي چي هغه د جنگ دپاره تیار او آماده سي؟ او په مسلمانانو کي مرګ او وژنه وکړي، خپل اهل خلاصوي او په مقابل کي یې مسلمانان په قتل رسوي؟ دا ډیره لویه خطا او غلطه سودا ده، نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه توره پورته کړه ویل: یا رسول الله! اجازه راکړه چي غاړه یې ورپرې کړم دا منافق سوی دی، د خپلي کورنۍ د ساتني دپاره مسلمانان قرباني کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل: پرې یې ږده یا عمر!

« فَلَعَلَّ اللَّهَ اَطَّلَعَ عَلَى اَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ » [الدارمي]
یعني: الله ﷻ و اهل بدر ته بخښنه کړې ده او دوی ته یې فرمایلي دي: هر څه چي موږ به غواړي هغه کوی ما تاسي ته بخښنه کړې ده. د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه تر سترگو او ښکي راتوی سوې او ویل: الله او رسول الله ښه پوهیږي.

ورونو! دغه د حاطب رضي الله عنه د دغي کوچنۍ قصې څخه ډیر شيان فهمول کېدلای سي او ډیر احکام په معلومېږي، که زه د هغو په تفصیل مشغوله سم اصلي مقصد پاته کېږي نو به په مختصر ډول څولړو شيانو ته اشاره وکړم.

لومړئ: دا چي د رسول الله ﷺ تائيد په الهي وحيو سره کېدی چي خپل رب ﷻ په دغه موضوع خبر کړی او ده ﷺ خپل اصحاب ولېږل چي ورسې په فلانۍ منطقه کي ښځه ده او لیک ور سره دی، دا څوک و چي رسول الله ﷺ یې

د حاطب رضي الله عنه او د دغې ښځې په موضوع خبر کړی؟ دا وحی وې، نو دا معلومه سوه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله ټول کارونه تر پوهې او عبقریت د مخه د نبوت کارونه وه چې د الله جل جلاله له طرفه یې تائید او تاکید کېدی.

دوهم: و حاطب رضي الله عنه ته د رسول الله صلی الله علیه و آله دغه عتاب او سرزنش، او بیا د سورة الممتحنة اولنې آیاتونه د دغې موضوع په متعلق نازل سوه، دا ټول پر دې دلالت کوي چې یوه مسلمان ته که څه هم په هر حالت کې چې وي دا نه ده روا چې د الله جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او محبت وکړي، یا دا چې هغو ته د ورور کلوۍ او مرستې لاس ور وغځوي، سره د دې چې حاطب رضي الله عنه خپل عذرو وایه چې زه قریش نه یم او په مکه مکرمه کې داسې څوک هم نه لرم چې زما اهل او کورنۍ هلته را وساتي خو بیا هم دغه د ده پر دلیل سربېره حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه د ده د وژلو اجازه وغوښتل او ویل: دا منافق سوی دی، یعنې دغسې دلایل د قبولولو وړ نه دي.

ورونو! قرآن مجید یوازې په سورة الممتحنة کې نه بلکه په نورو ډیرو صریحو آیاتو سره ټول مسلمانان امر کړي دي چې ستاسې دوستي باید یوازې د الله جل جلاله دپاره وي، د مسلمانانو ټول علاقات په هر حال کې باید د اسلام د دین سره د اخلاص پر اساس قائم او ولاړ وي، که د یوه مسلمان ټول کارونه د الله او اسلام دپاره نه وي نو ته څنګه د هغه مسلمان څخه دا امید او توقع کولای سې چې دې د الله جل جلاله په لار کې خپل ځان او مال، خپل خواهشات او غوښتنې قرباني کړي، حال دا چې هر مسلمان د اسلام دپاره د دغو ټولو شیانو په قرباني کولو سره مکلف دی، خو بد بختانه نن ورځ او په اوسني عصر کې موږ په ډیرو انسانانو کې دغه حالت وینو چې خپل ځانونه مسلمانان بولي، د لمنځو دپاره مسجدو ته ځي، چې ورته ګورې خوله یې د اذکارو او اورادو د ویلو څخه یوه لحظه نه فارغه کیږي، د تسبیح د انویې پکهارۍ وي، په مجلسو کې یې د انبیاء علیهم السلام او اصحاب کرامو یا د اولیاء الله او پیرانو قصې یوه په بله پسې وي، مګر پر دغو ټولو سربېره د خلکو سره د ده علاقات د قومیت او وطندارۍ، د ژبې او د شخصي ګټو، د شهواتو او خواهشاتو پر اساس ولاړ وي او په دې یې هیڅ پروا نه کیږي چې د دغو علاقاتو په لار کې حق په باطل سره خرڅ کړي،

یا دا چې الهي دین یې د خپلو د نیوي خوارو خواهشاتو دپاره یو پوښ گرځولی وي. دغه کسان هغه منافقان دي چې د دوی په سبب مسلمانان په قسم قسم تفرقو او ضعف اخته او مبتلا سوي دي، او دغه هغه کسان دي چې په هر وخت او هر زمان کې د دوی په مرسته او کومک د اسلام دښمنان، د اسلام او مسلمانانو پر ضد را پورته کېږي او د مسلمانانو د تباهی او بربادۍ سبب گرځي.

درېم: دا د اهل بدر درجه ده چې دغه صحابي یې د هغه وژلو څخه خلاص کړی چې د منافق په نامه سره به وژل کېدلای، که د دغه صحابي سره هغه د بدر د اشتراک او کېدو درجه نه وای ورسره، د دغه عسکري خیانت په سبب به اعدام سوی وای، مگر څرنګه چې د اهل بدر څخه د فضیلت او درجې خاوند و معاف کړل سو.

په دغه موضوع کې موږ ته دغه لارښوونه هم وسوه: که د یوه صاحب الفضل یا یوه عالم څخه یو وخت یوه خطا پېښه سي د هغه سره باید داسې معامله و نه سي لکه د نورو عامو خلکو سره چې کېږي، د هغه صاحب الفضل، فضیلت، درجه او مقام باید هېر نه سي، دغه درس او ښوونه رسول الله ﷺ موږ ته را کوي او رایې کړه: که یو شریف، یو محترم، یو عالم، یو کریم سړی په یوه غلطۍ کې ولوېږي، باید د نورو خلکو پر قسم معامله ورسره و نه سي لکه رسول الله ﷺ چې د دغه حاطب رضی الله عنه خطا یا گناه د هغه فضیلت په سبب چې ده په بدر کې حاصل کړی و ور معاف کړه.

په دغه قسم سره الله تعالی قریش په بېخبري کې پرېښوول، د مسلمانانو د تیاری او آمادګۍ خبر پټ وساتل سو او قریشو ته هیڅ حال و نه رسېدی.

اسلامي لښکر

د مکې مکرمې طرف ته حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د روژې د میاشتي لس ورځې تیرې سوي وې چې رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی او پر مدینه منوره یې ابو ذر الغفاري رضی الله عنه آمر پرېښاوه، اسلامي لښکر ډیر لږ لار تللی و وې لیدل چې د ها خوا یو لښکر را رهي دی، پسله معلوماتو دا معلومه سوه چې هغه د بنو سلیم

قبيله ده چې مسلمانان سوي دي او د مدينې منورې پر طرف ور رهي دي چې ټوله زر نفره او پر آسانو سپاره وه، يو نفر هم پياده پکښي نسته بلکه د اوښ سپور لا نه دی ور سره، زر نفره د آس سپاره دي چې په عربي کي (فارس) ورته وايي او جمعه يې فرسان ده، ټوله هم په زغرو او اسلحه پټ دي دغه لښکر راغلی او مسلمانان سوي دي، رسول الله ﷺ ډير په خوشاله سو ځکه د مسلمانانو ټول لښکر چې (۷۵۰۰) نفره دي زر نفره د آس سپاره نه لري او دغه نوي مسلمانان چې را رهي دي زر نفره دي او ټول د آس سپاره دی نو خود رسول الله ﷺ ډير زيات په خوشاله سو، کله چې دوی را ورسېدل او د خپل اسلام اعلان يې وکړی عيينه بن حصن هغه د غطفان رئيس خو هم د مسلمانانو د لښکره سره ملگری و هغه خواشینی سو ځکه قدر او عزت بنو سليم ځني يووړل، ده د ځان سره فکر کاوه که ما د غطفان نفر را سره راوستلي وای دغه شرف او عزت به زما وای، نو يې په بې معنی خبرو شروع وکړه وايي: دا هم فرسان دي؟ دا خلک په جنگ نه پوهيږي، د بني سليم مشر او رئيس پر را بغ کړه ويل: که دي خوبه وي سره معلومه به يې کړو، تر دښمن د مخه به اول ستا سره جنگ وکړو، سبحان الله! دا هم مسلمانان هغه نور هم مسلمانان! راغلي دي چې اسلام اعلان کړي او اوس په خپل منځ کي سيالي اولويي سره کوي؟

څرنگه چې دوی نوي مسلمانان سوي وه هغه واقعي اسلام تر اوسه د دوی په زړو کي ځای نه و نيولی، زړونه يې تر اوسه هغه د جاهليت په ناروغۍ اخته وه نو د دوی په منځ کي بد ويل سره شروع سوه، دا خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، هغه ﷺ راغلی او دوی يې د بد ويلو څخه منعه کړه وې فرمايل: دغه خلک دي چپه خوله سي، مگر عيينه بن حصن بيا هم خواشینی دی چې دا څنگه کار پېښ سو؟

څه وخت وروسته بله قبيله را رهي ده او د مسلمانانو سره يو ځای سوه، اوس نو د دغو قبيلو په يو ځای کېدلو سره د مسلمانانو د لښکر شمېر او عدد لس زره نفره سو، خو عيينه ډير خواشینی دی چې د ده قوم نسته او شرف يې د لاسه و وتی نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! والله موږ نه وو خبر چې تا د جنگ دپاره د وتلو اراده درلودل قسم په الله که موږ خبر وای موږ به هم د لښکره سره راغلي وای،

رسول الله ﷺ و فرمايل: صحي ده خير دي وي څه نه ده پېښه، مگر د عيينه څخه شرف او عزت بل چا يو وړی، اوس نو عيينه د مسلمانانو سره په مات زړه رهي دی چي بيا به د ده کارونه د حنين يا د طائف په جنگ کي ووينو.

رسول الله ﷺ خپل لښکر پر پنځه حصي تقسيم کړی، مقدمه، قلب، مؤخره، ميمنه او ميسره، چي د لښکر مقدمه دوه سوه نفره د آس سپاره وه او تر ټول لښکر د مخه رهي وه چي د لښکر دپاره يې معلومات، رهنمايي او لار ښوونه کول، د دغي مقدمي مشر او قومندان خالد بن وليد ؓ و.

د مسلمانانو په لښکر کي بېله مشرانو څخه د اصحاب کرامو بل څوک نه دي خبر چي د رسول الله ﷺ قصد او اراده د کوم ځای ده، رسول الله ﷺ امر وکړی چي د هوازن پر طرف حرکت وکړی، اوس نو ټول لښکر وايي: چي موږ هوازن ته ځو، خير لښکر د هوازن پر طرف رهي دی څو نژدې و طائف ته ورسېدل.

مسلمانانو به د معلوماتو او استخباراتو دپاره مخ ته نفر لېږل هغو نفرو دا حال معلوم کړی چي د هوازن قبيله ځانونه آماده کوي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، خو په خپله د هوازن قبيلې بيا هم شا وخوا نفر لېږل چي د مسلمانانو د حال معلومات ولري.

د مسلمانانو د لښکر د مقدمي نفرو چي قومندان يې خالد بن وليد ؓ و د ليري يو نفر وليدی چي رهي دی، خالد ؓ نفر پسي ولېږل چي ور سى دغه نفر راوړی، نفر پسي رهي سوه هغه سړی يې ونيوی او را يې وستی، خالد ؓ په خپله تحقیقات او پوښتنې ځني کوي ويل: سړه د کوم ځای يې؟ هغه ويل: د بني غفار یم، حال دا چي سړی د هوازن دی درواغ يې و ويل، ويل: د بني غفار یم، خالد ؓ ته بيا د بني غفار ټول ښاخونه ور معلوم وه، نو ويل: په بني غفار کي د کومه ښاخه يا پښې څخه يې؟ سړی نور نه پوهېدی چي جواب ورکړي، خالد ؓ ورته و ويل: د بني غفار په کوم ځای کي اوسېږې؟ سړی بيا هم نه پوهېږي چي څه و وايي، خالد ؓ توره پر پورته کړه ويل: درواغ خو دي معلوم سوه يا رشتيا و وایه يا دې وژنم د کوم ځای يې؟ سړي ويل: د هوازن یم، خالد ؓ چي د سړي پر سر يې توره نيولې وه ويل: د څه شي دپاره دلته راغلی وې؟ سړي ويل: د هوازن جاسوس یم و هغو ته مي خبرونه ور وړل.

خالد رضي الله عنه دغه نفر و رسول الله ﷺ ته ور وستی او ویل: یا رسول الله! د هوازن جاسوس مونیولی دی، اوس نور رسول الله ﷺ نور تحقیقات په خپله ځني کوي ویل هوازن څه کول؟ سړي ویل: ستا د جنگ دپاره یې ځانونه تیارول او آماده کول. رسول الله ﷺ و فرمایل: د دغه کار دپاره چا تشویق کړ؟ او د دې کار مشر څوک دی؟ سړي ویل مالک بن عوف.

دغه مالک بن عوف د حنین په غزا کې مهم شخص اوسړی دی په یاد یې ولری. رسول الله ﷺ د دغه جنگ دپاره د دوی د آماده کې او ترتیباتو مفصل معلومات ځني کوي او بیا یې و فرمایل: چې سعد او هلال څه کول؟ چې دغه دوه نفره هم د هوازن د مشرانو څخه وه، جاسوس و ویل: هغود مالک بن عوف غوښتنه نه کړه قبوله. رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه جاسوس بندي کړی، کله چې مسلمانان په دغه حال خبر سوه چې د هوازن جاسوس یې نیولی دی او رسول الله ﷺ تحقیقات ځني وکړه او بیا یې بندي کړی د مسلمانانو بڼه یقین سو چې زموږ جنگ د هوازن د قبیلې سره دی ځکه که د هوازن سره جنگ نه وای دغه جاسوس به یې ايله کړی وای، دغه جاسوس ته یې امان هم ورکړی او بندي یې هم کړی نو یقیناً زموږ جنگ د هوازن د قبیلې سره دی.

مگر رسول الله ﷺ د دې دپاره د دغه جاسوس په بندي کولو امر وکړی چې دغه مسئله بڼه نا معلومه سي چې د مسلمانانو جنگ د چا سره دی، کله چې د مسلمانانو لښکر د هوازن و طرف ته بڼه ور نژدې سور رسول الله ﷺ امر وکړی چې مخ پر مکه مکرمه را وگرځی، اوس خلک په حیرت کې سوه چې د رسول الله ﷺ نظر ولې تغیر وکړی؟ خلک نه پوهیږي چې زموږ د لښکر مقصد څه او کوم ځای دی؟ دا د رسول الله ﷺ هغه کوښښ و چې حال پټ وسائل سي او قریش په بې خبري کې پاته سي.

مخ کې خو رسول الله ﷺ لښکر پر پنځو حصو وېشلی و اوس چې مخ پر مکه مکرمه رهي سوه دلته یې بیا هره حصه و قبیلو ته و وېشل، د لښکر په هره حصه کې یې هغه خپله قبيله سره یو ځای کړه، د دې تقسیم څخه بیا مقصد دا و چې د هري قبیلې خلک یو د بله سره پېژني نو په جنگ کې یو د بل له شرمه نه تېښتي ځکه هره قبيله چې

سره یو ځای وي د شرم او بد نامۍ د بیري نه تښتي او که وتښتي و منځي قبيلې ته پېغور ورکول کېږي، دا نو د لښکر دوهم تقسيم ؤ، کله چي د مسلمانانو لښکر مکې مکرمې ته نژدې سو رسول الله ﷺ بل درېيم تقسيم وکړی، هغه مقدمه چي دوه سوه نفره وه هغه يې زر نفره کړه چي ټول د آس سپاره او د بني سلیم قبيله وه، دا هغه قبيله وه چي د مدينې منورې پر لار زر نفره د آسانو سپاره د رسول الله ﷺ سره یو ځای سوي وه دغه قبيله يې د لښکر مقدمه وگرځول او قومندان يې خالد بن ولید ؓ ؤ.

د لښکر د نورو حصو قومندانان زبیر بن العوام، ابو عبیده عامر بن الجراح، سعد بن عبادہ ؓ وه چي د سعد بن عبادہ ؓ ډله مهاجرین او انصار وه، اوس د مسلمانانو لښکر و مکې مکرمې ته نژدې سو، خود مکې مکرمې اوسېدونکي او قریش په هیڅ نه دي خبر حال دا چي د مسلمانانو د لښکر او د مکې مکرمې په منځ کي ډیره لږ لار پاته ده. د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده اوس مکې مکرمې ته راسه.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې څخه یو سړی د خپلي کورنیه سره د هجرت په نیت را و وتی غواړي چي مدينې منورې ته مهاجر ولاړ سي او په هیڅ حال نه دی خبر چي د مسلمانانو لښکر دلته نژدې راغلی دی، دغه مهاجر سړی څوک ؤ؟

دا عباس بن عبدالمطلب ؓ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، مسلمان سوی دی او په زړه کي يې اسلام ځای نیولی دی (پا دا چي دغه اوس يې خپل اسلام اظهار او ښکاره کړی) نو اوس غواړي چي هجرت وکړي یو څه لار چي ولاړی که کوري د مسلمانانو لښکر په مخه ورغلی، لښکر ته ور داخل سو او رسول الله ﷺ ته ورغلی په شهادتینو يې اقرار وکړی، رسول الله ﷺ ډیر زیات په خوشاله سو، عباس ؓ هغه آخرنی مهاجر دی پسله عباس ؓ څخه بیا بل چا د مکې مکرمې څخه هجرت نه دی کړی ځکه د ده تر هجرت وروسته مکه مکرمه فتحه سوه او د مکې مکرمې تر فتحې وروسته بیا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، رسول الله ﷺ فرمایي: «لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ» یعني: د مکې مکرمې تر فتحې وروسته بیا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، ځکه مکه مکرمه هم د اسلام ښار سو، البته د نورو کفري ملکو څخه د اسلام و ملک ته د خپلو شرایطو سره برابر هجرت سته، اجر او ثواب هم لري، بلکه په ځینو حالاتو کي هجرت کول لازم دي.

نو عباس رضي الله عنه هغه آخرنۍ نفر دی چې هجرت یې وکړې او د الله جل جلاله إرادۀ داسې وه چې دى عليه السلام هم د هجرت په صفت مکرم او مشرف کړي، بیا چې رسول الله صلی الله علیه و آله څه نور هم مکې مکرمې ته نژدې سو د رسول الله صلی الله علیه و آله د اکا زوی ابوسفیان بن الحارث او د عمه زوی عبدالله بن أبي أمیه و لښکر ته ورغله خو رسول الله صلی الله علیه و آله له دوه څخه مخ واړاوه ځکه دغه دوو نفرو و رسول الله صلی الله علیه و آله ته ډیر آزار ورکړی ؤ او په اشعارو کې یې د ده صلی الله علیه و آله ډیر ذم ویلی ؤ چې دغه بیا په خپله ډیره اوږده قصه ده.

د حیات الصحابه د نشر سوي سلسلې په شپږمه فېته کې یې واورۍ.

رسول الله صلی الله علیه و آله نور هم د لښکره سره مخ پر مکه مکرمه رهي دی او دا خو درته معلومه ده چې میاشت د روژې ده نو د رسول الله صلی الله علیه و آله او د لښکر روژه هم ده خو (کدید) ته ورسېدل کدید یو اوبه وې چې د عسافان او قدید په منځ کې وې، دلته رسول الله صلی الله علیه و آله او خلکو روژې ماتي کړې او له دغه ځایه څخه یې بیا حرکت وکړی څو د شپې یې په وادي فاطمه کې واړول چې هغه وخت (مر الظهران) ورته ویل کېده، دلته رسول الله صلی الله علیه و آله ټول لښکر امر کړی چې اورونه بل کړی، لس زره نفره لښکر دی او ټولو اورونه بل کړه چې تقریباً لس زره ځایه اورونه بل سوه، په دغه شپه د پیره دارانو مشر توب د حضرت عمر رضي الله عنه پر غاړه ؤ.

(د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده چې اورونه بلوي)

حضرت عباس رضي الله عنه چې د مسلمانانو په لښکر کې دی فکر وهي او د ځانه سره وایي: که دغه لښکر په زور او جنگ مکې مکرمې ته داخل سي ټول قریش تباه کېږي، د قریشو یو نفر هم ژوندی نه پاته کېږي ځکه د قریشو شمېر اصلاً هم لږ دی، هو، دوی د عربو اشراف او مشران وه خو شمېر یې لږ ؤ او که اوس دغه لښکر په جنگ او وژنه مکې مکرمې ته ننوزي نو د قریشو قبيله ختمیږي او څوک یې نه پاته کېږي، عباس رضي الله عنه دا ښه وبلل چې د قریشو څخه وغواړي چې بېله جنگه تسلیم سي او داسې کار ونه کړي چې دغه لښکر په زور او جنگ مکې مکرمې داخل سي.

عباس رضي الله عنه په دغه شپه د رسول الله صلی الله علیه و آله پر غاړه سپور سو او د لښکره څخه د مکې مکرمې پر طرف ورو ووتی غواړي چې په دغه منطقه کې یو څوک وويني او ابوسفیان

ته یې ور ولیږي چي بيله جنگه تسليم سه په والته د دغه لښکر په مقابل کي هيڅ قوت او طاقت نه لري، دا خو دلته حضرت عباس عليه السلام د لښکره څخه ورووتی.

هلته په مکه مکرمه کي ابوسفیان او د قريشو نور مشران سره ناست دي خبري او مشورې سره کوي، هغه نور ورته وايي: يا اباسفيان! په دغه اوس ورځو کي د مدينې منورې له طرفه هيڅ حال نه لرو او څوک هم له هغه طرفه نه راځي چي پوښتنه ځني وکړو، خبرونه او معلومات قطعه دي او دا عجب ده پخوا به همېشه له هغه ځايه نفر راتله او حال به يې راوړی خو اوس بېخبره پاته يو او دا بېره سته چي مسلمانانو زموږ د حملې نيت کړی وي او زموږ په بېخبري کي حمله را باندي وکړي، نو ته مدينې منورې ته ولاړ سه او د محمد صلی الله علیه و آله سره خبري وکړه، خو ستا اصلي مقصد به دا وي چي هلته معلومات وکړه که محمد صلی الله علیه و آله ته لوی او قوي لښکر را ټول سوی و نو مکه ور تسليم کړه ځکه موږ نه غواړو چي مسلمانان په جنگ او زور مکې ته را داخل سي، که بيا چيري کوچنی او ضعیفه لښکر ورته را ټول سوی و بيرته راسه او جنگ ور سره کوو.

سبحان الله! کافر قريش تر اوسه پر جنگ تينگ دي او د جنگ خبري کوي.

ابوسفیان ته د نورو مشرانو له طرفه دغه وظیفه ور کول سوه مکر ابوسفیان غواړي چي د دغه سفره څخه ځان خلاص کړي ځکه يو وار د مخه تللی و او يې فايدې بيرته راغلی اوس نه غواړي چي بيا ولاړ سي، نو په دغه شپه د مکې مکرمې څخه را ووتی، حکيم بن حزام چي د قريشو بل مشر دی دا هم ور سره ملگری دی د مدينې منورې پر لار گوري چي ممکن له هغه طرفه يو څوک راسي او دی معلومات ځني وکړي چي په مدينه منوره کي څه حال و؟ ابوسفیان د مدينې منورې پر لار يو څه نور هم مخ ته ولاړي چي ښايي يو څوک را رهي وي، که گوري اورونه بل دي، دومره اورونه بل وه چي مځکه يې ټوله نيولې وه ځکه د مسلمانانو د هري خېمې مخ ته اور بل و، ده چي ورته وکتل پوه سو چي دا ډير لوی لښکر دی، خپل ملگري حکيم بن حزام ته يې وويل: دا څوک دي؟ دا د چا لښکر دی؟ په والته د دې لښکر د جنگ طاقت هيڅوک نه لري، واقعاً هم په هغه وختو او په جزیره العرب کي لس زره نفریزه لښکر لوی لښکر و، ابوسفیان د حکيم بن حزام سره د دغه لښکر د ډېروالي په باره کي خبري کوي.

په دغه وخت کي یو بل درېیم نفر هم د مکې مکرْمې څخه را وتلی دی، چې هغه بُدیل بن ورقاء د خزاعه د قبیلې مشر اورئیس ؤ، هغه خزاعه چې د بنو بکر قبیلې د قریشو په ملګرتیا دروېشت نفره ور وژلي وه او هغه جنگ د حدیبیې د صلحي د ماتېدلو او د مکې مکرْمې د فتحې سبب وګرځېدی، دغه بُدیل هم را وتلی دی، دئ بیا ولي را وتلی دی؟ ځکه دئ پوهېدی چې رسول الله ﷺ د لښکره سره راځي نو دئ به همېشه په انتظار ؤ او تر مکې مکرْمې د باندې به د معلوماتو دپاره ور وتی چې آیا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لښکر را رسېدلی دی که یا؟

نو بدیل بن ورقاء د مسلمانانو د لښکر د راتګ د معلوماتو دپاره را وتلی دی، ابوسفیان او حکیم بن حزام را وتلي دي ګوري چې د مدینې منورې له طرفه څوک راسي او دوی د حالاتو معلومات او پوښتني ځني وکړي او عباس بن عبدالمطلب ﷺ بیا د مسلمانانو د لښکره څخه را وتلی دی په یو چا پسي ګرځي چې ابوسفیان ته یې ور ولیږي چې بېله جنگه تسلیم سه، دغه څلور نفره په دغه شپه کي تر مکې مکرْمې د باندې راوتلي دي چې هر یو یې جلا جلا مقصد لري.

اول بُدیل بن ورقاء د ابوسفیان سره مخامخ او یو ځای سو، ابوسفیان پوښتنه ځني وکړه چې دا څوک دي؟ بُدیل ویل نه یم خبر، بدیل پوهیږي چې دا د مسلمانانو لښکر دی مګر ابوسفیان ته منکره سو غواړي چې قریش نه سي پوه او بېخبره پاته وي او د دې دپاره چې د ابوسفیان فکر واړوي ویل: بنایي دا خزاعه زما قبيله وي او ستا سره یې د جنگ إراده وي ځکه تاسي د دوی نفر ور و وژل، ابوسفیان هوښیار ؤ ویل: یا بُدیل! خزاعه تر دغه لږ دي، خزاعه دومره لښکر نه لري، بُدیل ﷺ و ویل: بنایي هوازن وي، ابوسفیان ویل: یا، هوازن هم نه دي هغه هم دومره لښکر نه لري، دوی په دغه خبرو کي وه چې عباس ﷺ د دوی خبري واورېدې.

عباس ﷺ وایي: زه د رسول الله ﷺ پر غاټه سپور وم چې د ابوسفیان خبري مي واورېدې چې ویل: ما هیڅکله دومره اورونه او دومره لښکر نه دی لیدلی او بُدیل ورته ویل: دا خزاعه دي ستا د جنگ دپاره راغلي دي، ابوسفیان ویل: خزاعه تر دې لږ دي، عباس ﷺ وایي: ما د ابوسفیان آواز وپېژندی نو مي ورته و ویل: یا ابا حنظله!

هغه ویل: څوک یې؟ ابا الفضل یې؟ ما ویل هو، ویل دا څه خبر دی او دا څوک دي؟ عباس رضی الله عنه ویل: دا رسول الله ﷺ دی ټول عرب یې ستا د جنگ دپاره را وستلي دي تسلیم سه، که مکې مکرې ته په زور داخل سو والله دا به د ابد دپاره د قریشو هلاک وي، قریش نهست او نا بود کيږي، رشتیا هم ابوسفیان چي دا حال او لښکر ولیدی پوه سو چي هیڅ مي په وسه نه ده پوره.

ابوسفیان ویل: اوس حل او چاره څه ده ستا په فکر او نظر زه باید څه وکړم؟ عباس رضی الله عنه ورته وویل: په والله که د مسلمانانو لاس ته ورغلي سر دي درې کوي نو زما سره پر دغه غاټه سپور سه چي رسول الله ﷺ ته دي ور ولم او د هغه څخه ستا دپاره امان وغواړم او مکه بيله جنگه ور تسلیم کړه چي مسلمانان مکې مکرې ته بېله جنگه داخل سي او څوک و نه وژل سي، ابوسفیان چي بيري اخيستی ؤ ویل: اوس زما سر د دوی په کار دی او دوی د جنگ دپاره راغلي دي که ما و ويني وژني مي زه څنگه در سره ولاړ سم؟ ابوسفیان بېرېري وايي: اوس خو صلحه پای ته ورسېده او دا لښکر د جنگ دپاره راغلی دی که زه هلته ورسم او هر چا ولیدم وژني مي، خو عباس رضی الله عنه ورته وویل: ته مه بېرېره زه امان درکوم زما سره راځه.

ابوسفیان یې د رسول الله ﷺ پر غاټه یا قچره تر شا ور سره سپور کړی او د مسلمانانو د لښکر پر طرف ور رهي سوه غواړي چي رسول الله ﷺ ته ورسي او هغه دوه نفره (يعني: بدیل بن ورقاء او حکیم بن حزام) مکې مکرې ته ولاړل، اوس عباس رضی الله عنه او ابوسفیان لښکر ته را ورسېدل، لکه مخ کي چي مو درته ويلي وه د لښکر د پیره دارانو او امنیت مشر او قومندان حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ؤ، کله چي عباس رضی الله عنه او ابوسفیان لښکر ته را ورسېدل هر پیره دار چي به دوی ولیدل و به یې ویل: د رسول الله ﷺ اکا او د رسول الله ﷺ پر غاټه! پرې یې ږدی اجازه ورکړی، پیره داران د شا و نفر ته نه گوري او نه ورته متوجه کيږي چي دغه بل نفر څوک دی، خو حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته ور ورسېدل هغه ویل: دا څوک دي او ورته را ولاړسو، کله چي یې ابوسفیان ولیدی په لوړ آواز یې وویل: ابوسفیان د الله دشمن؟ الله لره دي حمد وي چي بېله عهده او امانه یې په لاس را کړې، يعني: اوس صلحه نسته او ته په لاس

راغلي، عمر رضي الله عنه توره پورته کړه غواړي چي ابوسفیان و وژني، مگر عباس رضي الله عنه پر ږغ کړه ويل: يا عمر! دئ زما په جوار کي دی، حضرت عمر رضي الله عنه وويل: دا د کفارو شر دی ده لره جوار نسته، حضرت عباس رضي الله عنه بيا وويل: دئ زما په جوار کي دی، عمر رضي الله عنه غواړي چي وې وژني مگر عباس رضي الله عنه جوار ورکړی دی نه پوهيږي چي اوس څه وکړي، نو حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د خېمې پر طرف په چابکي وررهي سواو ځغلي، دلته عباس رضي الله عنه پوه سو: که عمر رضي الله عنه ورسول الله ﷺ ته ورغلی او د ابوسفیان د وژلو اجازه يې ځني واخيستل نو يې وژني، ځکه ورته و به وايي: يا رسول الله! ابوسفیان مو ونيوی د وژلو اجازه يې راکوې؟ او که ورغلی بشايي اجازه هم ځني واخلي، عباس رضي الله عنه وايي: ما هم د رسول الله ﷺ د خېمې طرف ته غاږه ورچابکه کړه. هغه يو پر پښو ورځغلي او بل بيا غاږه پسي ځغلي، مگر عمر رضي الله عنه اول د رسول الله ﷺ د خېمې ته ور ننوتی او ويل: يا رسول الله! الله ﻻ اله الا الله ابوسفیان بېله عهده او ذمې په لاس را کړی، عباس رضي الله عنه وايي زه هم د غاږي څخه ور وغورځېدم او خېمې ته ورننوتم او ما ويل: يا رسول الله! ما جوار ورکړی دی، عباس رضي الله عنه وايي: ما د رسول الله ﷺ تر زنه لاس وړلاندې کړی (لکه څوک چي چا ته زاری کوي) او ورته ومي ويل: نن شپه به د ابوسفیان سره بېله ما بل څوک خبري نه کوي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عباس! ابوسفیان ستا خېمې ته در سره بوزه او سهار يې ما ته راوله، عباس رضي الله عنه وايي: ابوسفیان ما را سره بوتلی او په سهار کي مي رسول الله ﷺ ته وروستی، کله چي رسول الله ﷺ وليدی نو يې ورته وويل: يا اباسفیان! آیا د دې وخت نه دی راغلی چي دا شاهدي آداء کړې: لا اله الا الله؟ ابوسفیان ويل: څومره حلیم او کریم يې او څومره د صلۀ رحمي خاوند يې! که چيري بېله يوه الله نور آلهه وای موږ ته به يې نن فايده را رسولې وای، نو بېله دغه يوه الله نور آلهه نسته، رسول الله ﷺ ورته وويل: آیا د دې وخت نه دی راغلی چي شاهدي آداء کړې چي زه رسول الله يم؟ ابوسفیان ويل: په دغه باره کي مي تر اوسه په زړه کي يو شئ سته، يعني: تر اوسه په دې کي شکمن يم چي ته رسول الله يې.

دلته عباس رضي الله عنه ورته وويل: يا اباسفیان! مسلمان سه او د مخه تردې چي سر دي

پرې سي شاهدي آداء كړه چې { لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله } او په والله كه مسلمانان په زور مكې مكرمې ته داخل سوه دا به تر ابده د قريشو ذلت وي، اسلام غالبه او ښكاره سو او ته تر اوسه په شك كي يې، نو ابوسفیان مسلمان سو مگر په خوله اوويې ويل: { أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله }.

دا خو يې په خوله وويل، مگر په زړه كي يې تصديق نه ؤ، چې په دې به بيا په وروسته كي پوه سو.

ابوسفیان و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسول الله! آيا د مكې مكرمې خلكو ته امان وركوي؟ دلته بيا عباس ؓ مداخله وكړه او ويل: يا رسول الله! ابوسفیان داسي سرئ دى چې فخر يې خوښ دى داسي يو امتياز وركړه چې دئ په هغه سره فخر وكړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، هر څوك چې د ابوسفیان كورته ننوزي هغه په امان دى، ابوسفیان په دې امتياز خوشاله سو مگر ويل: يا رسول الله! زما كور كوچنئ دى دومره نفر نه ځايوي، رسول الله ﷺ وفرمايل: كه څوك مسجد الحرام ته داخل سو هغه هم په امان دى، ابوسفیان ويل: دا هم كفايت نه كوي، رسول الله ﷺ وفرمايل: هر څوك چې په خپل كور كي كښيني او په ځان پسي دروازه وتړي هغه هم په امان دى، ابوسفیان ويل: هو دا عام او پراخه امان دى، اوس نو په مكه مكرمه كي لكه بنديز چې ولگېدى، ځكه د دې خبرو معنئ دا ده: كله چې موږ مسلمانان مكې مكرمې ته داخل سو او هر څوك مو دباندې پر لارو وليدل هغه لره امان نسته، امان چيري دى؟ د ابوسفیان په كور كي، په مسجد الحرام كي او هر څوك چې په خپل كور كي كښيني او دروازه په ځان پسي بنده كړي هغه په امان دى، مگر هر هغه څوك چې پر لارو او كوڅو وليدل سي هغه وژل كيږي.

ابوسفیان په دې امان خوشاله سو او غواړي چې ولاړ سي قريش خبر كړي، ابوسفیان مخ پر مكه مكرمه رهي سو عباس ؓ هم ورسره دى، خو رسول الله ﷺ و عباس ؓ ته ور بڼ كړه هغه بيرته را وگرځېدى او ابوسفیان يوازي رهي سو، دلته رسول الله ﷺ عباس ؓ ته ځيني امرونه او لارښووني وكړې، بيا نو عباس ؓ هم په ابوسفیان پسي رهي سو او هلته مكې مكرمې ته نژدې چې د دوو غرو په منځ كي

مکې مکرمې ته د ننوتلو لار تېره سوې وه (چې موږ تنگۍ ورته وايو) دلته عباس رضي الله عنه په ابوسفیان پسي ځان ور ورساوه او بغ يې پر وکړی ويل: يا اباسفیان! ودرېږه، ابوسفیان چې په خپل چرت کې ډوب ؤ او حواس يې بايللي وه تر شا يې وکتل او وېږېدی. ويل: غدرکوی يا بني هاشم؟ عباس رضي الله عنه ويل: يا غواړم چې خبرې درسره وکړم.

ابوسفیان ويل: نژدې ؤ چې زړه مې درېدلی وای و دي بېرولم خو يو څه په آراهه به دي را ته ويلي وای چې صبر وکه يو څه درته وایم، داسې په يوه وار دي بغ را باندې وکړی چې ودرېږه، زه دي و بېرولم، عباس رضي الله عنه ويل: والله ما ځمان نه کاوه چې ستا بېره دي دغې اندازې ته رسېدلې وي چې له پغه هم بېرېږې، ابوسفیان ويل: ښه څه وايي؟ عباس رضي الله عنه ويل: نه يم خبر فقط رسول الله ﷺ امر کړم چې د دغه دوو غرو په منځ کې دي پر دغه ځای ودروم.

دوی دالته ودرېدل او هلته رسول الله ﷺ لښکر امر کړی چې حرکت وکړی، مگر هو د ابوسفیان مخ ته پر داسې قسم تېرسې چې خپل جنګي او عسکري قدرت ښکاره کړی، رسول الله ﷺ غواړي چې خپل لښکر او قواوي ابوسفیان ته ورښکاره کړي، اوس چې د سه شنبې د ورځې سهار دی او د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتې اووه لسمه ورځ ده رسول الله ﷺ او اسلامي لښکر د وادي فاطمې څخه چې مر الظهران ورته ويل کېده د مکې مکرمې طرف ته حرکت وکړی، د لښکر اوله ډله چې مقدمه وه هغه د بني سلیم قبيله ده چې زر نفره د آس سپاره او ټوله په اسلحه پټ دي د خالد بن وليد رضي الله عنه په قومندانۍ دغه ځای ته چې عباس رضي الله عنه او ابوسفیان دواړه په غره کې ناست دي را ورسېدل ابوسفیان دغه قبيله و نه پېژندل ويل يا عباس! دا څوک دي؟ عباس رضي الله عنه ويل: دا بني سلیم دي، ابوسفیان ويل: زموږ او د بني سلیم يې سره څه زموږ او د هغو په منځ کې خو هيڅ اختلاف او مشکل نسته دوی ولي راغلي دي؟ بيا بله قبيله تېره سوه بيا بله قبيله خو هره قبيله چې تيرېږي ابوسفیان د عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه کوي چې دا څوک دي او هغه يې ورښيي، ابوسفیان د هرې قبيلې سره وايي: زموږ او د دوی يې سره څه؟ رسول الله ﷺ ټولې قبيلې امر کړي وې کله چې د ابو سفیان پر برابرې ورسې په لوړ آواز به درې تکبیره وايست، الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر.

د دغو قبائلو په لیدلو سره د ابوسفیان زړه نور هم ولوېدی او پوښتنه به یې کول دا څوک دي؟ دا څوک دي؟ د عربو ډیري قبیلې سره یو ځای سوي وې چې هغه قبیلې: جُهیننه، غفار، مُزیننه، سُلیم، تمیم، اَسَد او قیس څخه عبارت وې او بیا په آخر کي یوه مجموعه یا د لښکر یوه حصه تېرېدل چې دغه مجموعه تر ټوله لښکر منظمه او قوي وه، ټول په اسلحه داسي پټ وه چې بېله سترگو یې بل ځای نه معلومېدی (زرغونه ټولۍ) چې دا ټولۍ د مهاجرینو او انصارو څخه جوړه سوې وه او د دې ټولۍ قومندان په خپله رسول الله ﷺ ؤ، په دغه ځای کي په خپله رسول الله ﷺ د دغې ټولۍ مشرتوب کاوه، ابوسفیان چې دغه ټولۍ ولیدل نو یې په تعجب سره و ویل: سبحان الله! یا عباس! دغه څوک دي؟ عباس ؑ وویل: تا نه و پېژندل؟ ویل: یا والله! نه یې پېژنم دا څوک دي؟

کله چې ابوسفیان د دغې ټولۍ حرکت او انضباط، عسکري او حربی قدرت ولیدی چې په نورو ټولو قبائلو کي یې داسي انتظام، قوت او حرکت نه ولیدلی، نو خود په ډیر تعجب سره یې و ویل: یا عباس! دغه څوک دي؟ په والله هیڅوک د دغې ټولۍ مخ ته نه سي درېدلای او هیڅوک یې د جنگ او مقابلې طاقت نه لري.

عباس ؑ وویل: دا رسول الله ﷺ دی په مهاجرینو او انصارو کي.

ابوسفیان د دغه لښکرو په لیدلو سره عباس ؑ ته و ویل: په والله ستا د وراره پاچهي ډیره لویه سوې ده، عباس ؑ وویل: یا اباسفیان! دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی، ابوسفیان وویل: هو نبوت دی.

بیا نو رسول الله ﷺ و ابوسفیان ته د تللو اجازه ورکړه، ویل اوس نو مکې مکرمې ته ولاړه، د رسول الله ﷺ له دغه کاره مقصد دا ؤ چې ابوسفیان ټول لښکر د اسلحې او جنگي طاقت سره و ویني ځکه که ابوسفیان دغه لښکر و نه ویني اسلحه او استعداد یې و نه ویني او مکې مکرمې ته ولاړ سي ممکن خپلې رایې او نظر ته تغیر ورکړي او بیا د جنگ إرادة وکړي، حال دا چې رسول الله ﷺ جنگ او وژنه نه غوښتل دا یې خوښه وه چې مکه مکرمه بېله جنگه تسلیم سي نو ځکه یې خپلې قواوي په ابوسفیان ولیدلې او کله چې ابوسفیان دغه قوي لښکر ولیدی هغه هم پوه

سو چي جنگ فايده نه لري مکه مکرمه بايد بېله ځنډه او بېله عذره تسليم کړم.

ابوسفیان مکې مکرمې ته داخل سو او هلته يې په لوړ آواز سره ناري کړه: يا معشر القریش! دغه محمد ﷺ دی د دومره لښکره سره درته راغلی دی چي ناسي هيڅ مقاومت نه سی ور سره کولای، د قريشو مشران چي په هيڅ نه دي خبر پر را ټول سوه، ويل څه خبر دي را وړی دی؟ ابوسفیان ويل لښکر دی، ټوليان دي، قبيلې دي، تسليم سی چي سالم پاته سی.

هند بنت عتبې چي د ابوسفیان ښځه وه هغه وېرېدل چي ابوسفیان مکه مکرمه مسلمانانو ته تسليموي او دا کله راضي وه چي مکه مکرمه دي مسلمانانو ته تسليم سي ځکه دا هغه مسلمانان دي چي په بدر کي يې د دې ورور، پلار او اکا ورو وژل او اوس مکه ور تسليم سي، دا کار يې هيڅ نه و خوښ او په قهر سوه، ابوسفیان يې تر ډېره ونيوی او پر نورو مشرانو يې ناري کړه: مکه مه ور تسليموی، خو ابوسفیان وايي: يا ور تسليم يې کړی والله تاسي ټوله وژني، هند چي ډېره په قهر او غضب کي وه ويل: ابوسفیان و وژنی دغه احمق، چاغ او پنډه وايي تسليم سی، دی و وژنی دا ډير بد مشر دی، د دې پر ځای چي پر جنگ مو دلاوره کړي دی مو په تسليمېدلو امر کوي؟

ابوسفیان و ويل: هوښيار اوسې چي د دې په خبرو مغروره نه سی والله ټول قريش وژني، ما په خپلو سترگو وليدل بني سلیم، تميم، خزاعه، فلانې او فلانې قبيلې مي ټوله وليدې چي را رهي دي، والله که يې يوازي انصار او مهاجرين را وستل هيڅوک د هغو قوت او طاقت نه لري، قريشو ويل: چاره څه ده؟ ويل تسليم سی، ويل څنگه تسليم سو؟ ابوسفیان ويل: که څوک د ابوسفیان کور ته ننوتل په امان دي، قريشو ويل: خدای دي خوار که موږ ستا په کور کي ځايېږو؟ چي ستا په کور ننوزو، ابوسفیان ويل: که څوک مسجد الحرام ته ننوتل هغه هم په امان دي.

قريشو ويل: يا اباسفیان! په مسجد کي هم نه ځايېږو، ابوسفیان ويل: که چا د خپل کور دروازه په ځان پسي وتړل هغه هم په امان دي، قريشو ويل: هو دا عامه عفو ده، نو ټوله مخ پر خپلو کورورهي سوه، خپل اهل او اولادونه سره را ټولوي او په کورو ننوزي دروازې په ځانو پسي تړي، ويل: چي څوک مو د باندې او پر لارو نه ليدل سي ځکه

وژل کېږي، اوس نو د مکې مکرمې اهل او اوسېدونکو د تسليمېدلو نيت وکړي.

خو هلته د قريشو او مکې مکرمې ځينو بېباکه او مغروره خلکو دا اراده وکړه چې موږ د مسلمانانو سره جنگيږو، نو ځيني اوباش او کچک خلک د عکرمه بن ابي جهل، صفوان بن اميه، سهيل بن عمرو، حارث بن عبید الله، حارث بن هشام، عبدالله بن ربيعه او نورو مشرانو سره يو ځای سوه ويل: که قريش کاميابه سوه خو موږ د دوی سره يو او که قريش مغلوبه سوه هر څه چي بيا مسلمانانو غوښتل هغسي به ور سره وکړو، دغه خلک په خندمه کي سره يو ځای سوه او د مسلمانانو سره د جنگ کولو اراده لري، په دغه ډله کي د بنو بکر د قبيلې يو سړی هم ؤ چي حماس بن قيس نومېدی، دغه سړي په خپل کور کي اسلحه سره برابرول او يو ځای کول، بنځي يې ورته وويل: دغه اسلحه د څه شي دپاره يو ځای کوې؟ ده ويل: د محمد او د هغه د اصحابو د جنگ دپاره، بنځي يې ورته ويل: په والله د محمد او د هغه د اصحابو مخ ته هيڅوک او هيڅ شئ نه سي درېدلای، ده ويل: والله زما دا اميد دی چي زه به د هغو څخه ځيني ستا نوکران کړم (يعني: بنديان به يې ونيسو او زموږ مريان به وي) دغه سړی هم په هغه کسانو کي ؤ چي د مسلمانانو د جنگ دپاره د قريشو سره يو ځای سوي وه. (په ياد يې ولری د دغه سړي چي نوم يې حماس دی پاته قصه به لږ وروسته درته بيان سي)

د دغه سرکېنو قريشو د دغه کوچني لښکر غړي سره را ټول سوه او په هغه حصه کي ولاړ دي چي له هغه طرفه د خالد بن وليد رضي الله عنه لښکر راځي، هلته بيا رسول الله ﷺ د مکې مکرمې پر څلورو اطرافو لښکر را رهي کړی، يعني: لښکر يې پر څلورو حصو ووېشي چي مکې مکرمې ته د څلورو لارو څخه ور داخل سي، په هغه اول تقسيم کي چي لښکر پر پنځو حصو وېشل سوی ؤ هلته لښکر د جنگ دپاره تيار ؤ، که قريشو جنگ کولای لښکر د جنگ آمادگي درلودل، مگر اوس مکې مکرمې ته داخلېدل و هغه تقسيم ته ضرورت نه لري نو يې لښکر و څلورو حصو ته و ووېشي چي د لښکر د هري حصې مشران او قومندانان دغه نفر وه: خالد بن وليد، زبير بن العوام، ابو عبیده عامر بن الجراح او سعد بن عباده رضي الله عنه اجمعين، خو سعد بن عباده رضي الله عنه په هغه وخت کي چي د ابوسفیان مخ ته تېرېدی هغه ته يې ويلي وه: نن ورځ د قصابي ورځ ده،

نن ورځ د مکې مکرمې خړست حلالېږي، نن ورځ الله جل جلاله قريش ذليله کړه. (يعني دا چي په مکه مکرمه کي جنگ او وژنه حرام دي خونن ورځ جائز او روا گرځي) دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، عثمان بن عفان او عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنهما و رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! موږ بهرېږو چي سعد بن عبادہ رضی الله عنه به په قريشو کي قتل او وژنه وکړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: داسي نه ده لکه دئ چي وايي بلکه نن ورځ د رحمت او مهرباني ورځ ده، نن ورځ داسي ورځ ده چي کعبه شريفه پکښي معظمه کيږي (حکه د بتانو څخه خالي کېدل) په نن ورځ کي الله جل جلاله قريش معززه کوي (حکه دا د قريشو عزت دی چي اسلام ته داخل سي) بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړي چي د سعد بن عبادہ رضی الله عنه څخه دي بيرغ واخيستل سي، سعد رضی الله عنه له قومندانېه ايسته او معزول کړل سو.

مگر د دې دپاره چي په خپله سعد رضی الله عنه او انصار دغه د ده په ايسته کولو ناراضه نه سي نو يې بيرغ وقيس بن سعد بن عبادہ رضی الله عنه ته ورکړي چي د دغه سعد رضی الله عنه زوی و، يعني: د پلار څخه واخيستل سو او زوی ته ورکول سو (دا د رسول الله ﷺ حکمت، پوهي او ښه تصرف و چي د خپلو اصحاب کرامو سره يې څنگه معامله کول).

لښکر د څلورو طرفو څخه حرکت وکړی او ورته ويل سوي وه چي د خيف په منطقه کي به د جبل هند سره يو ځای کېږي چي دغه منطقه و مکې مکرمې ته نژدې وه. او دا چي رسول الله ﷺ ولي دغه خيف د مسلمانانو د لښکر د يو ځای کېدلو دپاره انتخاب کړی؟ په دې کي يو حکمت و ځکه دا هغه ځای دی چي په پخوا کي د قريشو مشران په دغه ځای کي سره راټول سوي وه او پر دې يې عهد او قسم کړی و چي د هېښ دپاره به د رسول الله ﷺ سره جنگيږو هيڅ وخت به نه تسليمېږو او نه به صلحه ور سره کوو، خامخا به محمد ﷺ وژنو، د قريشو دغه وعدي او قسمونه او هغه د مقاطعې او بنديز اتفاق په دغه خيف کي سوي وه او رسول الله ﷺ د دې دپاره په خيف کي واړول چي قريش هغه خپل عهد او قسمونه په هغه ځاي کي مات کړي کوم چي دوی هلته دغه عهد او قسمونه سره کړي وه، رسول الله ﷺ د لښکر څلور سره حسي امر کړي چي ټولي د خيف په منطقه کي سره يو ځای سي.

اولنېک ته یو بل امر دا هم و: چې نه به د چا سره جنگ کوی او نه به څوک وژنی بېله هغو کسانو چې جنگ در سره کوي ځکه چې موږ جنگ او وژنه نه غواړو، بېله لسو نفرو څخه، دغه لس نفره چې موهرچیري پیدا کړه وژنی یې که څه هم د کعبې شریفې په پوښو څړېږي، په هر حال کې دغه لس نفره ووژنی، په دغولسو نفرو کې شپږ یې نارینه او څلور یې ښځې وې، چې نومونه یې په داسې ډول سره دي:

- ۱- عکرمه بن أبي جهل، ۲- هبار بن الاسود، ۳- عبدالله بن سعد بن أبي سرح، ۴- مقیس بن صبابه اللیثی، ۵- حویرث بن نقید، ۶- عبدالله بن هلال.

دغه نفر نارینه وه او د نارینه وو په نومو کې هلته د سیرت په کتابو کې لږ اختلاف سته. او ښځې یې: ۱- هند بنت عتبه چې د ابوسفیان ښځه وه، دا هم د اسلام ډیره سرسخته دښمنه وه او دا هغه څوک ده چې د اُحُد په ورځ یې د سید الشهداء سیدنا حمزه رضی الله عنه سره هغه ظالمانه او ناوړه وضعیت وکړی.

۲- ساره، چې د عمرو بن هشام آزاده سوې مینځه وه او دا هغه څوک ده چې د حاطب رضی الله عنه لیک یې وقریشو ته ور وړی او ونیول سوه.

۳، ۴- قرنتي او قرینه، چې دغه دوې مینځې وې او غزلي به یې ویلې (لکه زموږ د وطن مسلیاني) خو په غزو کې به یې همېشه د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم او مسلمانانو د اوبد ویل. عکرمه، په دې سبب په دغولسو کسانو کې شامل ؤ چې دی او د ده پلار د اسلام شدید او سرسخته دښمنان وه.

عبدالله بن سعد بن أبي سرح، هغه څوک دی چې مسلمان ؤ او د مسلمانانو سره په مدینه منوره کې اوسېدی او وحی یې لیکلې، بیا مړند سو او مکې مکرمې ته راغلی.

د مقیس بن صبابه، جرم دا ؤ چې دی کافر ؤ او ورور یې چې قیس بن صبابه نومېدی مسلمان ؤ، دغه مسلمان قیس د اُحُد په ورځ په هغه بد حال کې چې په مسلمانانو کې ګډ وډي پېښه سوه او یو له بله یې نه سره پیژندل د یوه بل مسلمان له طرفه په خطا کې و وژل سو، نو دغه کافر ورور یې مقیس بن صبابه مدینې منورې ته ورغلی او ویل: زه مسلمان یم بیا یې د ورور دیت وغوښتی، دیت هم ورکول سو ځکه هغه مسلمان ورور یې د بل مسلمان له طرفه په خطا کې وژل سوی ؤ، پسله هغه چې

د ورور دیت یې واخیستی بیا په یوه فارغه وخت کي هغه د ورور قاتل ته ورغلی او هغه یې و وژی، يعني: دیت یې واخیستی او بیا یې غدر وکړی، تر هغه وروسته مرتد سواو مکې مکرمې ته ولاړی، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه مقیس هم باید ووژل سي، که څه هم د کعبې شریفې په پوښو څرپرې.

هبار بن الاسود هغه څوک دی چي د رسول الله ﷺ لور زینب (رضی الله عنها) ته د دې د هجرت په ورځ په مخ کي و درېدی او له اوبڼه څخه یې لاندي وغورځول او دا پر یوه ډبره ولوېده چي د دغه لوېدلو په سبب یې هغه د نس کوچنۍ و لوېدی.

مقصد دا چي دغولسو نفرو هر یوه داسي یو خاص او لوی جرم درلودی چي د بخښني وړ او لائق نه وه. د دغو اوامرو تر اورېدلو وروسته د مسلمانانو د لښکر څلورو حصود مکې مکرمې د ښار پر طرف حرکت وکړی.

د ابو قحافه رضی الله عنه مسلمانېدل

هلته په مکه مکرمه کي د ابوبکر الصديق رضی الله عنه پلار ابو قحافه رضی الله عنه چي په سترگو هم معذوره ؤ څه یې نه لیدل دکوره ليري را وتلی دی او پر یوه غره د خپلي کوچنۍ لمسی سره ولاړ دی چي حالات وويني، څرنکه چي ابوقحافه رضی الله عنه په خپله په سترگو څه نه لیدل نو به یې د دغي نجلۍ څخه پوښتني کولې چي څه شي وينې؟ هغې ويل: یوه لویه سیاھي معلومېږي، ابو قحافه رضی الله عنه ويل دا لښکر دی، پسله لږه وخته یې وويل: اوس څه شي وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سیاھي سره وېشل کېږي، ده ويل: ټولۍ ځني جوړېږي، بیا یې ويل: اوس څه شي وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سیاھي زموږ پر طرف را رهي سوه، ابو قحافه وويل: اوس نو کور ته درځه باید کور ته ځان ورسوو، مگر څرنکه چي ابوقحافه رضی الله عنه ډیر سپين ږیری او ضعیفه ؤ پرېه یې داسي سپنه وه لکه سپين پنبه او په عين وخت کي په سترگو هم معذوره ؤ نو پر لاري ډیر کرار تلی، کور ته نه ؤ رسېدلی چي لښکر پسي را ورسېدی او ابوقحافه رضی الله عنه یې بندي ونيوی، اول یې ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته وروستی، هغه د اسلام په دين قناعت ورکړی او بیا یې د بيعت دپاره ورسول الله ﷺ ته وروستی، ويل: یا رسول الله! دا زما پلار دی بندي یې نیولی دی

او دى غواړي چې مسلمان سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: شيخ ته مو تكليف ور كړى دى كه دي ما ته ويلي وای زه به ورغلى وای چې بيعت يې را سره كړى وای.

تاسي درسول الله ﷺ دغه رحمت او شفقت ته وگورئ چې د خپلو اصحابو سره يې درلودى.

ابوبكر الصديق رضي الله عنه و ويل: يا رسول الله! ته د دې حقداره يې چې دى تا ته راسي، نو ابوقحافه رضي الله عنه مسلمان سو او دا د عجائبو څخه ده چې ابوقحافه رضي الله عنه صحابي دى، زوى يې ابوبكر الصديق رضي الله عنه صحابي دى او د ابوبكر الصديق رضي الله عنه زامن او لوني د رسول الله ﷺ اصحاب دي، حتې د ابوبكر الصديق رضي الله عنه لمسيان د رسول الله ﷺ اصحاب دي، چې مشهوره لمسى يې عبدالله بن زبير رضي الله عنه دى، څلور نسله ټول د رسول الله ﷺ اصحاب دي او بېله ابوبكر الصديق رضي الله عنه څخه بل داسي څوك نسته چې څلور نسله دي يې اصحاب وي، دا چې د يو چا څلور نسله د رسول الله ﷺ اصحاب وي دا ابدي شرف او عزت دى چې يوازي د ابوبكر الصديق رضي الله عنه په نصيب سوي دى.

اوس نور رسول الله ﷺ د لښكره سره مكې مكرمې ته په داسي ډول سره داخل سو چې سريې په عجز او تواضع سره تر داسي اندازې كښته ځړولې و چې د مباركي ږيري وربښتان يې د هغه خپل بوده ځين ته رسېدل، دا د رسول الله ﷺ عجز او تواضع وه چې د خپل رب ﷻ په مقابل كې يې كول، كه نه په حقيقت كې دا داسي وخت وو چې په هغه كې عزت او كرامت، نصرت او كاميابي وه، مگر رسول الله ﷺ په دغسې ځاى كې عجز او تواضع كول، او دغه فتحه يې د الله ﷻ له طرفه بلل اصلاً دا زموږ د پېشوا او لار ښوونكي له طرفه موږ ته درس او لار ښوونه ده چې د نصرت او كاميابۍ په وخت كې خپل رب ﷻ هېر نه كړو، فخر او لويي، غرور او تكبر را څخه ونه سي، بلكه تواضع وكړو او د دغه نعمت په مقابل كې د الله ﷻ شكر آداء كړو.

رسول الله ﷺ مكې مكرمې ته ور رهي دى او په داسي لوړ آواز سره چې خلك يې اوري سورة الفتح وايي، د لښكر اوله حصه چې خيف ته ورسېدل هغه د زبير بن العوام رضي الله عنه ډله وه منطقه يې تر تسلط لاندې راوستل خپل افراد او قوه يې شا وخوا نشر كړه او د رسول الله ﷺ دپاره يې خېمه ودرول، بيانو سرور كائنات رسول الله ﷺ خيف ته را ورسېدى.

هله د کافر قريشو هغه کوچنی لښکر چې مخکي يې بيان درته وسو او د خوتنو څخه جوړ سوی و کله يې دا قدرت درلودی چې د مسلمانانو په مقابل کي و درېږي، خو بيا هم کله چې خالد رضي الله عنه د خپله لښکره سره مکې مکرمې ته داخلېدی دغه د قريشو کوچنی لښکر يې مخ ته و درېدی، خالد رضي الله عنه ورته وويل: يا عکرمه دا د الله جبار رسول دی او الله جبار مکه مکرمه ورفتحه کړه تاسي هم ايمان راوړی او مسلمانان سی دا ستاسي دپاره خیر دی خو هغو له اسلامه انکار وکړی، خالد رضي الله عنه بيا ورته وويل: خپلو کورو ته ننوزی بيا هم په امان ياست موږ کار نه درلو، هغو د کورو ننوتل هم نه کړه قبول، خالد رضي الله عنه ورته وويل: رسول الله ﷺ موږ د جنگ کولو او د وژنو څخه منعه کړي يو موږ جنگ نه غواړو د لاري څخه ايسته سی پرېږدی چې موږ تېر سو، دا يې هم ونه منل، ويل: والله مکې ته به نه سی را څخه داخل مگر په توره.

خالد رضي الله عنه وليده چې لار بنده ده په مخ کي لښکر ورته ولاړ دی او په خبرو هم نه قانع کېږي نو خالد رضي الله عنه پر خپل لښکر امر وکړی چې پر درځی، د مسلمانانو لښکر ور رهي سو او کفار په لار کي ولاړ دي نه ايسته کېږي نو خود جنگ شروع سو، ډیر شديد جنگ چې د دغه جنگ په نتیجه کي اته ويشت نفره کفار وژل سو خلیرويشت نفره د قريشو څخه وه او څلور نفره د هذیل د قبیلې هغه کسان وه چې د قريشو ملگري وه (خود وژل سوو کسانو په شمېر کي اختلاف دی څوک يې ۱۳ يا ۱۴ نفره بولي) او د مسلمانانو څخه يو نفر هم ونه وژل سو مگر بيا هم د خالد رضي الله عنه په لښکر کي دوه نفره په داسي ډول و وژل سو چې هغه د لښکره څخه جلا سوي وه او پر بله لار رهي وه، چې هغه دوه نفره: کرز بن جابر الفهري او خنيس بن خالد بن ربيعه وه.

کله چې کفارو دغه حال وليدی چې قتل او وژنه په دوی کي شروع ده او د مسلمانانو څخه يې يو نفر هم نه دی وژلی نو ټول وتښتېدل، عکرمه بن أبي جهل او صفوان بن أمیه، تر مکې مکرمې دباندې وتښتېدل د مکې مکرمې ښار يې پرېښاوه، خالد بن وليد رضي الله عنه په تښتېدلو نفرو پسي نفر ولېږل.

اول به د هغه حماس بن قيس قصه درته پوره کړم کوم چې د مسلمانانو د جنگ دپاره يې اسلحه سره يو ځای کول، دغه سړی چې په دغه جنگ کي د مشرکانو سره و.

او اوس يې ماته وخوړل دا هم په تېښته خپل کورته ولاړی او خپلي ښځې ته يې په تلوار سره و ويل: دروازه وتړه، ښځې يې ورته ويل: هغه ستا خبرې څه سوې چې تا ويل: په والله زما اميد دی چې ځينې مسلمانان به ستا نوکران کړم؟ حماس د خپلي ښځې جواب په شعر سره ووايه او ويل:

اَنْکَ لَوْ شَهِدْتَ يَوْمَ الْحَنْدَمَةِ اِذْ فَرَّ صَفْوَانٌ وَ فَرَّ عِکْرَمَه
وَاسْتَقْبَلَنَا بِسَيْفٍ الْمُسْلِمَه يَقْطَعْنَ کُلَّ سَاعِدٍ وَ جُمْجُمَه
ضَرْباً فَلَا یَسْمَعُ اِلَّا غَمْغَمَه لَمْ نَهَيْتْ خَلْفَنَا وَ هَمَّ هَمَه

لَمْ تُنْطَقِي فِي اللُّومِ ادْنَى کَلِمَه

خندمه د هغه ځای نوم دی چې د خالد بن ولید رضی الله عنه او د مشرکانو جنگ پکښې وسو، اوس دغه حماس د خپلي ښځې په جواب کي وايي: که تا د خندمې ورځ لیدلې وای چې صفوان او عکرمه تښتېدل او زموږ په مخه د مسلمانانو داسې توري راغلې چې بازو گان او سرونه يې پرې کول، داسې وهل يې کول چې بېله غمغمې بل شئ نه اورېدل کېدی (غمغمه) هغه آواز ته ويل کېږي چې جنگي قهرمانانو به د جنگ په وخت کي د تورو د وهلو سره کاوه، (لکه زموږ په وطن کي چې به خلکو د بټو يا لرگو د ماتولو سره کاوه) نو حماس وايي: مسلمانانو داسې وهل کول چې بېله دغه آواز بل شئ نه اورېدل کېدی، موږ غښتل او زموږ تر شا د دوی را پسي هڅې او غږمې و، نو پام کوه چې د ملامتي يوه کوچنۍ کلمه هم راته ونه وايي.

دا د هغه حماس د جنگ نتيجه وه چې خپلي ښځې ته يې ويل: زما دا ټينگ اميد دی چې ځينې مسلمانان به ستا نوکران کړم.

خير مشرکان و تښتېدل او خالد بن ولید رضی الله عنه په دغو تښتېدلو خلکو پسي نفر ولېږل، علي بن أبي طالب رضی الله عنه هم په دغه تښتېدلو نفرو پسي دی او د هغو څخه يې دوه نفره تعقيب کړي دي چې يو يې عبدالله بن أبي ربيعه و او بل يې حارث بن هشام و، دغه دوه تښتي او علي رضی الله عنه تر شا توره په لاس په پسي دی، هغه دوه ځغلي نه پوهيږي چې چيري ولاړ سي؟ خو هغو ته هغه نژدې کور د ام هاني رضی الله عنه کور و، ام هاني رضی الله عنه هم د ابوطالب لور او د علي رضی الله عنه خور ده، دغه دوه نفره د ام هاني رضی الله عنه په کور ننوتل او

ویل: یا ام هاني! امان را کړه، هغې ویل: امان مې در کړی دی او دا دکور دروازې ته ورو وتل، که گوري یو سپور فارس چې په زغره او اسلحه کې پټ دی په دوی پسي را رهي دی، ام هاني عليه السلام نه، وپېژندی چې دغه سپور څوک دی، فارس ته یې وویل: ما دوی ته امان ور کړی دی، علي عليه السلام له خپله سره خول ایسته کړی، بنځي وپېژندی چې ورور مې دی، نو ویل: یا علي! ما دوی ته امان ور کړی دی، حضرت علي عليه السلام ورته وویل: یا ام هاني! دوی زموږ سره جنگ کاوه، هغې ویل: بیا هم زما په جوار کې دي، علي عليه السلام وویل: والله تر هغو به د دغه کور تر دروازې را څخه ونه وزي ترڅو چې د دوی په باره کې د رسول الله ﷺ څه اراده ده؟ دا هغه کسان دي چې د صليحي ټولي لاري یې پرېښوولې او یوازي د جنگ لار یې خوښه او اختیار کړه، آیا اوس د دوی په باره کې د ام هاني جوار یا امان قبلېږي که یا؟ ام هاني عليه السلام وویل: زه په خپله رسول الله ﷺ ته ورځم او پوښتنه ځني کوم.

ام هاني عليه السلام معلومات وکړی چې رسول الله ﷺ چیري دی؟

ورته و ویل سوه چې په خیف کې دی، دا خیف ته پسي ورغله، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ په خېمه کې ؤ او غسل یې کاوه چې د فتحي یا شکر لمونځ آداء کړي، رسول الله ﷺ غسل کوي او حضرت فاطمه عليها السلام د رسول الله ﷺ لور پرده ورته نیولې وه پټاوه یې، ام هاني عليها السلام اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه، رسول الله ﷺ د پردې د شا څخه خبري ور سره کولې، ام هاني عليها السلام وویل: یا رسول الله! حارث بن هشام او عبدالله بن أبي ربيعه ته مې امان ور کړی دی، رؤف او مهربانه رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ام هاني! هر هغه چا ته چې تا امان ور کړی دی موږ هم امان ور کړی دی، نو هغه دوه نفره د ام هاني عليها السلام په جوار او امان له مرگه خلاص سوه.

دا د رسول الله ﷺ او اسلام له طرفه بنځي ته عزت او اکرام دی، تاسي وگوري د یوې بنځي په شفاعت داسي دوه نفره چې د اسلام دښمنان او د کفارو مشران وه او د مسلمانانو سره یې بېله جنگه بله هیڅ لار نه قبلول، خو بیا هم د یوې مسلماني بنځي په امان او جوار د مرگه خلاص سوه، دا هغه درجه او عزت دی چې الله ﷻ په

اسلام کي بنځو ته ورکړی دی.

(د نن ورځي د بنځو د حقوقو د دعوه کوونکو غرض او مقصد یوازې او یوازې د بنځي جسم او خپلي شهواني غریزې دي، دوی بنځه نه مکرمه کړې ده او نه یې مکرمه کوي بلکه دوی د بنځو د عزت او شرف لوټماران دي، بنځي یې د بنځو د حریت او د بنځو د حقوقو په نامه سره دباندي را وایستلې چي دوی په خپله خوښه او په آساني سره چن پکښي وکړي او خپلي شهواني غریزې مړې کړي)

خیر د مکې مکرمې پر ښار د مسلمانانو پوره تسلط راغلی هیڅ داسي قوت او طاقت نسته چي د مسلمانانو سره دي وجنګېږي، خالد بن ولید رضی الله عنه د هغه خپله لښکره سره خیف ته ورسېدی، رسول الله ﷺ ورېغ کړه ویل: یا خالد! آیا ما نه وې امر کړی چي جنګ مه کوه؟ خالد رضی الله عنه وویل: یا رسول الله! والله نه یې پرېښوولو لار یې نه را کول تر څو چي جنګ ته مجبوره سوو، رسول الله ﷺ د ده عذر قبول کړی او کومه ملامتي یې نه ورته وویل.

د هغو لسو نفرو څخه چي په مرګ محکوم سوي وه عکرمه بن أبي جهل او صفوان بن أمیه خو تر مکې مکرمې دباندي وتښتېدل، عبدالله بن سعد بن أبي سرح او هبار بن الاسود دننه په مکه مکرمه کي پټ سوه، هند بنت عتبّه هم پټه سوه، نو د هغو لسو نفرو څخه ځیني و وژل سوه، ځیني وتښتېدل او ځیني یې پټ سوه، هغه چي پټ سوه د هغو قصه به لږ وروسته درته بیان کړم.

رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلېږي

کله چي حالات آرام سوه او د مکې مکرمې د فتحې ټول کارونه سرته ورسېدل، رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه او د کعبې شریفې پر طرف رهي سو، مهاجرین او انصار د رسول الله ﷺ پر شا وخوړل سره رهي دي، رسول الله ﷺ مسلمانان په تکبیر ویلو امر کړه رسول الله ﷺ تکبیر وایي او مسلمانان هم د ده ﷺ سره تکبیرونه وایي، د مسلمانانو لښکر لس زره نفره د کعبې شریفې و طرف ته ور رهي دي، ځیني قریش د خپلو کورو څخه ورته گوري او د ځینو څخه بهر تلیې ده دباندي

را وتلي دي ځکه وې لیده چې مسلمانانو پر ټوله مکه مکرمه تسلط او سیطره پیدا کړه او خبره د خطر یا جنگ پېښېدلو د حالته څخه و وتل، حتی د مکې مکرمې ځینو مشرانو ولیده چې نور نو امن او امان دی نوراً وتلي دي او ناست دي دغه منظر او حالت ته کوري چې په دې جمله کې حارث بن هشام، هغه چې ام هانې رضی اللہ عنہا امان ورکړی هم ناست دی، ابوسفیان او څو نفره نور هم ناست دي، مسلمانانو ته کوري، رسول الله ﷺ پر اوبن سپور دی و مسجد الحرام ته ور داخل سو، اول حجر اسود ته ورغلی هغه یې مسحه کړی او په طواف یې شروع وکړه (البته دغه طواف بېله احرامه او په کالو کې و) رسول الله ﷺ پر اوبن سپور دی طواف کوي ځکه غواړي چې خلک یې و ویني او په ده ﷺ پسي اقتداء او متابعت یې وکړی، رسول الله ﷺ بیت الله طواف کوي او سورة الفتح په طواف کې تلاوتوي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ څو تر دغه آیات شریف پوري ورسېدی:

﴿حُكِّمَ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾. تر آخره.

د رسول الله ﷺ سره یوه کوچنۍ لکړه ورسره وه په دغه طواف کې چې به هر وخت د حجر اسود و محاذاة یا برابرې ته ورسېدی حجر اسود به یې په دغه لکړه مسحه کړی او بیا به یې د لکړې سر مچ کړی، پسله طوافه د زمزم څاه ته ورغلی غواړي چې له دغه څاه څخه اوبه وچنې، رسول الله ﷺ و فرمایل: که زه د دې څخه نه برېږدای چې خلک به بیا د بني هاشم سره پر دغه اوبو منازعه کوي نو ما به په خپله سلواغه اخیستې وای، يعني: که زما بېره او خوف پر دې نه وای چې سقايه به د بني هاشم د لاسه ووزي ما به په خپله اوبه را کښلي وای (او که رسول الله ﷺ په خپله اوبه را کښلي وای نو دا به زموږ دپاره سنت گرځېدلي وای چې هر چا به په خپله اوبه را کښلای) چې په دغه صورت کې سقايه د بني هاشم د تصرف او لاسه وتل.

رسول الله ﷺ ښه وېل: عباس چیرې دی؟ ځکه عباس رضی اللہ عنہ د سقاېي یا حاجیانو ته د اوبو ورکولو او رسولو مسؤل و، نو یې هغه ته و وېل: یا عباس! موږ ته اوبه

را وکاره، عباس رضي الله عنه د زمزم د شاه څخه د خښلو دپاره اوبه را وکښې.

بيا عباس رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! ستا هغه کورته څې چې په مکه مکرمه کې دی؟ (مقصد يې هغه کور و چې رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه ژوند پکښې کاوه، د خديجې رضي الله عنها کور) رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا عقيل موږ ته کور را پرې اېښی دی؟ عقيل د ابوطالب زوی و کله چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه هجرت وکړی او بيا د ده ﷺ لونه هجرت وکړی کور خالي پاته سو څوک نه پکښې اوسېدل، څو کاله پر دغه حال پاته و بيا نو عقيل هغه د رسول الله ﷺ کور خرڅ کړی او قېمت يې هم ده واخيستی، نو د رسول الله ﷺ مقصد دا و چې کور خرڅ سوی دی او د ده ﷺ د کورنۍ څخه يو چا خرڅ کړی دی چې هغه عقيل او د رسول الله ﷺ د اکا زوی و، نو ويل اوس نه سم کولای چې سړي ته ورسره او و وایم دا زما کور دی، رسول الله ﷺ نولس ورځې په مکه مکرمه کې پاته سو او په خېمه کې اوسېدی ځکه کور يې نه درلودی چې پکښې واوسېږي.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړ چې قریش دي را ووزي او را دي سي، قریش را و وتل او د کعبې شريفې سره ورته را ټول سوه، رسول الله ﷺ د صفا غونډۍ ته وختی او ډېره عظيمه خطبه يې و ويل، د الله ﷻ حمد، مجد او عظمت يې و وایه، د الله ﷻ ثناء او صفت يې وکړی، پر خپل ځان يې درورد و وایه بيا يې د اسلام د احکامو په بيانولو شروع وکړه، هغه د جاهليت عادات او کارونه لکه شرک، قتل او قتال، د وينو تويول يې لغوه کړه، په دغه ځای کې يې سود او ربا حرام کړه او وې فرمايل: د جاهليت ټول کارونه زما تر پېښو لاندي دي (يعني: عبث او بېهوده کارونه دي) تر دې وروسته نه اعتبار لري او نه عمل په کېږي، اوس اسلام او د هغه احکام د اعتبار وړ او د عمل قابل دي، اسلام او د هغه احکام پر خلکو آمر دي، د جاهليت ټول عادات او رسومات، رواجونه او کارونه لغوه دي بېله سدانې، سقاېې، او رفادې، يعني: د بيت الله الحرام اهتمام او غم خوردي، چې دغه ته سدانه ويل کېده او د حاجيانو د اوبو او خوړو خدمت چې دغه ته سقايه او رفاده ويل کېده، دغه کارونه پر خپل ځای پاته دي، د دغو دوو کارو فخر او شرف پر خپل ځای محفوظ او باقي

دی ځکه دغه لوی او مهم کار ؤ، خدمت او سخا پکښې وه مگر د جاهلیت نور ټول کارونه او په هغو سره فخر کول رسول الله ﷺ لغوه کړه.

بیا یې قريشو ته هغه خپله مشهوره جمله وویل او ویې فرمایل:

«يا معشر القريش! مَا تَرَوْنَ اَنِّي فَاعِلٌ بِكُمْ؟»

اې قريشو! څه فکر کوی چې زه به ستاسي سره څه وکړم؟ هغو وویل: د خير اميد مو دی مهربانه ورور او مهربانه وراره یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه تاسي ته داسي وایم لکه یوسف علیهم السلام چې خپلو وروڼو ته وویل: «لَا تَرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ» زما له طرفه نن پر تاسي هيڅ ملامتي نسته ورځی تاسي آزاد یاست، يعني: زما د جزاء څخه عفوہ یاست، رسول الله ﷺ ټول اهل مکې ته عفوہ وکړه او ټول یې معاف کړه.

ستاسي خود قريشو هغه بد عملونه، بندیز، جنگونه، آزارونه، ټول په یاد دي چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مقابل کې یې کړي وه، مگر نن ورځ د بدلې او انتقام پر ځای رؤف او رحيم رسول الله ﷺ د مکې مکرمې ټولو اوسېدونکو ته عامه عفوہ کوي.

اوس چې رسول الله ﷺ دلته په مکه مکرمه کې دی په مکه مکرمه کې پوره امن او امان دی د مسلمانانو لښکر موجود دی، رسول الله ﷺ دلې دی او د خلکو په منځ کې گرځي څوک د دين او اسلام پوښتني ځني کوي څوک سترې مسې ور سره کوي څوک یې د حال او احوال پوښتنه کوي، اسلام پر مکه مکرمه پوره مسلط دی په دغه وخت کې یوه واقعه پېښه سوه، هغه دا چې یو نفر چې فضاله بن عمير الليثي نومېدی، دغه سړي د رسول الله ﷺ د وژلو اراده درلودل، یو خنجر یې د ځان سره پټ کړی دی او غواړي چې رسول الله ﷺ په ووهي، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ پر کعبه شریفه طواف کاوه او فضاله په ډیره آرامي سره د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي دی، کله چې رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو رسول الله ﷺ ورته وویل: فضاله یې؟ ده وویل: هو یا رسول الله! فضاله یم، رسول الله ﷺ و فرمایل: د ځان سره دي څه خبري کولې؟ هغه وویل: یا رسول الله! د الله ذکر مي کاوه، رسول الله ﷺ ورته وخنډل (د ده په نیت خبر ؤ) او وویل: یا فضاله! د الله څخه مغفرت و غواړه، هغه وویل: استغفر الله، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د فضاله پر ځيگر کېښاوه او وویل:

د الله څخه مغفرت وغواړه، فضاله ويل: استغفر الله، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس ځني را پورته کړی، فضاله وايي: د مخه تردې چې رسول الله ﷺ لاس راباندې کښېږدي د مځکي پر مخ مي د هيچا سره دومره عداوت نه درلودی لکه د ده ﷺ سره، خو لاس يې لانه و را څخه پورته کړی چې د الله ﷻ په ټولو مخلوقاتو کي داسي شئ نه و چې تر ده ﷺ دي ما ته خوښ او گران وي، يعني: په دغه يوه لحظه کي رسول الله ﷺ تر ټولو مخلوقاتو او موجوداتو ما ته گران او محبوب وگرځېدی.

دا هم د رسول الله ﷺ يوه معجزه ده چې دلته ښکاره سوه.

کله چې فضاله د دې ځای څخه رهي سو او خپل کور ته ځي هلته په لار کي يوه ښځه وه چې فضاله د هغې سره ناوړه تعلقات درلودل او کله کله به د هغې ملاقات ته ورتلی، هغې ښځي وليدی او ويل: راسه چې خبري اتري سره وکړو، فضاله د هغې ښځي غوښتنه په بيتويا اشعارو سره ور رد کړه، څرنکه چې هغه بيتونه په عربي دي زه به يې ترجمه درته را نقل کړم، فضاله وايي: دې ماته و ويل: راسه چې مجلس او خبري سره وکړو، ما ويل: يا! دغه کار الله او اسلام پر ما منعه کړی دی، که ما محمد ﷺ او د ده ډله د فتحي په ورځ نه وای ليدلې چې بتان يې ماتول زه به درغلی وای، مگر د الله دين مي د ورځي په مثل روښانه و ليدی او شرک دومره تاریک دی چې تاریکۍ پټوي، يعني: تر تاریکيو لا تاریک دی، نو فضاله د هغې ښځي غوښتنه نه کړه قبوله.

اوس نو ځيني خلک لمنځونه کوي ځيني طوافونه کوي رسول الله ﷺ ناست دی او اصحاب کرام شا وخوا پر را گرځېدلي دي، داسي معلومېږي لکه د څوارلسم سپوږمۍ چې په شپول يا هاله کي وي او بيا رسول الله ﷺ ولاړ سو د خلکو په منځ کي گرځي، هلته ابوسفیان يو ځای ناست دی په فکر او چرت کي ډوب دی په دغه حالاتو کي فکر وهي او د ځان سره وايي: اوس چې مکه مکرمه تسليم سوه زه بايد څه وکړم؟ اوس څنگه کولای سم چې اهل مکه او قریش سره را ټول کړم او د ځينو عربو څخه مرسته وغواړم بيا يولښکر جوړ کړم او د مسلمانانو سره و جنگېږم.

ابوسفیان په دغه فکر کي غمجن ناست دی د ځان سره نقشې جوړوي چې څنگه به په دې کار کي کاميابه او موفق سم؟ په خپل فکر کي ډوب دی چې پر اوږه يې

يو لاس کښېښوول سو، ده چي مخ ور وړاوه او ورته ويې کتل رسول الله ﷺ ور ته ولاړ دی او ورته ويې ويل: يا اباسفيان! هغه وخت به دي نو الله ﷻ وښويوي.

يعني: که ته لښکر سره راټول کړې نو به دي الله ﷻ ذليله کړي، ابوسفيان وايي دلته مي نو اسلام زړه ته داخل سو، څوک دی چي د زړه په حال خبر پرې؟ دی ﷺ څنگه پوه سو چي زه د څه شي په باره کي فکر کوم؟

حضرت بلال رضي الله عنه پر کعبه شريفه آذان کوي

وروسته عتاب بن أسيد، ابوسفيان او حارث بن هشام د قریشو دغه درې نفره سرداران سره ناست دي او مسلمانانو ته گوري چي څنگه پر مکه مکره غالبه او فاتح سوه؟ هلته د لمانځه وخت سو رسول الله ﷺ بلال رضي الله عنه امر کړی چي لوړ کعبې شريفې ته وخېژه او آذان وکړه، بلال رضي الله عنه لوړ وختی او په آذان کولو يې شروع وکړه، عتاب بن أسيد وويل: الله د أسيد سره ښه وکړه چي دغه مريئ يې نه وليدی چي لوړ پر کعبه آذان کوي او هغه څه واورې چي دی يې په قهر کاوه، حارث بن هشام وويل: مکر زه په والله که پوه سم چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړم، ابوسفيان چپه خوله ناست دی څه نه وايي، ځکه ده ته لږ وخت د مخه د رسول الله ﷺ سره هغه قصه پېښه سوه چي د ده د زړه حال يې ورته ووايه، خو وروسته يې وويل: زه والله هيڅ نه وایم که ما يو څه وويل په والله دغه شکه به ده ﷺ ته هغه حال ووايي (يوه کوچنۍ ډبره يې په لاس کي وه وهنې ته يې اشاره وکړه) ويل دغه شکه به حال ورته ووايي، پسله لږه وخته رسول الله ﷺ دغه د دوی په منطقه کي تېرېدی نو دوی ته ور وگرځېدی او وې فرمايل: زه په هغه شي خبر سوم چي تاسي سره ويل، يا عتاب! الله د أسيد سره ښه وکړه چي دغه مريئ يې نه وليدی چي سر بېره پر کعبه آذان کوي، يا حارث! که ته پوه سې چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړې، يا اباسفيان که تايو څه وويل هغه خبره به دغه شکه ما ته وکړي، ابوسفيان وايي: دلته مي نو اسلام پوره وژړه ته ننوتی او زما په زړه کي يې ځای ونيوی دا مي يقين سو چي محمد ﷺ رسول الله دی، ځکه د زړه حال هم نه ځني پتېږي، عتاب او حارث وويل: موږ شاهدي آداء

کوو چي ته رسول الله یې، والله په دغو خبرو هیڅوک نه و خبر او نه څوک زموږ سره وه چي موږ و وایو هغه نفر ته خبر کړې، یا هغه نفر دغه حال تا ته در ورساوه، نو بېشکه ته رسول الله یې او هغه الله جل جلاله په دغه حال خبر کړې.

د بتانو ماتول

وروسته رسول الله ﷺ په داسي حال کي چي قریش او نور خلک سره را ټول وه پر اوبڼه سپور سواو خلک یې امر کړه چي د کعبې شریفې څخه لیري سی، خلک لیري سوه او ورته گوري چي اوس رسول الله ﷺ څه کوي، رسول الله ﷺ یوازي پر کعبه شریفه طواف کوي او یوه کوچنۍ لکړه یې په لاس کي ده.

د کعبې شریفې پر شا وخوا درې سوه او شپېته بتان پراته وه چي تر دغه وخته پوري موجود وه، رسول الله ﷺ په لوړ آواز د سورة الإسراء (۸۱) نمبر آیات وایي:

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾.

دغه آیات شریف وایي او د هغو موجودو بتانو څخه و یوه یوه بت ته اشاره کوي، د دغه وخت او حال حاضر خلک وایي: بېله دې چي رسول الله ﷺ دغه بت لمس کړي (یعني: لاس یا لکړه ځني ومېلوي) فقط چي په لکړه سره به یې اشاره ورته وکړه هغه بت به چپه سو، که به یې بت ته د شا له طرفه اشاره وکړه هغه بت به پرمخي د مخ پر طرف و لوېدی او که به یې د مخ له طرفه اشاره ورته وکړه بت به پر شا ستوني ستخ غځار سو، فقط د رسول الله ﷺ په یوه اشاره بېله لمسه یا لاس ور وړلو بتان چپه کېدل، خلک او قریش ورته گوري چي د دوی آلهه یا خدایان دغسي یو په بل پسي چپه کېږي او ماتېږي، رسول الله ﷺ دغه آیات شریف په تکرار سره وایي:

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾. [الإسراء: ۸۱]

او د سورة سبا (۴۹) نمبر آیات شریف هم ور سره وایي:

﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾. [سبا: ۴۹]

رسول الله ﷺ یوه یوه بت ته اشاره کوي او هغه لوېږي، دا د مشرکانو هغه باطل

آلهه يا خدايان وه چي په سوو کلو يې عبادت سوی و او اوس يو په بل پسي لوبړي او ماتېږي، حاضرین وايي: عجبه خو دا وه: هر بت چي به غځار سو ټوټه ټوټه به سو. کوچنی، کوچنی ډبري به سو هيڅ ځای يا هيڅ شئ يې روغ نه پاته کېدی حتی لويه ډبره لا نه پکښي پاته کېدل، ښه مثال يې د اوس ناشکن لوبښي يا ګلاسونه دي چي مات سي ټوک ټوک او رېزه رېزه سي، د دغو بتانو هم دغه حال و.

رسول الله ﷺ ټول بتان مات کړه بېله هبله څخه چي هغه يې آخر ته پرېښاوه، هبل هغه تر ټولو لوی بت، د بتانو معظم او د مشرکانو د آلهه يا خدايانو رئيس و، دغه هبل ډير لوی بت و چي لوړ په ځنځيرانو تړل سوی و او لاندي بيا پر مخکې په اوسپنه ټينګ او ثابت سوی و چي له ځايه څخه يې حرکت نه کاوه، رسول الله ﷺ ورغلی او دغه هبل يې په سترگو کي واهه او ويل يې:

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾.

دلته نو هبل په ښورېدو سو په حرکت کي سو لکه زلزله چي پر کېږي، رسول الله ﷺ يې په سترگو کي وهي او آیات شريف وايي، هبل ښوري، څرنگه چي پر مخکې په اوسپنه ټينګ سوی و په يوه وار نه سو غځار خو په دغه حرکتو کي لکه يو څوک چي يې ښوروي آخر غځار سو او پر مخکې ولوېدی.

هبل، څرنگه چي ډير لوی او غټ بت و مات خو سو مگر لويې لويې ډبري سو، داسي نه سو لکه هغه نور چي کوچنی، کوچنی ټوټې به سوه، رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چي نور يې هم مات کړی، هغه هم ور ولاړ سوه او هبل يې ټوټه ټوټه کړی، دغه بت د هغو خلکو په لاسو مات سو چي يو وخت يې د دغه بت عبادت کاوه او له يې باله، قریش خپلو آلهه او خدايانو ته ګوري چي ټوټه ټوټه سوه نو يې اسلام زړو ته داخل سو ځکه هغه باطل آلهه يا خدايان خو يې ټول تباه او برباد سوه او د هغو يې وسي هم ور معلومه سوه.

د بتانو اوله او شروع هغه وه چي د عمرو بن لحي په واسطه و جزیره العرب ته راوړل سوه او دا يې د خير البشر سرور کائنات محمد مصطفی ﷺ پر لاس آخر او انتها وه، نو د بتانو عبادت چي د عمرو بن لحي په واسطه سره شروع سوی و

د رسول الله ﷺ په واسطه په دغه قسم سره پای ته ورسېدی.

بيا نو رسول الله ﷺ اراده وکړه چې دننه کعبې شريفي ته ور سي، عثمان بن طلحه رضي الله عنه ته يې نفر ور ولېږی، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه د مسلمانېدلو قصه مخ کي درته بيان سوې ده چې د عمرو بن العاص او خالد بن وليد رضي الله عنه سره مسلمان سو او د هغو سره يې يو ځای هجرت وکړی او د کعبې شريفي تصرف او کلی. د دغه عثمان رضي الله عنه د کورنیه سره وې، نو رسول الله ﷺ و دغه عثمان ته نفر ور ولېږی چې يا عثمان! د بني شيبه څخه کلی. را وړه، بني شيبه د عبدالدار اولاده ده او د دغه عثمان بن طلحه رضي الله عنه کورنۍ او خاندان دی، څرنگه چې د کعبې شريفي کلی. د دوی سره وې نو د دوی بې اجازې وکعبې شريفي ته څوک نه سوای داخلېدلای.

عثمان بن طلحه رضي الله عنه ولاړی چې کلی. را وړي، څرنگه چې کلی. د ده د مور سلافة بنت سعد بن سمیه سره وې نو خپلي مور ته ورغلی او کلی. يې ځني وغوښتې مور يې ورته و ويل: يا عثمان! ستا هغه قصه نه ده په ياد چې ستا تر مسلمانېدلو د مخه ستا او د محمد ﷺ په منځ کي پېښه سوه؟

هغه قصه مخ کي بيان سوې ده چې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه يوه ورځ رسول الله ﷺ د عثمان بن طلحه څخه وغوښتل چې کعبې شريفي ته مي داخل کړه، څرنگه چې هغه وخت عثمان پر کفر او شرک ؤ نو ويل: والله کعبې ته به نه سې را څخه داخل، رسول الله ﷺ بيا ورته و ويل: يا عثمان! کعبې ته مي داخل کړه عثمان ويل: والله هيڅکله به نه سې داخل، رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا عثمان! کعبې ته مي د مخه ترهغه داخل کړه چې بيا کلی. زما په لاس کي وي او هغه چاته يې ورکړم چې زما خوښه وي (يعني: کلی. ستا د لاسه څخه وزي او زما لاس ته راځي) عثمان ويل: والله که د کعبې کلی. ستا په لاس کي سوې هغه وخت نو زما دپاره د مځکي تر مخ د مځکي نس ښه او بهتر دی. (يعني: هغه وخت نو زما دپاره مرگ تر ژوند ښه دی) خو سبحان الله! دغه ده هغه ورځ راغله مگر عثمان رضي الله عنه مسلمان سوی دی او مور يې دغه قصه ور په ياد کړه، ويل: که زه کلی. درکړم ته يې محمد ﷺ ته ورکوې او هغه درته ويلي وه چې کلی. د ده ﷺ لاس ته ورځي او هغه چاته به يې ورکړي چې

د ده خوښه وي، عثمان و ويل: که څه هم داسي وي دا رسول الله دی او خاستا يې بايد د امر اطاعت وسي کلي. را کره، مور يې کلي. واخيستې او په خپلو اغوستو کالو کي يې پټي کړې، ويل: والله نه کلي. درکوم او نه به يې درکړم، دغه کلي. ستا! ستا د پلار او بني عبدالدار شرف دی هيڅکله يې نه درکوم، عثمان بن طلحه رضي الله عنه کوښښ کوي چي مور قانع کړي وايي: کلي. را کره چي رسول الله ﷺ ته يې ور وړم.

هلته رسول الله ﷺ په انتظار دی او عثمان وځنډېدی ځکه مور يې نه راضي کيږي چي کلي. ورکړي، دلته نور رسول الله ﷺ ابوبکر الصديق او عمر فاروق رضي الله عنه پسي ور ولېږل چي ورسي کلي. را وړي، دوی هم د عثمان رضي الله عنه کورته پسي ورغله حضرت عمر رضي الله عنه په ډير قوت سره دروازه وټکول او ناري يې کړه: يا عثمان! کلي دي څه کره؟ رسول الله ﷺ په انتظار دی او ته و ځنډېدې، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه مور د ډيري بيړي څخه رېږدېدل کلي يې دکالو څخه را وايستل او عثمان رضي الله عنه ته يې ورکړه ويل: چي په زور يې اخلي تر هغه دا ښه ده چي په رضاء يې درکړم، عثمان رضي الله عنه کلي واخيسته او رسول الله ﷺ ته يې ور وړه، ټول قريش ورته گوري! د عبدالدار د اولادې شرف او عزت په دغه کلي کي دی او اوس يې دغه خپل شرف د رسول الله ﷺ په لاس کي کښېناوه، رسول الله ﷺ پوهيږي چي د عثمان رضي الله عنه هغه پخوانۍ قصه په ياد ده او هغه قصه په خلکو کي مشهوره هم وه، خير رسول الله ﷺ د کعبې شريفي دروازه خلاصه کړه وې لیده چي مشرکانو دننه په کعبه شريفه کي بتان رسم کړي دي چي په هغه جمله کي يې د ابراهيم عليه السلام او اسماعيل عليه السلام عکسونه هم رسم کړي وه او پر داسي شکل يې رسم کړي وه چي غشي يا ازلام يې تقسيمول، رسول الله ﷺ وفرمايل:

«قَاتِلْهُمْ اللَّهُ فَعَلُوا بِشَيْخِنَا هَذَا، وَاللَّهِ مَا اسْتَقْسَمَ بِالْأَزْلَامِ قَطُّ»

ژباړه: الله دي دغه رسم کوونکي و وژني، زموږ د شيخ سره يې داسي عمل کړی دی، په والله هغو هيڅکله ازلام (غشي) نه دي تقسيم کړي.

رسول الله ﷺ په کعبه شريفه کي د کوتري يوه مجسمه وليدل چي د لرگي څخه جوړه سوې وه، هغه مجسمه يې په خپل مبارک لاس ماته کړه، نور نور رسول الله ﷺ کعبې شريفي ته نه ور ننوتی بلکه ځيني اصحاب کرام يې امر کړه چي کعبې شريفي ته

ور ننوزي او هغه رسمونه چي په کعبه شريفه کي دي پاک او زایل کړي، هغه رسمونه پاک کړل سوه بيا نو رسول الله ﷺ کعبې شريفې ته دننه ورغلی خو بيا هم د ابراهيم عليه السلام د رسم څه آثار او علامې پاته وې، رسول الله ﷺ هغه د رسمو پاته علامې په خپل مبارک کالي په خپله د دې دپاره منبلي چي پوره پاکي سي.

اوس چي دننه کعبه شريفه د بتانود د رسمو څخه پوره پاکه سوه رسول الله ﷺ ور ننوتی او دروازه يې په ځان پسي وټړل، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره دننه په کعبه شريفه کي بېله بلال او اسامه (رضي الله عنه) څخه بل څوک نه وه ور سره، رسول الله ﷺ دننه په کعبه شريفه کي په دغه مبارک ځای او مبارک وخت کي دوه رکعاته لمونځ آداء کړی، د لمانځه د آداء کولو په وخت کي يې مخ هغه دېوال ته و چې پر دروازه مخامخ دی او د دېواله څخه يونيم متر ليري ولاړ و، په هغه وخت کي د کعبې شريفې چټ پر شپږو عمودو يا پایو ولاړ و (يعني: دننه په کعبه شريفه کي شپږ عموده وه) او رسول الله ﷺ په داسي ځای کي لمونځ آداء کړی چي يو عمود يې راسته طرف ته و او دوه عموده يې چپه طرف ته وه او درې عموده يې تر شا وه، د لمانځه تر آداء کولو وروسته رسول الله ﷺ دننه په کعبه شريفه کي شا وخوا وگرځېدی تکبير او تهليل يې ووايه او بيا يې دروازه خلاصه کړه، قریش ټول دباندې په انتظار ولاړ دي چي اوس رسول الله ﷺ څه کوي او څه به وکړي؟ رسول الله ﷺ د کعبې شريفې د دروازې پر دوو چارچوبو لاسونه کښېنيول او وې فرمايل:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، صَدَقَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ﴾.

يا معشر القریش! الله جل جلاله ستاسي د جاهليت فخرونه او په پلرو سره ځانونه لوی بلل ايسته کړه، ټول انسانان د آدم عليه السلام څخه دي او آدم عليه السلام د خاورو څخه دی او بيا يې د سورة الحجرات (۱۳) نمبر آیات تلاوت کړی چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَرُّكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾.

ژباړه: اې خلکو! بشکه چي موږ، تاسي ټوله د يوه سړي او يوې ښځې څخه

پیدا کړي یاست (چې آدم ﷺ او حواء دي) او موږ تاسي د دې دپاره فرقې او قبیلې گرځولي یاست چې یو د بله سره وپېژنی، بېشکه چې په نېز د الله ﷻ معزز او مکرم هغه څوک دی چې په تاسي کې ډیر متقي او د ښو اخلاقو خاوند وي.

ورونو! د نن ورځې د حالاتو او د هغو بېځایه فخر و چې په قوم یا وطن سره فخر کېږي د حقیقت د ښکاره کولو دپاره به د دغه آیات شریف لږ تفسیر بیان کړل سي:

نن ورځ چې یو څوک د یو چا غیبت کوي یا یې بد وایي او د نورو خلکو په عیبو پسي گرځي او بیا د هغو عیبونه بیانوي، د دې ټولو منشأ او اساس کبر او غرور دی. هغه انسان چې خپل ځان تر نورو لوړ بولي او نورو ته د حقارت په سترګه ګوري هغه دغه کارونه کوي، مګر الله ﷻ موږ ته دا را وښوول چې یوه انسان لږه نه ښايي چې په خپل اصل او نسب، عزت او لویي، مال او دارايي مغروره سي او فخر په وکړي، بلکه انسان باید پوه سي چې د انسان دپاره اصلي او اساسي عزت او محترم والی په دې کې دی چې ښه عمل او ښه اخلاق ولري او همېشه د الله ﷻ څخه وېرېږي.

په ښو اخلاقو او تقوی سره یو انسان د الله ﷻ په دربار کې معزز، محترم او مکرم کېدلای سي، د نسب او قومیت اصلي حقیقت دا دی چې ټول انسانان د آدم او حواء څخه پیدا سوي دي، سیادت او حضرتوالی، صاحبزاده او آخندزاده، عثمانی او فاروقي، صدیقي او انصاري، هاشمي او قریشي، شیخي او خاني او نور ټول دغسي د تعریف او ستاینې الفاظ لکه دُرانی او فلانی زی، دغه ټول د ښه علم او ښه عمل، د ښو اخلاقو او ښې معاملې، د تقوی او پرهېزګارۍ په مقابل کې هیڅ هم نه دي.

دغه خانداني صفتونه او ستاینې فقط د دې دپاره دي چې خلک په وپېژندل سي، بېله دغه پېژندګلوی بل قدر او قېمت نه لري، د انسان اصلي قدر او قېمت په دې کې دی: چې متقي او پرهېزګار، عالم او د پوهې خاوند وي، هو، هلته داسي کسان سته چې الله ﷻ په یوه شریفه او معززه کورنۍ کې پیدا کړي وي، دا یو داسي شرف دی چې د الله ﷻ له طرفه و انسان ته ورکول کېږي، د دې مثال داسي دی لکه ځیني کسان چې الله ﷻ خوبصورت او ښایسته جوړ کړي وي، خو یوازې هغه ښایست د فخر او ناز وړ نه دی او نه د یوه انسان د کمال دپاره دغه ښایست معیار اېښوول

کېدلای سي او نه دغه ښایسته انسان دا حق لري چي د خپل ښایست په سبب دي نورو ته په سپکه سترگه وگوري، هو، د دغه نعمت که ښایست دی او که په ښه کورنۍ کي پیدا سوی دی شکر دي آداء کړي، چي الله ﷻ دغه نعمت ده ته بېله د ده د اختیاره او بېله د ده د تصرفه څخه ورکړی دی، خود شکر یو اساسي شرط دا دی چي په دغه نعمت سره پر نورو فخر او غرور و نه کړي او دغه نعمت باید په بد اخلاقيو او بدو خوږو سره خراب نه کړي، مقصد دا چي د مجد او شرف، د عزت او فضیلت اصلي معیار نسب نه دی بلکه علم او تقوی، ښه اخلاق او پاک ژوند د عزت او فضیلت معیار بلل کیږي او متقي سرئ هیڅکله نورو انسانانو ته په سپکه سترگه نه گوري.

(داهم د رسول الله ﷺ یوه خطبه وه چي په دغه ځای کي یې وفرمایل)

پسله هغه چي رسول الله ﷺ د کعبې شریفې څخه راووتی راغلی په مسجد الحرام کي کښنستی او د کعبې شریفې کلي یې په لاس کي ده، عباس بن عبدالمطلب ﷺ ډیر ژر ورغلی او ویل: یا رسول الله! سقایه او رفاده او د کعبې شریفې کلی دا ټوله شرف ما ته را کړه سقایه او رفاده خود عباس ﷺ په لاس کي وه، که اوس د کعبې شریفې کلی هم ورکول سي نو د کعبې شریفې ټول شرف د ده سو، ځکه یې د رسول الله ﷺ څخه کلی هم وغوښتي، رسول الله ﷺ وفرمایل: عثمان بن طلحه چيري دی؟ عثمان ﷺ حاضر سو، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا عثمان! دغه دي کلی دي «اليوم يوم برّ و فاء. اليوم يوم برّ و فاء» واخلی د عبدالدار اولادې! د شېبه اولادې! او تر اېده یې واخلی د قیامت تر ورځي دغه کلی ستاسي دي، ستاسي څخه به یې څوک وا نه خلي مگر ظالم، الله ﷻ تاسي د ده پر بېته امینان کړي یاست کوم شی چي د دغي بیتې څخه تاسي ته در رسېږي په ښه طریقه سره یې خوری.

نو ځکه د کعبې شریفې کلی تر نن ورځي پوري د بني شېبه څخه دي، دوی دي چي د کعبې شریفې دروازه خلاصوي، بېله اجازې څخه د بني شېبه نه پاچا او نه رئیس او نه بل د عزت خاوند کعبې شریفې ته ننوتلای سي، دغه ټولگی د رسول الله ﷺ په امر سره د دوی ده او که چا ځني واخیستل هغه څوک د رسول الله ﷺ په شاهدي سره ظالم دی.

مگر کله چې رسول الله ﷺ په کعبه شریفه کې لمونځ آداء کړی او بیا را ووتی، سمدستي عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله عنه کعبې شریفې ته ورننوتی او د بلال رضی الله عنه څخه یې پوښتنه وکړه چې رسول الله ﷺ پر کوم ځای لمونځ آداء کړی؟ ځکه عبدالله بن عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ پر متابعت ډیر حریص و هره کار چې به رسول الله ﷺ کاوه یا به یې کړی و عبدالله بن عمر رضی الله عنه د هغه کار د کولو ډیر کوښښ کاوه نو ځکه سمدستي کعبې شریفې ته ورننوتی او د بلال رضی الله عنه څخه یې پوښتنه وکړه چې رسول الله ﷺ پر کوم ځای لمونځ آداء کړی؟ حضرت بلال رضی الله عنه هغه ځای ور وښاوه او عبدالله بن عمر رضی الله عنه پر هغه ځای لمونځ آداء کړی او وایي: دا مې هېر سوه چې د بلال رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړم چې رسول الله ﷺ څو رکعاته لمونځ آداء کړی؟

د بیعت اخیستل

کله چې الله جبار ورسول الله ﷺ او مسلمانانو ته مکه مکرمه ور فتحه کړه، نو اهل مکې ته حق ورښکاره سو او په حق پوه سوه، دا ور معلومه سوه چې کامیایي ته بله لار نسته بېله اسلامه، نو ټول اهل مکې د مسلمانېدلو إرادة وکړه او د رسول الله ﷺ سره د بیعت دپاره ښځي او نارینه سره یو ځای سوه، رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ کښېنستی او حضرت عمر رضی الله عنه ترده رسول الله ﷺ کښته ناست و د خلکو څخه یې بیعت اخیستی، ټولو خلکو پر دې بیعت ور سره وکړی چې د ده رسول الله ﷺ او امر به اوري او تر کومه ځایه چې یې په وسه پوره وي اطاعت به یې کوي، د رسول الله ﷺ سره چې به نارینه بیعت کاوه، د بیعت کولو په وخت کې به رسول الله ﷺ لاس ورکړی.

کله چې رسول الله ﷺ د نارینه وو د بیعت څخه فارغه سو نو یې د ښځو څخه په بیعت اخیستلو شروع وکړه او د ښځو څخه یې بیعت فقط د خولې په خبرو سره اخیستی، ښځو ته یې لاس نه ورکاوه، امام بخاري د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت کوي چې وایي: رسول الله ﷺ د ښځو سره د خولې په خبرو بیعت کاوه او هیڅکله د رسول الله ﷺ لاس د ښځې د لاسه څخه نه دی مېستی بېله هغو ښځو چې الله جبار د ده رسول الله ﷺ ته حلالې کړي وې.

نو رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ لوړ ناست ؤ او حضرت عمر رضي الله عنه تر دده ﷺ کښته ناست دی د بنځو سره يې د رسول الله ﷺ په امر بيعت کاوه، يعنې: د رسول الله ﷺ خبرې يې دوی ته ور رسولې، د بنځو په جمله کې هند بنت عتبه د ابوسفیان بنځه هم راغلې وه، دا هغه بنځه ده چې د اُحد په ورځ يې د سيد الشهداء سيدنا حمزه رضي الله عنه تر شهادت وروسته د هغه پزه او غوږونه ور پرې کړه او ځيگر يې ور څيري کړی او د هغه اینه يې را وکښل، دا هغه هند ده چې رسول الله ﷺ په هغو لسو نفرو کې ياده کړې وه چې ويل: که د کعبې شريفې په پوښو هم څرپرې وېې وژنې، اوس دغه هند د بنځو په منځ کې راغلې ده مخ يې پټ دی نه پيژندل کېږي، دا غواړي چې مسلمانان سې او په مسلمانېدلو سره امان پيدا کړي، اوس چې رسول الله ﷺ د بنځو څخه د بيعت په اخيستلو شروع وکړه وېې فرمايل: تاسې به زما سره بيعت کوی چې الله جبار لره به هيڅ شئ نه شريکوی، هند وويل: يا رسول الله! هغه چې نن مات کړل سوه که هغه آلهه يا خدايان وای نن به يې زموږ سره يوڅه مرسته کړې وای.

رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: او غلا به نه کوی، هند و ويل: يا رسول الله! ابوسفیان يو بخیل سړی دی ما د ده د ماله څخه څه اخيستي دي او نه يم خبره چې هغه ما ته حلال وه که حرام، ابوسفیان چې دالته ولاړ ؤ هغه و ويل: هغه چې پخوا دي اخيستي دي هغه مي در بڅښلی دی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ته هند بنت عتبه يې؟ دې ويل: هو زه هند يم يا نبی الله! پر هغه تېرو سوو عفوه را ته وکړه الله دي تا ته عفوه وکړي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زنا او فاحش کارونه به نه کوی، هند و ويل: آيا حُرّه بنځه زنا کوي؟ ځکه د جهالت او کفر په وخت کې هم عربو زنا بد کار باله، حُرّو بنځو هيڅکله زنا نه کول، فقط هغه مينځي وي چې خپلو مالکانو به د پيسو د گټلو دپاره دغه کارونه په کول، په حرو بنځو کې زنا شاذ او نادره پېښېدل، نو هند په تعجب کې سوه چې زموږ څخه څنگه د نه زنا کولو بيعت اخيستل کېږي؟

خوندو! رسول الله ﷺ د ټولو مسلمانو بنځو څخه په دغه لفظ بيعت اخيستی دی: چې زنا او فاحش کارونه به نه کوی، په جاهليت کې هم د مشرکانو بنځو زنا

نه کول، د ښځې دپاره غټ او ځان پاک ساتل شرف او عزت دی، هغه کسان چې نن ورځ په غیر شرعي ډول د ښځو د حقوقو نارې وهي: په والله هغه ستاسې غمخوړه نه دي او نه ستاسې حقوق درکوي، بلکه هغه غواړي چې خپل شهواني غوښتني او خواهاشات په آسانه سره لاس ته ور وړي، د خپل شیطاني هوس د پوره کولو دپاره ستا عزت او شرف درڅخه واخلي، دوی غواړي چې په لارو او کوڅو کې مو بېله ستره او حجاب و ويني، دوی غواړي چې په بازارو او دفترو کې مو و ويني، دوی غواړي چې په دکانو او موسسو کې مو و ويني او دوی په خپله خوښه په تاسې کې چن او خوښول وکړي او په آساني سره خپلې شهواني غوښتني پوره کړي، په دغسې حالت کې نو تا ته کوم شرف او عزت یا کوم قدر او قېمت پاته کېږي؟ آیا ستا د عزت او شرف لوټول ستا حقوق دي چې تا ته درکول کېږي؟

خوري! که پیسې یا مال ولري پټ یې ساتې، که یو اهل او لاکټ ولري پټ یې ساتې چې څوک یې درڅخه غلا نه کړي، خو د عزت او شرف مرغلره تر دغو شيانو لوړه او مهمه ده، د شرف قېمت په هیڅ شي کې نسته د هغه په ساتلو کې ډیر کوښښ کو، نن ورځ ستا د شرف او عزت لوټماران او ځاننان ډیر دي، د دوی د خولې په خوږو خبرو مه خطاوزه دا ټوله د صیاد او ښکاری لومکي او دامونه دي.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: او خپل اولادونه به نه وژنی، ځکه. مشرکانو ژوندي اولادونه ښخول، هند و ویل: موږ کوچني لوی کړه او تاسې په بدر کې په لوی واله و وژل تاسې او هغه ښه پوهېږی، دا یې ځکه و ویل: چې د دې پلار او ورور او اکا په بدر کې و وژل سوه او په یوه روایت کې راغلي دي چې د دې زوی حنظله هم په بدر کې وژل سوی ؤ. حضرت عمر رضی الله عنه دغه د دې پر خبرو ډیر و خندل او رسول الله ﷺ هم تبسم وکړی، رسول الله ﷺ چې هره خبره کوي هند په مقابل کې یو څه وایي.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسې به بهتان نه وایاست (هغه چې یو څوک په بل چا پورې د عیب خبرې تړي)

هند و ویل: والله بهتان ډیر بد کار دی او ته موږ نه امر کوې مگر په ښو او معقولو اخلاقو. بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: په ښو کارو کې به زما نافرمانی نه کوی.

هند و ويل: په والله موږ په دې مجلس کي داسي نه يو کښېنستلي چي زموږ په زړو کي دي دا وي چي موږ به ستا نا فرماني کوو، يعني: موږ دلته په صدق او اخلاص راغلي يو او دا مو اړاده ده چي ستا او امر به منو او عملي کوو.

کله چي هند کور ته ولاړه هغه بت چي دوی په خپل کور کي درلودی هغه يې مات کړی او د ماتولو په وخت کي يې ورته ويل: موږ په تا خطا وتلي وو. دا د رسول الله ﷺ سره د بنحو بيعت ؤ او رسول الله ﷺ ټولو بنحو ته د مغفرت دعاء وکړه.

د عبدالله بن سعد بن أبي سرح اسلام

موږ مخ کي وويل: چي رسول الله ﷺ د لسو نفرو د وژلو امر کړی ؤ چي په هغه جمله کي عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم ؤ او دئ هغه څوک دی چي وحی يې ليکلې او بيا مرتد سو، دئ هم په مکه مکرمه کي پټ ؤ څرنګه چي عبدالله بن أبي سرح د حضرت عثمان بن عفان ؓ د خاله زوی او رضي ورور ؤ، نو يې و عثمان ؓ ته نفور و لېږی چي زه په فلاني ځای کي پټ يم، عثمان ؓ هلته ورغلی عبدالله ورته وويل: زه بايد څه وکړم؟ عثمان ؓ ورته وويل: رسول الله ﷺ ستا د وژلو امر کړی دی په والله که مسلمانانو د کعبې شريفې پر پوښو پيدا کړې هم دي وژني. عبدالله ويل: چاره څه ده؟

ويل: چاره دا ده چي مسلمان سې بېله اسلامه بله د خلاصون لار نه لري. عبدالله ويل: اسلام مي قبول دی او مسلمانېږم خو تر رسول الله ﷺ پوري څنګه ورسم؟

عثمان ؓ وويل: ځان وپېچه مول ووهه او درځه زه به دي ورولم. ده هم مخ پټ کړی او د عثمان ؓ سره رهي سو، دا خو معلومه خبره ده کوم څوک چي د عثمان ؓ سره ملګری او رهي وي څوک کار نه په لري، خو د رسول الله ﷺ خېمې ته ورسېدل، هلته د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو يوه ډله ناسته وه چي د هغو په جمله کي يو انصاري هم موجود ؤ، دغه انصاري پر خپل ځان دا نذر ايښی ؤ: که عبدالله بن سعد بن أبي سرح په لاس راغلی که څه هم د کعبې

شرقي تر پوښتو لاندې وي په والله زه يې وژنم، يعني: د دغه عبدالله بن سعد وژنه يې پر ځان نذر کړې وه، اوس دغه انصاري صحابي هم د رسول الله ﷺ په مجلس کې ناست دی دا دی عثمان بن عفان رضي الله عنه چې عبدالله بن سعد بن أبي سرح ورسره ملګری دی د رسول الله ﷺ خېمې ته ورغله، اول عثمان رضي الله عنه خېمې ته ورننوتی او ويل: يا رسول الله! زما سره عبدالله بن أبي سرح را سره دی راغلی دی چې مسلمان سي بيعت ورسره وکړه، په دغه وخت کې عبدالله هم خېمې ته ورننوتی اوس هغه څوک چې وينه او مرګ يې د رسول الله ﷺ له طرفه مباح ګرځول سوي دي غواړي چې په مسلمانېدلو سره خپل ځان له مرګه خلاص کي او غواړي چې بيعت وکړي، عبدالله بن سعد د بيعت دپاره خپل لاس و رسول الله ﷺ ته ور اوږد کړی، مګر رسول الله ﷺ لاس نه ورته راوغځاوه، رسول الله ﷺ خپل لاس ټول نيولی دی او ساکت دی څه نه وايي، خلک ورته ګوري عبدالله لاس ور غځولی دی او رسول الله ﷺ لاس نه ور کوي، خو لحظې سکوت او خاموشي وه څو عبدالله هم خپل لاس ور ټول کړی، رسول الله ﷺ د ده د بيعته څخه ممانعت او خود داري وکړه ځکه دا هغه سړی دی چې يو وار مسلمان او بيا مرتد سو او دا آوازې يې هم اچولې چې قرآن مجيد مشوه او اړول سوی دی، شخصاً ما تغير پکښي راوستلی دی تر دې لويه ګناه چيري ده چې پر الله جبار درواغ و وايي؟ نو ځکه رسول الله ﷺ د ده له بيعته ځان وژغوري يا منعه کړی.

عثمان رضي الله عنه بيا و ويل: يا رسول الله! پر اسلام بيعت ورسره وکړه، دوهم وار بيا عبدالله د بيعت دپاره لاس ور اوږد کړی خو رسول الله ﷺ دوهم وار هم لاس نه ور وغځاوه خلک ورته ګوري دا اول وار دی چې رسول الله ﷺ د بيعت دپاره چا ته لاس نه ورکوي، يو نفر راغلی دی غواړي چې مسلمان سي او رسول الله ﷺ يې نه قبلوي لاس يې ټول نيولی دی، په مجلس کې سکوت او خاموشي ده هيڅوک څه نه وايي.

درېيم وار بيا عثمان رضي الله عنه و ويل: يا رسول الله! بيعت ورسره وکړه په والله غواړي چې مسلمان سي، درېيم وار بيا عبدالله لاس ور وغځاوه بيا هم رسول الله ﷺ د څه وخت دپاره لاس ټول نيولی ؤ او بيا وروسته يې مبارک لاس ور وغځاوه او پر اسلام يې

بيعت ورسره وکړی.

عبداللہ بن سعد مسلمان سو او په دغه طريقه د وژلو څخه خلاص سو، اوس په امن او امان کي سو او د رسول الله ﷺ د خېمي څخه ووتی، رسول الله ﷺ ناستو خلکو ته وکتل او وې فرمايل: «أَلَيْسَ فَيْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ؟» آيا په تاسي کي يو پوه او عاقل سړی نسته؟ کله چي ما د ده له بيعته لاس را ټول کړی چي ورولاړ سوی وای او وژلی يې وای.

بيا رسول الله ﷺ هغه انصاري ته وکتل چي د دغه عبداللہ وژل يې پر ځان نذر کړي وه او ويل: ما د ده له بيعته ممانعت نه کاوه (ځان نه ژغوری) مگر د دې دپاره چي ستا نذر پر ځای سوی وای، تا د ده وژل پر ځان نه وه نذر کړي؟ اوس هغه ستا په حضور او مخ ته ؤ او بېله امانه ؤ تا وليدم چي ما د ده له بيعته امتناع وکړه او ته نه ور ولاړېدلې چي وې وژنې، هغه انصاري وويل: يا رسول الله! واللہ نه سوم پوه، که تا ما ته په سترگو اشاره کړې وای ما به وژلی وای، رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَا كَانَ لَنَبِيٍّ أَنْ يَقْتُلَ بِخَاتِنَةِ الْأَعْيُنِ»

ژباړه: نبي لره دا نه ښايي، يا نبي داسي کار نه کوي چي څوک دي د سترگو په اشاره و وژني، انبياء ﷺ څوک د سترگو په اشاره نه وژني، د انبياوو وژل په صريح امر سره وي.

نو عبداللہ بن سعد بن أبي سرح په دغه طريقه سره له مرگه خلاص سو.

د عکرمه بن أبي جهل مسلمانېدل

عکرمه د ابو جهل زوی چي دی هم يو د هغو لسو نفرو څخه ؤ چي رسول الله ﷺ يې د وژلو امر کړی ؤ بالکل د مکې مکرهې څخه د باندې تېښېدلی ؤ او جدې ته ولاړ څرنگه چي اوس د جزیره العرب ډيره حصه د اسلام تر حکم او تسلط لاندې ده نو عکرمه د پېدلو ځای نه درلودی هلته په جده کي په يوه کښتۍ کي سپور سو غواړي چي تر جزیره العرب د باندې وتېښتي، په دغه وخت کي چي عکرمه وتېښېدی د عکرمه ښځي ايمان را وړی او مسلمانانه سوه، نور رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا رسول الله!

که مي عکرمه مسلمان درته را وستي امان ورکوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، که عکرمه مسلمان راغلي په امان دی او امان ورکوم، د عکرمه ښځي و ويل: يا رسول الله! زه يې مسلمان راوړم.

بيا نو ښځي د عکرمه معلومات وکړي ورته معلومه سوه چي هغه جدې ته تللي دي، ښځه يې جدې ته پسي ولاړه هلته چي يې معلومات وکړي خلکو ويل: هغه په کښتۍ کي سپور سو او ولاړی، خو په هغه وخت کي چي عکرمه په کښتۍ کي سپور دی درباب طوفاني سو خپې يې وهلې، هغه خلک چي په کښتۍ کي سپاره وه خپل مرک يې په سترگو وليدی او ټولو په دعاء شروع وکړه، که څه هم د کښتۍ سپاره خلک ټول کفار او مشرکان وه خو رجوع او دعاء يې ټوله ويوه الله ته وه، د يوه بت نوم هم نه يادوي، عکرمه ورته گوري چي دغه خلک ټول بت پرستان دي خو مرسته او مدد بېله الله ﷻ بل د هيچا څخه نه غواړي هغه د دوی آلهه او خدايان هغه چي دوی يې عبادت کوي هغه يې ټول پرېښوول او مرسته نه ځني غواړي.

اوس هم ټول کفار او نصارا دغسي دي، کله چي زلزله يا بل لوی آفت پر راسي دوی نه وايي: يا عيسى! بلکه وايي: يا الله!

عموماً ټول انسانان د واقعي آفت او مصيبت په وخت کي فطرتاً بېله الله ﷻ څخه بل څوک نه يادوي او نه د بل چا څخه مرسته غواړي.

اوس هم عکرمه ويني او ورته گوري دغه خلک ټول هغه خلک دي چي د بتانو عبادت کوي د بتانو پر نامه حيوانات حلالوي، مگر اوس د يوه بت نوم هم نه يادوي بلکه ټول ويوه الله ﷻ ته نارې وهي، نو عکرمه د ځان سره وويل: هغه چي په سمندر او درياب کي رب دی او مخلوق ته نجات ورکوي په وچه کي هم هغه ذات، رب او نجات ورکوونکی دی، په دغه وخت کي يې اسلام زړه ته لار وکړه، کله چي درياب آرام سو عکرمه و ويل: ما بيرته ساحل ته بوږی او کښته مي کړی.

عکرمه يې بيرته جدې ته را وستي او کښته يې کړی په جده کي يې خپله ښځه وليدل ويل: څنگه راغلي يې؟ ښځي يې ورته و ويل: که رسول الله ﷺ ته مسلمان ورسې هغه امان درکوي، ده ويل: والله زما زړه ته هم ايمان ننوتلی دی، عکرمه بيرته

مکې مکرمې ته راغلی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ هم د ده په ایمان ډیر خوشاله سو، ځکه د دې امت د فرعون زوی، د مکې مکرمې د مشر قریشو یو مشر. د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لوی دښمن مسلمان سو.

د صفوان بن امیه مسلمانېدل

که څه هم صفوان بن امیه د هغو کسانو څخه نه ؤ چي رسول الله ﷺ دي د ده د وژلو امر کړی وي خو بیا هم دې په دې صفت چي د قریشو د مشرانو څخه یو مشر ؤ پر خپل ځان و بېرېدی او د مکې مکرمې څخه وتښتېدی، کله چي د صفوان بن امیه چي مسلمان نه سوې وه ولیدل چي عکرمه په امان سو نو عمیر بن وهب الجُمحي ؓ ته ورغله او د صفوان د امان په باره کي یې خبري ور سره وکړې، عمیر بن وهب ؓ د صفوان د بنځي په ملګرتیا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د صفوان دپاره یې امان ځني وغوښتی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، که صفوان مسلمان سو امان ورکوم، دوی ویل: یا رسول الله! صفوان د ضد او عناد خاوند دی که مسلمان نه سي امان ورکوي؟ ویل هو، را دي سي څلور میاشتي امان ورکوم، عمیر بن وهب وویل: یا رسول الله! د صفوان د امان دپاره یوه علامه راکړه چي دې په قانع کړم، رسول الله ﷺ خپله مبارکه لنگوټه یا پټکۍ هغه چي د مکې مکرمې د فتحې په ورځ یې ترلې وه ورکړه، ویل: دغه زما د امان علامه ده، عمیر بن وهب ؓ پسي ولاړی صفوان یې هم په جده کي پیدا کړی، صفوان غوښته چي په کښتۍ کي سپور سي او یمن ته ولاړ سي، خو عمیر بن وهب ؓ ورته و ویل: راځه که څه هم پر هغه خپل کفر او شرک پاته یې رسول الله ﷺ څلور میاشتي امان درکوي مګر ښه خبره دا ده چي اوس مسلمان سي، صفوان ویل: یا، د مسلمانېدلو اراده مې نسته خو دغه امان مې قبول دی، نو صفوان پر هغه خپل شرک ؤ او د رسول الله ﷺ د امان په سبب مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: ما ته دوې میاشتي وخت راکړه چي د اسلام په باره کي فکر وکړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: څلور میاشتي اختیار لرې، بیا یې د ځنین په غزاء کي که څه هم مشرک ؤ اشتراک وکړی چي دغه غزاء د مکې مکرمې تر فتحې

لږ وروسته پېښه سوه، چي بيان به يې وروسته درته وسي.

مگر صفوان د امان د مودې تر ختمېدلو د مخه مسلمان سو.

دا د قریشو سرداران وه او دا يې واسلام ته د داخلېدلو حالات وه.

اوس چي رسول الله ﷺ ته مکه مکرمه چي د ده ښار، وطن او د زېږېدلو ځای و فتحه او تسليم سوه، په انصارو کي دا بېره پيدا سوه چي رسول الله ﷺ دي دلې پاته سي، نو انصارو په خپل منځ کي سره و ويل: آيا پسله دغه چي الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د ده وطن او ښار ورو فتحه کړی دا فکر نه کوی چي رسول الله ﷺ دي د اوسېدلو دپاره دلې پاته سي؟

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ ولاړ و او دعاء يې کول، کله چي د دعاء څخه فارغه سو ويل: تاسي څه سره ويل؟ دوی ويل: څه مو نه ويل يا رسول الله! بيا هم رسول الله ﷺ ورته و ويل: په کومه موضوع کي چي مو خبري کولې را ته و وایاست، انصارو هغه خپل حال ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمايل: معاذ الله ژوند مي هم ستاسي سره دی او مرگ مي هم ستاسي سره دی.

رسول الله ﷺ نولس ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو چي په دغه موده کي يې خلکو ته د هدايت او تقوی، ديني او اسلامي لار ښووني کولې او د دغه ځايه څخه يې د اسلامي دعوت او د شا و خوا د بتانو د ماتولو دپاره ډلي يا سړي لېږلي چي د مکې مکرمې د شا و خوا په قبيلو کي يې ټول موجود بتان مات کړه او په مکه مکرمه کي داسي اعلان وسو: هر څوک چي پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لري په خپل کور کي دي هيڅ بت بېله ماتولو نه پرېږدي او په دغه نولس ورځو کي رسول الله ﷺ لمونځ سربانه کاوه چي په عربي کي قصر ورته وايي (يعني: څلور رکعتيزه فرضي لمونځ يې دوه رکعاته کاوه) خو لمنځونه يې نه سره يو ځای کول چي جمعه ورته ويل کيږي، هغه دا چي د ماښام او ماښکر، يا د ماښام او ماښتن لمونځ سره يو ځای کړي، رسول الله ﷺ لمونځ قصر کاوه خو جمعه يې نه ده کړې.

د مکې مکرمي څخه د سړيو يا ټوليانو لېږل

کله چې رسول الله ﷺ د دغو نولسو ورځو په جريان کي د مکې مکرمي د پوره او کامي فتحې څخه فارغه او مطمئن سو نو يې له دغه ځايه څخه د مکې مکرمي د شا وخوا قبيلو ته سړي يا ټولياني لېږلي چې د دغو قبيلو بتان ورمات يا ونړوي او خلک يې اسلام ته دعوت کړي چې اوس به د دغو سړيو حالات په ترتيب سره درته بيان سي:

۱ - د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتې پر پنځه ويشتمه رسول الله ﷺ خالد بن وليد ؓ د دېرشو نفرو سپرو په ملګرتيا د هغه بت د ماتولو او نړولو دپاره ولېږي چې د (عزى) په نامه سره يادېدى او په هغه ځاى کي ؤ چې نخله ورته ويل کېده، چې دغه بت د مشرکانو د هغه عظيمو بتانو څخه ؤ، دغه بت د قريشو او د بني کنانه د ټولي قبيلې دپاره ؤ، خالد ؓ هلته ولاړى او بېله مقاومت د هغو خلکو يې عزى مات او ونړاوه.

کله چې خالد ؓ بيرته راغلى رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې آيا يو شئ دي وليدى؟ خالد ؓ ويل: يا، رسول الله ﷺ وفرمايل: نو نه دي دى نړولى بيرته ورسه او وې نړوه، خالد ؓ هم په ډير قهر سره بيرته وررهي سو هلته چې ورغلى توره يې د پوښه کښلې وه او د هغه بت ځاى ته ور ننوتى له هغه ځايه يوه توره لڅه ښځه ورته را ووتل چې د سر ورېښتان يې ايله او پاشلي وه، هغه د بت خدمتګار (چې موږ ملنګ ورته وايو) پر ښځه نارې وهلې، خو خالد ؓ توره ور سره کړه او ښځه يې دوه ځايه کړه، بيا ورسول الله ﷺ ته راغلى او دغه قصه يې ورته وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: هو دغه عزى ؤ او د دې څخه نا اميده سو چې بيا دي يې ستاسي په ملک کي عبادت وسي.

۲ - دغه د روژې په مياشت کي رسول الله ﷺ عمرو بن العاص ؓ هغه بت ته ور ولېږي چې د (سواع) په نامه سره يادېدى چې دا د هزېل د قبيلې بت ؤ او د مکې مکرمي څخه درې ميله ليري درهاط په منطقه کي پروت ؤ، کله چې عمرو بن العاص ؓ هلته ورغلى د بت خدمتګار يا ملنګ ورته و ويل: د څه شي دپاره راغلى يې؟ عمرو ؓ ويل: رسول الله ﷺ امر کړى يم چې دغه بت ونړوم، ملنګ و ويل:

دا کار نه سې کولای، عمرو رضي الله عنه ويل: ولي؟ ملنگ ويل: نه دي پرېږدي، عمرو رضي الله عنه وويل: ويحک ته تراوسه پر هغه باطل دين يې؟ آيا دغه بت شئ اوري که يې ونې؟ نو عمرو رضي الله عنه ورته سو او بت يې مات کړی بيا يې خپلو ملگرو ته وويل: چي دغه خونه شا وخو! ټوله ونړوی، خونه ونړول سوه خوشئ يې نه کړی پکښي پيدا، بيا يې هغه ملنگ ته وويل: څنگه سو؟ ملنگ ويل: ما هم د الله دپاره د اسلام دين قبول کړی دی.

۳ - دغه د روژې په مياشت کي رسول الله ﷺ سعد بن زيد الأشهلي رضي الله عنه د شلو نفرو ملگرو سره د هغه بت د ماتولو دپاره ولېږی چي د (مناة) په نامه سره يادېدی چي دغه بت په مُسَلِّل کي د قديد سره ؤ، دغه بت د اوس، خزرج، غسان او ځينو نورو قبيلو دپاره ؤ، کله چي سعد رضي الله عنه هلته ورغلی د هغه بت خادم يا ملنگ ورته وويل: د څه شي دپاره راغلی يې؟ سعد رضي الله عنه ويل: د مناة د نړولو او ماتولو دپاره، ملنگ ويل: ته او هغه ښه سره پوهېږی، سعد د بت پر طرف ورهي سو، د بت له طرفه يوه لڅه توره ښځه چي د سر ورېښتان يې شکېدلي او پاشلي وه په چغو او نارو ورته را ووتل او خپل ځيگر يې په چپلاخوا يا څيږو واهه، هغه ملنگ ورته ويل: يا مناة ځيني نافرمانه خلک راغلي دي ځان ځني ساته، خو سعد رضي الله عنه په توره ووهل او ښځه يې و وژل، بيا هغه بت ته ورته سو هغه يې هم ونړاوه.

۴ - کله چي خالد بن وليد رضي الله عنه د عُزَي د ماتولو او نړولو څخه راغلی رسول الله ﷺ د بني جذيمه قبيلې ته د دعوت دپاره ولېږی نه د جنگ کولو دپاره، د خالد رضي الله عنه سره درې سوه او پنځوس نفره د مهاجرينو، انصارو او د بني سليم د قبيلې خلک ملگري دي، خالد رضي الله عنه چي هلته ورغلی هغه ټول قوم د ده د استقبال دپاره د اسلحې سره د ده مخ ته را ووتل، د هغو د جنگ اراده نه ده مگر په هغه وختو کي د عربو دا قانون ؤ چي د يوه لوی او معتبره سړي استقبال او ښه راغلي ته به د اسلحې سره ور وتل، اوس دغه قوم هم د خالد بن وليد رضي الله عنه مخي ته مُسَلِّح را ووتل، د خالد رضي الله عنه بيا دا خيال سو چي دوی د جنگ دپاره را وتلي دي، خالد رضي الله عنه ورېغ کړه اَسْلَمُو! مسلمانان سی، هغو ويل: صَبَّأْنَا صَبَّأْنَا، يعني: د دينه وتلي يو، هغو په خپله اصطلاح و ويل: د دينه وتلي يو يعني: هغه پخوانئ دين مو پرې ايښی دی،

داسي يې نه وويل: اَسْلَمْنَا، چي مسلمانان سوي يو. مگر د مسلمانانو او نورو عربو په اصطلاح صَابِيٌّ يعني: کافر، نو د مسلمانانو په اصطلاح د دوی د خبري معنی دا سوه: چي کافران سوي يو، خالد رضي الله عنه د حملې امر وکړی چي جنگ شروع کړی ځکه دوی کفار دي، دغه د خبرو په غلط فهمي سره جنگ شروع سو، په هغه قبيله کي هم نفر و وژل سوه هم يې بنديان ځني ونيول او دغه بنديان يې د خپل لښکر پر افرادو تقسيم کړه، وروسته هغو وويل: اَسْلَمْنَا، خالد رضي الله عنه وويل: د توري د بيري مسلمانان سواست.

خالد رضي الله عنه په شپه کي امر وکړی چي دغه در سره بنديان هم و وژنی ځکه د ده په خيال کفار دي، مگر عبدالله بن عمر رضي الله عنه او ځينو نورو اصحاب کرامو يعني: مهاجرينو او انصارو دغه کار و نه کړی، خپل ور سره بنديان يې نه و وژل، ويل: اوس چي دوی اسلام قبول کړی موږ يې څنگه و وژنو؟ خو يوازي د بني سليم قبيلې چي نوي مسلمانان سوي وه خپل بنديان و وژل، مقصد دا چي دلته يو د بل د خبرو د نه پوهېدلو يا د يوه سوء تفاهم په سبب د بني جذيمه ډير نفر و وژل سوه.

کله چي خالد رضي الله عنه بيرته مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته دغه خبر و ويل سو، رسول الله ﷺ ډير په قهر سولاس يې پورته کړی او وې فرمايل:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أBRَأ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ»

ژباړه: الهي زه له هغه کاره بري او بېزاره يم چي خالد کړی دی، دغه د ده په کار ناخوښه يم (دوه واره يې دغه جمله تکرار کړه) او بيا يې وفرمايل:

«إِنْ فِي سَيْفِ خَالِدٍ كَرْهَقًا» بېشکه چي د خالد په توره کي وينه بهول سته.

يعني: دئ پر قتل او وژنه د لاوري لري.

خو څرنگه چي په دغه مسئله کي هغه د الفاظو او اصطلاحاتو د اختلاف او نه پوهېدلو په سبب شبهه او خطاء موجود وه، بيا هم رسول الله ﷺ خالد رضي الله عنه ته عفو وکړه جزا يې ور نه کړه، ځکه په دغه حال کي د دواړو خبرو احتمال موجود و، يا دا چي مسلمانان سوه يا دا چي د جنگ دپاره را وتلي وه، خو په وروسته کي بيا د دغه موضوع په باره کي د خالد بن وليد رضي الله عنه او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په منع کي د شر خبري سره رد او بدل سوې، دا حال و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ

و خالد بن ولید ته و فرمایل: یا خالد! احتیاط کوه، زما په اصحابو کار مه لره، په والله که د اُحد غرد سرو زروسي اوستا وي او ته یې بیا د الله ﷻ په لار کي مصرف کړې زما د اصحابو هغه یو د سهار د تگ یا د شپې د تگ درجه او ثواب به نه کړې حاصل.

یعني: دوی چي هغه د ضعف او مسکنت په حال کي د جهاد دپاره په سهار یا ماښام کي یو تگ کړی دی د هغه ثواب نه سي حاصلولای، هغه نور کارونه خو یې پرېږده.

ورونو! دغه خبره زموږ او ستاسي ټولو دپاره لوی درس او تعلیم دی موږ او تاسي د صحابه کرامو سره باید څومره ادب او احترام ولرو، که څه هم خالد بن ولید رضی الله عنه په خپله صحابي دی (سیف من سیوف الله) دی جهاد او غزاوي یې تاسي ته در معلومي دي مگر د هغه سابقون الأولون درجې ته نه سي رسېدلای، نو موږ او تاسي باید څه وکړو؟

دا د مکې مکرّمې د فتحي غزاء وه، دغه هغه فیصله کوونکی جنگ ؤ چي په جزیره العرب کي د کفر رئیسانو او رهبرانو ماته وخوړل، قریش هغه قوم ؤ چي همېشه به یې د رسول الله ﷺ سره عناد او دښمني کول، دوی هغه څوک وه چي د عربو نوري قبیلې یې د اسلام د قبلولو څخه منعه کولې، رسول الله ﷺ په داسي ډول سره مکه مکرّمه فتحه کړه چي قریشو د هغې د فتحه کولو هیڅ فکر نه کاوه، دا هم د الله ﷻ فضل او کرم ؤ چي دغه فتحه بېله وژني او بېله ویني ټولولو سر ته ورسېدل.

رسول الله ﷺ په امن او سلامتیا مکې مکرّمې ته داخل سو دا هغه عظیمه فتحه ده چي په جزیره العرب کي یې د بت پرستی، اساس او رېښې وروکښې او د هغه باطل دین د پاته کېدلو دپاره هیڅ امید نه سو پاته، د جزیره العرب ټولو مشرکو قبیلو د دې انتظار کاوه چي له دغه جنگه څخه چي د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کي له ډیره وخته راهیسي شروع سوی دی څه نتیجه راوړي؟ او څوک کامیابه کيږي؟

د دغو قبیلو دا یقین او عقیده وه چي پر بیت الله الحرام هغه څوک کامیابه کېدلای سي چي پر حق وي او دغه عقیده بیا ډیره هغو واقعاتو وړ تائید او تاکید کړې وه چي نیم قرن د مخه د اصحاب الفیل او د دغه حرم په منځ کي پښي سوي وې.

نو د حدیبیې صلحه د دغي لوی فتحي دپاره مقدمه او توطئه وه، په هغه صلحه سره خلک خاصاً مسلمانان په امان سوه، ځینو د ځینو نورو سره خبري کولای سواي

او دلائل يې ورسره ويلاى سواى، هغه مسلمانان چې په مکه مكرمه كې وه او خپل دين يې پټاوه هغو وكولاى سوه چې خپل دين ښكاره كړي او خلك ورته را دعوت كړي او پر خپل دين دلائل ووايي، د حديبيې د صلحي په واسطه ډير انسانان اسلام ته داخل سوه، تاسي وليدل چې په تيرو ټولو غزاوو كې د مسلمانانو شمېر تر درې زره نفره نه دى زيات سوى مگر په دغه غزا كې لس زره نفره مسلمانان سره يوځاى سوه او دغه فيصله كوونكي غزا د خلكو سترگي وړ خلاصې كړې، په دغه غزا سره د خلكو د سترگو څخه هغه آخرنۍ پردې چې د دوى او د اسلام په منځ كې وې ايسته سوې، په دغه غزا سره مسلمانانو په ټوله جزيره العرب كې سياسي او ديني سيطره حاصله كړه، ديني صدارت او دنياوي رياست دواړه و مسلمانانو ته وړ تسليم سوه، هغه مرحله چې د حديبيې په صلحه سره شروع سوې وه په دغه فتحه سره پوره او كامله سوه او تر دې وروسته يوه بله مرحله شروع سوه چې هغه مرحله په تمامه معنۍ د مسلمانانو په گټه او مصلحت وه، د عربي قبيلو دپاره بل څه نه وه پاته بېله دې څخه چې په ډلو ډلو ورسول الله ﷺ ته ورتله او اسلام ته داخلېدل او بيا يې له دغه ځايه څخه و عالم ته دعوت ورسره وړى او دغه كار په دوو راتلونكو كلو كې په پوره ډول سره پاى ته ورسېدى.

كه موږ د مكې مكرمې د فتحي و حالاتو او واقعاتو ته په غور او دقت سره متوجه سو د هغه څخه خورا ډير ديني او سياسي، اخلاقي او اجتماعي احكام او تجربې، حتې نبوي حكمتونه را ايستلاى سو، خو څرنگه چې زموږ بحث د دغسې موضوعاتو د بيانولو دپاره نه دى، نو كه د ديني احكامو په را ايستلو او بيانولو شروع وسي زموږ بحث ډير اوږدېږي، په دې سبب چې بحث مو اوږد نه سي د ډيرو موضوعاتو تر بيانولو به تېر سم خو فقط دغه څو موضوعاتو ته بايد ښه متوجه سو او دابه زموږ دپاره درس وي چې د رسول الله ﷺ د سيرت د ويلو او اورېدلو څخه څنگه او په كومه طريقه سره حكمتونه او عبرتونه را ايستلاى سو.

۱ - تاسي خواوس د دغې لويې فتحي واقعات و لوستل يا واورېدل چې الله ﷻ خپل رسول ﷺ او د هغه اصحاب ﷺ په دغه فتحه سره مكرم او معززه كړه.

اوس تاسي کولای سئ چې د هغه پخواني دعوت او د هغه دعوت د ترخو واقعاتو او تکالیفو، د هغو عذابو او زحمتو د هغو لوږو او تندو چې پر رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو تېرېدل نتیجه او ثمره په خپلو سترگو وینئ.

اوس چې دي د مکې مکرمې د فتحې قصه واورېدل ته کولای سئ چې د هغه هجرت چې څو کاله د مخه د دغه مکې مکرمې څخه سوی و ارزښت او اهمیت و سنجوئ، ته باید په دې پوه سئ چې د الله او اسلام په لار کې د محکې او وطن، د مال او کورنۍ، د قوم او اقرباوو قرباني کول قرباني نه ده، که اسلام پاته وي دغه شیان دي ټول بیرته لاس ته درځي او که اسلام نه وي دغه ټول شیان تا ته فایده نه سي دررسولای.

اوس ته د دغې لویې فتحې په واقعو کې ښه غور وکړه! تا ته به در معلومه سي چې تر دغه فتحې د مخه هغه جهاد او شهادتونه، هغه لوږې او تندي، هغه زحمتونه او تکلیفونه، عبث او بیهوده نه وه، د یوه مسلمان یو څاڅکی وینه هم بې فایدې نه وه توی سوې، مسلمانانو چې په هغه خپلو سفرو او جنگو کې کوم تکالیف زغملي وه هغه ټول د دوی د پاره د دوی په بانکي حساب کې جمعه کېدل، هغه ټوله تکلیفونه د دغه فتحې او نصرت قیمت و چې دوی په کښتویا اقساطو سره په پخوا کې جمعه کړی و او دا هم د الله ﷻ په خپلو بندګانو کې قانون او طریقه ده، بېله صحي اسلامه څخه نصرت نسته او اسلام بېله عبودیت څخه نسته او عبودیت بېله تضحیې او قربانیه نسته.

د الله ﷻ په لار کې به جهاد کوې، تر هر څه به تېرېږې، نو ته واقعي د الله ﷻ بنده او عبدالله یې او د الله ﷻ نصرت دي ملګری کېږي، ستا هغه ورځ په یاد ده چې رسول الله ﷺ د خپل وطن مکې مکرمې څخه ووتی؟ او څنگه ووتی؟ د غرو او شېلو په منځ کې د شپې په تاریکیو کې په پټه و مدینې منورې ته مهاجر ووتی، چې ځیني اصحاب یې تر ده ﷺ د مخه مهاجر سوي وه او ځیني تر ده ﷺ وروسته پسي ورغله، هغه وخت د اصحاب کرامو شمېر لږ او هم د ضعف په حالت کې وه، هغو ټولو مال او کورنۍ، مخکه او وطن د دې دپاره پرېښوول چې دین ورپاته سي.

دغه دي: هغه ټوله اصحاب کرام نن ورځ خپلو مالو او خپلو کورنیو، خپل وطن

او خپلو اقرباوو ته راغله، کله چې تله لږ وه او اوس ډیر دی، کله چې تله ضعیف وه او اوس قوي دی او هغه کسان چې پرون یې دوی په جبر او ستم سره ایستلي وه نن په خشوع او خضوع سره د دوی استقبال کوي، په ذلّت او کینتو سترگو سره دوی ته گوري، د مکې مکرمې هغه اهل چې د قرآن مجید اورېدل یې منعه کړي وه، اوس په ډلو ډلو د الله ﷻ دین ته داخلېږي.

هغه حبشي بلال رضی الله عنه چې همېشه به د مکې مکرمې په سرو او تودو رینگو کې د مشرکانو پر لاس عذابونه ورکول کېدل اوس د کعبې شریفې بام ته خيژي او په لوړ آواز سره د الله اکبر، الله اکبر تکبیرونه وايي، دا هغه آواز دی چې یوه ورځ یې د عذاب تر چلاخواوو هلو لاندې په زگېروي سره ویل: احدٌ احدٌ، احدٌ احدٌ. دغه دی نن ورځ لوړ پر کعبه شریفه ولاړ دی په لوړ او خواږه آواز سره وايي (أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً رسول الله) او ټول قریش چپ او هم یې غوږ ورته نیولی دی، دا ټوله هغه یو حقیقت دی چې دوهم نه لري، چې هغه اسلام دی، نو هر هغه انسان څومره احمق او جاهل دی چې بېله اسلامه د بل شي دپاره جنگ او جهاد کوي.

ځینې جاهل انسانان فقط د هغو خیالاتو او اوهامو دپاره کوښښ کوي چې هیڅ حقیقت نه لري، موږ او تاسي څومره ډیر سره بیرغونه ولیدل او څومره ډیري د هورا نارې مو واورېدې چې د دوی د ساتنې دپاره د دوی تر شا څومره سرې لښکري ولاړې وې، هغه ټوله څه سوه؟ څرنګه چې د هغو خلکو جنگ او جهاد فقط د باطلو اوهامو دپاره ؤ په هغه خپله ځانګو کې نېست او نابود سوه او اسلام چې یو حقيقي او الهي دین دی که څه هم په ظاهره نه لښکري لري او نه فوجونه خو بیا هم د (۱۴۴۴) کلورا هېسي پر خلکو او د خلکو پر عقیدو مسلط او قائم دی.

۲ - تاسي د فتحې په ورځ د ابوسفیان و عمل او کار ته نه یاست په تعجب کې، دئ هغه اول سړی دی چې خپل قوم ته ورغلی او د رسول الله ﷺ د جنگ او د هغه د اصحابو څخه یې بېرول او په تسلیمېدلو سره یې امر کول.

ابوسفیان له خپله قومه څخه هغه اول سړی دی چې په دغه ورځ اسلام ته داخل

سو، حال دا چې دى هغه څوک و چې د مکې مکرمې څخه د رسول الله ﷺ د جنگ دپاره هيڅ داسې لښکر نه دى وتلى چې د ابوسفیان په امر او لارښوونه سره دي نه وي. ښايي د الهي حکمت دا خوبه وه چې مکه مکرمه دي بېله جنگه څخه فتحه سي او د مکې مکرمې اهل دي ورسول الله ﷺ ته بېله جنگه تسليم او تابع سي، که نه خو دوى هغه کسان وه چې دى ﷺ يې آزاراوه، دوى وه چې دى ﷺ يې د مکې مکرمې له ښاره وايستى، دوى وه چې جنگونه يې ور سره کول او نن ورځ بېله هيڅ کونښه د مسلمانانو د ابوسفیان د مسلمانېدلو اسباب په خپله برابر سوه، دا د دې دپاره چې دى خپل قوم ته ورسي او د هغو له دماغه څخه د جنگ فکرونه وباسي، د مکې مکرمې هوا د صلحي دپاره مناسبه کړي چې په نتيجه کي د شرک او جاهليت ژوند او تاريخ ښخ سي، د توحيد او اسلام لمر وځلېږي او د دغه کار دپاره تمهيد او مقدمه د رسول الله ﷺ هغه اعلان و چې وې فرمايل: که څوک د ابوسفیان کورته ننوتى هغه په امان دى.

تاسي د دغې خبري په حکمت او قېمت پوهېږئ؟ په والله يو ساعت د دغې خبري پر حکمت خبري کېدلای سي، بيان او تبصرې پر کېدلای سي، که څه هم هلته په انصارو کي ځيني داسې کسان پيدا سوه چې د دغې خبري حکمت نه ور معلومېدى. کله چې رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک د ابوسفیان کور ته ننوتى هغه په امان دى، ځينو انصارو وځينو نورو ته وويل: په والله د رسول الله ﷺ خپل ښار او خپل وطن ته ميل پيدا سو او پر خپل قوم مهربانه سو، ابو هريره رضي الله عنه وايي: په دغه وخت کي وحي نازلې سوې او په هغه وخت چې په هغه کي به وحي نازلېدلې موږ پوهېدلو (يعني: علامې يې را معلومي وې) نو دغه د وحيو د نزول په وخت کي به د وحيو د نزول تر آخره وخته، هيچا ورسول الله ﷺ ته سترگي هم نه وړ اړولې، کله چې د وحيو د نزول پاى ته ورسېدى رسول الله ﷺ و فرمايل: يا معشر الانصار! هغو ويل: لبيک يا رسول الله! رسول الله ﷺ و ويل: تاسي سره و ويل چې د رسول الله ﷺ خپل ښار ته ميل پيدا سو؟ هغو ويل: هو داسې پېښه سوه.

رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده، زه د الله بنده او د الله تعالى

رسول یم ما والله او تاسي ته هجرت درکړی دی، ژوند به مې هم ستاسي سره وي او مرګ به مې هم ستاسي سره وي، انصارو په ژړا ژړا ورسول الله ﷺ ته وویل: په والله موږ دغه خبره نه ده کړې مګر د دې دپاره چې الله او رسول الله مو خوښ دي او دا مو خوښه ده چې رسول الله زموږ سره زموږ په وطن کې واوسېږي.

ورونو! دغه د ایمان او اسلام فرق دی، اسلام هغه دی چې په ظاهره مسلمان وي لکه اوس چې ابوسفیان مسلمان سو او ایمان دغه دی چې د انصارو په زړو کې ښخ ؤ چې د رسول الله ﷺ پر ملګرتیا او همسایه توب حریص وه او په مکه مکرمه کې یې د ده ﷺ پاته کېدل نه غوښته.

۳ - د رسول الله ﷺ د حکمتو څخه یو دا ؤ: پسله هغه چې ابوسفیان خپل اسلام اعلان کړی رسول الله ﷺ عباس ؑ امر کړی چې د هغه تنګي په خوله کې یې ودروي چې هلته د رسول الله ﷺ لښکري، تېرېږي، دا د دې دپاره چې ابوسفیان یې په خپلو سترګو ویني چې د اسلام قوت کومې درجې ته رسېدلی دی او د هغو لږو، پاشلو او ضعیفه مهاجرو حال وکوم حالت ته اوښتی دی، نو اولاً خو به دغه لیدنه د ابوسفیان د دین او عقیدې دپاره ثابتوونکې او قائموونکې سي او دوهم: د ابوسفیان له دماغه به د جنگ خبرې په ګلي ډول سره ووزي.

اوس چې دغه اسلامي لښکري یوه پسله بلي د ابوسفیان مخ ته تیرېږي او دې په تعجب سره ورته ګوري په حیرت کې پاته دی نو یې عباس ؑ ته وکتل او ورته ویې ویل: په والله ستا د وراره پاچهي نن ورځ ډیره لویه سوې ده، مګر عباس ؑ د هغه پنځواني غفلته څخه را وینس کړی او ورته ویې ویل: یا اباسفیان! دا نبوت دی، دغه چې ته یې وینې دا پاچهي نه ده بلکه دا نبوت دی.

رسول الله ﷺ پاچهي او مشرتوب، مال او دولت ټول په هغه ورځ تر پښو لاندې کړه چې تاسي په مکه مکرمه کې پر عرض کړه او ورکول مو او هغه هم په هغه وخت او حالت کې وه چې ده ﷺ ستاسي آزارونه او عذابونه زغمل او تحملول او په آخر کې تاسي له خپله وطنه و هجرت ته مجبوره کړی، دا ټوله په دې سبب وه چې ده ﷺ نه غوښته چې خپل نبوت هغه چې تاسي یې ایمان بالله ته د: وتولاست ستاسي په

پاچهې بدل کړي، نو ځکه يې ورته وويل: "يا اباسفيان دا پاچهې نه ده بلکه نبوت دی" مال او دولت، مشرتوب او پاچهې، خوتاسي د دعوت د پرېشوولو په مقابل کې ورکول او دده ﷺ نه قبلول، نو دا پاچهې نه ده بلکه نبوت دی.

دغه د عباس رضي الله عنه جمله داسې جمله ده چې الهي حکمت د عباس رضي الله عنه پر ژبه جاري کړه، دپاره د دې چې دغه جمله د قيامت تر ورځې د هغو کسانو دپاره جواب وگرځي چې دوی دا فکر کوي چې د نبوت دعوه د دې دپاره وه چې پاچهې او زعامت، مشرتوب او حاکميت لاس ته راوړي، يا قوميت او عصبيت په را ژوندۍ کړي، خودغه د عباس رضي الله عنه جمله داسې جمله ده چې د رسول الله ﷺ د ټول حيات دپاره اول تر آخره عنوان گرځېدلای سي، په حقيقت کې د ده ﷺ د عمر او ژوند ټولې لحظې او ساعتونه، مرحلې او دورې د دې دليل دي چې دى ﷺ خلکو ته د رسالت د رسولو او تبليغولو دپاره مبعوث کړه سوى دى نه د خپل ځان د آمریت او پاچهې دپاره.

۴ - د رسول الله ﷺ يو حکيمانه تدبير دا ؤ چې خپل اصحاب يې امر کړه چې مکې مکرمې ته د څلورو مختلفو لارو څخه ور داخل سي او وې فرمايل: د يوې لاري څخه مه ور داخلېږئ، دا کار د دې دپاره ؤ چې د مکې مکرمې خلکو ته د جنگ کولو موقع ور نه کړي، ځکه که اهل مکه د جنگ اړاده هم وکړي نو مجبوره دي چې خپلې قواوې به د مکې مکرمې و ټولو لارو ته سره وېشي، چې په دغه ډول سره د قریشو د مقاومت اسباب ضعيغه کېږي او د جنگ امکانات يې لږېږي او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړی چې تر کومه حده ممکنه وي په بلد الحرام کې جنگ و نه سي او وينې و نه بهول سي، نو ځکه يې مسلمانانو ته هم داسې امر وکړئ: ويل: تر څو پورې چې چا جنگ نه وي در سره کړی تاسې به جنگ نه کوی او دا اعلان يې هم ور سره وکړئ: "هر هغه څوک چې په خپل کور کې وي او د کور دروازه په ځان پسې بنده کړي هغه په امان دی" دغه ټوله حکمتونه او احتياطونه د څه شي دپاره وه؟ د خلکو د سلامتيا او امان دپاره وه، رسول الله ﷺ نه غوښته چې د چا وينې توی سي.

۵ - د بنځود بيعت څخه موږ دغه احکام او عبرتونه را ايستلای سو:

اول: په ټولو هغو مسئولیتو کې چې مسلمانانو او اسلامي ټولنې ته ترقي ورکوي نارینه او ښځې سره یو شئ دي، یعنې د مسلمانانو او اسلامي ټولنې د ترقي دپاره نارینه او ښځې یو قسم مسئولیت لري نو ځکه پر یوه مسلمان پاچا او رئیس دا لازمه ده چې د ښځو څخه هم داسې عهد او بیعت واخلي چې د اسلامي ټولنې د جوړولو دپاره به په ممکنه مشروع وسائلو سره عمل کوي او کار به ځنې اخلي، لکه څرنګه چې دغه عهد او بیعت د نارینه څخه اخیستل کېږي، د نارینه او ښځې په منځ کې فرق او تمیز نسته، له دغه ځایه څخه دا معلومه سوه لکه پر نارینه، دغه قسم پر هري مسلماني ښځې دا لازمه ده چې د خپل دین احکام زده کړي او ټوله هغه ممکنې او مشروعې لارې د دې دپاره عملي کړي چې د علومو په اسلحه سره مسلحه سي او د دغو علومو په واسطه د اسلام د دښمنانو په کمین او جېلو ځان پوه کړي.

ښځه باید پوه سي چې د اسلام دښمنان د کومو لارو څخه غواړي چې پر موږ غالبه او کامیابه سي، د دغو علومو په واسطه دا کولای سي چې هغه عهد چې د دې پر ذمه دی او هغه بیعت چې د دې په غاړه کې دی په صحي ډول سره آداء کړي، دا واضحه او ښکاره خبره ده کومه ښځه چې د خپل دین په حقیقت نه وي خبره، د اسلام د دښمنانو په چم او حيله نه وي پوه، دا څنګه کولای سي چې د دغه عهد او بیعت حقوق آداء کړي؟

دوهم: موږ ولیدل چې رسول الله ﷺ د ښځو سره څنګه بیعت کاوه، د ښځو سره یې بیعت فقط د خولې په خبرو سره و بېله دې څخه چې لاس یې ونیسي، حال دا چې د نارینه سره بیعت داسې نه و، نو دا پردې دلالت کوي چې د یوه نارینه دپاره و پردې ښځې ته لاس وروړل نه دي روا او پر دغه مسئله د مسلمانانو د علماوو اختلاف هم نه دی را معلوم، بلکه ټول علماء کرام دغه کار ناروا بولي، بېله هغه د ضرورت د وختو څخه لکه د ډاکټر معاینه یا د غاښ کښل او داسې نور شرعي ضرورتونه او دا چې د ښځو سره مصافحه یا په لاس سترې مسې کېږي دا هیڅ ضرورت نه دی، عرف او اصطلاح، رواج او عادت د شرعي و هغو احکامو ته چې په کتاب الله او سنة رسول الله ﷺ سره ثابت وي هیڅ تغیر نه سي ورکولای.

دغه نن ورځ چې د ورېنداري مخ د عرف او اصطلاح، يا درواج او اتفاق په نامه سره ولېوره يا د مېړه ونورو اقرباوو ته لڅ دی حرام او ناروا کار دی، آیا رسول الله ﷺ نه فرمایي: «الْحَمَوُ الْمَوْتُ» ارواه: البخاري يعني: د مېړه اقرباء لکه د مېړه ورور، د مېړه اکا او ماما، د اکا زامن، د ماما زامن او داسي نور، د ښځې دپاره مرګ دی، يعني: نسبت و نورو پرديو خلکو ته د دغو اقرباوو څخه په آساني سره د شر د پېښېدلو امکانات سته، آیا موږ د رسول الله ﷺ دغه امر تر خپل عرف او اصطلاح پوري هيڅ نه بولو؟ حال دا چې ځانونه مسلمانان هم بولو.

آيا دا د افسوس ځای نه دی؟ چې د مسلمانانو په کورنيو کي پېغله خور، د ځوان ورور په حضور، يا ځوانه ورېنداره د ځوان لېوره په حضور پتلون يا چسپ او نيم لڅ غوندي لباس او کالي اغوندي، ځان جوړوي، د سر ورېښتان قسم قسم جوړوي، عطر استعمالوي او دغه کورنۍ بيا هم د فتنې او فساد نه بېرېږي؟ آيا دوی خپل ځانونه تر اسلامي شريعت پوه بولي؟ زه به نوره تبصره نه کوم خودغه يوه قصه واورئ:

يوه عالم چې د دغسي موضوعاتو په باره کې يې خبري کولې د خپل وعظ او نصيحت په منځ کي دغه قصه بيان کړل: عالم وويل زه د خپلو نورو ملګرو سره په رېل ګاډۍ کي په سفر تلم چې يو سپين پوسته سړی چې سپين قميص، پتلون او ښکتي يې يې اغوستي وه را وختی او زما د ګرسي پر مقابل په هغه بله ګرسي کي کښېنستی زه د خپل کتاب په مطالعه مشغول وم او ده پرله پسې ما ته کتل، کله چې ما ده ته وکتل داسي معلومېدی لکه دئ چې زما د کتلو په انتظار کي ؤ او را ته ويې ويل: يا شيخ داسي ښکاري لکه ته چې عالم او د اهل دين څخه يې او زه يوه پوښتنه لرم آيا اجازه راکوې چې هغه پوښتنه در څخه وکړم؟ ما ويل: هو، په دلاوري سره خپله پوښتنه کوه ده و ويل: آيا دا صحي دد چې اسلام ښځي ته دا اجازه نه ورکوي چې د نارينه سره دي په تعليم او نورو وظيفو کي بېله ستره يا حجابه ګډون او اشتراک وکړي؟

ما ويل هو.

ده ويل: ولي؟

ما ويل: دا کار په اسلام کي په آيات او حديث سره منعه دی او بيا مي د دغه

موضوع په باره کې نور شرعي دلایل ورته بیان کړل. په دغه باره کې زما او د ده خبرې ډیرې اوږدې شوې خو په آخر کې ده راته وویل: اسلام د نارینه او ښځو په ګډه ژوند کې پر هر انسان د خپل ځان کنټرولول لازم دي او کله چې صبر او کنټرول موجود سي بیا نو د نارینه او ښځې د ګډون څخه کوم ممانعت نسته، دا چې یو انسان خپل ځان کنټرول کړي بیا نو اختلاط یا ګډ ژوند څه پروا لري؟

ده په خپلو خبرو کې دغه د ځان د کنټرولولو جمله څو وارو تکرار کړل ما د خپله ځانه سره وویل: دغه نفر د هغو کسانو څخه دی چې الله ﷻ د هغو په باره کې فرمایي: ﴿فَإِنَّهَا لَا تَعْمَىٰ الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَىٰ الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ [الحج: ۱۴۶] ژباړه: د دوی ظاهري سترګې نه دي ږندې مګر د دوی هغه زړونه چې په سینو کې دي ږانده دي.

دغسې کسان په شرعي نصوصو او دلایلو سره پر لار نه برابرېږي، نو مې د ده د قانع کولو دپاره یوه بله لار، یا بله حيله اختيار کړه، هغه دا چې د خپل بکس څخه مې یوه دانه لیمورا وایستی او په چاره مې دوه درې ځایه کړې او بیا مې ده ته وویل: په صدق او وجدان سره قسم درکوم چې بېله حقه به بل څه نه وایې او حق د دې حقداره دی چې متابعت یې وسې، آیا د دغه لیمو په پرې کولو سره ستا په خوله کې ناپي نه شوې پیدا؟ زموږ په اصطلاح خولې دي اوبه ونه کړې؟ سړي ویل: هو.

ما ویل: هغه صبر او د ځان کنټرولول چې تا په تکرار سره یادول څه سوه؟ چاره اولېمو زما په لاس کې وه اولېمو ما پرې کړې ستا خولې ولي اوبه وکړې؟

ده ویل: کله چې یو تریوشی د چا مخ ته پرې کیږي خامخا یې خوله اوبه کوي. ما ویل: کله چې سترګې څلور سي او غوړي د لمر مخ ته کېښوول سي خامخا ویلي کیږي، نو د اختلاطه څخه خامخا فساد پېښېږي او شیطان د انسان د وینې په رګو کې ګرځي او نفس خامخا انسان په بده سره امر کوي، الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي﴾ [یوسف: ۵۳]

ژباړه: بېشکه چې نفس خامخا او هر وخت په بدې سره امر کوونکی دی، بېله هغه نفسه چې زما رب مهرباني پرې کړې وي.

إن شاء الله د قصې په مطلب به پوهېدلي یاست، زه د واضحه او صریحه خبرو څخه ځان ژغورم که نه په دغه باره کې ډیرې واقعي او صریحه قصې را سره سته. **درېیم:** دغه د بیعت حدیث شریف پر دې دلالت کوي چې د ضرورت په وخت کې د ښځې د آواز اورېدل مباح دي، یعنې: د ښځې آواز د ضرورت په وخت کې نه دی عورت، خود حنفي مذهب ځیني علماء وایي چې د ښځې آواز عورت دی. اوس مو ولیدل چې د رسول الله ﷺ د سیرت څخه څنگه او په کومه طریقه سره احکام، حکمتونه او عبرتونه را ایستل کېدلای سي، چې د فرد او ټولني دپاره مفید وي. نور به بحث نه اورېدوم او بیرته به خپلې قصې ته ولاړ سم. په تېر بحث کې موږ د مکې مکرمې د فتحې غزاء بیان کړه، اوس به د مدینې منورې د ژوند درېیمه مرحله درته بیان سي.

د مدینې منورې د ژوند درېیمه مرحله

دغه مرحله د رسول الله ﷺ د ژوند د مرحلو آخرنۍ مرحله ده، په دغه مرحله کې پسله اوږده جهاده، پسله تکالیفو او ستړیاوو، پسله لوږو او مشکلاتو، پسله تشویشاتو او اضطراباتو، پسله خونړیو جنگو، اسلامي دعوت نتیجه او ثمره ورکوي. په تیرو سوو کلو کې د مکې مکرمې فتحه کول د دعوت هغه ډیره لویه نتیجه وه چې د مسلمانانو لاس ته ورغله، په دغه فتحه سره د ورځو تېرېدلو تغیر وکړی، د جزیره العرب هوا په بدله سوه، دغه فتحه د تېر سوي وخت او د راتلونکي وخت په منځ کې یو فاصل او جلا کوونکی ؤ. د عربو په نظر قریش د بت پرستی د دین ساتونکي او انصار وه او نور عرب په دغه کار کې د دوی تابع وه، نو اسلام او مسلمانانو ته د قریشو تسلیمېدل په جزیره العرب کې د بت پرستی د دین ختمېدل وه.

اوس نو دغه درېیمه مرحله ممکن و دوو صفحو ته و وېشل سي چې یوه صفحه د جهاد او جنگو ده او دوهمه صفحه و اسلام ته د عربي قبیلو داخېدل او مسلمانېدل دي او د دغو دوو صفحو واقعات سره مېنې دي یوه واقعه د بلي په منځ کې پېښېدل په خپل منځ کې یې ترتیب، تقدیم یا تاخیر نه درلودی چې زه یې پر هغه ترتیب درته

بيان کړم، مګر ما دا مناسب وليدل چې هره صفحه جلا جلا په ترتيب سره بيان سي خو څرنگه چې د جنگو او غزاوو صفحه زموږ د دسختي بحث سره مشابهت لري نو مي دا بهتره وبلل چې اول د جنگو او غزاوو صفحه بيان کړل سي.

د ځنين غزاء

تاسي وليدل چې مکه مکرمه په يوه سريع او داسي چابکه حمله سره فتحه سوه چې ټول عرب يې په حيرت او دهشت کي واچول؟ د شا وخوا همسايه قبيلو ته دغه خبر ناڅاپه او ناگهاني ورغلی، هيچا ته دا ممکنه نه وه چې د دغه کار مخ ونيسي، نو ځکه د شا وخوا قبيلو د تسليمېدلو څخه منعه و نه کړه او هغه هم تسليم سوې، بېله ځينو شريرو او متکبرو قبيلو څخه چې د هغو شريرو قبيلو په مقدمه کي د هوازن او ثقيف قبيلې وې، نو دغو دوو قبيلو ته د ځينو نورو قبيلو خلک چې د نصر، جشم، سعد بن بکر او هلال خلک وه هم راتول سوه، دغه قبيلې چې سرکښه او متکبري قبيلې وې دا يې نه قبلول چې د مسلمانانو دغه نصرت او کاميابي ته سر کښته کړي، د دغو شريرو او متکبرو قبيلو مشران د مالک بن عوف په ځای کي د مشورې دپاره سره يو ځای سوه چې په نتيجه کي يې د مسلمانانو سره پر جنگ کولو اتفاق وکړی، په دغه وخت کي هوازن او دغو نورو قبيلو پوره ترتيبات ونيول، تقريباً شل زره جنگي نفريې سره راټول کړه او ځانونه يې د مکې مکرمې د حملې دپاره تيار او آماده کړه، په دغه وخت کي چې رسول الله ﷺ او مسلمانان په مکه مکرمه کي دي، دغو قبيلو دا اراده وکړه چې پر مکه مکرمه حمله وکړي او ترخپل تسلط او تصرف لاندې يې را ولي، دا خو هوازن، بنو بکر او ثقيف سره يو ځای سوه، مګر هلته د هوازن ځيني قبيلې وې چې هغو اشتراک نه وو ور سره کړی چې د هغې جملې څخه کعب او کلاب وه، که څه هم دغه قبيلې د هوازن څخه وې مګر ويل: موږ په دې موضوع کي گډون نه در سره کوو.

اوس نو د قبيلو مشران سره کښېنستل او ويل: موږ بايد په دې جنگ کي يو رئيس او پاچا ولرو چې د دغې حملې مشرتوب د هغه پر غاړه وي، نو يې يو نوی ځوان د دغه مشرتابه دپاره خوښ او انتخاب کړی چې د شريفي او لوړي کورنۍ څخه ؤ او نوم يې

مالک بن عوف ؓ، وېل کيږي چي په دغه وخت کي د مالک بن عوف عمر څلېروشت کاله ؓ، سره د دې چي عمر يې کم او لږ ؤ مگر څرنګه چي نسب او کورنۍ يې لوړ وه نو يې د هوازن د ټولو قواوو مشر و ټاکي.

رسول الله ﷺ ته د هوازن د قبيلو دغه حالات ورسېدل چي د جنگ دپاره ځانونه جوړوي، رسول الله ﷺ هم د معلوماتو دپاره نفر وېل چي د هغو نفرو څخه يوه نفر چي ابو حدرد الأسلمي ؓ نومېدی وکولای سواي چي طائف ته ولاړ سي او هلته د هوازن او ثقيف په لښکرو ور ننوزي، پوره معلومات يې راټول کړه او بيرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی، خپل ليدلي حالات يې ورته وويل: چي هو، هوازن خپل ځانونه د مکې مکرمې د حملې دپاره آماده کړي وه، رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چي د هوازن د جنگ دپاره د مکې مکرمې څخه درووزي.

رسول الله ﷺ ولي د مکې مکرمې په داخل کي جنگ نه ورسره کاوه؟

هغه ډير لوی او مهم سبب درلودی، هغه دا چي د مکې مکرمې خلک نوي مسلمانان سوي دي پر اسلام او مسلمانېدلو يې فقط څو ورځي تيري سوي دي نو که په مکه مکرمه کي جنگ پېښ سي دا امکان لري چي اهل مکه دي هم غدر او خیانت وکړي چي دا کار به مسلمانانو ته ډير سخت او مشکل تمام سي ځکه يو لښکر به د دباندې څخه جنگ شروع کړي او بل مخالف لښکر به دننه په مکه مکرمه کي ورته پيدا سي چي د دې نتيجه به و مسلمانانو ته ډيره سخته او مشکله وي، نو رسول الله ﷺ نه غوښتل چي د مکې مکرمې له داخله جنگ وکړي، نو ځکه رسول الله ﷺ امر وکړ چي لښکر دي د هوازن د مقابلې دپاره تر مکې مکرمې دباندې ورووزي.

هلته د هوازن لښکر د هغه مسلمان جاسوس تر را رهي کيدلو وروسته سمدستي د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی، رسول الله ﷺ ته دا معلومات نه وه چي د هوازن لښکر را رهي سوی دی، د مسلمانانو دا فکر او خیال ؤ چي د هوازن لښکر تر اوسه په طائف کي دی، د رسول الله ﷺ إرادة دا وه چي پر طائف حمله وکړي نو خود د مسلمانانو د لښکر حرکت هم د طائف پر طرف ؤ، حال دا چي د هوازن لښکر له هغه طرفه د مکې مکرمې پر خوا حرکت کړی ؤ.

کله چي مالک بن عوف او نورو قبائلي مشرانو د مسلمانانو سره پر جنگ کولو اتفاق وکړی نو د مالک بن عوف په امر د کفارو د لښکر ټول افراد په دې مکلف کړل سوه چي خپلي ښځي، خپل اولادونه او خپل حیوانات ټول ورسره را رهي کړي، دا د دې دپاره چي لښکر یې و نه تښتي، ولي که شکست او ماته هم وخوري د مالو، اولادو او خپلو ښځو په سبب نه سي تښتېدلای، دغه شیان پر میدان نه پرېږدي، لږ تر لږه د دغه خپلو ښځو، اولادو او مالو دپاره جنگيږي، نو د کفارو لښکر د خپلو ښځو، اولادو، او مالو په ملګر تيا را رهي سوی دی څو په (اوطاس) کي یې واپول، اوطاس د هوازن په منطقه کي یوه ډیره لویه او برداره شېله ده چي د حنین و شېلې ته نژدې ده مګر په خپله د حنین شېله نه ده.

او حنین بیا د سیل کبیر سره یوه بله شېله ده چي د مکې مکرمې څخه تقریباً اتلس نولس میله لیري ده، کله چي د هوازن او طائف لښکري دغه د اوطاس شېلې ته را ورسېدې مالک بن عوف ته هم دا خبر رسېدلې ؤ چي محمد ﷺ هم د لښکره سره د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، نو مالک بن عوف دغه شېله د جنگ دپاره اختیار کړه، دالته یې خېمې ودرولې او لښکر واپول، ویل: د جنگ دپاره دغه ځای مناسب ځای دی.

دُرید بن الصَّمّه

د مالک بن عوف په لښکر کي یو مهم شخص، پوه او تجربه کاره سړی موجود ؤ، چي ډیر لوی جنگي پهلوان او شجاع ؤ د عربو د مشهوره او نامداره پهلوانانو څخه ؤ، ډیري جنگي تجربې یې درلودې د دغه سړي نوم دُرید بن الصَّمّه ؤ، دُرید د جاهلیت په وختو کي د جنگ په میدان کي ډیر مشهوره نوم ؤ، مګر دغه سړی اوس بوډا او سپین بېړی دی، ویل کیږي چي د حنین په ورځ یې عمر یو سل او شپېته کاله ؤ، نو دُرید زوړ، ضعیفه، او په سترگو هم پوند ؤ، بدن یې مات او بې طاقت ؤ، څرنګه چي پر اوبښ یې ځان نه سواي تکیه کولای، دی به یې په داسي کجاوه کي سپراوه لکه د ښځو کجاوه، خود ښځو سره به نه تلی، په کجاوه کي به ؤ او د نارینه وو سره به رهي ؤ، د جنگ په کارو کي به یې د ده څخه مشوره اخیستل، هر کار یې د ده په مشوره

او مصلحت سره کاوه، ځکه تجربه کاره پهلوان او د جنگ په کارو پوه ؤ، اوس چې د هوازن لښکر واپول دړید و ویل: په کومه شېله کې یاست؟ خلکو ویل: د اوطاس په شېله کې، ده و ویل: هوډ آسانو د غفلولو دپاره ښه ځای دی نه ډیرې لوړې لري چې څوک نه سي ور ختلای او نه آوار دښت دی.

کله چې هغه ښځې او ماشومان، حیوانات او مالونه چې د لښکر تر شا وه را ورسېدل، دړید د ښځو او ماشومانو، پُسو او اوبسانو آوازونه واورېدل په تعجب کې سو او ویل: دا څه شي دي چې زه یې اورم؟ د اوبسانو رڼا، دخرو هرهارۍ، د ماشومانو ژړاوي، د پُسو نارې؟ خلکو ویل: دا د مالک بن عوف امر دی چې ټول مالونه، اولادونه او ښځې مو درسره را ولی، دړید ویل: مالک بن عوف ما ته را ولی، څرنگه چې د دړید له امره چا مخالفت نه کاوه نو مالک بن عوف ورته راغلی، دړید ورته وویل: د پُسو، اوبسانو او ماشومانو آوازونه اورم دا څه قصه ده؟

مالک ویل: دا کار مي د دې دپاره کړی دی چې ما غوښته د هر سړي تر شا د ده مال او اولاد وي او د هغو څخه د دفاع دپاره جنگ وکړي او و نه تښتي.

دړید ویل: والله اوس هم د پُسو او چوپان یې په جنگ نه پوهېږې آیا مات سوی لښکر په یو شي را گرځي؟ که انسان مات سو او پر خپل مرگ و بېرېدی والله هیڅ شئ یې نه سي را گرځولای، دړید نور هم و ویل: که کامیابي ستا وه بل شئ فایده نه در رسوي بېله سړي او د هغه توره او نېزه او که کامیابي د هغه بل طرف وه نو خپل مال او اولاد دي هم د لاسه ور کړه.

یا مالک! ته په دې سره نه سي کامیابه کېدلای چې د هوازن هګۍ دي د آسانو مخ ته کېښوول، دوی خپل وطن او خپلو قبیلو ته ولېږه او بیا دي پهلوانان د جنگ دپاره د آسانو پر شا سپاره کړه، که کامیابي ستاسي وه اهل او اولادونه به مو درپسي راسي او که دښمن کامیابه سو مال او اولادونه به دي ساتلي وي.

خلکو غوښته چې د دړید د نظريې اطاعت وکړي اهل او اولادونه بیرته ولیږي، د لښکر ټول مشران د دړید د رأيي اطاعت کوي، مالک بن عوف د لښکر عمومي قومندان و بېرېدی چې د ده آمریت ولاړی او خلک د دړید اطاعت کوي، نو یې

وويل: والله دا كار به ونه سي ته ضعيفه سوې او عقل دي هم درسره ضعيفه سو. مالک بن عوف يو بل عاطفي حرکت هم وکړی: توره يې واخيستل او د لښکر مشرانو ته يې ورېغ کړه، هغه چي راټول سوه ده د توري لاستی پر مخکۀ کښېناوه او د توري تېره سر يې پر خپل ځيگر کښېناوه (د رکوع پر قسم و درېدی او پر توره يې تکیه وکړه) او وې ويل: والله يا به هوازن زما اطاعت کوي يا به دغه توره زما تر ملا وزی (يعني ځان وژنم) مالک بن عوف نه غواړي چي په دغه جنگ کي د درېد نوم ياد سي يا د هغه د نظر متابعت وسي، نو ويل: يا به زما امر منی يا د درېد، د لښکر مشران سره يو ځای دي په خپل منځ کي يې سره وويل: درېد په سترگو پوښ، سپين بېړی او ضعيفه سړی دی د جنگ اداره نه سي کولای، که موږ سر له اوسه د مالک بن عوف پر مشرۍ اختلاف وکړو نو سره و پاشل سوو، زموږ ملگرتيا د مالک بن عوف سره که څه هم په عمر لږ دی د درېد تر ملگرتيا ښه ده، د لښکر او قبيلو مشرانو و ويل: موږ ستا اطاعت کوو يا مالک بن عوف! نو د لښکر مشرانو د درېد امر نه کړی قبول، ښځي او ماشومان، مالونه او حيوانات پاته سوه.

د الله ﷻ اراده داسي وه چي دغه انسانان او حيوانان د مسلمانانو په نصيب سي، درېد بن الصّمّه و ويل: دا داسي ورځ او کار دی چي نه ځني غائب يم او نه پکښي حاضر يم، يعني: زه خو حاضر يم مگر نظر مي بل شئ دی، نو لکه نه چي يم حاضر، بيا درېد پوښتنه وکړه چي دا کوم ځای دی؟ ويل دا وادي اوطاس ده د وادي حنين خنګ يا بغل ته، درېد و ويل: هو، دغه ځای د جنگ دپاره ښه او مناسب ځای دی، نو يې مالک بن عوف ته و ويل: په اوله خبره کي دي زما اطاعت و نه کړی په دغه دوهمه خبره کي مي امر و منه، هغه دا چي د مسلمانانو د لښکر په لار کي کمينونه ورته ونيسه دا ځای د کمينو دپاره ډير وړ او مناسب ځای دی، مالک بن عوف هم د ده خبره ومنل او د مسلمانانو په لار کي يې کمينونه ورته ونيول.

رسول الله ﷺ

د مکې مکرمې څخه د حنين پر طرف حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د شوال په شپږمه ورځ چې د شنبې ورځ وه رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف حرکت وکړی چې دغه ورځ و مکې مکرمې ته د رسول الله ﷺ د داخلېدلو نولسمه ورځ وه، په دغه غزا کې د رسول الله ﷺ سره دوولس زره نفره مسلمانان ملګري وه چې لس زره نفره یې هغه لښکر ؤ چې د مکې مکرمې د فتحي دپاره ور سره را وتلی ؤ او دوه زره نفره د اهل مکې څخه ورسره ملګري سوه او د دغه لښکر اکثره نفر نوي مسلمانان وه، حتی د مکې مکرمې په نفرو کې ځیني مسلمانان وه او ځیني یې تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته وه مګر د را وتلو سبب یې هغه پخوانۍ دښمني وه چې د هوازن او اهل مکې په منځ کې پرته وه، د جاهلیت د وختو څخه دغه دښمني موجوده وه، د هغو کسانو څخه چې مشرکان وه او جنگ ته را ووتل یو هم صفوان بن أمیه ؤ هغه چې رسول الله ﷺ څلور میاشتي امان ورکړی ؤ، کله چې د مسلمانانو لښکر را ووتی رسول الله ﷺ ولیدل چې په لښکر کې د ډیرو نفرو سره اسلحه نسته ځکه نه یې درلودل او رسول الله ﷺ ته وویل سوه چې د صفوان سره اسلحه سته، نو رسول الله ﷺ صفوان بن أمیه ته چې د اسلحې تاجر ؤ او په دغه ورځ مشرک ؤ رجوع وکړه، ویل: یا صفوان! اسلحه را کړه، صفوان وویل: یا محمد! ﷺ په غصب او زور یې غواړې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: یا په عاریت یې غواړم (کار ځني اخلو او بیرته یې درکوو) او دا ضمانت هم درکوم چې بیرته به پوره درکول کېږي، صفوان وویل: هو درکوم یې، دغه اسلحه یې هم د قوم پرستی په سبب ورکړه چې په عربي کې (حَمِيه) ورته ویل کېږي، نو صفوان ورسول الله ﷺ ته سل زغري او د سلو نفرو دپاره نوره ضروري اسلحه په عاریت ورکړه.

اوس نو دې خبرې ته راغلو چې رسول الله ﷺ د دغه مشرک څخه مرسته

وغوښتل، آیا د مسلمانانو یوه امام، خلیفه یا مشر لره دا جائزه او روا ده چې د مشرک یا کافره څخه مرسته و غواړي؟ هغه علماء چې د مشرک او کافر څخه مرسته اخیستل جائز بولي د هغو دلیل د رسول الله ﷺ دغه عمل او کار دی او هغه علماء چې د کفارو څخه مرسته اخیستل جائز او روا نه بولي هغه بیا وایي: دغه مرسته د یوه مشرک فرد څخه وه، نه د یوه کافر دولت څخه یا د یوې کافري ډلې څخه خو د دغې مسئلې حکم به ان شاء الله تعالی د قصې تر بیانولو وروسته مفصل درته بیان سي.

او دا چې رسول الله ﷺ د صفوان څخه اسلحه په عاریت واخیستل نه په زور په دې کې موږ ته د رسول الله ﷺ عظمت او رحمت را معلومېږي ځکه مسلمانانو مکه مکرمه فتحه کړه کولای یې سوای چې د اهل مکې ټول مال او دولت په زور واخلي مګر دا د رسول اکرم ﷺ رحمت او شفقت ؤ چې ټول مالونه یې ورپرېښوول حتی اسلحه یې هم نه ځني واخیستل او کله چې یې اسلحې ته ضرورت پیدا سو بیا یې هم د اسلحې د خاوند په اجازه ځني واخیستل چې دغه کار د اسلام رحمت، عظمت او کرم ثابتوي. رسول الله ﷺ ولیدل چې د لبنکر ډیر نفر خواږه او د ضرورت نور سامان نه لري نو یې د اهل مکې څخه په قرض او پور مالونه واخیستل او د لبنکر د غریبو خلکو سره یې مرسته په وکړه، رسول الله ﷺ چې د مکې مکرمې څخه را وتی عتاب بن أسید رضی الله عنه یې پر مکه مکرمه حاکم او والي پرېښاوه چې د رسول الله ﷺ په غیاب کې مکه مکرمه اداره کړي، عتاب رضی الله عنه د هغو کسانو څخه ؤ چې نوي مسلمانان سوي وه مګر څرنګه چې رسول الله ﷺ په ده کې صدق او اخلاص ولیدی او بل دئ قوي ځوان او د مکې مکرمې د اشرافو څخه ؤ، د مکې مکرمې د اداره کولو قدرت یې درلودی نو یې دئ د دغه کار دپاره وټاکي.

عتاب بن أسید رضی الله عنه د ردت په وخت کې (چې دا بیا د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د خلافت په وختو کې پېښ سو) کله چې نوري شا وخوا قبیلې د اسلامه څخه مرتدي سوې، بیا هم دئ پر اسلام ثابت او قائم پاته سو، کله چې نوري قبیلې مرتدي سوې او اهل مکې هم غوښته چې مرتد سي نو سهیل بن عمرو رضی الله عنه په بیانېو او خطبو اسلام ته را بلل او عتاب بن أسید رضی الله عنه په خپل همت

او ثبات پر اسلام ثابت پاته کړه، د دغه عتاب د اسلام يا مسلمانېدلو فقط خو ورځي کېدلې چې رسول الله ﷺ پر مکه مکرمه والي مقرره کړی.

رسول الله ﷺ چې د طائف پر طرف حرکت وکړی ده ﷺ هم د معلوماتو دپاره خلک لېږل او د دښمن د حالاتو څخه نه و بېخبره، حال ورته راغلی چې د هوازن لښکر را وتلی دی او حنین ته را رسېدلی دی او د جنگ ميدان يې هم خوښ کړی دی، رسول الله ﷺ هم دا مقرره کړه چې په حنین کې به د دوی سره جنگ او مقابله کوي، مسلمانانو ته د دښمن حالات او اخبار معلوم سوه دا جنگ په بې خبري کې نه دی پېښ سوی، که څه هم په اول کې مسلمانان بېخبره وه خو رسول الله ﷺ دا کشف کړه چې د کفارو لښکر له طائفه را وتلی دی.

د دغې ورځې په سهار کې چې مسلمانانو د مکې مکرمې څخه حرکت وکړی دوی دوولس زره نفره دي او د اول وار دپاره د مسلمانانو دومره لوی لښکر جوړېږي نو د ځينو خلکو په زړو کې إعجاب، لويې او غرور پيدا سوه چې والله دوولس زره نفره يو هيڅوک مو نه سي ماتولای حتی ابوبکر الصديق رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسول الله! د لښکر د لږ والي په سبب نه مغلوبه کېږو، يعني: اوس زموږ مسلمانانو شمېر دومره نه دی چې د لږ والي په سبب دي ماته وخورو، که مو شکست خوړی د هغه به بل سبب وي، نو د دغه ډير والي غرور په لښکر کې نشرېدی، ځيني ضعيف النفسه مسلمانان هغه چې نوي اسلام ته داخل سوي وه د دغه ډير والي تر تاثير لاندې راغله توکل او اعتماد يې پر دغه شمېر او عدد سو چې موږ ډير يو، دغه د لښکر پر ډير والي د مسلمانانو اعتماد! الله ﷻ په سورة التوبه کې بيانوي او فرمايي:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مَّدْيَنَ﴾ [التوبه: ٢٥]

ژباړه: خامخا الله ﷻ ستاسي سره په ډيرو ځايو کې مرسته کړې ده خصوصاً د حنين په ورځ کې، کله چې ستاسي ډير والي تاسي په تعجب کې واچولاست نو هغه

ډیر والي ستاسي څخه هیڅ شی ایسته نه کړی، یعنې: د دښمن حملې یې نه درڅخه وگرځولې او پر تاسي باندي مځکه تنگه سوه سره د دې چي مځکه ډیره پراخه ده بیامو دښمن ته په داسي حال کي شاو ور وگرځول چي تښتېدلاست.

الله ﷻ په دغه آیات شریف کي هغه غرور او اعجاب ته اشاره وکړه چي د ډیر والي په سبب د خلکو زړو ته ور داخل سوی ؤ.

اوس نو د مسلمانانو لښکر د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف رهي دی په لار کي پر داسي عربو ورغله چي دیوې ونې سره یې عبادت کاوه بلکه د دغې ونې عبادت یې کاوه چي دغې ونې ته یې ذاتِ أنواط ویل، عربو به پر دغه ونه د تبرک دپاره لاسونه تېرول، رښکياني او ټوکران به یې په ځړول په اخترو کي به یې هلته مېلې کولې، خپلي اسلحې به یې پر ځړولې، د دغې ونې سره به یې حیوانات حلالول، د دغې ونې سره به د عبادت په نیت ناست وه نو د ذاتِ أنواط نوم هم په دغه سبب پر ایښوول سوی ؤ چي دغه رښکی او ټوکران په ځړېدل.

په لښکر کي هغه کسان چي اوس یې تازه ایمان را وړی ؤ او د هغه بت پرستی شوق یې لا تر اوسه په دماغ کي ؤ رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! موږ ته هم دغسي یو ذاتِ أنواط را جوړ کړه لکه دوی چي یې لري، مسلمانانو هم دغسي ونه غوښته لکه د مشرکانو چي د تبرک دپاره ځانونه پوري مړي او رښکياني په وځروي رسول الله ﷺ په ډیر قهر سره وفرمایل: الله اکبر! په والله تاسي داسي خبره وکړه لکه د موسیٰ علیہ السلام قوم چي موسیٰ علیہ السلام ته وویل:

﴿أَجْعَلْ لَّنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ (الاعراف: ۱۳۸)

یعنې: موږ ته هم داسي إله او معبود را جوړ کړه لکه مشرکان چي قسم قسم آلهه او خدایان لري؟ موسیٰ علیہ السلام ورته وویل: تاسي یو جاهل قوم یاست.

په ونو او ډبرو پوري ځانونه منبل او د هغو څخه د نفعي او ضرر امید درلودل حتی ونې او ډبري مشرف او مبارک بلل دا د مشرکانو کارونه دي، ونې او ډبري نه نفعه او نه ضرر رسولای سي، رسول الله ﷺ دغو خلکو ته و فرمایل: تاسي څنگه زما څخه دغسي شيان غواړی؟ رسول الله ﷺ دغه کسان امر کړه چي پر دغه خبره توبه وباسي

او د الله ﷻ څخه بخښنه وغواړي، هغو هم توبه وایستل او د الله ﷻ څخه یې عفو او مغفرت وغوښتل.

د مسلمانانو لښکر د حنین پر طرف وررهي دی لکه د مخه چي مو درته وویل: رسول الله ﷺ ته خبر راغلی ؤ چي د هوازن لښکر په حنین کي دی نو مسلمانان هم د چارشنبې په شپه چي د شوال د میاشتي لس ورځي تیري سوي وې حنین ته ورسېدل، مسلمانانو د حنین تر شېلې د مخه خپلي خېمې ودرولې، اوس نو د هوازن لښکر د حنین د شېلې پر هغه بله غاړه دی او مسلمانان تر شېلې دباندې د مکې مکرې و طرف ته دي.

کله چي مسلمانانو خیمې ودرولې رسول الله ﷺ یو د اصحاب کرامو څخه امر کړی چي ته به د آسه سره یوې لوړې غونډۍ ته وځېږې او پر هغه آس به سپور یې د هوازن معلومات به کوې حرکتونه او کمینونه یې ټول تر نظر باسه او د شپې په آخر کي به د معلوماتو سره راسې، بېله لمانځه او انساني ضرورت به له خپله ځایه نه بنورې، سړی هم پر آس سپور سو او یوې لوړې غونډۍ ته وختی د شپې تر آخره هلته ولاړ ؤ حتی د آسه څخه هم نه سو کښته او د شپې په آخر کي رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي یو شی دي ولیدی؟ سړي ویل: یا، کوم خاص یا د یادولو وړ شی مې نه ولیدی، د کفارو لښکر پر هغه خپل حال ؤ زه و فلاني او فلاني غره ته وختلم مگر هوازن مې ولیدل چي بنځي، حیوانات او پسونه یې ټول را وستلي دي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: **إِنْ شَاءَ اللَّهُ سَبَا دَغَه ټول مالونه د مسلمانانو دپاره غنیمتونه دي.**

مکر په دغه وخت کي و مالک بن عوف ته دُرید بن الصّمّه ځيني لار ښووني کړي وې او مالک بن عوف عملي کړي وې، سره د دې چي دُرید په سترگو نه لیدل خود عقل او تجربې څخه یې کار اخیستی چي د هغو لار ښوونو څخه یې یوه دا وه: ویل: دغه اضافه اوبان چي مورا وستلي دي (کفارو خو خپل ټول اوبان را وستلي وه چي ټول بېکاره او د دوی تر ضرورت زیات وه) نو دُرید وویل: بنځي او ماشومان ټول پر دغه زایدو اوبانو سپاره کړی او د لښکر تر شا یې و دروی ځکه په دې کار کي دوې فایدې سته یو دا چي که موماته و خوړل دوی کولای سي چي د اوبانو سره وتښتي

او بله فايده يې دا ده چي څوک د ليري ورته گوري هغه ته دا نه معلوميږي چي دا نارينه دي که ښځي، نو لښکر تر هغه خپل واقعي شمېر څو چنده زيات معلوميږي ځکه اوبښان دي او خلک پر سپاره دي، مالک بن عوف هم ښځي او ماشومان پر اوبښانو سپاره کړه، واقعاً هم دومره لښکر ځني جوړ سو چي آخري يې نه معلومېدی، حتی ځينو مسلمانانو به ويل چي د کفارو د لښکر شمېر اتيا زره دی که څه هم په حقيقت کي د هوازن ټول لښکر د شلوزرو نفرو په شا وخوا کي ؤ.

(د دغه لښکر په شمېر کي اختلاف سته، څوک يې دوولس زره نفره بولي)

که څه هم شل زره يا دوولس زره نفره لښکر ډير لوی لښکر دی، خود کفارو په دغه کار سره د دوی شمېر تر اصلي حساب څو واړه زيات معلومېدی.

اوبل هغه کار چي دُرید کړی ؤ هغه دا ؤ: څرنگه چي د هوازن لښکر تر مسلمانانو د مخه دغي منطقي ته راغلی ؤ، نو مالک بن عوف د دُرید په مشوره او لارښوونه په دغه شپه د خپل لښکر ډير نفر د حنين د شېلې په لارو، تنکيو، فرعي شېلو او نورو ډيرو پټو ځايو کي د کمين دپاره کښنولي وه او دا امر يې ورته کړی ؤ: کله چي مسلمانان دغي شېلې ته را کښته سي اول د غشو باران پر جوړ کړی او بيا په يوه وار ټوله يوه حمله پر وکړی، اوس د هوازن د لښکر ډيره حصه د شپې د حنين په شېله کي په خپلو کمينو کي سره ځای پر ځای سوه او د مسلمانانو د لښکر د راتگ انتظار باسي.

د مسلمانانو د لښکر لوی مشکل دا ؤ چي د حنين د شېلې څخه ډير لوړ وه او شېله ډيره کښته وه نو کښتي شېلې ته د لښکر کښته کېدل ډير سخت او مشکل وه، ځکه لار داسي کښته ده لکه ښویندوکی، لږ کښته نه وه بلکه شېله داسي کښته ده چي نفر بايد په خښتار ور کښته سي ځان نه سي تکیه کولای.

د دغي شپې په آخر کي رسول الله ﷺ خپل لښکر وټوليانو ته ووېشی او بيرغونه يې ور و وېشل، اوله ټولۍ د بني سليم قبيله ده هغه زر نفره د. آس سپاره چي د مسلمانانو د لښکر مقدمه وه او د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې تر فتحي د مخه د مدينې منورې په لار کي ملگري سوه، د دې ټولۍ قومندان خالد بن وليد ؓ ؤ.

د شپې په آخر کي و شېلې ته د کښته کېدلو آمادگي ونيول سوه او د سپېدو تر چاودلو

وروسته د وادي حنين پر طرف حرکت شروع سو، دلته مالک بن عوف خپل لښکر ته اوامر صادروي ويل توري را وباسی، توري را وايستل سوې، ويل پوښونه يې مات کړي ځکه بيا رجوع نسته او په يوه وار به حمله او هجوم پر وروړی، مالک ويل: نه غواړم چي جنگ خو ورځي دوام وکړي، بلکه په يوه ورځ به جنگ پای ته رسيږي، د هوازن لښکر د تورو پوښونه مات کړه توري يې په لاسو کي دي د حملې دپاره تيار او آماده ولاړ دي.

د رسول الله ﷺ د معلوماتو خلک د هوازن د لښکر په ټولو حالاتو خبر وه او هر څه يې سنجولي وه فقط په دغه کمينو نه وه خبر او د هغو دپاره يې هيڅ فکر نه وکړی. اوس نو د هغه لوړي څخه و وادي حنين ته د مسلمانانو را کښته کېدل شروع سوه، اول هغه څوک چي را کښته سوه! خالد بن وليد ؓ دی او بني سليم ور سره دي، کله چي دغه اوله ټولې ور کښته سوه او دوهمي ټولې په کښته کېدلو شروع وکړه د کمينو له طرفه اول د غشو باران پر شروع سو چي په دغو غشو يې ډير مسلمانان زخميان او زوبل کړه او بيا د دښمن ډلو يو ځايي شديده حمله شروع کړه، څرنگه چي و شپلې ته کښته کېدل ډير سخت وه ځکه يو دم کښته وه يوازي يو نفر چي به کښته کېدی خپل ځان يې نه سواي تکیه کولای هغه د مخ نفر به يې پوري واهه، نو په بني سليم کي د کښته کېدلو په سبب بد حال پېښ و، د دغه بده حاله سره سره د کمينو له طرفه حملې هم پر شروع سوې، د دوی خيال و چي د دښمن لښکر مو مخ ته دی هلته به ورځو جنگ او مقابله به ور سره کوو، خو هغه ناڅاپه د دواړو طرفو څخه د کمين نفرو حملې شروع کړې، په خپله پر خالد ؓ وهل او وارونه شروع سوه د خالد ؓ بدن ټوک ټوک او زخمي سو د ډيرو زخمو په سبب ولوېدی غځار سو، کفارو د بني سليم پر خلکو وهل او وارونه شروع کړه.

د بني سليم خلک خو نوي مسلمانان سوي وه په تېښته يې شروع وکړه مگر چيري وتښتي؟ راسته طرف ته يې کمين دی، چپه طرف ته يې کمين دی، مخ ته يې د دښمن لښکر دی د تېښتي دپاره بله لار نسته بېله دې څخه چي پر شا ولاړ سي، نو يې د شا پر طرف مخ ونيوی، د هغه طرفه بيا د مسلمانانو هغه نور لښکر را کښته کيږي، هغه کسان چي را کښته کيږي خپل ځانونه نه سي تکیه کولای او بني سليم غواړي چي

ور وخیږي، هغه چا چې دا حال لیدلی دی هغه وايي: خلک یو د بل پر اوږو سره سپاره او پراته وه، دلته په دغه شېله کې د هوازن د لښکر له طرفه پر مسلمانانو قتل او وژنه شروع سوه، د مسلمانانو هغه نور لښکر چې پسي را رهي دی هغه یې نه ویني او نه دي خبر چې په شېله کې څه پېښه ده، هغو خپل پر مخ تګ ته دوام ور کړی دی غواړي چې ور کښته سي او دلته بد حال جوړ دی، د کښته خلک غواړي چې لوړ وخیږي او د لوړي خلک غواړي چې ور کښته سي، پسله ډېره وخته هغه نور لښکر هم په دې حال خبر سو چې په شېله کې کمین دي او خلک وژل کېږي هغو په تېښته شروع وکړه.

هلته مالک بن عوف خپل ټول لښکر تقریباً شل زره نفره امر کړه چې په یوه وار حمله او وهل شروع کړی او دلته مسلمانان په دغه بد حال مبتلاء دي، د مسلمانانو په لښکر کې عمومي تېښته شروع سوه او هري خوا ته ځغلي، ځینو یې په ځغستا مکې مکرمې ته ځان و رساوه او ټول لښکر وتېښدی، رسول الله ﷺ نارې وهي غواړي چې دغه مات سوی لښکر را وگرځوي خو څوک نه درېږي.

رسول الله ﷺ یوازي پر میدان پاته سو، هغه صحابۀ کرام چې ثابت پاته دي او نه تېښتي هغه هم یو یو او جلا جلا دي، شل زره نفره په دغه بد حالت کې پر را گرځېدلي دي، خلک ځغلي او رسول الله ﷺ نارې وهي اَلْکِ عِبَادَ اللَّهِ، خو یو هم تر شا نه گوري، ډیر بد شکست او ماته وه، ابوسفیان چې په دغه وخت کې نوی مسلمان سوی ؤ هغه و ویل: د دغه مات سوو خلکو مخ به بل شی نه را وگرځوي بيله د جدې دریاب، يعني: تر هغه ځایه پوري به ځغلي.

جبله یا کنده بن جُنید چې منافق ؤ هغه ناري کړه: نن ورځ یې سحر باطل سو. دلته نو د الله ﷻ له طرفه هغه لوی امتحان شروع سو، د مسلمانانو د ایمان امتحان په دغسې ځایو کې اخیستل کېږي.

په دغه وخت کې یو د هغو کفارو څخه چې په ظاهره مسلمان سوی دی او نوم یې شیبه بن عثمان بن ابي طلحه دی ”عثمان بن ابي طلحه“ د دغه شیبه پلار د هغو کسانو څخه ؤ چې د اَحَد په ورځ یې د کفارو بیرغ پورته کاوه او د مسلمانانو له طرفه ووژل سو، دغه شیبه د هغه عثمان زوی دی او د مسلمانانو د لښکر سره را وتلی دی

غواړي چې په مناسب وخت کې رسول الله ﷺ و وژني او د خپل پلار بدله او انتقام په نن ورځ کې واخلي، په دغه بد حالت کې رسول الله ﷺ یوازې ولاړ دی او یوازې جنگ کوي، هیڅوک نه دي ورسره او نارې وهي: اِلَیَّ عِبَادَ اللَّهِ!

شبهه چې یو خنجر ورسره دی د خپل مقصد د پوره کولو دپاره د رسول الله ﷺ و طرف ته ورغلی، رسول الله ﷺ شبهه ولیدی ویل: یا شبهه! څه خبر دی؟

شبهه ویل: یا رسول الله! غواړم چې ستا څخه دفاع وکړم، رسول الله ﷺ ویل: دلته راسه، شبهه ورغلی او رسول الله ﷺ د شبهه پر ځیکر خپل مبارک لاس کښېناوه او ویل: د الله څخه بخښنه وغواړه، شبهه ویل: استغفر الله.

شبهه وایي: رسول الله ﷺ چې فقط لاس را څخه پورته کړی دی ﷺ تر ټولو خلکو راته گران او محبوب وگرځېدی، شبهه دلته ودرېدی او د رسول الله ﷺ څخه یې دفاع کول، اصلاً دی د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره راغلی ؤ، مگر سبحان الله! اوس د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي.

رسول الله ﷺ بیا هم نارې وهي اِلَیَّ عِبَادَ اللَّهِ! د ده ﷺ آواز هغو اصحاب کرامو چې شا وخوا په میدان جنگ کې موجود وه لکه ابوبکر الصديق، عمر فاروق او څو نورو مهاجرینو رضوان الله علیهم واوړېدی، هغه هم راغله پر رسول الله ﷺ را وگرځېدل مگر د دغو اصحاب کرامو شمېر ډیر لږ ؤ، د شلو زرو نفرو په مقابل کې څه کولای سي؟ په دغه ځای کې د رسول الله ﷺ سره لږ مهاجرین او د ده ﷺ اهل بیت ورسره وه چې ټوله دوولس یا نولس نفره وه او په بل روایت کې وایي اتیا نفره وه، په دغه ځای کې د رسول الله ﷺ هغه شجاعت او دلاوري ښکاره سوه چې مثل یې نه لیدل کېږي، خپله غاټره یې د کفارو پر طرف ور ځنډول او ویل یې: «أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ، أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطْلَبِ» په دغه وخت کې ابوسفیان بن الحارث ؓ د رسول الله ﷺ د غاټې رکاب نېولی ؤ او عباس ؓ یې قیضه نیولې وه چې چابکه ولاړه نه سي، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د خپله ربه څخه د نصرت غوښتنه وکړه او وې فرمایل: اللَّهُمَّ أَنْزِلْ نَصْرَكَ، الهي ستا نصرت را نازل کړه.

کله چې عباس ؓ راغلی رسول الله ﷺ د ده په راتگ ډیر خوشاله سو، دا ولي؟

ځکه عباس عليه السلام داسي لوړ آواز درلودی چې په ټولو عربو کي يې مثل نه ؤ، د ده عليه السلام د آواز په باره کي وايي: د جاهليت په وختو کي عباس عليه السلام د خپلو پسونو او اوبسانو دپاره چوپانان درلودل، چوپانانو به اوبسان او پسونه د مکې مکرمې څخه ډير ليري بېول، نورو خلکو که به خپل چوپانان غوښته نفر به يې پسي لېږل چې را يې ولي مگر عباس عليه السلام څوک نه پسي لېږل دلته په مکه مکرمه کي به يوې لوړي ته وختی او ور ناري به يې کړه، ډير لوړ آواز يې درلودی، رسول الله ﷺ د ده د آواز په باره کي فرمايي: «صَوْتُ الْعَبَّاسِ فِي الْمَعْرَكَةِ بِأَلْفِ رَجُلٍ» يعني: په جنگ کي د عباس آواز پر زرو نفرو حساب دی، اوس چې عباس عليه السلام راغلی رسول الله ﷺ ورته وويل: يا عباس! زما اصحابو ته ور ناري کړه، عباس عليه السلام هم په لوړ آواز په نارو شروع وکړه او ويل: اې مسلمانانو! رسول الله ﷺ دغه دی خو چا تر شا نه کتل، دلته نور رسول الله ﷺ ورته وويل: و اصحاب سَمْرَه ته ور ناري کړه (سَمْرَه يعني: ونه يا درخته) چې مقصد يې هغه ونه ده چې د حديبيې په ورځ اصحاب کرامو تر هغې وني لاندې د رسول الله ﷺ سره بيعت کړی ؤ، حضرت عباس عليه السلام هم ناري کړه (يا اصحاب السَمْرَه اَيْنَ يَبْعَتُكُمْ؟) اې د وني ملگرو هغه بيعت مو څه سو؟ ځيني اصحاب کرام چې د هغه بيعت په ورځ يې په بيعت کي گډون او اشتراک کړی ؤ هغو دغه ناره واورېدل او په بيرته را گرځېدلو يې شروع وکړه، هغه خپل عهد يې ور په ياد سو غواړي چې پر خپله وعده وفاء وکړي او پر رسول الله ﷺ را ټولېدل دغه د اصحاب کرامو د بيرته را گرځېدلو حال ځيني هغه کسان بيانوي چې په دغه جنگ کي حاضر وه، هغه وايي: يو نفر چې د اهل شجره څخه ؤ پر اوبن سپور ؤ او تېنېدې خو کله چې يې دغه ناره واورېدل اوبن يې داسي تېز رهي ؤ چې ده دا قدرت نه درلودی چې خپل اوبن ودروي او را وې گرځوي نو دئ ځني را وغورځېدی او اوبن يې پرېښاوه پر پښو يې په جنگ شروع وکړه.

د بيعت الرضوان خلک په داسي حيرت انگېزه چابکي سره را گرځېدل چې بيان يې نه سم کولای او دغه به يې ويل: لبيک يا رسول الله! لبيک يا رسول الله! تر داسي اندازې چې دوی به کوښښ کاوه چې خپل اوبن را وگرځوي، خود اوبن د را گرځولو قدرت چې به يې نه کړی پيدا، خپله توره او سپر به يې ځني را حمله کړه او

له اوبښه به را غورځېدل، اوبښ به يې خپل سر ته پرېښاوه، ترڅو چي د رسول الله ﷺ پر شا وخوا د دغو نفرو څخه سل نفرو را ټول سوه او په جنگ يې شروع وکړه، اوس نو دغه سل نفرو چي سره يو ځای سوه د شلو زرو نفرو سره جنگ کوي، داسي جنگ شروع سو چي د انسانانو ترخيال او تصور لوړ دی، هغو کسانو چي دغه حالت يې ليدلی دی وايي: په والله دغو سلو نفرو داسي جنگ کاوه چي هيڅ شی يې مخ ته نه سواي درېدلای، په هوازن کي يې قتل او وژنه شروع کړه، دغه سل نفرو په هغو شلو زرو نفرو کي قتل او وژنه کوي او هيڅوک يې مخ ته هم نه سي درېدلای، په دغه وخت کي د جنگ قومندان په خپله رسول الله ﷺ و هم جنگ کوي هم اداره، دا د چا په وسه پوره ده؟ دا کوم همت او شجاعت دی چي سل نفرو دي د شلو زرو په مقابل کي جنگيږي؟ دا رسول الله ﷺ و او دغه يې شجاعت و نو ځکه حضرت علي عليه السلام وايي: کله چي به جنگ ډير شديد سو موږ به ورسول الله ﷺ ته رجوع کول، ځکه موږ پوهېدلو چي هغه ﷺ د همت او شجاعت خاوند دی نه تبتي او نه بيرېږي.

د حضرت علي عليه السلام دغه قول د ځنين د جنگ په باره کي نه دی بلکه دغه خبره يې عامه کړې ده چي په ټولو جنگو کي همېشه زموږ دغه حال و، چي د جنگ د شدت په وخت کي زموږ رجوع ورسول الله ﷺ ته وه او په هغه سره مو ځانونه ساتل دغه د ځنين په ورځ هم دغو سلو نفرو د رسول الله ﷺ د شجاعت او ثابته پاته کېدلو په واسطه د رسول الله ﷺ تر شا جنگ کاوه، په دغو سلو نفرو کي دوې ښځي هم موجودي وې چي يوه ام عماره او بله ام سليم وه، چي د خپل خاوند ابو طلحه سره ملکرې وه، دغو ښځو جنگ نه کاوه مگر د رسول الله ﷺ سره ثابته پاته وې، د ام سليم سره يو خنجر ور سره و، رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه: يا ام سليم! په دغه خنجر څه کوې؟ دې وويل: که د مشرکانو څخه يو څوک را نژدې سو نس يې ور څيرم، سبحان الله! دا داسی ورځ وه چي نارينه تبتي مگر دغه ښځي ثابته پاته دي بيا ام سليم ورسول الله ﷺ ته وويل: اجازه را کوې چي دغه تبته دلي کسان داسي و وژنم لکه ته چي هغه کسان وژنې چي جنگ در سره کوي؟ دوی څنگه تا په دغسي حال کي يوازي پرېږدي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا پرې يې ږده.

دا په دغه جنگ کې د مسلمانانو ښخو ثبات ؤ، په دغه ورځ کې رسول الله ﷺ دا اعلان هم وکړی: که هر چا د کفارو څخه یو څوک و وژی او د هغه پر وژلو یې شاهدان درلودل د وژل سوي سړي سامان د هغه دی.

ابن اسحاق او نور د انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي چې د حنین په ورځ یوازې ابو طلحه د شلو نفرو کفارو سامان واخیستی، یعنې: یوازې ده شل نفره کفار وژلي وه، تر دغه وروسته و انصارو ته ناره کول شروع سوه: یا معشر الأنصار! یا معشر الأنصار! اوس بیرته د مسلمانانو ډلې یوه پسله بلي څخه را گرځي او شدید جنگ شروع دی، رسول الله ﷺ جنگ ته وکتل او وې فرمایل: اوس جنگ تود سو اویا رسول الله ﷺ د مخکې څخه یو مټ شګي یا خاوره را پورته کړه او د کفارو مخان یې په و ویشتل، دغه یو مټ خاوره د کفارو د لښکر د هر فرد و سترگو ته ورسېدل او ټوله د خپلو سترگو په مېلو مشغول سوه او له دې طرفه د مسلمانانو حملې پر شروع دي، بیا نور رسول الله وویل: د محمد په رب می دي قسم وي چې کفار مات سوه، هلته په هوا زن کې داسې قتل او وژنه شروع دي چې د مالک بن عوف هیڅ زړه نه لویږي چې سلو نفرو دي داسې حال را باندې جوړ کړی وي.

په دغه وخت کې د الله ﷻ له طرفه نصرت او بری، مرسته او معجزه را نازل سوه چې هغه له آسمانه د ملائکو نزول ؤ، د آسمانه څخه ملائکې را کښته سوې دا دوهم جنگ دی چې ملائکې ورته را کښته کیږي پسله بدره څخه دغه یواځنی جنگ دی چې ملائکې پکښې را کښته سوي دي، په حدیث شریف کې راغلي دي چې مسلمانانو دغه ملائکې د یوې سیاهۍ په شکل ولیدلې، وایي: موږ په آسمان کې یوه سیاهي ولیدل چې مخکې ته را کښته سوه او په وادي حنین کې سره وپاشل سوه او بیا دغه سیاهي موږ ته را نژدې سوه و مولیده چې تور غټ مېړان وه، صحابه کرام وایي: چې موږ د دغو مېړانو د ډیروالي په سبب خپل کالي ځني څنډل چې پر کالو مو گرځېدل، مسلمانانو فقط دغه حال ولیدی مگر کفارو بیا و لیدل چې ډیر زیات خلک چې سپین کالي یې اغوستي دي او پر ابلکو آسانو سپاره دي او پر دوی ورره دي، کفارو چې په هغه سلو نفرو څه نه سواي کولای او اوس ویني چې دغه لوی لښکر

او ډيري ډلي پر دوی ور رهي دي په زړو يې بېره ننوتل او په تېښته يې شروع وکړه. ملا تګو په دغه جنگ کي، جنگ او وهل نه دي کړي لکه په بدر کي چي يې کړي وه. دلته فقط د ملا تګورا تګ د کفارو په زړو بېره ننه ايستل، او د جنگ له ميدانه په تېښته سوه، لکه څرنګه چي الله ﷻ فرمايي:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ﴾. [التوبه: ۲۵]

يعني: خامخا الله ﷻ ستاسي سره په ډيرو ځايو کي مرسته کړې ده خصوصاً د حنين په ورځ، کله چي ستاسي ډير والي تاسي په تعجب کي واچولاست، نو هغه ډير والي ستاسي څخه هيڅ شئ ايسته نه کړی، يعني: د دښمن حملې يې نه در څخه وګرځولې او پر تاسي مخکې تنګه سوه سره د دې چي مخکې ډيره پراخه ده، بيا مو دښمن ته په داسي حال کي شا ورو وګرځول چي تېښتېدل است.

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾. [التوبه: ۲۶]

او بيا الله ﷻ خپل سکون او اطمینان پر خپل رسول او پر مومنانو نازل کړی او الله ﷻ داسي لښکري را ولېږلې چي تاسي نه ليدلې او عذاب يې ورکړی و هغو کسانو ته چي کافران سوي وه او هم دغه عذاب د کافرانو سزا ده.

د هوازن لښکر د مکې مکرمې د شمال شرق له طرفه راغلی ؤ او مسلمانان د دوی په جنوب غرب کي واقع وه اوس د هوازن لښکر پر درې طرفه تښتي ځيني يې طائف ته ځي، ځيني يې نخله ته ځي او ځيني يې وادي اوطاس ته ځي، په هغو کسانو پسي چي اوطاس ته تښتېدل رسول الله ﷺ يوه ډله ولېږل چي مشر يې ابو عامر الاشعري ؓ ؤ، د مسلمانانو د دغې ډلې او د کفارو په منځ کي لږ جنگ وسو چي په نتيجه کي کفارو سخته ماته وخوړل، خو په دغه جنگ کي ابو عامر الاشعري ؓ شهيد سو.

همدارنگه رسول الله ﷺ يوه بله ډله په هغو كفارو پسي ولېږل چې د نخله پر طرف تېنېدل، چې په دغه تېنېدلو خلكو كې يو هم دُرېد بن الصّمّه ؤ، هغه سپين پېړۍ اوړوند، د جاهليت لوى پهلوان، دغه دُرېد د مسلمانانو څخه يوه ځوان ونيوى چې د دغه ځوان عمر شپاړس كاله ؤ او نوم يې ربيع بن رُفيع الأسلمي ؤ، دُرېد په كجاوه كې سپور ؤ او مسلمان فكر و كړى چې بښه ده غواړي چې په بنديانو كې يې بوزي، دغه ځوان اوښ تر مهار ونيوى او كش يې كړى، دُرېد بن الصّمّه پر بغ كړه اوښ چيري بيايې؟ ځوان پوه سو چې په دې كجاوه كې سړى دى نو يې اوښ چوك كړى، دُرېد بېغمه ناست دى ضيفه سړى دى يو سل او شپېته كاله يې عمر دى، دئ په خپله نور ژوند او عمر نه غواړي، ربيع بيا ځوان او بې تجربه دى د اول وار دپاره په جنگ كې گډون كوي، حتّٰى په توره سره يې د وهلو طريقه هم پوره نه ده زده، توره يې پورته كړه دُرېد يې پر اوږه په و واځه، څرنگه چې د دُرېد هډوكي زاړه هډونه وه او غوښه يې هم نه درلودل توري تاثير نه پر و كړى د يو سلو شپېتو كلو وچ هډونه دي او عمر يې هم په جنگو كې تېر سړى دى، دې واري هيڅ تاثير پر ونه كړى.

دُرېد و خندل او ويل: اې وراره! نوم دي څه شي دى؟

ځوان ويل: ربيع بن رُفيع الأسلمي دُرېد و ويل: يا ربيع! ما ستاسي د بښو څخه دفاع كړې ده مگر بيا هم راسه چې د وهلو طريقه در وښيم، كه ته غواړې چې څوك ووهې پر هډوكي يې مه ووهه هډوكى نه ماتېږي د وهلو ځاى دغه دى د سر او اوږو په منځ كې (خپل مغزي ته يې لاس ور وړى) اوس د وهلو ځاى هم ور ښيي او ويل: دغه ستا توره بېكاره ده ورسه هغه زما توره را واخله د ځين په شا كې پرته ده، ربيع هم هغه د دُرېد توره راوړل، دُرېد ويل: پر دغه ځاى مي ووهه بيا نو ولاړسه مور دي خبره كړه چې ما دُرېد و وژى، ما همېشه د هغو څخه دفاع كړې ده، ربيع هم توره واخيستل څرنگه چې دُرېد ور ښوولي وه هغسي يې و واځه او وې وژى.

ربيعه پسله جنگه خپلي مورته دغه قصه و كړه، موريې وژړل او وې ويل: چې ده درته و ويل: ما ستا د بښو څخه همېشه دفاع كول تا څنگه وژى؟ ربيع ويل: نه زه د ده په قصه خبر وم او نه د ده په خبرو پوه سوم چې دئ څه وايي، موريې ورته و ويل:

د جاهليت په وختو کې زه، زما مور او زما خوندي بنديانې ونيول سوو او هغه څوک چې موږ يې له بندي گرته خلاصې او ايله کړو هغه دغه دُرید بن الصمه ؤ، ده وساتلو، ربیعہ ويل: زه څه خبر وم؟ که زه په دغه قصه خبر وای مابه نه وای وژلی، مقصد دا چې د دُرید بن الصمه آخري حال دغه ؤ چې درته بيان سو.

اوس چې دغه سل نفره مسلمانان پر شلو زرو يا دوولسو زرو کفارو غالبه او کاميابه سوه، د مسلمانانو د لښکر هغه نور تښتېدلي نفر لا تر اوسه نه دي راغلي، هغه بيا ډير وروسته هغه وخت راغله چې دغو سلو نفرو د جنگ په ميدان کې غنيمتونه ټولول، مقصد دا چې دغو شلو زرو نفرو ته چې يې ماته او شکست ورکړی هغه فقط دغه سل نفره وه، دا د الله ﷻ قدرت ؤ چې د حنين په ورځ ښکاره سو.

کله چې کفارو شکست وخورى رسول الله ﷺ دغه سل نفره امر کړه چې اوس غنيمتونه پرېږدى په کفارو پسې وررهي سى او هغه تعقيب کړى.

دغه خبر چې کفار مات سوه په کراره کراره و هغه نورو تښتېدلو مسلمانانو ته ورسېدى، هغو هم په بيرته را گرځېدلو شروع وکړه، په دغه وخت کې چې مسلمانان کفار تعقيبي رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې خالد بن وليد چيرې دى؟ پسې وگورى او پيدا يې کړى، په دغه وخت کې چې اصحاب کرام په خالد ؓ پسې گرځي د کفارو مشر او عمومي قومندان مالک بن عوف هغه ځاى ته وررهي دى چې هلته د ده مات سوى لښکر سره يو ځاى کيږي، هلته ورغلى غواړي چې خپل لښکر بيرته سره يو ځاى او منظم کړي او بيا د حملې دپاره را وگرځي، د مسلمانانو څخه هغه د بني سليم د قبيلې څو نفره په ده پسې وررهي سوه، مسلمانان لا تر اوسه ټول نه دي سره يو ځاى سوي شمير يې اوس هم لږ دى، هلته مالک بن عوف د خپل لښکر ډير نفر سره يو ځاى کړه غواړي چې د حملې دپاره بيا را وگرځي، خو وې ليدل چې د بني سليم قبيله ورته ولاړه ده، مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک او کومه قبيله ده؟ ورته وويل سوه: دا د بني سليم قبيله ده.

په هغه وختو کې هري قبيلې خپلې نېزې او توري پر يوه خاص ډول اېښوولي چې په هغه سره پېژندل کېدې چې دا فلانې قبيله ده، دغه د بني سليم قبيلې خپلې

نيزې د آسانو پر سرو اېښوولې، نو مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک دي چې زموږ مخ ته ودرېدل؟ ويل دا بني سليم دي، ويل د دوی څخه مه بېرېږی ځانونه تيار کړی، مالک بن عوف د دوهم وار دپاره وحنين ته نژدې ډير لښکرسره يو ځای کړی او د مسلمانانو لښکر هم دلته سره يو ځای کيږي، په دغه وخت کي انصار د مالک بن عوف پر طرف ور رهي سوه چې هغو بيا نېزې د ځانو تر شا پر آسانو اېښوولې، مالک پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ ورته و ويل سوه: دا د يثرب څخه د محمد ﷺ اصحاب دي، ده ويل د دوی څخه هم مه بېرېږی، بيا هم مالک د نور لښکر په يو ځای کولو او ترتيبولو مشغوله سو چې د مسلمانانو يوه بله ډله تياره سوه چې دغه ډله مهاجرين وه او دوی بيا نېزې د آسانو پر غوږو اېښوولې او د دې ډلي مشر او قومندان زبير بن العوام ؓ ؤ.

مالک بن عوف بيا پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ مالک ويني چې دغه ډله د هغو نورو څخه فرق لري او د نور لښکر پر قسم نه معلومېږي، ورته وويل سوه: دا د اهل مکې څخه د محمد اصحاب دي، مالک وويل: په دوی کې هغه نفر چې ژړه لنگوته يا پتکۍ يې ترلې دی څوک دی؟ ويل دا زبير بن العوام دی، مالک ويل: در تبتي چې زبير راغلی نور نو زموږ طاقت ختم دی، هغه لښکر يې نه کړی پوره چې مالک بن عوف او ملګري يې بيا په تېښته شروع وکړه، فقط د زبير رضي الله عنه د نامه او را تګ څخه وېرېدل او طائف ته وتښتېدل، مګر په خپله مالک بن عوف په طائف کې يوې منطقي ته وتښتېدی چې (اِيه) ورته ويل کيږي او هلته يې يوه قلا درلودل، نو په ليه کې هغه خپلې قلا ته ورغلی.

دهوا زن او ثقیف لبکروپه دغه ډول او طریقه سره ماته او شکست و خوړل.

مگر څرنگه چي د هوازن د لښکرشمېر او تعداد ډير زيات ؤ او دوی فقط د خپلو ځانو په خلاصولو مشغوله وه د بنځو او ماشومانو، مالو او حيواناتو، و تېستولو ته نه سوه فارغه او نه هغو په خپله وکولای سواي چي وتېستي، نو ټول د جنگ پر ميدان پاته سوه، بنځي او ماشومان، پسونه او اوښان ټول پاته سوه، فقط نارینه خلکو وکولای سواي چي وتېستي.

هلته صحابه کرامو خالد بن ولید ؓ پیدا کړی چې ټول بدن يې په زخمو ډک دی او ویني ځني بهیږي، هلته یو اوښ چوک و دی ؓ ورته ناست دی پر هغه اوښ يې تکیه کړې ده، څرنګه چې ډیره وینه ځني تللې وه له ضعفه يې هیڅ حرکت نه سوای کولای، رسول الله ﷺ ورغلی او دی ؓ پر دغه حال ؤ، رسول الله ﷺ کالي ځني وکښل پر زخمو يې ور ټوکی او لاس پر تېروي، خو ټوله زخموڼه يې په دغه لحظه جوړ سوه، بیا نور رسول الله ﷺ ورته وویل: ولاړ سه يا خالد! او په کفارو پسي ولاړ سه، تعقیب يې کړه او وې شړه، هغه خالد ؓ چې څو لحظې د مخه پر هغه حال ؤ چې د ضعفه څخه يې حرکت نه سوای کولای اوس پر آس سپور سو او په کفارو پسي ور رهي سو، دا هم د حنین په غزا کې د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه بله معجزه ده چې پر خالد ؓ ښکاره سوه.

۵ جنگ د جریان په وخت کې رسول الله ﷺ پر یوه ښځه ورغلی چې وژل سوې وه او خلک پر را ټول وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې څه پېښه ده؟ خلکو ویل: یوه ښځه ده چې خالد بن ولید وژلې ده، رسول الله ﷺ ځینو هغو نفرو ته چې د ده ﷺ سره ملګري وه وویل: په خالد پسي ځان ور ورسوی او ورته وواياست: رسول الله ﷺ دي له دې څخه منعه کوي چې کوچنۍ، ښځه او نوکر ووژني.

د حنین د غزا غنیمتونه

رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو سره د جنگ پر میدان کامیابه او مسلط سو او مسلمانانو د جنگ له میدان غنیمتونه را ټول کړل.

د حنین غنیمتونه په داسې ډول سره وه: اته زره ښځي بيله ماشومانو، څلېروېشت زره اوښان او تر څلوېښتو زرو زیات پښونه، څلور زره اوقیه سپین زر.

مالک بن عوف دغه شیان د دې دپاره را وړي او راوستلي وه چې لښکر يې شکست و نه خوري، مګر د دُرید بن الصّمّه خبره صحي وه چې ویل: مات سوی لښکر په هیڅ شي نه را ګرځي او د هیڅ شي پروا نه لري.

نو د حنین په جنگ کې د هوازن ډیري ښځي او کوچنيان، ټول مالونه او

حيوانات د مسلمانانو لاس ته ورغله، رسول الله ﷺ امر وکړی چې ټول غنیمتونه دي جُعرانې ته يووړل سي او هلته يې سره يوځای کړي.
(جُعرانه) و مکې مکرمې ته نژدې د يوه ځای نوم دی، نو ټول انسانان او حيوانات هلته بوتله سوه او مالونه هم هلته يووړل سوه.

درسول الله ﷺ رضعي خور شيماء بنت الحارث

د مخه تر دې چې انسانان او حيوانات جُعرانې ته بوتلل سي د بنديانو څخه يوه بُڅه نارې وهي، يوه سپين سرې بُڅه ده چې تقريباً اويا کاله يې عمر دی وايي: ما پرېږدی زه ستاسي د نبي خور یم، زه ستاسي د ملګري خور یم، صحابۀ کرامو ويل: زموږ ملګری رسول الله ﷺ خور نه لري موږ د هغه د خور نه دي اورېدلي، خو بُڅه ټينګه ده او وايي: تاسي ما ورولی، د دې د ډيرو زاريو په سبب يې دا د بنديانو له ځايه را وايستل او رسول الله ﷺ ته يې وروستل او ويل: يا رسول الله! دغه بُڅه دعوه کوي چې زه ستا خور یم، رسول الله ﷺ بُڅې ته وويل: څوک يې؟ ويل: شيماء بنت الحارث د حليمۀ سعديه لور، دغه شيماء د رسول الله ﷺ رضعي يا د تي رودلو خور وه، رسول الله ﷺ چې کوچنی او په بني سعد کي ؤ د دغې شيماء عمر اووه کاله ؤ او دې د خپلې مور سره د رسول الله ﷺ روزنه کول او دې به رسول الله ﷺ په شا او غېږ کي ګرځاوه، رسول الله ﷺ نه و پيژندل او ښايي هره بُڅه دغه دعوه وکړي چې زه ستا خور یم نو رسول الله ﷺ و فرمايل: څه علامه او نښاني لري چې هغه دا ثابته کړي چې ته زما خور يې؟ شيماء وويل: نښاني مي زما پر اوږه ستا غاښ دی، کله چې ما ته په شا ګرځولې پر اوږه دي غاښ را ولګاوه، رسول الله ﷺ و فرمايل: صدقت، چې دغه دي هم په ياد دي او راته و دي ويل نو ته شيماء او زما خور يې، رسول الله ﷺ خپل پټو ورته آوار کړی او دا يې پر کښنول د دې عزت يې وکړی هديې او تحفې يې ورکړې او دا هم مسلمانان سوه.
څرنگه شيماء د بني سعد د قبيلې وه او خلکو وليده چې د رسول الله ﷺ خور

د بني سعد د قبيلې څخه ده نو ټول هغه بنديان چې د بني سعد د قبيلې څخه وه د رسول الله ﷺ د عزت دپاره يې ايله کړه او بيا رسول الله ﷺ شيماء ته وويل: زما سره څې او که بيرته خپل قوم ته ځې؟ څرنګه چې شيماء سپين سرې وه د خپل قوم او قبيلې سره يې عادت درلودی ويل: خپل قوم ته ځم، نور رسول الله ﷺ شيماء ته تحفي او هديې ورکړې او دا خپل قوم ته مسلمانان او په عزت سره ولاړل، دا د رسول الله ﷺ درضي خور شيماء بنت الحارث رضي الله عنها قصه وه چې د حليمه سعديه لور وه.

سُراقه بن مالک

کله چې د هوازن قبيلې ماته او شکست وخورى ټول نفر يې پر دې نه سوه کاميابه چې وتبتي، هو ډير نفر يې طائف ته ولاړل ځيني يې سره وپاشل سوه او ځيني يې بنديان ونيول سوه چې د بنديانو په جمله کې يو هم سُراقه بن مالک الجُشمي ؤ چې د اهل طائف څخه ؤ، دا هغه سُراقه بن مالک دی چې د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسې ؤ او غوښتل يې چې د قرشو د انعام اخيستلو دپاره رسول الله ﷺ ونيسي، دغه سُراقه هم بندي ونيول سو، ده وويل: ما پرېږدى زما سره ستاسي د نبي له طرفه د امان ليک را سره دی چې په هغه ليک کې يې ماته امان را کړی دی، سبحان الله! دغه الهي کارو ته وهگورۍ: د نن ورځې څخه يې اته کاله دمخه د رسول الله ﷺ څخه د خپل ځان دپاره د امان ليک اخيستی ؤ او نن د هغه ليک ثمره او مېوه خوري، صحابه کرامو ويل: هغه د امان ليک دي کومه دی او چيري دی؟ سُراقه وويل: زما سره دی او اوس به يې درښکاره کړم، سُراقه د رسول الله ﷺ هغه ليک را وايستی چې د اوبښ د اوږې پر هندوکي ليکل سوی ؤ دغه ليک ابوبکر الصديق ؓ ليکلی ؤ او په هغه ليک کې رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ سُراقه بن مالک ته امان ورکړی ؤ.

اصحاب کرامو سُراقه ورسول الله ﷺ ته را وستی او ويل: يا رسول الله! دغه نفر وايي چې ستا له طرفه د امان ليک لرم، آيا رشتيا دغه ليک ستا د طرفه دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هو، «يَوْمُ بَرٍّ وَفَاءُ يَوْمُ بَرٍّ وَفَاءُ» نن د نېکۍ او وفاء ورځ

ده نړۍ د وفاء ورځ ده ايله يې کړې، سړاځه د هغه ليک په واسطه چي د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ ورليکلی ؤ خلاص او ايله سو. : سه اته کاله يې پر هغه خپله وعده وفاء ورسره وکړه.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وويل: د غنيمتو دپاره د رسول الله ﷺ په امر په جُعرانه کي ډير لوی ځای جوړ کړل سو او ډيره لويه پيره پر و درول سوه ځکه اته زره يوازي بنځي دي، پسونه، اوبنان، سپين زر تر حساب تېر، نويي د لښکر ډير نفر پر دغه غنيمتو پيره داران مقرره کړه او د پيره دارانو مشر يا قومندان يې مسعود بن عمرو الغفاري مقرره کړی، رسول الله ﷺ دغه غنيمتونه تر هغو نه و وېشل ترڅو چي د طائف د محاصرې څخه فارغه سو او وې فرمايل: دغه غنيمتونه دي تر هغو دلته وي چي بيا زه تصرف پکښي کوم، کله چي مسلمانانو د جنگ له ميدانه غنيمتونه ټول کړه د مسلمانانو نوري قواوي او لښکر د کفارو د تعقيب له طرفه بيرته راتله او سره يو ځای کيدل، ځکه غنيمتونه ټول سوه او جنگ خلاص سو، رسول الله ﷺ هم ټول لښکر سره يو ځای او منظم کړی، خالد بن وليد او زبير بن العوام ؓ هم د کفارو د تعقيبولو څخه فارغه سوه او راغله بيا نو د طائف محاصره شروع سوه.

د طائف محاصره

د طائف محاصره او غزاء په حقيقت کي د حنين د غزاء پاته حصه ده که څه هم ځيني علماء دغه د طائف محاصره او جنگ بله غزاء بولي مګر دغه غزاء د حنين د غزاء تکمله او پوره کېدل دي او دغه غزاء په دې سبب پېښه سوه چي د هوازن او ثقيف تښتېدلي خلک د خپل عمومي قومندان مالک بن عوف سره په طائف کي سره يو ځای او سره جمعه سول، رسول الله ﷺ پسله هغه چي د حنين له جنګه فارغه سو غنيمتونه يې په جُعرانه کي سره يو ځای کړه او د مسلمانانو لښکر هم سره يو ځای او منظم سو نو د خپله لښکره سره يې د طائف پر طرف حرکت وکړی، د لښکر د مقدمي قومندان خالد بن وليد المخزومي ؓ دی، دا پسله هغه چي الله جل و علاه يې د رسول الله ﷺ په معجزه زخمونه وړ جوړ کړه.

د مسلمانانو لښکر طائف ته ورسېدی مگر د طائف خلک کله چې د حنین څخه وتښتېدل نو یې په طائف کې خپلې قلاوي ټینګې کړې اسلحه یې سره یو ځای کړه، خواړه او ارتزاقی مواد یې سره جمعه کړه، چې په دې ډول سره یې د محاصرې دپاره آمادګي ونيول، له بله طرفه د مسلمانانو لښکر د طائف قلاوي محاصره کړې.

اوس رسول الله ﷺ اراده وکړه چې د اهل طائف سره خبرې وکړي چې یا مسلمانان سې یا جزیه قبوله کړې یا جنگ در سره کوو، نو یې یزید بن زُمره رضی الله عنه د خبرو دپاره ور ولېږی، یزید رضی الله عنه هم د هغو د قلاو طرف ته ور نژدې سو او ویل: ما لره امان سته در تلای سم؟ هغو ویل: هو په امان یې، یزید رضی الله عنه ښه ور د مخه سو غواړي چې د رسول الله ﷺ پیغام ور ورسوي، کله چې ښه ور نژدې سو اهل طائف له هغه طرفه په غشو وېشتی او شهید یې کړی رضی الله عنه او د ده قاتل هم هذیل بن ابي صلت ؤ، یزید رضی الله عنه قاصد او سفیر ؤ، قاصد او سفیر هیڅ وخت نه وژل کېږي مگر اهل طائف په دغه اندازه له اسلامه منکره او د مسلمانانو دښمنان وه چې د رسول الله ﷺ قاصد یې شهید کړی، رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه خلک پر جنگ ټینګ دي او نه غواړي چې خبرې وکړي.

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې ځانونه د هجوم او حملې دپاره آماده کړی، په دغه وخت کې چې مسلمانان خپل ځانونه آماده کوي هغه د یزید رضی الله عنه قاتل هذیل بن ابي صلت د قلا څخه را و وتی غواړي چې د مسلمانانو د لښکر معلومات وکړي بېغمه پر آس سپور دی، د ده په فکر هر وخت چې و غواړي په ځغستا بیرته قلا ته ننوتلای سي، دلته بیا یعقوب بن زُمره رضی الله عنه ولیدی (یعقوب د هغه شهید سوي یزید ورور دی) نو یعقوب د شا له طرفه ورغلی او ځان یې قلا ته ور نژدې کړی او بیا یې پر دغه هذیل قاتل د شا له طرفه حمله وکړه، هذیل وارخطا سو د مخ پر طرف یې وځغستل، مخ ته د مسلمانانو لښکر ؤ هغو ونيوی، اوس نو د یزید رضی الله عنه قاتل د مسلمانانو سره بندي دی، دغه هذیل د هغه مشهوره شاعر امیه بن ابي صلت ورور دی، کوم چې رسول الله ﷺ د هغه په باره کې فرمایي: دی باید د خپل حکمت او پوهې په سبب مسلمان سوی وای، هذیل اوس د مسلمانانو سره بندي دی، یعقوب بن زُمره رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! دغه هذیل زما د ورور قاتل دی او دا

هغه ځان دى چې قاصد يې و وژى، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، غاړه يې ور ووهه، نو يې هذيل بن ابي صلت و وژى ځكه ده د رسول الله ﷺ قاصد وژلى ؤ. وروسته د مسلمانانو د پهلوانانو څخه يوې ډلې ځانونه آماده كړه او د طائف پر قلا يې حمله وكړه غواړي چې د يوې لاري و قلا ته ور ننوزي مگر اهل طائف په غشو ويشتل او د قلا څخه يې ليري كړه، ډير غشي يې پر واورول او ډير صحابه كرام يې زخميان كړه چې مسلمانانو د هغو غشو په سبب خپله حمله نه كړه پوره او پر شا تگ ته مجبوره سوه، وروسته رسول الله ﷺ په څو كارو سره امر وكړى.

لومړى: د رسول الله ﷺ له طرفه د طائف و مريانو ته دا اعلان وسو: هر مري چې د قلا څخه را ووزي او موږ ته راسي هغه خړ او آزاد دى، د دغه اعلان په سبب درويشت نفره مريان په هره طريقه سره چې وه خپل ځانونه يې د مسلمانانو لښكر ته ورسول چې په دې جمله كي يو هم ابوبكره ؤ، ابوبكره يو مري ؤ چې د قلا و دېواله ته وختى او له هغه ځايه څخه د يوه خرڅ يا يوې غرغړې په واسطه د قلا د دېواله څخه لاندي مخكي ته را كښته سو او مسلمانانو ته يې ځان ورساوه (غرغړه) هغه كړدى. ارغړى ده چې د څاهانو څخه اوبه په را كښل كيږي، په هغه وختو كي هم دغسي ارغړى د اوبو او نورو درنو شيانو د پورته كولو دپاره استعمالېدلې او دغې ارغړى ته په عربي كي (بكره) ويل كيږي، څرنگه چې دغه مري د دغې ارغړى په مرسته را كښته سو نور رسول الله ﷺ د دغې ورځې څخه پر دغه مري د ابوبكره نوم كښېناوه.

دوهم: د رسول الله ﷺ په امر د طائف د قلاوو پر شا وخوا تېره او كنډ داره اوسپني وپاشل سوې، د طائف د قلاوو پر شا وخوا يې ډيري تېرې اوسپني ورته وپاشلې، دا د دې دپاره چې اهل طائف پر بله خوا و نه تښتي، ځكه هغه تېرې اوسپني د دوى او د دوى د اوبانو او آسانو په پښو ننوتلې، اصلاً دغه تېرې اوسپني د هغه وخت مينونه وه، د اوس مينونه هم د دغسي مقصد دپاره استعمالېږي، نو د طائف پر شا وخوا دغه مينونه ورته وپاشل سوه، فقط هغه طرف يې خالي پرېښاوه چې پر هغه طرف د مسلمانانو لښكر پروت ؤ، هغه هم د دې دپاره چې مسلمانان حمله پر وكولاى سي چې په دې ډول سره اهل طائف له يوه طرفه په لښكر او د نورو طرفو څخه په مينو سره محاصره سوه.

دوهم وار بيا مسلمانانو حمله پر وکړه، دوهمه حمله يې هم د هغه غشو د وېشلو په سبب نا کامه سوه، رسول الله ﷺ د جنگ د يوه سياست پر قسم چي د بندي و تسليمېدلو ته مجبوره کړي امر وکړي چي باغونه يې قطعہ کړي او وې سوځي، طائف د انگورو ډير باغونه درلودل ويل: دغه وني يې ور قطعہ کړي، صحابه کرامو د باغو په قطعہ کولو شروع وکړه خو د طائف د مشرانو څخه يوه نفر چي عبداللېل نومېدی ورسول الله ﷺ ته حال ورو لېږي.

دا هغه عبداللېل دی چي رسول الله ﷺ د غم تر کال وروسته طائف ته د دعوت دپاره ورغلی او د طائف په شروع کي چي يې د هغه اولو نفرو سره وليدل هغه دغه عبداللېل او د ده وروڼه وه، ده او د ده وروڼو د رسول الله ﷺ دعوت رد کړي او بيا يې مريان او هلکان وگمارل چي رسول الله ﷺ په ډېرو ولي، اوس دغه عبداللېل د طائف د عمومي مشرانو د غياب په سبب د طائف مشر ؤ.

دا خو درته معلومه ده چي د طائف او ثقيف عمومي مشر او رئيس عروه بن مسعود الثقفي ؤ مگر دغه عروه بن مسعود دغه د طائف د محاصرې په وخت کي په طائف کي نه ؤ موجود اردن ته تللی ؤ او په جرش کي ؤ، هلته يې د ځينو جنگي ثقيله اسلحو او مشين آلاتو چي منجنيق او دبابات ورته ويل کېده جوړول زده کول، څرنگه چي اهل طائف پر مسلمانانو د حملې نيت او اراده درلودل غوښته يې چي دغه ثقيله اسلحه ورته برابره کړي، نو عروه بن مسعود او د طائف يو بل مشر د ثقيلي اسلحې د جوړولو د زده کړي دپاره شام ته تللي وه، دلته دغه ټولي واقعي لکه د مکې مکرمې فتحه، د حنين غزا او د طائف محاصره د هغو په غياب کي پېښي سوې.

عروه بن مسعود چي د طائف عمومي مشر ؤ نسته او مالک بن عوف هم په وادي ليه کي دی نو د طائف مشرتوب عبداللېل ته ور پاته ؤ، دغه عبداللېل ورسول الله ﷺ ته حال ولېږي ويل: يا محمد! ﷺ د وُنو څه گناه ده؟ که کاميابه سواست هغه ستاسي دي او که موږ کاميابه سوو د الله او صلۀ رحمي په خاطر يې را پرېږده، د باغو په قطعہ کولو کي ستاسي څه فايده ده؟ رسول الله ﷺ هم باغونه ور پرېښوول.

دلته د عيينه بن حصن څخه ځيني کارونه ښکاره سوه، هغه عيينه چي د غطفان

رئيس و او په پخوا کي رسول الله ﷺ د احمق مطاع نوم پر ايښی و او په وروسته کي مسلمان سو خو د ده اسلام هم د غنیمتو د پاره و، حتی د مکې مکرمي فتحې ته هم د غنیمت د پاره راغلی و او اوس طائف ته هم په دغه مقصد راغلی دی، دغه عيینه و رسول الله ﷺ ته و ویل: يا رسول الله! اجازه راکړه چې زه د طائف د مشرانو سره خبري وکړم او ما وژلای هم نه سي ځکه زه د غطفان رئيس او سردار یم، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه چې هو ورسه خبري ورسره وکړه، عيینه بن حصن و اهل طائف ته ورغلی اول يې امان و غوښتی امان ورکول سو او دئ هلته دننه و قلا ته ورغلی د طائف مشران ورته را ټول سوه ویل: څه خبر دي را وړی دی؟ ده ورته و ویل: خبره دا ده چې زموږ لښکر ضعیفه دی د جنگ طاقت نه لري تاسي نه وليدل چې په حنین کي په اوله حمله مات سوه، ورته ټینگ سی او صبر وکړی په تاسي هيڅ نه سي کولای تاسي په قلاوو کي یاست مسلمانان ستاسي سره د جنگ کولو طاقت نه لري پام کوی چې تسليم نه سی، سبحان الله! دا اوس د رسول الله ﷺ قاصد دی او خبري ټوله د مسلمانانو پر ضد کوي، د اهل طائف هم اطمینان حاصل سو او نیت يې وکړی چې نه به تسليمېږو، که څه هم د مخه بیرېدل او په شک کي وه چې تسليم سو که یا؟ مگر اوس چې عيینه بن حصن ورغلی او دغه خبري يې ورته وکړې اهل طائف د تسليمېدلو خبري رد کړې او د جنگ نیت يې وکړی، عيینه بن حصن بیرته و مسلمانانو ته ورغلی.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې ها! کومي نتیجې ته ورسېدې؟

عیینه و ویل: يا رسول الله! و مي بېرول ستا او ستا د لښکر قوت مي ورته بیان کړی، ورته و مي ویل: تاسي څوک یاست چې د محمد ﷺ سره جنگېږی؟ خبر په هغه اسلحه او هغه قلاوو نه سو ورته ټینگ! تاسي ورته ټینگېدلای سی؟ تسليم سی، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغسي دي ورته و ویل؟ ده ویل هو، رسول الله و فرمایل: یا! بلکه تا داسي او داسي ورته و ویل، عمر فاروق رضی الله عنه ولاړ سو او توره يې پورته کړه ویل: يا رسول الله! اجازه راکړه چې غاړه يې ور پرې کړم دا منافق دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې يې ږده یا عمر! بیا به خلک وايي چې محمد خپل ملکري وژني، حضرت ابوبکر رضی الله عنه ولاړ سو، هغه حلیم، نرم او سینه درلودونکي ابوبکر رضی الله عنه هم

دغه حال نه سوای زغملاى چي د رسول الله ﷺ قاصد دي وکفارو ته د زړه ډاډ ورکړي او هغه دي د مسلمانانو و جنګ ته تشويق کړي، ويل: يا عُيَيْنَه! داسي کارونه کوې او داسي درواغ وايې! حال دا چي ته په کلمه سره د ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ﴾ شاهدي آداء کوې آيا دا د مسلمان کار دی؟ عُيَيْنَه په عذر او زاريو شروع وکړه ويل بخښنه غواړم زه ضعيفه يم بيا داسي نه کوم، خطاوتم عذرونه وايي.

ورونو! دغسي معلومات زموږ او ستاسي دپاره درس او عبرت دی، اسلامي ټولنه هيڅ وخت د دغسي ضعیف الإيمانه او منافق مزاجه انسانانو څخه نه خالي کېږي، دا نبوي عهد ؤ او دغسي اشخاص پکښي پيدا کېدل، خوبيا هم هلته الهي وحي نازلېږي او دغسي اشخاص لکه عبدالله بن أبي بن سلول، يا عُيَيْنَه بن حصن او داسي نور پکښي رسوا کېدل، اوس خو وحي نسته او د زړو مالک الله دی، نو ويښ او بيداره اوسې په اشخاصو او د هغو په نظرياتو پسي مه ځی، د خپل ځان پيشوا او مقتداء کلام الله او رسول الله ﷺ او د هغه غوره اصحاب وگرځوی، نو به مو د جنت د داخلېدلو اميد پر ځای وي، په پوره ډول سره ځانونه د واقعي اسلام په احکامو خبر کړی د رسول الله ﷺ په ژوند او احاديثو ځان خبر کړی او عمل په وکړی، ځکه نن ورځ داسي شيطان صفته انسانان د مسلمانانو او علماوو په نامه سره پيدا سوي دي چي د کلام الله او احاديث رسول الله ﷺ معناوو ته هم د خپلو شيطاني مقصدو د حاصلولو دپاره تغير ورکوي، د خپلو شخصي گټو د حاصلولو دپاره يې د دين په تغير او اړولو هيڅ پروا نه کېږي، دپاره د دې چي د دغسي کسانو په دام کي ونه لوېږی فقط د پخوانيو علماوو پر تفاسيرو او د احاديثو د کتابو پر شروحو اعتماد کوی، نه د دغو بې پروا مسلمانانو پر فتواوو.

خير اهل طائف د خپلو قلاوو څخه هيڅ نه را وزي او مسلمانانو څو واره د حملې کوښښونه وکړه خو هغه ټول کوښښونه د اهل طائف د غشو وېشتلو په سبب بې نتيجه سوو او مسلمانان هيڅ نه سي ور د مخه کېدلای، خالد بن ولید ؓ ورو وتی او د قلا مخ ته ورته گرځي د پهلوانۍ حرکتونه ورته کوي د طائف و مشرانو ته ور ناري کړي چي څوک جنګ او مبارزه را سره کوي؟ خود ها خوا هيڅوک نه ورته راوړي.

خالد ؓ د قلا پر شا وخوا ورته گرځي د خپل همت او غيرت او بيا د دوی د بې

غیرتۍ خبرې ورته کوي چې ګوندي یو څوک را ووزي او بیا ورته وایي چې څوک مبارزه را سره کوي؟ بیا هم څوک نه ورته را وزي، دې ﷺ بیا هم نارې وروهي خو آخر عبداللیل ورته را ښه کړه ویل: یا خالد! که یو کال پر دغه ځای و درېږې په والله که څوک در ووزي، خالد ﷺ هم بیرته راغلی، حتی د مبارزې دپاره هم څوک نه را وزي. بیا نو مسلمانانو دبابه جوړه کړه هغه چې په خیبر کي یې لیدلې او استعمال کړې وه او هلته مو درته ویلي وه چې دبابه یوه لویه څنه ده چې د لرګي عربي لري او په څو نفرو پوري وهل کیږي، د مخ د خوا په څرمنو او پوستو دې دپاره پټه ده که دښمن په غشو ویشل غشي په هغه څرمنو کي بندېږي او هغه څوک چې پر دغه څنه وي و هغه ته دغه غشي نه ور رسیږي، دغه څرمني او پوستونه یې بیا په اوبو لندول ځکه که په اور هم وویشتل سي بیا هم دغه پوستونه اور نه اخلي، نو مسلمانانو دغه دبابه جوړه کړه او سل نفره اصحاب کرام د دغې دبابې تر شا دي او پوري وهي یې غواړي چې دغه څنه د قلا و دېواله ته ورسوي او هلته یې ورته کښېږدي پر ور وڅېږي او قلا ته ور واوړي، اهل طائف ورته ګوري چې مسلمانانو په ثقیله اسلحه شروع وکړه، ځکه دا د هغه وخت لویه او درنه اسلحه وه، واقعاً هم دغه دبابه د طائف و قلا ته ور نژدې سوه، د اهل طائف سره بیا یوه بله اسلحه ور سره وه لکه کوچنۍ منجنيق چې ډبري یې په ویشتلې، هغو بیا دغه اسلحه ورته کښېښوول او دغه د مسلمانانو دبابه په لویو لویو ډبرو ولي، په غشو یې نه ولي ځکه غشي تاثیر نه پر کوي بلکه په ډبرو یې ولي په دغه ډبرو دا دبابه ماته سوه ځکه دغه دبابه د پنخوا څخه مضبوطه نه وه جوړه سوې دالته یې دکار چلولو دپاره په رسیانو سره بنده کړې وه، موقتي شئ ؤ، نو دبابه ماته سوه او بیا یې پر اصحاب کرامو د غشو باران جوړ کړی حتی څو نفره یې زخمیان هم کړه، مسلمانان بیرته پر شا ولاړل او دغه حمله هم ناکامه سوه.

د طائف محاصرې د شلو ورځو په شا وخوا کي دوام وکړی، د مسلمانانو له طرفه دغه حملې او کوښښونه پرله پسې جاري دي چې قلا ته ور ننوزي خو ټوله کوښښونه یې فایده نه وه، یوه بله ورځ بیا مسلمانانو حمله وکړه چې هغه هم بې فایده سوه ابوبکر الصديق ﷺ د رسول الله ﷺ سره ناست دی او د رسول الله ﷺ سره په دغه

باره کي خبري کوي چي بايد څنگه او په څه ډول حمله پروکړو؟
رسول الله ﷺ وفرمايل:

«يا ابا بکر! ان الله لم یأذن لي بفتحها»

ژباړه: يا ابا بکر! الله ﷻ د طائف د فتحې اجازه را نه کړه.

او دغه د طائف نه فتحه کېدل الله ﷻ تر دغه د مخه په خپل کتاب قرآن مجيد کي ذکر کړي وه چي د سورة الفتح په (۲۱) نمبر آيات کي فرمايي:
﴿وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾
ژباړه: يو بل ځای سته چي اوس د هغه د فتحه کولو قدرت نه لری.

ډير مفسرين دغه بله فتحه د طائف فتحه بولي، الله ﷻ دغسي مقدره کړې وه چي اوس يې نه سی فتحه کولای، ابوبکر الصديق ﷺ چي دا خبره واورېدل ويل:
يا رسول الله! خلکو ته د کوچ او بارېدلو اجازه ورکړو؟

يعني: دا چي طائف نه فتحه کېږي نو خلک په بارېدلو سره امر کړو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، ځکه وحي نازلې سوي وې چي نه يې سی فتحه کولای، کله چي ابوبکر الصديق ﷺ د رسول الله ﷺ له خېمې را و وتی غواړي چي خلک په بارېدلو سره امر کړي وې ليدل چي د عمر فاروق ﷺ او ابو المحجن الثقفي په منځ کي يو تود بحث يا سوال او جواب شروع دی، ابو المحجن الثقفي چي د قلا پر بام ولاړ دی او حضرت عمر ﷺ پر مخکې ولاړ دی په لوړ آواز او نارو يو له بله خبري سره کوي، ابو المحجن ورته وايي: تاسي څوک ياست؟ ستاسي جنگ نه دی زده، تاسي د جنگ خلک نه ياست، عمر ﷺ بيا ورته وايي: تاسي لکه کربوړي په غار کي پټ ياست چيري به را څخه ولاړ سی؟ قسم په الله يو کال به درته ولاړ يو تر څو ورا وتلو ته مجبوره سی.

اوس ابوبکر الصديق ﷺ د خېمې څخه را و وتی چي خلک په بارېدلو سره امر کړي او دلته د عمر ﷺ او ابو المحجن په منځ کي دغه سوال او جواب شروع دی، ابوبکر الصديق ﷺ واورېدل چي عمر ﷺ ورته وايي: والله يو کال به دلته انتظار درته وباسو، ابوبکر الصديق ﷺ ورته وويل: داسي مه وايه يا عمر! الله ﷻ د طائف د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، عمر ﷺ ورته وايي: تا دغه خبره د رسول الله ﷺ څخه

واورېدل؟ ویل: هو، ویل: نو بارېرو؟ ویل: هو، مسلمانانو ته داسې امر وسو چې سبا بارېرو. اوس چې د بارېدلو امر په مسلمانانو کې نشر سو ځینې د جهاد شوقیان ځوانان خاصاً هغه کسان چې د حنین په ورځ تېښتېدلې وه او پر هغه خپله تېښته غمجن او پښېمانه وه، خپلو ځانو ته یې قهر راغلی و او اوس غواړي چې د ثقیف او هوازن څخه خپله بدله او انتقام واخلي هغو ویل: موږ نه بارېرو ترڅو طائف فتحه نه کړو، نو دغه کسان ورسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسول الله! طائف مو نه دی فتحه کړی او څو؟ موږ جنگ ورسره کوو، رسول الله ﷺ وفرمایل: الله ﷻ یې د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، دوی ټینگ وه ویل: ته مو تجربه کړه یا رسول الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه دی ورسې حمله پر وکړی.

هغه احساساتي ځوانان سره یو ځای سوه او د طائف پر قلا یې ډیره شدیدې حمله وکړه، خو د قلا له طرفه په غشو ویشتل کېدل دومره غشي یې پر واورول چې ټوله یې زخمیان کړه یو هم بېله زخمه نه سو پاته، ځوانان بیرته ټوله زخمیان راغله. رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: سبا بارېرو! ان شاء الله، خلک هم په دغه فیصله خوشاله وه او هیچا هیڅ و نه ویل، خلک د بارېدلو دپاره د سامان په تړلو مشغوله سوه او رسول الله ﷺ به خپله ځانه سره خندل.

په سهار کې مسلمانان را بار سوه او طائف نه سو فتحه اوس چې د مسلمانانو لښکر له طائفه څخه کوچ وکړی اورهي سور رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه الفاظ وایاست: آیین، تائبون، عابدون، لربنا حامدون.

په لار کې بیا ځینې هغه اصحاب کرام چې په دې سره خواشیني او ناراضه وه چې طائف ولي نه سو فتحه ورسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسول الله! و ثقیف ته ښرا وکړه، رسول الله ﷺ نبي الرحمة و فرمایل: «اللهم اهدِ قِیْفًا وَاکْتِ یَهِمْ» یعني: الهي ثقیف ته هدایت وکړې او مسلمانان یې راوړې، د ښرا پر ځای یې دعاء ورته وکړه او واقعاً هم لږ موده وروسته الله ﷻ ثقیف ته هدایت وکړی او د دوی ډله مدینې منورې او رسول الله ﷺ ته د خپل اسلام د اعلانولو دپاره ورغله او اسلام ته داخل سوه. دغه د طائف د خلکو مسلمانېدل به بیا پر خپل وخت درته بیان سي، ان شاء الله.

په جعرانه کې د غنیمتو وېشل

کله چې رسول الله ﷺ د طائف محاصره پرېښوول نو جعرانې ته ولاړې، جعرانه هغه ځای دی چې د حنین غنیمتونه پکښې یو ځای سوي وه، رسول الله ﷺ دلته په جعرانه کې اوسېږي او غنیمتونه نه تقسیموي انتظار کوي چې ښايي د ثقیف او هوازن خلک راسي او مسلمانان سي او رسول الله ﷺ دغه د دوی بندگان او مالونه بیرته ورکړي، یا خو به هغه خلک لږ تر لږه د دغه خپلو ښځو او ماشومانو طلب وکړي، رسول الله ﷺ د پنځلسو ورځو په شا وخوا کې دلته د دوی د را تګ انتظار وکړي چې گوندي یو څوک راسي، خو بیا هم د ثقیف او هوازن له طرفه هیڅوک نه راغله، رسول الله ﷺ د شوال پر شپږمه د مکې مکرمې څخه را وتلی و د شوال میاشت پای ته ورسېدل حتی ذوالقعدة هم پر تېرېدلو ده تقریباً دوې میاشتي کیږي چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، رسول الله ﷺ ولیده چې کفار د خپلو ښځو او اولادو دپاره هم نه راځي نو رسول الله ﷺ امر وکړ چې غنیمتونه دي و وېشل سي، ښځې، ماشومان، زر، اوبان، پسونه، دا ټول وېشل کیږي.

د غنیمتو څخه یې اول هغو کسانو ته تقسیم ور شروع کړی چې په عربي کې (مَوْلَۀ قُلُوبُهُمْ) ورته ویل کیږي، (مَوْلَۀ قُلُوبُهُمْ) څوک دي؟ دوی د عربو هغه اشراف او رئیسان دي: چې نوی یې ایمان راوړی دی تازه مسلمانان سوي دي خو اسلام یې تر اوسه ضعیفه دی د تزلزل په حالت کې دي، دا امکان یې سته چې په لږه خواشیني سره دي له اسلامه واوړي، نو د دغو غنیمتو څخه په دې سبب و هغو ته خاصه برخه ورکول کیږي چې زړونه یې اسلام ته راجذب سي، پر اسلام ټینګ سي او اسلام یې قوي سي، یا خو هغه څوک دي چې تر اوسه مشرکان دي خو رسول الله ﷺ د هغو د اسلام امید لري، نو ځکه دوی ته هم په غنیمتو کې حصه ورکوي.

د مَوْلَۀ قُلُوبُهُمْ په جمله کې اول هغه څوک چې ډیره لویه حصه ورکول سوه ابوسفیان و، رسول الله ﷺ په خپله د دغو غنیمتو تقسیم کوي او اول هغه څوک چې حصه ورکول سوه ابوسفیان و، رسول الله ﷺ وفرمایل: سل اوبڼه ورکړی، د سرو او

سپينو زرو سل اوقيه وركړې، دا ډير زيات مال ؤ، سل اوښه پوره سرمايه وه، حتی نن ورځ هم سل اوښه ډير مال بلل كيږي، يو اوښ په څو دى؟ په سل كي يې ضرب كړه نو په هغه وختو كي به څومره زيات مال ؤ، ابوسفیان ډير خوشاله سو چي دا څنگه سخا او وركړه ده؟ ابوسفیان پتو آوار كړى د زرو سل اوقيه يې پكښي ورواچول.

ابوسفیان ويل: يا رسول الله! زما د زوى معاويه حصه؟ ويل د معاويه دپاره هم سل اوښه او سل اوقيه د زرو دي، د زرو دغه سل اوقيه هم په هغه پتو كي ورواچول سوه، ابوسفیان بيا وويل: زما د زوى يزيد حصه؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه لره هم سل اوښان او سل اوقيه د زرو دي، دغه سل اوقيه هم په هغه پتو كي ورواچول سوه.

ابوسفیان چي اوس خپل پتو سره را ټول كړى او غواړي چي په شا يې كړي نه يې سي پورته كولاى ډير درانه وه، دا د رسول الله ﷺ عطاء او وركړه وه، فكر وكړى دا څومره زړوه چي يوازي ابوسفیان ته وركول سوه؟ چي ابوسفیان يې په شا كولاى نه سي، نو ابوسفیان و ويل: مرسته راسره وكړى را پورته يې كړى، رسول الله ﷺ ويل يا، په خپله يوازي به يې پورته كوي او ورې، ابوسفیان مجبوره سو زورونه زورونه څو اوږه يې تر لاندي كړه او پورته يې كړه دپاره سره رهي سو، رسول الله ﷺ په تعجب سره سربوښوراهه چي دغه مال او پيسې څنگه د انسان زړه ته ننوزي. دا هغه اوله وركړه او حصه وه.

بيا يې حكيم بن حزام ته سل اوښه وركړه، هغه سل نور وغوښتل، سل يې نور هم پسي وركړه، صفوان بن أمیه ته يې سل اوښه وركړه، بيا يې سل اوښه وركړه، بيا يې سل اوښه وركړه، حارث بن الحارث بن كلدۀ ته يې سل اوښه وركړه، بيا يې عيينه بن حصن ته ور بڼ كړه (عيينه هغه سړى دى چي هغه ټول مخالف كارونه يې كړي وه) بيا هم رسول الله ﷺ وفرمايل: ده ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو وركړى، ده ته هم وركول سوه، اقرع بن حابس ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو وركول سوه، دغه رنگه نورو مشرانو ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو وركول سوه، چي دغه خلك د تاريخ او سيرت په كتابوكي د (اهل المئين) په نامه سره يادېږي، يعني: په دغه غنيمت كي يې په سوو حصه اخيستي ده.

دغه رنگه نورو مشرانو ته پنځوس پنځوس څلوېښت څلوېښت، اوبښان ورکول سوه، تر داسي اندازې چي په خلکو کي دا خبره نشر سوه چي محمد ﷺ دا سي ورکړه کوي چي له فقره نه بيرېږي.

کله چي مشران خلاص سوه په نورو عامو خلکو يې شروع وکړه هغو ته حصې او مالونه ورکول کيږي، په دغه وخت کي د عربو د نورو قبائلو څخه خلک را شروع سوه چي په دغه غزاء کي يې اشتراک هم نه و کړی او مالونه غواړي، يو اعرابي راغلی د رسول الله ﷺ څخه يې څه مال و غوښتی، رسول الله و فرمايل: دغه شېله چي په پُسو ډکه ده دا ده ته ورکړی، خلکو ورته وويل: واخله دغه پسونه يې ستا، ډير زيات پسونه وه اعرابي ويل: يا محمد! ﷺ پُسخند را وهي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: پسخند نه دی ورسه بوبېزه، اعرابي هم ورغلی پسونه بيایي خو په دغه انتظار کي دی چي اوس به بڼ راباندي وسي چي چيري يې بيایي؟ يو څوک به مي د پُسو د بېولو څخه منعه کړي، خو هغه نه چا منعه کړی نه يې څه ورته وويل، ده پسونه رهي کړي دي او تر شا گوري چي اوس به مي يو څوک را وگرځوي، خو نه څوک سته او نه چا څه ورته وويل، څو خپل قوم ته ورسېدی او قوم ته نارې ور وهي وايي: ورسې مسلمانان سې! ورسې مسلمانان سې! محمد ﷺ د هغه چا ورکړه کوي چي له فقره نه بيرېږي، يعني: داسي ورکړه يې ده چي ځان ته هيڅ شئ نه پرېږدي او هيڅ دا فکر نه کوي چي زه به يوه ورځ محتاج سم.

ورونو! هر څوک چي هر څومره سخي هم وي د ځان د ضرورت دپاره څه مال را گرځوي يا لږ تر لږه د خپل احتياج د وخت فکر ور سره وي، مگر اعرابي وايي: د محمد ﷺ سره له فقره څخه هيڅ بېره نسته، قوم چي دا د ده رڼه او پسونه وليدل هغه هم مسلمانان سوه، دغه هغه د زړو را جذبول دي (مَوْلَةُ الْقُلُوب) چي په دغو مالو سره يې خلک و اسلام ته را جذب کړه.

اوس نور رسول الله ﷺ دغه د غنيمت مالونه وښي او وښي، اعراب پر را ټولېږي څو چور او ازدحام جوړ سو او هر يو څه غواړي، حتی رسول الله ﷺ د ډير ازدحام په سبب له خپله ځايه نه سي ښورېدلای، د خلکو له ډيروالي حرکت نه سي کولای خو

له مجبوريه له خپله ځايه څخه څه پر شا ولاړی هلته بيا خلک پر راتول سوه هر يو زور او نارې وهي: يا رسول الله! ما ته يې راکړه، ما ته يې راکړه، خورسول الله ﷺ يې په دغه زورو او پوري وهلو کي يوې ونې ته ورساوه، د ډير چور او پوري وهلو په سبب د رسول الله ﷺ د اوږو پټو يا خو په ونه پوري بند سويا د خلکو د چور په سبب کش کړل سو او د رسول الله ﷺ مبارک بدن ښکاره سو، رسول الله ﷺ ناري کړه: «آيَهَا النَّاسُ! رُدُّوْا عَلَيَّ رِدَّائِي رُدُّوْا عَلَيَّ رِدَّائِي» اي خلکو! زما پټو راکړی، زما پټو راکړی، په والله که زما سره د تهامي د ونو په شمېر حيوانات وي ټوله به درباندي تقسيم کړم، تاسي به ما نه بخيل نه بې زړه او نه درواغجن ووينی، يعني: زه نه بخيل يم چي شئ درنه کړم او نه له فقره بېرېرم چي ځان ته يې کښېردم او نه درواغ وایم په والله هيڅ شئ نه درڅخه څرځوم، هلته ورسول الله ﷺ ته نژدې يو اوښ ولاړؤ د هغه پر بوک يې لاس تېر کړی د اوښ يو څه وړی په لاس ورغلې هغه وړی يې په لاس کي پورته کړې او وې فرمايل: اي خلکو! په والله په دغه غنيمتو کي د دغو وړيو پر اندازه شئ زما نه دی بېله ځمسه (يعني: پنځمه حصه) او هغه ځمسه ټوله پر تاسي وېشم ځان ته هيڅ شئ نه پرېردم.

په دغه وخت کي يو اعرابي راغلی، اعرابي خو پېژنی؟ هغه صحرايي عرب ته ويل کيږي کوم چي په خېمو او قبيلو کي اوسيږي، اعرابي راغلی او رسول الله ﷺ يې تر کالي ونيوی او کالئ يې په زوره کش کړی، چي د دغه کشېدلو په سبب د رسول الله ﷺ پر مبارکه غاړه سور داغ پاته سو او ويل: يا محمد! ﷺ ما ته يې هم راکړه او عدل وکړه قریش ظالم قوم دی، حضرت عمر رضي الله عنه د دې خبري تحمل نه سوای کولای اجازه يې وغوښتل چي دغه سړی و وژني، ځکه دغه خطاب يې ورسول الله ﷺ ته و او رسول الله ﷺ قریش دی، خورسول الله ﷺ وفرمايل: پرې يې ږده يا عمر! او دغه اعرابي ته يې مالونه ورکړه او ورکړه څو په آخر کي رسول الله ﷺ ورته وويل: راضي سوې؟ اعرابي ويل هو راضي يم.

دا د خلکو سره د رسول الله ﷺ ژوند، اخلاق، معامله او ورکړه وه، او دغه يې حلیم يا پراخه سينه وه چي په دغسي يې ادبه خبرو هم نه په قهر کېدی، دغه وېش تر

اوسه په خُمس يا د غنیمتو په پنځمه حصه کې ؤ چې د هغه د مصرفولو اختیار د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او د غنیمتو هغه پاته څلور حصې پر لښکر تقسیمېږي، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خُمس د وېشلو څخه فارغه سو نو یې زید بن ثابت رضی الله عنه امر کړی چې نور غنیمتونه او خلک دي را حاضر سي او بیا یې هغه پاته غنیمتونه پر لښکر و وېشل، چې و هر سړي ته څلور اوبه او څلوېښت پسونه وړ ورسېدل او هغه څوک چې آس به وړ سره ؤ هغه ته دوولس اوبه! یوسل او شل پسونه وړ ورسېدل.

اوس به د دغه وړ کړي په باره کې د امام غزالي رحمه الله علیه قول درته را نقل کړم. امام غزالي رحمه الله علیه وایي: د رسول الله ﷺ دغه د مالو وېشل پر یوه حکیم سیاست جوړ او بناوه، ځکه په دنیا کې ډیر داسې قومونه سته چې حق ته په نس سره وروستل کېږي نه په عقل سره (یعني: نس یې وړ چاغ کړه نو یې حق ته وروله) لکه څرنګه چې حیوانات په یوه مټ شپښتو سره خپلي لاري ته را وستل کېږي، دغه شپښتي به دي ورته نیولي وي او هغه حیوان درېسې وي خو یې هغه د ده کوتې ته په اُمن او امان وړ ولې، دغه رنګه ځیني انسانان دې ته اړ او محتاجه دي چې یو قسم فن به وړ سره کاروې ترڅو د ایمان سره اُلفت پیدا کړي او ورته را جذب سي، یعني: په عقل سره سمې لاري ته نه راوستل کېږي، بلکه نس یې وړ موږ کړه او حق ته یې را وېوله، بیا نو دی د حق متابعت کوي.

د انصارو په زړو کې ناامیدي

یوه شي ته متوجه سی: د دښمن څخه غنیمت هر شی او هر څومره چې وي پر پنځه حصې وېشل کېږي چې پنځمې حصې ته یې خُمس ویل کېږي او د دغه خُمس تصرف د وخت د آمر په لاس او اختیار کې دی څرنګه چې یې لازم بولي پر هغه قسم به د اسلام او مسلمانانو د مصلحت دپاره تصرف پکښې کوي او پاته سوې هغه څلور حصې هغه د لښکر حق دی او پر دوی وېشل کېږي، اوس چې رسول الله ﷺ خلکو ته دغه ډیر ډیر مالونه وړ کول هغه ټول د خُمس څخه وه او د مصرفولو اختیار یې د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او دغه ذکر سوو خلکو ته یې وړ کړه چې د دغه وړ کړو ته عطیه یا

عَطِيَّات وېل کېږي او دغه عَطِيَّات چي تر خپلي حصې زيات يو امتياز و ټول قريشو يا د نورو عربي قبيلو و مشرانو يا اعرابو ته ورکول سو، د دغه امتيازاتو څخه په انصارو کي هيچا ته هيڅ شئ نه ورکول سو او پاته د غنيمت نوري څلور حصې و خپلو حقدارانو ته که مهاجرين وه که انصار او که د نورو قبيلو خلک وه پر ټول لښکر په صحي تقسيم سره و وېشل سوې او هر چا ته خپله حصه پوره ورکول سوه.

مگر څرنگه چي په عَطِيَّاتو کي و انصارو ته هيڅ شئ نه ورکول سو نو د دوی په زړو کي څه نا اميدي پيدا سوه او په دغه باره کي خبري کېدلې، يوه د انصارو څخه و ويل: رسول الله ﷺ د خپل قوم سره يو ځای او د هغو په منځ کي سو موږ يې هېر کړو، بل بيا و ويل: الله دي رسول الله ﷺ ته مغفرت وکړي قريشو ته يې ورکوي او موږ پرېږدي حال دا چي زموږ د تورو څخه تر اوسه د دوی ويني څڅيرې، يعني: تر نن ورځي موږ د دوی سره په جنگو کي ولاړ و او نن دوی تر موږ زيات غنيمتونه وړي، انصار په دغه شکايتو کي وه او دننه په زړو کي خواشيني وه، سعد بن عبادۀ ؓ چي د انصارو د مشرانو څخه ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! دغه د انصارو ډله په خپلو زړو کي په دغه کار ناراضه دي، ځکه خپل قوم او د عربو ټولو قبيلو ته دي لوی لوی عَطِيَّات ورکړه بېله انصارو، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا سعد! ته په خپله په دغه باره کي څه وايې؟ سعد ؓ ويل: يا رسول الله! زه هم زما له قومه يو سړی يم، رسول الله ﷺ وليده چي د سعد بن عبادۀ ؓ په زړه کي هم يو څه ورگرځي، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: ټول انصار په يوه ځای کي سره يو ځای کړه چي ټول يو ځای او پوره سوه بيا ما ته خبر راکړه.

سعد ؓ هم د رسول الله ﷺ څخه را ووتی او ټول انصاريې په يوه ځای کي سره يو ځای کړه، په دغه جمله کي څو نفره د مهاجرينو هم راغله هغو ته يې اجازه ورکړه او بيا نور مهاجرين راغله هغه يې منعه کړه، ځکه رسول الله ﷺ فرمايلي وه چي بېله انصارو به بل څوک نه وي موجود، کله چي ټول انصار سره يو ځای سوه او يو نفر يې هم نه سو پاته، نو سعد ؓ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسول الله! د انصارو ټول نفر سره يو ځای سوه، رسول الله ﷺ ورغلی او دوی ته يې په خطبه ويلو

شروع وکړه، لومړی یې د الله ﷻ حمد او ثنا وویل او بیا یې درود ووايه او وې فرمايل:
يا معشر الأنصار! دا څه خبره ده چې ما ته ستاسي په باره کي را ورسېدل؟
هغه دا چې ستاسي په زړو کي پر ما يوشی پيدا سوی دی.
آيا زه تاسي ته په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي په گمراهي کي واست او
الله ﷻ زما په واسطه هدايت درته وکړی؟

آيا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي غريان واست او بيا الله ﷻ غيان کړ است؟
آيا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي سره پاشلي او مختلف واست او
الله ﷻ سره يو ځای او متفق کړ است؟

هره جمله چې رسول الله ﷺ ورته وايي انصارو به په جواب کي ورته ويل: مننه
او احسان الله او رسول الله لره دي. يعني: هو، دا د الله او رسول الله احسان دی موږ
يې منو، د رسول الله ﷺ د خبرو تصديق کوي او مني يې، بيا رسول الله ﷺ و
فرمايل: يا معشر الأنصار! آيا زما د خبرو جواب نه را کوی؟ هغو ويل: په څه شي سره
جواب درکړو؟ يا رسول الله! مننه او احسان الله او رسول الله لره دي څه ووایو؟
رسول الله ﷺ و فرمايل: که مو خوښه وای ويلي به مو وای او دغه ستاسي خبره
به هم حق او هم پر ځای وای.

ويلي به مو وای: ته موږ ته په داسي حال کي راغلې چې خلکو دي تکذيب کاوه
او موږ دي تصديق وکړی.

مغلوبه راغلې موږ دي مرسته وکړه.

شړل سوی راغلې موږ ځای درکړی.

غريب راغلې موږ خپل مال در شريک کړی.

انصارو به بيا هم د هري جملې په جواب کي ويل: بلکه الله او رسول الله لره مننه
او احسان دی، رسول الله ﷺ هغه د خپل ورتگ فايدې او نتيجې ورته بيان کړې او
هم يې هغه د دوی احسان ورته بيان کړی.

رسول الله ﷺ نور هم و فرمايل: يا معشر الأنصار! تاسي د فاني او بې ارزښته
دنیا په سبب ناراضه سواست؟ هغه چې زه په هغه سره د خلکو زړونه و اسلام ته

را جلبوم او ما تاسي ستاسي و قوي اسلام او مغبوطه ايمان ته پرېښوولاست، يعني: دا چي ما تاسي ته شئ در نه کړی زه ستاسي پر ايمان باور لرم او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: يا معشر الانصار! آيا تاسي نه ياست راضي چي خلک د پسو او اوبنانو سره خپلو کورو ته ځي او تاسي د رسول الله ﷺ سره خپلو کورو ته ځي؟ په والله هغه چي تاسي يې در سره بيا ياست هغه تر هغه خير دی چي خلک يې ور سره بيا يي.

يواړي انصارو نارې کړې: رَضِينَا رَضِينَا، راضي يوراضي يو،

هو، رسول الله ﷺ غواړو، انصار ډير شديد او په لوړ آواز ژاړي.

رشتيا هم دا هيڅ نه سره قيا سيږي او نه سره نژدې کېدلای سي، چي خلک پسونه او اوبنان بيایي او انصار د رسول الله صلوات الله عليه والسلام سره ملگري وي. بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: په والله که هجرت نه وای زه به د انصارو څخه يو سړی وای، يعني: که د هجرت فضيلت نه وای ما به خپل ځان د انصارو څخه بللای او که خلک پر يوه لار ولاړ سي او انصار پر بله لار، زه به د انصارو پر لار ور سره ولاړ سم او بيا رسول الله ﷺ انصارو ته دعاء وکړه او وې فرمايل:

«اللَّهُمَّ ارْحَمْ الْأَنْصَارَ، وَأَبْنَاءَ الْأَنْصَارِ، وَأَبْنَاءَ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ».

الهي پر انصارو ورحمېږې د انصارو پر زامنو ورحمېږې او د انصارو د زامنو پر زامنو ورحمېږې.

انصارو دومره و ژړل چي ډيري يې په اوبڼکو لندې سوې او ويل: موږ په دې راضي يو چي رسول الله ﷺ زموږ حصه او برخه وي او انصار عليه السلام اجعين د رسول الله ﷺ په دعاء ډير خوشاله سوه.

د رسول الله ﷺ په حکمت او ښه تصرف هغه مشکل چي د انصارو په زړو کي پيدا سوی ؤ پای ته ورسېدی، که نه ممکن د هغه مشکل په سبب په انصارو کي يوه فتنه جوړه سوې وای. صلوات الله وسلامه عليك يا رسول الله.

د هوازن يوه ډله

اوس چي غنيمتونه ټول و وېشل سوه رسول الله ﷺ او صحابه کرام ځانونه تياروي چي مکې مکرمې ته ولاړ سي، د مخه تر دې چي دوی حرکت وکړي له

هوازنه څخه يوه ډله راغله، هغو هلته مشوره سره کړې وه چې بنځي او اولادونه مو ټول د لاسه ووتل، بېله هغو ژوند مشکل دی او مالونه مو هم ټول د لاسه ووتل، نو يې يوه ډله چې ټوله څوارلس نفره وه او مشري يې زهير بن صرد و و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل، په دې ډله کې د رسول الله رضي اکا ابو برقان هم و، د رسول الله ﷺ څخه يې وغوښتل چې د دوی اولادونه او مالونه بيرته ورکړي او ويل: يا محمد! ﷺ رحم را باندې وکړه موږ ته هيڅ نه سوه را پاته، نه بنځي نه اولاد، نه مال نه حيوانات، را باندې ورحمېږه، نوري يې هم ډيري داسي خبرې وکړې چې د چا زړه په نرم سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه دومره موده چې زه دلته پاته وم په والله د بل شي دپاره نه وم پاته بېله دې چې ستاسي انتظار مي کاوه ما غوښتل چې پر تاسي رحم وکړم تر يوې مياشتې زياته موده کيږي چې زه دلته ستاسي په انتظار وم، شل ورځي په طائف کې محاصره واست نه سواست تسليم او تر لس ورځي زيات دلته ستاسي په انتظار وم نه راغلاست نه مو د خپلو بنځو او اولادو طلب وکړی، اوس چې ما غنيمتونه و وېشل نو تاسي راغلاست؟ اوس هغه شيان و وېشل سوه د خلکو ملکيت وگرځېدی اوس څه نه سم کولای، هغو بيا هم زاری کولې او ويل: يا محمد! ﷺ يوه چاره مو وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي زما سره دغه خلک وينی؟ يعني: زه يوازي نه يم چې د خپلي خوښي سره موافق تصرف وکړم، بلکه دغه خلک مي هم ملگري دي او ماته تر هرڅه رشتيا ويل خوښ دي، اوس تاسي و وياست چې بنځي او اولادونه مو خوښ دي که مالونه؟ يو د دغو دوو څخه اختيار کړی ټول شيان نه سم در ردولای، يا به مالونه غواړی يا به بنځي او ماشومان غواړی، هغو و ويل: د اولادو سره هيڅ شئ نه برابر وو، ويل: (لَا تَعْدِلْ بِالْأَحْسَابِ شَيْئاً) يعني: بنځي او ماشومان غواړو، رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چې موږ د ماښين لمونځ آداء کړی تاسي ولاړ سي او و وياست: موږ مومنانو ته رسول الله ﷺ شفيع کوو او رسول الله ﷺ ته مومنان شفيع کوو چې موږ ته زموږ بنديان راپرېږدی.

((اوس ووروی و بنريانو و خلاصون لار هم رسول الله ﷺ و رښوي))

کله چې مسلمانان د ماښين د لمانځه دپاره سره يو ځای سوه د هوازن ډله ولاړه

سوه او دغه خبره يې وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسي د بنديانو څخه چي هر څوک زما او د بني عبدالمطلب سره دي هغه يې ستاسي او ستاسي دپاره به د خلکو څخه هم دغه غوښتنه وکړم، مهاجرينو چي د رسول الله ﷺ حال وليدی چي د هوازن سره يې رحمت او مهرباني وکړه (رسول الله ﷺ قصداً دا کار وکړی ځکه ده ﷺ دا غوښته چي نور مسلمانان يې هم متابعت وکړي) نو مهاجرينو وويل: هغه نفر چي زموږ سره دي يعني: موږ ته په حصه کي را رسېدلي دي هغه يې هم ستاسي او دا هم د رسول الله ﷺ د عزت په سبب، انصارو هم دغه خبره وکړه ويل: چي زموږ سره دي هغه يې ستاسي، عيينه بن حصن ولاړ سو او ويل: زه او بنو فزاره (چي د ده قبيله وه) يا، هغه چي زما سره دي هغه نه ورکوم، اقرع بن حابس وويل: مگر زه او بنو تميم يا، هيڅ شئ نه ورکوم، عباس بن مرداس چي د بني سليم رئيس ؤ ولاړ سو او ويل: هغه چي زما او د بني سليم سره دي هغه هم نه ورکوم (دغه دلاوري يې د عيينه څخه زده کړه) مگر د بني سليم د قبيلې افراد په خپله ولاړ سوه ويل: يا، هغه چي د بني سليم سره دي هغه يې ستاسي، عباس بن مرداس ويل: و مو شرمولم سپک موکړم، نو بني سليم د هغه خپل مشر اطاعت و نه کړی او د هوازن بنديان يې د رسول الله ﷺ د عزت دپاره وړايله کړه.

بيا نو رسول الله ﷺ يو عام اعلان وکړی او وې فرمايل: دغه خلک مسلمانان راغله او ما چي د غنيمتو په ویشلو کي دغه ډير ځنډ وکړی هغه هم د دوی په سبب ؤ او اوس ما دوی ته اختيار ورکړی چي مالونه غواړي که اولادونه؟ خو دوی د بنځو او اولادو سره شئ نه کړی برابر، نو اوس که د چا سره د دوی د بنځو او اولادو څخه يو څوک ور سره وي او په خپله خوښه يې ور پرېږدي خو ډير ښه او که څوک غواړي چي د مال په عوض او مقابل کي يې ور پرېږدي هم دي يې ور پرېږدي او هغه لږه د هري حصې په مقابل کي شپږ حصې د هغه ماله څخه ورکوم چي الله ﷻ يې اول ما ته په لاس راکړي (يعني: هر هغه غنيمت چي اول په لاس راغلی دغه د ده حق شپږ چنده ځني ورکوم) خلکو په يوه وار نارې کړې: موږ يې د رسول الله ﷺ د عزت د پاره په خپله خوښه وړايله کوو، رسول الله ﷺ وفرمايل: په دې ډول سره چي ټولو ناري

کړه ما ته نه را معلومېږي چې څوک راضي دي او څوک نا راضه، اوس ولاړ سی او ستاسي مشران دي بیا ما ته حال راوړي.

دغه ته عدالت او حقيقي مساوات ويل کيږي، رسول الله ﷺ يوازې په دې سره کفايت ونه کړی چې په مجموعي ډول سره ټولو نارې کړه چې موږ يې په خپله خوښه ور ايله کوو، بلکه د دغه رضائيت د تاکيد دپاره يې دا موضوع وځنډول او وې فرمايل: چې يا دي هر شخص په خپله و رسول الله ﷺ ته و وايي، يا دي د خپلو مشرانو او وکيلانو په واسطه دغه خپله رضاء اعلان کړي.

دا داسي عدالت او مساوات نه ؤ لکه د نن ورځي د بشر د حقوقو تش په نامه ټولنه چې په ښکاره سره ټولنه لري، په الفاظو او شعارو کي د بشر حقوق موجود دي خو په حقيقت کي هيڅ وجود نه لري، هغه کسان چې د بشر د حقوقو نارې وهي په يوه لاس کي يې سوتی دی او په بل لاس کي يې د وېتو حق، اول دي په سوتي وهي او بيا چې ملگري ملتونه (ملل متحد) ستا د مظلوميت په سبب يوه فيصله صادره کړي هغه فيصله د دوی له طرفه په وېتو کولو سره رد کړل سي، دا عجب نه ده چې د وېتو حق هم هغو ظالمانو ته ورکول سوی دی چې په خپل ظلم سره يې دنيا خرابه کړې ده.

بيا په وروسته کي ټولو مشرانو و رسول الله ﷺ ته دا خبر را وړی چې د ښکر ټول افراد خپله حصه بنديان په خپله خوښه او ستا د رضاء دپاره ور ايله کوي، چې په نتيجه کي ټولو خلکو خپل بنديان ايله کړه بېله دوو نفرو، چې يو يې د بنو تميم رئيس اقرع بن حابس ؤ او بل يې عيينه بن حصن د غطفان رئيس ؤ، رسول الله ﷺ دغه دوه نفره ور وغوښتل او ويل بنديان يې ور ايله کړی، هغو ويل: يا رسول الله! دا اوس زموږ ملک وگرځېدل. نه يې ور پرېږدو، رسول الله ﷺ وفرمايل: ور ايله يې کړی او زه به انصاف در سره وکړم بدله به يې درکړم، عيينه ويل: څو يا څه شي را کوې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د هر بندي په عوض کي څلور اوبښان درکوم، عيينه ويل: راضي يم، نو د هوازن هغه پاته بنديان په دغه طريقه سره ور ايله او خلاص سوه او بيا رسول الله ﷺ هر بندي ته يوه يوه جوړه کالي هم ورکړه، مگر د هوازن قبيله سره د دې چې ټول بنديان، ښځي او ماشومان يې ور ايله او خلاص سوه بيا هم پر هغه خپل کفر پاته سوه.

د مالک بن عوف اسلام

په دغه وخت کي د يوه داسي سړي وزړه ته اسلام لار وکړه چي د هغه د اسلام او مسلمانېدلو هيڅ اميد نه کېدی چي هغه د هوازن رئيس او سردار (مالک بن عوف) ؤ. دئ هلته په خپله قلا کي په وادي کبه کي ؤ او د بيري د قلا څخه نه سواى را وتلاى، حتّى طائف ته هم د بيري نه سي تلاى نو يې په زړه کي د اسلام شوق پيدا سو او ويل: ټول خلک د محمد ﷺ سره دي موږ هيڅ نه سوو سره کولاى او که موږ نور هم پر دغه کفر پاته سو هيڅ وخت طائف ته هم نه سو تلاى، نو يې ورسول الله ﷺ ته نفر ولېږى او د هغه ﷺ څخه يې امان وغوښتى، رسول الله ﷺ هم امان ورکړى، پسله امانه څخه مالک بن عوف ورسول الله ﷺ ته ورغلى او مسلمان سو، رسول الله د مالک بن عوف د اسلام د امتحانولو دپاره دئ د سپرود د يوې ډلي امر وگرځاوه او ويل: پر طائف حمله وکړه، مالک بن عوف هم هغه ډله ورسره رهي کړه پر طائف او خپل قوم يې حملې کولې ترڅو چي رسول الله ﷺ ورته وويل: پرې يې ږده، نو اهل طائف وليدل چي هغه د دوى سردار مالک بن عوف هم مسلمان سو، مگر بيا هم دوى پر شرک او کفر باقى پاته وه او د طائف خلکو د لات عبادت کاوه چي (ربه) يې ورته ويل.

خو د ابن اسحاق په روايت کي د مالک بن عوف د مسلمانېدلو کيفيت داسي بيانېږي: کوم وخت چي د هوازن ډله د خپلو بنديانو د خلاصولو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه ﷺ يې بنديان ور ايله کړه نو يې د هوازن د دغي ډلي څخه پوښتنه وکړه چي مالک بن عوف څه وکړه؟ هغو ورته وويل: چي په طائف کي د ثقيف سره دى، رسول الله ﷺ ورته وويل: مالک ته وواياست: که دئ ماته مسلمان راغلى زه به يې اهل او مال ټول ورکړم او سل اوښه به هم ورکړم، نو دغي ډلي و مالک بن عوف ته دغه خبر ورساوه، مالک بن عوف هم ورسول الله ﷺ ته ور رهي سو، د جعراني او مکې مکرمې په منځ کي پسي ور ورسېدى، رسول الله ﷺ د ده اهل او مال ورکړه او پر هغه سربېره يې سل اوښان هم ورکړه، مالک بن عوف مسلمان سو او پر خپل اسلام ثابته او قائم پاته سو.

د جعراڼې څخه عمره

اوس خو د هېوازن جنگ خلاص سو غنیمتونه و وېشل سوه، په ټوله منطقه کې امن او امان قائم سو، فقط طائف پاته دی چې نه سو فتحه او د فتحه کېدلو امید یې هم نه و نور رسول الله ﷺ د جعراڼې څخه احرام وتری او مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره ولاړی چې و دغې عمرې ته (عمره الجعراڼه) ویل کېږي، چې دغه عمره هم د ذوالقعدې په میاشت کې وه، د عمرې تر آداء کولو وروسته پسله هغه چې عتاب بن أسید رضی الله عنه یې د مکې مکرمې آمر پرېښاوه رسول الله ﷺ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی او مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ حرکت یا رجوع د هجرت د اتم کال د ذوالقعدې د میاشتي پر خلیروېشتم تاریخ وه او د ذوالحجې په اولو ورځو کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او د دغه کال حج یې نه کړی آداء.

سبحان الله! مدینې منورې ته د دغه رجوع چې الله ﷻ یې د فتحي او کامیابۍ تاج پر سر ور ایښی دی او د هغه ور تگ چې دغه ښار ته اته کاله د مخه ورغلی څومره فرق دی، هغه وخت د مکې مکرمې څخه په پټه تلی او د مدینې منورې د خلکو څخه یې امان غوښتی، په هغه ځای کې نابنده او بېګانه و، د خلکو څخه یې انس او الفت غوښتی، د هغه ځای اهل یې عزت وکړی، ځای یې ورکړی او د ده ﷺ نصرت یې وکړی او د هغه کور متابعت یې وکړی چې د ده ﷺ سره نازل سوی و او د ده ﷺ دپاره یې د ټولو خلکو او ټولو عربي قبیلو دښمني قبوله کړه.

خو دا دی اوس بیا پسله اته کاله څخه د مکې مکرمې څخه و مدینې منورې ته ور داخلېږي، دا هغه ښار دی چې د ده ﷺ استقبال یې د هجرت او بیري په حالت کې کړی و مګر دا واریې استقبال په داسې شکل سره کېږي چې اهل مکه ورته تابع سوي دي، خپله کبریا و او جاهلیت یې د ده ﷺ په پښو کې غورځولي دي، چې دی ﷺ یې په اسلام سره معززه کړي او تر پخوانیو خطاوو ورتېر سي.

الله ﷻ د سورة یوسف په (۹۰) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (٤)

ژباړه: بېشکه هر هغه څوک چې د الله ﷻ څخه وېبېرې او صبر وکړي (د طاعت پر تکالیفو صبر وکړي، پر مصیبت صبر وکړي، د مصیبت یا ګناه د لذته څخه صبر وکړي) نو بېشکه چې الله ﷻ د نیکوکارانو اجر نه ضائع کوي.

دغه دی مکه مکرمه فتحه سوه، د مسلمانانو تر امر لاندې او تابع سوه.

د رسول الله ﷺ د حیات په آخري درو کلو کې د مشرکانو پخوانی مرکز مکه مکرمه د اسلام د حکم تابع وه او رسول الله ﷺ دغه د هجرت په اتم کال د حج امر عتّاب بن أسید رضی الله عنه وټاکي، چې هم د مکې مکرمې آمر و او هم د دغه کال د حج امر وټاکل سو او د هجرت په نهم کال کې د رسول الله ﷺ له طرفه حضرت ابوبکر الصديق رضی الله عنه د حج امر وټاکل سو او د هجرت د لسم کال حج په خپله رسول الله ﷺ آداء کړی، خو په دغه اول کال چې مکه مکرمه فتحه سوه د حج امر عتّاب بن أسید رضی الله عنه و، مقصد دا چې د هجرت د اتم کال د ذوالحجې په میاشت کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته تشریف یو وړی.

ورونو او خویندو! د حنین د غزاء څخه هم لکه د رسول الله ﷺ نور ژوند ډیر شرعي احکام، عبرتونه او نصیحتونه راوړي چې زه به د هغو څخه څومهم ټکي درته بیان کړم:

اول: د حنین غزاء د اسلامي عقیدې داسې درس دی چې مسلمان باید پر اسبابو توکل او اعتماد و نه کړي، بلکه د یوه مسلمان ټول توکل او اعتماد باید پر یوه الله ﷻ وي، هو، د اسبابو برابرول یو لازمي کار دی مګر پر هغو توکل او اعتماد کول د اسلامي عقیدې څخه مخالفت دی، لکه څرنګه چې دغه درس د بدر په غزاء کې هم موجود و، کله چې د بدر غزاء وه مسلمانانو دا ومنل چې د دښمن په مقابل کې د دوی لږوالی دوی ته ضرر نه رسوي په دې شرط چې دوی صابرين او متقین وي.

او د حنین غزاء مسلمانانو ته دا ثابته کړه: که دوی صابرين او متقین نه وي د دوی ډیر والی دوی ته فایده نه رسوي، لکه څرنګه چې الله ﷻ هم په دغه باره کې آیاتونه نازل کړه، د بدر په غزاء کې د الله ﷻ له طرفه مسلمانانو ته و ویل سوه: که تاسې متقین او صابرين یاست ضرر نه در رسېږي او د حنین په غزاء کې آیاتونه نازل

سوه که تاسي متقين او صابرين نه ياست ستاسي ډير والی تاسي ته فايده نه در رسوي، په بدرکي د مسلمانانو شمېر نسبت و دښمن ته تر هغه د مخنيو ټولو مقابلو چي دوی د دښمن سره مخامخ سوي وه لږ او کم ؤ، خو په دې سبب چي دوی په اسلام کي صادق وه، ايمان يې کامل ؤ، د الله او رسول الله ﷺ سره يې ټينگ او پوره محبت او دوستي درلودل نو د ماتي او شکست هيڅ علامه نه سوه پر ښکاره.

او دلته په حنين کي د مسلمانانو شمير نسبت و هغه د مخنيو ټولو جنگو ته چي دوی کړي وه ډير ؤ، مگر بيا هم دغه د دوی ډير والي هيڅ فايده نه ورو رسول، ځکه چي د دوی ډير والی په هغو کسانو سره ؤ چي تر اوسه پوري يې په زړو کي پوره ايمان نه ؤ ثابت سوی او د اسلام واقعي مفهوم د دوی په رگو کي نه ؤ نشړسوی، دغه خلک په دغه اسلامي لښکر کي فقط په شکل او جسم شامل سوي وه، حال دا چي د دوی د زړو حرکت تر اوسه پوري په دنيوي خواهاشاتو او نفسي غوښتنو پوري تړلی ؤ او دنيوي امور د دوی پر نفوسو غالبه وه او دا ډيره ليري خبره ده چي د جسمو او شکلو ډير والی دي د نصرت او کاميابۍ دپاره اثر ولري، نو په هم دغه سبب د مسلمانانو دغه لوی لښکر چي د دښمن د کمينو سره ناڅاپه مخامخ سو پر شا ولاړی او د حنين په وادي کي سره وپاشل سو او دا ليري خبره نه ده چي د دغه جديد الاسلامه خلکو ټينسته دي په شروع او ابتداء کي د هغه صادق او واقعي مسلمانانو پر زړو تاثير نه وي کړی، مگر بيا هم مهاجرينو او انصارو چي د رسول الله ﷺ له طرفه آواز او نارې واورېدې بيرته د حملې دپاره را وگرځېدل او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا سره را ټول سوه او هغه شديد جنگ يې شروع کړی، حال دا چي د دغو کسانو شمېر او عدد تر دوو سوو کسانو نه زياتېدی، مگر بيا هم دغه دوو سوو مسلمانانو نصرت او کاميابي حاصل کړه، د دوی په زړو کي سکون او اطمینان پيدا سو او الله ﷻ د دوی دښمن ته بده ماته ورکړه، حال دا چي دغه مسلمانان په شروع کي دوولس زره نفره وه مگر د خپلو ځانو دفاع يې نه سواي کولای.

دوهم: د مسلمانانو مشر، امام، يا خليفه کولای سي چي د مشرکانو يا کفارو څخه بلکه د اسلام د دښمنانو څخه اسلحه په استعاره سره واخلي، دا حکم يوازې

د اسلحې په باره کې نه دی بلکه هر هغه شئ چې اسلامي لښکر د جنگ دپاره ضرورت ورته لري کولای سي چې هغه شئ د کفارو څخه په استعاره، په قېمت، يا مفت ځني واخلي او دا هغه کار دی چې رسول الله ﷺ په دغه غزاء کې وکړی چې د صفوان بن أمیه څخه چې په دغه وخت کې مشرک هم ؤ اسلحه په استعاره سره واخیستل، (استعاره) يعني شئ ستا دی اوس یې ما ته راکړه چې زه کار ځني واخلم، خو تر کار اخیستلو وروسته به یې بیرته درکړم، دغه ته استعاره ویل کیږي. اوس د رسول الله ﷺ له دغه کار څخه د هغې مسئلې په باره کې چې آیا د جنگ په وخت کې مسلمانان د کفارو څخه یا په کفارو سره مرسته غوښتلای سي که یا؟ یو عمومي حکم را ایستلای سو.

هغه داسې: په کفارو سره مرسته پر دوه قسمه ده، یو دا چې د کفارو څخه نفروغوښتل سي چې د مسلمانانو په صفو کې دي د دوی د دښمنانو پر ضد جنگ وکړي، په دې باره کې عام یا جمهور علماء کرام وایي: چې په کفارو سره په جنگ کې مرسته اخیستل نه جائز دي او نه روا.

او بل دا چې د کفارو څخه یوازي د دوی مالونه وغوښتل سي لکه اسلحه او نور د جنگ ضروریات د دغې مرستې اخیستلو په روا والي کې د علماوو اختلاف نسته مګر په دې شرط چې په دغه کار سره به د مسلمانانو عزت او کرامت ته کوم ضرر نه رسیږي، په دغه کار سره به مسلمانان د هغو کفارو یا د بل چا تر امر نه لاندې کیږي، یا به د دغې مرستې په سبب د مسلمانانو څخه د اسلامي واجباتو یو واجب نه پاته کیږي.

تا ولیدل؟ کله چې صفوان بن أمیه و رسول الله ﷺ ته اسلحه په اعاره سره ورکول صفوان د ضعف او مغلوبیت په حالت کې ؤ او رسول الله ﷺ د قوت او غلبې په حالت کې ؤ نو په دغې حالت کې چې مسلمانان د کفارو څخه په مرسته اخیستلو نه تر شرطو لاندې کیږي او نه یې عزت او کرامت مخدوشه کیږي او نه یې کوم اسلامي فرض یا واجب پاته کیږي، دغه مرسته اخیستل ورته روا او جائز دي او بېله دغو شرطو د کفارو څخه مرسته اخیستل منعه او نا روا دی.

درېيم: په دغه جنگ کې د رسول الله ﷺ جرئت او شجاعت در معلوم سو،

په حقه سره چي دا يو نادره جرئت او شجاعت دی، ټول خلک د حنين په شېلو کي سره وپاشل سوه د جنگ ميدان ته يې په تېښته سره شوي وگرځولې، پر ټول ميدان جنگ بېله رسول الله ﷺ څخه بل څوک نه سوه پاته او د ده ﷺ پر شا وخواهم هغه د دښمن کمينونه دي، مگر رسول الله ﷺ په يوه عجيب او نادره کبات سره د جنگ پر ميدان و درېدی، چي دغه د ده ﷺ کبات د هغه تېښتونکو اصحابو پر زړو تاثير وکړی او بيرته را وگرځېدل.

ابن کثير رحمه الله عليه په خپل تفسير کي وايي: دا د شجاعت هغه لوړه او انتهايي درجه ده چي په دغسي ورځ د دښمن په منځ کي په داسي حال کي چي د ده ﷺ لښکر دي هم ځني تللی وي او دى ﷺ دي پر غاټره يا قچره سپور وي او تاسي پوهېږي چي غاټره تېزه نه سي ځغستلاى، غاټره په جنگ کي نه د تېښتي وړ ده نه د حملې، خو رسول الله ﷺ دغه غاټره د دښمن پر طرف ورځغلوې او خپل نوم دي هم يادوي او وايي: اَنَا نَبِيٌّ لَا كَذِبَ، اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمَطْلَبِ، هغه څوک چي نه يې پيژني لا به يې هم وپيژني. (صلوات الله و سلامه عليه دائماً و أبداً)

دا ټول بل څه نه وه بېله پر الله ﷻ توکل او اعتماد، دا يې يقين ؤ چي الله ﷻ به نصرت ورکړي او هغه رسالت به پوره سي چي د هغه دپاره دى ﷺ را لېږل سوي دی او د ده ﷺ دين به پر ټولو اديانو قوي او غالبه سي.

څلورم: په دغه غزا کي دا معلومه سوه چي په جهاد کي د ښځو، ماشومانو او نوکرانو وژل حرام دي، ځکه کله چي رسول الله ﷺ هغه ښځه وليدل چي د خالد بن وليد رضي الله عنه له طرفه وژل سوې وه رسول الله ﷺ نفر پسي ولېږل چي خالد ته و وايي: ښځي، ماشومان او نوکران مه وژنه او د ټولو امامانو او علماوو پر دغه حکم اتفاق دی، مگر هغه وخت بيا وژل کيږي که دغه ذکر سوو ډلو مستقيماً د مسلمانانو سره جنگ کاوه او تر هغو يې د وژلو اجازه سته چي مخ په مخ جنگ کوي، که وتښتېدل يا يې وځغستل بيا به هم مسلمانان ځني را څرخي او نه به يې وژني، که چيري کفارو خپلي ښځي او ماشومان د خپلو ځانو دپاره سپر وگرځول او مسلمانان د کفارو و وژلو ته بېله دې نه سواى ور رسېدلای چي دغه ښځي او ماشومان ونه وژني، بيا يې نو وژنه جايزه او روا ده.

پنځم: د جهاد معنی دا نه ده چې موږ د کفارو سره حسد او عناد لرو، چې پر دغه خبره هغه حالت دلالت کوي چې ځيني صحابه کرامو د طائف څخه د بيرته راتلو په وخت کې ورسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! و ثقيف ته بڼرا وکړه او رسول الله ﷺ وفرمايل (اللهم اهد ثقيفاً وأت بهم)

يعني: الهي د ثقيف قبيلې ته هدايت وکړې او مسلمانان يې را ولې.

د دې څخه هدف او مقصد دا سو چې جهاد بل شئ نه دی بېله دې چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وظيفه آداء کول دي، حتی د ټولو مسلمانانو په منځ کې يو د بل سره دغه امر بالمعروف او نهی عن المنکر لازمي وظيفه ده، مسلمانان بايد د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په واسطه سره خپل ځانونه د قيامت د ورځې د ابدې عذابه څخه خلاص کړي، نو د دې جهته د مسلمانانو دعاء ونورو قومو او خلکو ته بايد د هغو د اصلاح او هدايت دپاره وي، يعني: که غواړې چې کفارو ته بڼرا وکړې د بڼرا پر ځای يې د هدايت غوښتنه کوه، ځکه د جهاد د مشروعيت څخه هم دغه لار ښوونه مقصد او حکمت دی.

شپږم: په دغه غزاء کې موږ د انصارو فضيلت وليدی او دا مو وليدل چې رسول الله ﷺ د دوی سره څومره محبت لري، رسول الله ﷺ صادق المصدق دی چې فرمايي (شیطان د ابن آدم د وينو په رگو کې گرځي) شیطان غوښتل چې د انصارو د ځينو اشخاصو په زړو کې د رسول الله ﷺ پر هغه سياست او حکمت څه اعتراض پيدا کړي چې د غنيمتو په وېشلو کې يې عملي کړی، ښايي شیطان دا کوښښ ډير کړی وي چې په انصارو کې دا تشوېش پيدا کړي چې پر رسول الله ﷺ د خپل قوم او خپلو وطنوالو محبت غالبه سو او د هغو په مقابل کې يې انصار هېر کړه، مگر کله چې رسول الله ﷺ ته دغه خبر ورسېدی، رسول الله ﷺ دوی ته څه وويل؟

د رسول الله ﷺ هغه بيانیه چې د دغو وسوسو په مقابل کې يې دوی ته ايراد کړه د رحمت او عالي ذوق معاني ځني را توپيرې، د انصارو سره د شديد محبت مشاعر ځني اوري او په عين حال کې په دغه بيانیه کې داسي زړه دردوونکې ښايه هم سته چې دوی ﷺ د داسي چا له طرفه د هغو په هېرولو سره متهمېږي، چې هغه قوم

و ده ﷺ ته تر هر چا خوښ او محبوب قوم دی (ته یو وار نه بلکه څو وار د رسول الله ﷺ هغه بیانیه واوره یا ووايه) او فکر پکښې وکړه، ته به وويني چي په هغه بیانیه کي د زړه خفیف حرکتونه یا غورځېدل سته، ته به وويني چي په هغه کي هغه لطیف او ألطف احساسات سته، چي دغه خفیفو قلبي حرکتو د انصارو مشاعر وښورول، شدید تکان يې ورکړه، چي په دغه ښورولو سره يې هغه وسوسې چي د دوی په مشاعرو پوري مبتلي وې ځني ټکو هلې ليري يې کړې، زړونه او مشاعر يې په دغه ټکو هلو سره د وسوسو څخه وړپاک کړه، نو ځکه د دوی آوازونه په ژړا سره پورته سوه، دوی په خپل نبي خوشاله سوه، په دغه تقسیم کي يې په خپله حصه سره فخر کاوه.

د رسول الله ﷺ په مقابل کي مال، پسونه او اوبنان څه شي دي؟ دا چي دوی د رسول الله ﷺ ملګري وي او رسول الله ﷺ د دوی ملګری وي او خپل وطن ته ځي او د رسول الله ﷺ ژوند او مرګ د دوی په منځ کي وي، دا څومره فضیلت دی. د رسول الله ﷺ پر وفاء، خالص محبت او دوستۍ، تر دې لوی دلیل چيري دی؟ چي رسول الله ﷺ خپل وطن او د زېږېدلو ځای پرېږدي او د ژوند پاته شېبې د دوی په منځ کي تېروي.

که تر دغي خبري تېر سو او ووايو چي د رسول الله ﷺ په ترازو کي بيا کله مال د عزت او محبت دلیل ؤ؟ يعني: دا چي رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي نو هغه پر ګران دی او که يې چا ته مال ور نه کړی نو هغه يې هیر کړی او محبت نه ور سره لري؟ هو، رسول الله ﷺ قريشو ته ډير مالونه او غنیمتونه ورکړه آیا د دغو مالو څخه يې د خپل ځان دپاره هم يو شی کښېناوه؟ او که يې خپل ځان هم لکه انصار په خالي لاس وايستی؟ هغه څمښ چي الله ﷻ يې د مصرفولو اختيار د رسول الله ﷺ په لاس کي ايښی ؤ هغه يې د شا وخوا پر اعرابو وېشي، نو دا معلومه خبره ده که رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي دا د رسول الله ﷺ پر محبت دلالت نه کوی ښايي هغه د بل مقصد او هدف دپاره وي.

ورونو! د رسول الله ﷺ د هري ورځي د اقوالو او اعمالو څخه په سلهاوو احکام، عبرتونه او نصیحتونه را وزي او را ايستل کېدلای سي خو زه به په دغه لړ سره کفايت

وکړم نور نو تاسي هم يو څه فکر وکړی .

د عروه بن مسعود الثقفي رضي الله عنه مسلمانېدل

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د حنين د غزا او د جعراني د عمرې څخه بيرته مدينې منورې ته ولاړی يوه لويه حادثه پېښه سوه چي دغي حادثې د بني ثقيف پر قبيلې او اهل طائف ډير لوی اثر وکړی، هغه دا چي عروه بن مسعود الثقفي چي د طائف عمومي مشر او رئيس ؤ دا هغه سړی دی چي مشرکانو به ويل: که قرآن پر يوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای چي دوه لوی او معتبره خلک دي موږ منی او متابعت مو يې کاوه، چي يو د هغو دوو نفرو دغه عروه بن مسعود الثقفي ؤ او بل يې وليد بن مغيره ؤ، چي د خالد بن وليد پلار دی او د مکې مکرمې دی، الله ﷻ دغه د مشرکانو قول په قرآن مجيد کي ذکر کړی او بيان کړی دی چي فرمايي:

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نَزَلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْفَرِثَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (الزخرف: ۳۱)

يعني: کفارو به ويل: ولي دغه قرآن پر يوه سړي د دغو دوو قريو نه سو نازل، چي مکه مکرمه او طائف دي، چي دغه سړی هم ډير لوی دی.

چي په مکه مکرمه کي يې وليد مقصد ؤ او په طائف کي يې عروه بن مسعود مقصد ؤ، دا په عربو کي د عروه درجه او مقام ؤ، لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل د مکې مکرمې په فتحه کي، د حنين په غزا کي او د طائف په محاصره کي د دغو ټولو واقعاتو په جريان کي عروه بن مسعود به ؤ موجود، دئ اړدن ته په سفر تللی ؤ چي د ثقيلي اسلحې جوړول زده کړي او دغه ټول کارونه د ده په غياب کي پېښ سوه.

دغه عروه بن مسعود د هغه خپل سفره څخه د بيرته را تګ په حال کي ؤ چي دغه حالات ټول ورته و ويل سوه: مکه مکرمه فتحه سوه، ثقيف او هوازن ماته وخوړل، طائف محاصره سو، ټول حالات په تفصيل سره ورته بيان سوه، د دغو حالاتو په اوږدلو سره د عروه وزړه ته اسلام ننوتی، نو طائف ته نه ولاړی بلکه مدينې منورې ته ولاړی يعني: د اړدن څخه د ده رجوع او بيرته را تګ د طائف پر ځای مدينې منورې ته وه او هلته يې د رسول الله ﷺ په حضور خپل اسلام اعلان کړی، رسول الله ﷺ

د ده په اسلام ډیر خوشاله سو ځکه د عربو ډیر لوی مشر اسلام ته داخل سو.

بیا نو عروه د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل ویل: یا رسول الله! غواړم چي خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم، رسول الله ﷺ ته د اهل طائف عنان ور معلوم و نو یې عروه ﷺ ته و ویل: که ته مسلمان ورسې وژني دي، عروه ﷺ و ویل: که څه هم و مي وژني خو زه یې باید دعوت کړم، اجازه را کړه چي ور سم، رسول الله ﷺ په تکرار سره ورته و ویل: وژني دي، عروه ﷺ و ویل: که څه هم و مي وژني خو زه باید خپل قوم اسلام ته را وبولم، رسول الله ﷺ د تلو اجازه ور کړه او عروه ﷺ په دې نیت د خپل قوم پر طرف رهي سو چي خپل قوم اسلام ته را وبولي.

د عروه قوم چي د ثقیف قبيله ده په دې نه دي خبر چي عروه مسلمان سوی دی ځکه دئ په اُردن کي و او له هغه ځايه مدينې منورې ته ولاړی او مسلمان سو، عروه بن مسعود ﷺ طائف ته ورسېدی هلته یې د قوم له طرفه ډیر تود هر کلي او استقبال وسو، خلکو د ده په راتگ خوشالی جوړي کړې، د طائف د مشرانو دا عادت و کله چي به له سفره راغله اول به هغه خپل بت (لات) ته ورتله سجده به یې ورته کول ځان به یې د تبرک دپاره پوري مښی بیا به کورو ته تله، يعني: د مخه تر دې چي کور ته ولاړ سي د دوی په اصطلاح (ربه) ته به ورتله، مگر عروه بن مسعود چي را ورسېدی خلکو یې استقبال وکړی دئ ربه ته نه ورغلی بلکه خپل کور ته ولاړی، خلک په تعجب کي سوه، بیا یې سره وویل: له اوږده سفره راغلی دی ښايي ستړی وي.

يوه ورځ وروسته د عروه دپاره لويه مهماني جوړه سوه د ثقیف ټول مشران ور سره ناست دي ده و اسلام ته د دوی په دعوتولو شروع وکړه، هغو د ده په جواب کي بد ویل شروع کړه، هغه د ده د رتبې او مرتبې په سبب یې وهل او ټکول ور نه کړه فقط په بدو الفاظو یې کفایت وکړی، عروه ﷺ اُرا ده کړې ده چي په هره طریقه سره وي باید خپل قوم اسلام ته دعوت کړي او د اسلام شعائر ښکاره کړي، نو کله چي د لمانځه وخت سو عروه د خپل کور پر بام وختی او په آذان یې شروع وکړه د اسلام آذان کوي، د ثقیف نورو مشرانو نور صبر نه سوی کولای وېرېدل چي د ده په واسطه به ټول ثقیف مسلمانان سي، نو هغه نورو مشرانو زیات صبر و نه کړی او عروه ﷺ یې دغه

د آذان کولو په وخت کې په غشو و وېشتی او شهید یې کړی، عروه بن مسعود الثقفي رضی الله عنه په داسې حال کې شهید سو چې خپل قوم یې د الله ﷻ دین او اسلام ته را بللی.

اهل طائف و اسلام ته دا خلیږي

اوس د ثقیف د قبیلې مشکلات نور هم ډیر سوه د طائفه څخه د بیري نه سي وتلای ځکه په هر ځای کې مسلمانان سته او موجود دي، نو د طائف خلکو مشوره سره وکړه چې باید څه وکړو؟ آخريې پر دې اتفاق سره وکړی چې موږ باید مسلمانان سو، هو، اسلام قبلوو مګر په شرطو، مسلمانان به زموږ شرطونه قبلوي نو موږ اسلام ته داخلېږو او شرطونه یې هم په خپل منځ کې سره معلوم کړه چې زموږ شرطونه دغه دي، بیا نو اهل طائف د کنانه بن عبدیا لیل په مشرۍ یوه ډله مدینې منورې ته ولېږل، دوی چې مدینې منورې ته نژدې سوه مغیره بن شعبه رضی الله عنه ولیدل چې دغه مغیره بن شعبه رضی الله عنه هم د ثقیف د قبیلې څخه ؤ، نو یې د دوی استقبال وکړی او دا یې هم ور وښوول چې د رسول الله ﷺ سره د ملاقات په وخت کې باید د اسلام، سلام ورته و وایاست، خو دوی دا کار ونه کړی بلکه هغه د جاهلیت سلام یې ورته و وایه.

رسول الله ﷺ د ثقیف یا طائف د خلکو په ورتګ خوشاله سو او د دوی دپاره یې د مسجد په میداني کې خېمې و درولې، دا د دې دپاره چې قرآن واورې او د مسلمانانو لمونځ و ویني، د طائف ډله څو ورځې په مدینه منوره کې پاته سوه چې د رسول الله ﷺ سره به یې خبرې کولې او رسول الله ﷺ به د دوی خېمو ته ورتلی او دوی به یې اسلام ته دعوتول.

ابن سعد رضی الله عنه وايي: رسول الله ﷺ به هره شپه د ماخستن تر لمانځه وروسته د دوی خېمو ته ورتلی او هلته به د خبرو دپاره دومره ورته ولاړ ؤ چې پښې مبارکې به یې وچې سوې، کله به یې پر یوه پښه تکیه کول او کله پر بله پښه.

د طائف په دغه ډله کې د عثمان بن أبي العاص په نامه سره یو نفر موجود ؤ او تر ټولو په عمر کم ؤ، کله چې به دغه د طائف خلک د رسول الله ﷺ مجلس ته د خبرو دپاره ورتله دئ به یې په خپل ځای کې پرېښاوه چې د دوی سامانونه ګوري، بیا چې

به دغه ډله د رسول الله ﷺ له مجلسه راغله او د غرمې په وخت کي به بیده سوه، عثمان بن أبي العاص به رسول الله ﷺ ته ورغلی د دین پوښتني به یې ځني کولې او قرآن مجید یې ځني زده کاوه، رسول الله ﷺ ته دغه د عثمان بن أبي العاص ورتگ څو واره و څو په دغه موده کي یې د دین ډیر احکام زده کړه او که به یې ولیدل چي رسول الله ﷺ د راحت دپاره کور ته تللی دی نو به ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته ورغلی او دین به یې زده کاوه، خودغه خپل حال یې د خپلو ملگرو څخه پتاهو هغه یې په حال نه خبرول، دغه د دینه سره د عثمان بن العاص علاقه د رسول الله ﷺ ډیره خوبه سوه او دی هم پرمهراڼ و، څو په آخر کي د ثقیف د ډلي زړو ته اسلام ننوتی، نوی رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! موږ اسلام قبلوو مگر په شرطو، رسول الله ﷺ وویل: شرطونه مو څه شي دي؟ دوی وویل: موږ یو قوم یو چي همېشه سفرونه کوو او په سفر کي د زنا کولو څخه چاره نه لرو نو د زنا کولو اجازه به راکوې، رسول الله ﷺ فرمایل: هغه دین چي په هغه کي زنا وي هغه دین نه دی، الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمایي:

﴿وَلَا تَقْرُبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ (الصافات: ۳۲)

يعني: زنا ته مه ور نژدې کېږی بېشکه چي دغه زنا فاحش کار او بده لار ده. اهل طائف وویل: نو نه مسلمانېږو، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه هم داسي اسلام نه درڅخه قبلوم چي په هغه کي دي زنا موجوده وي.

د طائف ډله ولاړه سوه او بیا یې مشوره سره وکړه ویل تر زنا به تېر سو، بیا راغله او وویل: یا رسول الله! مسلمانېږو په دې شرط چي د شراب څښلو اجازه به راکوې ځکه دغه شراب زموږ د مخکي شربت دي موږ د هغه څخه چاره نه لرو، رسول الله ﷺ فرمایل: شراب الله جَلَّ جَلَالُهُ حرام کړي دي هیچا ته د هغه د څښلو اجازه نه ورکوم، رسول الله ﷺ پر اسلام او د هغه پر احکامو ورته ټینګ دی تر هیڅ شي نه ور تېرېږي، دوی ولاړ سي هلته مشوره وکړي او بیا راسي خو فایده نه لري، بل وار بیا راغله او وویل: یا رسول الله! تر هغه نورو خبرو به موږ تېر سو مگر د سد یا رباء اجازه به را ته کوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: بېله قید او شرطه به مسلمانېږی، هر هغه شی چي الله جَلَّ جَلَالُهُ حرام کړی دی هغه حرام دی، د الله جَلَّ جَلَالُهُ په دین کي تر هیڅ شي نه سم تېرېږدای.

اهل طائف بیا ولاړل او پسله مشورې بیا راغله ویل: یا رسول الله! اسلام قبلوو صحي ده زنا را باندي حرامه کړه، شراب او سود را باندي حرام کړه مکر لمونځ را معاف کړه، لمنځونه نه کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: په هر هغه دین کي چي لمونځ نه وي په هغه دین کي خیر نسته، اهل طائف ولاړل او پسله مشورې بیا راغله ویل: یا رسول الله! اسلام قبلوو زنا، شراب، رباء، را باندي حرام کړه لمنځونه هم کوو فقط (رڼه) لات، هغه چي د دوی معبود بت و مه را باندي حرامه وه، یوازي لات را پرېږده، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! والله هیڅکله به یې در پرې نږدم، موږ په هیڅ شکل او هیڅ صورت بتان نه قبلوو او نه یې پرېږدو.

اهل طائف وایي: ته هغه زموږ إله ربه نړوي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، نړوم او ماتوم یې، دوی بیا ولاړل مشوره یې سره وکړه وې لیدل چي هیڅ شرط یې نه قبلېږي او څه یې هم په وسه نه ده پوره، ځکه طائف د هره طرفه محاصره دی، طائف داسي ځای نه دی لکه نوري ليري قبیلې، بلکه طائف و مکې مکرمې ته ډیر نژدې دی او مکه مکرمه هم د مسلمانانو تر تصرف لاندي ده، اهل طائف ولیدل چي بېله تسلیمېدلو بله لار نه ده پاته، پسله مشورې راغله او ویل: یا رسول الله! موږ اسلام ته داخلېږو خو فقط دغه یو شرط مو و مننه، رسول الله ﷺ ویل: هغه شرط مو څه شي دی؟ ویل: هغه دا چي (رڼه - لات) هغه د دوی بت موږ نه نړوو بل څوک به یې نړوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، دا شرط مو منم، بل څوک به درولېږم چي وېې نړوي، بیا نو د طائف ډلي د رسول الله ﷺ څخه د تنوا اجازه وغوښتل، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه د دوی عزت یې وکړی او په ښه طریقه سره یې رخصت کړه او د دوی آمر یې عثمان بن أبي العاص رضی الله عنه وټاکي، ځکه رسول الله ﷺ د اسلام پر زده کولو د هغه حرص ولیدی او په دغه وخت کي یې د قرآن مجید څو سورت ه هم په یاد کړي وه.

بیا نور رسول الله ﷺ په دوی پسي یوه ډله د هغه (رڼه یا لات) د نړولو او ماتولو دپاره وروولېږل، چي د دغه ډلي مشر خالد بن ولید رضی الله عنه و او په دې ډله کي مغیره بن شعبه رضی الله عنه، ابوسفیان بن حرب رضی الله عنه هم وه، چي هغه د طائف د خلکو رب ورو نړوي. د رڼه د نړولو په وخت کي د طائف ښځي را ووتلي او پر هغه خپل معبود یې په

افسوس او ارمان سره ژړل چې نړول کيږي، مغیره بن شعبه رضي الله عنه کلتګ واخيستی او خپلو ملګرو ته يې وويل: والله نن ورځ به مو پر ثقيف وځندوم، نو هغه د بت د خوني دروازې ته چې يې اول کلتګ ور سره کړی خپل ځان يې پر مخکۀ واچاوه او لغړي، يو وار په اهل طائف کي نارې سوې چې الله مغیره ورک کړی او ربه ووژي، مغیره بن شعبه رضي الله عنه بيرته جګ ودرېدی او ويل: الله مو ځوار کړه دغه بت ډبري او لرګي دي او بيا يې د هغه خوني دروازه ووهل او ماته يې کړه، د مغیره بن شعبه رضي الله عنه کلتګ په لاس کي دی او بت وهي، هر واری چې پر وکړي ابوسفيان د هغو بنځو د غم او ژړا پېښې کوي او د هر واري سره دغه بت ته وايي: آها لک، واهل لک، د طائف خلکو سره و ويل: اوس ورته ګوزی که يې ربه ونړاوه نو موږ اسلام ته داخليږو او که ربه دی ووژي نو اسلام نه قبلوو، دوی سره پرېږدی، اوس نو ټول اهل طائف او ثقيف سره را ټول سوي دي و مغیره بن شعبه رضي الله عنه ته ګوري چې څه ورته پېښيږي؟ مغیره بن شعبه د بت په وهلو او نړولو شروع وکړه او هغه يې د دوی په حضور مات او ټوک ټوک کړی، د دوی هغه إله او معبود يې ورمات کړی چې په سوو کلويې د هغه عبادت کړی ؤ، کله چې ربه يا لات مات او ونړول سو نو اهل طائف ټول اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ هغه دعاء قبوله سوې وه چې ويل: (اللَّهُمَّ أَهْدِ ثَقِيفًا وَاتِّبَهُمْ)

اوس نو د عربو لوی لوی قبيلې اسلام ته داخلي سوې چې د هغې جملې څخه يوه هم د ثقيف قبيله وه، ستا به په یاد وي؟ دا هغه ثقيف يا اهل طائف دي چې رسول الله ﷺ د دعوت دپاره هلته ورغلی ؤ او دوی يې په ډيره بده طريقه سره استقبال وکړی او په ډيره بد اخلاقي سره يې له خپله ښاره وايستی خپل هلکان او ناپوهان يې امر کړه چې رسول الله ﷺ په ډبرو وولي او پسځندونه په ووهي، رسول الله ﷺ يې پر مبارکو پښو په ډبرو ويشتی او د ده ﷺ تر پښو وني بهېدې، دغه خلک نن ورځ مدينې منورې ته ورغله د الله ﷻ دين ته په صداقت او اطاعت سره داخل سوه، ستا په یاد دي؟ په کومه ورځ چې رسول الله ﷺ له طائفه بيرته مکې مکرمې ته تلی زيد بن حارثه رضي الله عنه چې د رسول الله ﷺ ملګری ؤ او ورته ويل يې: يا رسول الله! ته څنگه مکې ته ورځي او دوی ځني وايستلي؟ رسول الله ﷺ په جواب کي ورته

وويل: يا زید! الله ﷻ د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار او مخرج پیدا کوي او الله ﷻ د خپل دین ناصر او د خپل نبي ﷺ غاړه کوونکی دی.

دغه اوس چي تاسي د طائف د خلکو د مسلمانېدلو واقعات و لوستل او تر دغه د مخه مو د مکې مکرمې د فتحي حالات و لوستل، دا د رسول الله ﷺ د هغه قول او هني خبري تصدیق دی چي زید ﷺ ته یې فرمایلي وه: الله ﷻ د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار پیدا کوي او الله د خپل دین او خپل نبي ناصر دی.

نو دا هغه طائف دی او هغه، هغه مکه ده او نوري هم ډیري قبیلې په ډلو ډلو اسلام ته داخلي سوې.

د هجرت نهم کال

اوس چي د هجرت اتم کال پای ته رسېدلی دی او د هجرت نهم کال شروع او داخل سوی دی، دغه د هجرت و نهم کال ته (عَامُ الْوُفُود) ويل کيږي، يعني: د ډلو کال، وُفْد په عربي کي ډلي ته وايي او (وُفُود) د وُفْد جمع ده او دغه کال ته ولي عَامُ الْوُفُود ويل کيږي؟ هغه په دې سبب: کله چي مکه مکرمه فتحه سوه او قریش اسلام او مسلمانانو ته تسليم سوه، هوازن شکست وخورې، طائف هم فتحه سو، اوس د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سيطره د جزيرة العرب پر غربي ساحل پوره او ټينګه سوه، هغه بتان چي خلکو یې عبادت کاوه مات او ونړول سوه، د جزيرة العرب پاته ټولو قبيلو ته د اسلام د کاميابي خبر ورسېدی، دلته نو د شا وخوا څخه خلک را شروع سوه مدينې منورې ته ورځي او د الله ﷻ دين ته په ډلو ډلو داخلېږي، ډله پسله ډلي مدينې منورې ته ورځي او مسلمانېږي، نو دغه کال د ډلو د کال په نامه سره وبلل سو.

اوس نو موږ په اختصار سره ويلي سو: له کومه وخته چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته هجرت وکړی موږ وليدل چي د رسول الله ﷺ ژوند او وخت په پرله پسې غزاوو او د سړيو يا ټوليانو په لېږلو سره تېرېدی، ټول وخت یې د دعوت او جهاد دپاره ؤ، رسول الله ﷺ او اسلام د جزيرة العرب پر ډيره حصه تسلط پیدا کړی، او د جزيرة العرب ډير خلک مسلمانان سوه.

د هجرت په اتم کال کي مکه مکرمه فتحه سوه، د هوازن قبیلو په هغه لوی جنگ کي چي د حنین جنگ و ماته وخوړل، د هوازن هغه کسان چي د حنین په جنگ کي و تېښتېدل د مسلمانانو له طرفه تعقیب او په طائف کي محاصره سوه، مگر د الله ﷻ طرفه د طائف د فتحي اجازه نه وه سوې نو طائف نه سو فتحه او مسلمانانو د ذوالحجې په میاشت کي د عتاب بن أسید په مشرتابه حج آداء کړی، د هجرت اتم کال په دغه واقعاتو سره پای ته ورسېدی او بیا د هجرت نهم کال داخل سو، هغه کال چي د سیره او تاریخ په کتابو کي عام الوُفود ورته ویل کیږي، هغه چي د مسلمانېدلو دپاره پرله پسې ډلي مدینې منورې ته ورتلې، د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کي د تبوک غزاء پېښه سوه، مگر هغه ډلي چي مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې ډیري زياتي ډلي ورغلي دي او مؤرخینو د تاریخ په کتابو کي د دغو ډلو دقیق تاریخ يعني: د ورځي او میاشتي معین تاریخ نه دی ذکر کړی، خو یقیني خبره دا ده چي ځیني ډلي د تبوک تر غزاء د مخه ورغلي دي، او ځیني ډلي د تبوک تر غزاء وروسته ورغلي دي او د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال په منځ کي وه چي د رجب میاشت وه، نو اول به د تبوک د غزاء حالات درته بیان سي او بیا به د ډلو د ورتللو حالات په مفصل ډول سره درته بیان سي، ځکه د ډلو معین تاریخ لکه د مخه چي مو وېل نه دی معلوم خو د کعب بن زُهير بن سلمی د اسلام قصه په یقیني ډول د هجرت د نهم کال په شروع کي وه چي هغه قصه داسي ده:

کعب بن زُهير په خپله شاعر او د عربو د هغه مشهور او لوی شاعر زوی دی خودی مشرک ؤ او په اشعارو کي به یې د رسول الله ﷺ ذم او هجوه ویل، خو په عین وخت کي د دغه کعب ورور بُجیر رضی الله عنه مسلمان ؤ نو، دغه مسلمان ورور و هغه مشرک کعب ته داسي لیک او رساله ور ولېږل چي رسول الله ﷺ د هغو ټولو شاعرانو په وژلو امر کړی دی کوم چي په اشعارو کي یې د رسول الله ﷺ بد او ذم ویلی وي بېله هغو کسانو چي اسلام ته داخل سي او توبه وکارې هغو ته غڼه کوي، زما و تا ته دغه نصیحت دی چي مدینې منورې ته مسلمان او توبه کوونکی راسه نو به خلاص سي، که نه نو د خپل ځان د ژوندي پاته کېدلو دپاره بل ځای وگوره په جزیره العرب کي ژوند نه سي کولای.

کعب يوازي دا نه چي د ورور نصيحت يې نه کړې قبول بلکه په جواب کي يې داسي اشعار ور ولېږل چي په هغو کي يې خپل ورور په مسلمانېدلو سره ملامتاوه چي ته داسي دين ته اوبستې يې چي نه دي پلار او نه دي مور پر هغه دين وه او نه دي ورور پر هغه دين دی، بَجِير رضي الله عنه دغه د مشرک کعب اشعار ورسول الله ﷺ ته وويل، رسول الله ﷺ په قهر سو او د کعب په وژلو سره يې امر وکړی، بَجِير رضي الله عنه دوهم وار بيا خپل ورور کعب ته ليک ولېږی چي ورته ليکلي يې وه: زما د ليک په رسېدلو سره بايد سمدستي مدينې منورې ته مسلمان راسې ځکه رسول الله ﷺ پسله اسلامه هغه د مخني گنهنونه ټول معافوي که نه نو ځان مړ و بوله، کعب هم مسلمان سو او مخ پر مدينه منوره رهي سو، کله چي مدينې منورې ته ورسېدی خپل اوښ يې د مسجد په دروازه کي چوک کړی او دئ مسجد ته ورننوتی، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ، کعب وايي: رسول الله ﷺ مي په هغو اوصافو سره وپېژندی کوم چي د ده په باره کي مي اورېدلي وه که نه تر دغه د مخه مي رسول الله ﷺ نه وليدلی، نو وايي: د خلکو په منځ کي ور تېر سوم او سلام مي ورته و وايه او ورته و مي ويل: يا رسول الله! تا ته مي پناه را وړې ده امان غواړم آيا وکعب ته چي توبه کوونکی او مسلمان راسي امان ورکوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، تا ته امان دی، بيا نو کعب هغه خپله مشهوره قصيده چي د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کي ده وويل چي هغه قصيده د (بَائَتْ سَعَاد) يا (قصيدة بُرْده) په نامه سره ياديږي او د هغې قصيدې اول بيت داسي دی:

بَائَتْ سَعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتَبُولٌ مَتِيمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُفَدَ مَكْبُولٌ

دغه قصيده د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کي ډير اعلى او خوندور بيتونه دي چي د دغې قصيدې په ويلو سره رسول الله ﷺ خپله اغوستې بُرده چي يو قسم چيني يا پتو ته ويل کيږي دغه کعب ته په انعام کي ورکړه او بيا په وروسته کي حضرت معاويه رضي الله عنه دغه بُرده د کعب رضي الله عنه څخه په لس زره درهمه وغوښتل خو کعب وويل: د رسول الله ﷺ لباس مي بېله زما خپله ځانه پر بل چا نه دی پېر و.

کله چې کعب رضي الله عنه وفات سو دغه بُرده معاويه رضي الله عنه د کعب د کورنۍ څخه په شل زره درهمه رانيول او دغه بُرده تر ډيري زمانې پوري د يوه خليفه څخه بل خليفه ته په ميراث پاته کېدل، اوس هم ويل کېږي چې هغه برده د ترکيې په موزيم کي پرته ده. څرنګه چې کعب رضي الله عنه د قصيدې په ويلو سره د رسول الله ﷺ بُرده په انعام وګټل نو د قصيدې نوم يې هم (قصيده بُرده) سو او د دغې بُردې د جنسيت قېمت دومره نه ؤ چې په لس يا شل زره درهمه ارزېدل بلکه هغه د رسول الله ﷺ تبرک دغه برده و دغې درجې ته ورسول چې د وخت د خليفه سره به ساتل کېده.

سعيدي رحمته الله عليه وايي:

جاره کعبه را کړمې بوند او نه از کړم پيله نامي شد
باغزېزې شت روزي چند لا جرم بچو او گرامی شد

ژباړه: دا چې خلک د کعبې شريفې پوښ مچوي د هغه سبب دا نه دی چې هغه د چنګي د ورېښمو څخه جوړ سوی دی، بلکه د هغه د شرافت سبب دا دی چې څو ورځي د يوه عزتمن سره کښېښوول سو نو دئ هم خامخا هغه غوندي عزتمن سو. اوس به بيرته هغه خپلي قصې ته چې د تبوک غزاء وه ولاړ سم.

د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي وه څرنګه چې د مکې مکرمې فتحه د حق او باطل په منځ کي يوه فاصله او جلا کوونکې غزاء وه، پسله دغې فتحي څخه و عربو ته د رسول الله ﷺ په رسالت او نبوت کي هيڅ شک نه سو پاته، نو ځکه د وخت حالاتو په تمامه معنی او پوره ډول فرق او تغير وکړی، د دې پر ځای چې خلکو به د مسلمانانو سره د جنگ کولو دپاره لښکري سره يو ځای کولې او پر مسلمانانو به يې حملې کولې اوس خلک د الله ﷻ دين ته په ډلو ډلو داخليږي، چې د دغو ډلو بيان به ان شاء الله د وُقُود يا ډلو په فصل کي په تفصيل سره درته بيان سي او دغه حالت چې خلک و اسلام ته په ډلو ډلو داخېدل تا ته به د مسلمانانو د هغه شمېر او عدد څخه در معلوم سي چې د رسول الله ﷺ سره يې د هجرت د لسم کال په حج يا په حجة الوداع کي گډون او اشتراک کړی ؤ.

د ټوک د غزا سبب

اوس د مسلمانانو داخلي سترگي پاي ته ورسېدې او مسلمانان د دې دپاره فارغه سوه چې د الله ﷻ د دين احكام او قوانين زده کړي او د اسلام دپاره دعوت نشر کړي، مگر بيا هم په دغه وختو کې هلته يو قوت موجود ؤ چې بېله کوم سببه او دليله يې پر مسلمانانو تعارض او تېرئ کاوه چې هغه د روم قوت ؤ او په هغه وختو کې دغه قوت د مخکي د مخ هغه لوی عسکري قوت بلل کېدی، لکه څرنگه چې مورخ کي درته وويل چې د روم د تعرض او تجاوز شروع د رسول الله ﷺ د قاصد (حارث بن عُمير الأزدي ؓ) په وژلو سره وسوه، کله چې دغه حارث د رسول الله ﷺ رساله د بُصری و آمر ته ور وړل او په لار کې د شرحبیل بن عمرو الغساني له طرفه شهيد کړل سو او تر هغه وروسته رسول الله ﷺ د هغه مسلمان قاصد د بدلې او انتقام اخيستلو دپاره د زيد بن الحارثه ؓ په مشرۍ يو لښکر ماته ته ولېږي او هلته په ماته کې د روم د لښکر سره لوی او شديد جنگ وسو خو بيا هم اسلامي لښکر خپل انتقام او بدله د هغو ظالمانو څخه لکه څرنگه چې لازمه وه نه واخيستل، مگر بيا هم دغه جنگ د ليري او نژدې عربو په زړو کې ډير مهم تاثير پرېښاوه.

او د روم پاچا (قيصر) هم د ماته د جنگ هغه لوی تاثير چې د مسلمانانو د مصلحت او شهرت دپاره يې پرېښاوه نه د فکره څخه ايستلی ؤ او نه يې هېراوه، دی بېرېدی چه پسله دغه جنگ به د ډيرو عربي قبيلو په دماغ کې دا فکرونه پيدا سي چې د روم څخه خپل استقلال لاس ته راوړي او د مسلمانانو سره به صلحه وکړي.

دغه د مسلمانانو قوت يو خطر ؤ چې قدم پر قدم د روم و حدودو ته ور نژدې کېدی او د روم د مملکت هغه حدود چې د شام په طرف کې او د عربو په همسايوتوب کې پراته وه تهديدول.

نو قيصر پر خپل ځان دا لازمه وبلل چې د مسلمانانو قوت د مخه تر دې چې د يوه لوی او عظيم خطر په شکل ميدان ته را ووزي او بيا يې هيڅ چاره نه کېږي د منځه يوسي او د مخه تر دې بايد مسلمانان ختم او فيصله کړم چې په نورو عربي منطقو

کي زما پر ضد انقلابونه او بنورېښونه پېښېږي.

ورونو! د نن ورځې د يهودو او نصاراوو سره عیناً هغه د قیصر فکرونه او نظریې موجود دي، نه غواړي چې مسلمانان د ټولې مځکې پر مخ کامیابه، قوي او مستقل دولت ولري، تاسي دغه قصه او د نن ورځې حالات سره قیاس کړی.

نو د مؤته پر جنگ یو کال نه و تېر سوی چې د روم پاچا قیصر د دغو مصلحتو او خطرو د مخ نیوي دپاره د مسلمانانو د جنگ اراده وکړه او د یوه لوی لښکر په جوړولو یې شروع وکړه، دغه لښکر یې د رومیانو او هغو عربي قبیلو څخه سره یو ځای کاوه چې د قیصر تابع وې، لکه غسان او داسي نورې د عربي نصاراوو قبیلې.

قیصر د مسلمانانو سره د یوې فیصله کوونکې او خونړۍ جگړې دپاره تیاري او آمادګي نیسي، دغه خبرونه مدینې منورې ته ورسېدل چې روم د مسلمانانو پر ضد د یوې خونړۍ جگړې دپاره ځانونه تیاروي، د دغو خبرو په اورېدلو سره مسلمانان په هره لحظه کې د روم د حملې څخه په بېره کې وه، حتی مسلمانانو چې به یو غیر عادي بغ او آواز واورېدی دا به یې گمان سو چې د رومیانو لښکر را ورسېدی، د مسلمانانو دغه د بېرې حالت په هغه قصه او کیفیت کې ښه معلومېږي چې و حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته پېښ سو چې هغه قصه داسي وه:

د رسول الله ﷺ ازواجو مطهراتو ولیدل چې ټول مسلمانان ماږه او هوسا سوه، نو دوی فکر وکړی چې ښایي زموږ د ښه ژوند دپاره هم وسائل او اسباب پیدا سي، نو د دوی د جملې څخه ځینو ازواجو مطهراتو د رسول الله ﷺ سره په دغه باره کې خبرې وکړې او ځني وې غوښتل چې زموږ د ښه ژوند دپاره هم پراخه نفقه او وسائل را برابر کړد چې موږ هم د نورو مسلمانانو پر قسم هوسا ژوند ولرو، پر رسول الله ﷺ دغه خبره درنه سوه او قسم یې یاد کړی چې تر یوې میاشتي پوري به د هیڅ زوجې کور ته نه ورځم نو مسجد ته نژدې په یوه بالا خانه کې اوسېدی، اصحاب کرام د دغه حاله څخه مضطرب او وارخطا سوه، څرنګه چې دوی د واقعي په حقیقت نه وه خبر نو یې په شروع او ابتداء کې دا خیال سو چې رسول الله ﷺ خپلې ټولې ازواجي مطهراتي طلاقې کړي دي، دا قصه اوږده قصه ده خواوس د دغې قصې د بیانولو څخه زما مقصد دا دی

چې مسلمانان دروم د راتگ او حملې څخه څومره او په کومه اندازه پرېشانه وه؟
حضرت عمر رضي الله عنه چې د دغې قصې روايت کوي وايي: ما يو انصاري ملگری درلودی کله چې به زه د يوه کار په سبب د رسول الله ﷺ د مجلس څخه غائب سوم دغه انصاري به هلته حاضر ؤ او بيا چې به زه راغلم د هغه مجلس په واقعاتو به يې خبرولم (ځکه د رسول الله ﷺ د مجلس حالات د مسلمانانو دين وو) او که به دئ غائب سو بيا به ما د رسول الله ﷺ د مجلس حالات ورته بيانول او موږ دواړه د مدينې منورې د عوالي په منطقه کې اوسېدلو او په نوبت سره د رسول الله ﷺ مجلس ته ورتلو، په دغه وختو کې موږ د غسان په پاچا سره بهرول سوي وو چې پر موږ مسلمانانو حمله کوي نو خود زموږ مسلمانانو زړونه په تشویش ډک وه.

يوه ورځ مې هغه انصاري ملگری ناڅاپه دروازه را وټکول! په تلوار او وارخطايي يې را ته وويل: دروازه خلاصه کړه دروازه خلاصه کړه، ما ويل: غسان راغله؟ ملگری مې ويل: يا بلکه تر دې مهمه پېښه ده، خو چې خبر يې را ته ووايه هغه دغه د رسول الله ﷺ خبر ؤ چې د خپلو ازواجو مطهراتو څخه جلا سوی ؤ، تر دغه ځايه پورې مې د دغې قصې څخه مقصد دا ؤ چې مسلمانان په دغه اندازه د روم او غسان د حملې څخه په تشویش کې وه چې د وارخطايي هره خبره به پېښه سوه، يا به په تلوار دروازه وټکول سوه د دوی په فکر کې د روم او غسان حمله ورگرځېدل.

او د امام بخاري په روايت کې د قصې د دغه ځای الفاظ داسې روايتېږي: چې عمر رضي الله عنه وايي: موږ ته ويل سوي وه چې غسان د مسلمانانو د جنگ دپاره چوټي په پښه کړي دي (يعني: را رهي سوي دي) او زما ملگری د ده د نوبت په ورځ د مسجد نبوي څخه ماخستن راغلی او زما د کور دروازه يې په ډېر شدت را وټکول او ويل: آيا دئ بیده دی؟ زه په وارخطايي ورته را و وتم چې څه پېښه ده؟ ملگری مې را ته وويل: ډيره لويه خبره پېښه ده، ما ويل: آيا غسان راغله؟ ده ويل: يا تر هغه هم لويه او اوږده خبره ده! رسول الله ﷺ خپلې ښځې طلاقې کړي دي.

نو دغه واقعه او قصه پر دې دلالت کوي چې مسلمانان د روم د جنگ او حملې څخه په څومره تشویشي او خطرناکه حالت او موقف کې وه.

پر دې سربېره هغه شئ چې د روم او غسان د حملې تاکيد يې کاوه هغه، هغه کار ؤ چې د مدينې منورې منافقانو د دغه خبر په اورېدلو سره وکړی، که څه هم منافقانو د رسول الله ﷺ کاميابي يوازي د جنگ په ميدان کې نه بلکه د ژوند په هره مسئله کې په خپلو سترگو سره ليدلې وه او دا ورته معلومه وه چې د مخکې پر مخ داسې قدرت نسته چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخ کې دې ثبات او مقاومت وکړي بلکه هر شئ او هر قدرت چې د رسول الله ﷺ په لار کې درېږي هغه په خپله ويلې کېږي. پر دغه ټولو سربېره بيا هم دغه منافقان په دې اميد وه چې هغه د دوی د زړو پټ مقصدونه دي حاصل سي او اوس چې يې دا اميد پيدا سو چې د روم په واسطه به د دوی د زړو غوښتنې ژر تر ژره سر ته ورسېږي، نو يې د خپلو دسيسو او مؤامرو دپاره يوه د شر څالگۍ هم جوړه کړه چې دغه څالگۍ يې په ظاهره د مسجد په نامه او د مسجد په شکل سره جوړه کړه، چې دغه د منافقانو د شر څالگۍ (مسجد ضرار) دی.

دوی دغه مسجد د څه شي دپاره جوړ کړی؟ د خپل کفر د تقويت، د مسلمانانو د تفرقې او د هغو کسانو د اجتماع او ټولنو دپاره يې جوړ کړی چې د الله او رسول الله سره جنگېږي او بيا يې د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل: چې ته به په دغه مسجد کې د تبرک دپاره لمونځ آداء کړې، خو د دوی اصلي مقصد دا ؤ چې مسلمانان خطاء باسي او د دوی په هغه مقصد نه سي پوه چې دوی دغه مسجد د هغه دپاره جوړ کړی دی، چې هغه د مسلمانانو پر ضد دسيسې او مؤامرې وې او مسلمانان و هغه شي ته نه سي متوجه چې دغه مسجد ته واردېږي او ځني صادرېږي، ځکه په ظاهره به يې نوم د مسجد وي او په حقيقت کې به د مدينې منورې د منافقانو او د اسلام د هغو دښمنانو دپاره څالگۍ وي چې تر مدينې منورې دباندي په شام کې اوسېږي، لکه ابو عامر الفاسق، مگر رسول الله ﷺ د دغو منافقانو د دغه غوښتنې چې رسول الله ﷺ زموږ په مسجد کې د تبرک دپاره لمونځ آداء کړي په جواب کې وفرمايل: زه خو اوس د تبوک د غزاء دپاره په آمادگي مشغوله يم خو کله چې بيا د تبوک څخه راسم بيا به يې سره گورو، نو د منافقانو دغه دسيسه هم نه سوه کاميابه، بلکه رسول الله ﷺ پسله هغه چې د تبوک د غزاء څخه راغلی په عوض د دې چې په دغه مسجد کې لمونځ

آداء کړي هغه مسجد يې وسوځاوه او ونړاوه. وروڼو! څرنگه چې د ابو عامر الفاسق نوم يو وار د اُحد په غزاء کې ذکر سوی دی او بيا اوس ياد سو، نو د دې دپاره چې دغه فاسق وپيژندل سي د هغه مختصره سوانح او د دغه مسجد ضرار په جوړېدلو کې به د ده رول او اهميت درته بيان سي.

ابو عامر الفاسق

کله چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړی هلته تر مدينې منورې د باندې يې د بني عمرو بن عوف په کلي کې واپول او هلته يې يو مسجد جوړ کړی چې د مسجد قباء په نامه سره مشهوره دی او رسول الله ﷺ به په وروسته کې ډير ځله د شنبې په ورځ د مدينې منورې څخه دغه مسجد ته ور تلی او هلته به يې دوه رکعاته لمونځ کاوه، د دغه مسجد او په هغه کې د لمونځ کولو ډير فضيلتونه رسول الله ﷺ بيان کړي دي، چې يو د فضيلتو څخه يې دا دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: که څوک په خپل کور کې اودس تازه کړي او بيا مسجد قباء ته ولاړ سي او هلته دوه رکعاته نقل لمونځ آداء کړي د يوې عمرې اجر او ثواب لري. نو ځينو منافقانو غوښتل چې د دغه مسجد پر ضد او نژدې و دغه مسجد ته يوه بله بناء يا تعمير د مسجد په نامه سره جوړ کړي او د قباء د مسجد خلک سره جلا او متفرق کړي، خو په حقيقت کې د دغه ناپاکه عمل اصلي محرک او سبب يو سړی ؤ چې ابو عامر الراهب ورته ويل کېدل، ابو عامر الراهب څوک ؤ؟ د خزرج د قبيلې يو نفر ؤ، چې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه نصراني سوی ؤ او د نصاراوو د راهبانو يا عابدانو ژوند يې اختيار کړی ؤ، د مدينې منورې د شا وخوا خلک خاصاً د اوس او خزرج د قبيلو خلک د ده و زهد او فقيرۍ ته عقیده درلودل او د ده يې ډير زيات عزت، تعظيم او احترام کاوه.

د رسول الله ﷺ تر بختور او مبارک قدوم يا ورتگ وروسته چې په مدينه منوره کې د علم او ايمان لمر را وختی او د اسلام په نور سره شا وخوا رڼا سوه، نو د داسي مصنوعې او قلبي فقيرانو مقام او شرف له منځه ولاړ او ده ته چا اهميت نه ورکاوه،

ځکه د لمر په راختلو سره څوک په هغه خراغ پسې نه ګرځي چي تېل يې خلاص سوي وي، ابو عامر د دغه کيفيته څخه ډير خواشيني او ناراضه ؤ او د حسد په اور کي نينې نينې سو.

خو بيا هم رسول الله ﷺ دغه ابو عامر الفاسق و اسلام ته دعوت کړی او ورته وې ويل: ما د خپل ځان سره ابراهيمي صحي دين را وړی دی، ابو عامر وويل: زه خود پخوا څخه پر ابراهيمي دين وم مګر تا د خپله ځانه څخه په ابراهيمي دين ځيني مخالف شيان ګډ کړي دي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره په شدت سره رد کړه، خود خبرو په آخر کي د ابو عامر د خولې څخه دا خبره را ووتل: (په موږ دوو کي چي هريو درواغجن وي الله ﷻ دي هغه له خپله وطنه ليري او يوازي په غربت او مسکنت کي مړ کړي) رسول الله ﷺ وفرمايل: آمين.

د بدر تر غزاء وروسته چي د اسلام اساس او بنياد نور هم ټينګ سو د حاسدانو سترګي او زړونه نور هم د مسلمانانو په کاميابۍ سوځل کېدل، نو ابو عامر وارخطا سو او مکې مکرمې ته د دې دپاره و تنبېدی چي مشرکان د رسول الله ﷺ جنگ او مقابلي ته نور هم تشويق کړي او د اسلام سره يې د جنگ دپاره تيار کړي، تاسي وليدل چي دغه ابو عامر د اُحد په غزاء کي د مشرکانو سره راغلی ؤ او د جنگ تر شروع کېدلو د مخه و ميدان ته را ووتی د مدينې منورې انصارو خصوصاً د خزرج و قبيلې ته چي د جاهليت په وختو کي د ده مخلص مريدان وه خطاب وکړی او له دويه څخه يې وغوښتل چي زما طرف ته راسی، مګر دغه احمق په دې نه پوهېدی چي د رسول الله ﷺ په مقابل کي هغه د ده پخوانۍ کوډي او جادو کله چلېږي، نو ځکه انصارو د ده په جواب کي و ويل: اي فاسقه! او اي د الله دښمنه! الله دي ذليله کړه موږ به څنگه رسول الله ﷺ پرېږدو او ستا ملګرتيا به کوو؟ د انصارو د دغه مايوس کوونکي جواب تر اورېدلو وروسته ابو عامر الفاسق ډير په قهر سو او داسي يې وويل: يا محمد! ﷺ تردې وروسته چي هر قوم ستا د جنگ دپاره راځي زه به د هغو ملګری یم، نو د حنين تر جنگه پوري بېله ناغې د کفارو په ملګرتيا د مسلمانانو سره جنگېدی، د اُحد په غزاء کي هم دی ؤ چي د جنگ په ميدان کي يې غارونه کنډلي او جوړ کړي وه

او رسول الله ﷺ و یوه ته د هغو غارو وړولوېدی.

د حنین تر جنگ وروسته ابو عامر فاسق دا حس کړه چې اوس هیڅ یوه عربي قوه د مسلمانانو په مخ کې نه سي درېدلای نو په تېښته سره یې ځان شام ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته یې خط ولیکي چې زه به د روم د قیصره سره ملاقات وکړم او د هغه د یوه زورور لښکره سره د محمد ﷺ جنگ ته در تلونکی یم چې د سترگو په رپ کې به د مسلمانانو ټول امیدونه د خاورو سره برابر سي او مسلمانان به بالکل ختم او فیصله کړي، خو تاسي اوس یو تعمیر د مسجد په نامه سره جوړ کړی چې هلته به د لمانځه په نامه سره را ټولېږی او د اسلام پر ضد به خپلي خبري او مشورې سره کوی او زما قاصدان به هم هلته زما لیکونه او پیغامونه در رسوي او که زه هم مجبوره سوم هلته به د مسلمان په نامه سره درسم او دغه مسجد به زموږ د اجتماع او مشورو ځای وي له هغه ځایه به د اسلام ضد کارونه نشروو.

د دغو خبیثو مقاصدو دپاره د مسجد قباء په مقابل کې د ضرار د مسجد په جوړولو شروع وسوه او رسول الله ﷺ ته یې دا بهانه وکړه چې یا رسول الله! په الله مو دي قسم وي چې زموږ د بدو نیت نه دی خو د یخ او باران په سبب خاصاً د مریضو او ضعیفه خلکو په سبب چې تر مسجد قباء پوري نه سي تلای موږ دغه مسجد جوړوو چې لمونځ کوونکو ته سهولت او آسانی وي.

د تبوک د غزاء د شروع په وخت کې د دغه مسجد ضرار بناء پای ته ورسېدل نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې یا رسول الله! که تاسي یو وار هلته راسی او په دغه مسجد کې لمونځ آداء کړی ستاسي به مهرباني وي او زموږ دپاره به د سعادت او برکت سبب وگرځي او دغه غوښتنه یې هم په دې سبب سره وه چې د دوی په فکر د رسول الله ﷺ د دغه عمل په لیدلو سره به د ځینو ناپوه او ساده مسلمانانو گمانونه ښه سي او بیا به د منافقانو د مکر او حېلې په دام او لومکه کې بند سي.

رسول الله ﷺ په دغه وخت کې تبوک ته د تلو دپاره په تیاري او آمادګي مشغوله ؤ نو یې و فرمایل: زه خو اوس مشغوله یم خو کله چې له تبوکه راسم بیا نو څرنګه چې د الله ﷻ اراده وي هغسي به وسي، رسول الله ﷺ تبوک ته و وتی

او په دغه نوي جوړ سوي مسجد ضرار کي يې لمونځ نه کړی آداء، ځکه دغه مسجد اصلاً د فساد دپاره جوړ سوی ؤ، دغه مسجد د اسلام پر ضد د جنگ کولو مرکز ؤ، مگر کله چي رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه فارغه سو او مدینې منورې ته نژدې سو نو د الله ﷻ له طرفه دغه آیات شریف نازل سو چي فرمایي:

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَأَزْوَاجًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾. [التوبه: ۱۰۷]

ژباړه: او هغه منافقان چي د مومنانو د ضرر رسولو دپاره يې مسجد جوړ کړی دی او د کفر دپاره يې جوړ کړی دی او د مومنانو په منځ کي يې د تفرقي اچولو دپاره جوړ کړی دی او جوړ کړی يې دی دپاره د انتظار د هغه چا چي پخوا يې لا د الله او رسول الله ﷺ سره جنگ کړی دی (چي هغه څوک دغه ابو عامر الفاسق دی).

﴿وَلَيَخْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ﴾

او دوی قسمونه يادوي چي زموږ إرادة بېله خيره او نېکيه د بل شي نه ده.

﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾. [التوبه: ۱۰۷]

او الله ﷻ شاهدي آداء کوي چي بېشکه دوی په دغه خپلو قسمو کي خامخا درواغجنان دي.

دا د الله ﷻ له طرفه شاهدي ده چي دوی درواغ وايي.

منافقانو دغه مسجد ضرار اصلاً د خپلو مشورو د مرکز دپاره او د مسجد قباء پر ضد جوړ کړی ؤ نو د دغه آیات شریف په واسطه الله ﷻ رسول الله ﷺ د منافقانو په خبيثو نقشو او غرضو خبر کړی او د ضرار د مسجد د جوړولو اصلي او اساسي مقصد يې ښکاره او بيان کړی.

د مسجد ضرار نړول

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه د بیرته را تګ په وخت کې مدینې منورې ته ور نژدې سو د خپلو اصحاب کرامو څخه یې دوه نفره، په بل روایت کې څلور نفره چې مالک بن خُثَم، معن بن عدی، عامر بن سکن وه (او یو بل څلورم نفر چې نوم یې نه دی ذکر سوی) مدینې منورې ته ولېږل چې دغه تعمیر چې نوم یې د فرهب او چم پر اساس مسجد ایشوول سوی ؤ ونړوي او د مخکې سره یې برابر کړي، دغه اصحاب کرام هم د رسول الله ﷺ د حکم د عملي کولو دپاره تر لښکر د مخه سوه هلته ولاړه او دغه مسجد ته یې اول اور ور واچاوه او بیا یې د هغه دېوالونه ونړول، منافقانو کوښښ وکړی چې دغه نفر له دغه کاره څخه منعه کړي، خو اصحاب کرامو وویل: دا د رسول الله ﷺ امر دی چې دغه مسجد باید وسوځل سي او ونړول سي.

نو د فاسق ابو عامر او منافقانو ټول ارمانونه د دوی په زړو کې پاته سوه او ابو عامر الفاسق په خپله دعاء او د رسول الله ﷺ په آمین په شام او په (قنسرین) نومي ځای کې د خلکو څخه جلا او د پردېسۍ په مرګ مړ سو.

الله ﷻ نور هم په سورة التوبه کې د دغه مسجد په باره کې فرمایي:

﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِّلْمَسْجِدِ أُسَسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِن أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ﴾.

هیڅکله په دغه مسجد ضرار کې د لمانځه دپاره مه درېږه، خامخا هغه د قباء مسجد چې اساس او تاداو یې د اولي ورځې څخه پر تقوی او پر هېزګاری ایشوول سوی دی د دې ډیر لائق دی چې د لمانځه دپاره په هغه کې ودرېږي.

﴿فِيهِ رِجَالٌ مُّحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾. (التوبه: ۱۰۸)

په دغه مسجد قباء کې داسې خلک دي چې دا خوښ لري چې خپل ځانونه د ګنډو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله ﷻ هغه ښه ځان پاکوونکي خوښ لري. دغه معلومات د مسجد ضرار، ابو عامر فاسق او منافقانو په باره کې وه، اوس بیرته هغه د مخني بحث ته چې د تبوک د غزاء په باره کې مو خبري کولې رجوع کوم.

دغه د روم د حملې خبرونه او معلومات د ليري څخه د آوازو پر قسم مسلمانانو ته را رسېدل څو بالاخره په دغه وختو کي د انباط يوه ډله مدينې منورې ته راغله (انباط) يو قوم ؤ چي له شامه به يې مدينې منورې ته تجارتي مالونه راوړل خاصاً نباتي غوړي، دغو خلکو دغه خبر په تفصيل او تاکيد ور سره را وړی چي هرقل د مسلمانانو د حملې دپاره يو قوي لښکر جوړ کړی دی چي شمېر يې څلوېښت زره نفره دی او د دغه لښکر مشرتوب او قومندان يې د روم د ډيرو لويو مشرانو څخه يوه مشر ته ورکړي دي او د دغه لښکر سره يې هغه نوري عربي قبيلې هم يو ځای کړي دي کومي چي نصرانيت ته اوښتي او د روم تابع دي (تاسي ته معلومه ده چي د عربو هغه قبيلې چي د شام پر حدودو پرتې وې د پخوا څخه د نصرانيت دين ته داخلي سوي وې او د روم تر حکم لاندې وې) نو ويل: دغه عربي قبيلې لکه اُحْم، جُذام او نوري هم ور سره يو ځای سوي دي او د دغه لښکر مقدمه تر بلقاء پوري را رسېدلې ده، د دغه خبر په را رسېدلو سره د مسلمانانو دپاره ډير لوی خطر پيدا سو او هغه شئ چي دغه خطري يې نور هم زياتاوه هغه دا ؤ: چي وخت او موسم هم د ډيري شديدې گرمۍ ؤ، خلک په وچ کالي او مشکلاتو اخته وه، حيوانات يې هم لږ سوي وه او د مدينې منورې مېوې هم تازه پر پخېدلو او رسېدلو وې، نو د ټولو خلکو دا خوښه وه چي په خپلو مېوو او سايو کي و اوښيږي، د هيچا دانه وه خوښه چي دغسي د گرمۍ په وخت او دغسي د مفلسۍ په حال کي د خپلو کورو څخه په سفر ولاړ سي او پر دې ټولو سربېره د مدينې منورې او شام په منځ کي مسافه هم ډيره زياته وه، لاري يې وچه او سخته وه.

مگر رسول الله ﷺ دغو حالاتو ته په حکيم او دقيق نظر سره کتل، هغه د روم آمادگي دغه د مدينې منورې تر داخلي مشکلاتو مهمه وه، رسول الله ﷺ پوهېدی که د دغو مشکلاتو په سبب د روم سره په مقابله کي لږ تاخير او کسالت وسي او روم ته دا موقع ورکول سي چي وهغو منطقو ته ور ننوزي چي د مسلمانانو تر نفوذ او سيطرې لاندې دي او بيا د هغه ځايه څخه د مدينې منورې پر طرف را رهي سي، پر اسلامي دعوت او د مسلمانانو پر عسکري شهرت به د دې کار ډير بد اثر ولوېږي او هغه جاهليت به بيرته را ژوندی سي چي د حنين په جنگ سره يې سخته او شديده ضربه

خوړلې وه او اوس آخري نفسونه کارېي.

رسول الله ﷺ ته دا هم ور معلومه وه: هغه داخلي منافقان چې په داسې موقع پسي گرځېدل چې کله به پر مسلمانانو حمله وکړي اوس د روم د پاچا سره د ابو عامر الفاسق په واسطه ارتباطونه نيسي، نو به هغه وخت چې روم د مخ له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي داخلي منافقان به د شا له طرفه د مسلمانانو نسونه په خپلو خنجر وړ خيري، چې په دې ډول سره به د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابو هغه کونښنونه چې د اسلام د نشرولو دپاره يې کړي وه عبث او بېهوده سي او هغه کاميابۍ چې دوی پسله ډيرو پرله پسې خونړيو جنگو او سړيو لاس ته راوړي وې په مفتد د لاسه ورکړي.

حکيم او دانا رسول الله ﷺ په دغو ټولو کارو او نتيجو ښه پوره پوهېدی، نو ځکه يې د دغې گرمۍ او مفلسۍ سره سره دا مقرره کړه چې مسلمانان بايد د روم سره يوفېصله کوونکی جنگ د هغو پر سرحد وکړي او روميانو ته دا موقع ور نه کړي چې ودار اسلام يا د مسلمانانو ملک ته ور داخل سي، کله چې رسول الله ﷺ دا فيصله وکړه چې موږ بايد د داخلي، اقتصادي او موسمي مشکلاتو په سبب د روم سره په جنگ کولو کې خنډ او تاخير ونه کړو نو يې په صحابه کرامو کې اعلان وکړ چې د روم سره د جنگ دپاره خپل ځانونه تيار او آماده کړی.

همدارنگه يې د شا وخوا عربي قبيلو او مکې مکرمې ته حال ولېږی چې د جنگ او سفر دپاره تيار سي او مدينې منورې ته راسی، د رسول الله ﷺ همېشه داعادت ؤ چې جنگ ته به وتی توره به يې کول يعني: په صراحت سره به يې نه ويل چې چيري او د چا جنگ ته ځي، مقصد به يې يو ځای ؤ او نوم به يې د بل ځای ياداوه، دا د دې دپاره چې دښمن د مسلمانانو په حرکت نه سي خبر (ځکه که دښمن خبرسي يا خو تبتي او ځای پرېږدي، يا د جنگ دپاره آمادگي نيسي) نو رسول الله ﷺ په هيڅ وخت کې په صراحت سره د مقصد د ځای نوم نه ياداوه بېله تبوک او خيبره څخه، چې په دغو دوو ځايو کې امر واضح او صريح ؤ، د خيبر په غزا کې په دې سبب صراحت ؤ چې د الله ﷻ طرفه د خيبر د فتحه کولو وعده سوې وه، نو و توريې ته ضرورت نه ؤ او دلته د تبوک په غزا کې بيا په دې سبب صراحت ؤ چې مسافه ډيره

ليري وه او ښايي جنگ به هم ډير شديد وي نو د دې جنگ دپاره بايد پوره او لازمه آمادگي ونيول سي، مسلمانان بايد په دې خبر وي چي دغه جنگ مو د هغه دولت سره دی چي په هغه وختو کي د دنيا هغه لوی مملکت بلل کېدی چي هغه د روم پاچهي وه او د دې جنگ دپاره عادي او معمولي تياري نه وده کافي.

ځکه دا ممکنه وه چي دغه جنگ دي ډير وخت په برکي ونيسي، نو مسلمانان بايد حتماً په دې پوهېدلي وای چي جنگ اوږد او سفر سخت دی نو خامخا بايد پوره استعدادات ورته نيول سوي او برابر سوي وای، نو ځکه رسول الله ﷺ د مقصد ځای په وضاحت او صراحت سره اعلان کړی او مسلمانان يې و جهاد ته تشويق کړه، همدارنگه د سورة التوبه ډير آياتونه په دغه وخت کي د دې دپاره نازل سوه چي مسلمانان جهاد او سفر ته تشويق او ترغيب کړي او رسول الله ﷺ دې ته هم تشويق کړه چي خپل هغه ښه او نفيس مالونه د الله ﷻ په لار کي مصرف کړي.

مسلمانان دروم د غزاء دپاره ځانونه آماده کوي

دغه سفر او د دغه جنگ دپاره آمادگي د ډيري سختي او شديدې گرمۍ په وخت کي وه، بارانونه ځنډېدلي وه او وچکالي پېښه وه، دا وخت داسي وخت ؤ چي مېوې د پخېدلو په حالت کي وې (يعني تر اوسه نه وې پخې سوي خو و پخېدلو ته نژدې وې) د خلکو زړونه د دغه خپلو حاصلاتو سره تړلي وه، دا يې خوښه وه چي حاصلات واخلې او بيا ولاړ سي، مگر د رسول الله ﷺ له طرفه امر واضح او صريح ؤ، چي خامخا بايد دغه جنگ ته دغه اوس د موجودو مشکلاتو سره سره ووزی.

د دې جنگ په وتلو کي اختياري معامله نه وه بلکه صريح امر ؤ: هر هغه مسلمان چي د اسلحې د ورلو قدرت لري پر هغه دا واجب او لازمه ده چي دغه جنگ ته ووزي، په دغسي حالاتو کي صادق مسلمان د منافق او ضعيف الايمان مسلمانو څخه پېژندل کېږي مجاهد او منافق سره معلومېږي، ځکه دا امر اختياري نه ؤ بلکه واجبي او لازمي امر ؤ.

دغه د تبوک غزاء ته (عَزَّوَالْعُسْرَه) هم ويل کېږي ځکه دغه غزاء د گرمۍ او مقلسۍ، تکاليفو او مشکلاتو په وخت کي وه، دغه غزاء د مسلمانانو دپاره ډير لوی

امتحان و، د دغې غزاء او د هغې د واقعاتو په باره کې په سورة التوبه کې ډير آياتونه نازل سوي دي چي د دغې غزاء او د هغې حادثات بيانوي، که څه هم په سورة التوبه کې د نورو موضوعاتو په باره کې لکه د مکې مکرمې فتحه او داسي نور بيان هم سته، خو په هغه جمله کې د تبوک د غزاء واقعات او هغه حادثات چي د تبوک تر غزاء وروسته پېښ سوي دي هم بيانوي، د سورة التوبه د ډيرو آياتو په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای ترڅو د تبوک د غزاء د واقعاتو معلومات و نه لرو، دا خبره يو وار بيا تکراروم: ترڅو چي په سيرة النبي ﷺ نه يو خبر د قرآن مجيد په ډيرو حصو نه سو پوهېدلای، الله ﷻ د سورة التوبه په (۴۱، ۴۲) نمبر آياتو کې فرمايي:

﴿أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

ژباړه: اې مسلمانانو! تاسي که سپک ياست که درانه بايد خامخا جهاد ته ولاړ سي (د سپک او درانه څخه مقصد دغه ټول حالات دي يعني: که پياده ياست که سپاره، که ماړه ياست که غريبان، که زاړه ياست که ځوانان، که روغ ياست که رنځوران، که بې اسلحې ياست يا مسلح، که آزاد ياست که مريان، که مجرد ياست که د کور خاوندان، پر هر حال چي ياست بايد غزا ته ووزي) او تاسي د الله ﷻ په لار کې د اعلاء کلمه الله او د الهي دين د ترقي دپاره په خپلو مالو او په خپلو ځانو جهاد وکړي، دغه جهاد ته ستاسي تگ، ستاسي د دنيا او آخرت دپاره خير دی که تاسي په خپله ګټه او تاوان وپوهېږي.

د جهاد اخروي ګټي هر چا ته معلومي دي چي په جنت کې لوړي درجي او ډير نعمتونه دي، مګر د جهاد دنيوي ګټي څه شي دي؟ تر هر څه د مخه د کفارو څخه غنيمتونه او تر هغه وروسته د عزت ژوند دی، تاسي نن ورځ د مسلمانانو دغه د ذلت ژوند ته متوجه ياست؟ هر چيري چي مسلمان دی هغه ذليله او د ځان اختيار نه لري، د دغه ذلت اساسي سبب او علت دا دی چي نن ورځ مسلمانانو جهاد پرې ايښی دی. نو کله چي واقعي مسلمانانو د رسول الله ﷺ اعلان واورېدی چي د روم د جنگ

دپاره يې ور بولي د دغه امر د عملي کولو دپاره لکه په مسابقه کې چې وه هر يو کونښن کوي چې تر هغه بل د مخه خپل ځان تيار او آماده کړي، نو خود مدينې منورې ته له هره طرفه د قومو او قبيلو را تگ شروع سو، د مسلمانانو څخه يو نفر هم په دې نه و راضي چې د دغې غزاء څخه پاته سي بېله هغو کسانو چې په زړو کې يې د نفاق مرض و، څرنګه چې د دغې غزاء دپاره سفر پر نفس سخت او مشکل و او په دغه سفر کې لويه ابتلاء او سخت امتحان و، نو د منافقانو نفاق په خپله ځان ښکاره کاوه او له دې سخته سفره څخه يې په يوه او بله بهانه ځان خلاصوه، الله ﷻ د دغو منافقانو په باره کې د سورة التوبه په (۴۲) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّا تَبْعُوكَ﴾.

که دغه سفر سپک او بې تکليفه وای او دا اميد يې وای چې غنيمتونه او ولجې په لاس ورځي نو به يې ستا متابعت کړی وای په دغه سفر کې به دي ملګري سوي وای.

﴿وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾

مګر دغه لار او مسافه پر دوی ليري سوه نو ځکه نه در سره ولاړل.

﴿وَسَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اَسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِيْنِهِمْ لَكَذِبُونَ﴾.

يعني: کله چې تاسي بيرته له دغې غزاء څخه راسی نو دوی به په الله سره قسمونه يادوي او وايي به: که چيري زموږ د سفر کولو طاقت وای نو خامخا به موږ ستاسره وتلي وای، دوی خپل ځانونه دغه د درواغو په قسمو سره هلاکوي او الله ﷻ عالم دی چې دوی خامخا درواغجنان دي.

د منافقانو په باره کې دغه آياتونه نازل سوه چې د دوی حال يې رسوا کړی. وروڼو! يوازي دا نه بلکه د تبوک په غزاء کې ډير واقعات پېښ سوي دي چې په هغو کې منافقان کشف سوي او رسوا سوي دي، د تبوک غزاء که څه هم په هغه غزاء کې د روم سره جنگ مقصد و مګر په نتيجه کې ډيري شديدې ضربې او واري پر منافقانو وه، حقيقي او واقعي جنگ د منافقانو سره و نه د روم سره، لکه څرنګه چې بيا

به يې موږ په راتلونکو واقعاتو کې ووينو.

کله چې رسول الله ﷺ د دغې غزاء د وتلو دپاره امر او اعلان وکړی نو اعراب او منافقان و رسول الله ﷺ ته ورغله او داسې عذرونه يې ويل او جوړول چې د منلو وړ نه وه، هر يو به په يوه عذر پسې گرځېدی چې د هغه عذر په واسطه د غزاء د وتلو او تللو څخه ځان پاته کړي.

منافقان او ضعيف الايمان مسلمانان ولي دغې غزاء ته نه تله؟ ولي غواړي چې ځانونه پاته کړي؟ ځکه د روم او روميانو سره جنگ، داسې جنگ نه ؤ لکه د خيبر د يهودو سره چې آسانه او نژدې ؤ، دا داسې غزاء وه چې په هغه کې د هغه وخت د دنيا د لوی مملکت سره جنگ کېدی، نو د منافقانو دا يقين ؤ چې مسلمانان ماته او شکست خوري، ډير خلک يې وژل کېږي او ډير تکليف ور رسېږي.

بل دا چې موسم هم د گرمۍ دی او مسافه هم ډيره ليري وه، نو منافقان وېرېدل او په عذرو پسې گرځېدل، ځينې هغه کسان چې په غير معقول بلبېځايه عذر سره به يې ځان پاته کاوه په قرآن مجيد کې ذکر سوي دي چې يو د هغو څخه جد بن قيس دی، جد بن قيس منافق ؤ او دئ هغه څوک دی چې د حديبيې د صلحي په ورځ د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ سره بيعت ونه کړي د هغه سره اوښ تر شا به پټېدی او دئ هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسې ټوله جنت ته داخلېږئ بېله خاونده د سره اوښ، هغه دغه جد بن قيس ؤ او اوس بيا د هغه دپاره بل امتحان راغلی.

کله چې د رسول الله ﷺ له طرفه بنکاره او واضحه امر وسو چې د تبوک غزاء ته وتل واجب او لازمي دي دغه جد بن قيس چې منافق او دننه کافر دی خو په ظاهره سره د اسلام دعوه کوي و رسول الله ﷺ ته ورغلی غواړي چې يو عذر پيدا کړي، مگر عذر نه لري نو يې څه وويل؟ ويل: يا رسول الله! ټولو خلکو ته دا معلومه ده چې په ټولو عربو کې زما په مثل څوک نسته چې ډير ژر دي د بنځو په سبب په فتنه او فساد اخته کېږي او د روم بنځي ډيري بښايستي دي، که زما سترگي پر ومښلي ځان نه سم ځني ساتلای، نو ما هلته مه بيايه، ځکه زه پردې بېرېرم که مي هغه بنځي وليدلې

په يوه فساد او فتنه به اخته سم، ما معذوره و بوله د پاته کېدلو اجازه را کړه او ما زما په دين کي په فساد او فتنه مه اخته کوه، رسول الله ﷺ هم د پاته کېدلو اجازه ورکړه، الله ﷻ د دغه سړي په باره کي په سورة التوبه کي فرمايي:

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ اٰذْنٰنِیْ وَلَا تَفْتِنِیْۚ اَلَا فِی الْاٰفَاقَةِ سَقَطُوْۤا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِیْطَةٌ بِالْکٰفِرِیْنَ﴾ ﴿التوبه: ۲۹﴾

يعني: ځيني د دغو منافقانو هغه څوک دی چي وايي: ماته د پاته کېدلو اجازه را کړه او ما د گمراهۍ په فتنه کي مه اچوه، الله ﷻ فرمايي: چي خبر اوسه: دوی د پخوا څخه لا په گمراهي کي لوېدلي وه او بېشکه چي جهنم خامخا پر کافرانو را گرځېدونکی دی. نو الله ﷻ دغه سړي ته د ده د عمل په سبب دا زېري ورکړی چي دوېځ ته تلونکی يې.

او بيا الله ﷻ خپل معزز او مکرم رسول ﷺ ته په وروستني آيات شريف کي په ډيره نرمه لهجه سره فرمايي: الله عفوۀ درته کړې ده، ولي دي دغو نفرو ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟

﴿عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اٰذَنْتَ لَهُمْ حَتّٰی يَتَّبِعَ لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْۤا وَتَعْلَمَ الْکٰذِبِيْنَ﴾ ﴿التوبه: ۲۳﴾

الله عفوۀ درته کړې ده ولي دي دوی ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟ او ولي دي تر هغو پوري نه پرېښوول چي تا ته هغه کسان معلوم سوې وای چي په دغه خپل عذر کي صادق دي او درواغچان دي معلوم کړي وای.

ځينو منافقانو به په خپل منځ کي سره ويل (يا به يې مومنانو ته ويل) اوس په دغه گرمي کي جنگ ته مه وزی، صبر وکړی مېوې به ټولي کړو او هوا به هم سره سي بيا به ووزو، الله ﷻ د دوی په جواب کي وفرمايل:

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا لَّوْ کَاثُرُوْۤا يَفْقَهُوْنَ﴾ ﴿التوبه: ۸۱﴾

يعني: اې محمده! ﷺ دوی ته ووايه: د دوېځ اور نسبت و دغي گرمۍ ته ډير

زبات گرم دی، که دوی پوهېدلای نافرمانی به یې نه وای کړې.

مقصد دا چې د سورة التوبه په ډیرو آیاتو کې د منافقانورد ویل سوی دی، اوس مسلمانان ځانونه آماده کوي د سفر او جنگ دپاره سامان برابروي، مگر ډیر خلک غریبان دي هېڅ شئ نه لري، نه پیسې، نه د سپرېدلو دپاره بوده، نه اسلحه او نه د خوړلو مواد، حتی د اغوستلو دپاره کالي هم نه لري.

تاسي د مسلمانانو دغه مسکنت او غریبې د حال تصور وکړی، خو پر دغه سربېره بیا هم د هغه وخت د محکمې د مخ د لوی قدرت او طاقت سره جنگیږي، واقعي مسلمانان هېڅ هم داسي وي، خبره د قوت او اسلحې نه ده بلکه خبره د ایمان او د الله ﷻ سره د سودا او معاملې ده، د مسلمانانو قوت د لښکر په ډیر والي او د اسلحې په زیاتوالي کې نه دی بلکه د مسلمانانو قوت د دوی په ایمان سره دی.

نو دغه غریب او مسکین خلک ورسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسول الله! ځینو غني کسانو ته ووايه چې زموږ سره د سپرلۍ دپاره د یوه بوده یا حیوان او نفقې یا خوراکي موادو مرسته وکړي، موږ غواړو چې ستا سره ووزو مگر هېڅ شئ نه لرو.

ورونو! دا خو در ته معلومه ده چې د مدینې منورې او تبوک په منځ کې تقریباً (۷۰۰) کیلو متره لار ده، خو دغه لار اوس (۷۰۰) کیلو متره ده چې لار او سرکان پاخه او پر عصري ډول جوړ سوي دي، مگر په هغه وختو کې چې لاري کړې وېږي وې، غرونه او شېلې وې ممکن تر (۱۰۰۰) کیلو متره هم زیاته وه، نو په دغه اندازه اوږده لار چې هم وچه او رېگ وي، د سعودي عربستان په سخته او شدیدې گرمي کې پر پښو یا پر اوبښانو تگ کول آسانه او معمولي کار نه دی، دا خو یوازي د لاري مشکلات وه، هلته بیا د یوه قوي مملکت سره جنگ او مقابله کیږي، نو رسول الله ﷺ د ځینو کسانو سره مرسته وکړه مگر د پاته نورو کسانو دپاره یې شئ نه درلودی او هغو ته یې جواب ورکړی چې زما سره شئ نسته چې ستاسي مرسته په وکړم، د هغو کسانو د جملې څخه چې رسول الله ﷺ جواب ورکړی او د هغو د سپرلۍ دپاره یې بوده او حیوان نه درلودی یو هم سالم بن عمیر رضی الله عنه او عمرو بن الحمام رضی الله عنه او داسي نور صحابه کرام وه، دغه خلک چې رسول الله ﷺ ته ورغله او

د خپل نه قدرت او مسکنت په سبب يې د رسول الله ﷺ څخه مرسته وغوښته او د رسول الله ﷺ له طرفه هم د شي نه درلودلو په سبب منفي جواب ورکول سو، په ژړا ژړا د رسول الله ﷺ د مجلسه څخه نا اميده رهي سوه او د ژړا سبب يې هم دغه و چې د خپل مسکنت په سبب د جهاد څخه پاته کېدل، الله ﷻ هغه کسان چي د يوه واقعي عذر په سبب د دغه غزاء او جهاد څخه پاته سوي دي په قرآن مجيد کي ذکر کړي دي او د سورة التوبه په (۹۱، ۹۲، ۹۳) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾. [التوبه: ۹۱]

يعني: پر ضعيغه خلکو، پر مريضو خلکو او پر هغو کسانو چي د جهاد او غزاء دپاره خرڅ او نفقه نه سي پيدا کولای په دغه سبب چي دوی د غزاء څخه پاته سوه هيڅ گناه او حرج نسته، کله چي دوی د الله ﷻ او رسول الله ﷺ سره اخلاص کوي او زړونه يې صاف وي، پر ټپکو کارانو د الزام او ملامتيا هيڅ لار نسته او الله ﷻ ښه بخښونکی او د ډير رحم خاوند دی.

﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾. [التوبه: ۹۲]

او نسته گناه په سبب د دغه پاته کېدلو پر هغو کسانو: کله چي دوی تا ته د دې دپاره راغله چي د سپرلۍ دپاره بوده ورکړي او تا ورته و ويل: زه داسي شئ نه سم پيدا کولای چي تاسي پر هغه نقل کړم، دوی په داسي حال کي ولاړل چي تر سترگو يې اوبنکي بهېدلې، دوی په دې سبب غمجن وه چي دوی هغه شئ نه کړی پيدا چي په جهاد کي يې خرڅ او مصرف کړي، د جهاد دپاره يې نفقه نه کړه پيدا.

﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَعِذُّونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رِضْوَانًا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾. [التوبه: ۹۳]

بلکه ملامتیا پر هغو کسانو ده چې دوی اغنیا، دي او د پاته کېدلو اجازه غواړي، دوی په دې راضي سوه چې دوی د پاته کسانو سره وي (چې هغه ښځي او نجوني دي) او الله ﷻ د دوی پر زړو مهر لگولی دی نو دوی په خپله بده خاتمه نه پوهیږي. دغه تلاوت سوي آیاتونه یوازي دا نه چې پر منافقانو رد دی بلکه د هغو د شرمولو دپاره یوه شدیدې ضربه همده.

کله چې رسول الله ﷺ ولیدل چې ډیر داسې خلک سته چې د تللو نیت او اراده لري مگر د هغو سره د تللو دپاره مال او بوده نسته نو یې په مسجد نبوي کې مسلمانان سره را ټول کړه او د هغو څخه یې وغوښتل چې د دغو غریبو خلکو سره مرسته وکړي، صدقه او د تبرع مال ورته را ټول کړي، رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک دغه جيش العسره مجهز کوي؟ يعني: د دغه غریب لښکر سره څوک مالي مرسته کوي؟ د رسول الله ﷺ په دغه غوښتنه په مسلمانانو کې داسې حال پېښې سولکه د خیرات او صدقې په ورکولو کې چې په مسابقه کې سوه، هر یو له مسجده وزي او خپل کور ته ځي، هر یو غواړي چې د خپل قدرت پر اندازه هغه د ده سره موجود مال را وړي.

د اصحاب کرامو څخه یوه نفر ډیر مال را وړی، منافقان په مسجد کې ناست دي او نه ولاړل، اوس چې هغه سړي دغه ډیر مال را وړی، ډیر زیات مال ؤ او رسول الله ﷺ په خوشاله سو، منافقانو وویل: دا سړی ریا کوي ځان ښکاره کوي، حال دا چې دوی په خپله منافقان دي هیڅ یې نه راوړل او نه یې ورکړه، خو هغه مسلمان چې په خپله خوښه د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د رضاء دپاره مال را وړی دوی ویل: دا ریا کاره دی او بیا وروسته د اصحاب کرامو څخه یو بل نفر چې غریب او مسکین سړی ؤ شئ یې نه درلودی فقط یوه کاسه خواړه یې را وړل، منافقان بیا په خپل منځ کې سره وایي: دغه یوه کاسه خواړه څه فایده کوي؟ تر دې خو دا بهتره وه چې شئ دي نه وای را وړی، الله ﷻ دغه موضوع ته هم اشاره کړې ده او په سورة التوبه کې فرمایي:

﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾. (التوبه: ۷۶)

ژباړه: هغه منافقان چې د مومنانو څخه پر ډیر خیرات کوونکو عیب وایي (مُطَوِّع هغه چا ته ویل کیږي چې ډیر مال په صدقه کې ورکړي) پر دغه مُطَوِّعینو عیب وایي چې دا رباء کوي او بل پر هغه بې وزله غریب عیب وایي چې د خپل وس او قدرت پر اندازه یې لږ مال را وړي، نور څه یې په وسه نه وه پوره، نو دغه منافقان په دغه سړي پسند وې، الله ﷻ به دوی ته د دغه پسند او ملنډو سخته جزاء ورکړي او دوی لږه درد ناکه عذاب سته. دا هم د منافقانو د عمل رد بلکه شدید رد دی.

ابوبکر الصديق ﷺ هم له مسجد ووتی چې یو شی را وړي، عمر فاروق ﷺ هم ولاړ سو غواړي چې یو شی راوړي، حضرت عمر ﷺ وایي: دغه د مال او صدقې غوښتنه په داسې وخت کې وه چې زما سره مال موجود ؤ او دا اول وار دی چې زه د مال خاوند وم او مال لرم (نو دا زما دپاره یوه موقع وه چې ممکن تر ابوبکر ﷺ د مخه سم) عمر ﷺ وایي: نومی د ځانه سره وویل: نن به تر ابوبکر د مخه کېرم، نو حضرت عمر ﷺ د هغه ماله څخه چې د ده سره موجود ؤ نیم مال را وړي، یعنې: د ټول هغه مال چې د ده سره موجود ؤ پوره نیم یې را وړي او په صدقه کې یې دغه غریب لښکر ته ورکړی (چې جیش العسره ورته ویل کیږي) رسول الله ﷺ په خوشاله سو د خیر او برکت دعاء یې ورته وکړه، پسله لږه وخته ابوبکر الصديق ﷺ راغلی او خپل ټول مال هرڅه چې یې درلودل هغه یې راوړل او رسول الله ﷺ ته یې کښېښوول، څرنګه چې رسول الله ﷺ ته د ده اقتصادي حال ور معلوم ؤ پوه سو چې خپل ټول مال یې راوړی دی، نو یې و فرمایل: یا ابا بکر! خپل اهل ته دي شی نه پرېښاوه؟ ابوبکر الصديق ﷺ وویل: هغو ته مې الله او رسول الله ﷺ پرېښوول، سبحان الله! دا د صديق اکبر صدق او اخلاص، ایمان او یقین ؤ چې رزق د الله ﷻ له طرفه دی او واقعي توکل یې پر هغه الله ؤ نه پر مال، رسول الله ﷺ د خیر او برکت دعاء ورته وکړه.

حضرت عمر فاروق ﷺ ولیدل: په دغه وخت کې چې ده دا نیت او اراده هم کړې وه چې تر حضرت ابوبکر الصديق ﷺ به د مخه کېرم، بیا هم نه سو د مخه، نو ویل: یا ابا بکر! والله هیڅ وخت تر تا نه سم د مخه کېدلای او دا هغه د خیر په کارو کې تنافس، مسابقه او مقابله ده لکه الله ﷻ چې فرمایي:

﴿وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَفِسُونَ﴾ (السلفين: ۲۶)

حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه چې يوه تجارتي قافله يې د شام دپاره جوړه کړې وه په هغه قافله کې دوه سوه اوښه وه، دغه ټول اوښان يې د مال او سامانه سره او دوه سوه اوقيه د سپينو زرو، د دغه جیش العسره دپاره د رسول الله ﷺ په اختيار کې کښېښوول، مگر بيا هم دغه راټول سوي مالونه د پوره لښکر د مجهز کولو دپاره بس او کافي نه وه، رسول الله ﷺ ډير لوی خیر او صدقه غوښتل چې د ډيرو خلکو ضروريات ورپوره کړي او لوی لښکر جوړ سي.

بيا هم ټول مسلمانان په مسجد نبوي کې سره يو ځای دي، رسول الله ﷺ ولاړ سو په خطبه ويلو يې شروع وکړه او په دغه خطبه سره يې غنيان خلک مقصد وه، ځکه اغنياء کولای سي چې واقعي مرسته وکړي، حتی د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کې هم دغسي کارونه غنيانو مخ ته بېولای سواي، که څه هم د غريبانو او مسکينانو څخه د خير په کارو کې کمډون او حصه اخيستل په کار دي چې بايد د خپل قدرت پراندازه حصه پکښې واخلي مگر حقيقي او واقعي مرسته اغنياء کولای سي، دوی دي چې په خپل مالي قدرت سره د جهاد، دعوت او د اسلام د نشرولو کارونه مخ ته بېولای سي.

نو رسول الله ﷺ غوښتل چې دغه اغنياء څه مرسته وکړي او وې فرمايل: څوک جیش العسره ته د جنگ سامان او ضروريات ور برابروي؟ او هغه لره د دغه خير په مقابل کې جنت دی، دا د رسول الله ﷺ له طرفه وعده وه: که چا دغه لښکر مجهز کړی هغه لره جنت دی.

حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! زه سل اوښه سره د ټولو هغو شيانو چې دغه سل نفره ضرورت ورته لري (لکه اسلحه خوراکه او نور د احتياج سامان) ورکوم، رسول الله ﷺ د خير دعاء ورته وکړه او عثمان رضي الله عنه کښېښستی، څرنگه چې ضرورت تر دغه ډير زيات ؤ، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: څوک جیش العسره مجهز کوي؟ او هغه لره جنت دی.

دوهم وار بيا حضرت عثمان رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: سل اوښه د ټولو ضرورياتو سره پرما دي، رسول الله صلي الله عليه وسلم د خير دعاء ورته وكړه، رسول الله صلي الله عليه وسلم بيا هغه خبره كوي او په هر وار كې عثمان رضي الله عنه ولاړ پرې او سل اوښه د ټولو ضرورياتو سره پر ځان اړدي، څو (۷) واره ولاړ سو، چي په نتيجه كې د عثمان رضي الله عنه خيرات او صدقه و (۹۰۰) اوښانو او (۱۰۰) آسانو ته ورسېدل، بيله هغه نقدو زرو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يې وركړي وه او بيا عثمان رضي الله عنه د سرو زرو زر ديناره راوړل او د رسول الله صلي الله عليه وسلم په لمن كې يې وړ واچول، رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه دينارونه سره اړول او عثمان رضي الله عنه ته يې يوه خبره وكړه، تاسي پوهېږئ چي دغه خبره به څومره قېمت او ارزښت لري؟ په والله دغه خبره د ټولي دنيا تر مالو او نعمتو ښه او بهتره ده، رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل: «مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا فَعَلَ بَعْدَ الْيَوْمِ» يعني: عثمان رضي الله عنه چي پسله نن ورځي څخه هر كار وكړي ضرر نه ورسوي، د عثمان رضي الله عنه دغه صدقه ده د تيرو سوو او را تلونكو گنهو كفاره سوه.

سبحان الله! دا د صدقې او خيرات فضيلت دی خاصاً چي د الله جبار د دين د ترقي او لوړوالي دپاره مصرفېږي، كه د مسلمانانو سره د هغو د غريبۍ او سختيو په وخت كې مرسته وكړې الله جبار به څومره د خير معامله در سره وكړي، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د سپينو زرو دوه سوه اوقيه راوړل، حضرت عباس رضي الله عنه ډير مال را وړی، طلحه، سعد بن عباد، محمد بن مسلمه ټولو صحابه كرامو يو په بل پسي مالونه را وړل، عاصم بن عدي رضي الله عنه (۹۰) وثقه خرما را وړه (وثق لكه خروار) هريو د خپل قدرته سره برابر يو څه را وړي، حتی ځيني خلك چي څه يې نه درلودل دوې درې لږي خواره به يې را اخيستي وه.

ښځو د خپله قدرته سره موافق خپلي گېنې را لږلې، چا والي، چا غاړه، چا پای زېبونه، چا انگشتری را لږل، هيچا پر خپل مال لاس و نه نيوی او نه يې بخل وكړی بېله منافقانو، مال خويي نه راوړی بلكه لغاږونه يې لا هم ويل چي دې رياء وكړه! او د دې دغه لږ مال ته هيڅ ضرورت نه ؤ او داسي نوري خبري.

په دغه وخت كې چي دلته د لښكر د جوړولو او وتلو آمادگي نيول كيږي ځيني صحرايي عرب و رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راځي او د نه تللو دپاره عذرونه وايي،

رسول الله ﷺ هم د دوی عذرونه قبلول ځکه رسول الله ﷺ پوهېدی کوم خلک چې په دغسې وخت کې عذرونه وایي اصلاً په هغو کې خیر او فایده نسته لو نه له دوی څخه اګته اخیستل کېدلای سي، ډیرو خلکو عذرونه او بهانې جوړې کړې او پاته سوه. رسول الله ﷺ خپل لښکر د مدینې منورې څخه وایستی او ترمدينې منورې دباندې یې خېمې ودرولې او هلته یې د هغو خلکو انتظار کاوه چې د دغه غزاه دپاره پسي ور وتل، رسول الله ﷺ ته دیرش زره نفره راټول سوه، دا اول وار دی چې د مسلمانانو لښکر دیرشو زرو نفرو ته رسیږي.

لکه مخکې چې وویل سوه دغه غزاه د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کې وه او تر دغه لس میاشتي د مخه د هجرت د اتم کال د روژې په میاشت کې مکه مکرمه فتحه سوه چې په هغه وخت کې د رسول الله ﷺ سره لس زره نفره وتلي وه، نو د یوه کال بلکه د لسو میاشتو په جریان کې د مسلمانانو د لښکر شمېر دیرشو زرو نفرو ته ورسېدی، کله چې رسول الله ﷺ د خپل لښکر سره تر مدینې منورې دباندې خېمې ودرولې، رئیس المنافقین عبدالله بن ابی د خپلو منافقو ملګرو سره هم ور ووتی او هلته یې جلا خېمې ودرولې، د رسول الله ﷺ او د مسلمانانو د خېمو سره یې نه واړول بلکه د خپل ځان دپاره یې په بله منطقه کې جلا خېمې ودرولې او خلک تشویقي چې د دوی سره واړوي، ځینو خلکو هم د دوی سره واړول.

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک و طرف ته حرکت کاوه عبدالله بن ابی وویل: دغه اوس د ګرمۍ وخت او د حاصلاتو موسم دی دا وخت د وتلو دپاره نه دی مناسب، چې مېوې پخې سوې او هوا یخه سوه بیا به ووزو، دغه منافق دا کار قصداً کوي غواړي چې نور خلک هم د ده د خبرو تر تاثیر لاندې سي او پاته سي، د رسول الله ﷺ لښکر د تبوک پر طرف حرکت وکړی او عبدالله بن ابی د خپلو نورو منافقانو په ملګرتیا د مدینې منورې پر طرف رهي سو، نو د ابی زوی منافق عبدالله په دې غزاه کې ګډون او اشتراک و نه کړی، دی او د ده ملګري منافقان ټول پاته سوه.

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک پر طرف حرکت کاوه محمد بن مسلمه رضي الله عنه یې پر مدینه منوره حاکم پرېښاوه او د خپلې کورنۍ د سر پرستۍ دپاره یې د ځان نائب او

خلیفه حضرت علي عليه السلام پرېښاوه، دلته بيا منافقانو يوه آواز ه وچول، هغه دا چي دوی به ويل: رسول الله ﷺ چي علي عليه السلام پرېښاوه د هغه سبب دا ؤ چي د علي عليه السلام زړه نه غوښتل چي دغه غزاء ته ووزي، دغه آواز ه په خلکو کي دومره نشر سوه چي تر علي عليه السلام پوري ورسېدل، معلومه خبره ده چي په دغه آواز ه سره حضرت علي عليه السلام خواشینی سو، نو يې خپله اسلحه واخيستل او په لښکر پسي ور رهي سو او هلته ور ورسېدی، رسول الله ﷺ چي وليدی ويل: يا علي! ولي را و وتې؟ آيا ما ته د ځان خليفه و نه گرځولې؟ علي عليه السلام و ويل: يا رسول الله! خلکو ويل: تا زه په دې سبب پرېښوولم او د ځان خليفه دي وگرځولم چي په ما کي دي دروندوالی او کاهلي وليدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده آيا ته نه يې راضي چي ما ته په هغه درجه کي سې لکه هارون چي و موسی ته ؤ؟ عليه السلام، مگر ترما وروسته نبي نسته، چي د حديث شريف لفظ داسي دی:

«أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ بِيَّ بَعْدِي» [متفق عليه]

کله چي موسی عليه السلام د الله ﷻ د ملاقات دپاره ولاړی هارون عليه السلام چي د ده ورور ؤ د ځان خليفه يې وگرځاوه، چي د موسی عليه السلام په غياب کي د بني اسرائيلو د کارو مسئوله وي، خو رسول الله ﷺ په دغه خپل قول کي يوه مهمه جمله د دې دپاره پر زياته کړه چي خلک د رسول الله ﷺ د قوله څخه بده استفاده و نه کړي يا غلط مقصد ځني وانه خلي، هغه دا: کله چي موسی عليه السلام هارون عليه السلام د ځان خليفه وگرځاوه په خپله هارون عليه السلام هم نبي ؤ، نو به خلکو دا ويلای چي علي عليه السلام هم په دغه حديث او په دغه مثال سره نبي دی، خو رسول الله ﷺ د دغه اشتباه د ليري کولو او پورته کولو دپاره پر هغه خپل قول دا جمله هم زياته کړه چي وې فرمايل: مگر ترما وروسته نبي نسته، يعني: هو، ته ما ته په هغه درجه کي يې کوم چي هارون عليه السلام و موسی عليه السلام ته ؤ، فقط د نائب او خليفه پر اندازه مگر نبي نه يې.

نو حضرت علي عليه السلام په دغه خبره راضي سو او بيرته مدينې منورې ته وگرځېدی، د رسول الله ﷺ په امر په مدينه منوره کي پاته سو.

رسول الله ﷺ د پنجشنبې په ورځ د مدينې منورې د شمال پر لور د تبوک په نيت په داسې حال کې حرکت وکړی چې ډير لوی لښکر ور سره دی. دېرش زره نفره دي، تر دې د مخه هيڅکله د مسلمانانو لښکر په دومره شمېر او ډيرواله نه ووتلی، سره د هغه چې مسلمانانو خپل مالونه د دغه لښکر د تجهيزاتو او سامانو د پوره کولو دپاره په پوره صدق او اخلاص سره وښندل خو بيا هم په لښکر کې د اوبسانو او نفقې ډيره سخته کمي او لږوالی وو، تر داسې اندازې چې اتلس نفره به په يوه اوبن سره شريکان وه خپل د ضرورت سامان به يې پر بار کړی و، ځيني به په نوبت سپرېدل او ځانونه به يې هوسا کول او ډير ځله به لار کې د ونود پانو وخورلو ته اړ سوه، حتی چې د پانو د خوړلو څخه يې شنهان وپرسېدل نو ځکه دغه لښکر ته (جيش العسره) ويل کېږي.

او د هغو اصحاب کرامو څخه چې په صدق او ايمان سره مشهوره وه تقريباً يوولس نفره پاته سوه او دې غزاء ته نه ووتل، چې د هغو د جملې څخه يو هم ابو خيثمه ؓ و.

لښکر حرکت وکړی او رهي سو، ابو خيثمه ؓ وايي نن پسي ځم سبا پسي ځم، په دغه نن او سبا کې لښکر ډير ليري ولاړی او ابو خيثمه ؓ پاته سو، ابو خيثمه ؓ دوې بنځي درلو دې څرنګه چې موسم د گرمۍ و او په دغه وخت کې دوی په خپلو باغو کې ژوند کاوه او هري بنځي يې هلته هغه د دوی په باغ کې د خپل ځان دپاره عريش درلودی (عريش) په عربي کې وېي سره منا ته ويل کېږي، يا بې سره خېمه، چې شا وخوا يې پردې راگرځولي وي او سړې لڅ وي، دغه ته عريش وايي.

نو يوه ورځ ابو خيثمه ؓ کورته راغلی، وې لیده چې دواړو بنځو يې د عريش پر شا وخوا مځکه د اوبو په پاشلو يخه کړې ده او په دغه وخت کې هغه نوی گل ميوه هم رسېدلې وه، يعنې: هغه اولي مېوې پخ سوي وې دغه مېوې هم پرتې دي، ابو خيثمه کور ته ورغلی مځکه آب پاشي ده، د څښلو دپاره يخي سوي اوبه پرتې دي، اول گل ميوه راوړه سوې ده د خوړلو دپاره خواړه تيار دي، دواړو بنځو يې د هغه وخت فېشن کړی دی، لباس او ځانونه يې پاک کړي دي، ابو خيثمه ؓ چې دا حال وليدی د خپل ځانه سره يې وويل: سبحان الله! يا ابا خيثمه! ته په سايه او يخو اوبو کې يې، د دوو بنځو په منځ کې يې، شا وخوا مېوې درته پرتې دي او

رسول الله ﷺ په دښت او ګرمي کي، په سفر او مزلو کي، په لوږو او تندو کي دی. آیا دا عدل او انصاف دی؟ دا څنګه کېدلای سي چي یو سړی دي مومن او مسلمان وي او په دې کړ دي راضي وي؟ د پښتو او پښتنو لوی شاعر حمید بابا وايي:

سزا وار د هر ستم او هر پېغوریم چي مي يار په سفر تللی زه پر کوریم
 نو ابو خيثمه رضي الله عنه قسم ياد کړی ویل: والله دغه عريش ته نه در ننوزم تر څو زما د سفر دپاره بوده او خوراکه را برابر نه کړی چي په رسول الله ﷺ پسي رهي سم، واقعاً هم ابو خيثمه رضي الله عنه هغه عريش ته نه ورغلی خود ده د سفر دپاره بوده او خوراکه برابر سوه او سمدستي په رسول الله ﷺ پسي رهي سو، عادتاً لښکر چي څه تګ او مزل وکړي بيا په يوه ځای کي د راحت دپاره اړوي، مګر ابو خيثمه رضي الله عنه بېله اشد ضرورته نه اړوي او نه پاته کېږي پرله پسي تګ کوي. (ابوخيثمه رضي الله عنه دغه د تګ په حال کي پرېږده)
 د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي په لښکر کي به ګرځېدی د خلکو د حالاتو معلومات به يې کاوه، دا ور معلومېدل چي څوک پاته دي؟ يا د لښکر څخه خو به څوک نه وي ورک سوی يا پاته سوی؟

زموږ دپاره دا هم يوه د غور او دقت موضوع ده چي رسول الله ﷺ ته دا ور معلومېدل چي د دېرشو زرو نفرو څخه څوک سته او څوک نسته؟ څوک خوبه ورک سوی يا پاته سوی نه وي؟ او که به څوک نه وو موجود د هغه طلب به يې کاوه چي څه سو ګوم تکليف خو به په لار کي نه وي ورته پېښ سوی؟ دا د رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو پر ساتنه او سلامتيا حرص او کوښښ ؤ.

نو رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه سوه چي په لښکر کي ابو خيثمه، کعب بن مالک، هلال بن أميه، مراره بن ربيع او د اصحاب کرامو څخه څو نفره نور نسته، خلکو پر دغه پاته سوو خلکو عيب ويل شروع کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: عيب مه پر وياست، هر يو که په دوی کي ښه او د خير سړی ؤ هغه به الله جل جلاله را ولي او که بل قسم وه الله جل جلاله ځني فارغه او بېغمه کړلاست، خلک په دغه خبرو کي وه چي د ليري څخه يې يو نفر وليدی چي پر اوښ سپور دی او په لښکر پسي را رهي دی، دا معلومه خبره ده چي د ليري څخه څوک نه پيژندل کېږي نو هر يوه د ځانه څخه ګمان کاوه چي

دا به فلاڼی وي، هغه بل به ويل: يا فلاڼی يې بولم، بل به ويل: ښايي فلاڼی وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: ګڼ ابا خيښم، پسله لږه وخته هغه نفر را نژدې سو، خلکو ويل: يا رسول الله! هو دغه سړی ابو خيښم دی، خير ابو خيښم لښکر ته را ورسېدی د رسول الله ﷺ سره يې وليدل، خو رسول الله ﷺ ورته په قهر و او شديد خبره يې ورته وکړه، هغه دا چي وې فرمايل: «أولا لک يا ابا خيښم! أولا لک يا ابا خيښم!» ابو خيښم عذر وايي خو رسول الله ﷺ په تکرار سره دغه جمله ورته وايي: «أولا لک يا ابا خيښم! مفسرين د (أولا لک) ترجمه داسي کوي: هلاک ته يې نژدې کړې يا ابا خيښم!، يعني: قريبه وه چي هلاک سې که د الله ﷻ رحم نه وای درباندي سوی.

او بيا نبي الرحمن ﷺ عفو و ورته وکړه بلکه د خير دعاء يې هم ورته وکړه نو ابو خيښم رضی الله عنه د دغه خپل عدل او صحي قضاوت د برکته د الله ﷻ له عذاب خلاص سو.

لښکر رهي دی په لار کي حجر ته ورسېدل (حجر) د يوه ځای نوم دی چي مدائن صالح هم ورته ويل کيږي او دغه ځای د صالح عليه السلام د قوم چي ثموديان دي د استوګني ځای و، رسول الله ﷺ تر دغه حجر دباندي خېمې و درولې، اوس د مسلمانانو سره اوبه هم نسته نو مسلمانان ولاړل د هغه څاهانو څخه يې اوبه راوړې چي په دغه حجر کي موجود وه، په دغو اوبو سره يې اوږه خسته يا لاندې کړه او نور هم د خپل ضرورت دپاره دغه اوبه استعمالوي، رسول الله ﷺ ته معلومات نه وه چي دغه اوبه يې له کومه ځايه راوړي دي، بيا په وروسته کي معلومات ورته وسوه چي دغه اوبه د حجر يا مدائن صالح څخه را وړل سوي دي، رسول الله ﷺ په قهر سو، ځکه هغه قوم چي دلته اوسېدی هغه ثموديان وه او پر هغو د الله ﷻ قهر او غضب نازل سوی و، د الله ﷻ لعنت پر سوی و او الله ﷻ د دوی په کورو او ځايو کي اوسېدل منعه کړي وه، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَسَكَنْتُمْ فِي مَسْكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ

وَصَرَّفْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ ۝﴾. (ابراهيم: ۲۵)

ژباړه: تاسي د هغو کسانو په کورو کي اوسېدلاست چي پر خپلو ځانو يې په کفر

او ګنهو سره ظلم کړی ؤ او تاسي ته معلومه او ښکاره سوه چې موږ په هغو څنګه کار وکړی یا څه وکړل او تاسي ته موږ مثالونه بیان کړي دي.

نو ځکه رسول الله ﷺ د دغه قوم د هر شي استعمالول منعه کړه، که د دوی اوبه وې که کورونه، رسول الله ﷺ امر وکړی چې ټوله هغه اوبه چې د حجر څخه مورا وږي دي چپه او توی کړی او هر هغه اوږه چې د حجر په اوبو خشته یا لاندې سوي دي اوبانو ته یې ورکړی د هغه څخه دي مسلمانان خورک نه کوي او بیا رسول الله ﷺ له دغه ځایه څخه د بارېدلو امر وکړی او وې فرمایل: که تاسي د هغو خلکو د کورو سره تېرېدل است چې پر خپلو ځانو یې ظلم کړی دی چابک تېرېږی، مخان مو پټ کړی او ژاړی، دپاره د دې چې تاسي په هغه مصیبت او آفت اخته او مبتلا نه سی کوم چې دوی په اخته سوي وه.

نو زموږ دپاره دا سنت سوه او سنت دي چې پر هغه قوم یا هغه منطقه تېرېږو کوم چې د الله ﷻ عذاب پر نازل سوی وي، خسف سوي یا هلاک سوي وي، موږ باید تر هغه ځای ژر او په چابکي سره تېر سو، مخان پټ کړو او دا دعاء وایو:

«اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»
ژباړه: الهي ما د ظالمانو له قومه مه ګرځوي.

خیر لښکر تر حجر تېر سو مګر اوس اوبه نه لري، هغه اوبه چې یې له حجره را وږي وې هغه د رسول الله ﷺ په امر چپه او توی سوې، مسلمانان د اوبو د نه درلودلو په سبب په تکلیف سوه، نو رسول الله ﷺ ته په شکایت ورغله ویل: یا رسول الله! هیڅ اوبه نه لرو (دیرش زره نفره لښکر دی او اوبه نه لري) رسول الله ﷺ دعاء وکړه، اصحاب کرام وایي: والله په آسمان کې هیڅ اوریځ نه وه خو اوریځې پیدا سوې او سره یو ځای سوې، باران په اورېدلو شروع وکړه صحابه کرامو غسولونه وکړه اوبه یې وڅښلې او خپل لوبښي یې ټوله په ډک کړه او بیا چې دوی له دغه ځایه رهي سوه پر ټوله لار باران نه ؤ سوی بېله هغه ځایه چې دوی هلته اړولي وه، الله لره دي پاکي وي فقط د دوی د ضرورت د پوره کولو دپاره یې باران پړ و اوراوه او نوره ټوله لار وچه وه، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه ده.

امام احمد د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: د تبوک په غزا کي د خلکو خوراکي مواد خلاص سوه او په لوږه اخته سوه، نو ويل: يا رسول الله! که ته اجازه را ته وکړې چي موږ د خپلو اوبسانو څخه ځيني حلال کړو او وې خورو.

تاسي ته د مسلمانانو د اوبسانو لږوالی هم در معلوم دی چي څو نفره به د خپلو سامانو د وړلو دپاره په يوه اوبن شريکان وه او اوس د لوږي څخه د دغو اوبسانو د حلالولو اجازه غواړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: حلال يې کړی، حضرت عمر رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! که دوی اوبسان حلال کړي د سامانو د وړلو دپاره مو حيوانات لږېږي، ته دوی امر کړه چي هغه لږ خواږه کوم چي د دوی سره پاته دي هغه دي راوړي او بيا ته د برکت دعاء ورته وکړه، بنيي الله ﷻ دغه د دوی په خوړو کي برکت واچوي، رسول الله ﷺ هم امر وکړی چي يو فرش آوار کړی او ويل: ستاسي سره چي کوم خواږه پاته دي هغه راوړی، چا يو مټ جواړي را اخيستي وه، چا يو مټ خرما را وړل، چا د ډوډۍ يوه ټوټه را اخيستې وه پر دغه فرش يې ايږدې، څو پر دغه فرش د خوړلو لږ شيان کښېښوول سوه، د ټول لښکر سره دغه پاته وه، بيا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او د لښکر خلکو ته يې وويل: په خپلو لوبڼو کي دغه خواږه وړی، هر يو راځي خپل لوبڼی ډکوي او ځي، ترڅو په لښکر کي داسي لوبڼی نه سو پاته چي ډک يې نه کړی او ټولو هم ترماره نسه وخوړل، خو بيا هم پر دغه فرش خواږه پاته وه، رسول الله ﷺ وفرمايل: «أشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله» هر بنده چي په دغه کلمه کي شک و نه لري د الله ﷻ سره به نه سي ملاقي چي د هغه څخه دي جنت پټ کړل سي، يعني: هر هغه څوک چي پر دغه کلمه په صدق او اخلاص سره ايمان ولري هغه به جنت ته ځي (البته د گنهو تر جزاء وروسته) دا هم د رسول الله ﷺ معجزه وه. وروڼو! تاسي کولای سئ چي د دغه کتاب څخه د رسول الله ﷺ معجزې را وباسئ او په يوه خاصه کتابچه يا دفتر کي يې جلا و ليکئ، نو به د رسول الله ﷺ د معجزو يوه ډيره لويه مجموعه ولری. که څه هم علماء کرامو د رسول الله ﷺ د معجزو يو خاص کتاب ليکلی دی او په کتاب پلورنځيو کي پيدا کيږي.

خير لښکر د تبوک پر طرف رهي دی خو ابو ذر رضي الله عنه کرار کرار د لښکر څخه تر شا

پاته کيږي، خو دومره تر شا سو چي نور نو نه معلومېدی، کله چي رسول الله ﷺ د لښکر د افرادو معلومات کاوه چي څوک نسته يا څوک پر لار پاته سوي دي؟ معلومه سوه چي ابو ذر رضي الله عنه په لښکر کي نسته، ځينو کسانو پر ابو ذر رضي الله عنه عيب ويل شروع کړه. ويل: زموږ سره ؤ او تر شا پاته سو دنيا ورکش کړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: داسي مه وایاست که په ده کي خیر ؤ الله تعالی به يې را ولي او که غیر له دغه څخه ؤ الله تعالی ځني خلاص او فارغه کړلاست.

اوس نو ابو ذر رضي الله عنه ته څه پېښه ده چي تر شا پاته سو؟ هغه دا چي هغه د ده اوبڼه چي دى پر سپور ؤ ناجوړه او ناروغه سوه، کرار کرار ځي، ابو ذر رضي الله عنه چي هر څه کوښښ وکړي چي اوبڼه يې د لښکر سره يو ځای ولاړه سي خو هغه ناروغه ده نه سي تلای، نو خود کرار کرار تر شا کېدی خو تر سترگو نهام سو، بالاخره اوبڼه داسي حال ته ورسېدل چي هيڅ نه سي تلای (پرېوتل) ابو ذر رضي الله عنه هر څه کوښښ کوي چي ولاړه يې کړي خو هغه د ولاړو نه ده او پياده تگ هم سخت او مشکل دی ځکه تبوک ډير ليري دی، اوس ابو ذر رضي الله عنه په حيرت کي دی چي بيرته مدينې منورې ته ولاړ سم او که پر پښو په لښکر پسي رهي سم؟ خود دواړه کاره سخت او مشکل دي، ځکه که مدينې منورې ته ولاړ سي د جهاده څخه پاته سو او که په لښکر پسي پياده ځي ډيره زياته لار ده او دغه سامان چي ورسره دی څه په وکړي؟ خو په آخر کي ابو ذر رضي الله عنه دا فيصله وکړه چي په لښکر پسي به پياده ځم، اوبڼه يې پر دغه ځای پرېښوول، هغه سامان او خورا کي شيان چي پر اوبڼه بار وه دومره يې ورسره واخيستل چي ده وړلای سواى نو پلنډه په شا په لښکر پسي پياده رهي سو، نور ټول لښکر سپاره دي، هو ځيني اوبڼان داسي وه چي يو اوبڼى به په څو نفرو شريک ؤ، خو لږ تر لږه د دغو نفرو سامان به پر هغه اوبڼى بار ؤ او يوه يوه به په نوبت سره خپل ځان هم هوسا کاوه، خو پر مخ پياده نفرو په لښکر کي نه ؤ موجود چي خپل خواړه دي يې هم پر اوږو ورسره اخيستي وي بيله ابو ذر رضي الله عنه څخه چي پياده په لښکر پسي رهي دی او پلنډه يې هم په شاده، لښکر پر لاري د استراحت دپاره اړوي خو ابو ذر رضي الله عنه پرله پسې تگ کوي آرام او استراحت نه کوي غواړي چي د رسول الله ﷺ په ملگرتيا جهاد وکړي او له جهاده پاته نه سي.

څو لښکر ته ور نژدې سو، خلکو د ليري څخه وليدل چي يو نفر تر شا پياده او پر پښو پسي ور رهي دی، خلک په تعجب کي سوه چي په دې کړسي او وچ دښت کي يو نفر څنگه پر پښو په دوی پسي ور رهي دی؟ د خلکو څخه هر يو وايي: دا به فلانی وي يا به فلانی وي، خورسول الله ﷺ و فرمايل «کُنْ اَبَا ذَرٍّ» کُنْ په عربي کي د امر لفظ دی يعني: ابا ذر سه، مگر دلته مقصد دعاء ده يعني: الله دي وکړي چي ابو ذروي او هغه هم ابو ذر ﷺ ؤ او په لښکر پسي ور ورسېدی، رسول الله ﷺ ته يې د خپلي اوسني د ناروغۍ او ناجورۍ حال ووايه، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او وې فرمايل:

«رَحِمَ اللَّهُ اَبَا ذَرٍّ يَمُشِي وَحَدَهُ وَ يَمُوتُ وَحَدَهُ وَ يَبْعَثُ وَحَدَهُ» (استدرک)

يعني: الله ﷻ دي پر ابو ذر ﷺ ور حميرې يوازي تگ کوي او يوازي به مري او د قيامت په ورځ به يوازي را پاڅول کېږي. دا د ابو ذر ﷺ درجه او مقام دی، يعني: دى ﷺ په خپله لکه يو امت د قيامت په ورځ به جلا او يوازي را پاڅول کېږي.

ورځي او کلونه تېرېدل د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په وختو کي ابو ذر ﷺ په (رېښه) کي تنها ژوند کاوه، رېښه د مدينې منورې پر شا وخوا يوه منطقه ده او ابو ذر ﷺ هلته يوازي اوسېدی، د خلکو سره د ده ژوند په تکليف ؤ، يا دا چي خلکو د ده سره ژوند نه سواى کولای ځکه دى ﷺ د حق په ويلو کي ډير صريح ؤ د هري موضوع په باره کي يې په ښکاره او واضح الفاظو حق بيان اوه، خلکو دغه د ده حق ويل نه سواى زغملای څو دى ﷺ دې ته مجبوره سو چي يوازي و اوسېږي، نو هلته په رېښه کي يوازي اوسېدی، فقط يو دى، يوه يې ښځه او يو يې کوچنى مړى ؤ او هلته په تنه يې کي يوازي وفات سو، د ده د وفات په وخت کي دى پوهېدى چي ښځه يې نه سي ښخولای او هغه هم سپين سرې وه نو يې خپلي ښځي ته وويل: که زه مړ سوم پسله غسل او کفنه مي د مدينې منورې پر دغه عمومي لار کېږده ښايي يوه قافله به تيرېږي و هغو ته ووايست: دا د رسول الله ﷺ ملگری ابو ذر دی، هغه د قافلې خلک به مي ښخ کړي او بيا وفات سو، ښځي او مريي هم پسله غسله او کفنه دغه د ده جسد پر هغه عمومي لار کېښناوه چي له عراقه و مدينې منورې ته راتله، په دغه وخت کي د عراق له

لوري يوه قافله راغله چې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هم ورسره ملګری و، د قافلې خلکو وليدل چې د لاري په منځ کي يوه جنازه پرته ده، هغه کوچنی مریئ ورولاړه سواوويل: دغه جنازه د رسول الله ﷺ د ملګري ابو ذر ده په ښځېدلو کي يې مرسته را سره وکړی، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه چې ژړل يې وويل: زه شاهدي آداء کوم چې ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې وي فرمايل:

«رَحِمَ اللَّهُ أَبَا ذَرٍّ يَمْشِي وَحَدَهُ وَ يَمُوتُ وَحَدَهُ وَ يُعَثُّ وَحَدَهُ».

يعني: الله دي پر ابو ذر ورحمېږي يوازي تګ کوي او يوازي به مري او د قيامت په ورځ به يوازي را پاڅول کېږي.

او بيا د قافلې خلکو ښځه کړی، دا په دنيا کي د ابو ذر رضي الله عنه درجه وه او په آخرت کي ده رضي الله عنه لره خاصه درجه او مقام سته چې يوازي به را پورته کېږي.

خير د مسلمانانو لښکر د تبوک طرف ته رهي دی اوس چې تبوک ته ور نژدې سوه رسول الله ﷺ و فرمايل: سبا به ان شاء الله تعالی د تبوک وچينې ته ورسېږي چې (وَسَلَّ) ورته ويل کېده، وشل په لار کي يوه لويه ډبره وه چې د هغې څخه لږ اوبه را څڅېدې، دومره لږ اوبه چې په څاڅکو يا قطرو ځني را توېدې چې هغه جمعه سوي او يو ځای سوي اوبه فقط د څو نفرو بسېدې، نور رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ په لار کي پر دغه وشل ورځو او هلته تر هغو نه سی ورسېدلای ترڅو چې ورځ پخه نه سي، يعني: ښه لمر را پورته نه سي، او که يو څوک تر موږ د مخه هلته ورسېږي له دغو اوبو څخه دي شئ نه اخلي ترڅو زه ورسېرم، دا خبر په لښکر کي نشر سواو ټول خلک په خبر سوه چې موږ په لار کي پر وشل ورځو او که څوک د مخه ورسېږي اوبه دې نه اخلي، معاذ بن جبل رضي الله عنه وايي: په سبا کي موږ هغه ځای ته ورغلو خو تر موږ د مخه دوه نفره هلته ورغلي وه، موږ چې ور ورسېدلو د وشل څخه لږ لږ اوبه را څڅېدې او هغه نوري جمعه سوي اوبه دغو دوو نفرو اخيستي وې، رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وکړه چې آيا تاسي د دغو اوبو څخه څه اخيستي دي؟ هغو ويل: هو، رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی او ويل لَعْنَهُمُ الله آيا ما نه وه ويلي: که څوک تر موږ د مخه ورسېدی د اوبو څخه دي شئ نه اخلي؟ او بيا يې دغه څاڅکو ته انتظار

کاوه خو لږ اوبه سره جمعه سوې، رسول الله ﷺ په دغو اوبو خوله، لاسونه او مخ پرېوله او پر دغه ډبره يې توی کړې، خلک ورته گوري وايي موږ په دغه ډبره کي داسي آواز اورېدی لکه د رعد يا تالندي غږمباری او بيا ډبره و چاودل، د اوبو يوه چينه ځني را ايله سوه، خلکو دغه اوبه وڅښلې او خپل لوبښي يې په ډک کړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: لَعَنَهُمُ اللّٰه که يې هغه اوبه پرې ايښي وای په جزيرة العرب کي به يوه لويه واله يا نهر بهېدلای، معاذ رضی الله عنه وايي: بيا رسول الله ﷺ را ته وويل: يا معاذ! که چيري ستا ژوند اوږد سوته به وويني چي دغه شېله او منطقه به په باغو ډکه وي.

اوس د تبوک او د هغه د شا وخوا ټول باغونه او زراعت د دغه وشل څخه دي او که هغو دوو نفرو هغه اوبه پرې ايښي وای بيا به په جزيرة العرب کي يوه لويه واله بهېدلای. د تبوک په لار کي يا په خپله په تبوک کي (دغه دوه روايته دي) چي څوک وايي په لار کي او څوک وايي: کله چي تبوک ته ورسېدلو، رسول الله ﷺ وفرمايل: نن شپه پر تاسي ډير شديد باد را الوزي نو هيڅوک دي نه ولاړېږي او که اوبښ ور سره وي د هغه ځنگون دي ټينگ وتړي چي ولاړ نه سي، واقعا هم د شپې باد را والوتی، له ټوله لښکره يو سړی په دغه باد کي ولاړ سو، باد دغه سړی په هوا کړی او د طي په غرو کي يې وغورځاوه، د دغه حديث روايت امام بخاري او امام مسلم کوي.

په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول

تبوک چي يو کوچنی کلی او د روم مخکه وه، رسول الله ﷺ او اسلامي لښکر دلته واړول دلته يې خېمې و درولې او د ځان معسکر يا قرارگاه يې وگرځاوه، مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، رسول الله ﷺ د خپل لښکر په منځ کي ودرېدی او په خطبه ويلو يې شروع وکړه، ډيري مختصري او معنی درلودونکي جملې يې وويلې، مسلمانان يې د دنيا او آخرت و خير ته تشويق کړل، په دغه خطبه سره يې د مسلمانانو معنويات او روحيات لوړ او ورپورته کړل، په مسلمانانو کي چي کومه مادي کمبودي موجوده وه لکه د خوراکي موادو، اسلحي، نقلي وسائلو او داسي نور، هغه نقص او خلل يې په دغه خطبه سره ورپوره او جبيړه کړی.

مڪر روميانو او د هغو متحدينو چي د رسول الله ﷺ د راتلو خبر واورېدی، په زړو يې ٻېره ننوتل دا جرئت يې سلب او د زړو څخه ايسته سو چي د مسلمانانو د جنگ دپاره خپلي لښكري تبوک ته را ولي، کوم لښکر چي يې سره يو ځای کړی و هغه هم دننه په خپلو حدودو او په ښارو کي سره وپاشل سوه، دې کار دننه په جزیره العرب او دباندی شا وخوا کي د مسلمانانو پر عسکري شهرت ډير ښه اثر وکړی، په دغه کار سره چي روم د اسلامي لښکر مقابله ونه کړه مسلمانانو ډيري لويي او گټوري داسي سياسي گټي لاس ته راوړې، که فرضاً هلته جنگ او مقابله هم سوي وای او کاميابي د مسلمانانو وای ښايي مسلمانانو په دغه اندازه سياسي شهرت او گټي لاس ته نه وای را وړي ځکه يو جنگ و ورسو، مکر دا چي روم د خپل قوت او طاقت سره سره وتښتېدی او مقابلي يا جنگ کولو ته هيڅ نه سو حاضر دا ډيره لويه خبره ده.

اوس چي مسلمانانو په تبوک کي اړولي دي رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه نژدې او د شا وخوا قبيلو ته ولاړ سی، يا به اسلام قبلوي، يا به جزیه راکوي، يا جنگ وړ سره وکړی، نو يې خالد بن وليد رضي الله عنه د ايله د جنگ دپاره ولېږی، د ايله خلکو وليدل چي لښکر وړ رهي دی، د ايله مشر چي یحٰنه بن رُؤبه نومېدی د خبرو غوښتنه وکړه ويل: اول به خبري سره وکړو، څو د رسول الله ﷺ سره يې ملاقات وکړی او پر جزیه يې صلحه وړ سره وکړه، نو ايله هغه اول ښار دی چي مسلمانانو ته تسليمېږي، دغه ښار مسلمانانو ته تابع سو او د دغه کال جزیه يې هم مسلمانانو ته ورکړه.

دغه رنکه د اذرح او جرباء خلک و رسول الله ﷺ ته راغله او پر جزیه يې صلحه وړ سره وکړه، اذرح او جرباء په شام کي دوه ښاره دي چي د دوی په منځ کي بيا د درو ورځو لار ده، رسول الله ﷺ د دغو دوو ښارو خلکو ته يو يوليک وړ وليکی چي په هغه ليک کي د دوی دپاره امان ليکل سوی و، اوس نو د دغې منطقي ټولي قبيلې د هغي بيړي په سبب چي د مسلمانانو له لښکره د دوی په زړو ننوتلې وه بېله جنگه تسليمېږي ځکه دومره لوی لښکر په جزیره العرب کي شاذ او نادر تېر سوی و.

رسول الله ﷺ يو ليک د روم پاچا هرقل ته ولېږی چي ورته ليکلي يې وه: زه په تبوک کي يم يا مسلمان سه، يا جزیه قبوله کړه، يا راسه جنگ وکړه، په دغو درو کارو

کي چي هر يو اختياروې ستا خوښه ده. قاصد د ليکه سره د هر قل پر طرف رهي سو او دلته مسلمانان هغه کلي او منطقي چي د تبوک پر شا وخوا دي که ليري دي که نژدې فتحه کوي د هغو ليرو منطقو څخه چي فتحه سوې يوه هم د دومه الجندل منطقه ده.

د دومه الجندل فتحه کېدل

دومۀ الجندل د تبوک په شمال شرق کي واقع دی په پخوا کي هم مسلمانانو کوښښ کړی ؤ چي دومۀ الجندل فتحه کړي مگر د هغه ځای خلکو جنگ و نه کړی او وتښتېدل، اوس رسول الله ﷺ خالد بن وليد ؓ دومۀ الجندل ته ولېږي چي ولاړسه او دغه ځای فتحه کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: اُکيدر دومۀ الجندل ته ورسه، (اُکيدر د دومۀ الجندل پاچا او رئيس ؤ) نو خلکو اُکيدر دومۀ الجندل ورته ويل، د پاچا نوم اُکيدر بن عبدالملک الکندي ؤ او د ورور نوم يې حَسَن ؤ، رسول الله ﷺ خالد ؓ فقط د څلورو سوو او شلو نفرو په ملگرتيا د دومۀ الجندل پر طرف ولېږي او اُکيدر په دومۀ الجندل کي پاچا دی او هلته قلاوي دي او شا وخوا د وادي الفُرى نور ډير کلي پراته دي، نو خالد بن وليد ؓ و رسول الله ﷺ ته و ويل: چي د کلب او انمار د قبيلو په منځ کي په دغه لږو نفرو اُکيدر ونيسم؟ او دومۀ الجندل فتحه کړم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، اُکيدر به په داسي حال کي و وينې چي د بقر بنکاري به کوي (بقر يو قسم لوی لوی وحشي اوسې دي چي موږ گوز ورته وايو) خالد ؓ په تعجب کي سو چي اصلاً په جزيرۀ العرب کي گوز نسته او بيا اُکيدر خبر دی چي دغي منطقي ته د مسلمانانو لښکر راغلی دی او دلته موجود دی، نو څنگه به د بنکاري دپاره را ووزي؟ دغه تسلي د جنگ په وخت کي نه ده کافي، مگر د رسول الله ﷺ قول دی ويې منل او د هغه خپلو ملگرو سره د دومۀ الجندل پر طرف رهي سو څو د شپې د دومۀ الجندل منطقي ته ور ورسېدی، دغه شپې هم هغه په سپوږمۍ سره روښانه شپې دي چي سپوږمۍ ښه پوره روښنايي کوي، خالد بن وليد ؓ هلته کمين ونيوی د دومۀ الجندل د قلاوو مراقبت او څارنه کوي، ټوله قلاوي تړلي دي پر بامو يې پيره داران ولاړ دي، خالد ؓ په انتظار دی چي گوز به راسي او اُکيدر به د هغو د بنکاري

دپاره را ووزي خو هلته نه گوز سته نه بل شی، دی بیا هم د رسول الله ﷺ پر قول ایمان لري، څه وخت تېر سو وي لیده چي د گوزو یوه کله را رهي ده، دی ورته گوري او په انتظار ناست دی، خو گوزونه د دومه الجندل و قلاووته ور نژدې سوه.

په دغه وخت کي بیا اکیدر د خپلي بڼخي سره د قلا پر بام ولاړ دی، هغه هم و تېوک ته د مسلمانانو په راتگ خبر دی څار او مراقبت کوي، دوی پوهېدل چي په هره لحظه کي د مسلمانانو د حملې امکانات سته، که گوري د گوزو یوه کله را رهي ده او قلا ته ور نژدې سوه، اکیدر چي د ښکار ډیر شوقي و مگر دغه وخت د وتلو نه دی ځکه د جنگ او حملې امکانات سته نو د ځانه سره وایي یا، نه ور وزم، گوزونه نور هم ور نژدې کیږي ترداسي اندازې چي په خپلو ښکرو د قلا دېوالونه وهي، دی ورته گوري په ټول عمر داسي نژدې ښکار نه و ورته راغلی، د اکیدر بڼه ورته وایي: یا اکیدر آیا دغه گوزونه وینې؟ ده ویل: هو، وینم یې، ویل: دغه ښکار څوک پرېږدي؟ ده ویل: یا والله دغه ښکار د پرېښوولو نه دی او ویل: د ښکار سامان مې راکړه، ځکه ښکار ډیر نژدې ورته راغلی دی ليري تگ او ستریا نه غواړي ویل: ښکار کوم او بیرته راځم.

د اکیدر سره د وتلو دپاره څو نفره نور هم تیار سوه چي یو هم د اکیدر ورور حسان و، په دغه شپه حسان هغه خپل ښه او ښایسته کالي یا چینة اغوستې وه چي د ورېښمین ټوکره څخه وه او د زرو طلايي کار پر سوی و، حسان خپل کالي نه کړه بدل غواړي چي فقط تر قلا ورووزي دغه گوزونه ښکار کړي او بیرته قلا ته ننوزي.

په دغه وخت کي چي دوی ځانونه برابرول گوزونه د قلا څخه څه ليري سوه، دوی چي ځانونه تیار او آماده کړه او را ووتل د گوزو کله څه نوره هم ليري سوې وه، دوی په پسې دي گوزونه د خالد رضي الله عنه پر طرف ور رهي دي، د مخه تر دې چي دوی گوزو ته ور ورسېږي د خالد رضي الله عنه د کمین له طرفه حمله پر وسوه او جنگ شروع سو، حسان د اکیدر ورور و وژل سو، اکیدر او هغه نور ملگري یې ټول بنديان و نیول سوه.

پاچا د خپلي عملي سره په دغه آسانه طریقه سره بندي و نیول سو او ورور یې و وژل سو، نه د دومه الجندل سره جنگ و سونه د قلاوو محاصره او فتحه کېدل وه نه نور جنگي مشکلات، مسلمانانو اکیدر و رسول الله ﷺ ته راوستی او د حسان هغه

بنايسته کالي يې هم ورسره راوړي وه، مسلمانانو نور ټول شيان هېر کړه هغه د حسان بنايسته کالي پرله اړوي او گوري يې، په ټول عمر يې داسي بنايسته، پاسته، گران قيمته، په زرو نقش سوي کالي نه وه ليدلي لاس پر لاس کيږي او هر يو هغه بل ته وايي: تا داسي کالي ليدلي وه؟

څوک وايي: چي دغه بنايسته کالي په خپله د اکيدر چپنه وه چي ورسول الله ﷺ ته يې په هديه او تحفه کي ورکړه.

په هر صورت يا يې د حسان کالي يا د اکيدر چپنه خو د اصحاب کرامو تر هغه تعجب وروسته چي د دغه کالي په ښه والي کي يې ښکاره کړی رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تاسي د دغو کالو د ښه والي او بنايسته څخه په تعجب کي ياست؟ په والله په جنت کي د سعد بن معاذ ؓ د سملونه تر دغه کالي ډير ښه او بنايسته دي.

(دسمال خو هغه شی دی چي فقط د نظافت دپاره استعمالیږي نه د بنايست دپاره نو دا چي د جنت د دسمال بنايست دومره وي، نو د جنت د بنايست شيان به څنگه او څومره بنايسته وي؟)

دا د رسول الله ﷺ له طرفه درس دی چي تاسي بايد د آخرت سره تعلق پيدا کړی د دنيا بنايست ابدي نه دی او دغه اوسني حرام خوندونه پر ځان حرام وگرځوی. وروڼو! دا فقط وعظ نه دی بلکه درس دی، خپلو ځانو ته متوجه سی.

کله چي رسول الله ﷺ د اکيدر سره خبري شروع کړې، اکيدر مجبوره او عاجزه دی دی بندي دی او ورور يې وژل سوی دی، د مسلمانانو هغه لوی لښکري يې هم وليدی پوه سو چي د دې لښکره سره مي څه په وښه هم نه ده پوره، نو يې د رسول الله ﷺ سره پر جزيه خبري شروع کړې چي موږ به جزيه درکوو.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ته بندي يې د دې ضمانت څوک کوي چي ستا خبري ستا پر قوم چليږي؟ اکيدر و ويل: والله زما قوم زما خبره نه را ردوي، رسول الله ﷺ هم پر جزيه صلحه ورسره وکړه، صلحه يې پر څه شي وه؟ دوه زره اوښان، اته سوه پسونه، څلور سوه زغري، څلور سوه نهږي؛ دا خو به اوس ورکوي او بيا به د کاله جزيه ورکوي، اکيدر خپل قوم ته ولاړی او هغو هم دغه جزيه قبوله کړه، نو دومه

الجنبدل هم د خالد بن ولید رضی اللہ عنہ پر لاس بېله جنگه فتحه او د مسلمانانو تابع سو.

هو! پاچا يې اکيدر ؤ مگر مسلمانانو ته يې جزیه ورکول او د اسلام د حکم تابع وه، دا د دومه الجنبدل فتحه وه.

د هرقل له طرفه قاصد

د رسول الله ﷺ قاصد هرقل ته ور ورسېدی، هرقل هم اسلام او هم رسول الله ﷺ پېژني ځکه تر دغه د مخه هم رسول الله ﷺ لیک او رساله ور لېږلي وه مگر مسلمان سوی نه ؤ، هرقل غواړي چې د رسول الله ﷺ د رسالت نور هم تاکید وکړي، نو يې د قاصده څخه لیک واخيستی او ویل: زموږ جواب به بیا درسي.

هرقل خپل قوم ته وویل: داسي یو ځوان راته را ولی چې هوښیار او عرب وي او زما پر دین وي، يعني: نصراني عرب وي، هرقل هوښیار او نصراني، ځوان عرب غواړي، د هرقل عمله پسي وگرځېدل او د هرقل د غوښتني سره مطابق ځوان يې پیدا کړی، چې د دغه ځوان نوم تنوخي ؤ، هرقل تنوخي ته وویل: زه غواړم چې زما لیک او رساله محمد ﷺ ته ورسوي او غواړم چې دغو علامو ته چې زه يې درته وایم متوجه سي، پام کوه چې دغه علامې درڅخه پاته او هيري نه سي.

ورونو! هغه لیک چې رسول الله ﷺ هرقل ته لېږلی ؤ په هغه کي يې لیکلي وه: السلام علی من اتبع الهدی، زه دي داسي جنت ته رابولم چې بر یا عرض يې د مخکي او آسمانو پر اندازه دی او که مسلمان نه سي د بزگرانو گناه هم ستا پر غاړه ده. اوس نو هرقل یوازي دا نه چې د روم پاچا ؤ بلکه د نصاراوو د علماوو څخه هم ؤ، په تورات او انجیل کي عالم او د معلوماتو خاوند ؤ، نو هرقل تنوخي ته وویل: ته په محمد ﷺ کي فقط دغه درې علامې را وگوره.

اول: وگوره چې د ده هغه لیک په یاد دی چې ما ته يې را لېږلی ؤ که یا؟

دوهم: وگوره چې په خپلو خبرو کي شپه یادوي که یا؟

درېیم: وگوره چې د اوږو په منځ کي يې کومه علامه سته که یا؟

چې د دغي علامې څخه يې هغه د نبوت مهر مقصد ؤ.

تنوخي هم د هرقله څخه رهي سواو د رسول الله ﷺ دپاره د هرقل ليک ورسره دی، تنوخي ټوک ته ورسېدی او د رسول الله ﷺ سره يې وليدل، د هرقل ليک يې ورسول الله ﷺ ته ورکړی چې په هغه ليک کې هرقل ليکلي وه:

د هرقل عظيم الروم له طرفه و محمد بن عبد الله ته! پسله سلامه يې ليکلي وه: تا زه داسي جنت ته وبللم چې عرض يا بريې د مخکي او آسمانو پر اندازه دی، کله چې مخکه او آسمانونه ټول جنت ونيول نو اور چيري دی؟

رسول الله ﷺ ته چې د هرقل ليک و ويل سو، نو يې د تنوخي څخه پوښتنه وکړه چې هرقل زما په ليک څه وکړه؟ دا هغه اوله علامه وه چې هرقل و تنوخي ته ويلې وه چې ويل: وگوره هغه ليک چې ما ته يې رالېږلی ؤ په ياد دی که يا؟ رسول الله ﷺ هغه خپل ليک ورياد کړی.

تنوخي و ويل: هغه يې واخيستی، رسول الله ﷺ وفرمايل: مگر کسري زما ليک خيري کړی او الله ﷻ د ده پاچهي ور ټوک ټوک کړه او هرقل چې زما ليک وساتي الله ﷻ به د ده پاچهي وروساتي او خلک به له ده څخه تر هغو بيرېږي چې په ژوند کې يې خیر وي.

او دا چې د هرقل په ليک کې ليکل سوي وه: مخکه او آسمانونه چې ټول جنت وي نو اور چيري دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: سبحان الله! کله چې ورځ راسي نو شپه چيري ده؟

دا هغه دوهمه علامه وه چې رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کې شپه ياده کړه. مگر اوس د تنوخي دپاره هغه درېمه علامه چې د نبوت مهر دی سخته ده څنگه يې وويني؟ ځکه د نبوت مهر د رسول الله ﷺ د اوږو په منځ کې دی او رسول الله ﷺ کالي اغوستي دي، تنوخي نه سي کولای چې هغه علامه و ويني، نو يې د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل چې زه به څو ورځي دلې واوسېږم، اجازه ورکول سوه. د تنوخي د اوسېدلو څو ورځي تيري سوې رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا تنوخي! اسلام داسي دين نه دی چې د هغه ښه والی او حقانيت دې د چا څخه پټ پاته سي، مسلمان سه، تنوخي ويل: زه له خپله قومه څخه يو نفر يم که هغه مسلمانان

سوه زه هم مسلمانېم رسول الله ﷺ دغه آیات شریف تلاوت کړی:

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾. (قصص: ۱۵۶)

ژباړه: اې محمد! ﷺ بېشکه ته هغه چا ته هدايت نه سې کولای چې ستا خوښ وي بلکه الله ﷻ هغه څوک پر سمه لار برابر وي چې دده ﷺ خوښه او رضا وي. تاسي وگورئ رسول الله ﷺ خاص کوښښ وکړی چې تنوخي مسلمان سي مگر هدايت د الله ﷻ له طرفه دی، د رسول الله ﷺ په هغه خپل عظمت او د دعوت په هغه ښه طريقه چې دده ﷺ سره موجوده وه بيا هم بد بخته تنوخي مسلمان نه سو، نو دا يقيني خبره ده چې دغه کار د بندگانو په لاس او اختيار کي نه دی بلکه د الله ﷻ په اراده پوري تعلق لري.

تنوخي دلته اوسېږي او کوښښ کوي چې هغه درېيمه علامه چې د نبوت مهر دی هم وويني مگر په وسه يې نه ده پوره، څنگه کولای سي چې ويې ويني؟ د دغي علامې د ليدلو دپاره داسي وخت په کارېدی چې رسول الله ﷺ لباس نه وي اغوستی او دا کار نه سي کېدلای نو تنوخي نور هم پاته سو او رسول الله ﷺ پوهېدی چې دى د درېيمې علامې د ليدلو دپاره ځنډېږي، نو يوه ورځ يې ورته وويل: يا تنوخي! راسه، هغه هم ورغلی، رسول الله ﷺ چې پر مبارکو اوږو کوم پټو اچولی و هغه يې کښته کړی او ويل: ورته وگوره دا دي هغه درېيمه علامه ده چې ته د هغې د ليدلو دپاره ځنډېږي، تنوخي هم هغه د نبوت مبارک مهر وليدی او ولاړی هرقل يې په ټولو علامو خبر کړی.

د هرقل اوس يقين سو چې محمد ﷺ نبي دی، هغه علامې چې دى پسي گرځېدی هغه ټولي موجودي دي نو يې د قوم مشران را ټول کړه او ويل: تاسي خبر ياست چې د محمد ﷺ لښکر راغلی دی؟ هغو ويل هو، موږ هم د ده د جنگ دپاره تياري نيولي ده، د روم لښکر هم د وتلو دپاره تيار او آماده دی چې د مسلمانانو سره په تبوک کي وجنگېږي، هرقل چې د قوم او لښکر د مشرانو سره يو ځای دی وويل: غوږ ونيسئ: تاسي ټوله خبر ياست او پوهېږئ چې زه په انجيل او تورات کي ډير معلومات لرم، قوم ويل: هو، دا را معلومه ده، هرقل ويل: او په دې هم خبر ياست

چي يو نبي پاته دی او تر اوسه نه دی پيدا سوی، په والله د هغه نبي ټولي علامې پر محمد ﷺ موافقي او برابري دي، نوزه تاسي ته دعوت درکوم چي پر ده ايمان را وړی او مسلمانان سی، د هرقل قوم انکار وکړی ويل: اسلام نه قبلوو، هرقل ويل: چي دانه قبلوی نو مي دوهمه خبره عملي کړی هغه دا چي محمد ﷺ نبي دی څوک جنگ نه سي ور سره کولای چي نه مسلمانېری نو جزیه ورکړی، قوم ويل دا زموږ دپاره عیب او پېغور دی، موږ په دنیا کي تر ټولو لوی او قوي دولت یو او اوس و ده ته جزیه ورکړو؟ خلک به څه وایي؟ دا نه سي کېدلای، نور خلک موږ ته جزیه را کوي موږ به مسلمانانو ته جزیه ورکوو؟ هرقل ويل: نو مو و درېم کار ته را بولم او زما سره نو بیا بېله دغه بله خبره نسته، قوم ويل: هغه څه شي ده؟ هرقل ويل: جنگ مه ور سره کوی په والله ماته او شکست درکوي، قوم ويل: دغه آخري خبره دي منو هو، په دې کي دي اطاعت کوو، دلته نو د روم لښکر ته اوامر صادر سوه چي جنگ ته به نه وزي، دا هغه د روم د لښکرود نه وتلو او د پاشل کېدلو سر او سبب ؤ.

هلته رسول الله ﷺ او مسلمانان د روم د لښکر د راتگ انتظار کوي چي اوس به د جنگ دپاره راسي، مگر دلته د روم لښکر د هرقل په امر او د قومو د مشرانو په مشوره د وتلو او جنگ کولو څخه منعه سو او نه غواړي چي وروزي.

د رسول الله ﷺ له طرفه بیا حال ورغلی چي را ووزی، په جواب کي ورته وويل سوه: که ته دلته یو کال انتظار وکړې موږ نه در وزو او ستا سره نه جنگېږو، رسول الله ﷺ هم په دغومره کفایت وکړی او هلته په تبوک کي د نولسو ورځو په شا وخوا کي پاته سو او ټولو خلکو دا خبر واورېدی چي رسول الله ﷺ د روم سره د جنگ کولو دپاره تبوک ته راغلی ؤ چي تبوک هم اصلاً د روم مخکه وه، تبوک یې هم ونيوی او هغه منطقي چي د تبوک پر شا وخوا وې هغه یې هم تر خپل تسلط لاندې را وستې، د روم د لښکر د راتلو انتظار یې هم ډیر وکړی، خود روم لښکر دا هیڅ نه کړه قبوله چي د دوی سره جنگ وکړي، دا خبر په ټولو عربو کي په ښکاره ډول سره نشر سو چي بني اصف د محمد ﷺ څخه وېرېدل (په هغه وختو کي رومیانو ته بني اصف ويل کېدل او نن ورځ اروپایان ورته ويل کېږي) رسول الله ﷺ په دغه سره کفایت

وکړی او هغه مقصد حاصل سو چې روميان و بهرول سوه، بيا نور رسول الله ﷺ مدينې منورې ته په رجوع کولو سره امر وکړی، ځکه هغه اساسي هدف او مقصد حاصل سو. د دغې غزاء او دغه وتلو څخه دوه اساسي مقصده وه، يو دا چې دغه دين يوازي د عربو دپاره نه دی بلکه د ټولو انسانانو دپاره دی او بل دا چې هغه د روم د حملې مخه ونيول سوه، د اسلام او مسلمانانو درجه او مقام داسي اندازې ته ورسېدل چې د روم پاچا هم ځني بيرېري، او دا کار د دې سبب سو چې په ډلو ډلو خلک راتله او اسلام ته داخلېدل، ځکه خلکو وليدل چې د مسلمانانو څخه روميان هم بيرېري.

مدينې منورې ته رجوع

اسلامي لښکر د تبوک څخه د نصرت او کاميابۍ په حالت کي بيرته د مدينې منورې پر طرف رهي سو، الله ﷻ مسلمانان د جنگ د مشکلاتو څخه وساتل، د دښمن له طرفه هيڅ ضرر او تاوان نه ور ورسېدی او په لار کي څه واقعات پېښ سوه چې په تفصيل سره به درته بيان سي.

۱ - ابو رهنه رضي الله عنه چې د غفار د قبيلې دی وايي: موږ پر لاري رهي وو څو پر رسول الله ﷺ زحمة، گنه گوڼه او تنگېدل شروع سوه يعني: ډير خلک په جمعه واري او يو ځای د رسول الله ﷺ پر شا وخوارهي وه او زه هم په دغو خلکو کي وم، ابو رهنه رضي الله عنه وايي: په دغه وخت کي پر ما خوب غالبه سو او پرېشاني يو وړم، پر بوده سپوږم او بيده سوم، په دغه خوب کي چې په ځان هيڅ نه وم خبر زما بوده د رسول الله ﷺ د بوده سره پر څنگ يا بغل رهي ؤ، په دغه خوب کي مي يو آواز يا کنهاري واورېدی چې و مي کتل هغه زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور زخمي کړې وه، رسول الله ﷺ په چلاخه يا قمچينه ووهلم، ابو رهنه رضي الله عنه وايي: زه وښ او متوجه سوم، خو د دوهم وار دپاره بيا بيده سوی وم او بيا زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور وگرېدل، وايي: زه ډير و بهرېدم او د بيرې په سبب د لښکر شا ته ولاړم، بيا چې لښکر راحت دپاره واورول ما د مسلمانانو پسونه رهي کړه پياييم يې چې ماړه سي، خود دغه کاره څخه زما اصلي مقصد دا ؤ چې ځان گوښه او نهام کړم چې رسول الله ﷺ دغه

بوضوع هېره کړي.

کله چې بیرته لښکر ته راغلم نو مې پوښتنه وکړه چې چا خو به زما پوښتنه او طلب نه وي کړی؟ راته وویل سوه چې رسول الله ﷺ ستا پوښتنه کول، وایي ډیر وار خطا سوم اصلاً زه د دغه شي څخه بېرېدم او ځان مې پټاوه، و بېرېدم چې زما په باره کې وحی او قرآن نه وي نازل سوی ځکه د رسول الله ﷺ پښه مې ور زخمي کړې وه، نو بې رسول الله ﷺ ته ور وستلم او زه ډیر په بېره کې یم، رسول الله ﷺ راته وویل: یا ابا رهن! خوږ دي کړم زخمي دي کړم، ما عذر کاوه چې یا رسول الله! عفوه راته وکه د الله ﷻ څخه زما دپاره بخښنه وغواړه، رسول الله ﷺ وفرمایل: یا ابا رهن! ما په چلاخه یا قمچینه ووهلې دغه چلاخه واخله او ما په ووهه ځکه ستا قصد او اراده نه وه چې ما خوږ کړې ستا له طرفه په بېخبري او نا فهمي کې دا کار پېښ سو او ما ووهلې نو چلاخه واخله او ما ووهه، ما ویل: یا والله هغه مې در بخښلي دي یا رسول الله!

ورونو! هر انسان په دې شرط چې متعصب نه وي که په دقیق نظر د رسول الله ﷺ وادب او اخلاقو، عدل او مساوات، ښې گذارې او معاملې ته وگوري بېله اختیاره به وایي: (أشهد أن محمداً رسول الله) دا څنگه اخلاق دي؟! د روم پاچا ځني بېرېږي او دې ﷺ په خپله بېله دې څخه چې د الله ﷻ رسول دی د جزیره العرب د پاچا په درجه کې هم دی، بیا هم خپل یوه ملګري ته یا د لښکر و یوه عادي فرد ته چلاخه ورکوي چې ما ووهه او هغه ویل: یا والله ما دغه وهل در بخښلي دي.

بیا رسول الله ﷺ امر وکړ چې ده ته دي څه مال او پسونه ورکول سي، ابو رهن رضی الله عنه وایي: دا هغه اول مال دی چې زه یې خاوند او مالک وگرځېدم، یعني: غریب وم شئ مې نه درلودی او د اول وار دپاره د مال خاوند سوم او وایي: الله ﷻ په دغه مال کې برکت را واچاوه او ډیرېدی او بیا رسول الله ﷺ پوښتنه را څخه وکړه ویل: یا ابا رهن! ستا له قومه یعني: د غفار د قبیلې څخه څوک پاته سوي دي؟ ما ور یاد کړه چې فلانی او فلانی، بیا یې وفرمایل: ستا د قوم هغه جگ خلک نه وینم، ما ویل یا رسول الله! هغه پاته سوي دي، بیا یې وفرمایل: هغه کو تا ه قده او غنم رنگه خلک چیري دي؟ ما ویل یا رسول الله! په موږ کې داسي کو تا ه قده خلک نسته،

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا په تاسي کي که ناه قده او غنم رنگه خلک وه او هغه اوس نسته، سبحان الله! په دیر شو زرو نفرو کي رسول الله ﷺ ته ور معلومیري چي څوک سته او څوک نسته.

ابو رهنه ؓ وايي: ما ورته و ویل: يا رسول الله! هغه خلک د غفار د قبیلې نه دي، هغه د أسلم د قبیلې دي او زموږ خلفاء دي چي زموږ سره دي لیدلي دي هغه هم پاته سوي دي، بیا رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د عزت خاوندان هغه خلک چي ماته را نژدې دي هغه مهاجرین، انصار، غفار او أسلم دي، دغه هغه خلک دي چي ما د دوی پاته کېدل نه غوښتل، ځکه دغو خلکو د رسول الله ﷺ په حضور درلودل. او د دې خبرو څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا و چي هغه پاته نفرو ته دا خبر ور ورسیري چي ستاسي درجه او مقام تر دې لوړ دي چي تاسي دي پاته سی، اصلاً دا و هغه پاته قومو ته تعلیم او ښوونه وه.

۲ - لښکر رهي دی او د شپې یې یو ځای واړول، عبدالله بن مسعود ؓ وايي: د شپې مي د کڼدلو آواز تر غوږ سو، وايي ور ولاړ سوم چي په دغه نیمه شپه او موږ په لار او سفر کي یو او مځکه کڼدل کیږي! دا څه پېښه ده؟ نو د کڼدلو طرف ته ور رهي سوم، و مي لیدل چي عبدالله ذوالبجادين ؓ وفات سوی دی او هغه څوک چي دی ؓ بنخوي هغه رسول الله ﷺ، ابوبکر الصديق او عمر فاروق ؓ دي، په حیرت کي سوم چي دا کوم شرف دی؟ رسول الله ﷺ دننه په قبر کي ولاړ دی او هغه چي جسد ور کښته کوي ابوبکر او عمر ؓ دي، سبحان الله! رسول الله ﷺ یې په خپله بنخوي؟ عبدالله بن مسعود ؓ وايي: ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي وې فرمايل:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أُمْسِيتُ رَاضِيًا عَنْهُ فَارْضَ عَنْهُ»

الهي زه د ده څخه نن شپه راضي وم ته ځني راضي سي.

عبدالله بن مسعود ؓ وايي: ما ویل کشکي زه د دغه قبر خاوند وای، دا کومه خوشبختي، کومه درجه، کوم شرف دی؟ چي رسول الله ﷺ وايي: الهي زه ځني راضي يم او ته ځني راضي سي او په خپله رسول الله ﷺ یې د ابوبکر او عمر ؓ په ملکر تیا بنخوي.

عبدالله ذو البجادين د هغو خلکو څخه دی چې په خپل قوم او قبيله کې د مسلمانېدلو په سبب د مشر کانونه لېوالتيا وکړه. د ده پلار مړ ؤ او دى د خپل اکا سره اوسېدى، کله چې دى مسلمان سو اکايې د ده مال ټول ځني واخيستی او کله چې ده غوښتل چې هجرت وکړي هيڅ شى يې نه درلودى بېله يوې زړې او زړې شپه چې په عربي کې (بجاد) ورته ويل کېږي ځکه ټول شيان کفارو بلکه د ده اکا ځني اخيستي وه، نو ده د هجرت په وخت کې دغه يوه زېره شړۍ درلودل حتّى نور د اغوستلو کالي يې هم نه درلودل، نو يې دغه شړۍ لنگ کړه، لوړ ځيگر او اوږې يې لځي وې، کله چې بيا مدينې منورې ته ور نژدې سو دغه شړۍ يې نيمې کړه نيمه يې لنگ کړه او نيمه يې لوړه پر اوږو واچول، نو ځکه ده ته ذوالبجادين وويل سوه او دغه يې لقب سو يعني (د دوو شپو خاوند) هغه يې د هجرت حال ؤ او دغه اوس يې د وفات حال دی، د مدينې منورې او تبوک تر منځ په لار کې ښخ کړل سو.

۳ - لښکر پر لار رهي دی د رسول الله ﷺ او لښکر په مخه عقبه ورغله (عقبه) هغه لوړ ځای يا هغې لوړې ته ويل کېږي چې نه لوی غروي او نه غونډۍ، بلکه د دغو دوو په منځ کې يوه لوړه ده چې لښکر هم لري، رسول الله ﷺ وفرمايل: زه دغې لوړې ته خېژم او څوک دې نه پسي راځي، د اصحاب کرامو څخه فقط دوه نفره ور سره ملګري دي چې يو يې عمار بن ياسر ؓ دی او بل يې حذيفه بن يمان ؓ دی، عمار بن ياسر ؓ يې د اوبې مهار نيولی دی او حذيفه بن يمان ؓ تر شا په پسي دی، رسول الله ﷺ تر لښکر د مخه سو عقبه يا هغې غونډۍ ته ور ورسېدى عمار او حذيفه ور سره دي او دغه لوړې ته وختل، نور لښکر په لاندي شېله کې تېرېږي.

رسول الله ﷺ پر دغه لوړه و درېدى او لښکر ته ګوري چې د ده ﷺ مخ ته تېرېږي، لښکر تر نظر باسي د لښکر نظم او انتظام ته ګوري، دلته بيا د منافقانو يوه ډله چې د بني تميم د قبيلې څخه وه، په ظاهره نوي مسلمانان سوي دي او په زړو کې پر هغه خپل کفر دي، هغو په خپل منځ کې سره وويل: په والله سړى بل وار پر دغه حال په لاس نه درځي (چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) ويل: د اول وار دپاره د لښکر څخه جلا سوي دی، ځکه دى ﷺ همېشه د لښکر په منځ کې وي موږ نه سو

ور رسېدلای او اوس فقط دوه نفره ورسره دي، موږ به هم ورسو او دغي لوړي ته به ور وخېژو هلته به پر را ټول سوځای به پر تنگ کړو او له دغي لوړي څخه به يې را واچوو او و به وژل سي، نو د بنو تميم د قبيلې څخه دوولس يا څوارلس نفره منافقان سره يو ځای سوه مولونه يې و وهل هغه لوړي ته ورغله او ور خيژي، رسول الله ﷺ دوی وليدل او ډير زبات په قهر سو.

حذيفه بن يمان رضي الله عنه وايي: د رسول الله ﷺ په مخ کي مي د قهر او غضب علامې وليدلې او دا نادره پېښېدل چې رسول الله ﷺ ته دي قهر ورسې او هغه هم په داسي اندازه چې د ده ﷺ پر مخ او چهره دي معلوم سي، حذيفه رضي الله عنه وايي: زما خيال سو چې د رسول الله ﷺ قهر په دې سبب ؤ چې د ده ﷺ له امره څخه يې مخالفت وکړی ځکه رسول الله ﷺ ويلي وه: څوک دي نه پسي راځي او دوی راغله، وايي: زه د هغو نفرو طرف ته په تلوار او چابکي وررهي سوم چې د راتگ څخه يې منعه کړم او ورته و وایم چې ولاړ سی، په دغه وخت کي زما سره فقط يوه لکره را سره وه او د دغو نفرو طرف ته په ځغستا ورغلم، سبحان الله! هغه د منافقانو ډله د دغه يوه نفره څخه و بېرېدل وايي: کله چې يې زه وليدم چې د دوی پر طرف د لکري سره وررهي يم بيرته پر شا ولاړل او وتښتېدل، زه بيرته و رسول الله ﷺ ته راغلم، رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! ته خبر يې چې د دوی څه نيت او اراده وه؟ ما ويل: يا، يا رسول الله! ويل: يا حذيفه! د هغو مقصد دا ؤ چې ما پر دغه لوړه تنگ او يوه طرف ته کړي او بيا مي لاندي واچوي، يعني: د دوی مقصد دا ؤ چې ما و وژني او بيا رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! تا و پيژندل چې څوک وه؟ ما ويل: يا، يا رسول الله! هغو مولونه وهلي وه مگر د آسانو د علامو څخه يې دا معلومېدل چې د بني تميم د قبيلې څخه وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه فلانی او فلانی او فلانی وه د ټولو نومونه يې ورياد کړه، يو يو يې حذيفه رضي الله عنه ته وروښوول، حذيفه رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسول الله! د دوی قبيلو ته نفر نه ورلېږي چې هره قبيله هغه خپل نفر و وژني او سر يې را وړي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا، چې خلک و نه وايي: محمد ﷺ خپل ملکري وژني، نبي الرحمه ﷺ دغه خلک هغه د دوی د دغه بده

نيته او بده حرکت سره سره بېله سزاء او جزاء ورکولو پرېښوول. صلوة الله و سلامه عليه نو حذيفه بن يمان ؓ د رسول الله ﷺ د سر او پټ راز ساتونکی و او دغه منافقان هغه ته ور معلوم وه حتی د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته چي به مسجد نبوي ته جنازه را وړل سوه او حذيفه ؓ به حاضر و خلکو به ده ته کتل، که به حذيفه ؓ پر هغه مړي د جنازې لمونځ آداء کاوه نورو خلکو به هم د جنازې لمونځ پر کاوه او که به حذيفه ؓ د هغه د لمانځه څخه انکار وکړی خلک به پوه سوه چي دغه سرئ منافق دی، هغو به هم د جنازې لمونځ نه پر کاوه ځکه رسول الله ﷺ د دغو او نورو منافقانو نومونه حذيفه ؓ ته ويلي او ورېښوولي وه او دا يې هم ورته ويلي وه چي دغه خلک چا ته مه ورېښوه، نو ځکه حذيفه ؓ ته کاتم السّر رسول الله ﷺ ويل کيږي، دغه د عقبې حادثه په قرآن مجيد کي ذکر سوې ده الله ﷻ فرمايي:

﴿وَهُمْ أَوْيَاءٌ لِّمَنِائِلُوا﴾ [التوبه: ۲۴]

يعني: دوی د هغه شي قصد او اراده وکړه چي دوی نه ور ورسېدل، دوی د عقبې څخه د رسول الله ﷺ را اچولو قصد کړی و، مگر خپل مقصد ته نه ورسېدل، دغه آیات شريف تر آخره د دغو نفرو په باره کي نازل سوی دی.

۴ - بيا هم لښکر مخ پر مدينه منوره رهي دی خو داسي ځای ته ورسېدل چي يو منزل لار مدينې منورې ته پاته وه، له دغه ځايه رسول الله ﷺ مالک بن دُخْشَم او مَعْن بن عَدی ؓ د دوو نورو نفرو سره و يوه ډير عجيب کار ته ولېږل چي رسول الله ﷺ د اول وار دپاره داسي کار کوي، هغه دا چي دغه دوه نفره يې ولېږل چي د مدينې منورې د مساجدو څخه يو مسجد وسوځي او ونړوي، دا مسجد هغه مسجد ضار و چي منافقانو د بدو مقاصدو دپاره جوړ کړی و او قصه يې مخ کي درته بيان سوې ده.

۵ - رسول الله ﷺ دغه آخري منزل ته را ورسېدی او په دغه آخري منزل کي د مدينې منورې تر رسېدلو د مخه يوه بله واقعه هم پېښه سوه، هغه دا چي د سهار د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ د مسلمانانو د نظره څخه ليري سو، د حاجت د آداء کولو دپاره ليري منطقي ته تللی و او وځنډېدی، مسلمانان د رسول الله ﷺ په

انتظار دي چي لمانځه ته به راسي خو رسول الله ﷺ وځنډېدی قریبه ده چي لمر را وڅېږي بیا هم رسول الله ﷺ نه راغلی، خلک نه پوهیږي چي څنگه وکړي؟ اوس بېله رسول الله ﷺ لمونځ آداء کړي؟ او که د رسول الله ﷺ انتظار وکړي؟ او که انتظار کوي ښايي لمر را وڅېږي او که لمر را وختی د سهار د لمانځه وخت تېر سو، نو صحابه کرام پر دې متفق سوه چي الله ﷻ لمونځ پر خپل وخت فرض کړی دی او دا نه ده جائزه چي لمر را وڅېږي او موږ لمونځ نه وي کړی، صحابه کرامو عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د مخه کړی چي د دوی د لمانځه امامت وکړي، عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه هم په لمانځه شروع وکړه، اول رکعات لمونځ یې آداء کړی پر دوهم رکعات رسول الله ﷺ راغلی او په عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه پسي یې اقتداء وکړه، کله چي خلک د لمانځه څخه فارغه سوه وې لیده چي رسول الله ﷺ ولاړ دی او هغه تېر سوی رکعات لمونځ پوره کوي، خلک په بېره او تشویش کي سوه چي دا مو څنگه کار وکړی رسول الله ﷺ موجود ؤ موږ ولي بېله هغه لمونځ آداء کړی؟ ولي مو د هغه انتظار نه کاوه؟ او دا څنگه کېدلای سي چي یو څوک دي د رسول الله ﷺ امامت وکړي؟ د مسلمانانو په زړو کي دغسي تشویشونه پیداسوه او دوی ته یې تکلیف ورکاوه، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سووې فرمایل:

«أَحْسَنْتُمْ وَأَصَبْتُمْ» ښه مو وکړه او حق ته ورسېدل است.

پر خپل وخت د لمانځه آداء کول تر انتظار ښه او بهتر دي، دا پر خپل وخت د لمانځه د آداء کولو درجه ده حتی د رسول الله ﷺ انتظار هم نه دی لازم او بیا رسول الله ﷺ فرمایل: آیا ما تر دغه د مخه نه وه درته ويلي؟ چي تر هغو نه قیامت کېږي تر څو یو ستاسي د خپل نبي امامت ونه کړي.

تاسي پوهېږی چي د دغه څخه مقصد څه دی چي د امت څخه دي یو نفر د خپل نبي امامت کوي؟ دا ډیره مهمه خبره ده، د دې کار څخه مقصد دا دی چي دغه دین پوره سو یا مخ پر پوره کېدلو دی او دین چي پوره سي د رسول او نبي وظیفه پای ته رسیږي او له دنیا څخه رحلت کوي، نو خود په امت کي یو بل داسي څوک په کار دی چي د دعوت او جهاد مسئولیت پر غاړه واخلي، لکه څرنګه چي

د رسول الله ﷺ په غياب کي د لمانځه امامت بل چا ته پاته کيږي، دغه رنگه د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بايد د اسلام ټول مسئوليتونه د يو چا پر غاړه وي چي هغه ته د رسول الله ﷺ خليفه يا امير المؤمنين ويل کيږي، دين بايد هيڅ وخت بېله اميره او بېله سر پرسته نه سي پاته.

سبحان الله! رسول الله ﷺ دغه واقعه د هغې تر پېښېدلو د مخه بيان کړې وه، نو عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه هغه څوک دی چي د رسول الله ﷺ امامت يې کړی دی، په يوه روايت کي ويل کيږي چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ د ناروغۍ په وخت کي د رسول الله ﷺ امامت کړی دی، مگر د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د لمانځه او امامت روايت واضح او صريح دی او دا چي يو امتي د رسول الله ﷺ امامت کوي د دې څخه مقصد او معنی دا ده چي د الله جبار له طرفه دين پوره کيږي او کامليږي، اوس نو ستاسي څخه بايد يو څوک د تبليغ او دين نشرولو امانت پر غاړه واخلي او دغه امانت اوس تاسي ته در سپارل کيږي.

رسول الله ﷺ و اصحاب کرامو ته داهم و فرمايل: په مدينه منوره کي داسي خلک سته چي تاسي داسي تگ نه دی کړی او نه تر کومي شېلې تېر سوي ياست مگر هغه نفر ستاسي سره وه او هغو لره هم دغومره أجر او ثواب دی لکه ستاسي أجر او ثواب، صحابه کرامو و ويل: يا رسول الله! هغه خلک په مدينه منوره کي دي او را وتلي هم نه دي او ثوابونه يې زموږ د ثوابو پر اندازه دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، هغه خلک خپل واقعي عذر بند کړي وه. يا پاته کړي دي.

ورونو! هغه انسان چي په واقعي او حقيقي عذر سره معذوره وي او کوم د خير کار د هغه عذر په سبب ځني پاته سي هغه لره پوره أجر او ثواب ورکول کيږي، د ده پر نيت معامله ور سره کيږي، د يوه واقعي عذر په سبب د خير د کاره څخه پاته کېدل هيڅ أجر او ثواب نه کموي او دا د رسول الله ﷺ له طرفه زېری دی: که يو انسان ته عذر پېښ سو هغه ته د خپل نيت ثواب پوره ورکول کيږي، علماء کرام وايي:

که د يو چا عادت ؤ چي په دوشنبې او پنجشنبې يې روژه نيول او بيا يې د سفر يا مرض په سبب د دغو ورځو روژه و نه نيول ده ته د هغه روژو ثواب ورکول کيږي، لکه ده چي

هغه روژې نيولي وي، که يو چا د خيرات او صدقې ورکولو عادت درلودی بيا غريب سو په لاس کي يې څه نه درلودل، بيا هم هغه ثواب ورکول کيږي، دغه قسم دنورو ټولو عبادتو ثواب ورکول کيږي، دا د الله ﷻ رحمت او مهرباني ده که يوه انسان د خير او ښو کارو عادت درلودی او بيا په يوه عذر هغه کارونه ځني پاته سوه ده ته کامل او پوره اجر ورکول کيږي، لکه هغه کار چي يې پوره کړی وي، سبحان الله! تاسي د الله ﷻ لطف او کرم ته متوجه ياست؟ چي پر خپلو بندگانو څومره مهربانه دی؟

رسول الله ﷺ چي د ليري څخه د مدينې منورې علامې وليدلې نو يې وفرمايل: دغه طابه ده او هغه اُحُد دی، اُحُد داسي غر دی چي موږ خونين لري او موږ يې خونين لرو، نو اُحُد مشرفه غر دی.

د مدينې منورې خلک د رسول الله ﷺ په را تگ سره ډير خوشاله وه ښځو او نجونو، هلکانو او ماشومانو د رسول الله ﷺ په را تگ سره خوشالي کول، د رسول الله ﷺ او لښکر مخ ته ورووتل او دغه ترانه يې ويل:

طلع البدر علينا من ثيات الوداع وجب الشكر علينا ما دعا الله داع

رسول الله ﷺ د رجب په مياشت کي د تبوک غزا ته وتلی ؤ او د روژې په مياشت کي مدينې منورې ته را ورسېدی، د دغه سفر ټوله موده پنځوس ورځي وه، چي شل ورځي يې په تبوک کي تيري کړې او نوره موده يې په تگ او را تگ کي تېره سوه، دغه غزا د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزا ده، تر دغه وروسته بيا رسول الله ﷺ بله غزا نه ده کړې.

دغه غزا په دغه خپلو خاصو شرائطو چي گرمي وه او لار ليري وه، غريبي او مفلسي وه د دنيا د لوی قوت او طاقت سره جنگ ؤ، د الله ﷻ له طرفه يو سخت او لوی امتحان ؤ چي په دغه امتحان سره واقعي مومنان د منافقانو څخه جلا او کاميابه سوه او دا د الله ﷻ قانون دی چي په دغسي امتحانو سره صادق له کاذبه څخه جلا کوي، واقعي مومن د منافق څخه جلا کوي، الله ﷻ فرمايي:

﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ﴾ [آل عمران: ۱۷۹]

يعني: الله ﷻ داسي نه دی چې مومنان پر دغه نا معلومه حال چې دغه اوس تاسي پر هغه باندې ياست پرېږدي، ترڅو چې الله ﷻ نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي او په خپله خلکو ته صادق او کاذب ور معلوم نه سي.

ورونو! لکه څرنگه چې په دنيا کې د کفارو دپاره آرام او هوسا ژوند د دې دليل نه دی چې دوی د الله ﷻ په دربار کې خوښ او مقبول دي همدارنگه مخلصو مسلمانانو ته د آفتو او مصيبتو راتله (لکه د اُحد په غزا او نورو کې) د دې دليل نه دی چې دوی د الله ﷻ په دربار کې مغضوب او مقهور دي، بلکه اصلي خبره دا ده چې الله ﷻ مسلمانان بېله امتحانه نه پرېږدي، ځکه که انسانان بېله امتحانه پاته سي په دغه صورت کې به ډيرو کفارو د نفاق پر قسم د اسلام کلمه ويلای او د مسلمانانو سره به يې گډ ژوند کولای، چې د دوی د دغه ظاهري حالاتو په ليدلو سره چا دوی ته منافق نه سوای ويلای نو ځکه دا لازمه ده چې الله ﷻ په هغه وخت او تر هغه وروسته په نورو وختو کې داسي حالات او واقعات پېښ کړي چې د هغو په واسطه سره پاک او نا پاک، اومه او پاخه سره جلا سي، صادق مومنان او منافقان سره وپېژندل سي.

نو دغې غزا ته هم هر هغه څوک چې صادق مومن ؤ ووتی او د دغې غزا څخه پاته کېدل د نفاق علامه وه، نو ځکه هر څوک چې به رسول الله ﷺ ته ورياد کړل سو چې فلاني پاته سوی دی، رسول الله ﷺ به وفرمايل: پرې يې ږدی که خير پکښې ؤ درېسي را به سي او که بېله دغه څخه بل شئ ؤ الله ﷻ ځني بېغمه کړلاست، د دغې غزا څخه بل څوک نه سوه پاته، يا داسي کسان پاته سوي وه چې واقعي عذريې درلودی، يا هغه کسان پاته سوي وه چې الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته يې درواغ ويل، چې هغه منافقان وه او دغه د درواغو په عذرو يې ځانونه پاته کړل، يا خو هغه کسان وه چې هيڅ اجازه يې ونه غوښتل او پاته سوه.

مگر هو هلته څو نفره صادق مسلمانان هم وه چې بېله عذره پاته سوي وه او دا هغه کسان دي چې الله ﷻ مبتلاء او امتحان کړه او بيا يې د دوی توبه قبوله کړه، چې تفصيل به يې په وروسته کې درته راسي.

کله چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی اول مسجد نبوي ته ورغلی او

هلته يې دوه رکعاته لمونځ آداء کړی، اوس نو هغه خلک چې له دغې غزا څخه پاته سوي وه ورسول الله ﷺ ته راځي او خپل عذرونه وايي، خو هلته په مسجد کي (۷) نفرو خپل ځانونه د مسجد په پایو يا عمودو پوري تړلي وه، او ويل: موږ د رسول الله ﷺ څخه پاته سوي يو موږ به هيڅوک نه خلاصوي ترڅو چې رسول الله ﷺ مو په خپل لاس نه کړي خلاص، رسول الله ﷺ وفرمايل: زه به يې تر هغو خلاص نه کړم چې الله ﷻ د دوی توبه قبوله نه کړي، څرنگه چې د دوی توبه په صدق او اخلاص سره وه الله ﷻ د دوی توبه قبوله کړه او عفو يې ورته وکړه.

د دغو اوو نفرو په باره کي چې ابو کبابه او د ده ملگري وه آياتونه نازل سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَأَخْرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ . [التوبه: ۱۰۲]

ژباړه: ځيني نور خلک دي چې پر خپلو گناهو يې اقرار او اعتراف کړی دی، دوی نېک عمل د بل بد عمل سره گډ کړی دی (نېک عمل يې توبه او پشېماني ده) او (بد عمل يې د جهاد څخه پاته کېدل دي) نو دوی بد هم وکړه او بيا يې ښه هم وکړه، قریبه ده چې الله ﷻ به د دوی توبه قبوله کړي، بېشکه چې الله ﷻ بخښونکی او د پير رحم خاوند دی.

علماء کرام وايي: کله چې الله ﷻ د يوه شي په باره کي د عَسَى لفظ و فرمايي يعني: واجب سو، نو په قرآن کریم کي د عَسَى د کلمې ترجمه او معنی څه شي سوه؟ واجب او لازم سو، که څه هم اصلاً په عربي کي د عَسَى ترجمه يعني: قریبه او نژدې ده، خو علماء کرام وايي: د الله ﷻ له طرفه د عَسَى د لفظ استعمال د وجوب او لزوم په معنی سره دی. نو په دغه آیات شریف کي چې الله ﷻ فرمايي:

﴿عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾

يعني: پر الله ﷻ لازمه ده چې د دوی توبه قبوله کړي.

نو الله ﷻ دوی ته عفو وکړه، بيانو دغو اوو نفرو خپل ټول مالونه و رسول

الله ﷻ ته راوړل او ویل: یا رسول الله! هغه چې موږ یې پاته کړو هغه دغه زموږ مالونه وه، په دغو خپلو مالو مشغوله وو، نو زموږ د توبې څخه یو هم دا دی چې موږ تر دغه خپل ټول مال تېریو نه یې غواړو، رسول الله ﷺ وفرمایل: زه نه یم امر کړه سوی چې ستاسي مالونه واخلم ما ته فقط ستاسي د ايله کولو امر وکړل سو، خو دوی زاری کوي او وایي: یا رسول الله! دغه مالونه زموږ د فتنې سبب وگرځېدل را څخه قبول یې کړه، نور هم زاری کوي خود الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمایي:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ

لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾. [التوبه: ۱۰۳]

يعني: د دوی د مالو څخه صدقه واخله چې دوی د گنهو څخه ښه پاک کړي او د هغې صدقې په سبب یې با برکته کړي او دوی ته د خیر دعاء وکړه، بېشکه چې ستا دعاء د دوی دپاره سکون او اطمینان دی او الله ﷻ پوره اوږدوتکی او پوره عالم دی. بیا نور رسول الله ﷻ د دوی د مالو څخه لږ څه مال واخیستی او ویل: دا امر نه دی راته سوی چې ټول مال مو واخلم، ځکه الله ﷻ فرمایي:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾

يعني: د دوی د مالو یو جزء واخله نه ټوله.

نویې یوه حصه ځني واخیستل او نور یې وړد کړه، دا هغه د دوی د توبې قبلېدل وه. اوس نو منافقان و رسول الله ﷻ ته ورځي او د خپل پاته کېدلو په سبب و رسول الله ﷻ ته قسم قسم عذرونه وایي او رسول الله ﷻ هم د دوی عذرونه قبلوي که څه هم عذرونه یې غیر معقول او جوړي سوي بهانې دي خو رسول الله ﷻ یې قبلوي، دغه د دوی ظاهري خبري او قسمونه یې قبول کړه، د دوی دپاره یې د مغفرت دعاء وکړه او د دوی باطني حال یې الله ﷻ ته پرېښاوه.

دغه ټول پاته سوي نفر څو نفره وه؟ د انصارو څخه هغه پاته سوي منافقان (۸۲) نفره وه او هغه چې د اعرابو څخه پاته سوي وه او عذرونه یې ویل چې د بني غفار او نورو قبیلو څخه وه هغه هم (۸۲) نفره وه، مگر عبدالله بن أبي بن سلول منافق او د ده

له قومه د ده ډله ډیر نفروه چې پاته سوي وه، د پاته سوو خلکو په جمله کې درې نفره نور هم وه چې یو یې کعب بن مالک رضی الله عنه ؤ او دوه نور اصحاب کرام وه چې د اصحاب بدر څخه وه، د کعب بن مالک رضی الله عنه قصه عجبېه قصه ده، د ده د پاته کېدلو قصه په بخاري شریف او د احادیثو په نورو کتابو کې روایت شوې ده، راسی چې د کعب بن مالک رضی الله عنه قصه په خپله ده ته پرېږدو چې راته بیان یې کړي.

کعب بن مالک رضی الله عنه خپله قصه په یوه ډیر اوږده حدیث شریف کې روایتوي چې امام بخاري او امام مسلم دواړو روایت کړی دی، چې په هغه حدیث شریف کې د کعب رضی الله عنه دا قول راغلی دی چې وایي: په دغه وخت کې چې زه د دغې غزاه څخه پاته کېدم هیڅ وخت مې اقتصادي حالت تر دغه وخت ښه نه ؤ، سهار چې به له کوره را وتم د ځان سره به مې وویل: زه هم باید د خپل ځان ضروریات پوره کړم چې د مسلمانانو سره ووزم، خو کله چې به کور ته راغلم هیڅ به مې نه وه کړي، د ځان سره به مې وویل: زه قدرت لرم پروا نه لري زه خپل ضروریات ډیر ژر برابرولای سم، په دغه خبرو ورځې راباندې تېرېدې څو چې خلک په رشتیا سره د وتلو دپاره تیار سوه او ما د ځان دپاره هیڅ نه وه برابر کړي، څو خلک د تبوک پر طرف رهي سوه بیا هم ما د ځان سره دا قصد وکړی: چې زه به هم پسي رهي سم او ځان به پسي ور ورسوم، (کشکي مې دغه کار کړی وای) خو دا مې هم و نه کړه، رسول الله ﷺ او لښکر ولاړی زه په مدینه منوره کې پاته یم، تر دې وروسته چې به هر وخت له خپله کوره دباندې را و وتم ډیر به غمجن سوم، ځکه ما بېله هغو کسانو بل څوک نه لیدل چې یا به په منافقت کې ډوب وه یا یو معذوره سرئ چې الله تعالی به معاف کړی ؤ.

کله چې د رسول الله ﷺ د رجوع یا بیرته را تلو خبر را ورسېدی دلته نو هم او غم را باندي را وگرځېدل، د ځان سره به مې درواغ جوړول او ویل به مې چې سبا به د رسول الله ﷺ له قهره په څه شي سره ځان خلاصوم؟ او د خپلي کورنۍ د هر غړي سره به مې په دې باره کې مشورې کولې چې څه ورته ووايم؟ کله چې مې واورېدل چې رسول الله ﷺ را ورسېدی هغه باطلې او درواغ خبرې ټولې را څخه ولاړې او دا مې قصد وکړی چې رشتیا به ورته وایم، بېله رشتیا څخه مې بل شئ نه خلاصوي، هو،

په درواغ ويلو سره په ظاهره څوك خلاصېږي خو دننه په زړه كې به زهري وي.

كعب رضي الله عنه وايي رسول الله ﷺ ته ورغلم او سلام مي ورته ووايه، رسول الله ﷺ راته وكتل او د قهر تبسم يې راته وكړی، بيا يې وويل: راسه، زه هم ورغلم او دده ﷺ مخ ته كېنېستم، ويل: څه شي پاته كړې؟ آيا تا د خپل ځان دپاره بوده نه وړانيولی؟ كعب رضي الله عنه وايي: ما ويل هو، بوده مي را نيولی و خو په والله كه بېله تا څخه د اهل دنيا د هر چا په حضور كې كېنېستلی وای تا به ليدلي وای چي زه د هغه له قهره څخه په يوه عذر سره ځان خلاصوم، ځكه الله ﷻ داسي ژبه راكړې ده چي دلائل په ويلای سم، مگر په والله زه په دې پوهېږم كه نن ورځ زه درواغ درته ووايم ته به زما څخه په هغه درواغو راضي سې، مگر قريبه ده چي الله به دي پر ما په قهر كړي او كه مي رشتيا درته وويل، هو، ته به مي په هغه كي ملامت كړې مگر په دغه رشتيا كي مي د الله ﷻ څخه دا اميد دی چي عفو به راته وكړي، په والله ما هيڅ عذر نه درلودی او ما هيڅ وخت دومره مال نه درلودی لكه په دغه ورځ چي ستا څخه پاته سوم، يعني: پاته كېدل مي د غريبۍ يا بل عذر په سبب نه وه، والله هيڅ عذر مي نه درلودی فقط اِهمال، بې پروايي او ضعيفه همت و چي زه يې پاته كړم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه سړي رشتيا و ويل، په دې كي اشاره وه چي كومو نورو نفرو چي عذرونه ويل درواغ يې ويل، مگر دغه سړي رشتيا و ويل او ويل ولاړ سه تر څو چي الله ﷻ ستا په باره كي حكم كوي، په خپله رسول الله ﷺ د ده په باره كي حكم و نه كړی، نه يې عفو ورته وكړه نه يې كوم عقاب او عذاب د ده دپاره مقرر كړی، ويل صبر وكړه تر څو چي الله ﷻ ستا په باره كي حكم كوي.

نود دغو درو نفرو په باره كي چي كعب بن مالك، هلال بن اميه او مراره بن ربيع وه چي حق او رشتيا يې وويل د سورة التوبه (۱۰۶) نمبر آيات نازل سو، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَأَخْرُوكَ مَرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

يعني: د دغو كسانو د جملې څخه چي د تېوك د غزاء څخه پاته سوي دي نور درې نفره دي (چي نومونه يې د مخه ذكر سوه) چي د الله ﷻ د حكم دپاره

پرېښوول سوي دي، يا به الله ﷻ دوی ته عذاب ورکړي يا به يې توبه قبوله کړي. د دوی په باره کي حکم وروسته ته معطله سو، کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: ما هغه خپل حقيقت و وایه نو هوسا سوم، پر خپل قصور او کوتاهي مي اعتراف وکړی خو زما قوم او کورنۍ راته راغله او ويل: سپړه! ټولو خلکو يو عذر و وایه او رسول الله ﷺ هم د هغو دپاره د مغفرت غوښتنه وکړه تا هيڅ داسي شئ نه کړی پيدا چي هغه د ځان دپاره عذر او بهانه وگرځوي؟ يو عذر پيدا کړه او ولاړسه هغه ورته و وایه، که رسول الله ﷺ ستا دپاره د بخښني طلب وکړی! الله ﷻ به عفو درته وکړي.

کعب رضي الله عنه وايي دا خبري يې دومره ډيري راته وکړې چي دا اړاده مي وکړه چي بيرته و رسول الله ﷺ ته و رسم او يو عذر ورته و وایم، کعب رضي الله عنه وايي: وَلَقَدْ أُوتِيتُ جَدًّا. يعني: زما سره داسي ژبه وه چي دلائل مي په ويلاي سواي، خلکو ته مي قناعت ورکولای سواي، په هرځای کي مي ځان په خلاصولای سواي، نو د دوستانو ډير ويل په دې قانع کړم چي بيرته و رسول الله ﷺ ته و رسم او ژبه واړوم، خو بيا مي پوښتنه وکړه چي بېله ما بل چا هم دغسي خبره کړې ده؟ يعني: ويلي يې وي چي عذر مو نه درلودی فقط کاهلی پاته کړو، ويل هو، ما ويل: هغه څوک وه؟ ويل: هلال بن أميه او مُرارَه بن ربیع، کعب رضي الله عنه وايي: داسي دوه صالح نفري يې را ياد کړه چي د اهل بدره څخه وه، د بدر غزاء ته حاضر سوي وه او اوس د تبوک څخه پاته سوي دي، نو ما د ځان سره و ويل: ما ته هم هغه را پېښېږي کوم چي دوی ته ور پېښېږي، هغه دوه د اهل بدر څخه دي زه هم د هغو سره يم.

نو د هغه خپلي رشتيا خبري څخه نه و اوښتم، پسله څه وخته د رسول الله ﷺ د طرفه و ټول اهل مدينې ته امر و سو چي د دغو درو نفرو سره خبري کول منعه دي، هيڅوک به خبري نه ورسره کوي، کعب وايي: خلکو خبري را سره بندي کړې حتی سلام ور واچوم جواب يې نه را کوي، کعب رضي الله عنه وايي: مَحْکَه هم را ته بدله سوه هغه مَحْکَه نه وه چي ما ته را معلومه وه، وايي: هغه دوه نفره چي په پاته کېدلو کي زما ملګري وه يعني: هلال بن أميه او مُرارَه بن ربیع په خپلو کورو کي کېښستل شپه او ورځ يې په ژړا تېرول، مګر ما صبر کړی و بازار ته ځم، مسجد ته ځم خو هيڅوک

خبري نه را سره کوي.

ورونو! دا امتحان دی د هغه انسان به څه حال وي چې په ټول ښار کي څوک خبري نه ور سره کوي؟ نه خپل نه پردی. کعب رضي الله عنه وايي: بيا مي هم صبر کاوه. وايي: مسجد ته به ولاړم رسول الله ﷺ به پسله لمانځه د خپلو اصحابو سره ناست و ما به سلام ورته و وایه خو هیچا زما د سلام جواب نه را کاوه، ما به رسول الله ﷺ ته کتل چې آیا زما د سلام جواب د شندانو په ښورولو سره را کوي که یا؟ بيا به مي نژدې و رسول الله ﷺ ته نقل لمونځ کاوه او په لمانځه کي به مي رسول الله ﷺ ته د سترگو تر گنجانو کتل چې ما ته گوري که یا؟

خو کله چې به زه په لمانځه مشغوله وم راته کتل به يې چې بيا به ما د ده ﷺ طرف ته وکتل مخ به يې را څخه واړاوه، څلوېښت ورځي پر دغه حال پاته سوم، کعب رضي الله عنه وايي: يوه ورځ د مدينې منورې په بازار کي رهي وم چې د شام د تاجرانو څخه يو سړی چې له شامه يې ارتزاق يا خوراکي مواد راوړي وه او د مدينې منورې په بازار کي يې خرڅول او د خلکو څخه پوښتني کوي چې کعب بن مالک به څوک را وښيي؟ خلکو زما و طرف ته اشاره وکړه چې هغه دی، نو دغه تاجر راغلی ما ته يې يوليک را کړی او ويل: دغه ليک د غسان د پاچا له طرفه ستا دپاره دی، ليک چې مي خلاص کړي د غسان پاچا پسله سلام او احترامه راته ليکلي وه: موږ ته خبر را ورسېدی چې ستا ملگري ستا سره جفا وکړه، الله جبار نه ته خوار کړی يې او نه يې ضائع کړی يې، موږ ته راسه چې عزت او احترام دي وکړو.

ورونو! دا ليک امتحان په امتحان کي و، په مدينه منوره کي ټولو خلکو مطالعه ور سره کړې ده څوک خبري نه ور سره کوي او هلته بيا يوبل ښار يا بله منطقه ده د هغه پاچا يې دعوتوي او وايي: موږ ته راسه عزت او احترام به دي وکړو.

کعب رضي الله عنه وايي: دغه ليک چې مي و وایه د ځان سره مي و ويل: دا هم د الله جبار له طرفه امتحان دی نو د دې دپاره چې په زړه کي مي شي را و نه گرځي او د دغه ليک سره مي تعلق نه سي پيدا ليک مي په تناره کي واچاوه او و مي سوځی، زه پر هغه خپل حال پاته يم، کله چې پر دغه حال څلوېښت ورځي را باندي تيري سوې د رسول الله ﷺ

له طرفه قاصد راغلی او ویل: رسول الله ﷺ دي امر کوي چي د خپلي ښځي څخه جلاسه، ما ويل: طلاقه يې کړم؟ يعني: امر يې کړی دی چي خپله ښځه طلاقه کړم؟ وروڼو! دغه مسلمانان وه او دغه يې اطاعت و، قصد او اراده يې کړې ده چي په هر کار سره امر کړل سي هغه عملي کوي، خپل ځان او خپل ژوند يې و الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته تسليم کړي دي، قاصد ويل: يا، طلاقه وه يې مه بلکه ته ځني جلاسه يوازي ژوند کوه او هغه زما دوو ملګرو ته يې هم دغسي امرونه ور لېږلي وه، کعب ﷺ وايي نومي خپلي ښځي ته وويل: ته د خپل پلار کره ولاړه سه هلته اوسېږه تر څو چي الله ﷻ په دې موضوع کي فيصله کوي، ښځه مي هم ولاړل خود ښځي په کورنۍ او دوستان يې راغله او ويل: هلال بن أمیه او مُرارَه بن ربیع خپلي ښځي په خپلو کورو کي ور سره پرېښوولې، فقط دوی ځني جلا سوه او تا له کوره وايستل! کعب ﷺ وويل: يا، هغه دوه په عمر ډير دي مکرزه ځوان يم بيا به رسول الله ﷺ څه وايي؟ زما ښځه بايد د خپل پلار په کور کي و اوسېږي، کعب ﷺ يوازي په کور کي پاته سو، په تيرو څلوېښتو ورځو کي فقط دغه يوه ښځه وه چي د ده سره يې خبري کولې ځکه په کور کي ور سره وه او اوس هغه هم ولاړل، نو په کور او دباند کي يوازي سو، کعب ﷺ وايي: داسي حال ته ورسېدم چي ټوله دنيا راباندې تنګه سوه په خپل ځان کي نه ځايېږم، پنځوس ورځي کيږي چي نه څوک خبره راته کوي او نه مي چاته خبره کړې ده، حتی د سلام جواب هم څوک نه را کوي.

ورونو! دغه حال ډير سخت او مشکل دی تاسي يې پر خپل ځان فرض کړی: په پنځوس ورځو کي دي هيچا خبره نه وي در سره کړې حتی خپله ښځه دی هم در څخه جلا سي او هلته بيا د خپل قصور او کوتاهۍ په سبب د الهي عذاب بېره هم سته، نو هم دنيوي ژوند تريخ او په تکليف سواو هم د الهي عذاب بېره موجوده ده. کعب ﷺ وايي: پسله پنځوسو ورځو ما په خپل کور کي د سهار لمونځ وکړی او په داسي حال کي وم چي هغه حال مي الله ﷻ په قرآن مجيد کي بيان کړی دی او فرمايي:

﴿حَتَّىٰ إِذَا صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ﴾. (التوبه: ۱۱۸)

ژباړه: دغه خلک تر داسي اندازې په تکليف کي وه چي مځکه د خپل پراخوالي

سره سره پر دوی تنګه سوه اوله ډیره غمه د دوی زړونه پر دوی تنګه سوه.

لکه موږ چې وایو (د ډیرې خواشینۍ مې زړه وچاودی) نو وایي: کله چې مې د سهار لمونځ آداء کړی زه د خپل کور پر بام په دغه غمجن او دردوونکي حالت کې ناست وم چې د یوه نارو کونکي آواز مې واورېدی چې و جبل سلح ته ختلی ؤ او په لوړ آواز یې ناري کړه: زېری مې درباندي یا کعب بن مالک! وایي: زه دستي د شکر پر سجده پرېوتم پوه سوم چې خوشالي راغله، رسول الله ﷺ د سهار تر لمانځه وروسته زموږ د توبې د قبلېدلو اعلان کړی ؤ، که مې کتل چې دوه نفره را رهي دي، یو پر آس سپور ؤ او بل پر پښو را رهي ؤ، اصلاً زموږ د توبې د قبلېدلو آیاتونه نازل سوي وه، نو دغه دوه نفره را رهي وه چې زېری را باندي وکړي او هریو غواړي چې تر هغه بل را د مخه سي او تر هغه بل د مخه دغه د خوشالۍ خبر راته و وایي، هغه چې پر پښو را رهي ؤ پوه سو چې سپور ترما د مخه ور رسيږي نو یوې لوړې ته وختی او په لوړ آواز یې په نارو شروع وکړه، غواړي چې آواز یې تر هغه سپاره د مخه را ورسېږي، کعب رضی الله عنه وایي: ما هم و دغه زېري کوونکي ته چې ما یې آواز اورېدلی ؤ زېری ورکړی او په والله ما بل هیڅ شی نه درلودی بېله هغه خپلو اغوستو کالو، هغه کالي چې ما اغوستي وه هغه مې په زېري کې ورکړه او بیا ما د خپلو اقرباوو څخه په استعاره کالي واخیستل او وامي غوستل (استعاره دا ده چې ته اوس دغه ستا شی راکړه چې ما خپل کار په اجراء کړی بیرته به یې درکړم) او بیا د مسجد نبوي و طرف ته رهي سوم، د مسجد په لار کې په ډلو ډلو خلک را باندي را ټولېږي او مبارکي را ته وایي، چې دغه د خلکو ډیر والي او د خلکو مبارکۍ. زه د مسجد څخه وځنډولم، هریو دغه را ته وایي: یا کعب بن مالک! د توبې د قبلېدلو دي مبارک سه، (مُبَارَكٌ عَلَیْکَ تَوْبَةُ اللَّهِ) څو وایي: مسجد ته ورسېدم او د خلکو د ډیر والي په سبب مسجد ته نه سواي ننوتلای.

کله چې مسجد ته ور داخل سوم رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو د مشرانو سره ناست ؤ د مهاجرینو څخه طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه په غنستا را وغورځېدی څو تر ما پوري راغلی مصافحه یې را سره وکړه او مبارکي یې را ته وویل، کعب رضی الله عنه وایي: په والله د مهاجرینو څخه بېله ده بل څوک نه سوه را ولاړ اوزه به د طلحه رضی الله عنه دغه ورځ هیڅکله

هېره نه کړم، کعب رضي الله عنه وايي: زه ورتهېر سوم او رسول الله ﷺ ته مې سلام ووايه، رسول الله ﷺ په داسې حال کې چې د خوشالۍ شغلې يې له مخه ولاړېدې را ته وويل:

«أَبَشِّرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدْتُكَ أُمَّكَ»

يعني: د هغې نېې او مبارکې ورځې زېږې درکوم چې ستا په ژوند کې له کومه وخته چې ستا مور ته زېږولې يې پر تا راغلې ده. يعني: نن ورځ ستا دپاره داسې نېکمرغه او مبارکه ورځ ده چې ستا په ټول عمر کې تر دغه ښه ورځ نه ده درباندي راغلې.

کعب رضي الله عنه وايي: ما ورته وويل: يا رسول الله! دغه د توبې قبلېدل مې ستا له طرفه دي که د الله ﷻ له طرفه؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا زما له طرفه نه دي بلکه د الله ﷻ له طرفه دي، نو وايي: ما ورته وويل: يا رسول الله! زما د توبې څخه يو هم دا دی چې زه خپل ټول مال د الله ﷻ او رسول الله ﷺ دپاره صدقه پرېږدم.

رسول الله ﷺ وفرمايل: خپل ځينې مال دي د ځان دپاره وگرځود دا ستا دپاره خیر دی او بيا ما وويل: يا رسول الله! زه خپلو رشتيا ويلو خلاص کړم او زما د توبې څخه يو هم دا دی: تر څو چې ژوندی يم بېله رشتيا به بله خبره ونه کړم.

ورونو! اوس نو دغه ټول حالات، دغه خوابدي، دغه د خبرو مقاطعه د څه شي په سبب وه؟ دا له جهاده د پاته کېدلو په سبب وه او دا ټوله د دې دپاره وه چې په اسلام کې د جهاد درجه او مقام را معلوم سي، په دغه قصه کې يوه نفر جهاد پرې اېښی و دغه يې حال و او که ټول امت مسلمه جهاد پرېږدي څه حال به يې وي؟ د جهاد پرېښوول يا د جهاده څخه پاته کېدل کوچنۍ او آسانه مسئله نه ده، د دغې قصې څخه موږ ته د جهاد د وجوب او فرضيت اندازه را معلومېږي، جهاد د اسلام او مسلمانانو د سرلوړۍ او عزت دپاره، د اسلام حتمي او ضروري جزء دی، بې جهاده اسلام ته اسلام نه ويل کېږي، د مسلمانانو ژوند بېله جهاده د ذلت ژوند وي او موږ ته نن ورځ دغه تجربه په يقيني ډول سره حاصله ده.

نو الله ﷻ د کعب بن مالک رضي الله عنه او د ده د هغه دوو ملګرو توبه قبوله کړه او دغه توبه الله ﷻ د سورة التوبه په (۱۱۸) نمبر آيات کې ذکر کړې ده، چې رب ﷻ فرمايي:

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾. [التوبه: ۱۱۸]

ژباړه: او خصوصاً پر هغو درو نفرو چې د توبې د قبلېدلو څخه پاته سوي وه (يعني: د توبې قبلېدل يې ځنډېدلي وه) تر هغه وخته چې مخکې پر دوی تنگه سوه، سره د پراخوالي د دغې مخکې او پر دوی د دوی زړونه له ډيره غمه تنگ سوه او د دوی يقين سو چې د الله ﷻ له قهره بل د ساتني او پناه ځای نسته مگر هم ده الله ته پناه وروړو او بيا الله ﷻ پر دوی رجوع وکړه چې د توبې توفيق يې ورکړی، دپاره د دې چې دوی توبه وکاري، بېشکه چې الله ﷻ ښه توبه قبلوونکی دی او د ډير رحم خاوند دی. دا د هغو درو نفرو قصه وه چې له جهاده پاته سوي وه او الله ﷻ يې پسله دغه امتحانه توبه قبوله کړه.

الله ﷻ دي موږ او تاسي ته هم عفوه وکړي، زموږ او ستاسي توبې دي قبولي کړي، الله ﷻ دي صدق او رشتيا ويل زموږ عادت وگرځوي، آمين.

د تبوک د غزاء اثر او نتيجه

د تبوک غزاء په جزیره العرب کې د مسلمانانو د سلطې پر پراخوالي او تقويت ډير لوی اثر او تاثير واچاوه، خلکو ته دا ور معلومه سوه چې بېله اسلامه بل هيڅ قوت په جزیره العرب کې ژوند نه سي کولای، ځيني هغه مشرکان او منافقان چې د مسلمانانو د زهيږولو، خوږولو او د شکست دپاره په موقع پسي گرځېدل د هغو اميدونه او غوښتنې هم باطلې او تر خاورو لاندي سوې، ځکه دوی خپل لوی اميدونه په روم او روميانو پوري تړلي وه او اوس روم په خپله د مسلمانانو د مقابلې څخه بيرېږي نو طبعاً هغه پاته مشرکان او منافقان و حقيقت ته تسليم سوه او بېله تسليمېدلو يې بله چاره هم نه درلودل، نو ځکه اوس هغه وخت را ورسېدی چې مسلمانان بايد د منافقانو سره نرمه او پسته گذاره و نه کړي، بلکه الله ﷻ خپل رسول ﷺ او مسلمانان امر کړه چې

د کفارو او منافقانو سره باید تشدد او سختي وسي الله ﷻ فرمايي:

﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ
وَيْتَسَّ الْمَعِصِرُ﴾. [التوبة: ۱۲۳]

يعني: اې نبي محمده! ﷺ د کفارو او منافقانو سره جهاد کوه او پر دوی سختي کوه او د دوی د ورتلو آخري ځای جهنم دی او دغه جهنم د ورتلو ډیر بد ځای دی. الله ﷻ خپل رسول له دې څخه منعه کړی چې د منافقانو صدقات قبول کړي او پر دوی د جنازې لمونځ آداء کړي او د دوی دپاره د مغفرت طلب وکړي او د دوی و بنځولو ته حاضرسي، الله ﷻ امر وکړی چې د منافقانو د دسيسو او مؤامرو هغه مرکز و ونيوي چې د مسجد په نامه سره یې جوړ کړی و، د منافقانو په باره کي داسي آیاتونه نازل سوه چې دوی یې پوره رسوا او شرمنده کړل، د دغو آیاتو تر نزول وروسته د دوی په پېژندلو کي هیڅ پتوالی نه و، هغه کسان چې په مدینه منوره کي اوسېدل ټول منافقان یې په نامه سره پېژندل.

د دغې غزاء په نتیجه کي د شا وخوا عرب په ډلو ډلو رسول الله ﷻ ته د اسلام را وړلو دپاره را تله، که څه هم د دغو ډلو را تگ د مکې مکرمې تر فتحې وروسته شروع سوی و مگر د دغو ډلو ډیر والی د تبوک تر غزاء وروسته و، د سورة التوبه ډیر آیاتونه د تبوک د غزاء په متعلق نازل سوي دي چې ځيني یې د مخه تر وتلو نازل سوه او ځيني یې پسله وتلو چې رسول الله ﷻ په سفر کي و نازل سوه او ځيني یې هغه وخت نازل سوه چې رسول الله ﷻ بیرته مدینې منورې ته راغلی، په دغو آیاتو کي د غزاء حالات، د منافقانو رسوايي، د مخلصه مجاهدینو فضیلت، د صادق مسلمانونو د توبې قبلېدل او نور حالات ذکر سوي او بیان سوي دي.

د تبوک د غزاء څخه ډیر شرعي احکام، نصیحتونه او عبرتونه را وزي، خو دلته به د وخت د مراعت سره سم د اختصار پر ډول څو مهمو او د غور وړ شیانو ته اشاره وسي.

۱ - په مال سره د جهاد اهمیت: د اسلام د دښمنانو سره جهاد کول یوازي دا نه دي چې زه غزاء ته و وتم وبس، بلکه کله چې جهاد و اسلحي، نفقي او مال ته ضرورت پیدا کړي پر مسلمانانو دا واجب او لازمه ده چې د خپل قدرت پر اندازه به د جهاد

دپاره خپل مالونه هم ورکوي، لکه څرنګه چې موږ وليدل چې اصحاب کرام په خپله هم غزاء ته وتل او هم يې مالونه ورسول الله ﷺ ته را وړل، حضرت عثمان بن عفان ؓ نه سوه اوبښه، سل آسه، دوه سوه اوقيه سپين زر او د سرو زرو دیناره ورسول الله ﷺ ته راوړل او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ» [رواه: احمد والترمذي]

يعني: تر نن ورځې وروسته چې عثمان ؓ هرڅه وکړي ضرر نه وررسوي.

په دغه حديث شريف کي هغو کسانو ته زجر او تاديبي دي چې د حضرت عثمان ذي النورين ؓ د خلافت په وختو کي د ده ؓ پر سياست تبصرې کوي او ځيني ليکوالان ډيري اوږدې اوږدې صفحې ليکي چې حضرت عثمان ؓ په خپل سياست کي يو طرفه او ضعيفه ؤ، دوی په دغه کار سره (چې د اسلام پر تاريخ په درواغو او د خلکو په خطايستلو سره رنگارنگ توروته او تهمتونه وتړي) خپل غربي بادران خوشاله کوي، دغه کسان خپل ځانونه د عفت او نژاهت، پوهي او صداقت په لوړو بُرجو کي کښنوي او له هغه ځايه د حضرت عثمان ؓ پر سياست تبصرې او اعتراضونه کوي، په حقيقت کي دغه کسان تر هرڅه دمخه دې ته اړ او محتاجه دي چې اول خپلي ناروغۍ تشخيص او پيدا کړي او بيا د هغو ناروغيو علاج د حضرت عثمان ؓ د سيرت په ويلو او په هغه پسي په اقتداء کولو وکړي، د دوی د قلبي امراضو د علاج يواځنۍ لار هم دغه ده چې د عثمان ؓ په ژوند ځان خبر کړي او بيا اقتداء پسي وکړي.

د حضرت عثمان ؓ سياست چې هرڅه ؤ خود رسول الله ﷺ د دغه مبارک قول:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ»

تر اورېدلو وروسته به کوم ادب چا ته دا اجازه ورکړي چې د حضرت عثمان ذي النورين ؓ پر سياست دي تبصره او اعتراضونه وکړي؟

۲ - منافقان: او اسلام ته د هغو خطر: د تبوک په غزاء کي چې په کومه اندازه آياتونه د منافقانو د خطرو په باره کي نازل سوي دي او د هغو حالات يې بيان کړي دي، په بله هيڅ غزاء کي داسي نه ده پېښه سوې، ته به په سورة التوبه کي آياتونه نه بلکه ډيري صفحې ووينې چې اکثره آياتونه يې د جهاد في سبيل الله اهميت بيانوي،

جهاد بالنفس، جهاد بالمال او فرمايي: چي دغه جهاد د مسلمان پر صداقت او اخلاص يواځنئ دليل دی، د مومن او منافق په منځ کي هغه مهم فرق جهاد دی او مسلمانان که واقعاً هم مسلمانان وي بايد د راحت او استراحت په کونج کي نه کښېني. هغه تکليف او زحمتونه چي دوی ته د الله ﷻ په لار کي پېښېږي لوی و نه بولي. لکه منافقانو چي به ويل: اوس د گرمۍ او د مېوود پخېدلوي يا حاصلاتو اخيستلو وخت دی. انتظار وکړی چي هوا يخه سي بيا به ولاړ سو.

په دغه غزاء کي د منافقانو د حالاتو څخه موږ دغه درس اخيستلای سو چي په هر عصر او هره زمانه کي د منافقانو نفاق د مسلمانانو دپاره لوی خطر او لوی ضرر دی او دا ويلای سو چي د اسلام دعوه (يعني: چي وايي زه مسلمان یم) دا په خوله سره يو، دعوه ده، د دغي دعوي د اثبات دپاره شاهدان په کار دي او هغه شاهدان د الله ﷻ په لار کي جهاد او د تکليفو قبول دي، دغه تکليفونه د دې دپاره قبول کيږي چي صادق د کاذب څخه معلوم او جلا سي او د مومنانو ايمان د منافقانو د جدل او سبسطي څخه و پېژندل سي، نو د تبوک غزاء د دغه الهي قانون دپاره چي امتحان دی مهمه او عظيمه ماده وه، ځکه هلته د مسلمانانو امتحان ډير لوی او داسي امتحان ؤ چي منافقان يې د صادق مسلمانانو څخه جلا کړه او هلته داسي آياتونه هم نازل سوه چي مسلمانان يې دې ته متوجه کړه چي په هر ځای او هره زمانه کي بايد د منافقانو له شره ځان وساتي، مسلمانان يې په دې پوه کړه چي مسلمانانو ته شر نه راځي او نه راتلای سي مگر د منافقانو له طرفه، د اسلام دښمنان نه سي کولای چي مسلمانانو ته دي ځان ور ورسوي مگر د منافقانو د لاري يې ور رسولای سي.

مسلمانان د دوی کافر دښمن داسي نه سي خطايستلای لکه منافقان چي يې خطا باسي، مسلمانانو ته د ضعف، کهالی او تفرقي مرض بل څوک نه سي را وستلای بېله منافقانو، مسلمانانو ته لوی خطر د منافقانو له طرفه ور پېښېږي، ځکه منافقان د اسلام سره د اسلام په نامه جنګيږي، و اسلام ته د اسلام په اسلحه چمونه جوړوي، اسلامي احکامو ته د اصلاح په نامه سره تغير ورکوي، د اسلام په نامه سره جوړي سوي او ډول سوي فتواوي د خپلو مقصدو د حاصلولو او د بادارانو د خوشاله کولو دپاره را باسي.

د دغې غزاء څخه باید مسلمانان کوم درس او عبرت واخلي؟

هغه درس او عبرت دا دی: چې د دباندني دشمن څخه دي یو وار ځان ساتي او د داخلي منافقانو څخه دي زرواره ځان ساتي او تر هر څه د مخه دي د منافقانو سره د دې دپاره و جنگېږي چې په دوی کې نفاق نشر نه کړي.

۳ - د منافقانو، د صادق مومنانو او خپلو اصحابو سره د رسول الله ﷺ سیاست:

پر موږ اوس دا لازمه ده چې د رسول الله ﷺ په هغه سیاست کې فکر وکړو چې د منافقانو سره یې کاوه او هغه سیاست ته متوجه سو چې د صادق مسلمانانو او خپلو اصحابو سره یې کاوه، تا ولیدل چې ډیر منافقان د تبوک د غزاء څخه پاته سوه او بیا و رسول الله ﷺ ته راغله قسم قسم عذرونه یې ورته ویل، پر دغه سر بهر رسول الله ﷺ دوی ته عفو وکړه او د دوی باطني حال یې و الله ﷻ ته پرېښاوه.

او لږ شمېر مسلمانان چې بېله شکه او نفاقه صادق مومنان وه د دغې غزاء څخه پاته سوه او بیا رسول الله ﷺ ته راغله بېله عذره او درواغ جوړولو یې عفو ځني غوښتل، خو رسول الله ﷺ عقاب ورکړی او عفو یې نه ورته وکړه، تا هغه سزاء ولیده چې رسول الله ﷺ صادق مومنانو ته ورکړه، څومره سخته او شدید سزاء وه.

دلته دا پوښتنه پیدا کېږي چې رسول الله ﷺ ولې د منافقانو سره نرمي او د عفو لار اختیار کړه؟ او د صادق مسلمانانو سره یې شدت او د عقوبت لار اختیار کړه؟

جواب: په دغسې ځای کې شدت او عقوبت د شرف او اکرام علامه ده، دا هغه کسان وه چې په وروسته کې د دوی د عفو او توبې د قبلېدلو دپاره آیاتونه نازل سوه او د قیامت تر ورځې به ویل کېږي، خو منافقان د دغه شرف او اکرام وړ او مستحق نه وه چې د دوی په باره کې دي د عفو او توبې آیاتونه نازل سي.

بل دا چې منافقان په دوېځ سره محکوم دي، دوی په حقیقت کې کفار دي، دغه دوی چې په دنیا کې په ظاهره سره اسلام ښکاره کوي دغه اسلام یې د قیامت په ورځ د جهنم له اوره نه خلاصوي، الله ﷻ موږ امر کړي یو چې دوی او د دوی دغه ظاهري حال سره پرېږدو او دنیوي شریعت او احکام د دوی پر ظاهره عملي کړو، دغه دپاره د دوی د عذرو او د خبرو د حقیقت څېړنه او تحقیق کوو، موږ د دوی سره

فقط هغه د دوی پر ظاهري شکل معامله کوو او احکام پر جاري کوو، لکه څرنګه چې دوی هم موږ ته فقط خپل ظاهري حال او ظاهري عقیده را ښکاره کوي.

ابن قیم رحمۃ اللہ علیہ وایي: الله ﷻ هم د خپلو بندګانو سره د دوی د ګڼه پوه عذاب او عقاب کي دغسي معامله کوي، خپل هغه مومن بنده ته چې الله ﷻ یې خوښ لري او د ده په دربار کي عزت لري په یوه کوچنۍ خطا او ښوېدلو سره ادب ورکوي چې همېشه وینښ او بیداره و اوسي او هر هغه څوک چې د الله ﷻ په دربار کي کښته او سپک وي د دوی د ده ګڼه پوه سره پرېږدي، هر وخت چې یوه ګناه وکړي په دنیا کي یو بل نعمت ورکړي.

په دغه غزاء کي نور هم ډیر احکام او عبرتونه سته خو تر هغو به د مضمون د اوږد والي د بیړي تېر سو او څه به تاسي ته هم د فکر کولو ته وخت او موقع درکړم چې نور څه شي ځني را ایستلای سی؟

ورونو! د تبوک غزاء چې د هجرت په نهم کال کي د رجب په میاشت کي وه د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء ده، نو اوس دا ښه او لازمه بولم چې د رسول الله ﷺ ټولې غزاوي د څو اړخو څخه و څېړو او ځيني نتيجې ځني را وباسو.

اول: د رسول الله ﷺ ټولې غزاوي (۲۷) یا د علماوو په بل قول (۲۸) غزاوو ته رسيږي او ټولې سړي یا ډلي چې رسول الله ﷺ لېږلي دي و (۶۰) سړيو ته رسيږي او په ټولو غزاوو او سړيو کي جنگ نه دی پېښ سوی، ځکه ځيني غزاوي او سړي بېله جنگه پای ته رسېدلي دي، خو په دغو ټولو غزاوو او سړيو کي د مسلمانانو او کفارو د وژل سوو کسانو شمېر تر یو زرو اتلسو نفرو نه زیاتېږي (۱۰۱۸) او دا هغه عدد او شمېر دی چې د جزیره العرب د ټولو جنگو په تاریخ کي تر دغه لږ وژنه او تلفات نسته.

هو! تر اسلام او اسلامي جنگو د مخه په جزیره العرب کي جنگونه کېدل او بې حساب ه خلک پکښي وژل کېدل، خو هغو جنگو بېله دښمنۍ او عداوته، بېله تفرقي او عناده، بېله چور او چپاوله بله نتیجه نه درلوده، مګر اسلامي غزاوو په دغه لږ تلفات هغه بېحسابه فایدې په وجود را وړې چې اول یې د یوه الله ﷻ عبادت (توحید) او د بتانو ماتول دي، امن خو هغي اندازې ته ورسېدی چې د حیره یا قادسيې څخه به

يوې ښځې کولای سواى چې يوازي رهي سي پر بيت الله الحرام طواف وکړي او بيرته خپل کلي او وطن ته په امن او امان سره ولاړه سي او په دې سفر کې به بېله الله ﷻ بل د هيچا څخه نه بېرېدل او دا هغه جزیره العرب وه چې د ځنگله قانون پر مسلط ؤ، هر قوي به ضعیفه خوړی، چور او چپاول، غلا او وژنه، د ښځو او ماشومانو په اسارت نیول او بیا د مینځو او مریانو په شکل په نورو ځایو کې خرڅول، دغه د دوی د ژوند قانون او اساس ؤ، یوه تجارتي قافله د یوه لښکر بې حفاظته تر خپل مقصده نه سواى رسېدلای، خو بالمقابل اسلامي غزاوي او سړيې، بلکه اسلامي ټول جنگونه د قرآن مجید پر هغه دوه اصله او قانونه بناء وه.

الف: هغه چې رب ﷻ فرمايي:

﴿وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ﴾ [البقره: ۱۹۱]

فتنه، یعني: په خلکو کې بېره، بې امنیتي، د مال او اولاد نه حفاظت، اغواء او د خلکو د اولادو تېستول، دا تر قتل او وژني اشدي.

د هغې ټولنې په ژوند کې به څه خوند او څه مزه وي چې هلته نه سکون وي نه اطمینان، نه امن وي نه امان، هلکان یې د پیسو دپاره تېستول کېږي، نجوني یې په زور ځني بېول کېږي حتی هغه کسان چې یوه ګوله ډوډۍ لري د مال دپاره اغواء کېږي. یا دا چې د شپې په آرامه نه سې بېدېدلای د ظالمانو او فتنه ګرانو له طرفه چاپې درباندي وهل کېږي کور او د کور سامانونه دي د ښځو په منځ کې تللې کېږي، د بېګناه انسانانو په سر کڅوړي ور اغوستل کېږي جېلو او زندانو ته بېول کېږي دغه ته فتنه وایي، دغسې فتنې تر مرګ او وژني بدې او سختې دي.

باء: الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقره: ۱۷۹]

او تاسې لره په قصاص کې ژوند دی اې د عقل او بصیرت خاوندانو!

په کومه ټولنه کې چې قاتل، غل او ظالم نیول کېږي او د خپل ظالمانه عمل جزاء ورکول کېږي، هلته دا ممکنه نه ده چې څوک دي پر قتل یا د یو چا پر وژلو، یا په

ناحقه سره د چا پر مال اخیستلو اقدام وسي، مگر د دغه پر عکس که په يوه ټولنه کې ژوند او عادت داسې وي چې هر چا چې هر څه وکړه، نه بيا د هغه پلټنه کېږي او نه جزاء ورکول کېږي، دلته نو د قتل او وژنو، د غلا او تجاوزونو شمېر تر اندازې وزي.

د دغه آیات شریف مقصد داسې سو چې د يوه قاتل په قصاصولو سره د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو مخه ونیول سوه او که دغه قاتل پرېښوول سو د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو اجازه صادره سوه، نو اسلامي جنگونه او جزاوي د دې دپاره وه او دې چې شر او فساد، فتنه او وژني ورک کړي او ورک هم سوه، د جزیره العرب په ژوند او قانون کې دغه ډیر لوی فرق په دغه لږ موده کې د دغه اسلامي غزاوو په سبب راغلی.

دغه غزاوي او د هغو تلفات تأديبي شکل لري نه تعديبي، د اسلامي غزاوو مثال داسې دی لکه د جراحي، یو ډاکټر چې د انسان له جسمه یا بدنه څخه یوه لږ حصه خپري او زخمي کوي، یا یې بالکل قطعه کوي، خو ټول جسم او بدن په اصلاح کېږي. **دوهم:** که د اسلام د نشرېدلو و سرعت او چابکی ته وگورو!

د هجرت په شروع کې د مسلمانانو تر حکم لاندي مخکه (۲۲۴) مربع میله وه او پسله لسو کلو څخه تر یو میلیون مربع میله زیاته مخکه د مسلمانانو د حکم تابع وه، سبحان الله! یوڅه دقیق او متوجه سی مسلمانانو د دغې ډیرې او پراخه مخکې په تسلط او لاس ته را وړلو کې څومره قرباني ور کړې ده؟ که د مسلمانانو شهیدان پر وخت او زمانه و وېشو، و به وینو چې مسلمانانو د میاشتي یو نفر په قرباني کې ورکړی دی، خود خیر، امن او اصلاح مېوه او ثمره یې تر اوسه موږ خورو.

درېیم: د اسلامي جنگو او غزاوو تلفات او شهیدان به د دوو جهاني جنگو سره قیاس او مقایسه کړو: اول جهاني جنگ چې په (۱۹۱۴) عیسوي کال کې شروع او تر (۱۹۱۸) کال پوري یې دوام درلودی، یوه محقق لیکوال د بریتانیې په دائره المعارف کې لیکلي دي: په اول جهاني جنگ کې د وژل سوو کسانو شمېر شپږ میلیونه او څلور لکه نفره دی.

مگر په دوهم جهاني جنگ کې د وژل سوو کسانو شمېر د پنځه دیرش میلیونو او شپېتو میلیونو په منځ کې دی، دا خو یې قتل، وژنه او بربادي وه مگر نتیجې ته یې

هم وگورئ! ټولو خلکو ته معلومه ده چې دغو دواړو جنگو و بشر ته نه ديني نه دنيوي نه ډيره نه لږ فايده رسولي ده، خو بالمقابل هغه د اسلامي جنگو تلفات چې په مجموعي ډول سره (۱۰۱۸) نفره کيږي او هغه يې فايدي او گټي وې.

خو يوه د ډېر تعجب خبره دا ده: چې د هغو کسانو زامن او لمسيان چې دغه جهاني جنگونه يې د هغه خپلو خراپو سره سره په وجود راوړي دي پر هغه خپلو ټولو وژنو او برباديو يې سترگي پټي کړي دي او مسلمانانو ته ترهگر يا تروريستان وايي، په دې باره کي که زه هر څه ووايم هغه لږ دي، کتاب يا فيتې د هغه د ځايولو دپاره نه دي کافي، خو په خپله ويونکي او اورېدونکي په دې موضوع کي د فکر آس د خپلو معلوماتو او د خپل علمي قدرت پر اندازه ځغلولای سي.

څلورم: که موږ د رسول الله ﷺ غزاوو او سريو ته وگورو په نتيجه کي نه موږ او نه بل هغه چا ته چې د جنگو د حالاتو په مثبت او منفي اړخو پوهيږي، دا ممکنه نه ده چې بل څه ووايو بېله دې څخه: چې رسول الله ﷺ په ټول تاريخ او ټوله دنيا کي هغه لوی او تر ټولو پوه عسکري قائد يا قومندان ؤ، تر ټولو خلکو په ثبات، عميق فراست او باخبري کي لوړ ؤ، رسول الله ﷺ د عسکري او حربي قيادت په صفت کي يو نادره عبقرت درلودی، لکه څرنګه چې د نبوت او رسالت په مقام کي سيد او سردار د انبياوو ؤ، دغه رنگه يې په عسکري ميدان کي هم تر ټولو انسانانو تفوق او لوړ والی درلودی، هيڅ جنگ ته نه دی داخل سوی مګر په يوه وړ او مناسب وخت کي او په داسي طريقه سره دا خپلېدې چې د حزم، شجاعت او تدبيره څخه به ډکه وه، نو ځکه په يوه جنگ کي د جنگو هم داسي نه دی ناکامه سوی چې هغه ناکامي دي د حکمت د غلغلې، يا د لښکر د نه تنظيمولو، يا د استراتيجي ځای د نه نيولو؛ په سبب راغلې او پېښه سوې وي، په هر جنگ کي يې د مقابلې دپاره هغه ښه او مناسب ځای اختيار کړی دی او د مقابلې دپاره يې ډيره ښه او معقوله نقشه ترتيب کړې ده.

بلکه رسول الله ﷺ په خپلو ټولو جنگو کي دا ثابتې کړې ده چې د ده ﷺ قيادت يو بل نوی قسم قيادت ؤ، داسي قيادت نه ؤ لکه خلکو ته چې ور معلوم ؤ، يا د دنيا په نورو قومندانانو کي ليدل کيږي.

هر څه چي په اُحد او حنين کي ځيني د شکست حالات وليدل سوه هغه د قائد د تصرف په سبب نه وه، بلکه په حنين کي يې د لښکر د ځينو افرادو ايماني ضعف سبب ؤ او په اُحد کي يې د قائد د اوامرو څخه نا فرماني سبب وه، د لښکر افرادو په هغه حکمت او نقشه عمل و نه کړی، کوم چي د دوی د قائد له طرفه په عسکري لحاظ پر دوی لازمه سوې وه، خو بيا هم د رسول الله ﷺ عبقریت او شجاعت په دغو دواړو غزاوو کي هغه وخت ښکاره سو چي مسلمانانو ماته وخوړل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د دښمن مخ ته ثابت ودرېدی او په خپل نابغه حکمت سره يې وکولای سوه چي دښمن خپل هدف او مقصد ته و نه رسيږي، لکه دا کار چي يې په اُحد کي وکړی. يا يې د جنگ صفحه واړول، شکست يې په نصرت سره بدل کړی، لکه دا کار چي يې په حنين کي وکړی، سره د دې چي په جنگ کي د دغسي خطرناکه حالاتو پېښېدل او دغسي واضحه او معلومداره شکست خوړل د قومندانانو حواس ځني وړي، د هغو پر اعصابو ډير بد اثر پرېږدي، په دغسي حالاتو کي ډير مشهوره او منل سوي قومندانان د خپل ځان د خلاصېدلو په فکر کي کېږي، مگر رسول الله ﷺ بېله شکه رسول الله دی، دا خود رسول الله ﷺ د عسکري او حربي قيادت اړخ ؤ، اوس د دغو غزاوو د امن او امان اړخ ته راسه:

پنځم: رسول الله ﷺ وکولای سواي چي په دغو غزاوو سره په ټوله جزیره العرب کي امن او امان، سلامتي او سلام خپور او نشر کړي، د فتنو اوړيې و وژي، د اسلام د دښمنانو، د مشرکانو او بت پرستانو شان او شوکت يې داسي ورمات کړی چي هغو صلحي ته رجوع وکړه او صلحه يې و غوښتل او د الهي دين دعوت ته لار خلاصه او ايله سوه، د دغو جنگو په نتيجه کي رسول الله ﷺ خپل صادق اصحاب کرام د هغو منافقانو څخه و پېژندل چي په زړو کي يې غدر او خیانت ساتی.

شپږم: رسول الله ﷺ په دغو غزاوو او جنگو سره داسي قومندانان تربيه کړه چي د ده ﷺ تر رحلت وروسته د فارس او روم سره د عراق او شام پر مخکه وجنگېدل او د هغو تر مشهوره قومندانانو د جنگ په نقشه او اداره کي لوړ او پوه وه، دغه په اسلام کي روزل سوو قومندانانو وکولای سواي چي هغه قوي مملکتونه د هغو د مخکو او

وطنه څخه وشړي، د هغو د هغو مالو او باغو څخه يې وشړي چي دوی په امن او امان، په عيش او عشرت، نعمتو او راحتو کي هلته اوسېدل.

اووم: رسول الله ﷺ وکولای سواي چي د دغو غزاوو په برکت خپلو يې وزله ملگرو مسلمانانو ته د اوسېدلو ځايونه، مخکي، کارونه، او کسبونه ور تهيه او مهيا کړي، چي په دغه واسطه سره د ډيرو هغو مهاجرينو مشکلات ليري سوه چي نه يې مال درلودی نه کور، او په دغو غزاوو سره يې اسلحه، سامان او نفقه برابر کړه، خو دغه ټوله يې په داسي شکل سره لاس ته را وړل چي مثقال ذره ظلم او تېري يې هم پر چا نه دی کړی.

اتم: د رسول الله ﷺ غزاوو د جنگو و هدفو او مقصدو ته تغير ور کړی، په جاهليت کي چي د کوم مقصد دپاره جنگونه کېدل هغه مقصد او هدف ته تغير ور کول سو. د جاهليت جنگونه چور او چپاول و، وژنه او تجاوز و، ظلم او بغاوت و، دبدلي او انتقام اخيستل وه، د ضعيغه ټکول وه، د آباديو او کورو نړول او خرابول وه، د بنځو د حرمت ايسته کول وه، پر سپين ږيرو، ماشومانو، او هلکانو شددت و، د کبنت او نسل هلاکت و، بالاخره فساد في الارض و، دغه جنگونه په اسلام کي و مقدس جهاد ته واوښتل. چي پاک هدف، لوړ غرض او داسي ښه نتيجه په لاس را وړي چي په هغه سره انساني او بشري ټولنه په هر ځای او هر وخت کي فخر وکړي، هغه د جهالت جنگونه په داسي جهاد سره بدل سوه چي انسان د ظلم او تجاوز له قانونه د عدالت او انصاف و نظام ته بيايي، هغه نظام چي قوي به ضعیف خوړی د جهاد په واسطه داسي نظام ته واړول سو چي قوي د دې دپاره هعيغه سي چي د مظلوم حق ځني واخيستل سي.

جهاد د سپين ږيرو، بنځو او ماشومانو حقوق را ژوندي کوي، جهاد د الله ﷻ مخکه د غدر او خيانت، گناه او تجاوز څخه پاکوي.

جهاد د گناه او تجاوز، ظلم او ستم، په عوض او بدل کي بشری ټولني ته امن او سلامتيا، رحمت او محبت، د حقوقو مراعت او مروت راوړي.

رسول الله ﷺ د جنگ دپاره شريف او محترم قوانين کښېښوول خپل لښکر او

قومندانان يې د دغو قوانينو په مراعتولو سره مكلف كړه، هيچا ته يې دا اجازه نه ده ور كړې چې د دغو قوانينو څخه په هيڅ حال كې سر غړونه او مخالفت وكړي. امام مسلم د سليمان بن بريد رضي الله عنه څخه روايت كوي چې وايي: كله چې به رسول الله ﷺ يو څوك پر لښكري يا په ټولۍ امير مقرر كړى نو به يې داسې وصيت او نصيحت ورته كاوه: د خپل ځان په باره كې د الله ﷻ له عذابو وېرېږه. ستا د ملگرو مسلمانانو سره ښه گذاره او معامله كوه.

او بيا به يې ورته وويل: د الله په نامه في سبيل الله جهاد ته ووزه، د هغه چا سره جنگ كوه چې پر الله ﷻ كافر وي، غدر او تجاوز مه كوه، د چا اندامونه مه ور پرې كوه، كوچنۍ مه وژنه او بيا به يې ورته ويل: «يَسْرُوا وَلَا تَعْسَرُوا» د خلكو سره آساني كوى سختي مه ور سره كوى، «وَسَكِنُوا وَلَا تَتَفَرُّوا» په خلكو كې سكون او اطمينان راولى او مې متنفره كوى.

په خپله رسول الله ﷺ كه به د شپې د يوه قوم كلي او منطقې ته ور ورسېدى په هغه شپه يې حمله نه پر كول تر سهاره به يې انتظار ورته كاوه، تاسې پوهېږئ چې دا ولي؟ ځكه د شپې به ښځې او ماشومان، ضعيفه خلك او مريضان ټول بیده وه، رسول الله ﷺ نه غوښتل چې دغه شپه او خوب پر خراب كړي او په سهار كې به بيا هغو ته د تيښتي لار خلاصه وه.

رسول الله ﷺ د دې څخه سخته منعه كړې ده چې څوك دې په اور و سوځل سي، د ماشومانو او ښځو د وژلو او وهلو څخه يې منعه كړې ده، د چور او چپاول څخه يې منعه كړې ده، تر داسې اندازې چې فرمايي: چور كوونكى تر هغه چا په كمه نه دى چې د (ميتې) يعنې: مړه سوي او مردار سوي حيوان غوښي حلالې بولي يا خوري. رسول الله ﷺ د باغو او كښتو د سوځلو او د ونو د پرې كولو څخه منعه كړې ده، مگر په هغه وخت كې بيا اجازه سته چې دغه كار ته جنګي شديد ضرورت پيدا سي او بېله دغه كار د دښمن تسليمېدل امكان ونه لري.

د مكې مكرمې د فتحي په وخت كې رسول الله ﷺ و فرمايل: زخمي مه وژنئ، بندي مه وژنئ، هغه چې تبتي او غلې په هغه مه پسې كېږئ او دغه قانون يې جاري

او عملي وگرځاوه چې قاصد نه وژل کېږي، د معاهدینو د وژلو څخه یې په شدت سره منځه کړې ده، تر داسې اندازې چې فرمایي: که چا معاهد و وژی د جنت بوی به نه ورسېږي او د جنت بوی د څلوېښتو کلو د لارې څخه و یو چاته ور رسېږي، یعنې: دده او د جنت په منځ کې به د څلوېښتو کالو د لارې پر اندازه ليري والی وي.

معاهد څوک دی؟ معاهد هغه چا ته ویل کېږي چې اسلامي حکومت د هغه سره د امان عهد او وعده لري، لکه زموږ په وطن کې هندوان، یا په پاکستان کې عیسایان، یا هغه کسان چې د اسلامي حکومت له طرفه د امان وعده ورکول شوې وي چې په دې کې ټول هغه کفار شامل دي چې اسلامي ملک ته د مسلمانانو په اجازه او وېزه سره ورځي، رسول الله ﷺ نور هم د جنگو دپاره داسې پاک او سپېڅلي قوانین ایښي دي چې جنگونه یې د جاهلیت د خپرونو او لټونو قوانینو څخه پاک کړه او مقدس جهاد یې وگرځول.

د مدینې منورې د منافقانو سره په ښکاره مقابله

مخکې و ویل سوه چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه مدینې منورې ته تشریف را وړی او د تبوک په غزاء کې د منافقانو درېز او موقف ښه ښکاره او واضحه سو، نو رسول الله ﷺ إرادة وکړه چې پر منافقانو آخرنی شدیدې او جدي ضربه وارده کړي، رسول الله ﷺ امر وکړ چې خلک دي په مسجد نبوي کې سره را ټول سي، کوم نفر چې موجود وه او خبر ورو رسېدی هغه ټول راغله او په مسجد نبوي کې سره یو ځای سوه، په دغو حاضر و خلکو کې ډیر منافقان هم موجود وه، رسول الله ﷺ ولاړ سو او په خطبه ویلو یې شروع وکړه چې دغه خطبه د رسول الله ﷺ د عظیمو خطبو څخه ده.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د الله ﷻ حمد او ثناء و ویل او پر خپل ځان ﷺ یې درود و وایه نویې وفرمایل: اې خلکو! په تاسي کې منافقان سته د هر چا نوم چې یاد کړم هغه دي ولاړ سي او له مسجدې دي ووژي، خلک د بيري څخه په رېږدېدلو سوه، هر یو بهرېږي چې اوس زما نوم یاد نه کړي، دا د رسوایي او فضیحت ورځ ده،

د شرم او خجالت ورځ ده، رسول الله ﷺ د نومو په یادولو شروع وکړه او فرمایي: **قُمْ يَا فُلَانُ! هغه ولاړېږي او له مسجد هه وزي، قُمْ يَا فُلَانُ! قُمْ يَا فُلَانُ! خو د منافقانو د مشرانو څخه یې شپږ دېرش نفره یاد کړه، خلک په بهره کې دي چې دا څه حال دی؟ اوس د منافقانو سره په ښکاره او واضحه ډول مقابله کېږي، ځکه د هغو جرئت زیات سوی ؤ، غوښتل یې چې د دسیسو او مؤامرو دپاره د مسجد په نامه سره یو مرکز جوړ کړي، نور یې هم داسې کارونه کول چې د تحمل وړ نه وه، ستاسې په یاد دي چې د تبوک د غزاء دپاره یې لښکر وایستی او د رسول الله ﷺ څخه یې جلا واورول او بیا بیرته پاته سوه نه ولاړل؟ او بلي ډلي بیا غوښتل چې رسول الله ﷺ د هغې لوړې څخه لاندې وغورځوي، منافقانو جرئت پیدا کړی ؤ، نو اوس باید خامخا د دوی رېښې کښل سوي وای نو ځکه رسول الله ﷺ په دغه ښکاره ډول مواجّه او مقابله ورسره شروع کړه.**

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وایي: په دغه ورځ زه له مسجد نبوي څخه څه لیري وم او لږ نا وخته راغلم، کله چې مسجد نبوي ته را ورسېدم رسول الله ﷺ د منافقانو نومونه یاد کړي وه، و مې لیدل چې د منافقانو څخه یو نفر د مسجد د دروازې سره ناست دی مضطرب او پرېشانه معلومېږي، ما ورته وویل: څه درته پېښه ده ولي تر مسجد دباندي ناست یې؟ ده ویل: رسول الله ﷺ د منافقانو په جمله کې حساب کړم، وایي: ما ورته وویل: الله دي ذلیل کړه د خپل عمل اقرار نه کوې او پتوې یې، بیا وایي: رسول الله ﷺ په منافقانو کې حساب کړم.

دغه ورځ د منافقانو دپاره د فضیحت او رسوایي ورځ وه ټول رسوا او شرمنده سوه. خو رسول الله ﷺ د عبدالله بن ابی رئیس المنافقین نوم د منافقانو په جمله کې نه کړی یاد ځکه هغه مشهور او معروف ؤ، د هغه په رسوایي کې ډیر آیاتونه نازل سوي وه مگر نور منافقان یې یاد او رسوا کړه، پسله دغې ورځې د منافقانو فعالیت ډیر پټ او سړی ؤ، بیا یې په ښکاره سره کوم د نفاق عمل نه دی کړی، دا د منافقانو سره د ښکاره او علني مقابلې او مواجّهې ورځ وه.

بیانود دې دپاره چې رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کې موازنه او برابري را وستلې

وي نو يې په دغه ورځ مسلمانانو ته هم د حيره د فتحه کولو زېري ورکړې (حيره) په عراق کي د کافرو عربو پايتخت ؤ، او له دغه زېري څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي دغه منافقان کوم چي تاسي وليدل هيڅ ارزښت، او اهميت نه لري بلکه نصر او فتوحات ستاسي مسلمانانو دي نو يې وفرمايل: تاسي به حيره فتحه کړې، والله لکه زه چي دغه اوس د حيره و قصرو ته گورم او فتحه کيږي، زه دغه اوس د يوې قلا دروازې ته گورم او هغه قلا فتحه کيږي، اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه د تسليمېدلو دپاره را وزي هغه شيماء بنت ثقيله ده، دغه شيماء پر ابلكه غاټره سپره ده تور پورنۍ يې پر سر دی او دا اول هغه څوک ده چي تسليميږي، د حيره فتحه يې ټوله په تفصيل سره تر پېښېدلو د مخه بيان کړه: د قلا دروازه خلاصېږي، فلانۍ راوړي، دا ټول د مسلمانانو دپاره اطمینان ؤ چي فتوحات او کاميابي، نصرت او بری ستاسي دی.

يو د صحابه کرامو څخه چي زکريا بن يحيى نومېدی صادق مومن او د رسول الله ﷺ پر قول يې يقين ؤ، پوه سو چي دغه کار حتماً کېدونکی دی، نو ولاړ سو او عجب خبره يې وکړه، ويل: يا رسول الله! دغه شيماء ما ته را کړه، يعني: له غنيمتو څخه يې ما ته را وبخښه، رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه يې ستا، په وروسته کي بيا زکريا بن يحيى ؑ د حيره په فتحه کولو کي گډون او اشتراک وکړی او حيره د خالد بن وليد ؑ پر لاس فتحه سوه، کله چي حيره تسليم سوه او د قلا دروازه خلاصه سوه اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه را و وتی هغه يوه سپين سرې ښځه وه چي دا هغه شيماء وه پر ابلقه غاټره سپره وه او تور پورنۍ يې پر سر ؤ.

دغه ښځه را و وتل او زکريا بن يحيى د هغې غاټره تر غاړه ونيول ويل: دا زما ده، خلکو پر وخنډل ويل: موږ تر اوسه غنيمتونه نه دي وېشلي ته صبر وکړه، ده ويل: يا، دا تر وېش د مخه زما ده، خلکو ويل: څنگه ستا ده؟ ده ويل: دا ما ته رسول الله ﷺ را کړې ده، خلکو ويل: رسول الله ﷺ ډېره موده مخ کي رحلت کړی دی ته څنگه دغه خبره کوې؟ ده ويل: رسول الله ﷺ تر خپل رحلت د مخه د دغي فتحي زېري را کړی دی او دغه شيماء يې په هغه ورځ ما ته را کړې ده، خلک په تعجب کي سوه او د لښکر قومندان خالد بن وليد ؑ ته ورغله، خالد ؑ ورته و ويل: يا رجل! هر سړی

کولای سي چي دغسي دعوه وکړي، ته د دغه خپلي دعوي دپاره شاهدان لري؟ ده ويل: هو، ويل: ورسه رايې وله، زکريا بن يحيى عليه السلام وايي: ولاړم په لښکر کي وگرځېدم چي څوک په دغه ورځ حاضر وه؟ فقط دوه نفره مې پيدا کړه چي يو يې محمد بن مسلمه عليه السلام و او بل يې محمد بن بشر عليه السلام و، دغه دوه نفره په هغه ورځ حاضر وه او راغله ويل: هو موږ شاهدي آداء کوو چي رسول الله ﷺ دغه شيماء ده ته ور کړې ده، نو خالد عليه السلام و ويل: هو، واخله دا ستا ده، خير حيره تسليم سوه او عبد المسيح بن نفيله چي د شيماء ورور ورا ووتی، دغه عبد المسيح پسله صلحي را ووتی، مگر خور يې شيماء تر صلحي د مخه د بندي په شکل و نيول سوه، نو عبد المسيح و زکريا ته ورغلی ويل: دغه زما خور را پرېږده، زکريا ويل: يا، نه يې در پرېږدم، عبدالمسيح ويل: هر شی او هرڅومره مال چي ته غواړې در به يې کړم خو دا را پرېږده، زکريا ويل: والله تر هغو به يې در پرې نږدم چي لس سوه درهمه را نه کړې.

لس سوه درهمه فقط زر درهمه کيږي لږ پيسې وې، عبدالمسيح په تعجب کي سو، ويل: واخله دغه يې لس سوه درهمه، زکريا زر درهمه واخيستل او شيماء يې ور پرېښوول، مسلمانانو زکريا ملامتاوه ويل: سرپه! تا څنگه په زر درهمه ور پرېښوول؟ په والله که دي سل زره درهمه ځني غوښتي وای درکول يې، زکريا ويل: سبحان الله! آيا په حساب کي تر لس سوه زيات عدد هم سته؟ لس سوه خو هغه آخري حساب دی.

تاسي دغه بسيط او عادي ژوند ته وگوري چي مسلمانانو درلودی، د دغو خلکو حساب نه و زده، په ساينس او تکنالوجي نه پوهېدل، د اوسني علومو او کشفیاتو څخه په هيڅ نه وه خبر، مگر صادق او واقعي ايمان، د صدق او اخلاص ايمان، چي په زړه کي ځای ونيسي او د بشري طاقت پر اندازه کوښښ ور سره يو ځای سي دنيا تابع کولای سي، د دغې خبري دپاره ښکاره او واضحه مثال د هغه وخت مسلمانان او د هغو دښمنان کفار دي، کفارو جايدادونه، پيسې او د هغه وخت ټول ممکن وسايل درلودل، خو مسلمانانو که هغه شيان نه درلوده ايمان يې درلودی، نو ځکه د اسلام د دښمنانو په وسه نه سوه پوره چي د مسلمانانو په مقابل کي و درېږي او شکست پسله شکسته يې خوړی، اصلي خبره په صدق او اخلاص کي ده، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ (محمد: ۱۷)

ژباړه: که تاسي په صدق او اخلاص سره د الله ﷻ د دين نصرت وکړي الله ﷻ به ستاسي نصرت وکړي. مسلمانان په عقیده او ايمان جنگيږي نه په شمېر او اسلحه. بېرته به خپلي قصې ته را وگرځو:

کله چي د منافقانو سره دغه په ښکاره مواجهه او مقابله وسوه، او مخکي يې د دسيسو او مشورو مرکز چي د مسجد په نامه سره جوړ سوی ؤ وسوځول سو او د دوی مشران رسوا سوه دا مسئله پر عبدالله بن أبي منافق ډيره درنه سوه، نو د ډير غم او هم په سبب د هجرت په دغه نهم کال کي د الله ﷻ په امر مړ سو.

کله چي دغه منافق پوه سو چي د مرگ وخت مي راغلی دی دا غوښتنه يې وکړه چي رسول الله ﷺ دي را ته راسي، رسول الله ﷺ نبی الرحمة هم د هغه منافق کور ته په داسي حال کي ورغلی چي هغه د مرگ پر بستر پروت ؤ او د ځان سره يې خبري کولې، وايي: هغه زما خلفاء او معاهدین يهود چيري دي؟ چي مرسته او عزت مي وکړي، کشکي دوی زما سره وای، دغه منافق ځان مسلمان بولي په ظاهره يې اسلام ښکاره کاوه، مگر اوس د مرگ پر وخت يهود غواړي، د زړه تعلق يې د هغو سره ؤ، رسول الله ﷺ وفرمايل: آیا ما ته د يهودو له دوستيه نه وې منعه کړې؟ عبدالله منافق وويل: اسعد بن زراره چي يهود خواږدي کړه څه فايده ورورسېدل؟

اسعد بن زراره چي د انصارو څخه ؤ او قصه يې مخ کي تېره سوې ده، اوس د أبي زوی منافق هغه يادوي چي د هغه د يهودو څخه بد راتله دغه د يهودو دښمني څه فايده ورته وکړه؟ رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی، عبدالله وويل: يا رسول الله! دا د عتاب او ملامتۍ ويلو وخت نه دی زه د مرگ پر حال يم، مگر دغه منافق د مرگ په وخت کي هم د يهودو صفت کوي او بيا يې رسول الله ﷺ ته وويل: که زه مړ سوم ستا دغه اغوستی قميص به زما کفن کړې او ته به د جنازې لمونځ را باندي آداء کړې، بل چا ته مه وایه چي هغه د جنازې لمونځ را کړي، رسول الله ﷺ نبی الرحمة وفرمايل: دا به در سره وکړم، عبدالله بن أبي بن سلول مړ سو.

رسول الله ﷺ خلک را ټول کړه غواړي چې د جنازې لمونځ پر آداء کړي، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! دا منافق دی او ټولو خلکو ته معلوم دی لمونځ مه پر کوه، ته څنگه د منافق پر جنازه لمونځ کوې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: پرې مې ږده يا عمر! عمر رضي الله عنه بيا وويل: يا رسول الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه، رسول الله ﷺ وفرمايل: الله تعالى ما ته اختيار را کړی دی او فرمايي:

﴿أَسْتَغْفِرُ هُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ هُمْ﴾ [التوبه: ۸۰]

يعني: که ته د منافقانو دپاره بخښنه وغواړې که يې ونه غواړي.

نو دغه دواړه حالت ته زما اختيار ته پرېښوول سوي دي، منعه کړه سوی نه يم، رسول الله ﷺ إرادة وکړه چې لمونځ پر آداء کړي اوس غواړي چې تکبير ووايي، حضرت عمر رضي الله عنه ور نژدې سو او رسول الله ﷺ يې را کش کړی او وويل: يا رسول الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه الله تعالى منعه کړی يې او فرمايي:

﴿إِنْ تَسْتَغْفِرُ هُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ هُمْ﴾ [التوبه: ۸۰]

يعني: که ته دوی لره او يا واره بخښنه وغواړې الله تعالى به دوی ته هيڅکله بخښنه ونه کړي.

نبي الرحمة ﷺ وفرمايل: تر اويا واره به زيات د مغفرت طلب ورته وکړم، ښايي چې الله تعالى يې وبخښي.

دا د رئيس المنافقين عبدالله بن أبي سره د رسول الله ﷺ رحمت او مهرباني وه، دا هغه منافق دی چې پر قسم قسم آزارو سر بهره يې د رسول الله ﷺ په ناموس کي هم خبري کړي وې، خو بيا هم رسول الله ﷺ د هغه رحمت او مهرباني پر اساس چې الله تعالى په ده ﷺ کي ايښي وه او دى ﷺ يې په غوره کړی و پر دغه منافق د جنازې لمونځ آداء کړی او عبدالله بن أبي ښخ کړل سو، د ده تر ښخېدلو وروسته د الله تعالى له طرفه آياتونه نازل سوه چې په هغو کي د حضرت عمر رضي الله عنه د رأيي او نظر تائيد موجود و، الله تعالى فرمايي:

﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ

وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٨٢﴾ (التوبه: ۱۸۲)

يعني: او پر هېڅ يوه د دغو منافقانو چي مړ سي د جنازې له ونځ مه كوه او هېڅكله د ده پر قبر د دعاء او استغفار دپاره يا د بنځولو د اهتمام دپاره مه درېږه، بېشكه چي دغه منافقان پر الله ﷻ كافران سوي دي (چي شريك يې ورته نيولي دي). او پر رسول الله ﷺ كافران سوي دي (چي د زړه د اخلاصه يې نه مني) او په داسي حال كي مړه سوه چي دوی فاسقان وه.

دا د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د موقف تائيد او تأكيد ؤ، مگر حضرت عمر رضی اللہ عنہ به ويل: دا ټول كارونه پېښ سوه زه په تعجب كي نه سوم، زما ډير تعجب دغه خای ته ؤ چي ما څنگه دغه جرئت وكړي چي رسول الله ﷺ دي را كش كړم چي لمونځ مه پر كوه زه څنگه دومره دلاوره او د جرئت خاوند سوم چي رسول الله ﷺ را كشوم او منعه كوم، د رسول الله ﷺ په مقابل كي دغه جرئت ما ته ډير عجب ښكاره كېدی، خو لكه چي د الله ﷻ اراده وه چي داسي دي وسي.

د رسول الله ﷺ د لور أم كلثوم رضی اللہ عنہا وفات

دا خوتاسي ته معلومه ده چي د ام المؤمنين حضرت خديجې رضی اللہ عنہا څخه د رسول الله ﷺ اولادونه دوه زامن او څلور لوڼي وې، اوله او تر ټولو مشره لور يې زينب رضی اللہ عنہا وه چي د ابوالعاص رضی اللہ عنہ په نكاح كي وه او قصه يې مخ كي درته بيان سوې ده او دوهمه لور يې: رقيه رضی اللہ عنہا نومېدل او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ښځه وه، رقيه رضی اللہ عنہا په هغه ورځ وفات او ښځه سوه چي مسلمانان د بدر د غزاه څخه راغله.

او بيا رسول الله ﷺ خپله درېيمه لور چي أم كلثوم رضی اللہ عنہا نومېدل د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په نكاح كړه، چي په هم دغه سبب عثمان رضی اللہ عنہ ته ذي النورين ويل كيږي (يعني: د دوو روڼاڼيو خاوند) چي هغه دوه نوره يا روښنايي د رسول الله ﷺ دوي لوڼي دي چي ده رضی اللہ عنہا په نكاح كړي دي او په ټول تاريخ كي داسي نه ده پېښه سوې چي يو چا دي د يوه نبي دوي لوڼي په نكاح كړي وي، يوازي عثمان رضی اللہ عنہ دی چي

دغه شرف يې په برخه سوى دى او د هجرت په نهم کال د رسول الله ﷺ دغه درېيمه لور ام کلثوم عليها السلام چه د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه بنځه وه وفات سوه. رسول الله ﷺ د دې په وفات ډير غمجن سو او دا عليها السلام په مدينه منوره کي بنځه سوه، اوس چي ام کلثوم عليها السلام وفات سوه رسول الله ﷺ و حضرت عثمان رضي الله عنه ته و فرمايل: که مي بله لور درلودلای هغه به مي هم ستا په نکاح کړې وای. او د رسول الله ﷺ څلورمه لور چي حضرت فاطمه عليها السلام ده د حضرت علي عليه السلام په نکاح کي وه چي د رسول الله ﷺ تر رحلت شپږ مياشتي وروسته وفات سوې ده.

د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه حج

د هجرت نهم کال پای ته ورسېدی او د حج موسم راغلی، رسول الله ﷺ دا اراده درلودل چي حج وکړي خو بيا يې و فرمايل: اوس د حج کولو دپاره مشرکان هم راځي او په لڅ بدن طواف کوي، نو دا زما نه ده خوښه چي په دغسي حالت کي حج آداء کړم، نو يې د دغه کال د حج دپاره ابوبکر الصديق رضي الله عنه و لېږی چي د حج آمر هم دی رضي الله عنه و، امام بخاري د ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ ابوبکر الصديق رضي الله عنه هغه حج ته ولېږی چي تر حجه الوداع د مخه و او دی رضي الله عنه يې د دغه حج آمر مقرره کړی او ويل: په خلکو کي به دا اعلان هم وکړې چي پسله سړ کاله څخه دي بيا مشرکان حج ته نه راځي او پر بيت الله به هم څوک لڅ طواف نه کوي، ابوبکر الصديق رضي الله عنه د نورو مسلمانانو په ملگرتيا حج ته رهي سو، په دغه کال د مسلمان حاجيانو شمېر ډير زيات نه و.

ابوبکر الصديق رضي الله عنه د حج په نيت مکې مکرّمې ته رهي دی چي دلته په مدينه منوره کي پر رسول الله ﷺ د سورة التوبه ځيني داسي آياتونه نازل سوه چي د هغو آياتو نشرول او تر خلکو پوري رسول ضروري وه، او د دغو آياتو نزول څه په تلوار و، ځکه په دغو آياتو کي ځيني داسي عمده او رئيسي شرعي احکام موجود وه چي د هغو احکامو بيانول او تبليغول په حج کي او د عامو خلکو په حضور مطلوب او ضروري وه. دا خو تاسي ته معلومه ده چي د قرآن مجيد د هر سورت په شروع کي بسم الله

سته، خو یواځې سورة چې په سر او شروع کې یې بسم الله نه ده نازلې شوې هغه دغه سورة التوبه دی او د دې دپاره چې دغه سورة په شروع کې ولې بسم الله نسته علماء کرام ډیر سببونه بیانوي، ځینې علماء کرام وايي: چې د دغو احکامو د رسولو د تلوار په سبب دغه سورة په شروع کې بسم الله نه ده نازلې شوې او ځینې علماء وايي: چې په دغه سورة کې د بسم الله د نه وجود سبب دا دی چې په دې سورة کې پر کفارو شدت دی، د کفارو څخه جلا والی او لیرې والی دی، څرنګه چې په بسم الله کې رحمت او مهرباني ده ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ او په دغه سورة کې د کفارو دپاره رحمت او امان نسته، دلته داسې حالت او موقف دی چې په هغه کې رحمت نه ښايي، نو ځکه په دغه سورة کې بسم الله نه را وړل سوه، په دغه سورة کې د بسم الله د نه وجود دپاره علماء کرام نور سببونه هم بیان کړي دي، چې د بحث د اوږدوالي په سبب د هغو تر بیانولو تېرېږم.

کله چې دغه آیاتونه نازل سوه رسول الله ﷺ و فرمايل: د دې آیاتو ابلاغ او بیانول باید داسې څوک وکړي چې زما د اهل څخه وي، نو یې حضرت علي ؑ امر کړی چې ولاړ سه او په حج کې دغه آیاتونه او د هغو احکام خلکو ته ورسوه، حضرت علي ؑ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او د حج پر لار په حضرت ابوبکر الصديق ؓ پسي ورسېدی، ابوبکر الصديق ؓ ورته وویل: امیر یې که مأمور؟ يعني: ته وروسته را پسي راغلې د حج امیر یې که بله وظیفه درکول شوې ده؟ حضرت علي ؑ وویل: یا، مأمور یم، زما سره څو داسې آیاتونه او احکام را سره دي چې هغه باید په حج کې تر خلکو پوري ورسوم، نو هر وخت چې به خلک سره یو ځای سوه ابوبکر الصديق ؓ به حضرت علي ؑ امر کړی چې هغه آیاتونه تبلیغ کړه او تر خلکو پوري یې ورسوه.

د عرفات په ورځ چې ابوبکر الصديق ؓ خطبه وویل بیا یې حضرت علي ؑ ته وویل (ثُمَّ يَا عَلِيَّ! وَبَلِّغْ) ولاړ سه یا علي! او هغه آیاتونه تر خلکو پوري ورسوه، حضرت علي ؑ ولاړ سو او هغه آیاتونه او احکام یې بیان کړه، حضرت علي ؑ وايي: خبر سوم چې دغه احکام تر ځینو خلکو پوري نه دي رسېدلي ځکه ځینې

داسي خلک وه چي د عرفات خطبې ته نه وه حاضر سوي، نو به زه د خلکو په منځ کي گرځېدم او هغه آياتونه به مې په لوړ آواز ويل، تر څو چي آواز مې ودرېدی.

د محمد بن كعب القرظي رضي الله عنه او نورو صحابه كرامو څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ابوبكر الصديق رضي الله عنه د هجرت د نهم كال د حج آمر وټاكی او تر هغه وروسته يې علي بن أبي طالب رضي الله عنه د سورة التوبه د دير شوياء څلويښتو آياتو سره پسي وړولېږي چي خلکو ته يې بيانول او رسول، چي په هغو آياتو کي مشرکانو ته څلور مياشتي وخت او مهلت ؤ چي په مخکۀ کي په اطمینان او امان سره گرځېدلای سي، چي هغه څلور مياشتي د عرفات د ورځي څخه شروع کېدلې او د ربيع الاخري پر لسمه پای ته رسېدې.

علي رضي الله عنه دغه آياتونه خلکو ته د دوی په خېمو کي تلاوتول او ور رسول، دا به يې هم ورته ويل: چي تر سر کال وروسته به مشرکان حج ته نه راځي او نه به پر کعبه شريفه لځ طواف کيږي، هغه آياتونه چي حضرت علي رضي الله عنه خلکو ته رسول هغه د سورة التوبه اولني آياتونه وه چي الله جبار فرمايي:

﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

ژباړه: هغو مشرکانو ته چي د اسلام په مخکۀ کي اوسېږي اعلان او خبر تيا ده: کوم عهدونه چي زموږ او ستاسي په منځ کي وه هغه پای ته ورسېدل. يعني: مسلمانانو چي د ځينو کفارو سره کومه صلحه درلودل دا د هغې صلحي انتهاء او آخر دی.

ورونو! په هغه وخت کي د جزيرة العرب کفارياء مشرکان پر دوه قسمه وه، يو داسي کفار وه چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او وعده درلودل او يو بيا هغه کفار وه چي د دوی او مسلمانانو په منځ کي هيڅ قسم عهد او عقد نه ؤ موجود، هغه اوله ډله چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او عقد درلودی هغه هم پر دوه قسمه وه.

اول: هغه کفار وه چي د مسلمانانو او د دوی تر منځ د صلحي دپاره يو معين وخت ايښوول سوی ؤ.

دوهم: هغه قسم کفار وه چي د هغو سره صلحه موجوده وه، خو دغي صلحي معين وخت نه درلودی.

نو هغه کفار چي اصلاً صلحه نه وه ور سره موجوده او هغه کفار چي صلحه ور سره

موجوده وه خو وخت يې نه ؤ تعين سوى، د كفارو دغو دوو ډلو ته څلور مياشتي وخت وركول سو، پسله دغو څلورو مياشتو كه د دوى څخه هر مشرك په جزيره العرب كي پيدا او ونيول سو هغه وژل كيږي او هر هغه څوك چي د مسلمانانو سره تر معين وخت پوري عهد او اتفاق لري د هغو موده د عهد تر آخري وخته پوري ده، په دې شرط چي دوى په دغه موده كي د هغه خپلي معاهدې څخه هيڅ مخالفت ونه كړي.

او كه د جزيره العرب د دباندې څخه يو څوك دلته راسي چي اسلام او احكام يې واوري، هغه لره امان دى را دي سي، خو چي اسلام يې واورېدى او مسلمان نه سونور به د جزيره العرب څخه وزي هغه لره هم امان نسته، الله ﷻ فرمايي:

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

يعني: د الله ﷻ له طرفه او د رسول الله ﷺ له طرفه هغو كسانو ته چي مشركان دي او تاسي عهد ورسره كړى دى بېزاري ده.

﴿فَسَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ أُنْبَاءَ أَشْهَرٍ وَعَلِّمُوا أَنْكُرَ غَيْرِ مُعْجِزَى اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ خَزَى الْكَافِرِينَ﴾

نو اې مشركانو! تاسي په دغه مخكه كي څلور مياشتي مگرځي او اې مشركانو! تاسي پوه سى چي هيڅ كله تاسي الله ﷻ نه سى عاجزه كولاى او پوه سى چي الله ﷻ د كافرانو رسوا كوونكى او ذليله كوونكى دى.

﴿وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنْكُمْ غَيْرُ مُعْجِزَى اللَّهِ وَبَشِيرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ الْإِيمِ﴾

او د الله او رسول الله له طرفه ټولو خلكو ته د دغه لوى حج په ورځ خبرول يا اورول دي چي الله ﷻ او رسول الله ﷺ د مشكانو څخه بېزاره دي، نو كه تاسي د شرك څخه توبه وكړه دا ستاسي دپاره خير دى او كه مو د اسلام او توبې څخه منځ واړاوه نو پوه سى چي تاسي الله ﷻ نه سى عاجزه كولاى او هغو كسانو ته چي

کافران سوي دي، داخرت په سخت او درد ناکه عذاب سره زېري ورکړه.

﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ①.

مګر د مشرکانو څخه هغه کسان چې د هغو سره تاسي عهد کړی دی، بیا هغو ستاسي سره د دغه عهد په پوره کولو کې هېڅ مخالفت او کوتا هې نه ده کړې او د هېچا سره یې ستاسي په مقابل کې مرسته نه ده کړې (یعني: پر خپلو ټولو وعدو ثابت او قائم ولاړ دي) نو د دغو مشرکانو سره دغه د دوی عهد تر هغه خپلي مو دې پوري پوره کړی، بېشکه چې الله متقین خوښوي،

﴿فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ﴾

نو کله چې دغه حرامي میاشتي تیري سوې (د دغه أَشْهُرُ الْحُرُمُ څخه رجب، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم نه دي مقصد) بلکه د أَشْهُرُ الْحُرُمُ څخه مقصد هغه څلور میاشتي دي چې کفارو ته وخت ورکول سو، نو کله چې دغه أَشْهُرُ الْحُرُمُ تیري سوې یا مسلمانان سی یا د جزیره العرب څخه ووزی.

الله ﷻ و مسلمانانو ته فرمایي:

﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ لَّيِّنَ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ②.

ننه چې دغه څلور میاشتي تیري سوې نو مشرکان چې په هر ځای کې په لاس درسي وژنی یې، بنديان یې کړی، په قلاوو کې یې محاصره کړی او دوی ته د ځارلو او تېرېدلو په هر ځای کې کښېنې او که بیا دوی له کفره توبه وایستل، لمونځ یې د خپلو ټولو حقوقو سره آداء کړی، زکات یې ورکړی، نو د دوی لار ور ایله او خلاصه کړی، بېشکه چې الله ﷻ بخښونکی او ډیر مهربان دی.

دغو مبارکو آیاتو د کفارو سره د ژوند کولو او معاملي مسائل شرحه کړه او په نورو

وروستنیو آیاتو کې د دغسې مسائلو پوره تفصیل سته، نو علي عليه السلام د دغو آیاتو احکام او هغه نور احکام چې رسول الله صلی الله علیه و آله ورته ويلي وه اعلانول، چې د هغې جملې څخه یې یو دغه اعلان هم کاوه (لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسُ الْمُؤْمِنَةِ) یعنې: جنت ته بېله مسلمان نه بل څوک نه دا خلیږي، جنت فقط د مسلمانانو ځای دی.

(وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ) او پر کعبه شریفه به لځ انسان طواف نه کوي.

مور مخ کې ويلي وه چې د بیت الله الحرام حج او عمره د هغو کارو څخه وه چې عربو ته د ابراهیم عليه السلام له دینه په میراث ور پاته سوي وه او دغه شئ یې تر اوسه پوري ساتلی ؤ، مگر په حج او عمره کې یې هم د جاهلیت ډیر خیرن او باطل شیان ګډ کړي وه، تر داسې اندازې چې دغه حج او عمره! په عوض د دې چې د توحید پر عقیده یو عبادت وي، د شرک د اعمالو څخه یو عمل ؤ، ابن عائد رحمته الله علیه وایي: مشرکانو د مسلمانانو سره ګډ حج کاوه، مگر مشرکانو به په تبلیه کې هغه د شرک جملې او کلمې د دې دپاره په لوړ آواز ویلې چې مسلمانان په خپله تبلیه کې غلط کړي او د مشرکانو څخه به ځینو کسانو لځ طواف کاوه، چې دغه کار یې د بیت الله تعظیم باله او ویل به یې: زه پر کعبه شریفه داسې طواف کوم لکه مور چه زېږولی وم، زما پر بدن د دنیا د شیانو څخه هیڅ داسې شئ نسته چې ظلم دي په ګډ وي، نو یوازې په مکه مکرمه کې نه بلکه په ټولو عربو کې د عورت لځوالی عادي او معمولي کار ؤ، حتی طواف یې هم لځ کاوه، دغه لځ طواف د هجرت په نهم کال کې منعه سو.

او بل امر دا ؤ چې مشرکان به تر سړ کال وروسته د حج و آداء کولو ته نه راځي، په راتلونکو کلو کې به بېله مسلمانانو بل څوک په حج کې نه وي موجود، نو دغه د هجرت د نهم کال حج، هغه آخري حج ؤ چې مشرکان ورته راغلي وه او په راتلونکي کال کې چې د هجرت لسم کال ؤ رسول الله صلی الله علیه و آله په خپله حج آداء کړی، چې په هغه حج کې هیڅ مشرک او کافر نه ؤ موجود.

اوس نو د مسلمانانو ګوښه کېدل او جلا کېدل یوازې د منافقانو څخه نه وه، بلکه د کفارو او مشرکانو څخه هم جلا او مستقل سوه، دا د هجرت نهم کال ؤ چې د تبوک غزا په پکښې وه او دغه یې هم د حج حالات وه.

خلک د الله ﷻ دین ته په ډلو ډلو داخلېږي

هغه ډلې چې رسول الله ﷺ ته د خپلو قبیلو له طرفه د اسلام را وړلو او اسلام اعلانولو دپاره راغلي دي او د سیرت په کتابو کې ذکر سوي دي تر اویا ډلو زیاتې دي، که زه د ټولو ډلو د حالاتو په را نقلولو شروع وکړم بحث ډیر اوږدېږي او د هغو ټولو په بیانولو کې کومه خاصه فایده هم نسته، دلته به فقط د هغو ډلو حالات په اجمالي ډول سره بیان کړل سي چې هغه ډلې تاریخي اهمیت لري، یا د هغو ډلو په ملاقات کې کوم عبرت موجود وي، خو لوستونکي او اورېدونکي ته دي دامعلومه وي چې په صورت عموم د ډیرو قبیلو ډلې د مکې مکرمې تر فتحې وروسته راغلي دي، خو هلته ځینې داسې قبیلې هم سته چې ډلې یې د مکې مکرمې تر فتحې د مخه راغلي دي.

د بنو تمیم وډ یا ډله

یوه د هغو مهمو ډلو څخه چې مدینې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره راغلي دي د بنو تمیم ډله ده، بنو تمیم د عربي قبائلو څخه یوه لویه او قوي قبيله وه، د دغې قبیلې ډله د عطار د بن حاجب، اقرع بن حابس، زُبُرْقَان بن بدر او داسې نورو نفرو په مشرۍ مدینې منورې ته د ماښین په وخت کې را ورسېدل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغله، نارې وهي: یا مُحَمَّد! اُخْرِجْ لَنَا. یا مُحَمَّد! ﷺ موږ ته را ووزه، صحرايي عرب دي د کور مخ ته ولاړ دي نارې وهي، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو چې څه پېښه ده؟ ټکنده غرمه او د عربستان شدیدې گرمي ده په دغه وخت کې خلک په کورو کې آرام او راحت کوي دوی ولاړ دي او نارې وهي، رسول الله ﷺ له کوره را و وتی ویل: څه پېښه ده؟ څه وایاست؟ د څه شي دپاره راغلي یاست؟ دوی ویل: غواړو چې ممداحه در سره وکړو (ممداحه) یعنې: د ځان مدحه او صفت.

په هغه وخت کې د عربو دا عادت ؤ چې دوی قبیلې به سره مخامخ سوې یا به سره کښېنستې نو به هري قبیلې د خپل ځان اوصاف بیانول، هري قبیلې چې به ډیر اوصاف درلودل هغه به تر هغې بلې لوړه او د عزت خاونده وه او د دغو اوصافو د بیانولو

دپاره يې خاص خلک درلودل، هغه څوک چې په خبرو به يې خپل اوصاف بيانول هغه ته خطيب ويل کېده او هغه څوک چې په شعر به يې د خپلې قبيلې اوصاف بيانول هغه د دغې قبيلې شاعر ؤ، نو هري قبيلې د ځان دپاره خطيب او شاعر هم درلودی.

اوس دغه د بنو تميم مشران د خپل خطيب او شاعره سره راغلي دي غواړي چې د رسول الله ﷺ سره داسي بيان وکړي چې تاسي د فخر شيان ډير لری که موږ؟ نو ويل: غواړو چې ممداحه در سره وکړو.

مگر دوی په سره غرمه رسول الله ﷺ ته د دغې موضوع دپاره راغلي دي او د کور د دباندې څخه نارې ور وهي، اصلاً په جاهليت کې د عربو ژوند دغسي د اخلاقو څخه ليري ؤ نه يې اخلاق پېژندل او نه يې مراعتول، دغه د دوی ژوند ؤ، نو دغه خلک د هغه خپل ژوند سره موافق پر دغه طريقه راغله، رسول الله ﷺ چې کریم او حلیم ؤ هيڅ يې نه ورته وويل، د دوی د غوښتنې سره سم يې وويل ښه دی، په مسجد کې نور مسلمانان هم سره را ټول سوه، بنو تميم چې خپل خطيب او شاعر ور سره دي کښېنستل، رسول الله ﷺ هم د خپل طرف خطيب او شاعر را وغوښتل، د بنو تميم خطيب عطار د بن حاجب ولاړ سو او په بيانیه يې شروع وکړه خو ټول بيان يې د بنو تميم په مدحه او صفت کې ؤ.

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ثابت بن قيس! ولاړ سه (ثابت بن قيس رضي الله عنه د مسلمانانو خطيب ؤ) ثابت بن قيس رضي الله عنه ولاړ سو او په خبرو يې شروع وکړه د اسلام او الهي دعوت خبري يې وکړې او بيا يې وويل: کوم فخر به تر دې لوی او لوړ وي چې رسول الله ﷺ په موږ کې دی؟ بل فخر به څه شي او څنگه وي؟ زموږ مسلمانانو څخه چې هر څوک مړ سي جنت ته ځي، کوم فخر به د اسلام تر فخر لوړ وي؟ موږ پر يوه الله ايمان لرو هو، تاسي په خپل قوم او نسب فخر کوی مگر زموږ فخر په آخرت دی، زموږ فخر په جنت دی، زموږ فخر په هغه رسول الله ﷺ دی چې له آسمانه الهي وحي پر نازلېږي، د بنو تميم مشرانو وويل: ستاسي خطيب زموږ تر خطيب ښه او بهتر دی.

بيا د بنو تميم شاعر زبُر قان ولاړ سو داسي شعرونه او بيتونه يې وويل چې ټول د بنو تميم په مدحه او صفت کې وه، رسول الله ﷺ حسان بن ثابت رضي الله عنه ته وويل:

قُم يَا حَسَّان! حَسَّانٌ ﷺ خو پېژني؟ د رسول الله ﷺ د حضور! و د مسلمانانو لوی شاعر، حَسَّانٌ ﷺ ولاړسو او هغه د زَبْرَقان پر وزن او قافیه یې اشعار و ویل، سمدستي په هغه مجلس کې یې پر هغه وزن بیتونه و ویل او اشعار یې هم ټوله د الله ﷻ په وحدانیت کې وه د رسول الله ﷺ، مهاجرینو او انصارو په مدحه او صفت کې وه، د جنت او آخرت بیان پکښې ؤ، د بنو تمیم ډلې بیا و ویل: ستاسې شاعر زموږ تر شاعر ښه او بهتر دی او دغه ډله اسلام ته داخله سوه، رسول الله ﷺ هم هدیې او تحفې ورکړې.

د سورة الحجرات اولنې مبارک آیاتونه د دغې ډلې د اخلاقو په باره کې نازل سوي دي چې په هغه کې یواځې دوی ته نه بلکه ټولو مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ سره د گذارې او معاملې کولو لار ښوونه ده، الله ﷻ فرمایي:

﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝﴾

ژباړه: اې هغو کسانو چې ایمان مو را وړی دی! خپلې مفکورې او نظریې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د اوامرو تر صادرېدلو د مخه مه وړاندې کوی، بلکه د هغود اوامرو انتظار باسی او د الله ﷻ څخه و بهرېږی، بېشکه چې الله ﷻ ښه اورېدونکی او په هر څه خبر دی. د دغه آیات شریف څخه مقصد دا دی چې په هره موضوع او هره معامله کې باید د الله ﷻ او رسول الله ﷺ اطاعت وسي، انساني فکر، رایه او قانون کم او ناقص دي، په سل کې سل یې نتیجه ناکامي او بربادي ده او بیا رب ﷻ فرمایي:

﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ، بِأَقْوَلٍ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ۝﴾

ژباړه: اې هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی! خپل آوازونه د نبی ﷺ تر آواز مه لوړوی او په لوړ آواز خبرې مه ورته کوی، لکه ځینې ستاسې چې د ځینو نورو سره په لوړ آواز خبرې کوی، دا بېرته ستاسې ښه عملونه به ضائع سي او تاسې به نه یاست په خبر.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝﴾

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې خپل آوازونه د رسول الله ﷺ په حضور کې کښته کوي (په کښته آواز خبرې کوي) دا هغه کسان دي چې الله ﷻ د دوی زړونه د پرېهزګارۍ او د الله ﷻ څخه د بېرې دپاره آماده کړي دي، يعنې: خپل الهي توفيق يې د دوی سره ملګری کړی دی، دغو کسانو لږه مغفرت، بخښنه او لوی ثواب دی. وروڼو! په اسلام کې لوی شعائر څلور شيان دي: قرآن مجيد، رسول الله ﷺ، کعبه شريفة او لمونځ؛ نو تر هر څه د مخه دا لازم دي چې د دغو څلورو شيانو عزت او احترام وساتل سي، د دغو شيانو سره يې احترامې د اسلام يې احترامې ده.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾

هر هغه کسان چې د کور د دباندي له طرفه تا ته نارې درو هي اکثره د دوی عقل نه لري، چې دا هغه د بنو تميم ډله وه.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

که چيرې دوی تر هغو صبر کړی وای ترڅو چې ته ورته را وتلای، دغه به د دوی دپاره خیر او ښه وای او الله ﷻ ډیر بخښونکی او مهربانه دی.

دا هغه آیاتونه وه چې د بنو تميم د ډلې په باره کې نازل سوه او د ټول امت دپاره درس او لار ښوونه ده، چې د خپل رسول او نبی سره باید څنگه ژوند او معامله وکړي.

د بني عامر وفد يا ډله

بيا يوه بله داسې ډله راغله چې د هندو راتګ هيڅ اسيد نه ؤ چې هغه د بني عامر ډله وه، د دغې ډلې مشران عامر بن طفيل او أربد بن قيس وه.

که ستاسې هغه د (بئر معونه) فاجعه په ياد وي کوم چې د رسول الله ﷺ او بيا نفره اصحاب کرام پکښې ووژل سوه، د هغه سبب د دغه عامر بن طفيل غدر او خیانت ؤ، دغه وژل سوو مسلمانانو ته د دغه عامر بن طفيل اکا چې په ملاعبُ الأسنه سره مشهوره ؤ جوار او امان ورکړی ؤ، خو دغه عامر بن طفيل هغه جوار مات کړی او په خیانت سره يې ټول مسلمانان شهيدان کړه، اوس راغلی دی چې په ظاهره سره مسلمان سي، دغه خائن عامر بن طفيل او أربد بن قيس نه غوښتل چې مسلمانان سي،

مگر څرنگه چې د دوی شا وخوا قبيلې اسلام ته داخلي سوي وې نو د دوی قوم دوی مجبوره کړه چې ولاړ سې او مسلمانان سې، د قوم د غوښتنې په سبب دغه دوه نفره د قوم د نورو مشرانو په ملګرتيا مدينې منورې ته ولاړل، مگر دغه دوه نفره چې د قوم عمده رئيسان او د دغې ډلې مشران وه نو د قوم او خپلو ملګرو په وکالت او استازي توب دوی خبري کولې، خو په لار کې عامر بن طفيل و اړېد بن قيس ته ويلي وه: يا اړېد! زه والله اسلام نه غواړم، اړېد ويل: والله زه يې هم نه غواړم، عامر ورته و ويل: واوړه! زه به محمد ﷺ په خبرو مشغوله کړم، کله چې دي وليدی چې دی زما سره په خبرو مشغوله دی او تا ته يې فکر نسته نو ته د توري واری پر وکړه، دغو دوو نفرو په لار کې د رسول الله ﷺ پر وژلو اتفاق سره وکړی او دغه ډلې چې به راتلې اسلحه نه ځني اخیستل کېدل ځکه هغه هم د قبيلو او قومو مشران وه، دا اجازه ورکول کېدل چې د خپلې اسلحې سره د رسول الله ﷺ سره کښيني او ملاقات ور سره وکړي، صحابه کرام به هم موجود او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا به حاضر وه، دغه دوه نفره راغله او اوس يې اميد دی چې رسول الله ﷺ به د دوی سره تنهه سي او دوی به هغه خپله ځاننه نقشه عملي کړي.

دغه ډله د رسول الله ﷺ سره په مسجد کې کښېستل، عامر بن طفيل چې د قوم او ډلې رئيس دی په خبرو شروع وکړه او ويل: يا محمد! ﷺ خالني، يعني: زما سره يوازي سه زه غواړم چې په تنهه يې کې خبري در سره وکړم، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا والله، ترڅو چې تا پر الله ﷻ ايمان نه وي را وړی او دا شاهدي آداء نه کړې چې الله يو دی او هغه لره هيڅ شريک نسته در سره تنهه به نه سم، عامر بيا و ويل: يا محمد! خالني، زما سره يوازي او تنهه کښېنه زه خبري در سره کوم، رسول الله ﷺ بيا وفرمايل: «لَا وَاللَّهِ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» دغه ځانن عامر بن طفيل په دې سبب خبري اوږدوي چې اړېد د توري واری وکړي، مگر اړېد چې توره ور څخه ده حرکت نه کوي، که څه هم عامر بن طفيل به رسول الله ﷺ په خبرو مشغوله کړی. په دغه وخت کې چې عامر بن طفيل د رسول الله ﷺ سره خبري کولې اړېد د مسجد په بل طرف کې ناست دی کولای سي چې پر رسول الله ﷺ د توري واری

وکړي، خو آرام ناست دی هېڅ حرکت نه کوي، عامر بن طفیل په احمقانه او بې معنی خبرو شروع دی، وايي: يا محمد! ﷺ په والله که زما پر رایه را سره ولاړ نه سې زه به مدینه په لښکر او آسانو ډکه کړم، يعني: ستا د جنگ دپاره به پر آسانو سپاره را سو، رسول الله ﷺ جواب نه ورکوي.

په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري يې روايتوي وايي: عامر بن طفیل و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ورته ویل یې: په درو شيانو کي تا ته اختيار درکوم هر يو چي دي خوښ وي هغه عملي کړه، يو دا چي د دښتو خلک يې ستا او د غرو خلک يې زما، که دا نه وي نومي د ځان خليفه وگرځوه، يعني: تر تا وروسته به حکم زما وي، که دا هم نه وي نو درېمه خبره دا ده چي د غطفان لښکري به په زرو ابلقو يا برگو (سکان) آسانو او زرو ابلقو ماديانو کي درباندي راوړم.

عامر دغه خبري کوي او په دې انتظار دی چي ملگری يې د توري واری وکړي، مگر هغه آرام ناست دی، عامر بيا وويل: يا محمد! خَالِي، رسول الله ﷺ وفرمايل: تر څو چه تا پر يوه الله چي شریک نه لري ايمان نه وي راوړی نه در سره تنهه کېږم، عامر و ويل: والله زر اشقر او زر شقراء به درباندي راوړم، يعني: زر ابلق آسان او زر ابلقي مادياني به درباندي راوړم، چي دا د عامر د لښکر د سپرو شمېر او عدد و، يعني: داسي لښکر به ستا د جنگ دپاره راوړم چي ټول به پر ابلقو (سکان) آسانو سپاره وي، عامر په دغه خبرو رسول الله ﷺ بېروي او مشغوله کوي، خو رسول الله ﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، سړی بيهقل دی او دا د خبرو طريقه نه ده نو ځکه رسول الله ﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، په آخر کي عامر بن طفیل و ويل: والله نه مسلمانېږم اوله مسجده ووتی رهي سو.

هغه نورو ملگرو يې ورته وويل: سړه دا دي څه وکړه؟ ده ويل: زه نه مسلمانېږم، وروسته په لار کي عامر وأرېد ته وايي: والله په ټولو عربو کي تر تا قوي، شجاع او دلاوره نه دی را معلوم نو ولي دي نه واهه؟ ما به په خبرو مشغوله کړی او ته به آرام ناست وې آيا وېرېدې؟ بې همته سوې؟ أرېد ويل: يا والله! مگر هر وخت چي به ما غوښتل چي د توري واری پر وکړم ته به زما او د ده په منځ کي وې، عامر ويل:

زه چيري وم ته چيري؟ سړی زما شخه ډير ليري ناست ؤ، اړبد ويل: يا والله. هر وخت چي به ما غوښتل چي وې وهم ته به مي مخ ته راغلي، غواړې چي ته مي وهلي وای؟ عامر په تعجب کي سو.

ورونو! د هجرت په اولو وختو کي به رسول الله ﷺ د ځان دپاره محافظ، پيره دار او ساتونکی دراوه چي اوس (باډي څارډ) ورته ويل کيږي، مگر کله چي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ۱۶۷)

يعني: الله ﷻ دي د خلکو شخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ هغه پيره دار يا محافظ له ځانه ايسته او ليري کړی، د دغه آیات تر نزول وروسته يې د ځان د حفاظت دپاره څوک نه دراوه. نو دلته هم الله ﷻ په خپل حفظ سره وساتي.

د بنو عامر ډله چي رهي سوه په لار کي يې د شپې د تېرولو دپاره د بنو سلول په قبيله کي واړول، بنو سلول يوه بد نامه قبيله وه په عربو کي په غدر او خیانت سره مشهوره وه، خود دوی او د بنو عامر په منځ کي تعلق او شناخت ؤ، مگر نورو ټولو عربو پر بنو سلول بد ويل، اوس دغه د بنو عامر ډلي په بنو سلول کي واړول او په خپله عامر بن طفيل د يوې ښځي په کور کي بیده سو، سهار چي را وښ سوتونی يې پرسېدلی ؤ، چا ويل: د طاعون مرض دی او څوک وايي: سرطان ؤ، خواصلاً د الله ﷻ اراده داسي وه چي په يوه شپه يې ټول ستونی و پرسېدی او عامر پوه سو چي مرم، نو يې يوه خبره وکړه چي هغه د ده خبره په عربو کي متل سوه، عامر بن طفيل وويل:

أَعْدَةُ كَعْدَةِ الْبَكْرِ وَمَوْتُ فِي بَيْتِ سَكُولِيَه!

عُده پارسوب او مرغړي ته ويل کيږي او بکر کوچني اوبښ يا جونگي ته ويل کيږي، دغه مرغړی په اوبښانو کي يوه ناروغي ده چي ستونی يې و پرسېږي او بيا مري، نو عامر وويل: دا څومره بد بختي او ذلت دی، په عوض د دې چي په جنگ کي وژل کېدلای د اوبښانو په مرض مرم او د يوې سلولۍ ښځي په کور کي مرم، عرب به بيا زما کورنۍ ته پېغور ورکوي، عامر متکبر او مغروره ؤ دغسي مرگ يې نه ؤ خوښ.

خو له دغې ناروغۍه داسې حال ته ورسېدی چې د ولاړېدلو نه ؤ، خو بیا یې هم وویل: زما آس را ولی، آس را وستل سو، ویل: پر آس مي سپور کړی او زما اسلحه: توره او نېزه مي را کړی، هغه یې هم ورکړه، آس یوه او بل طرف ته ګرځوي اسلحه پورته او کښته کوي خو د آسه ولوېدی، خلک ورغله چې وې کتې دئ مړ ؤ، دغه د غادر او خاین عامر بن طفیل مرګ ؤ، په دغه ذلیل ډول د خپل کلي او کوره لیري مړ سو.

قوم یې دئ ښخ کړی او رهي سوه څو ښي عامر ته ورسېدل، د قبیلې ټول خلک ور ته را ټول سوه پوښتني ځني کوي چې څه مو وکړه او کومې نتیجې ته ورسېدلاست؟ دوی د خپل سفر حالات ورته وویل، قوم پوښتنه ځني وکړه چې څه شي ته یې دعوتولاست؟ اړېد بن قیس چې اوس د قوم مشر دی بې حیايي او بې ادبي یې وکړه، د الله ﷻ په مقابل کې یې جرئت او دلاوري وکړه او ویل: موږ یې و خپل الله ته دعوت کړو، که د محمد ﷺ الله زما مخ ته وای دغه اوس به مي په غشي وېشتلی او وژلی وای (العیاذ بالله) دا یې د الله ﷻ سره بې ادبي او بې پروايي وه.

بیا نو دغه اړېد په داسې حال کې چې اسلام یې رد کړی دی پر خپل اوښ سپور او رهي سو، اوس د قوم مشر اړېد بن قیس دی، چا د ده د خبرو په جواب کې څه نه وویل، دئ د خپل کور په لار کې یوې لوړې ته وختی، په دغه وخت کې برېښنا، صاعقه، چې موږ ټکه ورته وایو پر را ولوېدل اړېد بن قیس او د ده اوښ یې د خلکو په حضور وسوځل، خلک ورته ګوري چې اړېد او اوښ یې دواړه د دغې برېښنا یا صاعقې په واسطه وسوځل سوه.

دا د هغه جرئت او دلاورې نتیجه وه چې ده د الله ﷻ په مقابل کې درلودل، د اړېد بن قیس په باره کې د سورة الرعد (۱۲، ۱۳) نمبر آیاتونه نازل سوه، الله ﷻ فرمایي:

﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۝﴾

ژباړه: دغه الله ﷻ هغه ذات دی چې تاسې ته برېښنا درښکاره کوي، دپاره د بیري د هغه چا چې ضرر ور رسوي، یا دپاره د طمعي د هغه چا چې ګټه او فایده ور رسوي او دغه الله ﷻ په اوبو درنې اورښخي په هوا کې را پورته کوي.

یعني: دغه د برېښنا لیدل د دوو حالتو څخه خالي نه دي، ځینې هغه کسان دي

چي د تاوان څخه يې بېرېږي هغه په بېروي او ځيني هغه کسان دي چي د باران په اميد دي هغه په خوشاله کوي چي په زړو کي يې د باران طمعه پيدا سي.

مقصد دا چي د الله ﷻ ذات د انعام او نعمتو، د انتقام او عذابو، د دواړو جامع دی، چي يو مثال يې دغه دی: چي په دغه اورځ، تالنده او برېښنا کي په يوه وخت کي دوه متضاد کيفيتونه موجود دي، چي بېره له عذابه او اميد د رحمت دي.

مثلاً کله ځي اورځي راسي، تالنده او برېښناوي شروع سي نو خلک په دې اميد سي چي باران به واورېږي، خو په عين وخت کي دا بېره هم ورته پيدا سي چي چيري ټکه يا تندرې ونه لورېږي چي د انسانانو د هلاکت سبب به وگرځي.

يا کله چي په اوبو ډکي درنې اورځي راسي خلک په خوشاله سي چي ښه بارانونه به وسي او د الهي رحمت سبب به وگرځي، خو په عين وخت کي دا بېره هم ور سره پيدا سي چي د دغو بارانو څخه يو لوی طوفان جوړ نه سي او د انسانانو د هلاک سبب ونه گرځي، نو د انسانانو دپاره دا لازمه ده چي د الله ﷻ د رحمت اميدواره وي، او په عين وخت کي يې له عذابه هم وبيرېږي.

﴿وَسَبِّحْ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَأِ الْكَهْ مِنْ خِفَتِهِ وَيُرْسِلُ الْغَوَاقِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْحَالِ ۝﴾

او تسبيح وايي رعد په حمد او ثناء د دغه الله او نوري ټولي ملائکي د الله ﷻ د بيري او هيښته څخه تسبيح وايي او دغه الله ﷻ ټکي، تندرې پر هغه چا را لېږي چي د الله ﷻ إرادې وي، حال دا چي دغه خلک د الله ﷻ په شان کي جدل او جگړې کوي، حال دا چي د الله ﷻ عقوبت او نيول ډير سخت دي.

د بنو عامر قبيلې چي دغه حالات وليدل چي عامر بن طفيل ته څه ور پېښه سوه؟ او اُربد بن قيس ته څه ور پېښه سوه؟ نو بنو عامر ټول پر اسلام و درېدل او اسلام ته داخل سوه. دا د بنو عامر د قبيلې د اسلام سبب ؤ.

د بني عبد القيس ډله يا وډه

د بني عبد القيس د قبيلې څخه يوه ډله د مسلمانېدلو دپاره مدينې منورې ته راغله چې شمېر يې څلوېښت نفره و، دغه خلک اسلام او مسلمانېدلو ته په ډير شوق وه، کله چې د مسجد نبوي ساحې يا ميداني ته ورسېدل اوښان او سامان يې دغسي پرېښوول حتی اوښان يې هم ونه تړل په ډير تلوار او چابکي د مسجد پر طرف وررهي سوه، هر يو غواړي چې تر هغه بل ور د مخه سي او د رسول الله ﷺ سره پر اسلام بيعت وکړي، د دوی په جمله کي يو پوه او هوښيار سړی ؤ چې نوم يې أحنف ؤ او أشج عبد القيس هم ورته ويل کېدل، دغه أحنف په پوره احتياط او آرامي، په سره سينه د اوښانو څخه سامانونه کېښته کړه، اوښان يې و تړل پر سامانو وگرځېدی بيا نو مسجد ته ورغلی، هغه نورو ټولو بيعت کړی ؤ اسلام ته داخل سوي وه، دی په آخر کي راغلی او د رسول الله ﷺ سره يې پر اسلام بيعت وکړی، د رسول الله ﷺ دغه د ده کار ډير خوښ سو او په خوشاله سونويې وفرمايل: يا أحنف! په تا کي دوه خوبونه يا صفته سته چې د الله او رسول الله خوښ دي، أحنف وويل: يا رسول الله! هغه دوه صفته يا خوبونه څه شي دي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: حلم او احتياط، آرامي او سره سينه، دغه أحنف ډير حليم ؤ.

د حلم او احتياط فايده دا ده چې يو انسان په خپلو تصرفاتو کي نه غلطېږي، د أحنف د حلم قصې خورا ډيري دي خو دغه يوه قصه يې دلته واورى:

وايي: أحنف يوه مينځه درلودل، يو وخت د دغې مينځې څخه يو لوبښی ور څخه ؤ چې په هغه لوبښي کي ايشولي اوبه وې، د مينځې څخه دغه لوبښی د أحنف پر يوه کوچني زوی ولوبېدی، هغه وسوځل سو او مړ سو، خو أحنف مينځي ته هيڅ هم و نه ويل (دا يې حلم ؤ) او بل د ده خوی او خصلت احتياط او آرامي وه، په هيڅ کار کي يې تلوار نه کاوه، رسول الله ﷺ د احتياط صفت کړی دی او هغه يې ښه بللی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: احتياط او آرامي په هر شي کي ښه ده بېله د خير او آخرت په کارو کي، په هغو کي ځنډ مه کوه دامه وايه: نه و درېږه چې زه فکر او مشوره وکړم.

مثلاً یو چا د خیر او صدقې کار ته وروبللې، بېله فکره او حساب، جمعه او ضرب مه ورته کوه، پلمې او بهانې مه جوړوه هغه د خیر کار وکړه، مگر په دنیوي کارو کې احتیاط او فکر کول د انسان دپاره خیر دی.

بیا نو احنف رضی الله عنه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ویل: یا رسول الله! دغه دوه خوږونه ما زده کړي او د ځان عادت مي گرځولي دي؟ که الله ﷻ زما په طبیعت کې پیدا کړي دي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: بلکه الله ﷻ ته پر دغو خوږو پیدا کړي یې، احنف رضی الله عنه وویل: الحمد لله چې الله ﷻ په ما کې داسې دوه خوږونه ایښي دي چې د الله ﷻ او رسول الله ﷺ خوښ دي، دا د الله ﷻ احسان دی چې ده ﷻ را پکښې پیدا کړي دي او بیا یې خوښ کړي دي، نو بنو عبد القیس مسلمانان سوه.

د بنو حنیفه وفد یا ډله

بنو حنیفه یو قوم او قبيله ده چې د نجد په یمامه کې اوسېدل، ویل کیږي چې دغې قبیلې د جنگ دپاره یو لک نفره درلودل يعني: ډیره لویه او قوي قبيله وه، د دغې قبیلې اووه لس نفره مشران د هجرت په نهم کال کې مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورغله، چې په دغه ډله کې مسیلمة الکذاب هم و، مسیلمه بن ثمامه، بن کبیر، بن حبیب د دغه بنو حنیفه د قبیلې څخه دی، دغې ډلې د انصارو څخه د یوه سړي په کور کې واورل او بیا و رسول الله ﷺ ته بېله مسیلمه څخه د اسلام راوړلو دپاره ورغله، مسیلمه هلته هغه خپل د اړولو په ځای کې پاته سو، مسیلمه مدینې منورې ته راغلی دی خو په اسلام او مسلمانېدلو نه دی راضي، څرنگه چې مسیلمه د خپل قوم د مشرانو څخه و نو د قوم څخه یې مخالفت نه سوای کولای، د قوم سره راغلی دی مگر رسول الله ﷺ ته نه ورغلی، د قوم دغه راغلو خلکو د رسول الله ﷺ سره بیعت وکړی او اسلام ته داخل سوه.

رسول الله ﷺ دوی ته هدیه او تحفې ورکړې (دا د رسول الله ﷺ عادت و چې دغسې راغلو خلکو ته به یې هدیه ورکولې) نو قوم وویل: یا رسول الله! په موږ کې یو سړی سته چې زموږ د مشرانو څخه دی مگر سړی اوس زموږ سره دلته نه دی راغلی،

رسول الله ﷺ و فرمايل: څرنگه چي دى ستاسي د سامانو ساتنه او حفاظت کوي او ستاسي خدمت کوي نو بد سړى نه دى، دغه هديه د هغه دپاره هم در سره واخلي.

قوم هم هغه هديه چي د رسول الله ﷺ له طرفه د مسيلمه دپاره وه ور سره واخيستل او مسيلمه ته ورغله او ويل: رسول الله ﷺ دغه هديه ستا دپاره را کړې ده او رسول الله ﷺ و فرمايل: څرنگه چي دى ستاسي خدمت او مرسته کوي د سامانو ساتنه مو کوي نو بد سړى نه دى، مسيلمه و ويل: وگورئ محمد ﷺ زما صفت وکړى، د مسيلمه ټول ملگري مسلمانان سوه بېله ده څخه، خو د دوهم وار دپاره مسيلمه د خپلو ملگرو سره و مسجد نبوي ته ورغلى او هلته په مسجد کي ناست دي، دى او د ده قوم خبري سره کوي (مسجد نبوي خواتاسي ته در معلوم دى چي د رسول الله ﷺ کور د مسجد سره مېنۍ دى فقط يو دېوال يې ترمنځ ؤ او په دغه دېوال کي د کور او مسجد ترمنځ يوه دروازه وه چي پرده پر څرېدل او رسول الله ﷺ به د دغې لاري څخه مسجد ته ورتلى) نو مسيلمه او قوم يې په مسجد کي ناست دي او خبري سره کوي، د مسيلمه شا د رسول الله ﷺ د کور و طرف ته وه، د شا طرف نه ويني، د مسيلمه ملگرو د مسيلمه څخه پوښتنه وکړه چي ته څه وخت اسلام ته داخلېږي؟ مسيلمه ويل: هر وخت که محمد ﷺ زه د ځان خليفه وگرځولم، يعني: که يې تر ده وروسته حکم ما ته را کړى نو زه مسلمانېږم، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ له خپله کوره مسجد ته ور داخل سو او د مسيلمه خبري يې واورېدې، رسول الله ﷺ په دغه سړي کي شر وليدى او پوه سو چي د دغه سړي اراده نوره ده، نو رسول الله ﷺ د مخکي څخه يوه کوچنۍ خاشه را پورته کړه چي په عربي کي (عُرْجُون) ورته وايي او ويل: والله که ته زما څخه دغه خاشه وغواړې در به يې نه کړم خلافت خو څه کوې بلکه خاشه نه درکوم او والله نه را معلومېږې بېله درواغجنه او والله ته هغه څوک يې چي په خوب کي را ښکاره کړه سوې او که بېله اسلامه بيرته ولاړې الله ﷺ به دي خوار او حقير کړي، دا ټولي سختي او شديدي خبري وې، خير د مسيلمه ملگري ټول اسلام ته داخل سوه مگر مسيلمه الکذاب نه سو مسلمان.

په وروسته کي چي د بنو حنيفه ډله د مدينې منورې څخه ولاړه صحابه کرامو

د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسول الله! د دې خبرې څخه دي څه مقصد و چې ته هغه څوک یې چې په خوب کې را ښکاره سوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ما په خوب کې ولیدل چې د ټولې مخکې خزانې ما ته را جمعه کړه سوې او بیا مې په خپلو لاسو کې د سرو زرو دوه وښي ولیدل چې زما ښه نه ځني راغله، وحي را ته وسوې چې پوه یې کړه، ما هم دغه وښي پوه کړه او هغه په هوا سوه، صحابه کرامو و ویل: یا رسول الله! د دغو وښيو ترجمه دي په څه شي سره وکړه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغو ترجمه مې په دوو درواغجانو سره وکړه چې په جزیره العرب کې به پیدا کېږي، دوه نفره چې په درواغو سره به د نبوت دعوه کوي او الله ﷻ به یې ذلیله کړي.

واقعاً هم د رسول الله ﷺ تر رحلت د مخه دوه نفره چې په درواغو یې د نبوت دعوه وکړه په جزیره العرب کې پیدا سوه چې یو یې دغه مسیلمة الکذاب په یمامه کې و چې د هجرت په لسم کال کې یې د نبوت دعوه وکړه او د ابوبکر الصديق ﷺ په خلافت کې چې د هجرت دوولسم کال او د ربیع الأول میاشت وه د هغه وحشي چې د حمزه ﷺ قاتل و او ابودجانه ﷺ له طرفه ووژل سو او بل نفر یې اسود العنسي و چې په یمن کې و او د رسول الله ﷺ تر رحلت یوه ورځ د مخه د فیروز له طرفه ووژل سو، دده د وژل کیدلو خبر د وحيو په واسطه رسول الله ﷺ ته راغلی او صحابه کرامو ته یې هم دغه خبر ووايه، خو ابوبکر الصديق ﷺ ته چې د رسول الله ﷺ خليفه و دغه خبر د خلکو په واسطه له یمنه را ورسېدی.

د مسیلمة الکذاب قصه اوږده ده، خو کله چې مسیلمه خپل وطن یمامي ته ولاړی د خپل ځان او د نبوت په باره کې یې فکر کاوه تر څو چې داسې دعوه یې وکړه چې دى د الله ﷻ له طرفه د رسول الله ﷺ سره په نبوت کې شریک کړل سو او د ځان دپاره یې د نبوت دعوه وکړه، له خپله ځانه یې د شعر پر قسم یې معنی جملې جوړولې او ویل به یې چې دغه وحی دي او ما ته رانا زلیږي، خپل قوم ته یې شراب او زنا ور حلال کړه، خو پر دغه سربېره یې دا شاهدي هم آداء کول چې رسول الله ﷺ نبي دی، نو یې د یمامي څخه ورسول الله ﷺ ته لیک ولېږی چې په هغه

کي يې ليکلي يې وه: **مِنْ مَسِيْلَمَةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ اِلَى مُحَمَّدٍ رَسُوْلِ اللّٰهِ**: خبر اوسه چي ما ته هم دغه د نبوت په کار کي ستا سره شراکت را کړل سو، د مخکي نيم امر او حکم زموږ دی او نيم يې د قريشو دی مگر قريش داسي قوم دی چي تېرئ او تجاوز کوي.

رسول الله ﷺ يې په جواب کي ليک وړ ولېږي چي ورته ليکلي يې وه:
«بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُوْلِ اللّٰهِ اِلَى مَسِيْلَمَةِ الْكَذٰبِ».

(له دغه وخته د مسيلمه لقب کذاب يعني درواغجن سو)

السّلام على من اتبع الهدى، اما بعد:

مخکه د الله ﷻ ده او هغه چا ته يې ورکوي چي د ده ﷻ خوښه وي او آخرت د پرېهزگارانو دی.

مسيلمه الكذاب له دغه وخته څخه و خپلو کاذبوا دعاگانو ته دوام ورکړی او د ده دغه د درواغو دعوي د يوه مسلمان نفر په مرتد کېدلو سره نور هم شهرت پيدا کړی، چي هغه قصه داسي وه:

کله چي د بنو حنيفه ډله مسلمانان سوه د هغې ډلې څخه يو نفر چي نهار بن عَنفوه نومېدی دالته په مدينه منوره کي پاته سو، قرآن کریم يې په ياداوه او د اسلام احکام يې زده کول، سورة البقره او سورة آل عمران يې د ابی بن کعب ؓ په مرسته او کومک په ياد کړه نور د اسلام احکام يې هم زده کړه، خو د ده سره کافي علم او معلومات جمعه سوه، د قرآن مجيد څخه يې ډيره حصه په ياد کړه، ابو هريره ؓ په يوه حديث کي روايت کوي او وايي: زه او دغه نهار او د انصارو څخه بل درېيم نفر سره ناست ؤ چي رسول الله ﷺ راغلی او يوه عجيبه خبره يې وکړه، موږ درې نفره ناست يو رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسي څخه يو نفر په اور کي دی، يعني: ستاسي درو نفرو څخه يو نفر دوېځ ته ځي، ابو هريره ؓ وايي: زه پر خپل ځان ډير زيات وېږېدم او پسله څه مو دې هغه انصاري هم پر اسلام وفات سو، وايي زما بېره نوره هم زياته سوه ځکه د هغو درو نفرو څخه زه او نهار پاته سوو او نهار عابد، عالم او د قرآن مجيد حافظ دی، همېشه لمونځ او عبادت کوي، د قرآن مجيد په يادولو او حفظولو مشغوله دی، نو زه پر خپل ځان ډير بېرېدم چي هغه دوېځي به زه يم.

او بيا رسول الله ﷺ دغه نهار د بنو حنيفه قبيلې ته ولېږي چي هغو ته اسلام او د اسلام احكام ور وښيي، ځكه ده د اسلام څخه ډير شيان زده كړي وه، نو ويل: بنو حنيفه ته ورسه (چي په خپله د دغه نهار قبيله وه) د دين احكام ور وښيه، نهار هم رهي سو او يما مې ته ورسېدې، د مخه تر دې چي د خلكو سره يو ځاى سي مسيلمۀ الكذاب ور وغوښتي او ورته وي ويل: يا نهار! كه دي خلكو ته و ويل چي مسيلمه نبي دى زه به دي د ځان وزير وگرځوم، د نهار هم د دنيا طمعه پيدا سوه، دى فقير او غريب سړى ؤ او اوس په يوه وار د مسيلمه وزير ځني جوړېږي نو دنيا وركش كړى، كله چي د بنو حنيفه مسلمانان او كفار ورته را ټول سوه او د ده څخه يې پوښتنه وكړه چي محمد ﷺ څه ويل؟ نهار وويل: محمد ﷺ ويل: مسيلمه هم ما غوندي يا زما پر قسم نبي دى، د بنو حنيفه څخه هغه كسان چي مسلمانان سوي وه هغه خلك د دغه نهار په واسطه بيرته مرتد سول او د بنو حنيفه خلكو مسيلمه په نبوت ومنى، چي د نهار دغه كار د مسيلمۀ الكذاب د نبوت د شهرت سبب وگرځېدى.

دغه قصه موږ ته يوه ډيره مهمه لار ښوونه كوي، هغه دا چي موږ خلك نه سو پېژندلاى، هو، رسول الله ﷺ د دغه نهار په باره كي د الهي وحيو او معلوماتو په سبب پېش گوښي كړې وه او موږ وليدل چي هغه څه وكړه؟ خو موږ امت عاجزه بندگان يو بېله هغه څه چي الله ﷻ او رسول الله ﷺ په خبر كړي يو او بېله ظاهري حالتو نور څه نه سو وىلاى.

حتي رسول الله ﷺ كله چي د تبوك د غزا څخه بيرته مدينې منورې ته راتلى پر لار يې يو ځاى واړول، ځينو نفرو د لښكر اوښان بوتله او څارل يې، خود دغو نفرو څخه د رسول الله ﷺ اوښه وركه سوه نو صحابه كرام په دغه اوښه پسي گرځېدل چي پيدا يې كړي، هلته بيا په لښكر كي يو منافق ؤ چي نوم يې زيد بن لُصيط القينقاعي ؤ، دغه منافق په دې سفر كي د عماره بن حزم الأنصاري ؓ په ډله كي ؤ، چي دغه عماره ؓ د اهل بدر او د هغو كسانو څخه دى چي د عقبې په بيعت كي حاضر وه، نو دغه منافق د عماره په خېمه كي ناست دى، مگر په خپله عماره ؓ په دغه وخت كي د رسول الله ﷺ سره د هغه په خېمه كي دى چي هغه خېمه بيا د لښكر په بله منطقه

کي وه، کله چي د رسول الله ﷺ د اوسني د ورکېدلو خبر په لښکر کي نشر سو، دغه زید منافق چي د عماره ؓ په خېمه کي دی وویل: آیا محمد نه وایي چي زه نبي یم او د آسمان په خبر مو خبروي؟ مگر اوس دئ نه دی خبر چي د ده اوبښه چيري ده؟ دا خودلته د عماره ؓ په خېمه کي د منافق زید خبره وه.

رسول الله ﷺ چي هلته ليري په خپله خېمه کي ناست دی او عماره ؓ هم هلته ورسره و و فرمايل: یو سړی وایي: (چي مقصد یې دغه زید منافق و) چي محمد وایي زه نبي یم او د آسمان په خبر مو خبروي، مگر اوس نه دی خبر چي خپله اوبښه یې چيري ده، رسول الله ﷺ نور هم و فرمايل: زه نه یم خبر مگر په هغو شيانو چي الله ﷻ په خبر کړی یم، (يعني: تر هغه څه چي الله ﷻ په خبر کړی یم زیات غیب نه دي را معلوم) نو الله ﷻ خبر کړم چي زما اوبښه په فلاني، شېله کي او په فلاني ځای کي ده، قیضه یا تناو یې په یوه و نه پوري بند دی نو اوبښه هغې وني بنده کړې ده ولاړ سی او را یې ولی، نفر پسي ولاړه واقعاً هم اوبښه په هغه ځای کي پر هغه قسم په خپل تناو بنده سوې وه او اوبښه یې راوستل.

د دغې واقعي تر لیدلو او اورېدلو وروسته عماره ؓ د رسول الله ﷺ د خېمې څخه خپلي خېمې ته راغلی او په خپله خېمه کي دغه بیان کوي او وایي: چي والله اوس عجبېه واقعېه پېښه سوه او رسول الله ﷺ عجبېه خبره وکړه، مقصد هغه قصه یې ټوله بیان کړه، د خېمې د خلکو څخه یوه نفر چي په دغه خېمه کي موجود و عماره ؓ ته وویل: دغه خبره ستا تر را تگ د مخه دغه زید وکړه، عماره ؓ پر زید مخ را واړاوه او پر څټ یې په سکانو وهي او ور ته وایي: الله دي مړ کړه ته د رسول الله ﷺ په باره کي دغه خبري کوې؟ تر هغو یې واهه چي خلکو ځني خلاصاوه او بیا یې د خپلي خېمې څخه وشړی.

مقصد دا چي غیب بېله الله ﷻ څخه بل هیچا ته که په مخکه کي دي که په آسمانو کي دي نه دي ور معلوم، الله ﷻ فرمایي:

﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾. (النمل: ۶۵)

نو رسول الله ﷺ په نهار باور او اعتماد وکړی چې بنو حنیفه ته یې ولېږي، مگر نهار مرتد سو او دغسي فتنه انگېزه یا د فتنې ډک کار یې وکړی، نو ځکه علماء کرام وایي: که څوک غواړي چې په یو چا پسي اقتداء وکړي او د هغه متابعت وکړي. نو دي د داسي چا متابعت کوي چې هغه پر اسلام وفات سوی وي او پر خیر یې خاتمه سوې وي، مگر ژوندی انسان؟ د هغه د فتنې او خرابېدلو ضمانت څوک نه سي کولای، ته نه یې خبر چې څه وخت او کله؟ څنگه او چیري؟ په کوم فساد او کومه فتنه اخته کېږي، او د حق لاري څخه اوږي، لکه نن ورځ چې داسي ډیره پېښه ده، ډېر خلک وه چې په ښه علم، په ښه جهاد، په ښه نامه او ښه عمل سره مشهوره وه، خو په یوه وار بلي ډیري فاسدي لاري ته واوښتل، خو د دغه پر عکس داسي هم پېښه ده چې ډېر پر باطله لار تلونکي خلک حق لاري ته اوښتي دي، الله ﷻ دي موږ او تاسي ټول پر هغه مستقیمه لار ثابت او قائم وگرځوي چې د الله ﷻ رضاء او زموږ د دارینو خیر پکښې وي، الله ﷻ موږ دي آخره خاتمه پر ایمان بانه او اسلام کړي.

د طي د قبيلې وفد يا ډله

مدینې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره په ډلو ډلو خلک او قبيلې راتلې، د هغو مهمو ډلو څخه یوه هم د طي د قبيلې ډله ده چې په حقیقت کې دا ډله نه وه بلکه رسول الله ﷺ د طي د قبيلې د فتحه کولو دپاره یوه سړیه ولېږل، عدي د حاتم طایي زوی د طي د قبيلې مشر او رئیس ؤ، د ده پلار هغه حاتم الطایي دی چې په سخا سره مشهوره ؤ او تر اوسه پوري یې نوم یادېږي، عدي د دغه سخي حاتم طایي زوی او د طي د قبيلې رئیس دی.

عدي ولیدل چې اسلام ورځ په ورځ نشرېږي نو دې په بهر کې ؤ او همېشه به یې احتیاط کاوه، د مدینې منورې او طي پر لار هلته یوه صومعه وه چې په دغه صومعه کې د نصاراوو ځیني راهبان اوسېدل، عدي د حاتم الطایي زوی د دغې صومعې یوه راهب ته ويلي وه: که دي هر وخت د مسلمانانو لښکر او بیرغان ولیدل چې زموږ پر طرف را رهي دي ما ته خبر را کړه، عدي غواړي چې په دغسي وخت کې وتښتي،

عدي د تېبتي او سفر دپاره بوده او د سفر ټول لوازم تيار او آماده کړي دي د تېبتي دپاره پر دوو ګوتو ناست دی، کله چي هغه راهب د مسلمانانو له طرفه د هغو لښکر او پيرغان وليدل چي پر دوی ور رهي دي نو يې عدي بن حاتم الطائي ته خبر ور کړي چي د مسلمانانو لښکر را رهي دی که ستا د يوه کار اړاده وي هغه وکړه، عدي بن حاتم څه وکړه؟ فقط خپله ښځه او اولادونه يې ور سره رهي کړه او مالونه يې ور سره واخيستل طي يې پرېښاوه او د شام پر طرف د شام نصار اوو ته ور رهي سو.

مسلمانان راغله طي يې ونيوی څوک چي تېبتي دلاي سواي هغه وتښتېدل او هغه پاته نفر بنديان ونيول سوه، د بنديانو په جمله کي يوه هم د عدي بن حاتم الطائي خور وه، بنديان مدينې منورې ته را وستل سوه او مسجد ته نژدې يې ځای ور جوړ کړي، بنديان يې په دغه ځای کي واچول، رسول الله ﷺ چي به لمانځه ته تلې دغو بنديانو ته به ور وګرځېدی.

کله چي رسول الله ﷺ بنديانو ته ورغلی د عدي خور چي په بنديانو کي وه ولاړه سوه او ويل: يا محمد! ﷺ زه فلانی د قوم د رئيس حاتم الطائي لور یم، پلار مي مړ سو او د کورنۍ مشر مي غائب دی نورحم را باندي وکړه اکرام او عزت مي وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: د کورنۍ مشر دي څوک و؟ ښځي ويل: ورور مي عدي، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د الله او رسول الله څخه تښتېدلی؟ دی د الله، رسول الله او اسلامه څخه تښتي؟ نور نور رسول الله ﷺ ساکت سو او دې هم د ويلو دپاره نور څه نه درلودل او کېښستل، دوهمه ورځ بيا رسول الله ﷺ بنديانو ته ورغلی، ښځي بيا هغه خبره ورته وکړه او رسول الله ﷺ هغه جواب ورته و وایه، درېيمه ورځ چي بيا رسول الله ﷺ ورغلی ښځه ناسته ده او نن څه نه وايي، ځکه د ويلو دپاره شئ نه لري او اميد يې هم نسته، ښځه وايي: د رسول الله ﷺ شا ته يو نفر ولاړ و (چي هغه نفر علي بن أبي طالب ؓ و) وايي: هغه نفر اشاره را ته وکړه چي ولاړه سه او خپل عرض دي و وایه، وايي: زه بيا ولاړه سوم او هغه خبره مي وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا مشر عدي بن حاتم الطائي دی هغه چي د الله او رسول الله څخه تښتېدلی دی؟ مګر ته، تا به ايله کړو او که عدي راغلی د هغه به هم اکرام او

عزت وکړو، دا جمله يې د دې دپاره ورته وويل چې د عدي زړه و اسلام ته مائل سي. نو ښځه چې اوس خلاصه او ايله سوه وې ويل: يا رسول الله! که څوک شام ته تلل ما خبره کړه چې خپل ورور ته ولاړه سم، په دغه وخت کي بيا يوه قافله شام ته رهي کېدل او رسول الله ﷺ دغه ښځه د هغې قافلې سره ولېږل، څو شام ته ورسېدل او هلته خپل ورور عدي بن حاتم ته ورغله، هغه د ليري وپېژندل چې دا مي خور ده او دې هم چې د ليري وليدې پر ناري يې کړه: ظالمة! ځان او خپله کورنۍ دي وتېستول او خلاص دي کړه زه ستا د کورنۍ څخه نه وم؟ څرنگه چې د خور خبري يې حق او پر ځای وې او هغه ملامت و نو ويل: هر څه چې وايې هغه حق او رشتيا دي، غلطې زما ده، په خپله گناه يې اقرار وکړی او دا عادت دی که څوک خپله غلطې ومني هغه مقابل طرف نرمېږي او که يو چا نور هم دلايل ويل بيا يې هم ځان نه ملامت او مقابل طرف نور هم زيات په قهر کېږي.

کله چې دې وليدل چې ورور يې پر خپله غلطيا قانع دی او اقرار کوي دا هم نرمه سوه، نو ويل: يا عدي! د هغه چا له طرفه راغلې يم چې تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دی، عدي وايي: زما خور د عقل او پوهي خاونده وه.

واقعاً هم داسي ښځي سته چې د ښه فکر او پاخه عقل خاوندانې وي او د عدي خور د هغو ښځو څخه وه چې عقل او تدبير يې درلودی، نو عدي وايي: ما پوښتنه ځني وکړه چې د رسول الله ﷺ په باره کي دي څه خيال او فکر دی؟ خور مي وويل: يا عدي! سړی د دوو حالاتو څخه خالي نه دی يا به نبي وي يا پاچا، که نبي و ملګر تيا يې ابدي شرف دی، تر دې به بل زيات شرف چيري وي چې ته دي د يوه نبي د ملګرو څخه سې او که پاچا وي نو په والله د داسي چا له طرفه راغلې يم چې تر ټولو خلکو کریم او بهتر دی، و هر چا ته يې خیر رسېږي، عدي وايي: زه په شام کي تر هغه ډير ناخوښه وم لکه څومره چې د رسول الله ﷺ څخه ناخوښه وم نو مي د ځان سره و ويل: که چيري زه ور سم او وګورم که پاچا و او د نبوت دعوه يې په ناحقه سره کړې وه دا حال نه را څخه پتېږي او که د نبوت په دعوه کي صادق و متابعت به يې وکړم، عدي وايي: د مدينې منورې پر طرف رهي سوم څو هلته ورسېدم او مسجد

نبوي ته ور داخل سوم، رسول الله ﷺ په مسجد کي ناست ؤ، ما سلام ورته و وایه او ده را ته و ویل: څوک یې؟ ما ویل عدي بن حاتم الطایي، رسول الله ﷺ یې ښه هرکلی او استقبال وکړی او ډیر په خوشاله سو ځکه د طئ د قبیلې سر دار او رئیس دی او د حاتم الطایي زوی دی، په خلکو کي د لوړي درجې او مقام خاوند دی نو خود رسول الله ﷺ یې تود هرکلی وکړی، عدي وایي: اوس نو زه ګورم چي محمد ﷺ نبي دی که پاچا؟ وایي: رسول الله ﷺ زه خپل کورته ور سره رهي کړم پر لاري رهي یو (اوس د رسول الله ﷺ سره د عربو د مشرانو څخه یو مشر، د عربو د اشرافو څخه یو شریف ور سره ملګری دی) خو په لار کي یوه سپین سرې ښځه ورته ودرېدل او ویل: یا رسول الله! غواړم چي څو خبري درته وکړم، عدي وایي زه یې پرېښوولم او د ښځي خبرو ته یې غوږ ونیوی، تقریباً یو ساعت تېر سو زه ولاړ یم او رسول الله ﷺ د ښځي خبرو ته غوږ نیولی دی، عدي وایي: ما د ځانه سره وویل: په والله محمد ﷺ پاچا نه دی د پاچهانو اخلاق داسي نه وي دا د انبياوو اخلاق دي چي د ضعیفه او سردار فرق نه پرکېږي، څومره چي د ساداتو او اشرافو مراعت، اهتمام او غمخوردني کوي، په هغه اندازه د غریبانو، بې وزلو او ضعیفو غمخور هم وي، عدي وایي: کله چي د هغه سپین سري د خبرو څخه فارغه سو نو یې زه رهي کړم څو کور ته ورسېدلو، کور ته ور ننوتلو په کور کي یې هیڅ شئ نسته یوه بوریا ده او یوه کوچنۍ نالچکه، د نالچکي پوښ د څرمني ؤ او په خاشو ډکه وه، (د هغه وخت څرمني د اوسنیو څرمنو پر قسم پستې او رنگه نه وې، فقط یو پوست ؤ چي وچ کړی او پخ کړی به یې ؤ) د دغي نالچکي په نس کي نه وړۍ وې نه پنبه بلکه د خاشو ډکه ده، په ټول کور کي یې بل هیڅ شئ نسته، نو ما د ځان سره وویل: دا د پاچا کور نه دی بلکه دا د نبي کور دی.

عدي وایي: کله چي موږ د کښېنستلو اړاده وکړه هغه نالچکه یې ما ته راکړه او ویل پر دغه کښېنه، عدي وایي: ما بیرته ده ﷺ ته ورکړه ما ویل: یا، ته پر کښېنه، ده ﷺ بیرته ما ته راکړه ویل: ته پر کښېنه او ډیر یې را ته وویل، څوزه هغه د خاشو پر نالچکه کښېنستم او دئ ﷺ پر مخکېه کښېنستی، بیا مي د ځان سره و ویل: والله

د پاچا کارونه داسي نه وي بلکه دا د نبوت اخلاق دي، بيا نورسول الله ﷺ راته وويل: يا عدي! آيا بېله يوه الله بل إله در معلوم دی؟ ما ويل: يا، بيا يې وويل: آيا تر الله ﷻ بل لوی شئ در معلوم دی؟ ما ويل: يا، بيا رسول الله ﷺ يوه عجب خبره را ته وکړه ويل: يا عدي! آيا ته پر رکوسيت نه يې؟ عدي وايي: زه په تعجب کي سوم (رکوسيت) يو داسي دين دی چې بالکل له منځه تللی دی، داسي څوک نسته چې د هغه دين متابعت دي کوي بېله ما څخه.

څرنگه چې عدي د مختلفو اديانو په باره کي کتابونه مطالعه کول او ويل، نو د معلوماتو خاوند ؤ او د دغې مطالعې د لاري د رکوسيت دين ور معلوم سو او دغه دين يې د ځان دپاره خوښ او اختيار کړی.

رکوسيت داسي دين دی چې د نصرانيت او يهوديت يا شرک په منځ کي دی، عدي وايي: خلکو دا فکر کاوه چې زه نصراني يم مگر په حقيقت کي زه رکوسي وم او زما بڼه، وروڼه، بلکه ټوله کورنۍ په دې نه وه خبر چې زه رکوسي يم د ټولو دا خيال ؤ چې زه نصراني يم، مگر زما حقيقي عقیده د رکوسيت وه او چا ته مي نه ښکاره کول، خود رسول الله ﷺ په جواب کي مي وويل: هوزه رکوسي يم.

بيا رسول الله ﷺ راته وويل: ته هغه نه يې چې د خپل قوم څخه مربع اخلي؟ (مربع) يو قسم ټکس يا ماليات دي چې اصلاً د غنيمتو څلرمه حصه وه، دغه مربع يې پر خپل قوم لازمه کړې وه چې ده ته به يې ورکول، نو اوس رسول الله ﷺ ورته وايي: ته د خپل قوم څخه مربع نه اخلي؟ ما ويل: هو اخلم يې، رسول الله ﷺ راته وويل: دغه د مربع اخيستل خو ستا په دين کي حرام دي، ما ويل: هو، حرام دي او ما ته نه دي روا.

عدي وايي: زه ډير په تعجب کي سوم، اول دا چې رکوسيت يو ورک او پای ته رسېدلی دين دی چې چا ته نه دی ور معلوم مگر رسول الله ﷺ ته هغه ور معلوم ؤ او بيا يې احکام هم په تفصيل سره ور معلوم دي، په حلال او حرام يې خبر دی او پوه سو چې زه پر هغه دين يم او په هغه کي بيا حرام کار هم کوم، رسول الله ﷺ بيا راته وويل: يا عدي! ښايی ته د اسلامه څخه دغه منع کړی يې چې ته مسلمانان غريبان

وینې مال او شئ نه لري؟ په والله قریبه ده چې مسلمانان به دومره مال پیدا کړي چې یو سړی به په یو چا پسي گرځي چې د خپل مال زکات او صدقه ورکړي، خو داسي څوک به نه سي پیدا کولای چې هغه د ده زکات او خیرات دې واخلي.

یا عدي! ښايي ته د اسلامه څخه دې منعه کړی یې چې مسلمانان همېشه په جنگو او بېره کي دي، مسلمانان لږ او دښمنان یې ډیر دی؟ په والله قریبه ده چې یوه مسلمان به ښځه به د قادیسي څخه تر بیت الله الحرام پوري یوازې بېله جوار او امان څخه ځي او په پوره امان کي به وي، بېله یوه الله ﷻ د بل چا څخه به نه بیرېږي.

او یا عدي! ښايي ته د اسلام څخه دې منعه کړی یې چې ته وینې: حکم او پاچهي د نورو په لاس کي ده مسلمانان په خېمو او خرابو کي ژوند کوي؟ په والله قریبه ده چې ته به واورې: د بابل قصرونه مسلمانانو فتحه کړل.

عدي وايي: ما وویل: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، نورمي نو دا یقین سو چې مُحَمَّدٌ ﷺ نبي او رسول الله دی او اسلام مي په زړه کي ټینګ سو، خیر له کوره را و وتلو او مسجد ته راغلو، رسول الله ﷺ په لمانځه کي د سورة التوبه د نورو آیاتو تر څنګ د سورة التوبه دغه آیات شریف هم تلاوت کړی چې الله ﷻ فرمایي:

﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾﴾.

دغه آیات شریف د کتابي کفارو په باره کي دی، يعني: دغه کتابي کفارو خپل علماء او عابدان بېله الله ﷻ خپل آله او خدایان گرځولي دي او مسیح علیه السلام د مریمي زوی هم إله او رب بولي (چې د الله ﷻ زوی یې بولي) حال دا چې دوی نه دي امر کړه سوي بېله دې څخه چې د یوه الله ﷻ عبادت وکړي.

عدي وايي: پسله لمانځه و رسول الله ﷺ ته ورغلم او ورته ومي ویل: یا رسول الله! موږ هیڅکله خپل احبار او رهبان يعني: عالمان او عابدان خپل خدایان نه دي گرځولي هو، موږ د مسیح علیه السلام عبادت کوو مګر د احبار او رهبان عبادت مو نه دی کړی. وروڼو! دغه جواب ته ښه متوجه سی زموږ دپاره ډیره مهمه خبره ده،

عدي وايي: رسول الله ﷺ راته وويل: يا عدي! آيا دغه احبار او رهبان به تاسي ته حرام نه در حلالول؟ او حلال يې نه درباندي حرامول؟ ما ويل: هو داسي وه، رسول الله ﷺ وفرمايل: بس دغه د هغو عبادت دی.

ورونو! عبادت يوازي دا نه دی چي يوه شي يا يو چا ته سجده وکړې، عبادت دغه دی چي د هغه اوامر او حکمونه داسي و بولي لکه دين او شريعت، مثلاً الله ﷻ دا قانون را ته ايښی دی چي زناء کوونکی که نارینه وي که ښځه رجم دي سي، يا دي د غله لاس پرې کړل سي، خو که بل څوک د دغو احکامو څخه مخالف قانون را ته کښېږدي او موږ هغه ور سره ومنو يا ور سره موافق سو دا د هغه بل چا عبادت سو، عبادت فقط لمونځ، روژه او سجده نه دي، بلکه د يو چا له طرفه د الله ﷻ د حکمه څخه مخالف قانون ايښوول او بيا هغه قانون د شرعي پر قسم منل دا عبادت دی، دا چي الله ﷻ فرمايي:

﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ﴾.

دا قول صحي او پر ځای دی، تاسي د هغو څخه رب جوړ کړی دی او د حلال او حرام په باره کي يې امرونه داسي مني لکه شرعي احکام. ورونو! هر هغه څوک چي بېله محمدي شريعت او بېله الهي قانونه بل قانون اېږدي، که څوک د هغه سره په دغه قانون خوښ او راضي سو کافر بلل کېږي، نو رسول الله ﷺ دغه موضوع صحابه کرامو او موږ ټولو ته واضحه او روښانه کړه چي عبادت يوازي دا نه دی چي سر پر سجده ورته کښېږدې، بلکه هغه لوی عبادت: شريعت ايښوول، قانون جوړول، د احکامو صادرول او بيا د دين پر قسم د هغو منل دي، نو هر هغه څوک چي ځان مسلمان بولي د هغه دپاره دا نه جائزه ده نه روا چي بېله شريعت او بېله الهي قانونه دي بل قانون او شريعت ومني يا قبول کړي، يا دي په هغه سره حکم کوي، مسلمانان بايد د الله او رسول الله د حکم او قانون تابع وي.

عدي بن حاتم ؓ وايي: الله ﷻ ما ته اوږد ژوند را کړی څو د رسول الله ﷺ د وينا سره مطابق مي وليدل چي د بابل قسرونه د مسلمانانو په لاس کي سوه، حتی عدي ؓ په خپله د هغه لښکر په مقدمه کي ؤ چي بابل يې فتحه کاوه او وايي:

دامي هم وليدل چې يوه ښځه د قادسيې څخه تر بيت الله الحرام پورې بېله بېرې او بېله جواره د يو چا يوازي ځي، دغه دوه ښځه خو ما په خپله وليدل او درېيمه به هم قسم په الله پېښه سي، عدي په خپله نه وليدل مگر يقين يې ؤ چې هغه هم خامخا پېښېږي. خود رسول الله ﷺ درېيمه خبره د زاهد او عابد خليفه عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه په وختو کي پېښه سوه، چې مسلمانانو دومره مالونه پيدا کړه چې جارچي به جار واهه يعني: په کوڅو او بازارو کي به دا اعلان کېدی چې داسي څوک سته چې د زکات مال واخلي؟ خو څوک به نه پيدا کېدل، دا د عدي بن حاتم الطائي رضي الله عنه د اسلام راوړلو قصه وه او د ده په اسلام راوړلو د طي قبيله ټوله مسلمانان سوه.

د بنو سعد بنو بکر وفد يا ډله

يو سړی د بنو سعد بنو بکر د قبيلې په وکالت او نمايندگي و رسول الله ﷺ ته راغلی، قصه يې کوچنۍ او عجيبه ده، د دغه سړي نوم ضُمام بن ثعلبه ؤ، دغه ضمام د اهل فراسه څخه ؤ، د اهل فراسه بيان مو مخ کي درته کړی دی چې دا د قيايې پېژندلو يا قيافه شناسی علم دی چې د يو چا مخ او چهرې ته وگوري تر يوې اندازې د هغه د حالاتو معلومات ورته کيږي، دا غيب ويل نه دي بلکه علم دی، د دغه علم د معلوماتو د جملې څخه دا هم وه چې چا ته به يې وکتل دا ورته معلومېدل چې دی صادق او رشتيا ويونکی دی، يا کاذب او درواغجن دی.

نو دغه ضمام چې په دغه علم کي پوه او ماهر ؤ د ده قوم په ده پوره باور او اعتماد درلودی، ځکه دی هيڅ وخت نه ؤ خطاوتلی، خاصاً بيا ضمام په دغه ډير پوهېدی چې صادق او کاذب يې د هغه د مخ په ليدلو پېژندی، حتی د خبرو څخه په پوهېدی او د ضمام د قوم دا عادت ؤ چې د يو چا يا يوه شي معلومات به يې کاوه ضمام به يې ور لېږی، نو اوس يې هم قوم ورته و ويل: يا ضمام! څرنگه چې ته پوهېږې او دغه د فراسي د علم خاوند يې نو ولاړ سه دغه نفر را وگوره (چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ) چې صادق دی که کاذب؟ ستا او د هغه تر ملاقات وروسته او بيا ستا د نظر تر اوږدېدلو وروسته موږ تصميم نيسو، ضمام بن ثعلبه هم مدينې منورې ته رهي سو او هلته

ور ورسېدی مسجد نبوي ته ور ننوتی، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی
ضُمام یې نه پېژني نو یې پوښتنه وکړه ویل: ستاسي څخه کوم یو ابن عبدالمطلب
دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه یم.

ضمام ویل: یا محمد ﷺ زه خبري در سره کوم او په خپلو خبرو کي بسایي یو
څه سخت الفاظ استعمال کړم خو ته مه نا راضه کېږه، يعني: زما خبري به صريحې او
واضحه وي له اُدبه به خالي وي مگر ته به نه خوابدی کېږې، رسول الله ﷺ و
فرمایل: وایه، ضُمام ویل: یا محمد! آسمانونه چا پیدا کړي دي؟ سوال یا پوښتنه یې
ډیره بسیطه او آسانه وه مگر رسول الله ﷺ ته گوري، رسول الله ﷺ وفرمایل: اللّٰهُ،
بیا یې وویل: مځکه چا پیدا کړې ده؟ ویل: اللّٰهُ، بیا یې وویل: یا محمد! غرونه
چا درولي دي؟ او په مځکه کي یې لوړ کړي دي؟ ویل: اللّٰهُ، ضُمام ویل: په هغه الله
پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه یې پیدا کړي دي آیا ته الله
رالېږلی یې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو، ضُمام وویل (أشهد أن لا إله إلا الله وأنك
رسول الله) فقط دغومره وه، وې لیده چي رسول الله ﷺ صادق دی او د درواغجن
هیڅ علامه پکښي نسته نو د شکه وتلی نبي او صادق دی، ضُمام بن ثعلبه رضي الله عنه مسلمان
سواو د ده په اسلام ټول بني سعد بني بکر اسلام ته داخل سوه.

د دوو کوڅیو خاوند

د ډلو په جمله کي یو وخت یو اعرابي و رسول الله ﷺ ته راغلی چي د سر
د ورېښتانو څخه یې دوې اوږدې کوڅې جوړي کړي وې، و رسول الله ﷺ ته یې
ویل: یا رسول الله! په هغه الله پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه
یې پیدا کړي دي، آیا الله امر کړی یې چي موږ باید په یوه شپه او ورځ کي پنځه
لمنځونه آداء کړو؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو، دغه سړي پر دغه طریقه د لمانځه،
زکوة، روژې، حج او د لویو گنهو پوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ په دغو شیانو خبر
کړی، نو اعرابي وویل: یا رسول الله! که ما دغه کارونه وکړه (يعني: دغه فرائض مي
آداء کړه) جنت ته داخلېږم؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو، که دي فرائض آداء کړه

او کبیره گنډونه دي پرېښوول جنت ته داخلېږي، اعرابي و ويل: والله تر دغه زيات نور شئ نه کوم، يعني: نقلونه او نور ثوابي کارونه نه کوم فقط دغه فرائض آداء کوم او جنت ته داخلېږم او سړی رهي سو، رسول الله ﷺ وفرمايل: که دغه د کوڅيو خاوند پر خپل قول ودرېدی، جنت ته داخل سو.

ورونو! اسلام ډير آسانه دين دی، ايمان، د فرائضو آداء کول او د کبیره گنډو څخه ځان ساتل، دغه اسلام او د جنت د داخلېدلو لار ده، نور ټول عملونه نقل، ثوابونه او درجې دي، د مسلمان انسان څخه فقط دغه درې شيه غوښتل کېږي، صافه او سالمه عقیده، د فرائضو آداء کول، د کبیره گنډو څخه ځان ساتل او جنت ته داخلېدل دي.

د نجران وفد يا ډله

نجران يو لوی ښار دی چي د مکې مکرمې څخه د يمن و طرف ته اووه منزله ليري دی چي په هغه وخت کي يې (۷۳) کلي درلودل او يو لک جنگي لښکري يې درلودی او دين يې مسيحيت ؤ، نجران د درو نفرو له طرفه اداره کېدی يا دا چي درې نفره يې مشران وه.

يوه ته عاقب ويل کېده چي حکومت او آمریت د ده په لاس کي ؤ او نوم يې عبدالمسيح ؤ، بل ته سید ويل کېده چي سياسي او ثقافتي کارونه ده اداره کول او نوم يې شربيل ؤ، درېم يې أسقف ؤ چي ديني مشرتوب او روحاني قيادت د ده په اختيار کي وه او نوم يې ابو حارثه بن علقمه ؤ.

رسول الله ﷺ يوه رساله نجران ته ولېږل چي په هغه ليک کي د نجران خلکو ته د دغو درو شيانو په باره کي اختيار ورکړه سوی ؤ:

يا اسلام، يا جزیه، يا جنگ؛ څرنگه چي د نجران خلک نصارا وه نو په دغسي ديني کارو کي د دوی مشر أسقف ؤ، أسقف و هغه لوی عالم ته ويل کېږي، نو د رسول الله ﷺ رساله و أسقف ته وروړل سوه، څرنگه چي اسقف عالم ؤ او دا ورته معلومه وه چي يونبي پاته دی او وې ليدل چي د هغه پاته نبي ټولي علامې پر محمد ﷺ مطابقې او برابرې دي و بېرېدی، په دې باره کي يې د نورو علماوو سره مشوره وکړه خو بل شئ او بله خبره

يې نه کړه پيدا بېله دې څخه چې ټول ووايي: هو! محمد ﷺ نبي دی.

اسقف نه پوهيږي چې څه وکړي، نو د نجران هغه سياسي او ثقافتي مشر ته ورغلی چې د پاچا په درجه کې ؤ او شرحبیل بن وداعه نومېدی، د رسول الله ﷺ لیک اورساله يې وربکاره کړه، شرحبیل د عربو د هوښیارانو او عاقلانو څخه ؤ، ډیر ذکي او فهیم سړی ؤ، که په یوه مجلس کې د عربو پوهان او عاقلان ذکر کېدلای یا حسابېدلای د شرحبیل نوم خامخا پکښې ذکر کېدی.

اوس اسقف و شرحبیل پاچا ته ورغلی او ویل: د محمد ﷺ له طرفه لیک راته راغلی دی او د محمد ﷺ اوصاف او اخبار په دې ډول سره دي: هغه يې هم ورته بیان کړه او موږ ته په انجیل کې هم داسې معلومات سته چې یو نبي پاته دی او هغه نبي به د اسماعیل علیهما السلام د اولادې څخه وي او محمد ﷺ هم د اسماعیل علیهما السلام د اولادې څخه دی او د اسماعیل علیهما السلام اولادې هم تر دغه د مخه هیڅ د نبوت دعوه نه ده کړې اوس موږ څه وکړو؟ شرحبیل چې ذکي او هوښیار سړی ؤ وویل: که د دنیا کار وای ما به در حل کړی وای مگر دغه خبره د دین د کارو څخه ده زه نه په پوهېږم ته عالم يې ته دي خپله رایه او نظر راته ووايه، اسقف او پاچا دواړه په فکر کې دي.

بيا يې هغه خپل ناقوس وټکاوه (زنگ يې وشرنگاوه) او اورونه يې بل کړه چې دا د نجران د خلکو د را ټولېدلو دپاره علامه او امر ؤ، د نجران خلک ټول ورته راټول سوه چې په هغه وخت کې يې شمېر یو لک نفرو ته رسېدی. اسقف ولاړ سو او خلکو ته يې حال ووايه چې د محمد ﷺ له طرفه یوه رساله راته راغلې ده او وايي: زه نبي یم او ټولي علامې هم داسې دي چې هو دئ نبي دی، ستاسې په دې باره کې څه فکر او نظر دی، خلکو ورته وویل: دا شئ ستا کار دی ته مو عالم، مشر او خبر يې، کومه فيصله چې ته کوې موږ ستا سره هغه تائیدوو او ستا سره یو، اسقف په حیرت کې دی چې اوس څه وکړم؟ ټول قوم يې زما پر غاړه را اچوي.

بيا يې پر دې اتفاق وکړی چې د علماوو او مشرانو یوه ډله به جوړه کړو او مدینې منورې ته دي ولاړ سي، هلته به د محمد ﷺ سره ملاقات وکړي او بيا به گورو چې څه نتیجه را وزي.

د نجران مشرانو يوه ډله جوړه کړه چې شمېر يې شپېته نفره ؤ، په هغو کې څلېروښت نفره اشراف او مشران دي چې دغه درې نفره پاچهان او آلمان هم پکښې داخل وه، د دې دپاره چې د دوی درجه او مقام لوړ ښکاره سي نو يې هغه خپل بهترين او ښه کالي چې د ورېښمين ټوکره څخه وه او د زرو کار پر سوی ؤ واغوستل.

دوی مدينې منورې ته ورسېدل او مسجد نبوي ته ور ننوتل رسول الله ﷺ ته يې سلام و وايه، رسول الله ﷺ د دوی د سلام جواب نه ورکوي، دوی خبري ور سره کوي رسول الله ﷺ يې د خبرو جواب نه ورکوي، د ډلې خلک په حيرت کې دي چې څه وکړي؟ د مسجد څخه و وتل هلته دباندې يې مشوره سره وکړه چې موږ بايد څه وکړو؟ ويل: بيا به ورسو.

دوهم وار بيا مسجد ته ورغله بيا هم رسول الله ﷺ خبري نه ور سره کوي، دوی بيرته له مسجد ه و وتل هلته دباندې يې حضرت علي ؓ وليدی، دوی ورته و ويل: ته د رسول الله ﷺ ملگری او په عادت يې خبر يې زموږ سره ولي خبري نه کوي؟ د نورو ټولو ډلو سره خبري کوي بېله موږه؟ حضرت علي ؓ ورته و ويل: دغه کالي مو وکارې، ورېښمين کالي، سره زر دغه شيان در څخه ايسته کړی او ورسی، رسول الله ﷺ دغه شيان نه خوښوي، دوی هم دغه د کبر او غرور کالي په نورو ساده او عادي کالو سره بدل کړه او مسجد نبوي ته ورغله، د رسول الله ﷺ سره يې خبري وکړې او هغه ﷺ هم خبري ور سره وکړې.

رسول الله ﷺ فرمايي: کله چې دوی په هغه ورېښمينو کالو کې راغله ابليس ور سره ملگری ؤ، په خپله ابليس عليه لعنه د دوی په ډله کې موجود ؤ او ور سره راغلی ؤ، مگر کله چې دوی کالي بدل کړه هغه نه ور سره راغلی.

اوس چې مسجد ته راغله او رسول الله ﷺ خبري ور سره شروع کړې دوی يې اسلام ته دعوت کړه د قرآن کریم آياتونه يې ورته تلاوت کړه، خودوی اسلام نه کړی قبول او د عيسی عليه السلام په باره کې يې پوښتنه وکړه چې ته د هغه په باره کې څه وايې؟ په دغه وخت کې د دوی د جواب دپاره د سورة آل عمران اولني آياتونه نازل سوه، د سورة آل عمران اولني آياتونه ټول د نجران د ډلې په سبب نازل سوي دي، کله چې

دوی د عیسیٰ علیه السلام په باره کې پوښتنه وکړه الله جل و علاه د سورة آل عمران په (۵۹) نمر آیات کې وفرمایل:

﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ﴿۵۹﴾ آل عمران: ۵۹

ژباړه: بېشکه چې د عیسیٰ علیه السلام مثال د الله جل و علاه په نېز د آدم علیه السلام په مثل دی چې دغه آدم الله جل و علاه له خاورو جوړ کړی او بیا یې ده ته وویل: بشر او انسان سه او هغه هم بشر سو. کله چې نصاراوو د رسول الله ﷺ سره ډیر دلائل وویل چې عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله جل و علاه زوی دی (العیاذ بالله) او په آخر کې نصاراوو وویل: ښه که عیسیٰ علیه السلام د الله زوی نه دی نو ته و وایه چې پلار یې څوک دی؟ د دوی د دغه سوال په جواب کې دغه آیات شریف نازل سو چې آدم خو نه پلار درلودی نه مور، آدم علیه السلام د خلقت او ولادت په اعجاز کې تر عیسیٰ علیه السلام لوړ او معظم دی، په دې حساب باید آدم علیه السلام ته (العیاذ بالله) د الله زوی وویل سي او حال دا چې هیڅوک داسې نه وایي. بیا هم الله جل و علاه فرمایي:

﴿الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنَ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ ﴿۶۰﴾ آل عمران: ۶۰

یعني: حق خبره هغه ده چې ستا د رب له طرفه درته راغلې ده، نو ته د عیسیٰ علیه السلام په باره کې د شک کوونکو څخه مه کېږه.

دغه رنگه نور آیاتونه د بي بي مریم د قصې او آل عمران د قصې په باره کې نازل سوې چې ټولو نازل سوو آیاتو دغو نصاراوو ته د عیسیٰ علیه السلام په باره کې تشریحات ورکول او د دوی ټول جوابونه پکښې وه، ټول هغه سوالونه چې دغه د نجران ډلي کړي دي جوابونه یې په سورة آل عمران کې موجود دي، وروسته د نجران د ډلي خلک بې جوابه او په فکر کې سوې چې اوس څه وکړو؟ خو بیا هم وایي: موږ ستا پر نبوت شاهدي نه آداء کوو، رسول الله ﷺ چې پسله ډیر سوال او جوابه دغه د دوی شک او تردد ولیدی نو ویل مباحله در سره کوم (مباحله) په عربي کې دې ته وایي: چې دواړي هغه ډلي چې په منځ کې یې اختلاف موجود وي خپله اولاده او کورنۍ

را وباسي پر صاف میدان سره کښيني او لاسونه د دعاء پر قسم ډير لوړ پورته کړي او الله ﷻ ته دعاء کوي او وايي: هر هغه څوک چې په دوی کې پر باطل او ناحقه دی پر هغوي د الله ﷻ لعنت نازل سي.

نور رسول الله ﷺ د الله ﷻ په امر و فرمايل: راسی چې مباحله سره وکړو، ځکه په دغه باره کې د مباحلي آیات نازل سو، الله ﷻ د سورة آل عمران په (۶۱) نمبر آیات کې فرمايي:

﴿فَمَنْ حَا جَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ﴾.

يعني: هر هغه څوک چې د عيسی عليه السلام په باره کې پسله هغه چې تا ته صحي علم حاصل سو دليل در سره وایي.

﴿فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾.

نواي محمد! ﷺ دوی ته ووايه: راسی چې زموږ زامن او ستاسي زامن، زموږ بځي او ستاسي بځي، زموږ ځانونه او ستاسي ځانونه را وبولو او بيا به مباحله سره وکړو، وبه وایو چې د الله ﷻ لعنت دي پر درواغچانو وي.

کله چې دغه آیات شریف نازل سو، رسول الله ﷺ د حضرت فاطمې رضي الله عنها کور ته ورغلی نو يې حضرت فاطمه، حضرت علي او د دوی زامن: حضرت حسن او حضرت حسين د رسول الله ﷺ لمسيان ﷺ اجمعين را وایستل او نصار او ته يې وويل: راسی ما خپله کورنۍ را وایستل اوس نو مباحله را سره وکړی، تاسي هم دعاء کوی او زه به هم دعاء کوم چې د الله ﷻ لعنت دي پر درواغچانو نازل سي، د نجران ډلي چې اوس د رشتيا میدان وليدی نو يې مشوره سره وکړه، هغه عاقب او سيد چې د نجران پاچهان بلل کېدل يو د بل سره وويل: پام کوه چې دا کار ونه کړې ځکه که محمد ﷺ نبي و او لعنت يې را باندې ووايه په والله نه به موږ خلاص سو او نه زموږ راتلونکي نسلونه، د مخکي پر مخ به نه زموږ وربښته پاته سي نه نوک، بلکه ټول به هلاک سو، پسله مشورې يې وويل: يا، مباحله نه در سره کوو، وبېرېدل، په دوی کې بېره او تردد دواړه موجود

وه، تر اندازې زيات په چرت او فكر كي دي نه پوهيږي چي څه وكړي، دوی په دغه حيرت او تردد كي دي چي هغه د دوی پاچا شرحبيل ورته وويل: زما خبره واورى د دغه مشكل حل زما سره دى، قوم ويل: څه نظر او فكر دي دى؟ شرحبيل ويل: اسلام نه غواړو موږ پر هغه خپل دين يو مگرد محمد ﷺ كرم، سخاء، انصاف، عقل، حلم او عدل مو ټول وليدل له هيڅ طرفه كمى نه لري، نو زما نظر دا دى چي د ده څخه وغواړو چي زموږ په باره كي دي دى دى حكم وكړي، دى ﷺ دي يې زموږ دپاره خوښ او اختيار كړي چي موږ بېله اسلامه بايد څه وكړو؟ پر دغه رايه او نظريې اتفاق سره وكړى او رسول الله ﷺ يې په خپله فيصله خبر كړى، رسول الله ﷺ وفرمايل: كه زه اوس ستاسي دپاره يوشى اختيار كړم بنيبي ستاسي قوم هغه شى ستاسي سره ونه مني، شرحبيل وويل: زه د قوم مشر او رئيس يم زما خبره څوك نه را ردوي هغه نورو ملگرو يې هم تصديق وكړى چي هو دغسي ده د ده امر چلېږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسي چي د اسلام څخه انكار وكړى زه د جزېي حكم درباندي كوم، موږ مسلمانانو ته به جزيه را كوى، دوى هم جزيه قبوله كړه، نو نجران د اسلام د حكم تابع سو او مسلمانانو ته يې جزيه ور كول، خوبيا په وروسته كي كرار كرار اسلام پكښي نشرېدى او د نجران ټول خلك مسلمانان سوه. دا و اسلام ته د نجران د خلكو د داخلېدلو قصه وه.

د فروه بن عمرو الجذامي قاصد

فروه بن عمرو د روم په لښكر كي يو عرب قومندان ؤ او د روم له طرفه د هغو لښكرو آمر او حاكم ؤ چي روم ته نژدې په عربي مځكو كي لكه معان او د هغه په شا وخوا كي پرتې وې، پسله هغه چي فروه د مؤته په جنگ كي د مسلمانانو شجاعت او صداقت، همت او مړانه وليدل مسلمان سو او بيا يې ورسول الله ﷺ ته يو قاصد د دې دپاره ور ولېږى چي د ده په اسلام يې خبر كړي او رسول الله ﷺ ته يې يوه غاټره يا قچره په هديه او سوغات كي هم ور ولېږل، كله چي د روم حاكمان د فروه په اسلام خبر سوه نو يې دى ونيوى او بندي يې كړى او بيا يې اختيار ده ته پرېناوه چي يا به له اسلامه اوږې (مرتد كېږې به) يا دي وژنو، خو فروه رضي الله عنه مرك تر ردت خوښ كړى نو يې په

فلسطين کي د هغو اوبو سره چي عفراء ورته ويل کېدل په دار کړي او سړي ورپرې کړي. تاسي دغو خلکو ته وگوري چي د اسلام دپاره يوازي دا نه چي تر ولايت او قومندانۍ تېرېدل بلکه مرگ او شهادت يې هم قبلأوه، خو نن ورځ په مسلمانانو کي داسي کسان هم پيدا کېږي چي د څو ورځو موقتي گرسۍ، يا لږو پيسو دپاره يوازي دا نه چي تر اسلام تېرېږي بلکه په دنيا کي ذلت او په آخرت کي الهي عذاب هم قبلوي.

د حمير وفد يا ډله

او بيا د حمير څخه يوه ډله راغله او مسلمانان سوه (حمير) په يمن کي د يوه ځای نوم دی، رسول الله ﷺ دوی ته يوه رساله ور وليکل چي په هغه رساله کي يې دوی ته د زکات احکام ور ښوولي او بيان کړي وه چي هغه رساله وساتل سوه او دغه ساتل سوې رساله چي د رسول الله ﷺ له طرفه د زکات پر احکامو مشتمله ده د علماوو دپاره د زکات د مسائلو په باره کي هغه اساسي مرجع او منبع ده.

د بنو بجيله وفد يا ډله

د هجرت د نهم کال په آخره کي د بنو بجيله يوه ډله راغله چي مشري عبدالله بن جرير البجلي ؓ و، دغه عبدالله د رسول الله ﷺ د هغه لوړو او نژدې اصحاب کرامو څخه دی، عبدالله بن جرير ؓ په خپله روايت کوي او وايي: زموږ ډله د جمعي د لمانځه پر وخت مدينې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ د جمعي د لمانځه خطبه ويل، څرنگه چي زموږ نيت د مسلمانېدلو و او مو غسل وکړی او بيا مسجد ته ور داخل سوو، د مخه خطبه ويل کېدل خو کله چي موږ مسجد ته ور ننوتلو رسول الله ﷺ ساکت و او د مسجد حاضر خلک ټول و ما ته گوري، زه چي د مسجد په دروازه ور ننوتم ټولو خلکو مخان د دروازې و طرف ته را اړولي وه او ما ته يې کتل، د مسجد و هر طرف ته چي تېرېږم بيا هم خلک ما ته گوري زه په تعجب کي سوم چي دغه ټول خلک ولي ما ته گوري؟ خامخا يوشئ سته.

زه په مسجد کي گورم چي د ناستي دپاره ځای پيدا کړم خو بيا هم ټول خلک ما

ته گوري، خير ما د ناستي دپاره خای پیدا کړی او کښېنستم، بیا هم ټول خلک و ما ته گوري خطبه بنده ده رسول الله ﷺ ساکت دی زه په ډیر تعجب کي یم، نو مي هغه د څنگ يا بغل د سړي څخه پوښتنه وکړه چي آیا رسول الله ﷺ زما په باره کي څه ويلي دي؟ هغه ویل: هو، د مخه تر دې چي ته مسجد ته را داخل سې رسول الله ﷺ موږ ته وویل: اوس د دغي دروازې څخه د یمن د خلکو هغه ښه او بهتر سړی و تاسي ته را داخلېږي.

نو د رسول الله ﷺ په قول په یمن کي تر ټولو خلکو هغه ښه او بهتر عبدالله بن جریر البجلي ؓ دی، خير ډله راغله او د رسول الله ﷺ پر لاس يې ایمان راوړی، عبدالله بن جریر ؓ دغه حدیث روایتوي چي رسول الله ﷺ وفرمایل: اوس د دغه دروازې څخه تاسي ته د اهل یمن هغه ښه او بهتر سړی را داخلېږي چي شکل يې د پاچا دی او په تقوی کي د بهترینو خلکو څخه دی، عبدالله بن جریر ؓ د خپل ځان په باره کي وايي: له کومه وخته څخه چي زه مسلمان سوی یم بیا هیڅ وخت رسول الله ﷺ د خپل ملاقات څخه نه منعه کړی نه ځنډولی یم، يعني: هیڅ وخت داسي نه ده پېښه سوې چي ما دي د ملاقات اجازه غوښتې وي او رسول الله ﷺ دي اجازه نه وي راکړې، د رسول الله ﷺ دروازه همېشه ما ته خلاصه وه او هیڅ داسي نه ده پېښه سوې چي رسول الله ﷺ دي زه لیدلی یم او تبسم دي يې نه وي راته کړی (تبسم) د شېبانو بې دغه خدا ته ویل کېږي.

دا د رسول الله ﷺ په حضور د عبدالله بن جریر ؓ درجه او مقام ؤ، عبدالله بن جریر ؓ ورسول الله ﷺ ته شکایت وکړی او ویل: یا رسول الله! زه یو عیب یا تکلیف لرم چي ځان پر آس نه سم ټینګولای، هر وخت چي پر آس سپور سم را لوېږم او دى ؓ په قدم ډیر جگ ؤ، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او وې فرمایل:

«اللَّهُمَّ بُسْتُهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًا»

وايي پسه دغي ورځي بیا هیڅکله د آسه څخه نه یم لوېدلی.

دغه د عبدالله بن جریر البجلي ؓ قصه د فقهي لحاظه ډیره د ارزښت او اهمیت وړ قصه ده، یو دا چي عبدالله بن جریر ؓ د رسول الله ﷺ صحبت او ملاقات

همېشه او بېله مانعه کړې دی، نورو اصحابو کرامو که به د ملاقات اجازه غوښتل او رسول الله ﷺ به په يوه کار مشغوله ؤ تر يو وخته به يې ځنډول، مگر عبدالله بن جرير رحمه الله بېله ځنډه او تاخيره د رسول الله ﷺ په ملاقات مشرفه کېدی، نو دغه عبدالله د رسول الله ﷺ څخه ډير احاديث را نقل کړي دي او د دغو احاديثو ارزښت او اهميت په دې کې دی چې دغه احاديث د رسول الله ﷺ څخه په آخري وختو کې را نقل سوي دي، ځکه د عبدالله بن جرير رحمه الله ټول احاديث د هجرت د نهم کال څخه بيا د رسول الله ﷺ تر رحلته پوري دي، نو بل هر حديث چې د عبدالله بن جرير رحمه الله د احاديثو سره مقابل او معارض سي هغه مقابل حديث په منسوخه کېږي، ځکه عبدالله بن جرير رحمه الله په اسلام کې وروسته دی او په وروستني حديث سره د مخنيۍ حديث منسوخه کېږي، دا د عبدالله بن جرير رحمه الله د اسلام قصه وه.

د بنو حارث بن کعب وفديا ډله

د هجرت د نهم کال په آخري وختو کې رسول الله ﷺ خالد بن وليد رحمه الله د يوې ډلې په ملګرتيا و بني الحارث بن کعب ته ور ولېږی، کله چې د مسلمانانو لښکر ور ورسېدی دغه قبيله تسليم او مسلمانان سوه او بيا يې يوه ډله و رسول الله ﷺ ته د بيعت دپاره راغله رسول الله ﷺ دغې ډلې ته د نورو مسلمانانو په حضور ډيري شديدي خبرې وکړې او د دغه ملاقات خبرې هم شا وخوا په خلکو او قبيلو کې نشر سوې، په دغو خبرو کې رسول الله ﷺ و بني الحارث ته عتاب او سرزنش ورکړی او وې فرمايل: ترڅو چې لښکر درنه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ دوی چپ وه، رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: ترڅو چې لښکر در نه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ بيا هم دوی چپ وه، رسول الله ﷺ دغه خبره څلور وارو ورته تکرار کړه او وې فرمايل: که خالد ستاسي د اسلام خبر نه وای راوړی په والله ستاسي سرونه به مي تر پښو لاندې کړي وای، د بنو حارث څخه يو نفر چې پوه او هوښيار سړی ؤ ولاړ سو او ويل: الله او رسول الله ﷺ لره مننه او احسان دي، په والله نه ته او نه خالد ؤ چې موږ يې را وستلو بلکه هغه څوک چې موږ يې مسلمانان را وستلو هغه الله جل جلاله ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل:

صَدَقَتْ، حق دي وويل.

دغه خبر شا وخوا نشر سو چي رسول الله ﷺ اوس د هغو کسانو سره چي مدينې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره نه ورځي يا په خپله ورته سي نرمة او ملايمه معامله نه کوي، هغه چي نه راځي د هغو سرونه تر پښو لاندې کوي (يعني: جزاء ورکوي) د دغه خبر په اورېدلو سره ټولي قبيلې د مدينې منورې پر طرف وررهي سوې، ځکه دا ورمعلومه سوه چي تر دې وروسته رسول الله ﷺ د دغه پاته قبيلو په مقابل کي نرمي نه کوي، نو د بني الحارث د ډلي سره د رسول الله ﷺ شدت او د دوی مسلمانېدل د نورو پاته قبيلو د اسلام را وړلو سبب وگرځېدی.

همدارنگه د هجرت په نهم او لسم کال کي پرله پسې ډلي مدينې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې، چي د سيرت په کتابو کي د اکثره قبيلو نومونه ذکر سوي او ياد سوي دي، خو دلته يې بيانول کومه خاصه ښه نه لري، حتی د هجرت په يوولسم کال کي هم ځيني ډلي مدينې منورې ته ورغلي دي.

ورونو! هغه ډلي چي د اسلام را وړلو دپاره دارالنبوه، المدينه الطيبه ته ورغلي دي چي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د دين د متابعت اعلان يې کاوه ډيري زياتي ډلي دي او هر تاريخ ليکونکي د هغو ډلو څخه دومره ذکر کړي دي چي هغه ته مهيا سوي دي، ما هم د دغو څو ډلو په يادولو سره کفايت وکړی، که نه په حقيقت کي دغه ورغلي ډلي ډيري زياتي دي چي په بيانولو سره يې بحث ډير اوږدېږي.

مدينې منورې ته د دغو ډلو پرله پسې ورتگ پر دې دلالت کوي چي اسلامي دعوت او د اسلام نفوذ او سيطره پر جزيره العرب او د هغه پر شا وخوا په تمامه معنی قبوله او مقبوله وگرځېده او ټولو عربو مدينې منورې ته د عزت او احترام په سترگه کتل او بېله دې څخه يې بله لار او چاره هم نه درلودل چي مدينې منورې ته تسليم نه سي، نو مدينه منوره لکه د جزيره العرب مرکز او پايتخت داسي وگرځېدل.

مگر پر دغه ټولو سربېره يوه خبره کولای سو چي اسلام او اسلامي دين د ټولو خلکو په زړو کي داسي ځای نه و نيولی لکه څرنگه چي ښايي، ځکه هلته ډير داسي ناپوه اعراب وه چي فقط د خپلو مشرانو په متابعت مسلمانان سوي وه او په زړو کي يې

هنه د چور او چپاول ژوند خوښ ؤ، اسلامي تعاليمو او قوانينو د دوی زړو ته پوره لار نه وه کړې او د دوی اخلاق يې په پوره ډول سره نه وه مهذب کړي.

الله ﷻ د دغه قسم اعرابو حال په سورة التوبه کي بيانوي او فرمايي:

﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٥٧﴾.

ژباړه: ځيني صحرايي عرب د کفر او نفاق د لحاظه تر ښاريانو ډير سخت دي او د دې ډير وړ او لائق دي چي دوی د هغو احکامو په حدودو پوه نه سي چي الله ﷻ پر خپل رسول ﷺ نازل کړي دي او الله ﷻ په ټولو حالاتو ښه عالم او د ښه حکمت خاوند دی.

﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٥٨﴾.

او د اعرابو څخه ځيني هغه کسان دي: کوم شئ چي دوی د الله ﷻ په لار کي ورکړي هغه فقط يو تاوان او جریمه بولي چي تحويل يې کړه او ستاسي مسلمانانو دپاره د ورځو د گرځېدلو انتظار کوي (چي کله به پر مسلمانانو د زمانې چپه گرځېدل راسي) خو دغه د زمانې چپه گرځېدل دي پر دوی وي او الله ﷻ ښه اورېدونکی او ډير عالم دی.

خو بالمقابل هلته بيا داسي اعراب هم وه چي الله ﷻ پر دوی ښه ويلي دي او فرمايي:

﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَّتِ الرُّسُلُ أَلَّا إِلَهَ إِلَّا هِيَ قُرْبَةً لَهُمْ سَيِّدُ خَلْقِهِمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٥٩﴾.

[التوبه: ۹۹]

يعني: د اعرابو څخه بيا ځيني هغه کسان دي چي پر الله او د قيامت پر ورځ ايمان لري او هر هغه شئ چي دوی د الله ﷻ په لار کي ورکړي هغه ورکړه و الله ته د نژدې کېدلو سبب بولي او د رسول الله ﷺ د دعاء سبب يې بولي، يعني: په دغه خير او صدقه سره به الله ته نژدې سو او رسول الله ﷺ به دعاء را ته وکړي،

نو الله ﷻ پسي فرمايي: چي هو خبر اوسى دغه صدقه او خيرات د دوى دپاره د نژدې والي سبب دى، الله ﷻ به ژر تر ژره دوى په خپل رحمت کي داخل کړي، بېشکه چي الله ﷻ ښه بخښونکى او ډير مهربانه دى.

دا خو اعراب يا صحرايي عرب وه چي الله ﷻ و دوو ډلو يا دوه قسمه ته و وېشل، مگر ښاري خلک: کوم چي په مدينه منوره، مکه مکرمه، ثقيف کي اوسېدل او نور ډير خلک چي په يمن او بحرين کي اوسېدل په هغو کي ايمان او اسلام ډير قوي ؤ او د رسول الله ﷺ لوى اصحاب کرام او د مسلمانانو ډير لوى علماء هم له دويه څخه دي.

هغه کسان چي د رسول الله ﷺ

له طرفه د اسلام د ښوولو دپاره شاوخوا لېږل کېدل

لکه څرنگه چي و رسول الله ﷺ ته په ډلو ډلو خلک د خپل اسلام د اعلانولو دپاره را تله همدارنگه رسول الله ﷺ خپل قاصدان او رسولان و مختلفو ځايو ته لېږل چي خلکو ته اسلام او د اسلام احکام ور وښيي، څرنگه چي اسلام په ټوله جزيره العرب او د هغه په شاوخوا کي نشر سو نو دې ته ضرورت پيدا سو چي معلمان او مُرشدین، داعيان او مبلغين و خلکو ته د اسلامي دين حقيقت تشریح کړي او ور وېږي، لکه څرنگه چي اسلام د دوى په مځکو او وطن کي نشر سو همدارنگه د دوى په زړو کي بايد قرار او ثبات پيدا کړي.

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ هر ځای او هر طرف ته معلمان او مبلغين لېږل چي په هغه جمله کي يې خالد بن وليد ؓ د نجران خلکو ته ولېږي چي هلته خلک و اسلام ته دعوت کړي، د اسلام عقیده او احکام ور وښيي، حضرت علي ؓ يې د يمن و يوې منطقې ته ولېږي، ابو موسی الاشعري او معاذ بن جبل ؓ يې د يمن نورو منطقو ته ولېږل او دوى ته يې دا وصيت او لار ښوونه وکړه چي آساني کوى او سختي مه کوى، خلکو ته زېري ورکوى او متفرقه کوى يې مه، تاسي په خپل منځ کي اختلاف مه سره کوى، معاذ ؓ ته يې وفرمايل: ته به داسي قوم ته ورسې چي هغه اهل کتاب دي، نو کله چي ورغلې اول يې دې ته دعوت کړه چي د (لا اله الا

الله و ان محمداً رسول الله) شاهدي آداء کړي، که يې په دغه کار کي ستا اطاعت وکړي (دغه يې در سره و منل) نو بيا ورته و وايه: الله ﷻ په يوه شپه او ورځ کي پر تاسي پنځه لمنځونه فرض کړي دي، که يې دا هم در سره ومنل نو بيا ورته و وايه: الله ﷻ پر تاسي زکات فرض کړی دی، چي د دوی د غنيانو څخه به يې اخلي او د دوی فقيرانو او غريبانو ته به يې ور کوې، که يې دا در سره و منل پام کوه چي هغه ښه مالونه يې په زکات کي ځني وانه خلي، د مالو څخه مقصد حيوانات دي، يعني: داسي مه کوه چي هغه چاغ او ښه مالونه يې ته په زکات کي ځني واخلي، بلکه ميانه او متوسط حيوانات يې اخله او وې فرمايل: د مظلوم د بريا څخه ځان ډير ساته، ځکه د مظلوم د بريا او د الله ﷻ په منځ کي حجاب نسته، څرنگه چي معاذ بن جبل ؓ پر رسول الله ﷺ ډير گران و نو يې د وداع اورخصته ښو په وخت کي په غېږ کي ونيوی. امام احمد رحمته عليه په خپل مسند کي روايت کوي چي رسول الله ﷺ د معاذ ؓ سره تر ډيره ځايه په داسي حال کي ولاړی چي معاذ ؓ پر خپل بوده سپور و او رسول الله ﷺ پياده يا پر پښو ور سره رهي و او بيا يې ورته وويل: يا معاذ! ښايي پسله دغه اوسني کاله بيا زما سره و نه وينې او ښايي ته دغه زما مسجد او زما قبر ته راسي، معاذ ؓ د رسول الله ﷺ پر فراق او جلا والي ډېر وژړل.

ورونو! د دغو لېږل سوو کسانو يا د دوی د نورو امثالو څخه چي په پخوا کي لېږل سوي وه، يا تر دغه وروسته لېږل سوي دي، موږ ته دا را معلومېږي چي په هر وخت او هره زمانه کي د مسلمانانو په غاړه کي دا يو مسئوليت دی چي د اسلام د تبليغ او دعوت دپاره به زيار او زحمت باسي، د مسلمانانو دپاره دا بس او کافي نه ده چي فقط په ژبه سره ووايي: زه مسلمان یم، که ته مسلمان يې نوتا د اسلام دپاره څه کړي دي؟ او د يوه مسلمان دپاره دا هم کفايت نه کوي چي په خپل ژوند کي فقط څو اسلامي آسانه کارونه عملي کوي او نور نو آرام کښيني، د يوه مسلمان دپاره دا هم بس او کافي نه دي چي وائي: زه په خپله پر خپل ځان د اسلام ټول احکام په پوره ډول سره عملي کوم، نور مي نو دروازه په ځان پسي تړلې ده د خلکو په حالاتو هيڅ سر نه گرځوم او نه څه ورته وایم، تر هغو پوري د مسلمانانو د غاړي څخه مسئوليتونه نه ايسته

کیري تر څو پر خپلو ټولو اسلامي اعمالو د دعوت او تبلیغ د واجب عملي کول زیات نه کړي او په دغه لار کې وگلو او ښارو ته سفر و نه کړي، دا هغه امانت دی چې رسول الله ﷺ زموږ پر غاړه ایښی دی، دا هغه ضروري او لازمي وظیفه ده چې په هېڅ عصر او زمانه کې د هغه څخه خلاصیدل نسته، د څلورو مذهبو امامانو او نورو علماوو پر دې اتفاق کړی دی او وایي: په کوم ښار کې چې ته اوسېږې هلته او تر هغه ښار دباندې د دعوت د حق آداء کول پر ټولو مسلمانانو فرض کفایي دی، هر هغه ښار چې د تبلیغ او دعوت دپاره د غسي یوه ډله و نه لري چې د اسلام احکام بیان کړي او هغه وسوسي او شېبې چې د خلکو په فکرو کې ور گرځي، په اسلامي او ایماني دلائلو سره ورپاکي نه کړي د هغه ښار ټول خلک گنهاره دي، حتی د عامو علماوو او فقهاوو صحي قول هم دا دی چې دغه د تبلیغ او دعوت وظیفه یوازې د نارینه پر غاړه نه ده بلکه په دغه کار کې د نارینه او ښځې د خړ او مریي مسئولیت یو شی او برابر دی، هر یو به د خپل طاقت او امکاناتو سره برابر د اسلام په نشرولو کې حصه اخلي.

او بل د رسول الله ﷺ هغه وصیت او نصیحت چې معاذ بن جبل او ابو موسی الاشعري (رضی الله عنهما) ته یې وکړی، موږ ته هغه آداب رابښي چې یو مبلغ او دعوت کوونکی باید د تبلیغ او تعلیم په وخت کې په هغو آدابو او اخلاقو سره ښایسته وي.

یو دا چې د آسانتیا طرف یې د شدت او سختۍ تر طرف زیات او ډیر وي او بل یې ډیر اعتماد پر تبشیر وي نه پر تنفیر، یعنې: خلکو ته د امید طرف ډیر بیانوي نه د ناامیدۍ طرف، چې د دغه دپاره رسول الله ﷺ ژوندی تطبیقي مثال ورته بیان کړی او وې فرمایل: خلک اول شهادتینو ته را وېوله، که یې هغه قبول کړه بیا یې د لمانځه و آداء کولو ته را وېوله، که یې هغه قبول کړه بیا یې د زکات و ورکولو ته را وېوله، د غسي په کراره کراره او تدریج سره به خلک دین او اسلام ته را بولي، مگر هو، د تیسیر او آسانی معنی دا نه ده چې تر شرعي حدودو تېرې او تجاوز وسي، که و شرعي احکامو ته د آسانی په نامه سره تغیر ورکول سي او یا یوه گناه که څه هم کوچنۍ وي قبوله سي، دا تیسیر او آسانتیا نه ده بلکه دین ته تغیر ورکول دي.

يوه تبصره او خلاصه

موږ د سيد البشر محمد مصطفیٰ ﷺ د ژوند په تېر سوي بيان کي وليدل چي اسلام څنگه او په څومره تکاليفو سره نشر او پر جزيړه العرب څنگه ظاهره او غالبه سواو ټول خلک په اسلام کي داخل سوه، هر هغه څوک چي اسلام ته نه دي داخل سوي هغه مسلمانانو ته جزيه ورکوي، لکه د نجران نصارا، د تيمما او وادي القرى يهود او ځيني داسي نور، مگر نور عرب يا اسلام ته داخل سوه يا په بېره کي وه ځکه اوس هغه په داسي حال کي وه چي نه يې قدرت درلودی نه طاقت، مگر بالمقابل اسلام په ټوله جزيړه العرب کي نشر او مسلط سو، د اسلام مرکز قوي او طاقتور سو.

موږ ته د هغو رسالو او خطو په واسطه دا هم را معلومه سوه او وموليدل چي رسول الله ﷺ يو بل لوی هدف او مقصد هم ښکاره کړی: هغه دا چي دغه دين يوازي د عربو دپاره نه دی، بلکه رسول الله ﷺ د ټول عالم دپاره بشير او نذير او رحمه للعالمين رالېږل سوی دی، چي د دغه مقصد د ښکاره کولو دپاره يې تر روم او فارس، مصر او حبشې پوري ليکونه او رسالې ولېږل، حتی د تبوک په غزا کي هم رسول الله ﷺ ټول عالم ته دا ورښکاره کړه چي زما رسالت او دغه دين د ټول بشر دپاره دی.

او موږ وليدل چي هر قل د روم پاچا هم د بېري په سبب د رسول الله ﷺ د مقابلي او جنگه ځان وساتی، ځکه هر قل پوه سو چي محمد ﷺ هغه را تلونکی نبي دی. او په تېر بيان کي مو په مختلفو حالاتو او جنگو کي د رسول الله ﷺ خويونه او اخلاق وليدل، د رسول الله ﷺ صبر او جهاد، ايمان او توکل، ثبات او شجاعت مو وليدل، کله چي به د مسلمانانو لښکر ماته او شکست وخوړل او خلک به په تېښته سول، خو د رسول الله ﷺ په ټينگ او ثابت درېدلو سره به بيرته هغه شکست په نصر او کاميابي بدل سو، د رسول الله ﷺ عزم او ثبات، شجاعت او دلاوري، حکمت او پوهي، لطف او شفقت په هغه اندازه سره وه چي مثل يې وجود نه درلودی.

دا مو هم وليدل چي د هجرت په نهم کال کي رسول الله ﷺ ابوبکر الصديق رضي الله عنه د حج امير ولېږی او خلکو ته يې د الله ﷻ هغه احکام ورسول چي په سورة التوبه کي

نازل سوي وه، چي د هغو په جمله کي د مشرکانو څخه برائت او جلا کېدل وه او دا امر و چې پسله دغه اوسني کاله چي د هجرت نهم کال دی بيا به مشرکان د بيت الله الحرام حج نه کوي او بيت الله الحرام ته د کافرانو ور تگ منعه او حرام دی. او په جزیره العرب کي به داسي مشرک نه پاته کېږي چي عقد او عهد نه لري، که نه هغه کسان پسله څلورو مياشتو وژل کېږي، بيا نو هغو لږه امان نسته، اسلام په داسي اندازه سره نشر او قوي سو چي په ټوله جزیره العرب کي يواځنئ او منل سوی قدرت او طاقت اسلام و.

دغه ټول کارونه د الله ﷻ په نصرت او إرادة او بيا د رسول الله ﷺ په عزم او ثبات سره وسوه، رسول الله ﷺ خپل رسالت تبليغ کړی، امانت يې ورساوه، خپل امت ته يې نصيحت وکړی، د الله ﷻ په لار کي يې حق جهاد وکړی، پسله هغه چي په جزیره العرب کي اسلام ثابت او قائم سو، نور نود الهي دين غالبه کول او فتوحات د رسول الله ﷺ د اتباعو وظيفه وگرځېدل، هغه چي پر ده ﷺ وه هغه يې په ښه ډول سره آداء کړه.

په دغه وخت کي سورة النصر نازل سو، سورة النصر د سورة التوبه وروسته او په حجه الوداع کي نازل سوی دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾

ژباړه: کله چي د الله ﷻ نصرت (مرسته او کومک) او د مکې مکرمې فتحه راسي.

﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا﴾

او ته به وينې چي په ډلو ډلو خلک د الله ﷻ دين ته داخلېږي.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾

پس نو ته د خپل رب تسبيح، پاكي، د حمده سره وايه او د الله ﷻ څخه د خپل

امت دپاره بخښنه غواړه، بېشکه چي دغه الله ښه توبه قبلوونکی دی.

د دغه سورة په نزول سره رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه سوه چي ما په دنيا کي

خپل را سپارل سوی کار او د رسالت مهمه وظيفه پای ته ورسول او اوس نو د آخرت

د سفر نوبت را ورسېدی، د رسول الله ﷺ د بعثت مقصد او په دنیا کې یې د استوګنې مطلب چې د دین نشرول وه پوره سوه او د رسول الله ﷺ دپاره د آخرت سفر را نژدې سو، د تبلیغ او رسالت مهمه وظیفه د ده ﷺ د اتباعو او امت پر غاړه پاته کېږي.

د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه

اوس به د مسلمانانو د شمېر او عدد او د اسلام د کامیابۍ په باره کې څه حسابي عددونه تر نظر وباسو: د هجرت په شپږم کال کې کله چې رسول الله ﷺ حدیبیې ته تشریف یو وړی فقط یو زر څلور سوه نفره ورسره ملګري وه او د هجرت په اتم کال کې یعنې: تر حدیبیې دوه کاله وروسته د مکې مکرمې په فتنه کې لس زره نفره ورسره ملګري وه، تر هغه لږ وروسته د تبوک په غزا کې دیرش زره نفره ورسره ملګري وه، مګر د هجرت په لسم کال کې کله چې رسول الله ﷺ حج آداء کاوه لږ تر لږه یو لک نفره ورسره ملګري وه.

تاسې دغه لوی فرق ته وګورئ! د څلورو کلو په جریان کې د مسلمانانو شمېر د یو زر څلورو سوو نفرو څخه تر یو لک نفرو هم زیات سو، دا هم بېله هغو کسانو چې حج ته نه وه راغلي او دغه لوی او مهم فرق د حدیبیې د صلحي په سبب په وجود راغلی، هغه صلحه چې الله ﷻ فتحه بللې ده:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾

دغه صلحه ولې فتحه و بلل سوه؟ حال دا چې مسلمانانو نور هم جهاد او قربانیو ته ضرورت درلودی؟ دا ځکه چې د جهاد څخه اصلي هدف او مقصد دا دی چې د مسلمانانو او نورو خلکو له منځه پرې ایسته سي او موږ مسلمانان د تبلیغ او اعلاء کلمه الله څخه منعه نه کړل سو، کله چې مسلمانانو ته دا اجازه ورکړه سي چې په ښکاره او واضحه ډول، بېله منعي او سانسوره د اسلام په باره کې تبلیغ او خبرې وکړي، فتحه نه بلکه فتوحات په وجود راځي، دا ځکه چې د اسلام دین د بشر د طبیعت او عقله سره موافق او برابر دین دی، د اسلام دین الهي او د انسانانو په ګټه او مصلحت دین دی، هیڅوک د دغه الهي دین مخنیوی په عقل او منطق سره نه سي کولای، په خبرو

او د لالو سره هېڅوک نه سي کولای چې دغه دين مغلوبه کړي.

د دين دښمنانو همېشه د اسلامي دين د مغلوبه کولو دپاره د زور څخه کار اخيستی دی نه د عقل او منطقه څخه، هغه چې خلک يې د دغه الهي دين د متابعت څخه منعه کول (يعني: خلک دغه دين ته نه داخليدل) د هغه سبب د دغه دين پټول وه، د قريشو ټول کونښن دا ؤ چې اسلام د خلکو څخه پټ کړي، مسلمانان يې نه پرېښوول چې د اسلام په باره کي خبري وکړي او په خپله قريشو به بيا د اسلام تعريف او بيان په داسي شکل سره کاوه چې خلک ځني متنفره کړي، د اسلام احکام او فايدې يې نه بيانولې، بلکه ويل به يې: مسلمانان ستاسي خدايانو (يعني: بتانو ته) بد ويل او ښکتنځل کوي، ستاسي پلرونه چې پر دغه دين وه بيعقلان او ناپوهان بولي او داسي نور لکه د نن ورځي د کفارو د حقيقته خالي تبليغات، او خلک به يې هم د حق خبرو د اورېدلو څخه منعه کول، قرآن مه اورى، د مسلمانانو سره مه کښېنې، مسلمانان وحشيان او ظالمان دي، مسلمانان تروريستان او ترهگران دي او داسي نور. کله چې د قريشو سره د حديبيې صلحه وسوه د مسلمانانو او نورو خلکو په منځ کي هغه تړلي دروازې خلاصي سوې، نو به مسلمانانو د کفارو سره خبري کولې او د اسلام په حقيقت به يې پوهول، نو ځکه خلک د الله ﷻ دين ته په ډلو ډلو داخل سوه او د الله ﷻ له طرفه دغه آياتونه په حجه الوداع او په مني کي نازل سوه چې الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾﴾

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾﴾.

عبدالله بن عباس رضي الله عنه او نور مفسرين وايي: د الله ﷻ د دغه قول مقصد او هدف دا ؤ چې اې محمده صلوات الله عليه دغه چې خلک الهي دين ته په ډلو ډلو داخليږي، دا ستا د وفات او رحلت علامه ده، ځکه هغه چې ستا وظيفه وه هغه دي سر ته ورسول، اوس نو ستا د متابعينو او امت وظيفه ده چې دغه دين نور هم نشر کړي، امر بالمعروف او نهی عن المنکر وکړي او تر نورو خلکو دغه دين ورسوي، ځکه دين د ټولو اطرافو

څخه پوره او کامل سو.

اول: د وحيو او قانون جوړولو په لحاظ پوره سو.

دوهم: د سياسي لحاظه اسلام د يوه قوت او طاقت په حيثيت وپيژندل سو، دا نه چي يوازي په عربو کي وپيژندل سو بلکه بېله عربو نورو انسانانو هم اسلام د يوه قوي طاقت په صفت سره وپيژندی، د مخکي پر مخ اسلامي مملکت او مرکز پيدا سو، رسول الله ﷺ د مخکي پاچهانو ته ليکونه او رسالې و لېږلې، کسري، مقوقس، قيصر، نجاشي، د مخکي هغو لويو پاچهانو ته د رسول الله ﷺ رسالې ورسېدلې، د دين تبليغ وسو، اوس نو پر دغه دين او پر دغه طريقه دوام او استمرار، تگ کول او متابعت کول، د رسول الله ﷺ د امت او اتباعو کار دی، د عسکري لحاظه هم اسلام قوي سو، ټوله جزيره العرب د اسلام مرکز وگرځېده، دين ثابته او محکم سو.

رسول الله ﷺ خپله وظيفه په ښه ډول سره پای ته ورسول، لکه څرنګه چي د هجرت په نهم کال کي په ډلو ډلو خلک مدينې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتله، دغه رنگه د هجرت په لسم کال کي هم د دغو ډلو را تگ دوام درلودی، خود تاريخ ليکونکويې دقيق تاريخ نه دی ذکر کړی.

د هجرت په لسم کال کي کومه خاصه غزاء يا سريه نه دي پېښ سوي، د تبوک غزاء د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء وه، خود هجرت د لسم کال د ذوالقعدې مياشت را ورسېدل او د رسول الله ﷺ له طرفه په خلکو کي دا اعلان وسو چي رسول الله ﷺ حج کولو اراده لري که څوک غواړي چي د ده ﷺ په ملګرتيا حج وکړي را دي سي.

حجة الوداع

ورونو! د دعوت کارونه پای ته ورسېدل، الهي رسالت تر خلکو پوري ورسول سو، پر داسي اساس يوه نوې ټولنه جوړه سوه چي ألوهيت د هر شي او هر چا څخه ايسته سو يوازي او يوازي الله ﷻ لره ثابت سو او رسول الله ﷺ د دغه امت رسول و منل سو، اوس نو لکه يو هاتفي پټ بڼ چي د رسول الله ﷺ په زړه کي وسي او دى ﷺ په دې پوه کړي چي په دنيا کي ستا اوسېدل پای او آخر ته رځيږي، ستاسي په ياد

دي كله چي رسول الله ﷺ معاذ بن جبل رضي الله عنه د هجرت په لسم كال كي يمن ته لېږي د نورو خبرو په جمله كي يې دا هم ورته و فرمايل : بنايي پسله دغه اوسني كاله دي بيا زما سره ملاقات و نه سي او بنايي ته زما مسجد او زما قبر ته راسي، معاذ رضي الله عنه د رسول الله ﷺ پر فراق ډير وژړل.

دا الله تعالى دا خوښه او اړاده وه چي د ده ﷺ رسول د خپل هغه رسالت او دعوت چي تر شل كاله زيات يې د هغه رسالت د رسولو په لار كي قسم قسم تكاليف او زحمتونه، هجرت او جنگونه كاللي وه، اوس يې مېوه او ثمره، نتيجه او كاميابي وويني.

د مكې مكرمې په اطرافو كي د عربي قبيلو او د هغو د نمايندگانو سره يو ځای سي، هغه قبيلې د د ﷺ څخه د دين احكام واخلي او د ﷺ د هغو څخه دغه شاهدي واخلي چي ده ﷺ د رسالت امانت ورساوه، رسالت يې تبليغ كړي او امت ته يې نصيحت وكړي، او رسول الله ﷺ غوښته چي خلكو ته د حج احكام وروښيي نور رسول الله ﷺ د خپل قصد اظهار او اعلان وكړي چي د ﷺ سر كال حج ته ځي كه څوك غواړي چي د ده ﷺ په ملگرتيا حج وكړي مدينې منورې ته دي راسي.

امام مسلم د جابر رضي الله عنه څخه روايت كوي چي رسول الله ﷺ (۹) كاله په مدينه منوره كي تېر كړه او حج يې و نه كړي، خود هجرت په لسم كال كي دا اعلان وسو چي رسول الله ﷺ سر كال د حج اړاده لري نو ډير خلك مدينې منورې ته راغله او د ټولو دا اړاده وه چي په رسول الله ﷺ پسي اقتداء وكړي او داسي حج وكړي لكه د ﷺ چي يې كوي.

نو د شنبې په ورځ چي د ذوالقعدې د مياشتي څلور ورځي پاته وه رسول الله ﷺ د حركت كولو دپاره تيار او آماده سو او د ماښين تر لمانځه وروسته يې حركت وكړي ترڅو چي د ماضيگر تر لمانځه د مخه ذوالحليفې ته ورسېدي، هلته يې د ماضيگر لمونځ دوه ركعاته سفرپانه آداء كړي او شپه يې هلته په ذوالحليفه كي تېره كړه، په سبا كي يې د ماښين تر لمانځه د مخه د احرام دپاره غسل وكړي، پسله غسله حضرت عائشې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ په سر او بدن پوري خوشبويي و منبل، بيا رسول الله ﷺ احرام وتری او بيا يې د ماښين لمونځ سفرپانه دوه ركعاته آداء كړي او له دغه

ځايه يې په يوه احرام د حج او عمرې نيت وکړی، چي و دغه قسم حج ته (حج قرآن) ويل کيږي، بيا نو پر خپله اوښه سپور سو او د مکې مکرمې پر طرف يې حرکت وکړی. جابر رضي الله عنه وايي: کله چي د رسول الله ﷺ اوښه د نيت ته و وتل نو ما خلکو ته وکتل، څومره چي مي سترگو ليدل کول په هغه اندازه د رسول الله ﷺ مخ ته سپاره او پياده خلک رهي وه، و چپه او راسته طرف ته يې هم د سترگو د ليدلو پر اندازه خلک رهي وه، تر شا چي مي وکتل هلته هم څومره چي زما سترگو ليدل کول خلک په پسې وه، رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي ؤ او قرآن پر نازلېدی، يو لک نفره د حج د آداء کولو دپاره ورسره ملگري دي، سبحان الله! هغه وخت مو په ياد دی چي رسول الله ﷺ غار حراء ته يوازي تلې؟ هغه مو په ياد دي چي رسول الله ﷺ به پر عربي قبيلو يوازي گرځېدی او خلک به يې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په ياد دي چي رسول الله ﷺ او څو نفرو مسلمانانو د خپلو کوچنيو اولادو او کورنيو سره د مقاطعې او بنديز سختي شپې د لوړي او بېري په حالت کي په شعب ابوطالب کي تېرولې؟ هغه مو په ياد دي چي طائف ته د تبليغ او دعوت دپاره تللي ؤ او هلته د طائف هلکانو او مريانو په ډبرو ويشتی او تر مبارکو پښو يې ويني بهېدې؟ خون ورځ د حج د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ځي او تر يو لک نفره زيات د ده متابعين او مسلمانان ورسره ملگري دي.

قصه به بيانوو خو څه نور معلومات به هم ورسره زياتوو، هغه دا چي: دا هغه يواځنئ حج دی چي رسول الله ﷺ پسله هجرته آداء کړی دی او تر دغه د مخه حج نه ؤ فرض سوی، د حج د فرضيت په کال کي د علماء کرامو اختلاف دی، چي د هغې جملې څخه يو قول دا دی: چي حج د هجرت په نهم کال کي فرض سوی دی.

رسول الله ﷺ څلور عمرې آداء کړي دي چي په هغو کي دغه اوسنۍ عمره هم شامله ده چي د دغه حج سره يې کړې ده او څلور سره عمرې يې د ذوالقعدې په مياشت کي کړي دي.

او دغه حج ته ځکه حجة الوداع ويل کيږي چي رسول الله ﷺ د دغه حج په

خطبه کي وفرمايل «لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا»

يعني: ښايي پسله دغه کاله څخه بيا ستاسي سره ملاقات ونه کړم، ستاسي سره و نه وينم، په دغه حج کي رسول الله ﷺ د خپل امت او خپلو اصحاب کرامو سره د خداي په امانې، رخصتېدل يا وداع کړې ده، نو ځکه حجة الوداع ورته ويل کيږي. څرنگه چي دغه حج پسله هجرت د رسول الله ﷺ اولنئ حج ؤ او د رسول الله ﷺ دا غوښتنه او اراده وه چي په دغه حج کي خلکو ته د حج احکام وروښيي، نو ځکه يې د شا وخوا و قبيلو ته هم نفرو لېږل چي رسول الله ﷺ د حج اراده لري که څوک غواړي چي د رسول الله ﷺ سره حج وکړي مدينې منورې ته دي راسي، نو خود له هره طرفه ډلي راغلې چي د رسول الله ﷺ په ملگرتيا حج ته ولاړ سي.

رسول الله ﷺ د ذوالقعدې په مياشت کي د مدينې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی په لار کي يې د خپلو ملگرو څخه يو ضعيغه او سپين بېړی سرئ وليدی چي پر پښو رهي دی خو له ډيره ضعه به يې پر دوو نفرو تکیه کول، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه سړي ته څه پېښه ده؟ خلکو ويل: يا رسول الله! دغه سړي نذرايښی دی چي پر پښو به حج کوي، رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِ هَذَا؟»

يعني: الله ﷻ به د ده په دغه تکليف او عذاب څه وکړي؟

ورونو! د اسلام دين د آساني دين دی، دغه دين د خلکو د تکليف او عذاب دپاره نه دی راغلی، الله ﷻ پر موږ تکليفونه سپکوي سختی او تکليفونه را څخه ليري کوي او پورته کوي، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه سړئ امرکړی چي سپور سي او هغه هم سپور سو، دا د رسول الله ﷺ له طرفه د دين د آساني اظهار او ښکاره کول وه، نن ورځ ځيني کسان پر مسلمانانو دين سختوي او درنوي، هره مسئله چي په هغه کي د علماوو اختلاف وي دوی يې په هغه سخت او مشکل طرف پسي گرځي، مگر د دين حقيقت دا دی: څومره چي پر خلکو سپکيږي بايد د شرعي په چوکاټ کي پر سپک سي، رسول الله ﷺ ته هيڅکله د دوو کارو په منځ کي اختيار نه دی ورکړه سوی مگر د هغو دوو څخه يې هغه آسانه اختيار کړی دی.

یعني: که به رسول الله ﷺ ته په دوو کارو کې اختیار ورکړل سو که داسې کوي یا داسې، ده ﷺ به یې هغه آسانه طرف اختیاراوه، دا زموږ د دین حقیقت دی چې د آسانۍ دین دی، رسول الله ﷺ فرمایي «يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا» آسانې را ولي سخي مه کوي، مګر موږ اوس وینو چې ځینې خلک د تشدد، عُنْف او زیږوالي څخه کار اخلي، خودا صحي کار نه دی.

جهاد چې د اسلامي دین اساس او بنیاد دی مګر په هغه کې عُنْف، تشدد، د خلکو ژوند تر ځخول، پر خلکو سختۍ، راوستل دا د دغه دین مرام او مقصد نه دی، که څوک غواړي چې د تقوی او پرهیزګارۍ پر اساس پر خپل ځان سختي را ولي کولای سي څوک یې نه منعه کوي مګر پر نورو خلکو دروند بار ایښوول نه دي صحي. رسول الله ﷺ په لمانځه روژه او داسې نورو عبادتو کې پر خپل ځان ډیر زحمت او تکلیف را وستی، مګر پر نورو خلکو یې د عبادتو په کولو کې آسانې راوستل او دا د اسلام حقیقت دی باید ځان په خبر کړی، مګر هو، د ګنهو څخه ځان ساتل حتمي او ضروري دي.

د حج په وخت ورسول الله ﷺ ته یوه ښځه راغله او یو کوچنی تقریباً د تي هلک ورسره و هغه هلک یې را پورته کړی او ویل: یا رسول الله! آیا د دغه حج کېږي؟ یعني: حج یې حج دی او ثواب لري؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو، او تالره یې هم. ثواب سته، دغې ښځې ته هم د دغه هلک پر حج ثواب ورکول کېږي، ځکه په دغه کار کې دغه ښځه هم تکلیف او زحمت زغمي، دا ده چې په غېږ کې یې اخلي، په طواف، صفا او مروا کې یې ګرځوي، نو دغه کوچني ته د حج ثواب ورکول کېږي او هغه ښځه یا هر هغه څوک چې د دغه کوچني روزنه یې پر غاړه وي هغه ته هم ثواب ورکول کېږي، مګر هو، علماء کرام وايي: چې د کوچني دغه حج د هغه فرضي حج پر ځای نه درېږي، فرضي حج نه په آداء کېږي، کله چې دغه کوچنی بالغ سو هغه د اسلام حج چې طاقت یې ولري په خپلو شرائطو پر فرض دی.

تاسي ته معلومه ده چې حج پر درې قسمه دی:

اول: حج مفرد یا افراد.

دوهم: حج تمتع.

درېيم: حج قرآن.

حج مفرد: هغه بېله عمرې يوازي حج دی.

حج تمتع دا دی: چي د حج په مياشتو کي عمره وکړي او ځان حلال کړي (يعني: د سر په خړولو سره ځان له احرامه وباسي) خپل کالي واغوندي، کله چي د ذوالحجې د مياشتي د اتم ورځ راغله بيا د حج دپاره بل احرام وتړي.

او حج قرآن هغه حج ته ويل کيږي: چي حج او عمره دواړه په يوه احرام آداء کړي، يعني: د حج په مياشتو کي عمره وکړي ځان له احرامه نه کړي خلاص په هغه احرام کي پاته وي، کله چي د حج موسم راسي په هغه اولني احرام چي عمره يې پکښي کړې ده حج هم وکړي.

رسول الله ﷺ دغه خپل حج، حج قرآن کړی دی.

د حج د دغو درو اقسامو په فضيلت کي علماء او مذهbone اختلاف سره لري، زموږ د احنافو په مذهب حج قرآن تر حج مفرد او حج تمتع افضل دی.

رسول الله ﷺ د مدينې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف ور رهي دی خو مکې مکرمې ته ور نژدې سو او شپه يې په (ذي طوى) کي تيره کړه چي د يوه ځای نوم دی او بيا د سهار تر لمانځه وروسته مکې مکرمې ته ور داخل سو چي دا د يکشنبې ورځ او د ذوالحجې پنځمه وه او اته شپې يې پر لاري تيري کړي وې، اول يې غسل وکړی او بيا مسجد الحرام ته ورغلی، پر کعبه شريفه يې طواف وکړی د صفا او مروا په منځ کي يې سعي يا تگ وکړی او ځان يې د احرامه څخه په دې سبب نه کړی خلاص چي د حج قرآن نيت يې کړی ؤ او هديه يې هم ور سره رهي کړې وه، پسله طواف او سعي څخه د مکې مکرمې و لوړ طرف ته چي حجون ورته ويل کيږي ولاړی او هلته يې استوگنه کول او بېله فرضي طوافه څخه بيا يې بل طواف نه دی کړی.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ چي (يوم الترويه) هم ورته ويل کيږي د سهار تر لمانځه يا لمر را ختلو وروسته مني ته تشریف يو وړی، د ذوالحجې و اتمې ورځي ته د ترويه ورځ په دې سبب ويل کيږي چي خلکو به مني ته اوبه

وړلې، په مني کي خو اوبه نه وې، نو يې دغه ورځ د تروپې يعني: اوبه کېدلو يا اوبواخيستلو ورځ و بلل.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ مني ته ولاړی، د دغې ورځې د ماپنين، ماخيگر، ماينام، ماخستن او د نهمي ورځې د سهار لمنځونه يې په مني کي آداء کړه، چي دغه ټوله پنځه لمنځونه سوه او د ذوالحجې په نهمه ورځ تر لمر راختلو وروسته د مني څخه د عرفات پر طرف رهي سو، اول مزدلفې ته ورسېدی ځکه هغه په مخ اولار کي ده بيا له هغه ځايه عرفات ته ولاړی.

تر اسلام د مخه چي به قريشو حج کاوه مني ته به را و وتل او د عرفات په ورځ به تر مزدلفې پوري ولاړل، هلته به د مشعر الحرام سره پاته سوه، نور خلک به عرفات ته ولاړل مگر قريش عرفات ته نه تلل په مزدلفه کي پاته کېدل او ويل به يې: موږ اهل الحرم يو او تر حرم دباندې نه وزو، څرنګه چي مزدلفه د حرم په حدودو کي داخله ده او عرفات د حرم تر حدودو دباندې دی، نو قريشو د ځان دپاره دغه يو امتياز او بهتري اېنې وه چي ويل: موږ اهل حرم تر حرم دباندې نه وزو، نور ټول خلک به عرفات ته ولاړل بېله قريشو، اوس چي رسول الله ﷺ د نهم په ورځ د مني څخه د عرفات پر طرف رهي سو خلک په دې انتظار کي دي چي آيا رسول الله ﷺ به داسي وکړي لکه پخوا چي قريشو کول؟ په مزدلفه کي به پاته سي او که به د خلکو سره عرفات ته ولاړ سي؟ خاصاً اهل مکه ډير په انتظار کي وه چي رسول الله ﷺ به څه وکړي؟

مگر رسول الله ﷺ چي مزدلفې ته ورسېدی هلته نه سو پاته بلکه عرفات ته پسي ولاړی، يعني: دغه امتياز چي قريشو ځان ته اېنې دی دا د دين څخه نه دی او د الله ﷻ په دين کي امتياز نسته، بلکه عرفات د ټولو حاجيانو دپاره د درېدلو ځای دی، هغه امتياز چي قريشو ځان ته اېنې و لغوه سو او رسول الله ﷺ فرمايي: «الْحَجَّ عَرَفَةَ» يعني: حج عرفات دی، نو هر هغه څوک چي په مزدلفه کي پاته سي هغه لره حج نسته او حج يې نه صحي کېږي، او د دغه حديث شريف چي «الحج عرفه» سر هم دا دی چي هغه د جاهليت عادت او امتياز يې له منځه يووړی.

رسول الله ﷺ عرفات ته ورسېدی او هلته په نمره کي د ده ﷺ دپاره خېمه

درول سوې وه (نمره) هغه ځای دی چې اوس هلته د عرفات مسجد جوړ سوی دی. رسول الله ﷺ په دغه خېمه کې واورول ترڅو چې لمر تر سر واوښتی، تر زوال وروسته رسول الله ﷺ هغه خپله مشهوره او عظیمه خطبه په داسې حال کې وویل چې یو لک او څلیرویش زره یا یو لک او څلور څلوېښت زره نفر پر را ټول وه، رسول الله ﷺ د دغو ډیرو خلکو په منځ کې ودرېدی او هغه جامع خطبه یې وویل چې خطبة الوداع ورته ویل کېږي، دا د حج خطبه وه او رسول الله ﷺ په دې خطبه کې د دین د ځینو احکامو خلاصه بیان کړه، چې زه به اوس د هغې خطبې هغه لوی لوی ټکي درته را نقل کړم او د دغې خطبې د هرې جملې سره باید مسلمان ودرېږي، په پوره غور او دقت سره فکر پکښې وکړي ځکه هره جمله یې د هدایت او لارښوونې ستوری دی چې مسلمانانو ته د دوی د دین لاروښانه کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل:

«إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ وَتُوبُ إِلَيْهِ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، يَا عِبَادَ اللَّهِ»
د الله ﷺ په تقویٰ وصیت درته کوم او د الله ﷺ اطاعت ته مورا بولم او د خبرو شروع په هغه څه سره کوم چې هغه خیر دی، اما بعد:

«أَيُّهَا النَّاسُ! اسْمَعُوا قَوْلِي، فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا هَذَا الْمَوْقِفِ أَبَدًا»

اې خلکو زه تاسې ته احکام بیانوم زما څخه یې واوړی، زه نه یم خبر ښایي پسله سر کاله په دغه ځای کې بیا هیڅکله زه ستاسې سره ونه وینم،
«إِنْ دِمَائِكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ وَأَعْرَاضُكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا».

ژباړه: بېشکه چې ستاسې ویني، ستاسې مالونه، او ستاسې عزت یو پر بل داسې حرام دي لکه ستاسې د دغې ورځې حرمت، په دغه میاشت او په دغه ښار کې.
ورونو! د رسول الله ﷺ د خطبې ویلو سره ټول خلک چپ او ساکت سوه،

خو دا معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ آواز يو لک نفرو ته نه رسېدی، نو عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه او ربیع بن أمیه رضي الله عنه چې د صفوان بن أمیه رضي الله عنه ورور و، دغه دوه نفره چې د لوړ آواز خاوندان وه د رسول الله ﷺ خبري او اقوال يې تر خلکو پوري رسول او رسول الله ﷺ و فرمايل:

بڼه متوجه سى! دغه خبره په هر وخت کي خو په خاص ډول د نن ورځي په حالاتو کي ډيره مهمه خبره ده خصوصاً د هغو کسانو دپاره چې بري او عام خلک وژني او د هغو کسانو دپاره چې د خلکو مالونه په حرامه سره خوري او د هغو کسانو دپاره چې بېله دليله پر نورو خلکو او د هغو پر حيثيت او شرف ږغېږي او باطلاي خبري پر کوي، دغه خلک دي د رسول الله ﷺ دغه لار ښووني واورې، رسول الله ﷺ و فرمايل: بېشکه چې ستاسي ويني، ستاسي مالونه، او ستاسي عزت يو پر بل داسي حرام دي لکه ستاسي د دغي ورځي حرمت، په دغه مياشت او په دغه ښار کي.

نو د مسلمان وينه تويول، يا د هغه مال خوړل، يا د هغه په شرف او عزت کي خبري کول ابدي حرام دي او داسي حرام دي لکه ستاسي د نن ورځي حرمت چې د عرفات ورځ ده او دغه مياشت چې د حرامو مياشتو څخه ده او دغه ښار چې بلد الحرام دی، يعني: د مسلمان د ويني او مال او شرف حراموالی داسي دی لکه د حج د ورځي حرمت، په حرامه مياشت کي او په بلد الله الحرام کي.

دا د مسلمان د ويني د مسلمان د مال د مسلمان د عزت او شرف، حراموالی دی چې د يوه مسلمان وينه او مال، د مسلمان شرف او عزت پر بل چا داسي حرام دي چې حرمت يې د کعبې شريفې تر حرمت او د حج اکبر د ورځي تر حرمت کم نه دی.

اې هغو کسانو! چې د مسلمانانو ويني په ناحقه سره تويوی، اې هغو کسانو چې د مسلمانانو مالونه په حرامه سره خوری، اې هغو کسانو چې د خلکو په عزت کي خبري کوی، د رسول الله ﷺ دغه خطبه او دغه آخري وصيت په دقت سره واورى، رسول الله ﷺ د حجة الوداع په خطبه کي څو ځله او په تکرار سره دغه خبره کړې ده:

«إِنَّ دِمَائَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا».

مسلمان وروڼو! له څه خپلو ځانو او خپلو عملو ته متوجه سئ چې څومره او په کومه اندازه سره مو د رسول الله ﷺ اطاعت کړې دى؟ او څومره مو د مسلمانانو د حقوقو مراعت کړې دى؟ او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

«أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمِي مَوْضُوعٌ»

خبر اوسئ چې د جاهليت هر کار او عمل زما تر پښو لاندې او بې اعتباره دى. «وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ وَإِنْ أَوَّلَ دَمٍ أَضَعُ مِنْ دِمَائِنَا دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ» او هغه د جاهليت وښي ايسته سوي او غورځول سوي دي. يعنې: د جاهليت د وختو څخه چې د قبائلو په منځ کي د وژل سوو کسانو انتقام او بدله پاته دي هغه لغوه دي، د هغو بدل به نه اخيستل کيږي او هغه اوله وينه چې زه يې لغوه کوم او باطلوم هغه زموږ د وينو څخه ده چې د عامر بن ربيعه بن الحارث بن عبدالمطلب وينه ده.

دغه عامر بن ربيعه چې د رسول الله ﷺ د اکا لمسي ؤ او د هذيل د قبيلې له طرفه وژل سوي ؤ، د هغه د قاتل څخه تر اوسه بدله او انتقام نه ؤ اخيستل سوي، رسول الله ﷺ تر هغه تېر سو او عفوه يې ورته وکړه، شروع يې د خپل قريب د وښي په معافولو او بخښلو سره وکړه نو ويل تاسي هم ټوله په دغه مکلف ياست.

او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«وَرَبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ، وَأَوَّلُ رَبَا أَضَعُ مِنْ رَبَانَا رَبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ»

او هغه د جاهليت سد او ربا لغوه او باطل دي او هغه اوله ربا چې زه يې باطلوم هغه زموږ ربا ده چې زما د اکا عباس بن عبدالمطلب ربا ده.

رسول الله ﷺ ربا منعه او لغوه کړه او هغه اوله ربا چې يې باطله کړه، هغه د ده ﷺ د اکا عباس رضي الله عنه ربا وه، او وې فرمايل:

«فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوْطِئَنَّ فَرْشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ، فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ، وَهَنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ».

رسول الله ﷺ فرمايي: د بنځو په معامله او باره کي د الله جل جلاله څخه وېرېږي، تاسي دوی د الله په امانت سره اخیستي دي او دوی تاسي ته په نکاح سره حلالې سوي دي، ستاسي پر دوی دغه حق دی چي ستاسي کور ته به داسي څوک نه پرېږدي او نه داخلوي چي ستاسي نه وي خوښ، که يې دا کار وکړی وېرې وھی، مگر داسي وهل چي نه به زخمي کېږي او نه به يې عضوه ماتېږي او د دوی پر تاسي دغه حق دی چي خواړه او کالي به په ښه طريقه سره ورکوی.

اې هغو مسلمانانو! چي شکل او قیافه مو د مسلمان جوړه کړې ده او د رسول الله ﷺ متابعت نه کوی، ستاسي اولنئ ظلم پر هغو بنځو دی چي ستاسي تر لاس لاندي دي، د الله جل جلاله څخه وېرېږي په خپل دغه عمل سره د اسلام نوم مه بدوی، د اسلام د دښمنانو ادعاء ګاني چي وايي: په اسلام کي د بنځو حقوق نسته په خپلو دغه ظالمانه اعمالو سره مه رشتيا کوی.

وړونو! رسول الله ﷺ موږ ته د وهلو سبب او اندازه را ښوولي دي.

اول: د بنځي وهل هغه وخت جائز او روا دي چي په بنځه کي نه إطاعت او سرکښي پيدا سي، داسي نه چي په کورنيو چارو کي يوه سهوه او خطاء ځني پېښه سي او ته يې وھی، دغه وهل حرام او ناروا دي.

دوهم: وهل به په داسي طريقه او اندازه سره وي چي عذاب، زخم او مات به نه وي پکښې، حتی علماء کرام وايي: چي وهل به يې په داسي شي سره وي لکه مسواک، اصلاً دا داسي وهل نه دي چي په هغه کي دي آزار او عذاب مقصد وي، بلکه د دې وهلو څخه مقصد دا دی چي اې بنځي! ستا نا فرماني داسي اندازې ته ورسېدل چي نور يې نو تحمل نه سي کېدلای او پسله دې څخه بل شئ نسته بېله طلاقه، دا هغه آخرنۍ تنبيه او خبرتيا ده، نور نو د نصيحت وخت تېر سو او هغه آخرنۍ مرحلې ته سره ورسېدلو، که په دغه وهلو سره هم بنځه نه سوه اصلاح، بيا نو يو حکم يا درېم څوک چي صلحه او فيصله کوونکی وي د سړي له طرفه راځي، او يو هم د بنځي له طرفه راځي چي يا به سم ژوند سره کوي يا طلاق او جلا والی دی، نو د دغه وهلو څخه مقصد دا سو: چي با خبره اوسه اوس مو ژوند او گذاره هغه آخرنۍ

مرحلې ته ورسېدل، نه دا سي وهل چي نارینه خپل همت او غيرت، خپل حاکميت او باداري پر بنځه معلوموي، او وايي: خپله مړانه او پاچهي تا ته در بنکاره کوم، زما په مقابل کي څوک نه سي درېدلای او ته بايد پوه سي چي ته زما رانيول سوې مينځه يې. ځيني د اسلام د بنمنان دغه د بنځي د وهلو په سبب پر اسلام عيب وايي، مگر رسول الله ﷺ په هغه آخرنۍ خطبه کي د وهلو اندازه را ښوي او فرمايي:

«ضربا غير مُبْرَح»

داسي وهل چي ماتول او زخمي کول به پکښي نه وي، چي د وهلو هيڅ اثر او علامه باقي نه پاته کيږي، بلکه دغه وهل دې ته اشاره ده چي خبره هغه خطرناکه مرحلې ته ورسېدل، که بنځه په دغه وهلو پوه سوه چي ما ترخپلي اندازې تېري کړي دی او بيرته يې اطاعت شروع کړي، نو پر تاسي د دوی خواږه او لباس په ښه طريقه سره لازم دي، بيرته هغه خپل عادي او طبيعي، د خوشالي او مهربانۍ، ژوند شروع کيږي او اختلافات پای ته رسېږي.

رسول الله ﷺ فرمايي: بنځي ستاسي سره بندياني دي، يعني: بنځه د خپل خاوند په کور کي لکه بندي داسي ده ځکه دا داسي تصرف نه سي کولای لکه نارینه بلکه د دې خاوند د دې د رزق او نورو کارو متصرف دی، نو په دغسي حال کي بايد د دې مراعت وسي او ښه نرمه گذاره او معامله ور سره وسي، رسول الله ﷺ و فرمايل: چي دوی د خپل ځان دپاره اختيار نه لري، تاسي دوی د الله ﷻ په امانت اخيستي دي او د الله ﷻ په قانون د دوی فرجونه تاسي ته حلال سوي دي نو:

«فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ»

د بنځو سره په ژوند کولو کي د الله ﷻ څخه و بهرېږي.

«وَاسْتَوْصُوا بِهِنَّ خَيْرًا»

او د دوی سره ښه او د خير گذاره او معامله کوی.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه وصيت او لارښوونه ده چي انسانان بايد د بنځي په گذاره او معامله کي د الله ﷻ له عذابه ځان وساتي، هغه څوک چي د خپلي بنځي سره نرمه او پسته گذاره کوي ځيني خلک هغه ضعيفه بولي، خو په حقيقت کي هغه

ضعيفه نه دی بلکه دا د رسول الله ﷺ د وصيت او لارښوونې عملي کول دي.

يو سړی و حضرت عمر رضي الله عنه ته د هغه د خلافت په وختو کې ورغلی چې د خپلې
بنځي شکايت ورته وکړي چې بنځه مې يو وخت نا وخت آواز را باندې پورته کوي.
هغه سړی وايي: کله چې دروازې ته ور ورسېدم او دروازه مې وټکول په دغه وخت
کې مې واورېدل چې د عمر رضي الله عنه بنځي په خپله پر عمر رضي الله عنه آواز پورته کړی دی، سړی
وايي: عمر رضي الله عنه هغه څوک ؤ چې ټول خلک ځني بېرېدل او اوس د ده بنځي پر ده
آواز پورته کړی دی، وايي: زه بيرته را وگرځېدم چې زما شکايت ما ته کومه فايده نه
را رسوي، خو حضرت عمر رضي الله عنه هغه د دروازې ټکول اوږدې وې او د کوره را ووتی،
ويل سړي لکه زه چې دي په کاروم؟

ما ويل هو، خو زما کار وسو، عمر رضي الله عنه راته ټينگ سو چې يا، را ته ووايه د څه شي
دپاره راغلی وې؟ وايي: زه مجبوره سوم نو مې ورته وويل: راغلی وم چې د خپلې
بنځي د آواز لوړولو شکايت ډرته وکړم، خو ما چې ستا حال وليدی چې تر ما په کمه
نه ؤ نو بيرته رهي سوم چې زما شکايت فايده نه کوي، حضرت عمر رضي الله عنه د محمدي
مدرسې شاگرد را ته وويل: سړي دا مې اشپزي کوي، خدمت مې کوي، کالي را
مينځي، اولادونه مې را تربيه کوي، پر دغو ټولو سربېره زما پر قهر او غضب صبر کوي،
نوزه د دې پر لوړ آواز صبرونه کړم؟

نود بنځو سره نرمه گذاره ضعف نه دی بلکه د رسول الله ﷺ د وصيت عملي کول دي.

ورونو! ما ولي دغه د بنځو موضوع دومره اوږده کړه؟

ځکه زموږ په ټولنه کې داسې ډير خلک سته چې د بنځو د حقوقو هيڅ مراعت نه
لري، دغه د دوی عمل دی چې د اسلام د دښمنانو تېر ته يې لاستی ور واچاوه، نن
ورځ که د اسلام دښمنان دغه ادعاء کوي چې په اسلام کې د بنځو حقوق نه دي
ورکول سوي، د هغو دليل د دغو کسانو عمل دي، زه مجبوره يم چې په دغه ترخه
حقيقت سره اعتراف وکړم چې هو، زموږ په ټولنه کې داسې کسان سته که د دوی
دباندي کړه وږه وگورې په تمامه معنی پر شريعت برابر دي، ښې ږيري او لنگوتې،
ښه لمنځونه او روژې، ښه اسلامي لباس او ښې اسلامي خبرې، حتی ځيني کسان يې

د قاري او ملا، آخندزاده او صاحبزاده، سيد او آغا په نامه سره هم ياديږي، خو که يې دننه په کورني ژوند او د کور د بنځو سره په گزاره خبر سې، مغرور او متکبر، ظالم او ستمگار دی، شرمين دی د مېړي په لباس کي، خو بيا هم دومره ويلای سم چي د دغو کسانو عمل پر دې دلالت نه کوي چي اسلام د بنځو حقوق نه دي ورکړي، بلکه دغه کسان د اسلام پر لار نه دي رهي سوي او د دوی په دغه بد عمل سره بايد د اسلام نوم بد نه سي.

(الله ﷻ دې موږ او دوی ته هدايت وکړي چي د خان او د نورو حقوق وپېژنو)
او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

«وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا لَنْ تَضَلُّوا بَعْدَهُ إِنْ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ، كِتَابُ اللَّهِ»

او ما په تاسي کي داسي شئ پرې اېښی دی که تاسي په هغه پوري لاس ونيسي حقه لار نه درڅخه ورکېږي، چي هغه کتاب الله قرآن کریم دی.

«آيَهَا النَّاسُ: إِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَلَا أُمَّةَ بَعْدَكُمْ، أَلَا فَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ، وَصَلُّوا حَسْبُكُمْ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ، وَادُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ، طَيِّبَةً بِهَا أَنْفُسُكُمْ، وَتَحِبِّجُون بَيْتَ رَبِّكُمْ، وَأَطِيعُوا أَوْلِيَاءَ أَمْرِكُمْ، تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ»

اې خلکو! تر ما وروسته بل نبي نسته او نه تر تاسي وروسته بل امت سته، د خپل رب عبادت کوی، خپل پنځه لمنځونه آداء کوی، د روژې د مياشتي روژه نيسي، د خپلو مالو زکات ورکوی، د خپلو زړو په خوشالي يې ورکوی، ستاسي د رب د بيتي حج کوی، د خپلو آمرانو اطاعت کوی، نو به د خپل رب جنت ته داخل سي.
او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«وَأَنْتُمْ تَسْأَلُونَ عَنِّي فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ قَالُوا نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَأَدَيْتَ وَنَصَحْتَ»

يعني: ستاسي څخه د قيامت په ورځ زما په باره کي پوښتنه کېږي، الله ﷻ زما په باره کي پوښتنه درڅخه کوي تاسي به څه وايست؟ آيا تاسي دا شاهدي آداء کوي چي ما د خپل رب رسالت تبليغ کړی؟

د خلکو آوازونه په ژړا سره پورته سوه او ويل: موږ شاهدي آداء کوو چي تا خپل

رسالت ورساوه، امانت دي آداء کړی او امت ته دي نصيحت وکړی او د خپل دين دپاره دي جهاد وکړی، د خلکو تر دغي شاهدي وروسته رسول الله ﷺ په خپله سبابه گوته سره يو وار آسمان ته اشاره وکړه او بيا يې خلکو ته اشاره وکړه او ويل به يې «اللهم اشهد» الهي ته شاهد اوسه، دغه د گوتي اشاره او د دغي جملې ويل يې درې واره تکرار کړه. دغه د گوتي د اشارې څخه د رسول الله ﷺ مقصد څه ؤ؟ مقصد يې دا ؤ چې الهي! تا دغه قوم او امت ته زه په رسالت او نبوت را لېږلی وم او اوس ته شاهد اوسه، دغه دی زما امت شاهدي آداء کوي چې ما خپل رسالت ور ورساوه، امانت مي آداء کړی او خپل امت ته مي نصيحت وکړی.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خطبې د ويلو او احکامو د بيانولو څخه فارغه سو د دغي ورځې د ماڅيگر په وخت کي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چې رب ﷻ فرمايي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾.

[المائدة: ۳]

الله ﷻ فرمايي: چې نن ورځ ما تاسي ته ستاسي دين در پوره او کامل کړی زما نعمت مي پر تاسي تمام او پوره کړی او ستاسي دپاره مي اسلام د دين په شکل او د دين په صفت سره اختيار کړی.

نود دغه آیات د نزول وخت د جمعي او عرفات د ورځې د ماڅيگر وخت دی. ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾. د دغه آیات په نزول سره حضرت ابوبکر الصديق ؓ او حضرت عمر فاروق ؓ دوه مختلف شخصيتونه يوه وځنډل او بل و ژړل: حضرت عمر ؓ خوشاله سو ځکه اسلام پوره او کامل سو، مسلمانان کاميابه سوه نويي وځنډل.

مگر ابوبکر الصديق ؓ خواشینی سو او وې ژړل، ځکه دی پوهېدی چې د هر شي تر پوره کېدلو وروسته و هغه شي ته کمبود او نقصان راځي، نود دين پوره کېدل د رسول الله ﷺ د رحلت خبر او علامه ده.

يو وخت يوه يهودي و حضرت عمر فاروق ؓ ته و ويل: ستاسې په کتاب کي يو آیات دی که دغه آیات پر موږ نازل سوی وای موږ به د دغه آیات د نزول ورځ زموږ

دپاره اختر گرځولی وای، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وویل: کوم آیات؟

یهودي وویل: دغه آیات:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾.

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وویل: په والله په هغه ورځ چې دغه آیات نازل سو پر موږ مسلمانانو دوه اخترونه سره یوځای سوي وه، دغه آیات د هجرت د لسم کال د حجه الوداع په موسم کې د جمعي او عرفات په ورځ د ماڅيگر په وخت او په داسې حال کې نازل سو چې د عرفات پر ميدان د رسول الله صلی الله علیه و آله پر شا وخو تر څلوېښتو زرو زيات اصحاب کرام را گرځېدلي وه، نو حضرت عمر رضی الله عنه د دغه آیات په نزول سره خوشاله سو.

مگر ابوبکر الصديق رضی الله عنه وژړل، خلکو پوښتنه ځنې وکړه چې ولي ژاړې؟ ده رضی الله عنه وویل: هر شئ چې پوره سي خامخا نقصان ورته راځي او دا د رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات خبر دی، ابوبکر الصديق رضی الله عنه د دغه آیات څخه دغه مقصد واخيستی چې دين پوره سو نور رسول الله صلی الله علیه و آله زموږ له منځه تلونکی دی.

پسله خطبې ويلو حضرت بلال رضی الله عنه آذان وکړی او بيا يې اقامت ووايه او رسول الله صلی الله علیه و آله خلکو ته د ماښين لمونځ ورکړی، دوهم وار بيا اقامت وويل سو او رسول الله صلی الله علیه و آله خلکو ته د ماڅيگر لمونځ ورکړی او رسول الله صلی الله علیه و آله د دغو لمنځو په منځ کې نور لمونځ سنت يا نفل نه دی آداء کړی.

بيا نو رسول الله صلی الله علیه و آله پر خپله اوبڼه سپور سو او په عرفات کې د درېدلو پر ځای مخ پر قبله ودرېدی او تر لمر لوېدلو پوري يې هلته تهليل او تکبير وايه دعاوي يې کولې تر لمر لوېدلو ورسته د مزدلفې و طرف ته په داسې حال کې رهي سو چې اسامه بن زيد رضی الله عنه يې پر خپله اوبڼه تر شا ورسره سپور يا کنجوغه کړی ؤ، کله چې مزدلفې ته ورسېدی هلته يې د ماښام او ماخستن لمنځونه په يوه آذان او دوه اقامته سره آداء کړه او د دغو لمنځو په منځ کې يې نه نفلونه کړي دي او نه يې تسبيحات ويلې دي، د لمنځو تر آداء کولو وروسته يې دالته په مزدلفه کې د سپېدو تر چاودلو پوري څنگ واچاوه او بيا يې د سهار لمونځ په يوه آذان او يوه اقامت سره آداء کړی، تر لمانځه

وروسته و مشعر الحرام ته ورغلی، سخ پر قبله و درېدی دعاوي يې وکړې، تکبير او تهليل يې ووايه او تر هغو دلته ولاړ و چې ښه روښنايي سوه او د لمر تر را ختلو د مخه د مزدلفې څخه د مټي پر طرف پر خپله اوبڼه رهي سو او دلته يې فضل بن عباس رضي الله عنه تر شا ورسره سپور يا کنجوغه کړی و، څو وادي محسر ته ورسېدی او هلته يې خپله اوبڼه څه چابکه کړه (وادي محسر هغه شېله ده چې په هغه کې د ابرهه فيل پرېوتی او د کعبې شريفې پر طرف نه تلې) او بيا له دغه ځايه و جمره الأولى ته ورغلی (جمرة الأولى) چې جمرة الكبرى او جمرة العقبه هم ورته ويل کېږي او موږ لوی شيطان ورته وايو، دغه شيطان يې په اوو کوچنيو ډبرو سره وونستی او د هر ویشلو سره يې د (الله اکبر) تکبير وایه او بيا د هدیو د حلالېدلو ځای ته ورغلی، هلته رسول الله ﷺ (۶۳) اوبڼان په خپل مبارک لاس سره حلال کړه او پاته (۳۷) اوبڼان حضرت علي رضي الله عنه حلال کړه چې ټول سل اوبڼان سوه.

بيا له دغه ځايه رسول الله ﷺ پر خپله اوبڼه سپور سو او کعبې شريفې ته ورغلی هلته يې طواف زیارت يا فرضي طواف وکړی او د ماپښين لمونځ يې په مسجد الحرام کې آداء کړی، بيا د زمزم څاه ته ور تېر سو چې هلته بني عبدالمطلب اوبه را کښلې او خلک يې په اوبه کول، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا بني عبدالمطلب! اوبه را وکارې، که زه پر دې نه بهرېدلای چې بيا به خلک پر سقايه نزاع او شخړه در سره کوي ما به هم ستاسي سره را کښلي وای، هغویوه سلواغه اوبه ورسول الله ﷺ ته ور کړې او رسول الله ﷺ د زمزم اوبه وڅښلې، په دغه ورځ هم چې د ذوالحجې لسمه ورځ وه او يوم النحر ورته ويل کېږي رسول الله ﷺ د څښت پر وخت خطبه وويل، په دغه خطبه کې يې ځيني هغه احکام تکرار کړه چې پرون يې د عرفات په خطبه کې فرمايلي وه او ځيني نور احکام يې هم بيان کړه، که څه هم دغه احکام په پخوا کې ښوول سوي او بيان سوي وه خو دلته يې بيا د هغو تائيد او تاکيد وکړی ځکه اوس ډير خلک سره يو ځای سوي دي، نو رسول الله ﷺ غوښته چې مسلمانان دغه احکام د ده ﷺ څخه مستقيم او بېله واسطې واوري.

امام بخاري او امام مسلم د ابوبکر الصديق رضي الله عنه څخه روايت کوي چې

رسول الله ﷺ د یوم النحر په ورځ موږ ته خطبه وویل، او وی فرمایل:

« أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ».

ورونو! الله ﷻ یو کال دوولس میاشتي ګرځولی دی او د دغو دوولسو میاشتو څخه یې څلور میاشتي حرامي کړي دي، چي په هغو میاشتو کي جنگ او تجاوز حرام ؤ، مګر عربو په دغو حرامو میاشتو کي تصرف او اړول کول، د خپل مزاج او غوښتني سره موافق یې پرله اړولې.

حرامي میاشتي کومي وې؟ حرامي میاشتي رجب، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم وې، رجب یوه میاشت وه عربو کولای سواي چي په دغه میاشت کي له جنگ او تجاوز څانونه را وګرځوي او هغه نوري درې میاشتي پرله پسې وې، نو عربو ته دا سخته او مشکله وه چي دغه درې میاشتي دي پرله پسې د جنگ، چور او چپاوله لاس واخلي، ځکه د دوی ژوند لکه د څیړونکو حیواناتو په چور او چپاول سره ؤ، نو د دغو درو میاشتو دپاره یې چم او حیلې جوړولې، په میاشتو کي به یې تغیر راوستی، مثلاً: کله چي به ذوالحجه تېره سوه نو دوی به ویل محرم یوه میاشت وروسته کوو او ځنډوو، نو به یې د ذوالحجې او محرم په منځ کي یوه زیاته میاشت ور واچول، چي په دې حساب سره به کال دیارلس میاشتي سو، یا به یې صفره تر محرمي را د مخه کړه، محرم ته به یې صفره ویل او بیا هغه راتلونکې میاشت محرم وه، په میاشتو او وختو یې لوبي کولې او د خپل طبیعت سره موافق یې سره اړولې، چي د دغه اړولو په نتیجه کي حج پر خپل وخت او خپله میاشت کي نه ؤ او نه پر خپل وخت آداء کېدی او دا ډیره لویه غلطیاده چي وختونه او تاریخونه واړول سي.

نور رسول الله ﷺ غوښته چي د دغې غلطیا علاج وسي او هغه علاج یې په دغه حجه الوداع کي وکړی چي نسئ یې باطله کړه او ویل: نسئ نسته، چي د نسئ څخه مقصد دغه د میاشتو اړول او ځنډول دي.

الله ﷻ فرمایي:

« إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ » (التوبه: ۳۷)

يعني: بيشڪه دغه د مياشتو اڀول په کفر کي زياتوب دی.

او هغه د مخه چي عربو دغه کار کاوه هغه جهالت و، دغه يوه مياشت به يې يو کال حلاله بلل او بل کال به يې بيا حرامه بلل. (د مياشتو حرمت يې سره اړاوه)
نورسول الله ﷺ په دغه خطبه کي وفرمايل:

« اِنَّ الزَّمانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ »

يعني: دغه چي اوس موږ حج پکښي کوو واقعا او حقيقتا ذوالحجه ده، بله مياشت نه ده چي موږ دي هغه د کفارو د اڀولو په سبب خطا وتلي يو، هو، خلکو مياشتي پرله اڀولي وې او ډير ځله حج پر خپل وخت نه کېدی، خو د دغه اڀولو په آخر کي چي دغه اوس دی بيرته د حج مياشت، ذوالحجه هغه خپل واقعي وخت ته راغله، لکه په هغه ورځ چي الله ﷻ پيدا کړې وه، نوکه اوس پر دغه حال پسي پاته سي او بيا يې څوک وا نه ږوي نو هر شئ پر هغه خپل وخت دی، نه بيا روژه اوږي نه حج، چي خلکو ته دا شک نه سي پيدا چي کفارو مياشتي پرله اڀولي وې، خو په دغه اڀولو کي بيرته هره مياشت پر هغه خپل وخت راغله،

« أَلَا هَلْ بَلَغْتُ اللّٰهَم فَاشْهَدْ »

يعني: الهي ته شاهد اوسه چي ما خلکو ته د اسلام احکام ورسول.

او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: دا کومه مياشت ده؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې بېله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې وفرمايل: آيا دا ذوالحجه نه ده؟ موږ ويل: هو ده، بيا يې وفرمايل: دا کوم ښار دی؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې بېله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې وفرمايل: آيا دا بلد الحرام نه دی؟ موږ ويل: هو، دی او بيا يې وفرمايل: دا کومه ورځ ده؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې بېله هغه خپله نامه په بل نامه وبولي او بيا يې وفرمايل: آيا دا يوم النحر نه ده؟ موږ ويل هو ده، نورسول الله ﷺ وفرمايل:

چي ستاسي ويني او ستاسي مالونه او ستاسي عزت او آبرو، يو پر بل داسي حرام دي لکه د دغي ورځي حرمت په دغه ښار کي او په دغه مياشت کي.

دا بيا د رسول الله ﷺ له طرفه تائيد او تاکيد دی چي مسلمانان بايد يو د بل په وینو، يو د بل په مالو، يو د بل په عزت کي بې پروايي و نه کړي، د دغو درو شيانو احترام بايد حتماً او لازماً وساتل سي، ښه متوجه سی دغه اسلامي احکام دي او عملي کول يې خامخا حتمي او ضروري دي.

رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: او تاسي به د خپل رب په حضور کي ودرېږي ستاسي څخه به ستاسي د عملو پوښتنه وکړي، ترما وروسته ضلالت او بدي لاري ته مه ورگرځئ چي ځيني ستاسي د ځينو نورو غاړي ورپرې کوی يعني: يو د بله مه سره وژنی.

أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟

آيا ما دغه احکام تر تاسي پوري در ورسول؟

خلکو ويل: هو، رسول الله ﷺ و فرمايل: اللَّهُمَّ اشْهَدْ. الهي ته شاهد اوسه.

رسول الله ﷺ احکام بيانول او د خلکو څخه يې اقرار اخيستی چي ما دغه الهي احکام در ورسول؟ کله چي به خلکو ويل: هو، نو به يې الله ﷻ دغه د دوی پر اقرار شاهد کړی، چي الهي دغه دي دوی اقرار کوي چي ما خپل رسالت رسولی دی او بيا يې و فرمايل: دغه حاضر خلک دي دغه احکام و غائبو خلکو ته ورسوي او ډير ځله داسي پېښېږي چي هغه څوک چي دغه احکام ور ورسېږي تر دغه اوسني اورېدونکي د زياتي حافظې خاوند، پوه او عملي کوونکی وي.

ورونو! دغه د اسلامي احکامو بيانول او تر خلکو پوري رسول د هر مسلمان وظيفه ده، هر څوک چي څومره معلومات لري هغه بايد تر خلکو پوري ورسوي.

او رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د جاهليت فخرونه لغوه او باطل دي، يعني: په جاهليت کي چي به خلکو په دنيوي شيانو فخر کاوه هغه فخرونه نه اعتبار لري او نه فخر بلل کېږي بېله دوو کارو څخه چي سډانه او سقايه ده، يعني: د کعبې شريفي د آبادولو او خدمت کولو شرف چي سډانه ورته ويل کېږي پاته دی او بل د حاجيانو د خدمت کولو او اوبو رسولو شرف چي سقايه ورته ويل کېږي پاته دی، هر هغه څوک

چې د بیت الله الحرام ساتنه او حفاظت کوي او هر هغه څوک چې د حاجیانو خدمت کوي، دغه شرف، شرف دی، که څوک فخر په وکړي کولای یې سي، مګر د جاهلیت هغه نور فخرونه لغړه او باطل دي، هیچا ته نه ښایي چې په نسب او قومیت فخر وکړي. او بیا رسول الله ﷺ د څو نورو احکامو تاکید او تکرار وکړ چې د هغې جملې څخه یې وفرمایل: «وَالْعَمَدُ قُوتٌ» يعني: په قصد سره، د یو چا وژل قوت دی.

چې د هغه په باره کې د اسلام حکم داسې دی: که یو چا قصداً یو څوک و وژي او د مقتول ورثې خامخا د قاتل وژنه غوښتل نو قاتل په قصاص سره وژل کېږي او که یې دیت قبول کړي بیا به دیت ورکول کېږي، یا دا چې عفو ورته وکړي، په دغه درو شیانو کې د مقتول ورثه یا د وژل سوي نفر پاته اقرباء اختیار لري.

او د قصدي وژلو شُبّه! هغه چې په لرګي یا ډبره یې و وژني یا په داسې شي یې و وهي چې هغه شی په عادت او اصطلاح کې د وژلو اسلحه نه وي او عادتاً څوک نه په وژل کېږي خو هغه و وژل سو، و دغې وژنې ته شُبّه عَمَد وېل کېږي، ځکه دغه وژنه نه په خطا سره ده نه په قصد سره، نو دغه قتل یا وژنه (شُبّه عَمَد) دی، په دغسې وژلو کې پر قاتل سل اوښه دي چې دیت ورته وېل کېږي او که چا تر دغه زیات غوښتل چې یا! دغه وژل سوی نفر شریف اوسردار و، رسول الله ﷺ فرمایي: که چا د ډیر او زیات غوښتنه کول هغه څوک د جاهلیت له اهله څخه دی، د انسانانو په منځ کې فرق او تمیز نسته د هر یوه دیت سل اوښه دی.

بیا رسول الله ﷺ وفرمایل: اې خلکو شیطان د دې څخه نا امیده سو چې د هغه عبادت دي ستاسې په مخکې وسې، يعني: اوس د شیطان هیڅ دا امید نسته چې بیا دي په جزیره العرب کې د ده عبادت وسې، مګر هغه په دې راضي سو چې بېله عبادته یې په نورو داسې شیانو کې اطاعت او متابعت وسې چې تاسې یې کوچني بولي. يعني: په جزیره العرب کې توحید ثابت او برقراره سو، شیطان هیڅ دا امید نه لري چې بیرته دي هغه ښکاره شرک و جزیره العرب ته را وګرځي، که شرک هم راسې هغه به په لږ او په بل شکل سره وي، مګر دا چې د بتانو عبادت دي داسې وسې لکه پخوا چې کېدی دا امکان نه لري، نو شیطان په دې راضي سو چې په نورو

داسي شيانو کي يې متابعت وسي چي تاسي يې سپک او کوچني بولي او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل :

« أَيُّهَا النَّاسُ! إِسْمَعُوا قَوْلِي وَاعْقِلُوهُ، تَعْلَمُونَ أَنَّ كُلَّ مُسْلِمٍ أَخٌ لِلْمُسْلِمِ، وَأَنَّ الْمُسْلِمِينَ إِخْوَةٌ فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرٍ مِّنْ أَخِيهِ إِلَّا مَا أُعْطَاهُ عَنْ طِيبِ نَفْسٍ مِّنْهُ، فَلَا تَظْلَمُنْ أَنْفُسَكُمْ. اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ؟ »

اې خلکو! زما خبري واورى او ځانونه په پوه کړى، پوه سى چي هر مسلمان د بل مسلمان ورور دى او ټول مسلمانان يو د بل سره وروڼه دي، نو هيچا ته نه دا اجازه سته او نه ورته روا دي چي د ورور د مال څخه بېله اجازه يوشئ واخلي، مگر هر هغه شئ چي د ده ورور يې په خپله رضاء او خوشاله زړه ورکړي هغه ورته روا او حلال دى، نو د بل د مال په اخيستلو سره پر خپلو ځانو ظلم مه کوى.

علماء کرام وايي: حتّى که څوک يو مسواک د هغه د خاوند بې اجازه يې واخلي دا حلال او روا کار نه دى، هيڅ مسلمان به د خپل ورور د مال څخه بېله اجازه يې هېڅ شئ نه اخلي.

او بيا به رسول الله ﷺ و فرمايل :

« أَلَا هَلْ بَلَغْتُ اللَّهُمَّ فَاشْهَد »

آيا ما احکام ورسول؟ چي خلکو به ويل هو، ده ﷺ به و فرمايل : الهي ته شاهد اوسه. او رسول الله ﷺ و فرمايل : پسله ما خپل پخواني کفر ته مه گرځى چي ځيني ستاسي د ځينو نورو غاري ورپرې کوي او وژني يې، ما په تاسي کي داسي شئ پرې ايښى دى که تاسي په هغه عمل وکړى نه گمراهان کېږى چي هغه کلام الله قرآن مجيد دى، أَلَا هَلْ بَلَغْتُ، اللَّهُمَّ اشْهَد،

او وې فرمايل : « أَيُّهَا النَّاسُ: إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ »

اې خلکو! ستاسي رب يو دى او پلار مو يو دى، تاسي ټول له آدمه پيدا سوي ياست او آدم د خاورو څخه پيدا سوى دى، د الله جل جلاله په حضور په تاسي کي ښه او بهتر هغه څوک دى چي پر هېز گاره او متقي وي، هيڅ عربي لره پر عجمي فضيلت او شرف نسته مگر په تقوى او پر هېز گاري سره.

ورونو: دغه قومیت او نژاد پرستي چي اوس يې د رسول الله ﷺ امت سره پاشلی او ټوک ټوک کړی دی، جنگونه او اختلافات يې په منځ کي پېښ دي، رسول الله ﷺ دغه ټوله لغوه کړي او باطل کړي دي، دا د اسلام د دښمنانو دسيسې دي، واقعي شرف او فضيلت په تقوی کي دی په قوميت او نسب کي شرف نسته.

ألا هل بلغت؟ آیا ما د اسلام احکام درته بيان کړه؟ تاسي ته مي درو رسول؟ خلکو ويل هو، رسول الله ﷺ وفرمايل: حاضر خلک دي يې غائبو ته ورسوي، يعني: دغه احکام يوازي د حاضرو او موجودو خلکو دپاره نه دي، بلکه دغه احکام د ټول امت دپاره دي او هر نسل دي يې وراثتوني نسل ته رسوي.

او رسول الله ﷺ وفرمايل: اې خلکو الله ﷻ هر وارث (هر ميراث وړونکي) ته د ميراث څخه د هغه حصه ور وېشلې او معلومه کړې ده، په ميراث کي بايد لويي او اړول و نه سي (لکه اوس چي ځيني خلک خپلي لوني د ده له ميراث څخه باسي) خو په الهي دين کي د هر نفر حصه معلومه او محدوده ده د الله ﷻ په معلوم او محدودو احکامو کي تغير راوستل حرام او نا روا دي، هر چا ته بايد د هغه حصه ورکول سي او تر ثلث يا درېمي حصې زيات وصيت کول نه دي روا، يعني: يو څوک غواړي چي د خپل پاته مال په باره کي وصيت وکړي دا جائزه ده چي وصيت او تصرف پکښي وکړي، مگر دا نه ده صحي چي وصيت او تصرف يې د ده د مال تر درېمي حصې زيات وي، د مړي د مال درېمه حصه د مړي ده په هغه کي يې وصيت او تصرف چلېږي او هغه نور مال يې د وارثانو دی، نو رسول الله ﷺ دا را وښوول چي يو څوک د خپل مال تر درېمي حصې زيات نور تصرف نه سي کولای.

او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

«وَالْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ»

يعني: که د يوې ښځې کوچنی پيدا سو د دغه کوچني نسبت د هغې ښځې و مېړه ته کيږي، د هغه اولاد دی او که بيا چيري زنا ثابته سوه بيا نو حجر يا رجم دی، يعني: تر مرغه په ډبرو ويشتل کيږي، داسي بايد و نه سي لکه اوس چي په ځينو اسلامي وطنو کي د شريعت په احکامو کي لاس وهل کيږي او اړول کيږي، د الله ﷻ

احکام او قانون يې بل بشري قانون ته اړولی دی، چي پر زاني او زانيې په بند يا نوره جزاء سره حکم کېږي، رسول الله ﷺ په ډاگه او ښکاره سره فرمايلي دي: چي زاني او زانيې لره حَجْر يا رجم دی، البته هغه زاني يا زانيه چي تکاح يې کړې وي.

او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَنْ ادْعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ او تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وِ مَلَائِكَتِهِ وِ النَّاسِ اَجْمَعِينَ»
يعني: که د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بل چا ته وسو (لکه په جاهليت کي چي به داسي کېدل چي د بل چا زوی به يې د ځان زوی باله) يا دا چي يو څوک د يو چا مولی وي او نسبت يې بل چا ته وسي (مولی و آزاد سوي مريي ته ويل کېږي) نو کله چي يو مريی آزاد سي پلار خو يې نه دی معلوم نو نسبت به يې هغه خپل مالک ته کېږي، داسي ويل کېږي چي: فلانی مولی فلانی د هغه خپل مالک نوم يې ورسره يادېږي، مثلاً ابو حذيفه رضي الله عنه چي کله خپل مريی چي سالم نومېدی آزاد کړی، نو داسي ويل کېدل: سالم مولی ابو حذيفه، نسبت يې هغه خپل پخواني مالک ته وسو او پر دغه ولايه شرعي او فقهي احکام بناء کېږي، نو بايد نسبت يې هغه خپل مالک ته وسي نه بل چا ته، نو ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَنْ ادْعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ او تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وِ مَلَائِكَتِهِ وِ النَّاسِ اَجْمَعِينَ»
هر هغه څوک چي د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بل چا ته کوي، يا د يوه آزاد سوي مريي نسبت بېله خپل پخواني مالک بل چاته کوي پر هغه دي د الله جبار ملائکه او ټولو خلکو لعنت وي. اَلا هل بلغت؟ آيا ما احکام در ورسول؟ خلکو ويل: هو، نور رسول الله ﷺ وفرمايل: «اللَّهُم اشهد» الهي! ته شاهد اوسه.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

دا هغه مشهوره خطبة الوداع وه چي رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي د اسلام ځيني احکام خلاصه کړي دي، خاصاً هغه احکام چي په هغو کي د خلکو له طرفه تغير او تبديل را وستل کېدی او په هغه وختو کي فساد پکښي پېښېدی، نور رسول الله ﷺ د هغو تاکيد وکړی.

بيا نور رسول الله ﷺ د تشريق په ورځو کي په مني کي اوسېدی، مناسک يې

آداء کول او خلکو ته يې د حج شرعي احکام ورښوول، د ابراهيم عليه السلام د حنيف ملت شرعي هدايتونه او لار ښوونې يې ورته کولې او هغه د مشرکانو د شرک آثار او علامې يې محوه کولې.

رسول الله ﷺ دغه د تشريق په ورځو کې په مټي کې هم خطبه ويلې ده، خو د دغه وخت خطبه يې هم داسې وه لکه د يوم النحر خطبه او دغه خطبه يې د سروره النصر تر نزول وروسته فرمايلې ده.

او بيا د ذوالحجې په ديارلسمه ورځ رسول الله ﷺ د مټي څخه و خيف ته ولاړی، پاته ورځ او شپه يې هلته تېرکړه، د ماښين، مائیکر، ماښام او ماخستن لمنځونه يې هلته آداء کړه، بيا يې څه آرام او راحت وکړی، بيا کعبې شريفې ته د طواف وداع دپاره ورغلی او خپل اصحاب کرام يې هم په طواف وداع سره امر کړه، رسول الله ﷺ په خپل حیات کې د آخر وار دپاره مسجد الحرام ته داخلېږي، تر طواف وداع وروسته رسول الله ﷺ ملتزم ته ورغلی، ملتزم د کعبې شريفې د ديوال هغه حصه ده چې د حجر اسود او د کعبې شريفې د دروازې په منځ کې ده، دا دويمره ځای دی چې فقط دوه نفره پکښې ځايېږي، رسول الله ﷺ دغه ملتزم ته ودرېدی خپل مبارک نس يې په ملتزم پوري وښلاوه رسته بارخو يې پر دغه دېواله کښېناوه او دواړه لاسونه يې لوړ پر ديوال ونيول، يعنې: ټول مبارک جسم يې په ملتزم پوري وښلاوه اوس نو دعاء کوي او ژاړي، ژاړي او دعاء کوي، لکه دا چې د الله جل و علاه ملاقات ته شوق وي، امت ته دعاء کوي، موږ او تاسي ته دعاء کوي، فراق را نژدې دی، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وژل، رسول الله ﷺ فرمايل: هو ژاړه يا عمر! دغه دژړا ځای دی، يعنې: که دلته ونه ژاړې نو چيرې به ژاړې؟

او بيا رسول الله ﷺ د ملتزم څخه را ايسته سو او غواړي چې د مکې مکرمې څخه ووزي، بيا يې خلک سره را ټول کړه د وداع او رخصتېدلو حالت دی او وي فرمايل: اې خلکو! زه بشر یم قريبه ده چې زما د رب قاصد راسي او زما روح قبض کړي او ستاسي څخه زما د رب په حضور زما په باره کې پوښتنه کيږي، نو تاسي به زما رب ته څه وایاست؟ خلکو وويل: موږ به ووايو:

« بَلَّغْتَ وَ وَقَيْتَ وَ أَدَيْتَ فَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا مَّا جَزَا نَبِيًّا عَنْ أُمَّتِهِ وَرَسُولًا عَنْ قَوْمِهِ »

ژباړه: تا تبليغ وکړی، تا امانت ورساوه، تا خپله وظيفه آداء کړه. الله ﷺ دې داسې د خير بدله درکړي لکه يوه نبي ته چې له خپله اومه او يوه رسول ته له خپله قومه څخه ورکول کيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: الحمد لله، الحمد لله.

په حجه الوداع سره د اسلام احکام ثابت، پوره او کامل سوه او وحي هم پای ته ورسېدې، پسله دغه وخته بېله يوه آیاته نور قرآن مجيد نه دی نازل سوی، قرآن مجيد، کتاب الله، آسماني وحي پوره او پای ته ورسېدې، اوس چې رسول الله ﷺ د حج مناسک پای ته و رسول نو د مدينې منورې پر طرف رهي سو، رسول الله ﷺ د مدينې منورې ته ځي نه د دې دپاره چې هلته آرام او هوسا ژوند وکړي، بلکه غواړي چې نور هم د الله ﷺ په لار کې خپل جهاد او ستړيا ته دوام ورکړي.

د رسول الله ﷺ آخرنۍ سريه

رسول الله ﷺ د حج د مناسکو تر آداء کولو وروسته د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته ورسېدی او د هجرت يوولسم کال شروع سو. هلته د روم د دولت غرور او کبرياء داسې اندازې ته رسېدلي وه چې د حق او حق منلو څخه يې انکار کاوه، د دوی د متابيعينو څخه چې به هرچا د حق متابعت خوښ او اختيار کړی يا په بل عبارت اسلام ته به داخل سو د روم له طرفه وژل کېدی، لکه دا کار چې يې د فروه بن عمرو الجذامي سره وکړی، دغه فروه رضي الله عنه د روم له طرفه په شام کې د معان د ښار والي او عسکري مشر و او مسلمان سو، خو روميانو و وژي چې قصه يې مخ کې تېره سوه، د روم د حکومت د دغې سرکښۍ او جرئت په سبب د هجرت د يوولسم کال د صفرې په مياشت کې رسول الله ﷺ يو لوی لښکر جوړ کړی، د دغه لښکر مشر او قومندان يې أسامه بن زيد بن الحارثه رضي الله عنه مقرره کړی او دا امر يې ورته وکړی چې د بلقاء او داروم مخکې به تر پښو لاندې کړې (بلقاء او داروم) په فلسطين کې دوه ښاره دي، د دغه لښکر په لېږلو سره د رسول الله ﷺ مقصد دا و چې يو خو روم او روميان و بېروي او بل هغه عرب چې دغه د روم په سرحدې منطوقو کې

پراته دي سطلمن سي او داسي گمان يې نه سي: که نصارا پر موږ حمله وکړي څوک نسته چي دوی ته جزاء ورکړي او هر هغه څوک چي اسلام ته داخل سي هغه د روميانو له طرفه وژل کيږي، لکه فروه ﷺ چي ووژل سو، نور رسول الله ﷺ د دغسي گمانو او تشويشاتو د ليري کولو او د روم د بېرولو دپاره دغه لښکر جوړ کړی او د دغه لښکر قومندان اسامه بن زيد ﷺ وټاکل سو.

اسامه ﷺ په دغه وخت کي نوی ځوان ؤ چي عمر يې د اتلسو او شلو کلونو په منځ کي ؤ، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو مشران امر کړه چي په دغه لښکر کي د افرادو په صفت ور سره ولاړ سي، په دغه لښکر کي د اسامه ﷺ د عسکرو څخه ابوبکر الصديق ﷺ عمر بن الخطاب ﷺ او نور د صحابه کرامو مشران موجود وه، د دغه لښکر جوړېدل په هغه وخت کي وه چي د رسول الله ﷺ د هغې ناروغۍ شروع وه چي ده ﷺ د دې دنيا څخه رحلت پکښي وکړی.

د دغه لښکر په جوړولو سره منافقانو ته بيا د خبرو کولو موقع پيدا سوه او د خلکو په منځ کي به يې ويل: يو ځوان هلک يې د مهاجرينو او انصارو پر مشرانو امر وگرځاوه. رسول الله ﷺ مجبوره سو او خلکو ته د هغه خپلي ناروغۍ په حالت کي په داسي حال کي را و وتی چي سر يې په يوه دسمال تړلی ؤ، خلکو ته يې خطبه وويل او رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي وفرمايل: تاسي د اسامه بن زيد په آمریت کي خبري کوی؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار په آمریت کي خبري کولې، په والله هغه د إمارت وړ او لائق ؤ او په والله هغه و ما ته د هغو خوبنو خلکو څخه ؤ او په والله دغه اسامه د آمریت وړ او لائق دی او په والله تر هغه وروسته دی په خلکو کي ما ته خوښ دی او زه وصیت درته کوم چي دی ستاسي د صالحو خلکو څخه دی.

مسلمانانو د تلو دپاره ځانونه تيارول او د اسامه ﷺ پر شا وخوا سره را ټوليدل او د ده په لښکر کي داخلېدل، څو اسامه ﷺ خپل لښکر د مدينې منورې څخه وايستی او په جُرف کي يې واړول (جُرف) د يوه ځای نوم دی چي د مدينې منورې څخه يو فرسخ ليري دی، مگر د رسول الله ﷺ د ناروغۍ خبر د خلکو دپاره د تشویش او پرېشانی سبب وگرځېدی، د اسامه ﷺ او د ده د لښکر دا نه وه خوبنه او نه غواړي

چي په دغسي پرېشانه او مضطرب حالت کي رهي سي.

نو اسامه رضي الله عنه خپل لښکر دالله وځنډاوه و انتظار باسي چي د الله جل جلاله څه امر او اړاده ده؟ خود الله جل جلاله امر او اړاده داسي وه چي دغه د اسامه لښکر به هغه اول لښکر وي چي د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په خلافت کي د کفارو د جنگ او مقابلي دپاره وزي. وروڼو! موږ اوس د خير البشر رسول الله صلی الله علیه و آله د سیرت په بيانولو کي هغه ځای ته ورسېدلو چي د سرور کائنات، فخر الموجودات حبیب الله رسول الله صلی الله علیه و آله ناروغي شروع کيږي او بيا هغه جناب په دغه ناروغي کي له دې فاني دنيا څخه د خپل رب جل جلاله و لقاء ته رحلت کوي، خود دغه درد ناکه ناروغي او غمجن رحلت حالات پر دوه قسمه بيانېدلاي سي.

لومړی دا چي ټول واقعات پرطبيعي او داسي شکل، بيان سي چي خلک يې د احکامو څخه فايده واخلي او د دين مبین اسلام او د الله جل جلاله د رسول صلی الله علیه و آله و عظمت ته متوجه سي، پر واقعاتو د سوز او جوش زړه دردوونکي الفاظ زيات نه سي بلکه فقط مستند او صحي معلومات را نقل سي.

او د دغي واقعي د بيانولو دوهمه طریقه بيا داسي ده: چي د يوه قصې ليکونکي او اديب پر شکل واقعات بيان سي، د جوش او خروش، زړه دردوونکي او ژړوونکي الفاظ استعمال سي چي په دې قسم بيان کي د کتبي اخيستلو مضامين لږ او ضعیفه روايتونه ډیر وي، چي په نتیجه کي وپوټکی او اورېدونکی دواړه ژاړي.

مگر دغه قسم بيان بېله دې څخه چي ضعیفه قولونه را نقل نه سي او زړه دردوونکي تکليفي الفاظ استعمال نه سي، په وجود نه سي راتلاي.

نو ما د دغه زړه دردوونکو حوادثو او غمجنو واقعو د بيانولو دپاره هغه اوله طریقه خوښه او اختیار کړه، چي د حالاتو د بيانولو څخه ديني او شرعي گټه واخيستل سي، لکه څرنګه چي په ټول سيرة النبي صلی الله علیه و آله کي فقط مستند واقعات را نقل سوي دي نو د دغي غمجنې واقعي په بيانولو کي هم د جوش او سوز تر الفاظو تېرېږم فقط هغه صحي احاديث او ثابته معلومات را نقلوم، که څه هم دغه د ناروغي او رحلت احاديث او اخبار ډیر زيات دي خودلته په لږوسره کفايت سوی دی. بیرته خپلي قصي ته راگرځم.

رفیق اعلیٰ ته رحلت

کله چې د دعوت مرحلې پای ته ورسېدې، اسلام د منطقي پر اوضاع او حالاتو مسلط سو، د رسول الله ﷺ په احساساتو کې، په اقوالو او افعالو کې، په خبرو او کارو کې داسې علامې معلومېدې چې د خپل ژوند او د نورو ژوندیو انسانانو سره وداع او رخصتېدل کوي، په پخوا کې رسول الله ﷺ د روژې په میاشت کې لس ورځې اعتکاف کاوه، خود هجرت د لسم کال په روژه کې یې شل ورځې اعتکاف وکړی، په پخوا کې جبریل علیه السلام د رسول الله ﷺ سره د روژې په میاشت کې یو وار قرآن مجید تلاوتواه او په دغه کال کې جبریل امین دوه واره قرآن مجید ورسره تلاوت کړي.

د حجة الوداع په خطبه کې رسول الله ﷺ و فرمایل: زه نه یم خبر ښايي پسله سړکاله بیا هیڅکله پر دغه ځای ستاسې سره ملاقي نه سم، يعني: نه در سره وینم او د جمره العقبه سره رسول الله ﷺ و فرمایل: د حج مناسک زما څخه زده کړی ښايي پسله سړکاله زه حج و نه کړم، د هجرت د یوولسم کال د صفرې د میاشتي په اولو ورځو کې رسول الله ﷺ و فرمایل: زه غواړم چې د اُحُد د شهیدانو زیارت وکړم (داسې معلومېدل لکه رسول الله ﷺ چې د مړو او ژوندو سره رخصتېدل او وداع کوي) د ژوندو سره یې په حجة الوداع کې وداع وکړه او د مړو سره اوس وداع کوي، نور رسول الله ﷺ د اُحُد و شهیدانو ته ورغلی او هغه د جنگ میدان ته گوري لکه هغه کسان چې یې ور په یادېدل چې قربانی یې ورکړي وې، د طلحه رضی الله عنه قربانی مو په یاد دي؟ د ام عماره رضی الله عنه قربانی مو په یاد دي؟ د ابودجانه رضی الله عنه قربانی مو په یاد دي؟ رسول الله ﷺ د اُحُد شهیدانو ته و درېدی او ویل: السلام علیکم یا شهداء اُحُد! اتم السابقون، وأنا إن شاء الله بکم لاحق، يعني: تاسې د مخه تللي یاست او زه به ان شاء الله ډیر ژر پسي در سم، په پخوا کې به رسول الله ﷺ همېشه ویل: موږ په تاسې پسي درځو، خو دا وار یې و ویل: ان شاء الله زه په تاسې پسي درځم، رسول الله ﷺ د اُحُد شهیدانو ته دعاء وکړه، د هغه ځایه څخه چې را رهي سو پر لارې یې ژړل.

رسول الله ﷺ ژاړي، ولي ژاړي؟ آیا دا چې له دنیا څخه ځي د دنیا د پاته

کېدلو په سبب ژاړې؟ صحابه کرامو پوښتنه ځنې وکړه: ولي ژاړې؟ يا رسول الله! ده ﷺ وويل: د خپلو وروڼو له شوقه ژاړم، يعنې: د خپلو وروڼو وليدلو ته مې شوق دی د هغو وليدلو له شوقه ژاړم، صحابه کرامو وويل: دغه دی موږ ستا سره يو آيا موږ ستا وروڼه نه يو؟ يا رسول الله! رسول الله ﷺ وفرمايل: يا، تاسي زما اصحاب ياست مگر زما وروڼه هغه کسان دي چي ترما وروسته راځي، پر ما ايمان را وړي او زه يې نه يم ليدلی (چي هغه موږ او تاسي يو) د هغو وليدلو ته مې شوق وسو او ومي ژړل.

سبحان الله! يا رسول الله! موږ په ټول عمر په تاسي داسي نه دي ژړلي چي ته مو دي يادېدلی يې او ته ژاړې چي موږ دي يادېږو؟ موږ پرتا دومره گران يو چي په موږ پسي ژاړې؟ څومره مهربانه يې يا رسول الله! تا موږ نه يو ليدلي او زموږ د ملاقات دپاره دومره تېری يې چي را پسي ژاړې؟ دا هغه حُب دی چي رسول الله ﷺ يې د خپل امت سره لري، دا هغه رسول الله ﷺ دی چي د قيامت په ورځ به په خپل لاس دحوض کوثر خوږې اوبه درکوي او د هغو اوبو تر څښلو وروسته بيا هيڅکله نه تېری کېږي، دا هغه رسول الله ﷺ دی چي د قيامت په ورځ کله چي د ده امت پر پل صراط تېرېږي دئ ﷺ به د پل صراط سره ناست وي او دغه دعاء به درته کوي: يا رب! سلّم، يا رب! سلّم، الهي په سلامتيا يې تېر کړې، الهي په خير يې تېر کړې.

کله چي رسول الله ﷺ د اُحُد د شهيدانو څخه راغلی خپل منبر ته وختی او وې فرمايل: زه تر تاسي د مخه والله ﷻ ته ورځم او زه پر تاسي شاهد يم او په والله دغه اوس زه خپل حوض ته گورم، چي مقصد يې (حوض کوثر) ؤ او ما ته د محکي د خزانو کلۍ را کړه سوي دي (يعنې زما امت به د ډيرو مالو او پيسو خاوندان سي) په والله زه پر دې نه بېرېږم چي تاسي به ترما وروسته مشرکان سي، مگر زما بېره پر تاسي دا ده چي په دنيا کي به يود بل سره په سيالي کي ياست.

لکه دغه اوس چي موږ په دغه حالت اخته او مبتلاء يو، په کورو او باغو کي سيالی سره کوو، د موټرانو او پيسو په ډيروالي کي سيالی سره کوو، په ودو او فاتحو کي سيالی سره کوو، خو په علم او تقوی، په عبادت او رياضت کي صِفَر تحت الصِفَر يو، دا چي لمونځ مې نه دی زده مهمه نه ده، خو پيسې مې دي ډيري وي، د نکاح او

طلاق په احکامو نه یم خبر، مهمه نه ده، خو بڼه او لور می دي تر بل چا زیات زړ او زېږ ولري، اخلاق که می هر څومره خراب او فاسد وي پروا نه لري، خو کور او موټر می دي تر نورو ښه وي، د نامه دپاره هر کال داسي حج کوم چی په احکامو او مناسکو یې هیڅ نه پوهېږم پروا نه لري، خو حاجي آغا، حاجي آغا دي را ته ویل کیږي، د زکات او روژې احکام که نه وي را معلوم مهمه نه ده، خود زوی واده می دي د خلکو تر ودوزیات او بهترو وي، طاعت او عبادت هیڅ نه لرم خوفاتحه می دي نامداره او شانداره وي، د اسلام د ترقۍ دپاره یو درهم نه خرڅوم، د مېلو او چرچو دپاره که په زرو مصرف کړم پروا می نه په کیږي.

ولي لږ فکر نه کوی آیا موږ د پیسود ګټلو، سیالیو او غرور دپاره پیدا سوي یو؟

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع

دغه د صفری د میاشتي په آخر کي چي اسلامي لښکر د بلقاء دپاره تیاري نیسي رسول الله ﷺ د شپې نا وخته د خپلو آزاد کړه سوو مریانو څخه یوه نفر ته چي ابو مُوَيْهَب نومېدی حال ورو لېږی چي راسه، ابو مُوَيْهَب رضی الله عنه راغلی، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: یا ابا مُوَيْهَبه! امر کړه سوی یم چي د بقیع اهل ته دعاء او د مغفرت غوښتنه وکړم نو زما سره ولاړ سه.

(بقیع) د مدینې منورې مقبره او هدیره ده، ابو مُوَيْهَبه رضی الله عنه وایي: زه هم ور سره رهي سوم کله چي د بقیع قبرو ته ودرېدلو رسول الله ﷺ وفرمایل: السلام علیکم یا اهل المقابر! په دغه حال کي چي تاسي یاست تاسي لږه دي راحت او آسانتیا وي، داسي فتنې را رواني دي لکه د تاریکي شپې حصې چي یوه په بله پسې ده او هغه وروستۍ تر د مخنۍ بده او شر ده، ابو مُوَيْهَبه رضی الله عنه وایي: رسول الله ﷺ ما ته مخ را واړاوه او راته وپې ویل: یا ابا مُوَيْهَبه! ما ته اختیار را کړل سو چي د مخکي ټوله خزاني او ابدی ژوند را کړل سي او بیا جنت، یا دغه اوس د الله ﷻ لقاء او جنت؟ وروڼو! په دغه وخت کي د الله ﷻ له طرفه ورسول الله ﷺ ته د دوو حالاتو په اختیارولو او خوښولو کي اختیار ورکړل سو، یو دا چي د ټولي مخکي خزاني او

ابدي ژوند ورکړه سي او بيا جنت، يعني: رسول الله ﷺ پر ټوله مخکې او د مخکې پر خزانو حاکم سي او د قيامت تر ورځې همېشه ژوندی وي او بيا په قيامت کې جنت ورکړه سي، يا دا چې د الله ﷻ ملاقات او جنت، يعني: اوس مرګ او د الله ﷻ ملاقات ته ورټګ او جنت.

په هغه حديث شريف کې چې امام بخاري يې د حضرت عائشې رضي الله عنها روايتوي وايي ما به د رسول الله ﷺ څخه اوردل:

«لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» ارواه: البخاري

ژباړه: هېڅ نبي نه وفاتېږي تر څو د مرګ په وخت کې د د نيا او آخرت په منځ کې اختيار ورنه کړل سي.

نو ابو موبهبه رضي الله عنه وايي: ما ورته وويل: يا رسول الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي د دنيا د خزانو کلې او همېشنې ژوند واخله او بيا هم تا لره جنت دی، يعني: يا رسول الله! موږ اختيار کړه، څرنگه چې همېشه پاته کېږي او پر ټوله مخکې به ستا او د اسلام حکم وي او د مخکې ټوله خزانې به هم ستا په اختيار کې وي او بيا هم جنت دی، تر دې لويه کاميابي چيري ده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا، بلکه ما د الله ﷻ لقاء او جنت اختيار کړه، دا ځکه چې د رسول الله ﷺ زړه د الله ﷻ په محبت ډک ؤ.

که چيري موږ او تاسي ته داسي اختيار را کړل سي: چې ابدي ژوند، پر ټوله مخکې د اسلام حکم او دغه د اسلام حاکميت دي هم زما په واسطه وي او د ټولي مخکې خزانې تر دې نوبل لوی خیر چيري دی؟ مګر دغه ټول دنيوي ژوند د هغه چا دپاره هېڅ ارزښت او قېمت نه لري چې زړه يې د الله ﷻ په محبت ډک سوی وي، هغه څوک چې د الله ﷻ سره حقيقي حُب او محبت لري، هغه بل هېڅ شي ته نه ګوري فقط د الله ﷻ لقاء او ملاقات غواړي، نو رسول الله ﷺ ته چې دغه ټول دنيوي شيان عرض او وړاندي سوه هغو ته يې هېڅ التفات او نظر هم و نه کړی بلکه د الله ﷻ لقاء او ملاقات ته يې تلوار سو.

ورونو! الله ﷻ د خپلو ټولو بندگانو د جملې څخه رسول الله ﷺ د دې دپاره

انتخاب او غوره کړی چې د الله ﷻ دین او اواره د ده ﷻ بندگانو ته ورسوي او رسول الله ﷺ هغه خپله د رسالت درنه وظیفه په دروېشت کلو کې خپل ټول امت ته په ښه ډول سره ورسول، اوس چې اسلامي دین پوره سو نو د رسول الله ﷺ د خپل رب ﷻ ملاقات ته شوق سو نو ځکه یې وفرمایل: «بَلِّغْ لِقَاءَ رَبِّي وَالْجَنَّةَ».

پسله دغه اختیاره چې رسول الله ﷺ ته ورکړل سو او رسول الله ﷺ د الله ﷻ ملاقات خوښ کړی د رسول الله ﷺ هغه ناروغي شروع سوه چې په هغه کې یې رحلت وکړی او د ناروغۍ اول شئ یې د سر شدید درد و، رسول الله ﷺ د بقیع څخه خپل کور ته مریض ورغلی، ځکه ده ﷺ د الله ﷻ ملاقات اختیار کړی.

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی وایي: کله چې رسول الله ﷺ د بقیع څخه راغلی په دغه وخت کې زه د سر له درده په عذاب وم او له ډیره درده مې و رسول الله ﷺ ته د خپلې سر دردی شکایت وکړی او ورته ومي ویل: (وَا رَأْسًا) يعني: دسر له درده ډیره په عذاب یم، خو رسول الله ﷺ وفرمایل: (بلکه زه یا عائشه! وَا رَأْسًا) يعني: یا عائشه! زما پر سر ډیر درد دی، حضرت عائشې ؓ پوښتنه ځنې وکړه او ویل: یا رسول الله! آیا ته هم دغسې درد حسوې لکه موږ چې یې حسوو؟ يعني: پر تا هم دغسې درد تېرېږي او تکلیف درکوي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: موږ انبیاء دومره درد حسوو لکه ستاسې څخه دوه نفره، يعني: پر انبیاء ؑ دوه چنده درد تېرېږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ د سر درد شدید و.

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع د هجرت د یوولسم کال د صفرې د میاشتي پر (۲۹) تاریخ د سه شنبې په شپه په شپه کې وه او د ناروغۍ ټوله موده یې (۱۳ یا ۱۴) ورځې وه او په دغه ناروغي کې یې (۱۱) ورځې د مسلمانانو د لمانځه امامت کاوه.

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته

د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم په کراره کراره زیاتېدل، د سر درد خو و او شديده تبه هم ورسره زیاته سوه، دا د رسول الله ﷺ د عدل او ادبه څخه وه چي په دغه ناروغي کي يې هم د ازواجو مطهراتو د نوبت مراعت کاوه خو هره شپه به يې د ازواجو مطهراتو څخه پوښتنه کول چي زه سبا چيري یم، د رسول الله ﷺ د زړه غوښتنه دا وه چي دغه د ناروغۍ شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کي تيري کړي، ازواج مطهرات رضي الله عنهن چي د ده ﷺ په مقصد پوه سوې نو ټولو دا اجازه ورکړه او ويل: په کوم ځای کي چي ستا زړه وي دغه ناروغي هلته تېره کړه.

اې د دوو ښځو خاوندانو! تاسي متوجه ياست: رسول الله ﷺ د دغي سختي ناروغۍ په وخت کي هم د خپلو ښځو څخه اجازه غواړي او هغو هم اجازه ورکړه، نو رسول الله ﷺ د ميمونې رضي الله عنها له کوره په داسي حال کي د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ولاړي چي د دوو نفرو پر اوږو يې لاسونه تکیه کړي وه، يوه طرف ته يې علي بن أبي طالب رضي الله عنه و او بل طرف ته يې فضل بن عباس رضي الله عنهما و، فضل بن عباس رضي الله عنه وايي: د رسول الله ﷺ پښې پر مخکې کېدلې، له ډیره درده او تکليفه يې پښې نه سواي پورته کولای او هغه پر مخکې ورسره کېدلې، خو د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ورغلی او هلته به حضرت عائشې رضي الله عنها د قرآن مجيد څخه معوذتين او هغه دعاوي پر ويلې چي د ده ﷺ څخه يې زده کړي وې.

امام بخاري او امام مسلم د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي وايي: په پخوا کي چي به رسول الله ﷺ ته کوم درد او ناروغي پېښ سوه ده ﷺ به معوذتين پر ځان ويل او خپل لاسونه به يې پر ځان تېرول، خو کله چي د وفات په ناروغي ناروغه سو نو معوذتين به ما پر ويل او د تبرک دپاره به مي د ده ﷺ مبارک لاس د ده پر بدن تېراوه.

د رسول الله ﷺ تبه نوره هم زیاتېدل، د بدن حرارت ډیر پورته سو، هغه صحابي چي د دغه حديث شريف روايت کوي وايي: ما د رسول الله ﷺ پر مبارک

سر لاس کښېناوه، د رسول الله ﷺ د سر د ډیر تود والي په سبب مي لاس نه سواي پر پرېښوولای، دومره شدیدې تبه يې وه چې د هيچا تبه مي په دغه اندازه توده او شدیدې نه وه ليدلې، د تبې د شدت په سبب به کله کله پر رسول الله ﷺ بېهوښي راغله او د ناروغۍ په سبب کرار کرار ضعیفه کېدی.

صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ!

د چار شنبې ورځ تر رحلت پينځه ورځې د مخه

ورونو! رسول الله ﷺ د دوشنبې په ورځ چې د ربيع الأول د مياشتې (۱۲) تاريخ و له دنيا څخه رحلت کړی دی، خو د چار شنبې په ورځ چې د ربيع الأول د مياشتې اوومه ورځ وه د رسول الله ﷺ د تبې حرارت نور هم لوړ سو او د بدن درد يې ورسره زيات سو او د تبې د شدته بېهوښي پر راغله، کله چې رسول الله ﷺ له دغې بېهوښي را پورته سو وې فرمايل: د مختلفو ځاهانو څخه اووه ژبه اوبه راوړی، په دې څه حکمت و چې اووه ژبه اوبه او د مختلفو ځاهانو څخه؟ په حکمت يې موږ نه پوهیږو، خو د مختلفو ځاهانو څخه اووه ژبه اوبه را وړل به وې، حضرت عائشه رضی اللہ عنہا وايي: موږ رسول الله ﷺ په يوه طشت کې کښېناوه او دغه اوبه مو پر توبولې، پر رسول الله ﷺ يو ژي پسله بله ژي اوبه تويوي، څرنگه چې تبه شديده وه او پر تب جن بدن اوبه ښه نه لگيږي نو رسول الله ﷺ هم تر دغه زيات تحمل نه سواي کولای او ويل: حَسْبُكُمْ حَسْبُكُمْ، کافي دي کافي دي.

د دغو اوبو په تويولو سره د رسول الله ﷺ تبه لږ څه سپکه سوه نو مسجد نبوي ته په داسې حال کې ورغلی چې سري يې په يوه ټوکره سره تړلی و، رسول الله ﷺ پر منبر کښېنستی خلک شا وخوا پر را گرځېدلي دي او رسول الله ﷺ خطبه په ناستي وويل، د الله جَلَّ جَلَالُهُ تر حمد او ثنا وروسته يې پر خپل ځان درود ووايه او وې و فرمايل: پر يهودو او نصاراوو دي د الله جَلَّ جَلَالُهُ لعنت وي چې د خپلو انبياوو له قبرو څخه يې مسجدونه جوړ کړي دي او ويل: زما له قبره څخه بت مه جوړوی چې عبادت يې کيږي.

خويندو او ورونو! ښه متوجه سئ: رسول الله ﷺ له دې څخه سخته منع کړې

ده چې د ده ﷺ د قبر عبادت دي وسي نو دا به کله جائزه او روا وي چې د بل چا قبر ته دي څوک د عبادت پر ډول ورسې يا دي د هغه له قبره خواست او غوښتنه وکړي. او بيا رسول الله ﷺ خپل ځان قصاص او د بدلې و ورکولو ته تيار کړی او وې فرمايل: زه تاسي ته د هغه الله حمد وایم چې بېله ده بل الله نسته او ستاسي منځه زما غیب او تگ را نژدې سوی دی، که ما ستاسي څخه يو څوک وهلی وي، دغه زما شا ده خپله بدله او انتقام دي ځني واخلي او که ما و يو چا ته بد ویلي وي د هغه عرض مي په بده ياد کړی وي، دا زما عرض دی خپله بدله دي واخلي، يعني: که ما د يو چا حسب او شرف په بده سره ياد کړی وي هغه دي اوس هغه خپل حق واخلي.

رسول الله ﷺ خپلي غاري خلاصوي غواړي چې د الله ﷻ سره په داسې حال کي ملاقي سي چې د هيڅ بشر هيڅ حق نه وي پر پاته، رسول الله ﷺ له منبره را کښته سو او د ماښين لمونځ يې آداء کړی، پسله لمانځه بېرته منبر ته وختی او کښېنستی، بيا يې هغه د حقوقو د ورکولو خبري شروع کړې او وې فرمايل: که مي د هر چا څخه مال اخيستی وي دغه زما مال دی خپل حق دي ځني واخلي، زما له قهره او غضبه دي نه بيرېږي، يعني: دا فکر دي نه کوي: که ده د خپل مال طلب وکړی زه به ورته په قهر سم، قهر او حقد زما د اخلاقو څخه نه دي او ستاسي څخه هغه څوک ما ته ډير خوښ دی چې خپل حق را څخه واخلي.

د صحابه کرامو څخه يو نفر ولاړ سو او ويل: يا رسول الله! زما درې درهمه ستا سره سته، رسول الله ﷺ فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړی او ويل: يا فضل! درې درهمه ورکړه هغه هم د هغه سړي حق ورکړی.

په وروسته کي بيا له دغه سړي څخه پوښتنه وسوه چې څنگه دي دا جرئت وکړی چې دغه خبره دي وکړه؟ ده ويل: رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه سړی ما ته ډير خوښ دی چې خپل حق طلب کړي، نو ما غوښتل چې د دغه خپل حق د طلبولو په سبب هغه څوک وگرځم چې رسول الله ﷺ ته ډير خوښ وي، يا دا چې رسول الله ﷺ ته تر ټولو خلکو خوښ وگرځم.

رسول الله ﷺ بيا هم دغه خبري تکرار کړې: که د چا حق زما سره وي را څخه

وادي يې خلې، خو څوک نه سوه ولاړ او چا د کوم شي طلب و نه کړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: نو دي يې، را وبخښي، يعني: که د چا حق را سره سته او اوس يې طلب نه کوي نو دي يې را وبخښي، چي د الله ﷻ سره په داسي حال کي ملاقي سم چي زما زړه مطمئن او بهنمه وي، خو بيا هم زه فکر کوم چي دغه زما ويل به زما غاړي را خلاصي نه کړي، که څه هم زه څو واره په تاسي کي و درېږم او دغه خبره وکړم، يعني: که څه هم زه څو واره په تکرار سره و وایم چي د هر چا حق که پر ما پاته دی هغه دي خپل حق واخلي يا دي يې را وبخښي بيا هم زه بهرېږم چي دغه ويل به د قيامت په ورځ ما نه کړي فارغه.

سبحان الله! دا د رسول الله ﷺ حال ؤ، د خلکو د حقوقو پر ورکولو او آداء کولو يې څومره حرص او کوښښ کاوه، او اوس نو زموږ حال ته وگوره! ټول کوښښ مو دا دی چي څنگه او په کومه طريقه سره به مال لاس ته را وړو، د حلال او حرام، د خيانت او خطايستلو، د بل د حقوقو، د ظلم او تجاوز فکر خو هيڅ را سره نسته، فقط پيسې غواړو پيسې.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: د انصارو سپارښت درباندي کوم، دوی زما لښکر او زما د ساتني ځای ؤ، هغه چي پر دوی ده هغه يې آداء کړه او هغه چي د دوی دي هغه پاته دي، صالح او د ښه عمل خاوندان يې قبلوی او گنهکار ته يې تر گناه ور تېرېږی، نور خلک ډيرېږي او انصار لږېږي تر داسي اندازې چي دومره به سي لکه مالگه په ډوډۍ کي که په تاسي کي يو څوک د دومره امر خاوند سو چي چا ته يې نفعه يا ضرر ور رسولای سواي نو دي د انصارو د ښکانونو سره ښه کوي او بد عملو ته دي دهغو تر گناه ور تېرېږي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: الله ﷻ يوه بنده ته اختيار ورکړی چي د دنيا نعمتونه، ابدي ژوند او بيا جنت غواړي؟ او که د الله ﷻ ملاقات او جنت غواړي؟ مگر دغه بنده د الله ﷻ ملاقات او جنت اختيار کړی.

ابوسعید الخدری رضي الله عنه وايي: د دغي خبري په اورېدلو سره ابوبکر الصديق رضي الله عنه ډير شديد او په لوړ آواز و ژړل او ويل: يا رسول الله! زموږ مندي او پلرونه دي تر تا

قربان وي، خلكو يو د بل سره وويل: تاسي دغه شيخ ته وگوري! رسول الله ﷺ د يوه بنده حال بيانوي چي الله ﷻ د دنيا د نعمتو او د هغو شيانو په منځ كې اختيار وركړي چي د الله ﷻ سره دي او دى ژاړي؟ او وايي: يا رسول الله! زموږ مندي او پلرونه دي تر تا قربان وي.

خو په حقيقت كې ابوبكر الصديق رضي الله عنه هغه يواځنى سړى ؤ چي پوه سو چي دغه بنده كوم چي اختيار وركړه سو په خپله رسول الله ﷺ دى او ده ﷺ د الله ﷻ ملاقات اختيار كړى، نو ځكه ابوبكر الصديق رضي الله عنه بې صبره سو او بې اختياره يې شديده ژړا شروع كړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: على رسلِك يا ابا بكر! رسل په عربي كې صبر، احتياط، آرامي او نرمي ته ويل كيږي، خو په عربو كې دغه د (على رسلِك) جمله په هغه ځاى كې استعمالېدل چي د يو چا څخه به بې صبري او تلوار كېدى نو به ورته ويل كېده: على رسلِك او دغه جمله په فصيحې عربي كې ډيره استعمالېږي، نو دلته هم رسول الله ﷺ وفرمايل: على رسلِك يا ابا بكر! يعنې: بې صبري او بې قراري مه كوه يا ابا بكر! او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: بېشكه چي زما سره په ملگرتيا او د مال په مصرفولو كې تر ټولو خلكو هغه امين او صادق سړى ابوبكر ؤ، كه ما د ځان دپاره بېله خپله ربه خليل انتخابولاى ما به ابوبكر د ځان خليل گرځولى واى (خليل هغه محبوب ته ويل كيږي چي د يوه انسان زړه د هغه په حُب او محبت ډك وي) مگر ستاسي د ملگري زړه (چي د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد ؤ) د الله ﷻ په حُب او محبت ډك دى، يعنې: د الله ﷻ حُب زما زړه را ډك كړى دى د بل چا د حُب ځاى پكښي نسته خود ده سره مي د اسلام ورور ټكوي او محبت دى، چي د حديث شريف لفظ داسي دى:

«عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ وَقَالَ إِنَّ اللَّهَ خَيْرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ ذَلِكَ الْعَبْدَ مَا عِنْدَ اللَّهِ قَالَ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ فَعَجَبْنَا لَبْكَانِهِ أَنْ يُخْبِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ عَبْدٍ خَيْرَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ الْمُخْبِرَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ أَمَنِ النَّاسِ عَلَيَّ فَمِنْ

صُحْبَتُهُ وَمَالُهُ أَبَا بَكْرٍ وَلَوْ كُنْتُ فَسَحْدًا حَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ وَلَكِنْ أَخُوهُ
الْإِسْلَامَ وَمَوَدَّتُهُ لَا يَقِينُ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سَدَّ إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ» ارواه: البخاري

نود رسول الله ﷺ هغه ښه او غوره، امين او صادق، نژدې او وفاء داره، صاحب
او ملګری ابوبکر الصديق ﷺ دی.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: هر چا چې نيکي او احسان را سره کړی دی
د هغه بدله ورکړه سوې ده، بېله ابوبکره څخه چې د هغه د احسانو بدله مي آخرت ته
پرې اېښې ده، رسول الله ﷺ و فرمايل: په مسجد کي دي هيڅ يوه دروازه نه پاته
کېږي چې و نه تړل سي يا بنده نه سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، چې دا کار د
ابوبکر الصديق ﷺ دپاره يو خاص امتياز و.

ورونو! کله چې رسول الله ﷺ مسجد نبوي جوړ کړی د صحابه کرامو څخه ډيرو
خلکو دالته په مسجد پوري مبتلي کورونه جوړ کړل، چې د کورو عمومي دروازې يې
پر بل طرف وې مګر د کور د شا له طرفه به يې يوه کوچنۍ دروازه مسجد ته را خلاصه
کړه (لکه درېچه) او دغه دروازې ډيري وې، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: چې دغه
کوچنۍ دروازې دي ټوله و تړل سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، د رسول الله ﷺ له
دغه امره څخه د ابوبکر الصديق ﷺ يو خاص فضيلت ښکاره کېږي.

په دغه خطبه کي رسول الله ﷺ بل وار بيا د ښځو په باره کي د ښه ژوند او ښې
گذاري او معاملي وصيت او رهنمايي وکړه، دا دوهم وار دی چې رسول الله ﷺ
د ښځو سره په ښه معامله او ښه گذاره امر کوي، يو وار په حجه الوداع کي او اوس بيا
په دغه خطبه کي رسول الله ﷺ و فرمايل: د ښځو سره ښه او نرمه معامله کوی، دا د
رسول الله ﷺ وصيتونه او لار ښووني وې چې خپل امت او اصحاب کرامو ته يې کولې.
رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي د منافقانو د هغو خبرو چې ويل رسول الله ﷺ
يو ځوان هلک د مهاجرينو او انصارو پر مشرانو امر وکړ ځاوه، رد ووايه او وې فرمايل:

تاسي د أسامه بن زيد په آمریت کي خبري کوی؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار
په آمریت کي خبري کولې، په والله هغه د امارت وړ او لائق و او په والله هغه ما ته د
هنو خوښو خلکو څخه و او په والله دغه أسامه د آمریت وړ او لائق دی او په والله تر

هغه وروسته دى په خلكو كې و ما ته خوښ دى او زه وصيت درته كوم چي دى ستاسي د صالحو خلكو څخه دى.

د دغي خطبې تر وېلو وروسته رسول الله ﷺ كور ته ولاړى، خلكو د جهاد دپاره ځانونه تيارول چي د اسامه بن زيد رضي الله عنه د لښكره سره يو ځاى سي، اسامه رضي الله عنه تر مدينې منورې د باندې اړولي دي هر هغه څوك چي جهاد ته د تللو اراده لري هغه هلته ورځي او ده رضي الله عنه ته به دا معلومېدل چي څو نفره د ده سره ځي، نو خلك ورتله او تر مدينې منورې د باندې سره جمعه كېدل، رسول الله ﷺ اسامه ته حال ولېږي چي د بقاء طرف ته حركت وكړه، اسامه رضي الله عنه هم د حركت دپاره آمادگي ونيول، مگر دا يې خوښه وه چي انتظار وكړي او پوه سي چي د رسول الله ﷺ ناروغي څنگه كيږي.

كله چي رسول الله ﷺ دغه خطبه وويل او كور ته ولاړى درد او ناروغي يې نور هم زيات سوه، تر داسي اندازې چي بېهوشي به پر راتله، اسامه رضي الله عنه واورېدل چي د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم زياته سوې ده نو ورته راغلى، په دغه وخت كې رسول الله ﷺ د ډير درد او ناروغۍ د تكليف په سبب خبري نه سواى كولاى نو به يې يو وار آسمان ته اشاره وكړه او بيا به يې اسامه ته اشاره وكړه، اسامه رضي الله عنه پوه سو چي رسول الله ﷺ ده ته دعاء او د مغفرت طلب كوي، د رسول الله ﷺ درد او تكليف دغي اندازې ته رسېدلى ؤ چي خبري يې هم نه سواى كولاى.

صَلُّواْهُ اللّٰهُ وَسَلَّامُهُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ!

تر رحلت څلور ورځي د مخه

تر رحلت څلور ورځي د مخه د پنجشنبې په ورځ پر رسول الله ﷺ نور هم درد زيات سو، د رسول الله ﷺ په كور كې اصحاب كرام د ده رضي الله عنه پر شا وخوړاى ناست وه، په دغو خلكو كې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم موجود ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: يو كاغذ يا يوه ورقه را وړى چي يو ليك در وليكم چي تر هغه وروسته به نه خطا وزي او نه به لار در څخه وركيږي، حضرت عمر رضي الله عنه وويل: رسول الله ﷺ له درده په تكليف دى تاسي ته نور تكليف مه وركوى زموږ سره كتاب الله سته او هغه زموږ دپاره كافي دى.

په کور کې موجودو خلکو په دغه موضوع کې اختلاف سره شروع کړی څوک وايي قلم او کاغذ را وړی چې لیک را وليکي او څوک د حضرت عمر رضي الله عنه خبره کوي، خو په دغه باره کې نقاش او خبري زياتي سوې، رسول الله ﷺ چې له درده په تکليف و نو يې وفرمايل: را څخه ولاړ سې، خلک د رسول الله ﷺ له کوره و وتل، سره د دې چې رسول الله ﷺ ډير ناروغه او په تکليف و خو بيا يې هم د ټولو لمنځو امامت په خپله کاوه، حتې دغه د پنجشنبې په ورځ چې تر رحلت څلور ورځې د مخه وه د مابنم د لمانځه امامت په خپله رسول الله ﷺ وکړی او سورة المرسلات يې پکښې ووايه.

خو ماخستن ته يې ناروغي ډيره زياته او نور هم ضيفه سو، تر داسې اندازې چې مسجد ته نه سواى را وتلاى، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: د ماخستن د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې آيا خلکو لمونځ آداء کړى؟ موږ ويل: يا، يا رسول الله! خلک په مسجد کې سره را ټول دي او ستا انتظار کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما ته د غسل يا اوداسه دپاره په يوه لوبښي کې اوبه کښېږدى، موږ هم اوبه ورته کښېنوولې، رسول الله ﷺ غسل وکړی اوس غواړي چې په تکليف او زحمت سره مسجد ته ولاړ سي خو په دغه وخت کې بېهوښي پر راغله، لږ وخت وروسته يې بيا په ځان کې قوت حس کړی او بيا يې پوښتنه وکړه: آيا ځاکو لمونځ آداء کړى؟ موږ ويل: يا، خلک ستا انتظار کوي، بيا يې وفرمايل: زما د غسل دپاره اوبه راته کښېږدى، موږ اوبه ورته کښېنوولې، بيا يې غسل وکړی خړ د وتلو په وخت کې بيا بېهوښي پر راغله، درې واړه دغه غسل کول او دغه بېهوښي تکرار سوه، نو يې و فرمايل: ابوبکر رضي الله عنه امر کړی چې د خلکو د لمانځه امامت وکړي.

ورونو! څرنگه چې د لمنځو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه هيڅکله داسې نه وه پېښه سوې چې بېله رسول الله ﷺ څخه دي بل څوک خلکو ته لمونځ ورکړي بېله هغې حادثې څخه چې موږ د تبوک څخه د بيرته را تلو په وخت کې درته بيان کړه چې د رسول الله ﷺ د غياب په سبب عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د مخه سو او خلکو ته يې لمونځ ورکړی، بېله دغې ورځې او دغه حالت د مسلمانانو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه او اوس د اول وار دپاره رسول الله ﷺ امر کوي چې بل څوک دي

لمونځ ورکړي، نو حضرت عائشه رضي الله عنها پر دې و بېرېدل که چيرې د دې پلار ابوبکر الصديق رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم پر ځای لمونځ ورکړي خلک به يې پر بد فالي ونيسي او په دې به نه وي راضي چي دى دى د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم پر ځای د لمانځه امام سي.

مگر حضرت عائشې رضي الله عنها دغه دليل نه سواى ويلای، نو په بل دليل پسي وگرځېدل او ويل: يا رسول الله! ابوبکر د نرم زړه خاوند دى، آواز يې ضعيفه دى کله چي قرآن مجيد وايي ژاړي، بنايي د دغې ژړا په سبب د ده قرائت څوک وانه وري نو بل څوک امر کړه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، دا هغه ظاهري دليل ؤ چي حضرت عائشې رضي الله عنها ووايه، مگر د دې اصلي مقصد دا ؤ چي دې نه غوښتل چي خلک په دغه کار سره ناراضه سي چي حضرت ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم پر ځای ودرېږي.

رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم دغه د دې دليل واورېدى بيا يې هم وفرمايل: ابوبکر امر کړي چي خلکو ته لمونځ ورکړي، د هغه خپل اولني امر تاکيد يې وکړى، که څه هم د حضرت عائشې رضي الله عنها دليل يې واورېدى خو هغه ته يې اعتبار ورنه کړى، حضرت عائشې رضي الله عنها بيا هغه خپل دليل تکرار کړى، رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د دوهم وار دپاره د دې دليل واورېدى او وې فرمايل: ابوبکر امر کړى چي خلکو ته لمونځ ورکړي، حضرت عائشې رضي الله عنها درېيم وار بيا هغه خپل دليل ووايه، نه غواړي چي خلک د دې د پلاره څخه ناراضه سي.

رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ته قهر ورغلى، ولي؟ ځکه که يو څوک دليل وايي يو وار يې وايي، دوه درې وار د يوه داسي دليل تکرارول چي نوى شى هم نه وي پکښي موجود د بحث د آدابو سره نه دي مناسب، نو رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ته قهر ورغلى او وې فرمايل: «إِنِّكَ صَوَّاحِبُ يُوسُفَ» يعني: تاسي هغه د يوسف عليه السلام ملګري ياست دا حيله ده هغه واقعي دليل دا نه دى، دننه بل شى سته چي هغه نه را ته وايي، دا خو دي را ته وويل او ما نه ومنل، رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بيا وفرمايل: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَأَلْيَصْكَى بِالنَّاسِ» حضرت عائشه رضي الله عنها د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم له خونې را ووتل او عبدالله بن زمعه رضي الله عنه يې وليدى چي د ام المؤمنين حضرت سوده بنت زمعه رضي الله عنها ورور ؤ، هغه ته يې وويل: يا عبدالله! وره ابوبکر ته ووايه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، عبدالله بن زمعه رضي الله عنه

را ووتی ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته يې وويل: رسول الله ﷺ دې امر کوي چي خلکو ته لمونځ ورکړه، ابوبکر الصديق رضي الله عنه چي د نرم زړه خاوند و نو يې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته وويل: خلکو ته، ته لمونځ ورکړه.

هغه ويل: يا د دې کار دپاره ته حقداره يې، نو ابوبکر الصديق رضي الله عنه د دغې ورځي د ماخستن د لمانځه څخه شروع نور پاته لمونځونه خلکو ته ورکول، چي د رسول الله ﷺ په حيات کي ټول (۱۷) لمونځونه ابوبکر الصديق رضي الله عنه خلکو ته ورکړي دي، چي يو د پنجشنبې د ماخستن لمونځ و، د جمعې، شنبې او یکشنبې پنځه پنځه لمونځونه او د دوشنبې د سهار لمونځ، چي ټوله (۱۷) لمونځونه کيږي.

په دغه ورځو کي رسول الله ﷺ ډير ضعیفه و او څو واره شديد شديد دردونه ورته پېښ سوي دي، حتی ځيني وختونه به بهوښي پر راغله، وحي هم نسته، لکه څرنګه چي دمخه درته و ويل سوه چي د وحيو نزول د حجه الوداع څخه قطعه سوي دی. په حجه الوداع کي د عرفات په ورځ چي د جمعې ورځ هم وه په ماضيګر کي دغه آیات شريف نازل سو چي الله ﷻ فرمايي:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾.

[العناده: ۳]

او بيا په مني او ايام تشریق کي سورة النصر نازل سو چي الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾﴾.

او بيا د رسول الله ﷺ تر رحلت (۹) ورځي دمخه د الله ﷻ دا قول نازل سو:

﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ

لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾﴾. [البقره: ۲۸۱]

يعني: تاسي د هنري ورځي له عذابه و بهرېږي چي تاسي په هغه ورځ کي بيرته د الله ﷻ طرف ته بېول کيږي او بيا به هر چا ته د هغه د عمل که خير وي که شر بدله او جزاء پوره ورکول سي او پر دوی به ظلم نه کيږي (چي يا يې عذاب وزيات کړي

يا يې ثواب ور لږ کړي) نو دغه آیات شریف د ټول قرآن مجید په نزول کي هغه آخرنی آیات شریف دی او د رسول الله ﷺ تر رحلت (۹) ورځي د مخه نازل سوی دی. د دغه آیات شریف تر نزول وروسته رسول الله ﷺ په ډیر اوږده فکر کي غرق سو. فکر یې په څه شي کي کاوه؟ خپل پخواني یادابسترنه په فکر کي ورگرځوي، خپلو تیرو سوو یادابستو فیته تر نظر باسي.

وروږو! د غار حراء واقعات مو په یاد دي؟ چي جبریل علیه السلام ورته ویل: اقرأ، او بیا رسول الله ﷺ حضرت خدیجی رضی الله عنه ته وویل: یا خدیجه! د خوب او راحت وخت تېر سو، هغه مو په یاد دي چي رسول الله ﷺ د صفاء پر غره ودرېدی او خلک یې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په یاد دي؟ چي عقبه بن أبي معیط د مړه اوبن کلمې را وړې او د رسول الله ﷺ پر اوږو یې د سجدي په حالت کي ور کښېښوولې. هغه مو په یاد دي؟ چي رسول الله ﷺ طائف ته ولاړی او د هغه ځای د خلکو د طرفه په ډبرو ویشتل کېدی او تر مبارکو پښو یې وښي بهېدې.

هغه مو په یاد دي؟ چي پر غرو مقررې ملائکه ورته راغله او ویل: که ستا خوښه وي، زه به د مکې پر اهل دغه دود غرونه راکښکارم، رسول الله ﷺ ویل: یا یا، زه صبر ورته کوم ممکن الله ﷻ د دوی د ملاوو څخه داسي څوک را وباسي چي د الله ﷻ عبادت کوي. اسراء او معراج مو په یاد دی؟ او هغه مو هم په یاد دي؟ چي د مکې مکرې په فتحه کي د دوهم وار دپاره بیا د صفا پر غره ودرېدی او اهل مکې ته یې وفرمایل: څه گمان کوی چي زه به نن ستاسي سره څه وکړم؟ او بیا یې وفرمایل: پر تاسي نن هیڅ ملامتیا نسته ورځی تاسي آزاد یاست.

د خندق د کنډلو ورځ مو په یاد ده؟ هغه چي رسول الله ﷺ پر خپلو مبارکو اوږو خاوري چلولي او ټول بدن یې په خاورو کي پټ و؟

د حنین ورځ مو په یاد ده؟ چي یوازي د دښمن مخ نه ولاړ و او ویل یې:

أنا نبي لا كذب أنا ابن عبد المطلب؟

د اُحد ورځ مو په یاد ده؟ چي رسول الله ﷺ هغه غار ته ور ولوېدی او غاښ مبارک یې مات سو، ټول مبارک مخ یې په وینو لړلی و، په دغه حال کي ابن قُثمه

راغلی او په توره يې وواهه د رسول الله ﷺ د خول حلقې د دده ﷺ د سر په هډوکو ننوتلې او هلته بندې وې، کله چي هغه حلقې را وايستل سوې وينو فواري وهلې او بيا ورته و ويل سوه چي يا رسول الله! بڼا ورته وکړه او دده ﷺ و فرمايل: زه لعنت ويونکی نه يم را لېږل سوی بلکه زه د رحمت دپاره را لېږل سوی يم او بيا يې لاسونه پورته کړه او ويل الهي زما قوم ته هدايت وکړې دوی نه پوهيږي.

ورونو! رسول الله ﷺ دغه ټول تکليفونه د دې دپاره قبول چي زما او ستا نوم د جورج يا تاراسک په عوض عبدالله او عبدالرحمن سي، جسم او روح مويک وي او د دوېخ په عوض کي جنت ته ولاړسو.

د رسول الله ﷺ

تر رحلت يوه يا دوې ورځي د مخه

د شنبې يا د يكشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په خپل ځان کي څه صحت او سپکتيا وليدل نو د ماښين د لمانځه پر وخت د دوو نفرو په منځ کي چي يو يې عباس او بل يې علي ؑ وه او پر هغو يې تكيه کړې وه مسجد ته را ووتی ابوبکر الصديق ؓ پر لمانځه ولاړ دی او خلکو ته لمونځ ورکوي، کله چي يې دا حس کړه چي رسول الله ﷺ راغلی نو ابوبکر الصديق ؓ و غوښتل چي شا ته ولاړ سي او د خلکو امامت رسول الله ﷺ وکړي او دى ؓ په صف کي ودرېږي.

خو رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چي مه تر شا کېږه او بيا يې هغه دوو نفرو ته و ويل: ما د ابوبکر ؓ څنگ يا بغل ته کېښوی، رسول الله ﷺ د ابوبکر الصديق ؓ چپه طرف ته کېښول سو، نو ابوبکر ؓ د رسول الله ﷺ په لمانځه پسي اقتداء کړې وه او د رسول الله ﷺ د لمانځه تکبيرونه يې، په خلکو اورېدل.

تر رحلت يوه ورځ د مخه

د رسول الله ﷺ تر رحلت يوه ورځ د مخه چي د يكشنبې ورځ وه رسول الله ﷺ خپل مريان ټول آزاد کړل، اووه ديناره يې درلودل هغه يې خيرات کړه، خپله ځيني

اسلحه يې مسلمانانو ته په هديه كې وړ كړه، د رسول الله ﷺ سره د دنيوي شيانو څخه هيڅ شئ نه و پاته، تر داسې اندازې چې په دغه شپه حضرت عائشې (رضي الله عنها) د خراغ دپاره تيل د خپلې يوې همسايه څخه په استعاره يا په خواست وغوښتل او د رسول الله ﷺ زغره د يوه يهودي سره په ديرش كاسې اور بشو كړوه.

د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ

د هجرت د يوولسم كال د ربيع الأول د مياشتې دوولسمه ورځ چې د دوشنبې ورځ وه را ورسېدل، د سهار د لمانځه سره رسول الله ﷺ په ځان كې قوت او صحت وليدې نو پر ځان يې تكليف تېر كړی او را ولاړ سو، څرنگه چې رسول الله ﷺ د حضرت عائشې (رضي الله عنها) په كور كې و او د هغې (رضي الله عنها) خونه په مسجد نبوي مېنځي وه، د كور او مسجد په منځ كې دروازه وه او پرده پر څرېدل، تر دغې دروازې بېله رسول الله ﷺ بل هيڅوك نه را وتل، نو خلكو د دوشنبې د سهار لمونځ په مسجد نبوي كې په ابوبكر الصديق (رضي الله عنه) پسي آداء كاوه (مسلمانان پر لمانځه ولاړ وه) رسول الله ﷺ د كور له طرفه راغلی او دغه پرده يې پورته كړه، وې ليدل چې مسلمانان په پوره خشوع لمونځ آداء كوي او په ډير دقت يې قرآن مجيد ته غوږ نيولی دی، وې ليده چې اسلام قائم او ثابت سو، د دغه حال په ليدلو سره رسول الله ﷺ ډير زيات خوښ او خوشاله سو د خوشالۍ څخه يې تبسم وكړی، هغه اصحاب كرام چې دلته د كور و طرف ته نژدې ولاړ وه هغو د پردې ښورېدل حس كړه، صبر يې نه سواى كولاى هغه طرف ته يې وكتل او رسول الله ﷺ يې وليدى، اوس پسله درې ورځې نه راوتلو څخه د اول وار دپاره رسول الله ﷺ ويني، اصحاب كرام تر اندازې زيات خوشاله سوه ځكه د مخه دوى په بېره او تشویش كې وه او اوس رسول الله ﷺ ورته راوتلی دی ولاړ دی او خاندي، اصحاب كرام په لمانځه كې خطاوتل، قريبه وه چې لمونځ پرېږدي او خپل محبوب رسول الله ﷺ ته ور سي سلام وړ سره وكړي او د حال پوښتنه يې وكړي، مگر رسول الله ﷺ دوى ته اشاره وكړه چې خپل لمونځ مو پوره كړی، نو دوى هم پر لمانځه پاته سول.

په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري يې د انس بن مالک رضي الله عنه څخه روايتوي وايي: د دوشنبې په ورځ مسلمانانو د سهار لمونځ د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په امامت آداء کاوه چي ناڅاپه رسول الله ﷺ هغه پرده پورته کړه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها د خوني او مسجد په منځ کي وه او مسلمانانو ته يې وکتل چي دوی د لمانځه په صفو کي ولاړ وه او بيا رسول الله ﷺ وخنډل (تبسم يې وکړی) ابوبکر الصديق رضي الله عنه شا ته ولاړی چي په صف کي و درېږي، ځکه د ده دا خيال سو چي رسول الله ﷺ غواړي چي د لمانځه د آداء کولو دپاره را ووزي، انس بن مالک رضي الله عنه وايي: مسلمانانو دا قصد وکړی چي د رسول الله ﷺ د راوتلو د خوشالي په سبب لمونځ پرېږدي، خو رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس اشاره ورته وکړه چي خپل لمونځ پوره کړی او بيا رسول الله ﷺ پرده کښته کړه او کور ته ننوتی، دا د امام بخاري رحمته الله عليه روايت ؤ.

خوپه بل روايت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ إرادۀ وکړه چي د دوی سره لمونځ وکړي صحابه کرامو لار ورکړه د خپلو ځايو څخه يې حرکت وکړی چي رسول الله ﷺ مخ ته تېر سي او دوی ته لمونځ ورکړي، هغه د مخني صفونه په دغه حرکت پوه سوه او وپوهېدل چي دغه کار بېله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کيږي، هغو هم په صفو کي لار خلاصه کړه، دا خو تاسي ته معلومه ده چي د رسول الله ﷺ له کوره بيا تر محرابه لږ لار او مسافه ده رسول الله ﷺ د منځ ب طرف ته ورهي دی او خلک په صفو کي لار ورکوي، ابوبکر الصديق رضي الله عنه چي امام ؤ په دې حرکت پوه سو او د صفو څخه د خلکو ليري کېدل ور معلوم سوه، هغه پوهېدی چي صحابه کرام دغه حرکت بېله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کوي نو يې وکتل او وې لیده چي رسول الله ﷺ د ده تر شا دی، ابوبکر الصديق رضي الله عنه تر شا سو غواړي چي رسول الله ﷺ د مخه کي مگر رسول الله ﷺ د ده پر شا لاس کښېناوه او د مخ طرف ته يې حرکت ورکړی او وې فرمايل: يا ابا بکر! خلکو ته لمونځ ورکړه.

دلته دوه روايته دي، ځيني علماء وايي چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه امام ؤ او رسول الله ﷺ يې راسته طرف ته ناست ؤ، چي په دې ډول کي رسول الله ﷺ هم په

ابوبکر الصديق ﷺ پسي لمونځ کاوه.

او بل روايت دا دی چي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصديق ﷺ چپه طرف ته ناست و او په ناسته سره يې لمونځ کاوه، يعني: رسول الله ﷺ امام و او ابوبکر الصديق ﷺ د رسول الله ﷺ راسته طرف ته ولاړ و او په ولاړه يې لمونځ کاوه، نو د ابوبکر الصديق ﷺ اقتداء په رسول الله ﷺ پسي وه او د خلکو اقتداء په ابوبکر ﷺ پسي وه. دا د دوشنبې د سهار لمونځ و، پسله لمانځه څخه رسول الله ﷺ په ځان کي نور هم صحت او نشاط حس کړی او د خطبې ويلو دپاره منبر ته وختی مگر خطبه يې په ناستي وويل، ځکه ناروغی ډير ضعیفه کړی و.

دغه خطبه د رسول الله ﷺ هغه آخرنۍ خطبه ده، رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي وفرمايل: د هغه توري تاریکي شپې په مثل سره فتنې را رواني دي، حلیم سړی به په حیرت کي وي چي څه وکړي؟ په دغو فتنو کي ناست سړی تر ولاړ ښه او بهتر دی. همدارنگه په هغه حديث شریف کي چي ابن ماجه، ابوداؤد او نور يې د ابو موسیٰ الأشعري ﷺ څخه روایتوي وايي رسول الله ﷺ وفرمايل:

«إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلَمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا قَسِيَكُمْ وَقَطَّعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا بِسُوفِكُمُ الْحَجَارَةَ فَإِنْ دُخِلَ عَلَى أَحَدِكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ» (رواه: ابن ماجه وغيره)

ژباړه: تر قيامت دمخه داسي فتنې دي لکه د هغه تاریکي شپې حصې (چي هغه راتلونکې حصه تر دغه اوسنۍ حصې ډیره تاریکه وي، يعني هغه راتلونکې فتنه تر دغه اوسنۍ فتنې ډیره سخته او شدیدې وي) داسي فتنې دي چي يو انسان په سهار کي مومن وي او ماښام ته کافر سي، يا ماښام مومن وي او سهار ته کافر سي، په دغو فتنو کي ناست سړی تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغه فتنه کي ولاړ وي او ولاړ سړی تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغو فتنو کي تگ کوي او تگ کوونکي بيا تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغه فتنو کي ځغلي نو په دغو فتنو کي مو خپل قوس يالیندی مات

کړې او هغه تناوونه يې وشکوی او توري مو پر ډبره ووهی (چې تيره والی يې ورک سي، مقصد ټولي اسلحې مو ورکي کړی) که چيري بيا ستاسي څخه يوه ته د ده کورته فتنه ورغله نو دي داسي سي لکه د آدم عليه السلام په دوو رامنو کي هغه ښه زوی يې (د آدم عليه السلام يو زوی قابيل ؤ او بل زوی يې هابيل ؤ، نو کله چې قابيل ورته وويل: زه دي وژنم نو هابيل ورته وويل: زه به ستا د وژلو يا مقابلې دپاره تا ته لاس درونه غځوم) يعني ته هم دغسي سه که چا وژلې ځان شهيد کړه خو قاتل کېږه مه.

ورونو! نن ورځ هم د شديدو فتنو وخت او زمانه ده، کوښښ کوی چې د فتنو څخه ليري وگرځی په هيڅ ډله او ټولۍ کي ځانونه مه داخلوی، د ظلم کولو او وژنو څخه ليري اوسې، ځکه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمايي: د فتنو په وخت کي ناست سړی تر ولاړ ښه او بهتر دی، فقط په خپل دين او عقیده پوري لاسونه تينگ ونیسی.

او بيا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم خلک د دې څخه منعه کړه چې د ده صلی الله علیه و آله وسلم قبر دي مسجد وگرځول سي، يعني: عبادت دي يې وسي او وې فرمايل: پر هغه چا دي د الله جبار لعنت وي چې د نبي قبر مسجد گرځوي، (يعني سجده ورته کوي) او تاسي زما په باره کي مبالغه مه کوی لکه نصارا چې د عیسی عليه السلام په باره کي مبالغه کوي زه بشر يم د الله جبار بنده او رسول يم.

هو، رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اکمل البشر، خير البشر، سيد البشر دی، مگر نفعه او ضرر يوازي او يوازي د الله جبار په اراده کي دي لکه څرنګه چې الله جبار فرمايي:

﴿قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا﴾ (البجن: ۲۱)

اې محمده! صلی الله علیه و آله وسلم دوی ته ووايه چې زه ستاسي دپاره د نفعي او ضرر مالک نه يم.

او بيا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم په يوه لوی او مهم وصيت سره امر وکړی او وې فرمايل:

«لَا يَبْقَى فِي الْجَزِيرَةِ دِيَّانٌ» په جزيره العرب کي به دوه دينه نه پرېږدی، د کنيسو او نورو اديانو د عبادت خانو جوړول په ټوله جزيره العرب کي منعه او نه دي روا، مګر اوس خلک په دغه باره کي سستي او تساهل کوي، په جزيره العرب کي کنيسې او د نورو اديانو عبادت خانې موجودي دي، حال دا چې دغه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم واضح او صريح امر او وصيت دی.

او رسول الله ﷺ د لمانځه د آداء کولو ډیر زیات سپارښت وکړی او وې فرمایل: «أَوْصِيكُمْ بِالصَّلَاةِ» رسول الله ﷺ په آخرنۍ خطبه کې د لمانځه په باره کې ډیر ټینګار او تاکید وکړی او وې فرمایل: «الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ» حتّٰی د لمانځه پرېښوونکي ته یې د کفر لفظ استعمال کړی او کافر یې وبللی. په دغه خطبه کې رسول الله ﷺ د مریانو، نوکرانو او خدمتکارانو په باره کې هم وضیت وکړی او وې فرمایل: د هغو سره ښه، د زړسوي او عدل ګذاره کوی، د ښځو په باره کې یې بیا په ښه او نرمه ګذاره کولو سره وصیت وکړی او وې فرمایل: «أَوْصِيكُمْ بِالنِّسَاءِ خَيْرًا، وَأَوْصِيكُمْ بِمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» بیا نور رسول الله ﷺ خپل وصیت او لارښوونې په جهاد سره پای ته ورسولې، د جهاد پر کولو یې ډیر تاکید وکړی او وې فرمایل:

« ما ترك قوم الجهاد الا عمهم الله بالعذاب » [رواه: طبراني في معجم الأوسط]

هیڅ قوم جهاد نه دی پرې ایښی مګر الله ﷻ هغه قوم ټول په عذاب اخته کړی دی. رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په خپل آخرنۍ ریخت او وداع کې د جهاد پر کولو ډیر ټینګار وکړی.

او بیا یې خلک د اسماءه رضی الله عنہا سره په وتلو مکلف کړل، رسول الله ﷺ له منبره کښته سو او پر خپلو مبارکو پښو خپل کورته ولاړی، رسول الله ﷺ چې کورته داخل سو ابوبکر الصّديق رضی الله عنہ اجازه وغوښتل او کور ته ورغلی، ابوبکر الصّديق رضی الله عنہ ولیدل چې رسول الله ﷺ خطبه و ویل او په دومره لوړ او قوي آواز یې دغه خطبه و ویل چې تر مسجد دباندي اوږېدل کېده، خلکو دا فکر وکړی چې الحمد لله رسول الله ﷺ جوړ سو نو ابوبکر الصّديق رضی الله عنہ ورسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! أَرَأَاكَ بَرِئْتَ بِحَمْدِ اللَّهِ.

یعنې: الحمد لله وینم دي چې جوړ سوې، ماشاء الله خطبه دي و ویل، لمونځ دي زموږ سره وکړی او پر خپلو پښو ګرځې، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله، ابوبکر الصّديق رضی الله عنہ و ویل: یا رسول الله! اجازه را کوې چې سُح ته ولاړسم؟ دغه درې ورځي کیږي چې اسماء ته نه یم ور رغلی، اصلاً د اسماء سره چې د ابوبکر الصّديق رضی الله عنہ زوجه وه بل څوک نه وه چې د هغې کورني ضروریات یې ورته راوړي

واي او درې ورځې دى ﷺ هم نه و ورغلى. نو ويل: اجازه را کوي چي ورسم؟ که يې کوم ضرورت او احتياج درلودى هغه به ورپوره کړم، رسول الله ﷺ اجازه ورکړه او ويل: هو ورسه، ابوبکر الصديق ؓ په دې فکر او اميد چي رسول الله ﷺ جوړ سو د رسول الله ﷺ له کوره څخه ووتى او سنج ته ولاړى.

وروسته حضرت علي ؓ اجازه وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلى. وې ليدل چي رسول الله ﷺ خبري کوي او جوړ معلومېږي، نو ويل: يا رسول الله! الحمد لله جوړ دي وينم، رسول الله ﷺ وفرمايل: الحمد لله، داسي معلومېدل لکه ناروغي چي پاى ته ورسېدل، حضرت علي ؓ د رسول الله ﷺ له کوره را ووتى خلک پر راټول سوه چي رسول الله ﷺ څنگه دى؟ ده ؓ ويل: جوړ يې وينم، خلک خوشاله سوه لکه هغه مشکل چي پاى ته ورسېدى، خلکو چي د رسول الله ﷺ د ناروغۍ په باره کي هغه ډير تشويش او پرېشاني درلودل اوس داسي معلومېږي لکه هغه چي سپکه او پاى ته ورسېدل، حضرت عباس ؓ د رسول الله ﷺ اکا و حضرت علي ؓ ته ورغلى او ويل: يا علي! وينم دي چي خلکو ته وايي: رسول الله ﷺ جوړ سو، حضرت علي ؓ ويل: دا هغه شئ دى چي زه يې وينم، حضرت عباس ؓ ورته وويل: يا ابا الحسن! رسول الله ﷺ ته ورسه او زموږ دپاره د خير طلب ځني وکړه (مقصد يې خلافت ؤ) چي ورسه زموږ دپاره خلافت ځني وغواړه، زه د عبدالمطلب د اولادې په مخانو کي په مرگ پوهېږم او زه د رسول الله ﷺ په مخ کي مرگ وينم، يعني: د عبدالمطلب په اولاده کي چي کومي د مرگ علامې ما ته را معلومي دي هغه په رسول الله ﷺ کي موجودي دي.

نو اول هغه څوک چي د رسول الله ﷺ د وفات احساس يې وکړى هغه حضرت عباس ؓ ؤ نو يې غوښتل چي د بني عبدالمطلب دپاره خلافت وغواړي، ځکه د ده په فکر نور نو موضوع پاى ته رسېدلې وه.

څرنگه چي حضرت علي ؓ هوبسيار او حکيم ؤ، ويل: اي اکا! که ما د رسول الله ﷺ څخه خلافت طلب کړى او موږ ته يې را نه کړى نو بيا په ټول عمر بني عبدالمطلب ته نه ورکول کيږي، ځکه چي رسول الله ﷺ ځني محرومه کړل،

نو ورسره خلافت ځني و غواړم؟ حضرت عباس عليه السلام و ويل: يا، ته پوه او هوښيار يې، رشتيا هم که موږ د رسول الله ﷺ څخه د خلافت طلب وکړي او رسول الله ﷺ زموږ طلب نه کړي قبول بيا نو همېشه و بني عبدالمطلب ته خلافت نه ورکول کېږي، نو خبره پر دغه حال پرېږده او دغسې هم پاته سوه.

د خاښت په وخت کي رسول الله ﷺ حضرت فاطمه عليها السلام ور وغوښتل او پټ په غوږ کي يې يو څه ورته و ويل هغې و ژړل، رسول الله ﷺ بيا ور وغوښتل بيا يې په غوږ کي يو څه ورته و ويل، هغې و خندل، حضرت عائشه عليها السلام وايي: په وروسته کي بيا موږ پوښتنه ځني وکړه چي رسول الله ﷺ څه درته و ويل؟ چي يو وار دي و ژړل او بيا دي و خندل، حضرت فاطمې عليها السلام و ويل: په اول وار کي يې په غوږ کي را ته و ويل: چي دى ﷺ په دغه ناروغي کي رحلت کوي، نو خود ما و ژړل او دوهم وار يې را ته و ويل: چي زما د کورنۍ څخه اول هغه څوک چي په ما پسي راځي هغه ته يې، نو ما و خندل او رسول الله ﷺ حضرت فاطمې عليها السلام ته دا زېري هم ورکړي چي دا سیده نساء العالمين ده، حضرت فاطمې عليها السلام چي به د خپل پلار رسول الله ﷺ دغه ضعف او شديد دردونه ليدل په ژړا او افسوس سره به يې ويل: وا کرب آباه! اي د پلار درد او غم!

رسول الله ﷺ و فرمايل: تر نن ورځي وروسته ستا پر پلار درد او تکليف نسته، رسول الله ﷺ حسن او حسين عليهما السلام ور وغوښتل او مچ يې کړه، د دوى په باره کي يې د بني گذارې او بنه ژوند سپارښت وکړي، بيا يې ازواج مطهرات ور وغوښتې هغو ته يې وعظ او نصيحت وکړي، د رسول الله ﷺ درد نور هم زياتېدى او د هغو زهرو اثر ښکاره سو چي په خيبر کي يې خوړلي وه پخوا به رسول الله ﷺ عائشې عليها السلام ته ويل: يا عائشه! تر اوسه د هغه خوړو درد حسوم چي په خيبر کي مي خوړلي وه او نن يې و فرمايل: اوس هغه وخت راغلى چي د زړه رگونه مي د هغه زهرو په واسطه پرې سوه.

په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري يې د حضرت عائشې عليها السلام څخه روايتوي چي رسول الله ﷺ د رحلت يا وفات په ناروغي کي و فرمايل:

« مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْرٍ فَهَذَا أَوَانٌ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » [رواه: البخاري]

ژباړه: همېشه د هغو خوږو درد حسوم چي ما په خيبر کي وخوړل نو دا هغه وخت دی چي له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښ سوه. (أبهر مي پرې سو) أبهر هغه رگ يا شريان دی چي د زړه وینه پکښي تېرېږي. نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کي د ده ﷺ د زړه رگ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې يا قطعه سو چي په خيبر کي يې خوړلي وه. ډير علماء کرام وايي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دی ﷺ هغه د خيبر د زهرو په واسطه شهيد وفات سو، رسول الله ﷺ لره ټول صفتونه پوره وه حتی شهيد هم دی.

د احتضار يا زکندن وخت

اوس د څابښت وخت دی او رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضي الله عنها سره د دې په کور کي ناست دی چي بيا ډير شديد درد پر راغلی، رسول الله ﷺ خپله شا د حضرت عائشې رضي الله عنها پر ځيگر تکیه کړې وه، په دغه وخت کي عبدالرحمن بن ابوبکر الصديق رضي الله عنه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها ورور و راغلی، رسول الله ﷺ د ډير درد په سبب خبري هم نه سوای کولای، د عبدالرحمن رضي الله عنه سره مسواک ور سره و چي هغه يې واهه او رسول الله ﷺ ورته کتل، حضرت عائشه رضي الله عنها پوهېدل چي د رسول الله ﷺ مسواک خوښ دی نو يې رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! مسواک غواړې؟ رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چي هو، حضرت عائشې رضي الله عنها د خپل ورور عبدالرحمن رضي الله عنه څخه هغه مسواک وغوښتی هغه هم ورکړی او دې رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورکړی، څرنګه چي مسواک سخت ؤ او رسول الله ﷺ نه سوای ژوولای او پسته ولای، نو حضرت عائشې رضي الله عنها ورته وويل: آیا زه يې در نرم کړم؟ يا رسول الله! رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چي هو، حضرت عائشې رضي الله عنها د مسواک هغه بل طرف وژووی نرم يې کړی او رسول الله ﷺ ته يې ورکړی، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: رسول الله ﷺ داسي سخت او شديد مسواک وواکه چي د ده ﷺ په ټوله ژوند مي تر دغه سخت مسواک وهل نه وه ليدلي، عبدالرحمن رضي الله عنه هم اجازه وغوښتل او ولاړی.

د رسول الله ﷺ سره بېله عائشې رضي الله عنها بل څوک نه وه ور سره چي بيا پر

رسول الله ﷺ درد زیاتېدی، د درد له شدة یې له سر او تندي مبارکه خولې را توپېدې، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: پر رسول الله ﷺ داسي خولې بهېدلې چي هیڅ وخت مي دومره ډیري خولې نه دي لیدلي، وایي: د رسول الله ﷺ مخ ته د اوبو یو لوبنی پروت و په هغه اوبو به یې لاس لنداوه او پر مخ به یې تېراوه او ویل به یې: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ لَسُكْرَاتٍ» يعني: مرګ سختی او تکالیف لري.

ورونو! که مرګ پر چا رحم کولای پر رسول الله ﷺ به دغه دردونه او تکلیفونه نه تېرېدلای، مرګ رحم نه لري او نه د هغه څخه تېښته او چاره سته، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ الزمر: ۳۰

ژباړه: بېشکه چي ته مړې او دوی هم مړه کېږي.

بېله الله جل جلاله بل هیڅوک نه پاته کېږي، نو مرګ نه پر چا رحم لري او نه څوک ځني خلاصېدلای سي حتی رسول الله ﷺ د ټول بشریت سردار، او د ټولو کائناتو سرور ﷺ د مرګ او زکندن تکالیف حس کړه، الله جل جلاله دي پر موږ او تاسي د مرګ پر وخت رحم، کرم او احسان وکړي. «إِنَّ لِلْمَوْتِ لَسُكْرَاتٍ»

پسله هغه چي رسول الله ﷺ د مسواک وهلو څخه فارغه سو لاس یا ګوته یې د آسمان و طرف ته پورته کړه او سترګي یې هم د خوني د چت و طرف ته نیولي وې او مبارک شنډان یې بنورېدل، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: ما غوږ ورته ونيوی چي دی ﷺ څه وایي؟ رسول الله ﷺ د ځانه سره ویل:

«مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ عَلَيْهِمُ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَالْحَقْنِي بِالرِّفْقِ الْأَعْلَى، بَلِ الرِّفْقِ الْأَعْلَى، بَلِ الرِّفْقِ الْأَعْلَى، بَلِ الرِّفْقِ الْأَعْلَى.»

دا لکه بیا چي د آخري وار دپاره وحی ورته راغلې چي ابدي ژوند غواړې او که د الله جل جلاله ملاقات اختیاروې؟ خو رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل: بَلِ الرِّفْقِ الْأَعْلَى، بَلِ الرِّفْقِ الْأَعْلَى. د الله جل جلاله ملاقات یې اختیاراوه.

حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل چي لاس

پي را کښته سواو مبارک سړيې زما پر اوږه ولوېدی.

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رسول الله ﷺ د رفيق اعلى سره سلاقي سو.

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ (البقره: ۱۵۶)

رسول الله ﷺ د دارالفناء څخه دارالبقاء او دارالقرار ته د څښت په وخت کي

رحلت وکړی او د رسول الله ﷺ سترگي لوړي د آسمان طرف ته پاته سوې.

دا د هجرت د يوولسم کال د ربيع الأول د مياشتي دوولسمه د دوشنبې ورځ او د څښت

وخت ؤ، په دغه ورځ د رسول الله ﷺ د عمر (۶۳) کاله او څلور ورځي پوره سوې.

ورونو! د سيرة النبي ﷺ د دغه ځای يا د رسول الله ﷺ د ژوند د دغي لحظي

په بيانولو سره موږ ته د کون او وجود هغه لوی حقيقت او واقعيت را معلومېږي.

دا هغه حقيقت دی چي د هغه په مقابل کي د جباره وو جبروت، د ملحدينو

عناد، د طاغيانو او باغيانو سرکښي ماتېږي، دا هغه حقيقت دی چي د کون او وجود

ټول سرکښه موجونه او څپې د انتهاء او فناء په پرده پټوي، دا هغه حقيقت دی چي

د سرکښه بشر ژوندکه خوښ وي که نا خوښ د قَهَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ و بندگۍ او

عبوديت ته ور اړوي، دا داسي حقيقت دی چي فرمانبرداره او نا فرمانه، رئيسان او

هغه د خدايي دعوه کوونکي، رسولان او انبياء، اغنياء او فقراء، د علم او اختراع

خاوندان او ناپوهان، ټول ورته تسليم دي، دا داسي حقيقت دی چي په ټوله زمانه او

هر ځای کي د هر اورېدونکي په غوږ کي او د هر عاقل په دماغ کي دا اعلان کوي

چي بېله يوه الله د بل چا دپاره ألوهيت او بقاء نسته او بېله هغه ذاته چي يوازي

دئ ﷻ پاته کېدونکی دی بل چا لره حاکميت نسته، الله ﷻ هغه ذات دی چي امر

پي نه ګرځول کېږي او د ده ﷻ د اوامرو دپاره حد او اندازه نسته، نه څوک د ده له

حکمه وتلاي سي او نه يې مننه کولای سي.

کوم حقيقت به د مرګ تر هغه تر څه حقيقت واضح او صريح وي چي الله ﷻ په

دغه مرګ سره د ټوله دنيا اوسېدونکي د وجود د شروع څخه بيا د قيامت تر ورځي

مغلوبه او مهوره کړي دي؟ د دې دنيا پر پلکه او په کوڅه کي ډير داسي کسان تېر

سوي دي چي په خپل ناچيزه قدرت يا موقتي حاکميت، يا په لږ څه علم يا په يوه

اختراع، یا په څه مال او جایداد سره مغروره وه، مگر ډیر ژر دغه د مرګ لوی حقیقت د غفلت له خوبه را وینې کړه او د قیوم السماوات والأرض، مالکُ الملک! الله ﷻ په حضور کې د ذلیل او ضعیفه بندګانو په شکل سره یې ودروول.

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ۱۸۵] هر نفس د مرګ څکونکی دی.

دا داسې یوه عامه جمله ده چې هیڅ خاصوالی پکښې نسته او هیڅوک نه دی ځنې وتلی، دا داسې شامله جمله ده چې په ټوله دنیا کې هیڅوک د هغه دپاره حد او اندازه نه سي ایښوولای، او نه شاذ او نادر پکښې سته.

د نوو علومو دعوه کوونکي دي راسي، د نوي طب پوهان دي سره را ټول سي، د فضاء مسخره کوونکي دي سره جمعه سي، خپله ټوله پوهي او طاقت، مختلف امکانيات او وسائل دي سره یو ځای کړي، خپلي ټولي مصنوعي سپوږمیانې دي په کار واچوي، خو فقط له یوه نفره دي دغه د مرګ حقیقت چې دوی یې ذلیل کړي او مقهوره کړي دي ایسته کړي، په دغو ټولو سره دي مرسته وغواړي، خو د دغه الهي تحدی یا چلنجه څخه دي چې فرمایي:

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾. یو جزء باطل یا یو نفر خلاص کړي.

په خپلو ټولو علومو او امکانياتو سره دي فقط یو انسان له مرګه را وګرځوي، که یې دا کار وکړی بیا نو د دوی حق دی چې دغه طغیان او جبروت، د خدایي دعوې او د نعمتو کفران یا پتوالی وکړي، که دا کار نه سي کولای نو دي د هغه قبر په تنګیو او تاریکیو کې فکر وکړي چې دوی د هغه په نس کې غائبېږي او ورکېږي، هغه خاوري دي ور په یاد کړي چې دوی تر هغه لاندې ایښوول کېږي او هغه د روح قبضېدل دي ور په یاد کړي چې دوی ځان نه سي ځنې خلاصولای، د قبر هغه چنګیان دي ور په یاد کړي چه د دوی په خولو، سترګو، پزو، غوږو او ټول بدن کې به ګرځي.

هو، الله ﷻ ته دا آسانه وه چې د رسول الله ﷺ درجه د مرګ او د هغه د دردو تر سويې او مستوی لوړه کړي، د مرګ او د هغه له دردو څخه یې خلاص کړي، مګر د الهي حکمت دا خوبه وه چې د الله ﷻ په امر دغه د مرګ تر څه کاسه د خپلو سختیو

او دردو سره عامه کړي، هر څوک او هر څومره چې يې د الله ﷻ په حضور درجه هم لوړه وي دغه د مرګ د ترخې کاسې څکه بايد وکړي، دا د دې دپاره چې ټول موجود انسانان د توحيد او الهي وحدانيت په حقيقت کې ژوند وکړي.

او ټول په دې سره اقرار وکړي چې بقاء يوازي او يوازي الله ﷻ لره ده او ټول بايد په دې پوره پوه سي: هر هغه څوک چې په مخکۀ او آسمانو کې دي، هغه ټول د الله ﷻ عباد، بندګان او مخلوق دي، هيڅوک نه سي کولای چې خپل ځان د الله ﷻ له بندګيۀ خلاص کړي يا يې د بندګيۀ تر درجې او سويې لوړ کړي.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خپل رب په اطاعت او فرمانبرداري کې خپل ژوند تېر کړی او بيا د خپل رب قضاء ورته راغله او د دغه حقيقت سکرات او دردونه يې وځکل، نو هيچا ته دا نه ښايي چې مرګ او د هغه دردونه هېر کړي. يوازي دا نه چې هېر يې نه کړي بلکه بايد همېشه مرګ او د هغه دردونه ډير ډير ور په ياد کړي.

الله ﷻ فرمايي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ [الرحمن: ۲۶]

ټول هغه څوک چې پر دغه مخکۀ دي هغه ټول فاني کېدونکي دي.

او بيا الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَأَنْهُمْ مَيِّتُونَ﴾ [الزمر: ۳۰]

بېشکه چې ته مړې او بېشکه دوی هم ټوله مړه کېږي.

او بيا رب ﷻ فرمايي: ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ۱۸۵]

هر ژوندی نفس د مرګ څکونکی دی.

نوموړ ته د سيرة النبي ﷺ د دغه ځای په ويلو او اورېدلو سره دوه حقيقتونه را معلوم سوه چې دغه دوه حقيقتونه يوازي دا نه چې د ايمان اساس او رېښې دي، بلکه د کون حقيقت هم دغه دوه شيه دي چې يو يې د الله ﷻ وحدانيت دی او بل دغه الله ﷻ لره د ټول کون او کائناتو عبوديت او بندګي ده، هيڅوک د ځان اختيار نه لري.

(اوس به بيرته خپلې قصې ته ولاړسم)

حضرت عائشه رضی الله عنها وايي: ما زما د ناپوهۍ په سبب د رسول الله ﷺ سر چې زما پر ځيګر پروت و پر بانست کښېناوه او ما په چغو، نارو او د ځان په وهلو شروع وکړه،

که څه هم چني او د خان وهل حرام دي خو ما پر دغه لوی غم او مصيبت ستر نه
سواي کولای، هر څه را څخه هېر او را څخه ورک وه.

ورونو او خويندو! کوم غم او کوم مصيبت به د رسول الله ﷺ تر وفات لوی او
عظيم وي؟ د رسول الله ﷺ په وفات آسماني او الهي وحی قطعې شوې، د رسول
الله ﷺ په رحلت د مخکي او آسمان هغه تعلق چې د (اقرأ) د نزول په ورځ په غار
حراء کي راغلی ؤ قطعې سو، که يو چا ته غم او مصيبت پېښ سي هغه د اسلام او
مسلمانانو غم او مصيبت دې ور په ياد کړي چې د رسول الله ﷺ په رحلت سره ورته
پېښ ؤ، د آسمان د خبر او وحيو قطعې کېدل دي ور په ياد کړي، تر دې به لوی غم څه
شي؟ څنگه؟ او چيري وي؟

کله چې حضرت عائشې رضي الله عنها ژړل ازواج مطهرات او نوري ښځي هم را ټولي
سوې، هغو هم چني، نارې او ژړاوي شروع کړې، حضرت فاطمې رضي الله عنها به ويل:
{يا أبتاه! أجاب رباً دعاه، يا أبتاه! من جنة الفردوس مأواه، يا أبتاه! إلی جبریل ننعاه}
دغه د ښځو آوازونه دباندې مسجد ته ورسېدل او خلک سره را ټول سوه، په
خلکو کي د رسول الله ﷺ د رحلت خبر نشرېدی، څوک يې مني او څوک يې نه
مني، د رسول الله ﷺ اکا حضرت عباس رضي الله عنه خبر سو او خلکو ته يې دغه درد ناکه خبر
وايه چې رسول الله ﷺ رحلت وکړی، ټول خلک په غم او پرېشاني سره داسي ژاري
چې چا يې مثل نه دی ليدلی، ځيني خلک په ځوبه ځای پسي ګرځي چې هلته
کښيني او په زوره زوره وژاري، څوک په مسجد کي ناست دي سر په چپلاخو وهي او
ژاري، خلک په داسي غمجن او پرېشانه حال کي دي چې تعبير يې نه سي کېدلای.

هلته حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته خبر ورسېدی او په تلوار راغلی، اجازه يې
وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلی، رسول الله ﷺ يې پر دغه حال وليدی او
وې ويل: مړ نه دی بلکه بېهوشه دی، لکه څرنګه چې موسی عليه السلام هغه وخت بېهوشه
سو چې د الله جل جلاله تجلی پر هغه غره ښکاره سوه او بيا بيرته پر هوبڼ راغلی.

حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ له کوره را ووتی او په داسي حال کي مسجد
ته ورغلی چې عقل او حواس يې بایللي وه، منبر ته وختی د خلکو په تهديد او بېرولو

يې شروع وکړه، ويل: ځينې منافقان دا کسان کوي چې رسول الله ﷺ وفات سو. حال دا چې رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی بلکه خپل رب ته ولاړی. لکه موسی بن عمران چې تللی ؤ او خلوبښت شپې له خپله قوم غائب ؤ او پسله هغه خپل قوم ته په داسې حال کې راغلی چې هغو به ويل: موسی ﷺ وفات سوی دی.

په والله رسول الله ﷺ به راسي او د هغو کسانو پښې او لاسونه به ور پرې کړي چې وايي: رسول الله ﷺ وفات سو، نوکه چا و ويل: چې رسول الله ﷺ وفات سو غاړه به يې ور پرې کړم او هغه سرې منافق دی، بلکه رسول الله ﷺ بهوبښه سوی دی او د خپل رب ملاقات ته تللی دی، هغه کسان چې هغو هم له دغه لویه مصيبت انکار کاوه پر راتول دي او دغه د ده ﷺ خبري ور تائيدوی، خلک دوو ډلو ته وېشل سوي دي: څوک د دغه لوی مصيبت خبر مني او څوک يې نه مني.

ابوبکر الصديق ﷺ ته چې د رسول الله ﷺ په اجازه سُنْح ته تللی ؤ نفر ولېږل سو، هغه هم په ډير تلوار پر يوه غاټره سپور راغلی او مسجد ته ور ننوتی، خلک يې وليدل چې هر طرف ته سره پاشلي دي او ژاړي، حضرت عمر ﷺ په لوړ آواز خبري کوي او خلک په داسې حال کې دي چې نه پوهيږي چې څه پېښه ده، آيا واقعا رسول الله ﷺ وفات سوی دی؟ آيا واقعا وحی قطعې سوې؟ آيا د مسلمانانو د خپل حبيب او محبوب سره دغه آخري ملاقات ؤ؟ ټول خلک په غم او پرېشاني کې دي.

ابوبکر الصديق ﷺ دغو خلکو او هغه د دوی پرېشانه حال ته نه سو متوجه سمدستي د خپلې لور حضرت عائشې ﷺ کورته ورغلی، وې ليدل چې رسول الله ﷺ پر بستر پروت دی او مخ يې پټ دی، مستقيماً د رسول الله ﷺ طرف ته ورغلی او مخ يې ور لڅ کړی، پوه سو چې سردار کونين، رحمه للعالمين، د الله او بندگانو په منځ کې واسطه، د دې دنيا څخه رحلت کړی دی، نو يې د دوو سترگو په منځ کې مچ کړی او وې ويل: { طِبَتْ حَيًّا وَ مَيِّتًا يَا رَسُولَ اللَّهِ! } او ويل: زما مور او پلار دي تر تا قربان وي يا رسول الله! هغه مرگ چې الله ﷻ تا ته ليکلی ؤ د هغه څکه دي وکړه او پسله دغه بيا همېشه ژوندی يې، بيا يې د دوهم وار دپاره رسول الله ﷺ د دوو سترگو په منځ کې مچ کړی او مخ يې ور پټ کړی، ابوبکر الصديق ﷺ مسجد او

خلکو ته را ووتی د منبر طرف ته ورغلی، حضرت عمر رضی الله عنه پر منبر ولاړ دی او په لوړ آواز خبري کوي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه ورته وویل: علی رسلک یا عمر!

عمر رضی الله عنه خپلو خبرو ته دوام ورکړی دی او ده رضی الله عنه ته یې جواب ور نه کړی، ابوبکر الصديق رضی الله عنه بیا ورته وویل: علی رسلک یا عمر! عمر رضی الله عنه د هغه لوی او شدید مصیبت په سبب په ځان نه پوهیږي، نه څه ویني نه څه اوري، بیا یې هم ده رضی الله عنه ته جواب ور نه کړی، دلته نو ابوبکر الصديق رضی الله عنه په خبرو شروع وکړه او خلک پر ابوبکر الصديق رضی الله عنه را ټول سوه، ابوبکر رضی الله عنه پسله حمد او ثناء پسله دروده پر خیر البشر ﷺ وویل: ای خلکو! که چا د محمد ﷺ عبادت کاوه د هغه معبود وفات سو او که چا د الله ﷻ عبادت کاوه الله ﷻ حی دی لا يموت، بقاء یوازي او یوازي الله ﷻ لره ده. او بیا یې د الله ﷻ هغه قول تلاوت کړی چې فرمایي:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنِ يَصُرَ اللَّهُ شَيْعًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾

[آل عمران: ۱۴۴]

ژباړه: نه دی محمد ﷺ مگر د الله ﷻ یو رسول دی، په تحقیق تر ده د مخه ډیر رسولان تېر سوي دي، آیا که محمد ﷺ وفات سي یا شهید کړل سي نو تاسي به بیرته خپل کفر ته ورگرځی؟ او هر څوک چې بیرته خپل کفر ته ورگرځي نو الله ﷻ ته به د هیڅ شي تاوان ونه رسوي او قریبه ده چې الله ﷻ به و شکر کوونکو بندگانوته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

عمر رضی الله عنه ولاړ و، کله چې یې دغه آیات شریف واورېدی ځنکنونه یې کت سوه او پر پښو لوېدی او ویل: أهذه في كتاب الله؟

آیا دغه آیات شریف په کتاب الله قرآن مجید کي دی؟ د حضرت عمر رضی الله عنه قرآن مجید په یاد و مکر له ډیره غمه ځني هېر و او ویل: أهذه في كتاب الله؟

عبدالله بن عباس رضی الله عنه وایي: په والله تر دغه وخته چې ابوبکر الصديق رضی الله عنه دغه آیات تلاوت و له لکه خلک چې په دې نه وه خبر چې الله ﷻ دغه آیات نازل کړی

دی، لکه خلکو چې د ده ﷺ څخه زده کړی او په خلکو کې چې هر چا دغه آیات واورېدی هغو به د ځانه سره وایه، سعید بن المسیب رضی الله عنه وایي: چې عمر رضی الله عنه به ویل: په والله کله چې ما دغه آیات د ابوبکر رضی الله عنه څخه واورېدی، ولوبدم زما پښو نه سوای تکیه کولای او پوه سوم چې رسول الله ﷺ وفات سو، نو حضرت عمر رضی الله عنه خلکو ته مخ وړ واپاره او ویل: ای خلکو! هو، رسول الله ﷺ وفات سو او غوښتل یې چې له مسجده ووږي، مگر حضرت ابوبکر الصديق رضی الله عنه پسي رغ کړه: یا عمر! رسالت؟ يعني: ته پوهېږې چې اوس زموږ په غاړه کې د رسالت امانت را ولوبدی، هو، رسول الله ﷺ رحلت وکړی، خود دغه دین ساتنه زموږ پر غاړه ده، تر دې وروسته د دین ساتل او نشرول زموږ وظیفه او مسئولیت دی.

ورونو! نن ورځ هم دغه مسئولیت زموږ اوستاسي پر غاړه او ذمه پروت دی. پر خلکو دغه حال ډیر سخت و هر چیري او هر ځای ژړاوي شروع دي، هر یو جلا جلا ژاري، ځیني صحابه کرام وایي: په داسي گوښه ځای پسي به گرځېدو چې هلته کښنو او څوک مو نه ویني، چې د خپل حبیب سید الکونین رسول الله ﷺ پر فراق او جدایي د خلکو څخه لیري څنگه چې موزره غواړي په لوړ آواز او فارغه زړه وژاړو. علي، زبیر، طلحه رضی الله عنه اجمعین د حضرت فاطمة الزهراء رضی الله عنها په کور کې سره یو ځای سوه چې د رسول الله ﷺ یواځنی او گراني لور فاطمة الزهراء رضی الله عنها ته په دغه لوی مصیبت او عظیم درد کې د زړه ډاډ او دلاسینه ورکړي، په مدینه منوره کې غم او مصیبت عام دی، ټول خلک که نارینه دي که ښځي، که لویان دي که کوچنیان ټول ژاري، ټوله مدینه ژاري، خپل گران محبوب او رسول الله ﷺ ځني جلا سو، خاصاً د اصحاب کرامو مشران نه پوهېږي چې څه وکړي؟

د رسول الله ﷺ د رحلت خبر په ټوله مدینه منوره کې نشر دی او ټول اهل مدینه په داسي غم اخته دي چې څوک نه پوهېږي چې څه وکړي؟ چیري ولاړ سي؟ او چا ته ورسي؟ هر څه ځني هېر دي.

د رسول الله ﷺ د خليفه د انتخابولو د پاره مشوره

اول هغه څوک چې د دغه غم او مصيبت له بهوښيه پر هوښ راغله او په ځان پوه سوه دا ور معلومه سوه چې اوس د دوی پرغاړه د رسالت لوی او دروند مسئوليت ور ولوبېدی هغه انصار وه، نو يې د بني ساعده په سقيفه کې د اجتماع او مشورې اعلان وکړی چې دغه سقيفه د عمومي مجلسو ځای ؤ، رسول الله ﷺ تر اوسه په خپل کور کې دی نه غسل ورکول سوی دی نه کفن او نه ښخ سوی دی، انصار سره را ټول سوه مشوره کوي چې بايد څه وکړو؟ د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته حل څه دی؟ انصار دلته په سقيفه کې سره يو ځای دي.

خو د انصارو څخه دوه نفره چې يو يې عُوَيْن بن ساعده ؓ ؤ او بل يې مَعْن بن عَدِي ؓ ؤ سقيفه پرېښوول او مهاجرينو ته ور رهي سول، دوی پر دې وېرېدل چې يوازي انصار بېله حضوره د مهاجرينو کومه فيصله ونه کړي.

ابوبکر الصديق ؓ ته د مخه لا خبر ور رسېدلی ؤ چې انصار د ماڅيگر تر لمانځه وروسته د بني ساعده په سقيفه کې د مشورې د پاره سره يو ځای سوي دي، نو هغه څوک چې د ده سره موجود وه چې هغه ابو عبیده عامر بن الجراح او عمر فاروق ؓ وه هغو ته يې وويل: راځی چې خپلو وروڼو انصارو ته ورسو.

دغه درې نفره مهاجرين د سقيفه و طرف ته ور رهي سول او د سقيفه له طرفه هغه دوه نفره انصار: عُوَيْن او مَعْن ؓ د مهاجرينو طرف ته را رهي دي چې په لار کې سره يو ځای او مخامخ سول.

عُوَيْن بن ساعده څوک دی؟ کله چې دغه آیات شريف نازل سو.

﴿فِيهِ رِجَالٌ مُّحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ مُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾ [التوبه: ۱۰۸]

يعني: په دغه مسجد قباء کې داسې خلک دی چې دا يې خوښه ده چې خپل ځانونه د گنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله ﷻ پاکي کوونکي خوښ لري.

رسول الله ﷺ و فرمايل: چې د هغو خلکو څخه، يو هم عوين بن ساعده دی.

او معن بن عدي بيا هغه څوک دی: کله چې دا خبر نشر سو چې رسول الله ﷺ وفات سو ځيني خلکو به ويل: يا رسول الله! کشکي موږ تر تا د مخه وفات سوي وای، مگر معن رضي الله عنه ولاړ سو او ويل: زه د ځان دپاره دا نه خوښوم چې تر رسول الله ﷺ دمخه مړ سوي وای، دا د دې دپاره چې پسله رحله يې هم داسي تصديق وکړم لکه تر رحلت د مخه چې مې يې تصديق کاوه او د دغه رسالت دپاره تر رسول الله ﷺ وروسته کار وکړم، دا د دغو دوو نفرو مقام او درجه وه.

نو د انصارو دغه دوه نفره د مهاجرينو د هغو درو نفرو مشرانو سره په لار کي يو ځای سول او ورته وې ويل: تاسي مهاجرين د رسول الله ﷺ وزيران ياست نو هغو کارو ته مه گوري چې انصاريې کوي، د کارو فيصله په تاسي پوري تعلق لري او کارونه تاسي فيصله کړي، دغه دوه نفره انصار، مهاجرين هغه کار ته ور بولي او تشويقوي چې هغه کار واقعاً هم د مهاجرينو حق و، که څه هم دغه خبري د دوی د قوم د انصارو پر ضد وې، خو دا هغه د زړم صافوالی، صدق او امانت او حق ته تسليمېدل وه.

يو انسان که د خپل قوم او اقرباوو څخه جلا کيږي او يوازي يو کار کوي دا صحي ده، خو دا هغه وخت او په هغه ځای کي کېدلای سي چې د ده يقين او عقیده وي چې دغه زما کار حق او صحي لار ده او واقعاً هم هغه کار حق او صحي وي.

ابوبکر الصديق رضي الله عنه دغه د دوی خبره نه ومنل او ويل: يا، موږ زموږ د خپلو وروڼو انصارو سره يو ځای کيږو غواړو چې خبره مو يوه وي تفرقه او جلا والی نه غواړو، بيا هم د مهاجرينو دغه درې نفره مشران د انصارو د اجتماع ځای ته ورغله.

هلته سعد بن عباد رضي الله عنه ولاړ سو او په خبرو يې شروع وکړه، د الله ﷻ تر حمد او ثناء ويلو وروسته يې پر رسول الله ﷺ درود ووايه او بيا يې وويل:

"يا معشر الأنصار! تاسي په دين کي سابقه لری او په اسلام کي داسي فضيلت لری چې د عربو بله قبيله يې نه لري، رسول الله ﷺ ديارلس کاله په خپل قوم کي و اوسېدی، چې هغه يې د رحمان ﷻ عبادت ته را بلل او د بتانو په پرېښوولو يې امر کول مگر د ده له قومه بېله لږو نفرو بل چا ايمان نه راوړی او دغه لږو نفرو د دې

قدرت نه درلودی چې د رسول الله ﷺ څخه آزارونه منعه کړي او نه یې د ده ﷺ دین ته عزت او لوړ والی ورکولای سواى او نه یې د خپلو ځانو دفاع کولای سواى تر څو چې الله ﷻ ستاسي د فضیلت إراده وکړه او تاسي ته یې عزت او کرامت راوستی او تاسي یې د اسلام په نعمت خاص کړاست، پر الله ﷻ او پر رسول الله ﷺ یې ایمان را وړل ستاسي نصیب وگرځاوه، د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابو څخه دفاع ستاسي برخه سوه، د رسول الله ﷺ او د ده د دین عزت او د رسول الله ﷺ د بنمنانو سره جهاد ستاسي نصیب سو، تاسي واست چې تر بل چا د ده ﷺ پر بنمنانو شدید واست، تر څو چې عرب که خوښ وه که ناخوښ د الله ﷻ د امر تابع سوه اې الله ﷻ ستاسي په واسطه خپل رسول ﷺ ته محکمه تابع کړه، ستاسي په تورو ټول عرب و رسول الله ﷺ ته کښته او تابع سوه او بیا الله ﷻ خپل رسول ﷺ په داسي حال کي وفات کړی چې دی ﷺ ستاسي څخه راضي و، په تاسي یې سترگي یخي او روښانه وې، نو د رسول الله ﷺ خلافت بېله ګډون او اشتراک د نورو خلکو د ځان دپاره واخلي، دغه خلافت یوازي ستاسي حق دی".

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وایي: کله چې سعد بن عبادۀ رضی الله عنه خبري کولې ما هم د خپل ځان سره خبري جوړي کړې او دا مي إراده وه چې کله د سعد بن عبادۀ رضی الله عنه خبري خلاصي سي بیا به زه د ده د خبرو په جواب کي خبري وکړم.

کله چې سعد بن عبادۀ رضی الله عنه د خبرو کولو څخه فارغه سو عمر رضی الله عنه ولاړ سو غواړي چې خبري وکړي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه تر لاس ونيوی او ویل: علی رسلک یا عمر! يعني: ته تلوار مه کوه، عمر رضی الله عنه وایي: زه کښېنستم او ابوبکر الصديق رضی الله عنه ولاړ سو او وې ویل: اې خلکو موږ مهاجرین یو او تر ټولو خلکو په اسلام کي د مخه یو، حسب او نسب مو تر ټولو عزتمن دی، ژوند مو میانه دی او په خلکو کي مو درجه لوړه ده، نسل مو تر هر چا زیات او په رحم کي تر هر چا و رسول الله ﷺ ته نژدې یو، تر تاسي د مخه مسلمانان سوي یو او په قرآن کریم کي تر تاسي د مخه ذکر سوي یو، الله تبارک و تعالی فرمایي:

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾ (التوبه: ۱۱۰)

موږ مهاجرين يو تاسي انصار ياست، په دين كي زموږ وروڼه ياست، په فئ او نيمنتو كي زموږ شريكان ياست، پر دښمن زموږ مرسته كوونكي ياست، خاى مو را كړى، زموږ غم شريكى مو وكړه، الله ﷻ دى يې ښه بدله دركړي، موږ آسمان يو او تاسي مو وزيران ياست، عرب نه تابع كېږي مگر د قریشو و قبيلې ته، تاسي د خپلو وروڼو سره په هغه شي كي چي الله ﷻ د خپله فضله دوى ته وركړى دى رقابت او منافسه مه كوى.

حضرت عمر رضي الله عنه وايي: هغه چي زما په نيت كي وه چي زه يې ووايم د هغه څخه داسي شئ نه سو پاته چي ابوبكر رضي الله عنه يې و نه وايي او بيا ابوبكر الصديق رضي الله عنه حضرت عمر او ابو عبیده رضي الله عنه تر لاس ونيول او ويل: ما دغه دوه نفره انتخاب كړي دي هر يو چي ستاسي خوښ وي د هغه سره بيعت وكړى، حضرت عمر رضي الله عنه وايي: د ده په ټولو خبرو كي زما دغه خبره نه سوه خوښه، زه څنگه پر داسي قوم آمریت وكړم چي په هغه قوم كي دي ابوبكر الصديق رضي الله عنه موجود وي؟

سعد بن عباد رضي الله عنه چي خبري كولې په دغه ورځ ناروغه ؤ او پسله خبرو كولو يې په پټو كي ځان وپېچى او دالت په سقيفه كي يې د يوه دېواله و بڼل ته څنگ واچاوه.

د ابوبكر الصديق رضي الله عنه تر خبرو كولو وروسته حُباب بن منذر رضي الله عنه چي د انصارو څخه ؤ ولاړ سو، پسله حمد او ثناء او دروده يې و ويل: د مسئلې حل زما سره دى هغه دا چي يو وار دي امير زموږ له طرفه وي او بل وار ستاسي، يعني: خلافت به په نوبت كړو. خو دلته غالمغال شروع سو هر يو خپل فكر او نظر بيانوي، خبري كډي وډي سوې او له هره طرفه آوازونه را پورته سوه، يو د بل خبري نه سره اوري او نه پوهيږي چي څه وكړي، په دغه وخت كي حضرت عمر رضي الله عنه ودرېدى او په لوړ آواز يې و ويل: اې خلكو! دا ابوبكر الصديق دى، د رسول الله ﷺ هغه ملكرى دى چي دوى په غار كي وه، الله ﷻ په قرآن كريم كي ذكر كړى دى او رسول الله ﷺ په ده راضي ؤ چي ستاسي د لمانځه امام وي، ستاسي څخه يو څوك په دې راضي دى چي په لمانځه كي دي د ابوبكر الصديق امام سي؟ يعني: هر څوك چي ځان د دغه كار لائق بولي را دمخه دي سي، هيڅوك نه سو ولاړ او نه چا څه وويل، ټول چپ دي او گوري، نو حضرت عمر رضي الله عنه و ويل: يا ابا بكر! لاس دي راكړه چي بيعت درسره وكړم،

ابوبکر الصديق ﷺ هم لاس ور اوږد کړی.

دا ولي؟ آيا حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د خلافت په شوق ؤ چي لاس يې ور کړی؟
يا، څرنگه چي ده ﷺ د قوم اختلاف وليدی، د دغه اختلاف د ليري کولو او له
منځه وړلو دپاره يې دا کار وکړی، په دغسې نازکو او باريکو وختو کي بېله فوري او
قطعي فيصلې بله چاره نسته.

کله چي ابوبکر الصديق ﷺ د بيعت کولو دپاره لاس ور وغځاوه، د مخه تردې
چي حضرت عمر ﷺ بيعت ور سره وکړي، د انصارو څخه يو نفر چي بشير بن سعد ﷺ
نومېدی ور وغورځېدی د ابوبکر الصديق ﷺ لاس يې ونيوی او بيعت يې وکړی، دغه
سړی که څه هم د انصارو څخه ؤ خو دا يې غوښتل چي اول هغه څوک سي چي
بيعت کوي او په بيعت کولو کي اول نفر هم سو.

بيا عمر ﷺ بيعت وکړی او خلکو په بيعت کولو شروع وکړه، سعد بن عباده ﷺ
چي مريض او پروت ؤ د خلکو د ډير والي او ازدحام په سبب تر پښو لاندي کېدی او
خلک پر ختل، نو د بني ساعده د سقيفې د مشورو او بحثو انتهاه او فيصله د ابوبکر
الصديق ﷺ سره پر بيعت کولو وسوه، دغه بيعت د رسول الله ﷺ د رحلت په ورځ
چي د دوشنبې ورځ وه وسو او رسول الله ﷺ تر اوسه په کور کي دی.

سبا ورځ چي د سه شنبې ورځ وه او خلک د ماښين د لمانځه دپاره سره يو ځای
سوه، ابوبکر الصديق ﷺ اړاده وکړه چي منبر ته وخېژي، حضرت عمر ﷺ وويل: لږ
انتظار وکړه يا ابا بکر! او په خپله عمر ﷺ منبر ته وختی او وې ويل: هغه خبره چي ما
پرون کول چي رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی هغه د شيطان له طرفه بنويېدل وه
(يعني: زه هغه خپله خبره بيرته اخلم هغه خطاء وه) او بل ستاسي د شورا خلکو
ستاسي د نبي د خلافت دپاره د هغه پر هغه صاحب او ملگري اتفاق وکړی چي د
ده ﷺ سره په غار کي ملگری ؤ، نو ولاړ سی او بيعت ور سره وکړی، خلک هم ور ولاړ
سوه او د ابوبکر الصديق ﷺ سره پر بيعت کولو ازدحام، گڼه گڼه او رش جوړ سو، هر
يو غواړي چي تر هغه بل د مخه بيعت وکړي، کله چي بيعت پای ته ورسېدی او ټولو
خلکو بيعت ور سره وکړی، ابوبکر الصديق ﷺ منبر ته وختی د الله ﷻ حمد او ثناء يې

وويل او پسله دروده پر رسول الله ﷺ يې وويل: اما بعد: اي خلکو! زه پر تاسي آس وگرځول سوم او تر تاسي بهتر نه يم (اصلاً دغه جمله د ده ﷺ له طرفه تواضع وه) که نه دى ﷺ د رسول الله ﷺ په شاهدي پسله انبياء ﷺ څخه تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دى، رسول الله ﷺ فرمايي: پسله انبياوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مخکه نه دى گرځېدلى، نو د کومه وخته څخه چې الله ﷻ بشر پيدا کړى دى بيا د قيامت تر ورځې پورې بېله انبياء ﷺ څخه تر ابوبکر الصديق ﷺ بل د لوړې درجې خاوند نسته.

اوس ابوبکر الصديق ﷺ خپله (خط مشيه) يا د خپل حکم طرز او طريقه بيانوي چې زما حکم به څنگه او څه ډول وي، نو يې وويل: ښه متوجه سى!
ويل: که مي ښه کول مرسته مي کوى او که مي مخالف يا کور کار کاوه تاسي مي پر لارې ابروى. (د دې څخه دا معلومه سوه چې آمر ته بايد نصيحت وسي).

رشتيا ويل امانت دى او درواغ ويل خيانت دى، يعنې: هيڅ وخت به د يوې موضوع په باره کي خلاف درته و نه وایم، بلکه صادق او صريح به يم، په معلوماتو او اخبارو کي به اړول او مخالفت نه وي، نو ځکه يې وويل:
{الصِّدْقُ أَمَانٌ وَالْكَذِبُ خِيَانَةٌ}

ورونو! د حکم کولو قانون هم دغه دى، هر حاکم بايد د خپل ملت سره صادق وي، نه لکه د نن ورځي ځيني حاکمان چې د ملت سره سراسر په درواغو او خطاېستلو ژوند کوي، هر آمر چې خپل ملت ته درواغ وايي هغه خائن دى.

او ويل: ستاسي ضعيف زما په حضور کي قوي دى ترڅو چې حق يې ور اخلم
إن شاء الله او ستاسي قوي زما په حضور کي ضعيفه دى ترڅو چې د ده څخه حق اخلم
ان شاء الله. او هر قوم چې في سبيل الله جهاد پرېږدي هغه قوم ته الله ﷻ ذلت او خواري را ولي، يعنې: جهاد ته دوام ورکوم او نه يې پرېږدم.

او په هيڅ قوم کي فواحش نه دي نشر سوي مگر الله ﷻ پر هغه قوم عام آفت نازل کړى دى، يعنې: فحشاء ته به هيڅکله اجازه ور نه کړم، د فحشاء په باره کي به هيڅ نرمي و نه کړم.

او ويل: ترڅو چې د الله او رسول الله اطاعت کوم زما اطاعت کوى او که ما د الله

او رسول الله ﷺ نا فرماني وکړه، بیا نو زما اطاعت پر تاسي نه دی لازم او په آخر کي یې وویل، خپل لمانځه ته مو ولاړ سی یرحمکم الله.
 دا د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د خلافت د دورې اولنۍ مختصره او جامعہ خطبه وه.
 او خلکو د ماښین لمونځ آداء کړی.

د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهیز

دغه ورځ چي د هجرت د یوولسم کال د ربیع الأول د میاشتي دیارلسمه او د سه شنبې ورځ وه، رسول الله ﷺ د پروڼ څخه په خپل کور کي دی او خلک نه پوهیږي چي د هغه په باره کي څه وکړي؟
 خو په دغه ورځ د رسول الله ﷺ اهل بیت د ده ﷺ د غسل او بنخولو نیت او اراده وکړه، نو علي بن أبي طالب، عباس بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، قثم بن عباس، اسامه بن زيد، شقران موالی رسول الله ﷺ، سره یو ځای سوه چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي.
 دا خبر د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه یوه نفر ته ورسېدی چي د انصارو او اهل بدره څخه ؤ او اوس بن خولي نومېدی، دغه اوس رضی الله عنه ورغلی او اجازه یې وغوښتل، علي رضی الله عنه ورته را ووتی، اوس رضی الله عنه وویل: یا علي! د الله دپاره او په هغه صحبت چي زه یې د رسول الله ﷺ سره لرم او په سبب د هغه حصې چي موږ انصار یې د رسول الله ﷺ څخه لرو اجازه را کړه چي د رسول الله ﷺ په غسل کي مرسته د سره وکړم، نو اوس بن خولي چي د انصارو څخه ؤ هغه هم د رسول الله ﷺ په غسل ورکولو کي حصه واخیستل، اوس دوی غواړي چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي مگر نه پوهیږي چي څنگه وکړي؟ آیا کالي ځني وکارې؟ لکه د نورو خلکو سره چي دا کار کيږي، او که د خپلو کالو سره غسل ورکړي؟ چي دا کار بیا هغه د غسل له عادت څخه مخالف ؤ، ډیر متحیر او په فکر کي سوه، دوی کښېنستل نه پوهیږي چي څه وکړي؟
 په دغه وخت کي پر ټولو د خوب یوه پرېشاني یا هښمه راغله او ټول بیده سوه، دغه

د خوب په وخت کي يې د کور له طرفه يو آواز واورېدی چې ويل: رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی، دوی را وېښ سوه او هر يو هغه بل ته وايي: دغه آواز دي واورېدی؟ ويل: هو.

دا د الله ﷻ له طرفه هاتفي آواز ؤ چې دوی ته يې دغه د حيرت په حال کي لار ښوونه وکړه، نو يې رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی. عباس (رضي الله عنه) او د ده دوو زامنو فضل او قثم د رسول الله ﷺ مبارک جسد پرله اړاوه، اسامه او شقران اوبه ور توبولې، علي (رضي الله عنه) پرېولی، اوس بن خولي (رضي الله عنه) خپل ځيگر ته تکیه کړی ؤ، رسول الله ﷺ ته غسل ورکول سو، بيا په درو سپينو ټوکرانو کفن ورکړه سو، پسله غسله او کفن ورکولو خلکو ته د جنازې د لمانځه د آداء کولو اجازه ورکړل سوه چې پر رسول الله ﷺ د جنازې لمونځ آداء کړي.

لس لس نفره مبارکي حجرې ته ور داخلېدل او لمونځ يې آداء کاوه، دغه لمونځ په جَمْعَه يا د يو چا په امامت نه ؤ بلکه هر يوه جلا جلا لمونځ کاوه، اول د رسول الله ﷺ اهل بيت يا کورنۍ لمونځ آداء کړی، بيا مهاجرينو او بيا انصارو لمونځ آداء کړی، تر ناريه وو وروسته ښځو په دغه طريقه سره يعني: بېله امامه او بېله جماعته په انفرادي شکل سره لمونځ آداء کړی او بيا هلکانو لمونځ آداء کړی، دغه د جنازې د لمانځه په آداء کولو کي د سه شنبې ورځ ټوله تېره سوه او د چارشنبې شپه داخله سوه. (مور او تاسي چې دغه د جنازې لمونځ نه دی آداء کړی نوبه درود ووايو)

د رسول الله ﷺ د پاره د قبر کندنل

اوس بيا د رسول الله ﷺ اهل بيت په فکر کي سوه چې جسد مبارک چيري ښخ کړي؟ آيا په مسجد کي يې ښخ کړي؟ د حضرت عائشې (رضي الله عنها) په کور کي پر هغه ځای يې ښخ کړي چې هلته وفات سوی دی؟ او که يې په بُقيع کي چې د مسلمانانو عامه هديره ده ښخ کړي؟ دلته هم په حيرت او فکر کي سوه، نو يې حضرت ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) ته نفر ولېږی چې مشوره ور سره وکړي چې څه وکو؟ ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) وويل: ما د رسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي چې مور انبياء هلته ښخېږو چيري چې

موږ روح قبض کړل سي، يعني: د ښخېدلو ځای مو هغه د روح د قبض کېدلو ځای دی، د ابوبکر الصديق رضي الله عنه له طرفه دغه امر او مشوره ورته راغله، دوی هم د دې آمادگي ونيول چې د حضرت عائشې رضي الله عنها په خونه او پر هغه ځای چې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بستر آوار و قبر وکني.

مگر اوس بیا نه پوهیږي چې قبر څنگه وکني؟ ځکه هلته په مدینه منوره کې قبرونه پر دوه قسمه کڼدل کېدل، مهاجرینو بې لحده قبرونه کڼدل او انصارو بیا قبر ته لحد ورکاوه. (لحد) څه شي دی؟

لحد: هغه په قبر کې کښته د قبلي و طرف ته هغه بل کڼدل سوي ځای ته لحد ویل کېږي، چې د مړي جسد په هغه لحد کې ایښوول کېږي او بیا خښتي ورته درول کېږي، اوس اهل بیت کرام نه پوهیږي چې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم دپاره بې لحده قبر وکني او که د لحد قبر جوړ کړي؟

د مهاجرینو د قبرو د کڼدلو مسئول ابو عبیده رضي الله عنه ؤ او د انصارو د قبرو د کڼدلو مسئول ابو طلحه رضي الله عنه ؤ، عباس رضي الله عنه یو نفر ابو عبیده رضي الله عنه ته ولېږي او یو نفر یې ابو طلحه رضي الله عنه ته ولېږي او ویل: الهي ته یې ستا د نبي دپاره اختیار کړه، هر یو چې د مخه راغلی د هغه پر ډول به قبر وکڼو، خو اول ابو طلحه رضي الله عنه را ورسېدی د قبر په کڼدلو یې شروع وکړه او د لحد قبر یې جوړ کړی، دا کار د چارشنبې په شپه کې وسو، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په ښخېدلو نه سوو خبر مگر د کلنگانو په آوازو، د چارشنبې په شپه مو په نیمه شپه کې د کڼدلو آوازونه واورېدل، نو د سه شنبې ورځ تېره سوه او د چارشنبې په شپه، په شپه کې کڼدل شروع سوه او قبر جوړ سو، بیا نو علي، فضل، قثم، شقران رضي الله عنهم اجمعین قبر ته ورکښته سول او رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یې قبر ته ور داخل کړی، مغیره بن شعبه رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم محافظ هم دغه د دفن یا ښخولو په کار کې ګډون او اشتراک ورسره کړی ؤ، کله چې خلک له قبره را پورته سوه غواړي چې اوس خاوري ور واچوي، مغیره رضي الله عنه خپله انگشتري کښلې وه او قصداً یې په قبر کې پرې ایښې وه، نو ویل: لږ صبر وکړی زما انگشتري په قبر کې لوېدلې ده غواړم چې را وایي خلم، ویل: ورکښته سه، مغیره رضي الله عنه قبر ته ورکښته سو، اول یې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم

مبارک جسد په غيږ کي ونيوی او مچ يې کړی، بيا يې خپله انگشتری را واخيستل. بغيره وايي: له دې کاره زما مقصد دا ؤ چې زه هغه آخري څوک سم چي د رسول الله ﷺ مبارک جسد مي مسحه کړی وي او آخري نفر سم چي د رسول الله ﷺ سره مي وداع کړې وي، دا د اصحاب کرامو هغه ډير حُب او محبت ؤ چي د خپل حبيب او محبوب رسول الله صلوات الله عليه و سلامه سره يې درلودی.

اوس چي د بنخېدلو وخت سو ټول اصحاب کرام وايي: پر رسول الله ﷺ څنگه خاوري واچوو؟ موږ دا کار نه سو کولای دا کار ډير سخت او مشکل دی چي موږ دي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوو، خود رسول الله ﷺ هغه حديث شريف يې ور په ياد سو چي دوی ته يې فرمايلي وه: زما ژوند ستاسي دپاره خیر دی او زما وفات ستاسي دپاره خیر دی، ژوند مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي سمه لار درېښم او وفات مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي هره پنجشنبې ستاسي عملونه ما ته وړاندي کيږي، که مو په عملو کي خیر او ښه کارونه وه د الله جل جلاله حمد ووايم او که شر يا بد کارونه وه ستاسي دپاره د الله جل جلاله څخه بخښنه غواړم، صحابه کرامو وويل: يا رسول الله! آیا پسله هغه چي ته وفات سې موږ پيژنې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: زه تاسي ستاسي په نومو او نسب سره پيژنم، د قيامت تر ورځي تاسي هر يو جلا جلا پيژنم، صحابه کرامو وويل: ته څنگه موږ ته دعاء کوې ستا جسم به خاوري سوی وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: الله جل جلاله د انبياء عليهم السلام جسد پر مخکه حرام کړی دی، يعني مخکه يې نه خرابوي، نو يې د دغه حديث شريف په يادولو سره د رسول الله ﷺ پر مبارک جسد خاوري واچولې، رسول الله ﷺ د شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور او خونه کي د هغه خپل بستر پر ځای ښخ کړل سو.

حضرت علي رضي الله عنه خپل کور ته ولاړی چي هلته فاطمة الزهراء رضي الله عنها د رسول الله ﷺ يواځنی لور او اولاد ډير شديد ژړل او ويل يې: يا علي! ستاسي زړو څنگه قبلول چي پر رسول الله ﷺ خاوري واچوی؟ دا مو څنگه په وسه پوره سوه چي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوی؟

انس بن مالک رضي الله عنه وايي: د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ مدينې منورې ته

راغلی او هر شئ په روښانه سو او د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې رحلت وکړی او هر شئ تاریک سو، اوس نو په مدینه منوره کې حالات څنگه وه؟
صحابه کرامو یو د بل سره خبرې نه کولې او وایي: موږ خپلو کورو ته په داسې حال کې ولاړو چې مخکې تغیر کړی ؤ، د خپلو ښځو سره مو خبرې نه کولې، هر یو په خپل بستر کې ناست یو او ژاړو، خوب او خوړل نسته، موږ یو او ژړا، د ځانو سره وایو زموږ محبوب رسول الله ﷺ چیرې دی؟

مکرمرګ حق دی ټول انسانان نه بلکه ټول موجودات به دغه پیاله نوشوي.

دغه شپه تېره سوه د سپېدو د چاودلو سره د سهار د آذان وخت سو، حضرت بلال رضی الله عنه راغلی غواړي چې آذان وکړي خو په آذان کې چې دغې جملې ته ورسېدی: أشهد أن محمداً رسول الله، د ډیرې ژړا څخه یې نه سي پوره کولای، هرڅه کوښښ یې وکړ چې دغه د شهادت کلمه و وایي، خو ژړا د دغې کلمې د پوره کولو وخت نه ورکوي، دا هغه کلمه وه چې د رسول الله ﷺ په حضور او وجود کې به یې ویل او اوس یې هغه محبوب نسته، نو ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته ورغلی او د هغه څخه یې د آذان کولو یا مؤذنی معافي وغوښتل چې زه اوس دغه کار نه سم کولای.

ورونو! د رسول الله ﷺ د رحلت او وفات، غم او مصیبت داسې لوی او عظیم مصیبت دی چې بل هیڅ غم نه سي ور سره برابرېدلای، په دغه رحلت آسماني وحی قطعې شوې، رسول الله ﷺ هغه مبارک ذات ؤ چې د مخکې او آسمانو د مالک او خالق، الله جل جلاله حال یې راته وایه، رسول الله ﷺ هغه ذات ؤ چې د الله جل جلاله او امر یې د الله جل جلاله تر بندګانو پورې رسول، دا کوچنۍ مسئله نه ده، لږ ژور او عمیق فکر غواړي، هغه او امر چې رسول الله ﷺ راته بیانول د یوه حاکم یا پاچا امرونه نه وه، بلکه د الله جل جلاله خالق الکون والکائنات زموږ د رب جل جلاله او امر وه.

د رسول الله ﷺ سره د ده د اصحاب کرامو حب او محبت فقط په دغه مکان او په دغه زمان پورې نه ؤ خاص، بلکه دغه حب او محبت ابدی او دائمی ؤ، پسله ډیرو کلو د هغه نه هېرېدونکي حبیب ﷺ سره د دوی حُب او محبت پر هغه حال پاته او باقي ؤ، د مثال پر قسم دغې یوې قصې ته متوجه سی:

څرنگه چې د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بيا هم جهاد دوام درلودی او ډیرې فتحي وسوې، مسلمانانو د حضرت عمر فاروق ؓ په خلافت کې شام او بیت المقدس فتحه کړه او هلته د مسلمانانو هغه څلور لوی لښکري سره یو ځای سوې، کومې چې حضرت عمر ؓ د شام د فتحه کولو دپاره لېږلي وې، قصه داسې وه:

د شام ټولې منطقي فتحه سوې مگر د بیت المقدس نصاراوو و ویل: موږ قدس شریف بېله آمره د مسلمانانو بل چاته نه تسلیموو، نو حضرت عمر ؓ د بیت المقدس د تسلیمېدلو دپاره د مدینې منورې څخه بیت المقدس ته ورغلی او هغه یې فتحه کړی او بیا یې امر وکړ چې د مسلمانانو هغه لښکري چې شا وخوا په شام کې نشر سوي دي ټولي دي سره یو ځای سي او زه به هم هلته ورسم، نو د مسلمانانو ټولي لښکري: د خالد بن ولید ؓ لښکر چې په وروسته کې یې آمریت ابو عبیده ؓ ته ورکړل سو، د شرحبیل ؓ لښکر، د عمرو بن العاص ؓ لښکر او نوري ټولي لښکري د جولان په منطقه کې په الجادیه کې سره یو ځای سوې، دا هغه وخت ؤ چې الله ﷻ د کفارو شان او شوکت، د بدبه او هیبت ورمات کړي وه، مسلمانان پر فارس او روم کامیابه سوي وه، د هغه وخت د دنیا لوی لوی قوتو د مسلمانانو په مقابل کې شکست خوړلی ؤ، د کفارو ډیر ښارونه مسلمانانو فتحه کړي وه، نو دغه الجادیې یا جولان اجتماع یا ټولنه د اسلام او مسلمانانو د عزت علامه وه، د اصحاب کرامو مشران پسله هغه چې څو کاله د جهاد دپاره سره پاشلي او یوله بله لیري وه، د اول وار دپاره په دغه اجتماع کې سره یو ځای سوه، نو اصحاب کرامو وویل: یا امیر المؤمنین! دا ورځ ډیره لویه ورځ ده، د اسلام د فتحې او کامیابۍ ورځ ده، د حضرت بلال ؓ څخه وغواړه چې آذان وکړي، حضرت بلال ؓ د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بیا آذان نه ؤ کړی، نو صحابه کرامو و ویل: دغه ورځ لویه او شانداره ورځ ده غواړو چې بلال ؓ آذان وکړي، دا هم د الله ﷻ د عزت د اظهار دپاره چې موږ مسلمانان یې پر دغه محکه کامیابه کړو، حضرت عمر فاروق ؓ هم حضرت بلال ؓ ته ورغلی او ویل: یا بلال! نَاشِدُکَ اللهُ اَنْ تَاْذِنَ فِیْ هَذَا الْیَوْمِ. {ناشدتک الله} په عربي کې داسې جمله ده لکه موږ چې په پښتو کې وایو: د خدای روی می در وړی دی، نو حضرت عمر ؓ ورته

وويل: يا بلال! د الله په روى نن په دغه لويه او شانداره ورځ كې آذان وكړه. حضرت بلال رضي الله عنه هم موافق سو ويل: هو، نو د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته دا اول وار دى چې حضرت بلال رضي الله عنه آذان كوي، بلال رضي الله عنه ودرېدى او په آذان يې شروع وكړه: الله اكبر الله اكبر، الله اكبر الله اكبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله. كله چې دې كلمې ته ورسېدى (أشهد أن محمداً رسول الله) بلال رضي الله عنه وژړل او ټولو خلكو ورسره ژړل، د دې ژړا سبب د رسول الله ﷺ يادېدل وه، د هغه ﷺ هغه پاك سيرة او خويونه وه، د رسول الله ﷺ جهاد او اخلاقو وژړول، هغه عظمت او هغه محبت چې د أعظم البشر او خير البشر ﷺ په اخلاقو كې پروت ؤ هغه وژړول، ټولو خلكو ژړل او د رسول الله ﷺ مؤذن، بلال رضي الله عنه خوداسي شديد ژړل چې آذان يې نه سواى پوره كولاى او پوره يې هم نه كړى، دا د هغه حُب او محبت په سبب وه چې بلال رضي الله عنه او اصحاب كرامود خپل محبوب رسول الله ﷺ سره درلودى.

ورونو! كه تاسي غواړئ چې د رسول الله ﷺ سره په جنت كې يو ځاى سئ؟ كه يې د مجلس او ملاقات شوق لرى؟ نو يوه اندازه د دنيا شوق پرېردى او د رسول الله ﷺ محبت اختيار كړئ، د هغه ﷺ د رسالت د رسولو په فكر كې سئ، موږ او تاسي دغه پاك سیرت د دې دپاره ولوستئ چې حقه لار پيدا كړو او پر هغه رهي سو، د مخكې د اصلاح لار او حقه لار دغه ده چې د رسول الله ﷺ متابعت وكړئ، كه څه هم په ډير گران قيمت درته تماميږي، ته بايد و وايې: دنيا څه شي ده، زه جنت غواړم، زه د رسول الله ﷺ ملاقات او مجلس غواړم، موږ بايد د رسول الله ﷺ سره محبت ولرو، د الله ﷻ څخه سوال او غوښتنه كوم چې د سرور كائنات سيد الكونين رسول الله ﷺ متابعت زموږ په نصيب كړي، د رسول الله ﷺ حُب او محبت ته زموږ په زړو كې ځاى وركړي او د الله ﷻ څخه غواړم چې د خپل محبوب رسول الله ﷺ سره مو پر حوض كوثر او په فردوس اعلى كې يو ځاى كړي او الله ﷻ دا توفيق راکړي چې د رسول الله ﷺ د رسالت د رسولو محترمه وظيفه پر غاړه واخلو.

ورونو! د رسول الله ﷺ سيرة تاريخي معلومات نه دي، قصه نه ده، د زړه تسلى او د وخت تېرېدل نه دي، بلكه د رسول الله ﷺ سيرة پند او نصيحت دي، دين او

شرعت دی، وعظ او عبرت دی، زموږ مسلمانانو دپاره درس او لار ښوونه ده چې موږ باید په خپل پېشوا پسي اقتداء وکړو، او د هغه ﷺ متابعت وکړو الله ﷻ فرمايي:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب: ۲۱)

ژباړه: هغه خلک چې د الله ﷻ د رضاء او لقاء اميدوار دي او د آخرت د ثواب اميد لري او په کثرت سره د الله ﷻ په ذکر او یاد مشغول دي، د هغو دپاره د رسول الله ﷺ مبارک ذات ډیره ښه أسوه او نمونه ده، هغه مبارک ذات ښه قائد او پېشوا دی، ښه لار ښوونکی او رهنما دی، دغه کسان باید په عباداتو او معاملاتو، په افعالو او اقوالو، په خوړلو او څښلو، اغوستلو، حرکاتو او سکناټو، جود او سخا، صبر او تحمل، په ناسته او ولاړه بلکه په هر حرکت کې، د دغه جامع الصفات ذات محمد مصطفی رسول الله ﷺ پر طریقه تگ او حرکت وکړي او په ټول حیات کې د ده ﷺ متابعت وکړي او د ده ﷺ دین او لار ښوونې په ښه ډول سره زده او عملي کړي.

د رسول الله ﷺ واقعي محبت په خطبو او نصیحتو، درسو او قصو، اشعارو او نعتو، حتی د مولد په مجالسو کې نه دی، بلکه د محمد مصطفی ﷺ واقعي او حقيقي محبت د هغه ﷺ په متابعت کې دی، د رسول الله ﷺ په لار ښوونه پسي اقتداء کول او د ده ﷺ د اوامرو عملي کول، د رسول الله ﷺ متابعت دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ

رَحِيمٌ﴾ (آل عمران: ۳۱)

يعني: اې محمد! ﷺ دوی ته ووايه که چيري تاسي د الله ﷻ سره محبت لري يا محبت کوی نو زما متابعت وکړی چې الله ﷻ به هم تاسي خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي گنهونه دروښخي.

خو محترمه وروره! متابعت بېله واقعي او صادقې محبتې څخه په وجود نه سي راتلای، د رسول الله ﷺ سره واقعي محبت درلودل تا د هغه ﷺ متابعت ته ور جذبوي او ور بولي، نو د متابعت دپاره لازمي شرط محبت دی، که چيري په تا کې

د رسول الله ﷺ د محبت شوق موجود وي او ته د هغه ﷺ محبت غواړې؟ نو خلور شيه دي چي ستا سره د رسول الله ﷺ په محبت درلودلو كي مرسته كوي، يعني: د دغو خلورو شيانو په عملي كولو سره د رسول الله ﷺ سره ستا محبت پيدا كيږي او زياتيږي او دغه محبت په تا كي د متابعت شوق زياتوي، چي هغه خلور شيه دادي:

اول: پر رسول الله ﷺ ډير درود ويل.

دوهم: څو ځلي او په تکرار سره د رسول الله ﷺ د سيرة ويل يا اورېدل، او په هغه سره پوره ځان خبرول او پوهول.

درېيم: د رسول الله ﷺ د طريقې متابعت كول، كه ته غواړې چي رسول الله ﷺ خوښ ولرې او محبت دي ورسره زيات سي متابعت يې كوه.

څلورم: د رسول الله ﷺ د مبارك ښار مدينې منورې زيارت، خاصاً د روضې مباركې، مگر هو د پوره ادب او عبادته سره.

الله ﷻ دي ما او تاسي د هغو كسانو څخه وگرځوي چي د رسول الله ﷺ سره محبت لري، او د هغه ﷺ متاعت كوي او د هغه ﷺ د رسالت د رسولو او دين د نشرولو دپاره ژوند كوي. الله ﷻ دي موږ او تاسي ټولو ته دا توفيق راكړي چي د رسول الله ﷺ متابعت تر هغه وخته وكړو چي د الله ﷻ په حضور كي درېوو.

آمين، ثم آمين، ثم آمين.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٩﴾

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾

اللهم صلِّ وسلِّم وبارك على عبدك ورسولك سيدنا وحبينا

محمد وآله وأصحابه وأهل بيته اجمعين.

د سيرة النبي ﷺ خلاصه

د رسول الله ﷺ د ژوند لږ حالات مو په دغه درې جلده کتاب کې مطالعه کړل، حال دا چې د رسول الله ﷺ سيرة يوه داسې موضوع ده چې په کتابو او فيتو سره پای ته نه سي رسېدلای، څومره چې ما وکولای سواي چې دغه سيرة بيان کړم او پر هغه تبصره وکړم خو ترما وروسته به داسې خلک راسي چې تر دغه هم څو ځله زياتي فايدي او حکمتونه ځني را وباسي، لکه تر ما د مخه چې ډير داسې علماء تېر سوي دي چې په دې باره کې يې ډير گټور او فايده من مضمونونه بيان کړي او ليکلي دي، حتی په اوسنيو خلکو کې هم داسې کسان سته چې دغه زما تر بيان ښه او ښايسته، گټور او مفيد بيان کولای سي، مگر دا چې زه غواړم چې د دغه ټول مبارک سيرة خلاصه په څو جملو کې درته بيان کړم دا ډير سخت او مشکل کار دی، خو بيا هم زه غواړم چې د ضرورت په لحاظ زما د فکر پر اندازه د ټول سيرة خلاصه او نتيجه چې موږ په خپل ژوند کې ضرورت ورته لرو په پنځلسو مادو يا نقطو کې درته بيان کړم.

دغه پنځلس مادې د بشریت د اصلاح دپاره د رسول الله ﷺ د سيرة هغه اساسي تقطعي دي او دغه پنځلس مادې به زموږ د ټوله بيان سوي بحث خلاصه او نتيجه وي او خامخا بايد د دغه مبارک سيرة څخه د خپل ژوند د کاميابۍ دپاره يوه خلاصه او نتيجه را وباسو، چې دغه نتيجه ډيره مهمه ده او بايد په خپله حافظه کې يې په ښه ډول سره وساتو.

ورونو! رسول الله ﷺ درويشت کاله د نبوت او رسالت ژوند کړی دی، موږ د دغه درويشت کلني ژوند دپاره کوم نوم او کوم عنوان انتخابولای سو؟ ممکن دوه نومه ورته کښېږدو.

اول: (د مخکي د اصلاح دپاره رسالت)

دوهم: (پر باطلو او شخصي گټو د حق د کاميابه کېدلو قصه)

متوجه اوسه: زه اوته د رسول الله ﷺ امت نه يو؟ او نه غواړو چې د هغه پر لار ولاړ سو؟ بلکه هم يې امت يو او هم غواړو چې متابعت يې وکړو.

نو باید زما او ستا ژوند هم دغه دوه عنوانه ولري، زه او ته هم باید په خپل ژوند کي د دغه هدف او مقصد دپاره کوبښن وکړو،
يا (د مخکي د اصلاح دپاره)

يا (پر باطلو او شخصي گټو د حق د کاميابه کولو دپاره)
ځکه د رسول الله ﷺ رسالت د ټول بشر دپاره دی.

او د ده ﷺ ژوند يوه انساني تجربه ده، ما او تا ته يې د کاميابي لار را وښوول،
تا وليدل چي د رسول الله ﷺ د رسالت ژوند په څومره ضعف او تنهائي سره شروع سو؟ او په څومره کاميابي سره پای ته ورسېدی، دا ټوله د بشر په کوبښن سره وه او ته هم بشريې.

ته به وايي: د رسول الله ﷺ په ژوند کي وحی وې او زما په ژوند کي وحی نسته.
خوزه وایم: وحی تخطیط او عملي کول نه دي.

(تخطیط يعني: د يوه کار د عملي کولو دپاره د پلان او نقشې جوړول) وحی يو
قانون دی چي نازلېدی او هغه قانون نن ورځ ما او تا ته پروت او موجود دی، چي
هغه قرآن مجيد دی، د ټولو مسلمانانو حتی د رسول الله ﷺ قانون قرآن مجيد دی.
ته به وايي: د رسول الله ﷺ په ژوند کي معجزې پرتې وې.

خوزه وایم: معجزې و أحداثو ته تغير نه سي ورکولای، معجزې فقط روحي
معنويات لوړ وي، مگر هغه څه چي په أحداثو کي تغير را ولي هغه صحي پلان او په
صدق سره جدي عمل دي.

دا يوه داسي ثابته تجربه ده چي د قيامت تر ورځي د قبلېدو قابله ده،

(چي پلان او عمل په أحداثو او واقعاتو کي تغير را ولي) لکه څرنګه چي الله ﷻ فرمايي:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا﴾ (الاحزاب: ۲۱)

اوس نو ويلای سم: ترڅو چي زموږ په ژوند کي دغه پنځلس مادې چي د سيرة

النبي ﷺ خلاصه او نتيجه ده نه سي پيدا، موږ په خپل ژوند کي تمدن او نهضت،

ترقي او کاميابي نه سورا وستلای.

هغه پنځلس مادې څه شي دي؟

زه به يې په تفصيل سره درته بيان کړم او ته به متوجه اوسه!

اول: فعال او مناسب پلان يا تخطيط.

(پلان او تخطيط) يعني: د يوه شي يا يوه کار دپاره صحي نقشه جوړول او بيا د هغې نقشې جدي عملي کول، نوکه ته اوس د دوهم وار دپاره سيرة النبي ﷺ ووايې يا واورې ته به ووينې چې هلته څنگه پلان او نقشه جوړېدل او هغه پلان او نقشه بيا څنگه په جدي ډول سره عملي کېدل، نو پلان او تخطيط، د نهضت او ترقي مقصد ته د رسېدلو دپاره د مهمو شرطو څخه دي، بېله پلان او تخطيطه هيڅکله نهضت، ترقي او کاميابي په وجود نه سي را تلای.

ورونو! زموږ اوستاسي څخه هر يو په خپل ژوند او د خپل مسئوليت پر اندازه بايد خامخا پلان او نقشه ولري او دا يې بايد عقیده وي چې زه د دغه پلان او تخطيط د عملي کولو مسئوله يم، يو وزير بايد دا عقیده ولري چې پسله لسو کلوزه د دغه وزارت مسئوله يم او زما څخه پوښتنه کېږي چې ما په دغو لسو کلوکي د خپل وزارت په متعلق ملک او وطن ته څه ترقي ورکړې ده، يو والي د خپل ولايت مسئوله دی، يو تاجر د خپلې تجارت خانې مسئوله دی، يو باغوان د خپل باغ او زراعت مسئوله دی، د يوې فابريکې خاوند د خپلې فابريکې مسئوله دی، يو مسلمان د اسلامي رسالت مسئوله دی، نو هر سړی بايد د کار په شروع کي يوه صحي نقشه او پلان ولري، ځکه بېله پلان او تخطيطه نهضت او ترقي په وجود نه سي را تلای او بيا د هغه سنجول سوي پلان دپاره صحي او جدي کار او عمل وکړي، يوازي د خولې په خبرو يې هم سر نه سره ورځي.

دوهمه ماده: صبر او قرباني، د ترقي دپاره به دي قرباني د ويني او روح تر حده پوري وي، سُميه رضي الله عنها دي په ياد ده؟ حمزه رضي الله عنه دي په ياد دی؟ د رسول الله ﷺ د مبارک مخ څخه دي د وينو بهېدل په ياد دي؟ ترقي او نهضت بېله وينو نسته، هر هغه څوک چې د روح او وينو قرباني ته آمادگي نه لري هغه دي په کور کي کښيني د ترقي او کاميابي نوم دي نه يادوي.

درېيمه ماده: چي موږ يې د رسول الله ﷺ د سيرة څخه را ايستلای سو هغه (تدريې او تعليم) دی، ستاسي په ياد دي؟ چي رسول الله ﷺ د ارقم بن ابي ارقم رضی الله عنه په کور کي خپلو اصحابو ته فکري، روحاني، اخلاقي، سياسي، ايماني، تدريې او تعليم ورکاوه؟ اوله هغه ځايه دغه عالي او متميز جېل را ووتی چي دنيا يې په نور ډکه کړه، که نن ورځ موږ خپلو ځوانانو ته فکري، سياسي، روحي، ايماني او اخلاقي تعليم ور نه کړو، نو د نهضت او ترقۍ اميد هيڅکله مه کوی.

اې ځوانانو! که څوک تاسي ته ايماني او اخلاقي تعليم نه درکوي تاسي په خپله بايد په تعليم پسې سی، ځکه تعليم د ترقۍ لار ده، لهو او لعب، عبث ژوند، د وخت ضائع کول او بېځايه غوښتني يا خواهشات پرېږدی.

د رسول الله ﷺ د ژوند او سيرة څخه څلرمه نقطه:

د مخالفينو سره په ښه نيت او پراخه زړه ژوند کول دي، ستاسي په ياد دي چي رسول الله ﷺ د مدينې منورې مختلفو طائفو او مختلفو قبيلو ته چي د مختلفو ديانتو تابع وې يوقانون جوړ کړی؟

ستاسي په ياد دي چي رسول الله ﷺ د مخکي پاچهانو ته لیکونه لېږل؟

ستاسي په ياد دي چي د حديبيې صلحه يې وليکل؟

دا ټوله د مخالفينو سره ژوند کول وه، خو دا دا معنی نه لري چي زه به ترخپل حق تېرېږم، هو، د مخالفينو سره ژوند کوم خو خپل حق هم حتماً غواړم او په خپل دين سره قوي او محترم يم.

اې هغو مسلمانانو! چي په غرب يا کفري ملکوکي اوسېږی هلته و اوسېږی، مگر دا هم په ياد ولری چي په خپل دين سره و نه شرمېږی، پام کوی چي هغه عزت چي تاسي يې په خپل دين سره لری د لاسه ور نه کړی، په خپل دين معززه اوسی، په خپل دين سره فخر کوی او خپل لاسونه په خپل حق پوري ټينگ ونیسی، تا وليدل چي رسول الله ﷺ که په زور و که په رضاء خپل حق خامخا اخيستی، قرشو ته يې ويل: ما او خلک سره پرېږدی، د دعوت له کاره يې په هيڅ طريقه سره لاس نه اخيستی، مگر په حلف الفضول کي هم ور سره داخل و.

د رسول الله ﷺ د ژوند څخه پنځمه ماده:

اصل په اسلام کي صلحه ده نه جنگ، جنگ هغه وخت منځ ته راتلای سي چي مسلمانان ور ته مجبوره سي، مثلاً غدر او خیانت ور سره وسي. یا د رسالت د رسولو څخه چي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر دي منع کړل سي، رسول الله ﷺ به همېشه ویل: ما او خلک سره پرېږدی.

ستاسي د بدر، أحد، خندق، غزاوي په یاد دي؟ د ټولو سبب دا ؤ چي قریشو مسلمانان تبلیغ او دعوت ته نه پرېښوول، خو چي بیا قریشو په حدیبیه کي صلحه وغوښتل صلحه ور سره وسوه، د خیبر جنگ هم د صلحي دپاره ؤ، نو اصل په اسلام کي صلحه او امان دي نه د وینو د تویولو شوق، که د رسول الله ﷺ د وینو بهولو اراده وای، د مکې مکرمې په فتحه کي به یې د وینو ولې بهولي وای او دا کاری یې ونه کړی، ځکه صلحه او امان یې غوښتل.

شپږمه ماده: د وطن داری فکر، موږ ټوله که اوزبک یو که تاجک، که پښتون یو که ازاره، د یوه وطن اوسېدونکي یو، ستاسي په یاد دي چي رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي څنکه قانون جوړ کړی؟ او دا یې کوښښ ؤ چي موږ ټوله په یوه وطن کي د وطندارانو په صفت سره و اوسېږو، که څه هم په دین او دیانت کي فرق او اختلاف سره ولرو.

ورونو! که څه هم نن ورځ په موږ کي سني او شيعه موجود وي، ازبک او ازاره موجود وي، فارسي زبان او پښتون موجود وي، خود ووطندارۍ فکر باید له دماغه ونه باسو، ستاسي په یاد دي چي رسول الله ﷺ نه غوښتل چي د مکې مکرمې مسلمانان په هغه جنگ کي گډون وکړي چي د مکې مکرمې د کفارو پر ضد کېدی؟ دا ولي؟ ځکه دوی په مکه مکرمه کي موطنین وه او دا نه وه صحي چي دوی د خپلي هني ټولني پر ضد وجنگېږي یا ودرېږي چي دوی هلته اوسېږي.

اوومه ماده: د رسول الله ﷺ په ژوند کي د مسلمانو بنځو طبقه: سیاسي، اجتماعي، آسري، فعاله قوه بلل کېدل، خونن ورځ د ځینو مسلمانانو له طرفه د بنځو پر طبقه بد بختانه ډیر ظلم کېږي او متأسفانه دغه ظلم هم د اسلام په نامه پر کېږي،

حال دا چي اسلام د دغسي ظلمه څخه بري او بېزاره دی، ترڅو چي د بنځو د طبقې څخه دغه ظلم پورته نه سي، په علم او پوهه مصلحه نه سي، کهضت او ترقۍ ته لار نسته، بنځه د نوي نسل مربې ده، مربې بايد پوه او د علم خاوند وي، د استاد او مربې سره ظلم کول پستي او نامردي ده.

خو هو، بنځي مو هم بايد د الله او رسول الله د اوامرو تابع وي، د اسلامي رسالت بيرغ يې په لاس کي وي، هره هغه بنځه چي په اسلامي محيط کي د اسلام تر قانون دباندي غربي رواجونه غواړي هغه د کفارو د لاس شيطاني آله ده.

اټمه ماده: فن او ثقافت، فن او ثقافت د کهضت او ترقۍ د بيرغو څخه يو بيرغ دی. که تاسي د رسول الله ﷺ پر سيرة يو دقيق نظر واچوی و به وينی چي ټول عالم و دغه مبارک سيرة ته اړ او محتاجه دی، د رسول الله ﷺ د سيرة څخه زده کړه د هري زمانې او هر ځای ضرورت دی، دغه سيرة يوازي په هغه وخت او هغه زمانه پوري تعلق نه درلودی، بلکه د هر وخت او هر ځای د واقعاتو او حادثاتو دپاره درس ځني اخيستل کېدلای سي، نو فن او ثقافت هغه شی دی چي رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو د معنوياتو د لوړولو دپاره استعمالاوه، ستاسي په ياد دي: کله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخلېدی نجونو او ماشومانو ترانې ويلې، د مسجد قباء او مسجد نبوي د جوړولو په وخت کي شعرونه ويل کېدل، د خندق د کنډلو په وخت کي اصحاب کرامو اشعار ويل، رسول الله ﷺ خطيب او شاعر درلودی، نو د نهضت او ترقۍ دپاره فن او ثقافت مهم دي.

نهمه ماده: د رسول الله ﷺ سياست د خلکو جمعه کول، يو ځای کول او متفق کول وه، نه د خلکو پاشل او متفرق کيدل، خو بد بختانه موږ اوس خلک د مذهب پر اساس سره پاشو، د فقهي اختلافاتو پر اساس يې سره وېشو، د ژبي او منطقي پر اساس يې سره جلا کوو، حتی د حزبو په نامه مو خلک سره وپاشل، نو ځکه امت، مو ټوک ټوک او پاشلی دی، مگر د رسول الله ﷺ منهج او طريقه تجميع وه نه تفريق، يو ځای کول وه نه پاشل، نو هر څومره چي مو په وسه پوره وي خلک سره متفق کوی، تاسي په ټول سيرة کي وگورۍ چي رسول الله ﷺ خلک څنگه سره متفق او يو ځای

کول، حبشي اورومي، عربي او فارسي ٿولو د يوه هدف دپاره ژوند کاوه.

لسمه ماده: د رسول الله ﷺ ديني خطاب: رسول الله ﷺ د هر وخت سره مناسبي ديني بيانيي ايرادولي، کله چي د مسلمانانو په منځ کي ورورگلي او محبت ته ضرورت و، هلته د اخوة آياتونه او احاديث نازلېدل، د جهاد په وخت کي د جهاد آياتونه او احاديث ويل کېدل او بيا چي به جهاد نه و، نه د جهاد آياتونه وه او نه احاديث، نو زموږ په ټولنه کي بايد ديني خطاب د هغو حالاتو سره موافق او مناسب وي چي موږ ژوند پکښي کوو، د منبرو وعظونه او نصيحتونه مو بايد داسي نه وي لکه سل کاله د مخه چي وه، بايد د وعظ او ديني لارښوونو طريقه مو د اوسني وخت او هغو حالاتو سره موافقه وي چي موږ ژوند پکښي کوو او ضرورت ورته لرو، نو نهضت او ترقي بېله دې څخه نسته چي ديني خطاب به مو د وخت د حالاتو سره داسي موافق او برابر وي چي د ژوند نوي او کاميابه مرحلې ته مو ور داخل کړي.

يوولسمه ماده: پنځه اساسي يا بنسټي اخلاق دي، چي موږ په ټول سيرة کي وليدل، د نهضت او ترقي دپاره موږ هم بايد هغه اخلاق په خپلو ځانو او خپل ژوند کي پيدا کړو، هغه اخلاق څه شي وه؟

الف: صدق، يا رشتيا ويل، په ټولو کارو کي بايد صادق و اوسو.

باء: امانت، په هر کار کي بايد امانت کاره يو، د رسول الله ﷺ لقب صادق الامين و. (رشتيا ويونکی او امانت کاره)

جيم: وفاء، تا وليدل چي د رسول الله ﷺ سره په ټول ژوند کي وفاء ملگري وه.

دال: اتقان، يعني: هر کار په صحي ډول سره کول او پای ته رسول، تا وليدل چي د رسول الله ﷺ ټول تخطيط يا پلان جوړول او عمل، په سل کي سل صحي او پر ځای و.

هاء: أمل يا اميد، دغه خوی هم بايد حتماً په موږ مسلمانانو کي موجود وي، د خپل صحي عمل د نتيجې څخه بايد نا اميده نه سو، تاسي وليدل چي رسول الله ﷺ څنگه او څه ډول د خپلو اصحابو معنويات د اميد په خوی سره ور لوړول، مسلمانان هيڅ وخت د خپل کار او عمل د نتيجې څخه نه نا اميده کېدل.

پسله هغه څخه چې کفارو خبیب رضی الله عنه ته په اور او سرو سوو ډبرو آزارونه ورکړه. رسول الله ﷺ څه ورته وویل؟

عدي بن حاتم الطائي رضی الله عنه ته یې د هغه د مسلمانېدلو په وخت کې څه وویل؟
تول د کامیابۍ امیدونه اوزیري وه، د رسول الله ﷺ په ټول ژوند کې ناامیدي نه وه.
اوس هم په ځوانانو کې هغه څوک و رسول الله ﷺ ته حبیب دی چې نه ناامیده کیږي او نور خلک هم نه ناامیده کوي او هغه څوک کښته او ناکامه دی چې وایي: پرېږده یې فایده نه کوي، ناامیدي په خلکو کې مه پیدا کوی، په هر وخت او هر حالت کې امید د کامیابۍ لاره ده.

دوولسمه ماده: د ملت او رعیت د رأیې او نظر احترام، د خلکو د رأیې قبول، خلک په آزاده سره خبرو ته پرېښوول، دا هغه منهج او طریقه ده چې رسول الله ﷺ په خپل ژوند کې عملي کول، تاسي نه ولیدل؟ چې رسول الله ﷺ په بدر کې د یوه سړي د رأیې په سبب خپلي نقشبې ته تغیر ورکړی، د خندق په غزاه کې یې د سلمان فارسي رضی الله عنه په رایه سره په جنگ کې یوه نوې طریقه اختیار کړه، که څه هم سلمان فارسي رضی الله عنه یو آزاد سوی مریئ بلل کېدی، د خیبر په غزاه کې حباب بن المنذر رضی الله عنه ورته وویل: یا رسول الله! دغه ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی، رسول الله ﷺ وفرمایل: حاضر یا حباب او هغه ځای ته یې تغیر ورکړی، ځکه د هغه خبره صحي وه، نو د ملت او خلکو د فکر او نظر احترام کول، او د هغو خبرو ته غوږ نیول په خلکو کې نژدې والی را وړي او که چیرې قائد یا حکومت دا فکر کوي چې موږ قوي یو، ځکه خلک او د خلکو رأیې زموږ سره دي، د معارضې یا منافس یا په اوسنۍ اصطلاح د حزب اختلاف په مخ کې د رایو په اکثریت درېدلای سو.

دلته نو نهضت او ترقي په وجود نه سي راتلای، تر څو چې د خلکو د رأیې احترام ونه سي، د نهضت او ترقي فکر کول بې معنی دي.

که د خلکو رایه او نظر واورېدل سي په هغو کې دغه حس پیدا کیږي چې موږ د دغه وطن یو او زموږ رایه قابل د اعتبار ده او بېله دې څخه چې د خلکو یا ملت وړایي ته اعتبار ور نه کړل سي، که موږ هر څومره د ترقي نارې هم ووهو فایده نه لري.

ډيار لسمه ماده: په خبرو او بيان كې د خلكو او ملت حريت او آزادي.

بخښنه غواړم چې زه په پوره صراحت سره دغه خبري كوم او هم يې بايد خامخا وكړم، ځكه دا د رسول الله ﷺ سيرة دى او دا يولوى امانت دى. څوك دې زما څخه په واضحه او صريحه خبرو نه ناراضه كيږي، ځكه زه نه سم كولاى چې د سيرة النبي ﷺ په بيانولو كې د بل چا مراعت وكړم او دغه حق خبري په دې سبب سره كوم، چې د قيامت په ورځ د خپل رب ﷻ په حضور كې د دغه حق ويلو سره و درېږم او ورته ووايم: يارب! ما خلكو ته حق وويل، هغه چې پرما وه د هغه تبليغ مې وكړى.

نو ترڅو چې خلكو ته په خبرو او بيان كې پوره حريت او آزادي ور نه كړل سي دغه د غنف او شدت كار نور هم زياتيږي، ځكه كه د ملت د افرادو څخه يو څوك و نه كولاى سي چې د خپل وطن په باره كې وږغېږي، د ده خبري او نظريات سانسور سي، د هغه د خپل وطن او د وطن د آمرانو څخه ښه نه راځي، حتا دا احساس هم نه كوي چې زه د دغه وطن د افرادو څخه يو فرد يم.

څوارلسمه ماده: د نهضت او ترقي دپاره يوه داسې شر او قائد ته ضرورت سته چې خلك د هغه پر شا وخوا را وگرځي او را ټول سي، تا د رسول الله ﷺ په سيرت كې وليدل چې خلكو د رسول الله ﷺ سره څومره شديد محبت او څومره تينگ ارتباط يا اړيكي درلودل، حتا غربيان په تعجب كې دي چې رسول الله ﷺ سياستدان كه عسكري قومندان ؤ؟ رهبر كه قائد ؤ؟ حاكم كه نبي ؤ؟ پلار كه مربي ؤ؟ څوموږ وايو: هغه دغه ټوله ؤ، هغه د مځكي د اصلاح د رسالت خاوند ؤ.

نن ورځ هم موږ دغسې مومن قائد ته ضرورت لرو چې خلك پر را ټول سي او محبت ور سره ولري، د خلكو غمخور وي او په ايمان و نه شرميږي، يوازي په مناسباتو كې د ايمان خبري نه كوي، بلكه په هره لحظه او هر كار كې د ايمان حس او احساس پكښې موجود وي، نهضت او ترقي بېله دغسې قائده په وجود نه سي را تلای.

پنځلسمه او آخيره ماده: ايمان د كاميابۍ سبب دى، كه ايمان نه واى صحابه كرامو ولي خندق كندى؟ كه ايمان نه واى ولي يې په خندق كې قربانۍ وركولې؟

که ایمان نه وای ولي يې په اُحد کي ځانونه مرک ته سپارل؟ که ایمان نه وای ولي يې د حديبيې صلحه قبول؟ که ایمان نه وای سُميه رضي الله عنها ولي وژل کېدل؟ که ایمان نه وای داسي نور ډير کارونه دي چي هغه به نه کېدلای.

هر هغه څوک چي په اسلامي ملکو کي نُهضت او ترقي غواړي او دا يې عقیده وي چي دين او ایمان خپل ځان ته جلا ځای لري، په دنيوي امورو کي د دين او ایمان خبري پرېږده، هغه څوک د دغو منطقود افرادو يا د خپل ملت په حقيقت نه پوهيږي. د اسلامي ملکو افراد يا امت مسلمه بېله يوې ژبي په بل څه نه پوهيږي، چي هغه د دين او ایمان ژبه ده، هغه مهم او يواځنئ شئ چي د اسلامي ملکو د افرادو که نارینه دي که ښځي، که لويان دي که ماشومان په وجدان او ضمير کي ښځ او پروت دی د هغه نوم ایمان دی.

که ته غواړې چي ترقي را ولې او ملت ته په خطاب کي ووايې: موږ مو د دين سره کار نه لرو، هر يو او د ده دين سره پوهيږي، خود وطن د ترقۍ دپاره کار وکړی، دا د خولې خبري دي، هيڅ مثبت تاثير نه لري، ځکه د دغه کار دپاره کوم عقيدوي او وجداني باعث نسته.

او که په خطاب يا بيانیه کي ورته ووايې: بېسوادي ور که کړی چي اجر او ثواب حاصل کړی، مځکه په زراعت سره آباده کړی: الله به اجر او جنتونه درکړي، کوچنی کوچنی فابريکي راوړی له خپل وطنه بېکاري او غريبي ليري کړی، پر غريبانو ورحمېږی، الله ﷻ به پر تاسي ورحمېږي.

د دغه خطاب نتیجه مثبت او ايجابي ده، که دي ایمان له ترقیه څخه جلا کړی، پوه سه چي کاميابي لاس ته نه سي را وړلای او دا شئ په کلو کلو تجربه سوی دی.

موږ داسي يو قوم يو چي الله ﷻ په ایمان سره معززه کړي يو، که موږ نُهضت او ترقي بېله اسلامه او ایمانه په بل شي کي وغواړو الله ﷻ به مو ذليله کړي، دا زما قول نه دی دا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه قول دی، که څوک د هغه له نظره څخه مخالف نظر لري هغه سهوه او خطاء دی، دين زموږ د رب ﷻ له طرفه زموږ ساتونکی او زموږ کاميابه کوونکی دی، الهي دين الله ﷻ د دې دپاره نه دی نازل کړی چي موږ ځني

وبيرېږو، يا دې موږ بد بخته کړي، نو ځکه موږ وايو: چې ديني خطاب او بيان يو ته بايد ترقي ورکول سي.

دا هغه پنځلس مادې يا تقلي وې چې موږ يې د سيرة النبي ﷺ څخه په اختصار سره را ايستلای سو.

محترمه وروره! د دغه سيرة تر اورېدلو يا لوستلو وروسته ستا څخه څه شي غوښتل کېږي؟ فقط دوه شيه بايد عملي او په ځان کي موجود کړې.

اول: د رسول الله ﷺ سره ډير زيات او شديد محبت، داسي محبت چې ستا زړه او وجود ټول په ډک وي، داسي محبت چې ستا د وينو په رگو کي بهيږي، تا چې دغه درې ټوکه کتاب ولوستی آيا ستا زړه ته يې لارونه کړه؟

آيا د رسول الله ﷺ محبت دي په زړه کي ځای و نه نیوی؟
که ستا زړه ډېره نه وي خامخا دي په زړه کي د رسول الله ﷺ د محبت احساس پيدا سوی دی او رسول الله ﷺ ډير خوښ لري، رسول الله ﷺ فرمايي:

«لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ وَنَفْسِهِ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْهِ»
ژباړه: تر هغو پوري د يو چا ايمان پوره او کامل نه دی، تر څو چې زه د ده تر کورنۍ، د ده تر اولادو، د ده تر مال او د ده تر ځان وده ته خوښ نه سم.

نو موږ مسلمانان بايد خامخا رسول الله ﷺ په دغه اندازه سره خوښ ولرو چې تر دغو ټولو شيانو راتېر وي او د دغه محبت دپاره ستا مرسته کوونکی په دقت سره د رسول الله ﷺ د سيرة اورېدل دي.

دوهم: د دغه اوسه څخه ته بايد په دې فکر کي سپې چې زه بايد په مخکه کي اصلاحات را ولېم، ځکه ته د رسالت خاوند يې، ته د رسول الله ﷺ امت يې او دغه رسالت ستا په غاړه کي امانت دی، وگوره! په هر شي کي چې ته مهارت لري په هغه شي کي د مخکي او انسانانو په اصلاح پسې سه، زما مقصد دا نه دی چې ټول خلک دي شرعي او ديني تعليم وکړي بلکه دا د ځينو متخصصو علماوو کار دی، که هر يو په شرعي علومو مشغوله سي دغه نور کارونه به چا ته پاته وي؟

د مسلمانانو څخه هر یو باید په خپل قدرت او خپل مهارت کې جدي عمل وکړي، هوله دینه باید دومره زده کړه وسي چې خپل دین وپیژني او خپل اعمال د شرعي احکامو سره موافق اجراء کړي، حق او باطل سره وپیژني، خو تعلیم، صحت، زراعت، تخنیک او داسې نور علوم هم باید ولرو چې امت مسلمه پر خپلو پښو و دروو او د مخکې په اصلاح کولو سره مو د خپل رب ﷺ عبادت کړی وي، که ته د رسالت د رسولو په نیت سره ژوند وکړي، ان شاء الله په جنت کې به د رسول الله ﷺ ملگری یې، هو، هغه څوک چې د رسالت د رسولو دپاره ژوند کوي یقیناً به هغه کسان په جنت کې د رسول الله ﷺ ملگری وي.

دا معلومه ده چې ټول امت لمنځونه کوي، ټول امت روژې نیسي، ټول امت حج کوي، ټول امت د قرآن مجید تلاوت کوي، ټول امت ژلې دي او دعاوي یې کړي دي، خو په جنت الفردوس کې به څوک د رسول الله ﷺ ملگری وي؟ هغه څوک چې د رسول الله ﷺ سره ډیر محبت لري او هغه څوک چې د رسالت په رسولو کې ډیر زیار او زحمت باسي.

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د رسالت رسول او تبلیغول، امر بالمعروف او نهی عن المنکر، د ده ﷺ د امت پر غاړه امانت دی.

ما خود رسول الله ﷺ د سیره څخه دغه پنځلس ذکر سوي مادي په اختصار سره را وایستلې، نو په نتیجه کې ته باید رسول الله ﷺ په داسې اندازه سره خوښ ولري چې په هر قہمت او هره ممکنه وسیله سره چې وي د مخکې د اصلاح دپاره حرکت درېکښي موجود کړي، ځان د رسول الله ﷺ امت و بوله او د هغه پر لار رهي سه. ألاهل بلغت؟ اللهم فاشهد. ألاهل بلغت؟ اللهم فاشهد.

خویندو او وروڼو! د لیکلو او ویلو دپاره ډیر څه لرم خو تر دغه زیات اوږد والی لازم نه بولم او دغه بحث به په شکر او مننه سره پای ته ورسوم، شکر او مننه د هر هغه چا: چې د دغه سیره د لیکلو، پوره کولو، کامیابه کولو، نشرولو او چاپولو دپاره یې زما سره مرسته او مساعده کړي دي، الله ﷻ دي د خیر جزاء او بدله په دنیا او آخرت کې ورکړي، خو اول او تر ټولو لوی شکر د هغه الله سبحانه و تعالی شکر دی چې موږ ته

يې دا رانېوولي دي چې د خلکو شکر آداء کړو، مگر موږ نه سو کولای چې د رب ﷻ
 الملك العظيم ﷻ تر شکر څوک د مخه کړو، زموږ رب: هغه الله سبحانه و تعالی دی
 چې قسم قسم نعمتونه يې راکړي دي، زموږ رب: هغه ﷻ دی چې د دغه سیره د لیکلو
 او بیانولو قدرت يې راکړی، دا دومره لوی نعمت دی که زه ټول عمر خپل رب ته سر
 پر سجده کښېږدم بیا يې هم شکر نه سم آداء کولای او دا مي خوښه ده چې زه په دغه
 عمل د خپل رب ﷻ سره ملاقي سم او د قیامت په ورځ ور ته و وایم: یا رب!
 زه عنایت الله خو دغه دی د ډیرو ډیرو گنډو سره درته راغلم مگر څرنگه چې تار ب ﷻ
 د دغه پاک سیرت د راټولولو، بیانولو، لیکلو او نشرولو توفیق راکړی نو دا امید هم
 درڅخه لرم چې دغه عمل را څخه قبول کړې او زما په نېکیو کې يې را حساب کړې.
 او تاسي لوستونکي او اورېدونکي هم د خپل رب ﷻ شکر او حمد آداء کړی چې
 د دغه پاک سیره د لوستلو یا اورېدلو توان او قدرت يې درکړی، په والله په دغه سیره
 پوهېدل او د هغه زده کول الهي لوی نعمت دی چې د هر چا نه دی نصیب سوی.
 او دوهم شکر! شکر د محبوب سرور کائنات رسول الله ﷺ دی.

ورونو! په والله دا ممکنه وه چې رسول الله ﷺ هغو کسانو ته ښرا وکړي چې
 پر ده ﷺ يې ظلم کاوه، بندیزونه يې پر لگول، تکلیفونه او آزارونه يې ورکول، د
 ده ﷺ سره يې جنگونه کول، د ده ﷺ مبارک اصحاب او دوستان يې وژل او د
 ده ﷺ په ښرا سره دي هغه قومونه او ملتونه نېست او نابود سوي وای، مگر نبی الرحمة،
 رؤف او مهربانه رسول، رحمه للعالمين رسول الله ﷺ ښرا نه ورته کول، دا ولي؟
 ځکه چې زه او ته مومنان او مسلمانان را ووزو، الله ﷻ دي زموږ له طرفه د خیر
 بدله او جزاء درکړي یا رسول الله، تا صبر کاوه، هغه آزارونه او تکلیفونه، مقاطعي او
 بندیزونه، جنگونه او زخمونه دي د دې دپاره قبول چې موږ مسلمانان را ووزو او بیا
 ستا مبارک سیره بیان کړو یا يې واورو، ستا په مبارک حرم او روضه کې لمنځونه وکړو،
 د قرآن مجید تلاوت وکړو او بیا د الله ﷻ په رحمت سره جنت ته ولاړ سو.

(جزاک الله عنا خیراً یا رسول الله، خیر ما جاز نبیاً عن أمته و رسلاً عن قومه)

یوازي دا نه چې موږ مسلمانان درته و وایو (جزاک الله خیراً) بلکه پر ټول بشریت

دا لازمه ده چې درته و وايي (جزاك الله خيراً) ځكه ته وې چې ټول بشریت ته دي د نهضت، ترقی، کامیابی او خوشاله ژوند لاري چاري وروښوولې.

تاسي پوهېږئ؟ چې ټول عالم او بشریت چې په هر ځای او هر دیانت سره وي دې ته اړ او محتاجه دي چې د رسول الله ﷺ څخه زده کړه او تعلیم وکړي. د رسول الله ﷺ څخه د بشریت او انسانیت قوانین زده کړي، د رسول الله ﷺ څخه اداره، پلان جوړول، سیاست، حلم، صبر، جنگ، صلحه او د ژوند ټول اخلاق زده کړي.

تاسي پوهېږئ چې د امریکا او اروپا د قانون ډیري مادې د اسلامي دین او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخیستل سوي دي، خو متأسفانه څرنګه چې موږ مسلمانان د اسلام په اساساتو او د رسول الله ﷺ په لار ښوونو پوره نه یو خبر، نو د پردیو د قانون صفت کوو او ښه یې وایو، حال دا چې د هغو د قانون د صفت وړ مادې، هغه مادې چې د انسانیت او بشریت په نفعه دي او ته یې خوښي لرې، هغه د مسلمانانو د دین او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخیستل سوي دي.

د ویلو او لیکلو د پاره ډیر څه لرم خو اوږدول هم نه دي په کار، الله ﷻ ته موسپارم

سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٦﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨٧﴾

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٨﴾

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ سَيِّدِنَا وَحَبِيبِنَا

مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ أَجْمَعِينَ.

د هر ویونکي او اورېدونکي څخه دا امید لرم چې ما او زما والدینو ته، د الله ﷻ له درباره زموږ د بخښني او مغفرت د پاره د زړه د اخلاصه خاصه دعاء وکړي.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

عنایت الله “علمي”

پای

د دغه کتاب مصادر او مراجع :

- ۱ - قرآن مجید.
 - ۲ - صحيح البخاري.
 - ۳ - صحيح مسلم.
 - ۴ - د احاديثو نور کتابونه او مسند امام احمد.
 - ۵ - بدايه والنهايه، تأليف عماد الدين اسماعيل بن كثير.
 - ۶ - الرحيق المختوم، تأليف شيخ صفی الرحمن مبارک پوري.
 - ۷ - سيرة النبي ﷺ، تأليف: ډاکټر طارق سويدان. معاصر،
 - ۸ - على خطى الحبيب ﷺ، تأليف: استاد عمرو خالد. معاصر،
 - ۹ - عظمة الرسول ﷺ، تأليف: استاد محمد عطيه الإبراشي.
 - ۱۰ - النور الخالد محمد ﷺ، تأليف محمد فتح الله گولن. معاصر،
 - ۱۱ - فقه السيرة، تأليف: ډاکټر محمد سعيد رمضان البوطي.
 - ۱۲ - تاريخ ابن الوردي، تأليف: زين الدين عمر بن مظفر متوفى ۷۴۹ هـ.
- پر دغه کتابو سربېره د سيرة هيڅ داسي کتاب نسته چي په هغه کي دي د سيرة ابن اسحاق او سيرة ابن هشام څخه اخيسته نه وي سوي. نو په دغه ليکل سوي کتاب کي هم ځيني مضمونونه د دغو دوو کتابو څخه را نقل سوي دي.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وَصَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَى سَيِّدِ الْخَلْقِ وَالْمُرْسَلِينَ، وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ،

وَأَهْلِ بَيْتِهِ وَذُرِّيَّتِهِ أَجْمَعِينَ،

د جمعي ورځ د (۱۴۲۷) هجري قمري کال د ذوالقعدې د مياشتي (۲۴) تاريخ،

د (۱۳۸۵) هجري شمسي کال د قوس د مياشتي (۲۴) تاريخ،

د (۲۰۰۶) ميلادي کال د ډسمبر د مياشتي (۱۵) تاريخ.

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

- ۱- د سرور کائنات ﷺ ژوند : په درې ټوک کېښي .
- ۲- خُلفاء الراشدين : په يوه ټوک کېښي .
- ۳- ديني او اخلاقي لارښوونې : په يوه ټوک کېښي .
- ۴- شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله .
- ۵- د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کېښي .
- ۶- آخري سفر : په يوه ټوک کېښي .
- ۷- نصيحتونه : په يوه ټوک کېښي .

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الانبياء ﷺ په نامه سره يادېږي. ان شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب ﷻ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مربي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب ﷻ ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله ﷻ دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت (الله) "علمي"

د درېيم ټوک فهرست

شمبر	سرليک	مخ
۱	د خيبر د دوهمې حصې فتحه کېدل	۹۲۱
۲	د ابي الحقيق يهودي د دوو زامنو وژل	۹۲۷
۳	په زهرو لړل سوی پسه	۹۲۸
۴	د فدک د يهودو سره صلحه	۹۳۱
۵	د وادي القریٰ فتحه کېدل	۹۳۲
۶	د تيماء د يهودو سره پر جزيره صلحه	۹۳۳
۷	د جزيرة العرب څخه د يهودو ايستل	۹۳۴
۸	د هجرت په اووم کال کي د ځينو ټولنو لېږل	۹۳۸
۹	عمره القضاء	۹۴۸
۱۰	پاچانوانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې	۹۵۶
۱۱	د روم پاچا قيصر ته ليک	۹۵۷
۱۲	د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک	۹۷۲
۱۳	د بصرای آمر ته ليک	۹۷۳
۱۴	د مصر پاچا مقوقس ته ليک	۹۷۳
۱۵	د حبشې پاچا نجاشي ته ليک	۹۷۶
۱۶	د فارس پاچا کسرای ته ليک	۹۸۰
۱۷	د بحرین پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک	۹۸۳
۱۸	د يمن پاچا حارث الحميمي ته ليک	۹۸۴
۱۹	د یمامي رئيس هوذه بن علي ته ليک	۹۸۵
۲۰	د عثمان پاچا ته ليک	۹۸۶
۲۱	د ځينو سړيو لېږل	۹۹۱

۹۹۳	 د مؤتہ جنگ	۲۲
۱۰۰۸	 د مؤتہ د جنگ انتہاء	۲۳
۱۰۱۴	 د مؤتہ د جنگ اثر او نتیجه	۲۴
۱۰۱۷	 د ذات السلاسل سريه	۲۵
۱۰۲۴	 د خبط سريه	۲۶
۱۰۲۷	 د مکې مکرمې د فتحي غزاء	۲۷
۱۰۴۹	 اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي	۲۸
۱۰۶۶	 د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل	۲۹
۱۰۷۱	 رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مسجد الحرام ته داخلېږي	۳۰
۱۰۷۶	 حضرت بلال رضي الله عنه پر کعبه شريفه آذان کوي	۳۱
۱۰۷۷	 د بتانوما تول	۳۲
۱۰۸۴	 د بيعت اخيستل	۳۳
۱۰۸۷	 د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام	۳۴
۱۰۸۹	 د عکرمه بن ابي جهل اسلام	۳۵
۱۰۹۱	 د صفوان بن اميه اسلام	۳۶
۱۰۹۳	 د مکې مکرمې څخه د سريو يا ټوليانو لېږل	۳۷
۱۱۰۶	 د مدينې منورې د ژوند درېيمه مرحله	۳۸
۱۱۰۷	 د حنين غزاء	۳۹
۱۱۰۹	 دريد بن الصّمه	۴۰
۱۱۱۲	 د مکې مکرمې څخه د حنين پر طرف حرکت	۴۱
۱۱۲۸	 د حنين د غزاء غنيمتونه	۴۲
۱۱۲۹	 د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم رضي خور شيما بنت الحارث	۴۳
۱۱۳۰	 سراقه بن مالک	۴۴
۱۱۳۱	 د طائف محاصره	۴۵
۱۱۴۰	 په جعرانه کي د غنيمتو وېشل	۴۶
۱۱۴۴	 د انصارو په زړو کي نا اميدي	۴۷

د درېيم ټوک فهرست	۳
۴۸ د هوازن يوه ډله.....	۱۱۴۷
۴۹ د مالک بن عوف اسلام.....	۱۱۵۱
۵۰ د جُعراني خُخه عمره.....	۱۱۵۲
۵۱ د عُرُوه بن مسعود الثقفي اسلام.....	۱۱۵۹
۵۲ اهل طائف و اسلام ته دا خليږي.....	۱۱۶۱
۵۳ د هجرت نهم کال.....	۱۱۶۵
۵۴ د تبوک د غزاء سبب.....	۱۱۶۹
۵۵ ابو عامر الفاسق.....	۱۱۷۳
۵۶ د مسجد ضرار نړول.....	۱۱۷۷
۵۷ مسلمانان د روم د غزاء د پاره ځانونه تياروي.....	۱۱۸۰
۵۸ په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول.....	۱۲۰۱
۵۹ د دومة الجندل فتحه کېدل.....	۱۲۰۳
۶۰ د هرقل له طرفه قاصد.....	۱۲۰۶
۶۱ د تبوک خخه مديني منوري ته رجوع.....	۱۲۱۰
۶۲ د تبوک د غزاء اثر او نتيجه.....	۱۲۲۹
۶۳ د مديني منوري د منافقانوسره ښکاره مقابلې.....	۱۲۴۱
۶۴ د رسول الله ﷺ د لور أم کلثوم وفات.....	۱۲۴۷
۶۵ د ابو بکر الصديق رضي الله عنه حج.....	۱۲۴۸
۶۶ خلق د الله ﷻ دين ته په ډلو ډلو دا خليږي.....	۱۲۵۴
۶۷ د بنو تميم وفديا ډله.....	۱۲۵۴
۶۸ د بني عامر وفديا ډله.....	۱۲۵۷
۶۹ د بني عبد القيس وفديا ډله.....	۱۲۶۳
۷۰ د بنو حنيفه وفديا ډله.....	۱۲۶۴

۱۲۷۰	د طی د قبیلې وفد یا ډله	۷۱
۱۲۷۷	د بنو سعد بنو بکر وفد یا ډله	۷۲
۱۲۷۸	د دوو کوخیو خاوند	۷۳
۱۲۷۹	د نجران وفد یا ډله	۷۴
۱۲۸۴	د قروه بن عمرو الجذامي قاصد	۷۵
۱۲۸۵	د حمیر وفد یا ډله	۷۶
۱۲۸۵	د بنو بجيله وفد یا ډله	۷۷
۱۲۸۷	د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله	۷۸
۱۲۹۰	هغه کسان چي د اسلام شوولو دپاره لېږل سوي دي	۷۹
۱۲۹۳	تبصره او خلاصه	۸۰
۱۲۹۵	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه	۸۱
۱۲۹۷	حجة الوداع	۸۲
۱۳۲۲	د رسول الله ﷺ آخرنی سريه	۸۳
۱۳۲۵	رفیق اعلى ته رحلت	۸۴
۱۳۲۷	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع	۸۵
۱۳۳۰	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخړه هفته	۸۶
۱۳۳۱	د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځي د مخه	۸۷
۱۳۳۶	تر رحلت څلور ورځي د مخه	۸۸
۱۳۴۱	تر رحلت يوه يا دوې ورځي د مخه	۸۹
۱۳۴۱	تر رحلت يوه ورځ د مخه	۹۰
۱۳۴۲	د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنی ورځ	۹۱
۱۳۴۹	د احتضار يا زکندن وخت	۹۲
۱۳۵۸	د رسول الله ﷺ د خليفه د انتخابولو دپاره بحث	۹۳
۱۳۶۴	د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهيز	۹۴
۱۳۶۵	د رسول الله ﷺ دپاره قبر کنډل	۹۵
۱۳۷۳	د سيرة النبي ﷺ خلاصه	۹۶

د		
۱۳۸۶	 د کتاب آخرنۍ صفحه	۹۷
۱۳۸۷	 د کتاب مراجع او مأخذونه	۹۸

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library